

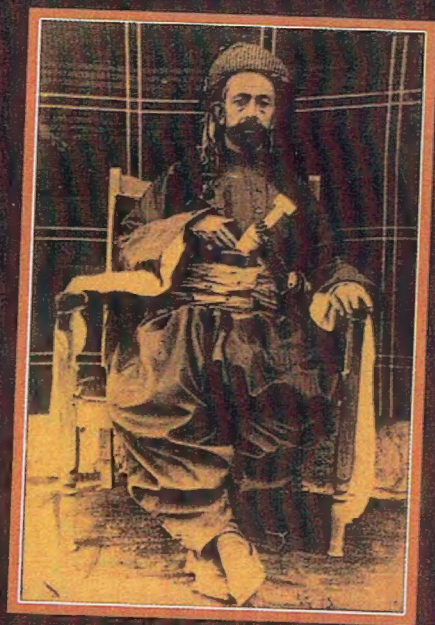
نہ حمد و خواجہ

پہلیم دی

منتدی إقرأ الثقافی

www.igra.ahlamontada.com

شورشہ کانی شیخ مہموودی مہزن

تەحمەد خواجە

چىم دى

شۆرشەكانى شىخ مەحمۇدى مەزن

هه‌موو مافێك هاتوووته پاراستن ©
هه‌زگای چاپ و بڵاوکردنه‌وه‌ی ئاراس
شه‌قامی گولان - هه‌ولێر
هه‌رێمی کوردستانی عێراق
هه‌نگبه‌ی ئه‌لێکترۆنی aras@araspres.com
وارگه‌ی ئینته‌رنه‌ت www.araspres.com
هه‌زگای ئاراس له ٢٨ تشرین (٢) ١٩٩٨ هاتوووته دامه‌زران

ئه‌حمهد خواجه

چیم دی

کتیبه‌ی ئاراس ژماره‌: ١٣٩٠

چاپی دووهم ٢٠١٣

تیرێژ: ١٠٠٠ دانه

چاپخانه‌ی ئاراس - هه‌ولێر

ژماره‌ی سه‌اردن له به‌رپوه‌ره‌رایه‌تی گشتی کتێبخانه‌ گشتیه‌کان ٣٠٥ - ٢٠١٣

نه‌خشاندنی ناوه‌وه و رازاندنه‌وه‌ی به‌رگه‌: ئاراس ئه‌کرهم

هه‌له‌گری: ئه‌حمهد تاقانه. به‌دران ئه‌حمهد جه‌بیب

رێنووسی په‌که‌رتوو: به‌دران ئه‌حمهد جه‌بیب

ژه‌نك:

ژماره‌ی پێوانه‌یه‌یی ناوه‌وله‌تی کتێب

ISBN: 978-91-979170-6-3

بہرگی یہ کہم

نخشی نه و کوردستانی شیخ مه‌حمود له‌پو‌ست

شىخ مەھمۇد، لە پۇۋى ۲۱ مايس ۱۹۱۹دا بەرامبەر بەرىتانيانى گەرە
شۇپشى كوردى دەست پى كىر، ھەموو گەلە يەخسىرەكانى ئىنگلىزى تى گەياندا
كە ئادەمىزاد نابىت يەخسىر بىت، نەك تەنيا بۇ كورد بۇ گەلانى پووى زمىن
بانگى ئازادىيى بلاو كىرەو.
زۆر سوپاسى بە پىز بابا ەلى و بە پىز شىخ لەتيف ئەكەم كە بۇ لە چاھدان
يارمەتپان دام.

مەرام

داخەكەم، لە كاتى ئازاوه و بۆلەتیی كوردستان، بەتایبەتى لە شارى سلیمانى، ئەو تاوێره زل و كارەساتە ناقولایانەى، بەسەر هیواى كوردا تلۆر دەبۆوه و تاريك و لیلیى بەسەر پۆزى پروناكى ئاواتى كوردا ئەهینا، ئە لەو تەمەنە و ئە لەو جۆشەدا نەبووم، كە توانای نووسینی ئەو گوزارشە و بەسەراها تووهم ببیت، تاكو ئیمپۆ ئەو پروداوانە بە ناوى دیاریى پهنجى گەنجیمووه بیخەمە پێش چاوى ئەوانەى بەبى بەزەبى بۆ دەستكەوتووێهكى پساویى، مافى كورد لە ژێر پێدا ئەشێلن.

ئەو كارەساتانەى بە چاوى خۆم بینومە، وە ئەوانەى بە بیستنیكى راست بیستومە و ئەوانەى خویندوومەتووه، لە تۆمارى ئەو پاسانەدا، كە لە بیرم ماوه بۆ ئەوێ تەنیا بیخەمە پێش چاوا، بۆ ئەوێ بیئاخەمە مێشكى هەموو كوردیكى داسۆز و ببیت بە ئاوێنەیهكى پێشانەى ئەو دەردى دەرمان نەدۆزراوێه و بدۆزێتووه، ئەم نووسراوه بچووكەم پێشكەش كرد.

لەمێژووه دەستم بە نووسین كردبوو، بەلام بەختەكەى منیش، گیرۆدەى بەختى كورد بوو. لە جیاتى چاپ و بلاوكردنەوه زۆر شارە و شار و كونا و كون گێڕام. تا ناچارى ناشتنیشى بووم، لەو ماوه دوور و درێژەدا لە خاكدا بەشێكى زۆرى، بوو بە خۆراكى مێشك و سەرلەنوێ كەوتەوه پێكەینان.

جا ئەوێ زیاتر هانى ئەم نووسینەى دام، پهنجە – گەوره و گرنگەكانى شێخ مەحمود بوو كە هەندێك لە بێگانە بەدەختەكان بەسەرزەنشتەوه لێى ئەدوین و لە داناو پەسپۆرەكانى كوردیشەوه بى وەلام مایەوه چونكە بە خۆیاندا پانەبەرەرمووان پێنووسیان (قلم) بەكارپێنین، یان لە مێژووى كۆنى گەلەكەیان بدوین و بیکەن بە یاداشتێك، بۆ بناغەى مێژووى دواپۆژ.

هەموو ئەیزانین، شۆرپەكەى بە فرماندەبى شێخ مەحمود لە ١٩١٩ و تا ١٩٢٧ – بەرامبەر

ئەو چەكى ئاگرىنەي، كە حكومەتى بەرىتانىي گەرە بۇ پەرىشانىي تۈرك و ئەلەمان بەكارى دەھىنا لەگەل كورد پى جەنگان. پىويستە ئەمە بە پىشەكىي شۇرپەكانى پىشوو، كە بۇ سوودى دوزمن و بۆلەتتى كورد دوايىي ھاتوو، پىشانى بدەن.

شىخ مەحمۇد لە پىناوى ئازادىي كورد ماوۋى ھەشت سال لە جەنگ و تىكۇشاندا بوو بى ئەوۋى بىگانە بتوانىت سوودى لى وەرېگىت و پەنجە بگىشپتە شۇرپەكەپەو.

شىخ مەحمۇد، فەرمانپروا، خاوەن دىھات و ئاو و زەوى و دارايى بوو. لە ھاى پزگارىي گەلەكەيدا، بۇ دروستكردنى چوارچىۋەپەكى كىشۋەرى كورد لە عىراقدا، بە گىيانى خۇي و گەلەكەپەو تى كۇشا. بەلام بەبى يارىيەمەر و بەبى يارمەتى، ئەو ماوۋە دوور و درىژەي بە سامان و دارايىي خۇي بىرە سەر.

شىخ مەحمۇد، دوزمنى خۇيىنرېژ و خۇيىن پزاندن بوو، ئاسايش يەكەمىن ئاۋاتى بوو، پىاو خراب لە پەنايدا ھەرگىز نەئەھسايەو. ژيانى دىلىي بەمردنى دلىرى تەگۇرپىيەو. بۇ ھىچ لەنگىپەك سەرى دانەنەواند، ھەموو ژيانى لە بەرىرەمكەنىي كورد بەسەر برد.

شىخ مەحمۇد، زمانى فارسى و تۈركى و عەرەبى بە ھارپىي زمانەكەي خۇيەو زۆر باش ئەزانى. بە كوردىي پەتى ئەدوا. بە فارسى و كوردى وتار (شىعر)ى زۆر. ئەمەيش وىنەپەك بە فارسى.

ما بعزم اين سفر ها از میان بر داشتيم

تاكه زنگ كفر از كوردستان بر داشتيم

واتە: بەو ھىواپە ئەم كۆچەمان كورد، تا وەكو ژەنگى، زالىپەتېمان لە كوردستان ھەلگورد.

و ئەمەيش وىنەپەك لە وتارە كوردىيەكەي:

من كوردم و به كوردی ئەلیم و براییەو

درك ئەما گۆلى ھىوا گەشایەو

وختى بە پەنجەي دوزمنى بەد نھاد

كە خونچەي ئەمەلمان ئەمشكایەو

ئیمپۆ بە نووکی خەنجەری تیژی خۇي

مەردانە بۇ كورد ئازادى سەنرایەو

شىخ مەحمۇد، مەردىكى نەستە پىاو، چاو و موو پەش، گورج و چالاک، لە گەفتوگۇدا لەسەر خۇ، ھىمەن و زمان خۇش، پوو بە پىكەنەن. ھەز لە قەسەي نەستەق. نیشان شگىنەيى بى

ھاوتا و چەكبازيكى بەناويانگ بوو.

شېخ محمود، نەترس و بەھيژ، لە بەلگندا راست و دروست، لە پېناوى گەلەكەيدا بەخشندە،
لە خراپەى بەرامبەر بە خۆى چارپۆشى پېشەى بوو.

بەرامبەر بە دوژمن سەر بەرز و نەترس، بۆدۆست نەرم و ھيمن. لە ناسين (فەراسەت) دا زۆر
بالا بوو.

لە بابەت چۆنپەتى و بەھرە و ھونەر و فرمانى شېخ محمود ھەو نووسين تەواو نابێت. ھەر
ئەو نەختەمان بە بەس زانى، خوا و پەندەى زۆر بکات.

ئەحمەد خواجە

نوسەر و گەنجپەندەدارى تايپەتى شېخ محمود

چىياكانن. بەلەم يەرئۆيەبەرى سىياسىيىيان كەم بوو و قۇلت و گىزىيەكى گەورەيش بوون بۇ ئىزان و تورگيا. چونكە بە دىئىلى ژيانىيان يەرامبەر بە ئىستىعمار لە شۇرۇدا بوون بۇ چىپىنى يەشكى گەورە و گىرنگ لە پى ئازادىياندا، لەگەل ئەمەيشدا لە كاتى شەپۇلى جەنگى يەكمەدا، كوردەكان تا دواى جەنگ لە پىناوى سەركەوتنى تورگەكاندا راست و گيان بەختكەر بوون و ھۇشى ئىسلامى ماوھى ئەوھى نەدان لە پى ئازادىياندا بېزۈنەو ھىچ نەستىرئىيەك يەرامبەر بە عوسمانىيەكان بكن، تا جەنگ پىرايەو^۱.

بەلەم مامۇستا (الدرة) يش ئەلت: پىاوه سىياسىيەكانى كورد لە پايتەختى عوسمانىدا خەرىكى پىكەتئانى يەرمەسى ئازادى بوون. پۇژنامەكانى كورد كە لە لاين يەدرخاننىيەكان و شىخ عبدالقادرەو دەرئەكرا و كۆمەلە كوردەكانى پارىزەر - محامى - و سوھايى و قوتابىيەكانى خەرىيە، زۇر بە ئاشكرايى لە ۱۹۰۸ ھە تا ۱۹۱۴ لە پى ئازادىدا زۇر بە گەرم و تىزى ئەجۈللانەو. بەلەم كۇشش و تەقەلاى كورد بە گىرتى ئەستەمبۇل لە لاين موستەفا كەمال پاشاۋە بە با چو و دوايى ھات. ئىتر «نازانم مامۇستا جۇرج لىشوفسكى چۇن بى ئاگا بوو»

بانكى جەنگى ۱۹۱۴

لە كاتىكدا كە ئەولەتى عوسمانى سولتان و خەلىفە ئىسلام و فەرمانپىر و ھوكمرانى پۇژھەلات بوو، لە سالى ۱۹۱۴ دا بۇ يارمەتى ئەلمانىيەكان تىكەلى جەنگ بوو، لە كاروبارى ئەو ئەولەتەدا فەرمانبەران - موظفین - لە عەرب، كورد، تورك بە كىشۋەرى عوسمانىدا بە ھەپمەيى بلأو كرايۋو. واپان بلأو كوردەو كە لە پىگە ئاپنى ئىسلامدا يەرامبەر بە دوژمن ئەجەنگن. بە دەھۇل و زوپناۋە دەست كرا بە شاى لۇغان.

ھەر پاش يەك مانگ بەلگە پەرىشانىيان نەركەوت. سەربازى پى خاوس، برسى و پروت ئەخرانە كۇپى جەنگەو، خراپى چەك و كوردەو فەرمانبەرەكانىيان لە گيان بىزارى كردن و پەرىشانىيى ھكۈمەت گەيشتە گەل پروتائەو.

تورگەكان وشى ئىسلاميان كوردبو بە كوتەكى دەستيان ئىتر پراو و پروت بوو بە پىشەى ھكۈمەت، تا واپى لى ھات لە مەر و بزن، گا و مانگا، كەر و ئىستەر، ماين و ئەسپ، لە ھەموو جۇرە چوار پىيەك. لە گەنم، جۇ، برنج، لە ھەموو جۇرە دانەۋىلەيەك، لە كا، دار، خەلۋوز لە ھەموو پىۋىستىيەك، سەرپراي ئەمانەيش بەرگ و مۇقىش ھەموو پىۋىستىيى ھكۈمەت بوو و بە خورتى ئەسۇنرا و ئەبرا.

۱. الشرق الاوسط فى شئون العالم: جورج لىشوفسكى.

هەناسەى خۆشى نەما. برسپىيەتى، نەخۆشى، ھەموو چەشنە پەتايەك ولاتى دلگىر كرد. دەرمان، پزىشك، چارەساز نەبوو. لە شار و لادىدا، نالەى ژن، پچاو و منال لاشەى لەبرسا مردوو شەقام و كەلاوەكانى ھەر كۆرەبوو، جا، تەنیا گيان ھەرزان و نان گران بوو.

سەرھەپى ئەرگەشتارىيە لە ناوھەراستى شار، لە سلیمانى و دىھاتەكاندا دەستە دەستە لاوانى كورد ئەرەن بە نیشانەو بە دەستپێژى سەربازى تورك دىكوژران، ئەمە وێنەيك بوو لە بەسەر ھاوئوى كوردى عێراق.

كوردى ئێران

ژن و ھەيوان بە لێشاو خۆيان ئەگەياندا ناو كوردى عێراق. بەلام بە لووت، دەست پان مەمك ھەيوانى لە لايمەن سوھای ھەيوانى قەيسەرەو بە منالەى ساواو ئاوارە ئەرەن و لە لايمەن سوھای توركى ئىسلاميشەو ھەيوانى دەكرانەو بەم چەشنە قەي كورد ھات.

لە دەولەتى عوسمانىدا قەبارەى ياسا ھەم دەستە دەستە سەرباز بە چەكەو لە كۆرى جەنگەو ھەيوانى دەرمان. ولات لە مەيى بوو بەكوئوى ناگر.

خوارووى عێراق

ھەكو ژوور، ئىنگلىزىش لە بەسەرە چنگى خستە ناو جەرگى عێراق (عوسمانى)، سوھای تورك لەبەر ھەيوانى و برسپەتى و بى تفاقى بە ھىچ چەشنەك خۆى ھى پانەگەرا و بەرگەى ئەر دوو لێشاوئە ئەنگەرت كە لە سەرەو ھەيوانى و لە خوارووى عێراقەو ئىنگلىز، دەميان تى ژەنيو. جا ھەيوانەكانى مەيى (تورك) و كارىدەستەكانى تى گەيشتن كە كار لە وزەياندا نەماو و كەوتنە چارە دۆزىنەو. زانىيان تەنیا كورد، بە ھەي و دەسلەتە. بۆ ئەوئە ئەرەيش كورد بکەن بە قەلغان و مەرام و سەركەوتنى خۆيانى ھى بێنە دى، لەشكرى كوردیان دۆزىنەو. بۆ ئەم كار و ھەيوانە تەنیا (شەيخ مەحمود) بوو كە بتوانىت بپێت بە ھۆى يارمەتییان.

شەيخ مەحمود، لەو كاتەدا لەسەر ھەندىك خەرج و باجى ناپەوا لە ھەكوومەتى تورك زویر ھەيوانى و چووبو بۆ (قەلای مەيوان) لە خاكى ئێران، ھەي مەرجەى ئەر باج و سەختەتییە لەسەرگەلەكە ھەلگەيت و لا بپێت. پەيمانىيان دا، كە بگەيژنەو بۆ سلیمانى، بەلام مەبەستى ھەكوومەت ئەو ھەيوانى كە شەيخ مەحمود، لەو عەشایرە چەكدارانەى كورد كە خۆيان دەسلەلاتيان بەسەرياندا نەيە و ھەكسەر بەستراوى فەرمانى خۆين، بپانەننە كۆرى جەنگەو و بەرەستى لێشاو ھەيوانى پەيوانىيان ھى بکەن. شەيخ مەحمودیان ھەيوانەو بۆ سلیمانى لە مارتى ١٩١٥.

فەرماندە سوھایپەيەكان و مەتەسەرپەيى سلیمانى (بەرام فەھمى) كارەساتيان لە شەيخ مەحمود گەياندا و بەناوى تەلەت ھاشا و ئەرەو ھاشا و خەلیل ھاشا، پەيوان و ت، پەيوانە

ئەمۇ فرمانەنى، كە بەرەستى پروسەكانە بېيەننىيە جى و بچىتە جەنگەۋە. ھەرۋەھا كارمساتىشيان بە ئەنۋەر پاشا گەياند - بە زوۋى خەلىل پاشايان نارد و گەپشە سلىمانى بۇ بەيەننىيە ئەم پىرۇگرامە. پاشا بە ئۇتۇمبىل ھات، بەلام لەم ئۇتۇمبىلانى ئىستا نەبوو. بەلامانەۋە زۆر ستمە بوو كە پاشا دەۋىرئەت لە ناۋ ئەم ئاگرەدا دانىشەت.

بە پەنھانى لەگەل شەيخ مەمموودا پەكتىريان بېنى. وا دەرگەوت كە پۇك كەوتوون چۈنكە شەيخ كەوتە لەشكر ئارايى و پوو بە پىنجوۋىن پۇشت بۇ جەنگى ئىسلام و پروس.

ئەمانوت: سولتان خەلىفە ئىسلام لە تەستەمبۇل فەرموۋىتى ئەگەر ھەمو ئىسلام نەچىتە كۆپى جەنگەۋە ئالاي پىغەمبەر دەرئەھىنم، لەو كاتەدا ئەم فەرموۋىيە و بىرپارە تىغىكى زۆر كوشنە بوو بۇ گەلى ئىسلام.

بۇ تۇلەى شەكستە و پەرىشانىيەكەى خۇيان - تورك - كە شەيخ مەممووديان ساز كرد. ئىتر لەسەر فەرمانى شەيخ لە بادىنانەۋە تا خانەقېن. چەكدارى كورد نامانە بوو.

ئەۋەى لەگەل خۇى بوو و پوو بە پىنجوۋىن پۇشت لە پەلى يەكەمدا عەشايرى جاف بوو، لەگەل سەمەيل عوزەيرى و شەيخان و لە پەشدر، مەنگو، بلباس، ئاكوۋىش بۇ سەردەشت و لە بادىنانەۋە بۇ پەۋاندز كەۋتە لىدانى سوپاكانى پروس. پاش كوشتارىكى نادىدە لە ھەردوولا پروسەكان كشانەۋە بۇ ناۋ ئىران - مەيس ۱۹۱۵.

شەيخ مەمموود بۇ شەيخە

توركەكان بەدەم سوپاى ئىنگىلىزەۋە زۆر بى دەسەلات بوون، تواناى خۇگىرىيان نەمابوو. لە كاتىكدا ئەۋ دەسەلات و سەركەۋتە بى ھاۋتايەيان لە شەيخ مەمموود بېنى. ئىنجا بۇ ئەۋەى لە خواروۋى عىراقىشدا بە كارى بىننىت، ئەمجارەيش شەيخان تەغرى دا، بە لەشكرىكى زۆرى كوردەۋە ناردىيان بۇ شەيخە.

ئىتر پروسەكانىش ھەلىكى باشيان كەۋتە دەست، پاش پۇشتىنى شەيخ گەپانەۋە و ئەمجارەيش دىسان تەنگيان بە سوپاى تورك ھەلچنى و ھاتنەۋە پۇ سەر سنوور.

لە شكرى كورد پەيادە و سوارەيان، بە چەك و خوارەمەنى و بەرگ و تفاق و ھەموو پىۋىستىكى خۇيانەۋە پۇشتىبوون بۇ شەيخە.

لەگەل گەپشەنى كوردەكان، ئىنگىلىزەكان بۇ دەست پۇشكەرى كەۋتە جەنگىكى نەبىستراۋى جەھەنەمى. بە تۇپ و فەۋكە و گىيانى بەلاشى ھىندى، زۆر لە گياندارانى كورد لە ژىرام و خاكى عەرەبستاندا نىژرا. بە تايەمى پەشىد پاشا و دە پىۋاى ناۋدار بە تۇپ لەش و گىيانىان پەرش و بىلاۋ كرايەۋە. لەۋ ماۋە دىرئەدا، توركەكان نەك بەرگ و نان، پان تەفەنگ و فېشەك، نەيانتوانى

ئاو بىدەن بە كوردەكان. تا لە ژۆر فەرماندەى سەرۆك و سەردارىيان، شىخ مەحموددا ماوەى لەشكرەكەيان گەراپەو بە نىشتمانەكەيان.

لە پاش گەراپەو شىخ مەحمود سوپاى ئىنگلىز بەبى ترس و وەستان كەوتە پىشكەوتن، نەمانبىست لە پىش سوپاى ئىنگلىز و بەدواى سوپاى توركدە سوپاەكى بى چەكى عەرەب ھەيە. بۇ كۆكردنەو چەكى كۆژا و برىندار و پەككەوتوى سوپاى تورك. ھەر بەدواى گەراپەو كوردەكان و شكستى توركەكان (سلىمان عەسكەرى) فەرماندە و سەر لەشكرى توركەكان خۆى كوشت.

لە پاش گەيشتنەو چەكدارە كوردەكان. بە سواری و پىادە لە شوغىبەو بە سلىمانى، بە ماومەكى زۆر كەم دىسانەو توركەكان يەخەگىرى شىخ مەحمود بوونەو.

وتمان پروسەكان گەراپەو بۆ سەر سنور. گەراپەو بەلام بە سوپاەكى ئىجگار زۆر بە چەك و تفاقىكى تازەو ھۆرشىكى گيان بەختەريان ھىنا. سوپاى توركى بەستەزمان و لە ھەموو پىويستىك بى بەش، بەرامبەر بەو لافاوە، بى گومان خۆگىرييان پى نەكرا و بە پەرىشانی گەراپەو. ھەر بەدواى شكستەكەياندا پروسەكان. پواندن، پىنجوین، خانەقىنيان سوتاند. بە ھەزاران گيانداريان بى گيان كرد. بى شومار دىھاتيان بە وىزانى و خاپوورى بەجى ھىشت. ژن و مەئال، پىاو ئاوارە كرا. سەرەپاى ئەم پىشويە، ئەو نازووقىيەى لەگەل گيانيان دەريازيان نەكرد، توركەكان لىيان نەساندن. كوردى ھەزار لە نىوانى پروس و توركدە بى سەر و مەل و سەرگەردان بوون، پەك و پىشەيان نەرهىنرا.

جەنگى دووھەى شىخ مەحمود و پروس

دىسانەو گەل لە ژۆر بارى خەرج و باج، پاوو پووتى حكومەتیدا دەينالاند. بە ناوى كەپنەو، بەبى پارە و مەل پشكنين نەغل و دانيان لە ولاتدا نەھىشت. مەتمووران لە برسان ناوى ياسا و حكومەتيان فەرامۆش كرد. گەورە و بچووكيان، خۆ خۆى خەرىكى جەردەيى و بەرتىل وەرگرتن بوون.

پارەى حكومەت (كاغەز - نوٹ) بوو، حكومەت خۆى دەيدا وەرى نەدەگرتەو و لە ناو گەليشدا نەرخى نەمايو. لەم كاتە ناھەموارەدا سەرگەوتنى پروس و زالىمتى و بەدكارىيى توركەكاندا = شىخ مەحمود و لەشكرى كورد گەيشتەو پىنجوین كە لە ژۆر فەرمان و حكومەنى پروسدا بوو. جەنگى كورد و پروس دامەزرا. بەرامبەر بە ھەلمەت و دلىرييان بە ناچارى پروسەكان پىنجوینيان بەجى ھىشت و بوون بەدوو قۇل:

۱- به مەريواندا:

گرانبارى ۋەكوتۇپ و چادر و بارخانە قورسەكانيان فرې داپە ناو (گۇمى زىيار) و بەسەلتە زەلامى بە (كەلى گاراپ) دا خۇيان پزگار كرد و گەيشتنە شارى (سنە).

۲- بە بانەدا:

ئەم لقە زۆر زۆر و بەھىز بوو شېخ مەحمود بە ھىزمەكەپەرە كەوتنە دواى ئەم لقە و لقى مەريوانى بە سوپاى تورك سبارد.

پووسەكان زۆر پەريشان كان. لە بانەيش بەركران. ھەرچەندە لە كوردەيش زۆر كوتۇرا بەلام سەركەوتنىيان دەست كەوت، لە بەرئەو بە گرنگتر و پەسندتر زانرا. چا توركەكان بۇ ئەوئى ئەم سەركەوتنە بۇ خۇيان پېشان بەدەن فەرماندە سوپاىيەكانيان (غروب قوماندانى) كە لە سلېمانى بوو ئاگاداريان كرد كە خۇيان كردوويانە و بەدبەختانە لەو جەنگاوھرانە و لە كوئىخا و سەركۆمارەكانى جاف ھەوت كەسيان گرت و لە ناكاو و بەبى ئاگادارى شېخ مەحمود نران بە بەر دەستپىزى تەنگى سەريازى توركەو.

شېخ مەحمود لەم كردەو كۆيى و جانەوھرىيەى زابت و فەرماندەكان ئاگادار كرا، زویر بوو و راستىيەكەى بە سلېمانى گەياند، سووچدارەكانيان دا بە (مەجلىس عورفى عەسكەرى - لە مووسل) و سزا دران. بەلام توركەكان شېخ مەحمودىيان ناچار كرد بە مانەو و جەنگى بەرامبەر بە دوژمن. چونكە ئەگەر، بگەراپەو و بەرى پووسى بەرەلا بەردايە ھىچ گومان نەبوو كە بەدەست پووسەو كوردىك نەدەما. لە خۇى، شېخ مەحمود بەست، فەرمووى: من بەلئەم بە خەلیل پاشا دا بە درىزايىي جەنگ شان بە شانيان جەنگم بەو مەرجەى پاش جەنگ (ھوكى زاتى) بەدەن بە كورد و كورد ئازاد بێت. لەبەر ئەو نەموست بگەپتەو و ئەو پەيمانە بشيۆنم.

پووسەكان و شېخ مەحمود

پووسەكان بۇيان پوون بووئەو كە بەرامبەر بە ھىزى كورد و بە تايبەتى شېخ مەحمود ھىچيان بۇ ئاكرىت چونكە بە ناوى شېخ مەحمودەو ھشت و پېشيان لى گىراپو و ئىرانيان لى بووئەو بە كوئووى ئاگرين. بۇ ئەوئى لە ئۆوانياندا تىگەبشتن و پىكھاتنىك بنیات بنۆن، كەوتنە تەقەلایەكى زۆر.

چا، لە پېش بانگى جەنگدا، لە ئەندامى كۆمەلى ئىتىحادىيەكان، كە بۇ ناو ھكۆمەتە بىگانەكان راپان كردبوو پەككە لەوانە سەفوت بەگ، لە ئەستەمبوولەو چووبو بۇ پووسيا، پترسپۇرغ (لېنین غراد)، كە ئەوسا پایتەخت بوو.

سەفوت بەگ پېش جەنگى ۱۹۱۴ ھاتە سلېمانى. بە فەرماندەبىي و مۆتەسەرپى، دۆستى

دېرېنې شېخ مەحمود و خاوەن کردگاری باش بوو. پووسەکان دۆزیاوە به هیوای
پێککەوتنی شېخ مەحمود به دەسلەتێکی زۆرەو ناریدیان بۆ (سەقز) له وێه به هیوایهکی
گهوره و نیازێکی پاکی وه قورئانیك به مۆرکراوی و نامەیهکی دۆستانه ی نارد بۆ شېخ مەحمود
که له (بانە) دا بوو.

کورتە و پوختە نامەکی سەفوەت بەگ

حکومەتی عوسمانی له تەواوی و نەدايه پهکی کەوتوو، ناتوانیت بەرەرمەکانی
حکومەتی قەیسەر بکات. چونکه بێجگه له هێزی کورد، هێزی سوپاییهکی له
باریا نییه بجهنگیت. پووس خاوەن سوپا و تۆپ، هێزی فێرکەکی زۆرە. دلنیا بن بهم
زوانه به سەرکەوتنی پووس جهنگ تەواو دەبێت. جا به بۆنه ی دۆستایه تیمانهوه
نەم تکیات لێ ئەکەم.

ئەوهی تۆ ئارەزوو ئەکەیت و دەتەوێت، حکومەتی قەیسەر ناما به پێشکەشتان
بکات. ئێمه زیاتر پێویستیمان به یارمهتیت ههیه. نامەوێت دۆزمنی وا گهرهت
ببێ، چاوه پێی وه لامتانم.

نەو قورئان و نامەیه لهگهڵ ئاغا ئەحمەد ناوی سوورینیدا نێرا بوو. دیتی سوورین
له بهشی بانەدايه.

وه لام له شېخ مەحمودهوه

(پوختە نووسراوهکه)

من له جانه وهری و خوێنخۆری پووس، نیشتمانم دهمارێزم. به هیوای
بهخشندهی قەیسەر نیم. کوردیان له بن هێنا. خۆت دهمناسیت، دارای من
دەزانیت. لهو دۆزمنه ی ناسیم، ناترسم، ئاوات و ئارەزووی من ئازادی گهلی
کوردە. کێ دەست بداته دهمتمان دۆستی ئەو که سهین، وهلامی دۆزمن، له
لووله ی تفنگی کوردهوه دهمیستریت.

ئەیلوول ١٩١٥

نەم نامانه به زمانی تورکی نووسراون. زۆر به کورتی پێشان دران. به لام وهلامهکی شېخ
مەحمود به لای پووسه کانهوه زۆر به نرخ بوو چونکه ئهرمه نییه کان به هیوای ئازادی شان به
شانیا ن بوون. تێ گهیشتن که شېخ مەحمود و کوردهکانیش به ئاسانی دەست ئەکەون چونکه
نەمانیش عمودالی ئازادین.

له نەستەمبۆل

له سالى ۱۹۵۴دا بۇ جارى دوهم چووم بۇ نەستەمبۆل (گۇڭشارى مېژووى وڭنەدار - رسملى تارىخ مەجموعەسى) م بىنى. كرېم، له ژمارە ۱ مانگى ئوجاخ ۱۹۵۰دا ئەم نووسراوه بەنرخەم تېدا خوڭندەو:

له سالى ۱۹۲۴دا له لايەن. ئى. ئى. ئادام ئوڭ: سەرۆكى لېژنەى پىشكەننى تۆمارە نەننىيەكانى قەيسەرىدا له بابەت پارچەپارچەكردى كىشورەى توركيا (عوسمانى) يەو ئەم بەلگەپە دۆزراپەو دەلەت:

له ۱۱ كانوونى يەكەمى ۱۹۱۵دا له لايەن. ئىس. ئى. پوكلەفېسكى، ئېچلى پووس له بكرەشەو بۇ شالىبارى نەرەووى پووسىي نووسىو، كه جەمال پاشا لەگەل حكومەتەكەيدا نارېكە، بېتو دەستدرېژى بگەين بۇ توركيا، دەبېت جەمال له حكومەتەكەى ھەلگېرپەو و نەرمەنىيەكانىش بگەمەنن بە جەمال، ئىنجا بە مەرام بەگەين. چاوپرېتى وەلام^۱.

ئەم مەرامە له لايەن شالىبارى نەرەووى پووسيا (سازانۇڭ) ھە گەيىنزا بە ئېلچىيەكانى پووس له ئېنگلەترا و فەرېنسا و ئىتالىا، كه سوڭندخۇرپان بوون، بۇ ئەووى له عەرەبستان، عىراق، كىلىكەيدا بەناوى توركىيائى ئاسياو جەمال پاشا بكرېت بە سولتان. بىرى ئەو حكومەتەنە چىپە لېيان بېژنەو و ئەم مادانەى پېشان داو ەگەر جەمال ياخى بو.

۱- بۇ ئەم سولتانە تازەپە. سورپا، فەلەستىن، عىراق، عەرەبستان، كىلىكيا و نەرمەنستان و (كوردستان). له وڭنەى ئەپالەتدا بەناوى توركىيائى ئاسياو سەرىخۇيىيان بەرېتى و دەولەتە گەرمەكان بەلەن بەن بۇ پارىزگارپان. (بېجگە لەم مادەپە ۱۱ مادەى ترېش ھەپە لەبەر بى چىگەپى ھەر ئەوئەندە بە بەس زانرا).

ھەرەھا دەلەت:

له ئەنجامدا ئېنگلېزەكان و تيان: بەسرامان گرتوۋە كه عىراقمان تەواو كرد، لەم كارە دەدوڭين و فرانسەمەكانىش و تيان لوپانمان گرتوۋە پاش گرتنى سورپا و عىراق قەسى لى بەگەين.

كه ئەم نووسراووم بىنى نامەكەى شېخ مەحمود كه بۇ سەفوت بەگى نارەبو ھاتەو پېرم و ھېچ دور نىپە كه لەسەر ئەو نامەپە پووسەكان نەكەوتبەنە داوى ئەم مەبەستە و سوڭندخۇرەكانىش له ترسى دواپۇژى پووس نەپانۇڭزا ئەم چاكەپە بگەن.

بەلام و بەلام، ئېنگلېزەكان ئەم ھېوا و ئاواتەى كورد و شېخ مەحمودپان كرد بە پرىاسكەپەكى توندوتۇل و بەستيان بە لوولەى تۇپ و بۇمبا زەلكانىانەو و داپان بەسەر كورد

۱. ئەم نووسىنەى ئېچلى بكرەش له وەلام بەچىت. پەنگە لەو پېشېش نووسرا بووېت.

و کوردستاندا و نازادی کوردیان خسته بریتی نرخی بۆمبا نهتهقیوهکانیان، که له ناو خانوو و چیاکانی کوردستاندا به نۆژاوی ماوتهممه.

تورکهکان و شیخ محمود

کاربهدهستهکانی تورک نالهباری و زالبهتیکی ئیجگار زۆریان پێشان دا، وهکو به کوشتن، به کوشتندان، به برسپهتی و نهخۆشی و مردنی له ناکاو. بهدبهختیان گهیشته ئهو پایهیهی به نووسین تهواو نهبیست.

له پووی کردهوی ناههسند و ناشهرینیانهوه، کورد و شیخ مهحمودیان وهپست کرد. کهلهکهلهی جیاپهونهوه کهوته یادی ههموو یهکێکهوه. چونکه نه له برایهتی ئیسلامی و نه له یهکپهتی عوسمانیدا نهما.

له ۱۸ مایس ۱۹۱۸دا ئینگلیزهکان گهیشته بهغداد، پووسیش له خانهقیندا مۆلیان دا. تا گهیشته (منصوریه)یش ئینگلیز زۆر به گورجی دههات. سوپای تورک گهیشتهوه کهرکوک. ئیتر توانای جهنگیان نهمابوو. له کاتیکیدا که ئینگلیز گهیشته کنگریان، تورکهکان کهرکوکیشیان بهجی ههشت. ئیتر هیوای مانهوهی تورک له عێراقدا بهسر چوو. دهرۆن بهبی یادی باش.

شیخ محمود و ئینگلیز

بۆ ئهوهی چاریکی تر دووچاری جهنگیکی تازه نهبنهوه، شیخ مهحمود دوو نامه ی نووسی:

۱- بۆ حاکمی عامی عێراق.

۲- بۆ فرماندهی گشتی له کهرکوک.

یهکم: بههۆی سهید محسین ئاغاوه له کفری.

دوهم: بههۆی عهبدوللا سافی یهعقوبیهوه له کهرکوک.

له نامهکاندا بهلێت:

چهرخی گهردوون ئهوهی به سرکهوتوویی گهیانده نیشتمانی کورد، که کوردستانه. له عوسمانیهکان کورد هیچ بههرهیهکی وهرنهگرت. دهزانن که به ههزران سال ئهم خاکه نیشتمانی کورده. له ئادهمیزاد پهروهریتان ئومید نمکین که ئهوه حقی کورد بدهن و نازادی و سهریهستی له کوردستاندا بلایکه نهوه و ماوهی ئهوه ندهن که کورد به چهک داوای حقی خۆی بکات و بیسێنێت. (۱۹۱۸).

ئهمه بوو پوختهی نامهکان. وا پێ کهوت له پاش بهجی ههشتن، دووباره گهرانهوه بۆ کهرکوک. عهبدوللا سافی نامهکهی نهگهیاندهبوو به ئینگلیز، دای به تورکهکان. تورکهکان

مەستەبەجى فەرمانىيان دا يە سوپايىيەكەيان لە سەلىمانى، بە فەيىل شەيخ مەحمۇدىيان گەرت و بىرەيان بۇ كەركوك - موصل، بىي سەرو شوئەن مايمەو. لە موصل بىرپارى خەنگەندىيان دا.

بەخت يارىدەر بوو. عەلى ئىحسان پاشا گەيشە موصل، تورك خۇيان دۇنيا بوويون كە عىراقىيان لە دەست چوو. بۇ ئەوئەي لە دواپۇژدا كەلگى لى وەرگەرن و پارىزگارىيە ھەزە ماومەكەي سەلىمانىيان بۇ بىكات، شەيخ مەحمۇدى پزگار كەرد. بە پزگارام و ھەندەك پارەو ھەندەكە بۇ سەلىمانى.

پزگارمەكەي عەلى ئىحسان پاشا ئەو بوو، كە شەيخ مەحمۇد ھەيزىكى عەشاپرىي كورد پەنگەمە بىئەت و نامادەي پارمەتەيان بىئەت، لەم كاتەدا دەولەتە يەكگرتوومەكان كەوتە ھەلەلەي پەنگەمەتەن - ھەندە.

لە سەرمەقەي تەشرىن ۲ - ۱۹۱۸ دا عەلى ئىحسان پاشا فەرمانى دا بە سەركە سوپاكەي سەلىمانى كە بەرپەو بەرى سوپايى و شارستانى - عەسكەرى و سىياسى - بەرپەقە دەست شەيخ مەحمۇد و بە ناوى دەولەتى عوسمانىيەو فەرمانەوا بىئەت.

ھەموو كەسەك بە ناوات و ھەوايەكى تازەي فەر بەخشەو چاوپەيى ئەو پۇژەي ھەكەرد كە پەوناكىي كوردى تەدا دەبىنەت. بەرسەتى و پەرشانىي پاپووردو فەرماوش كرا. جەژنى نازادى تاراي خۇشەي ھەلدا و چاوپەيى فەرشەي چاكەن. بەلام ئەو دىوى پەردە چىي تەدايە؟ كەيى لەپە؟ چۆن دەگۆرەت نازانەت، تارىكە.

كە لە ئەستەمبۇل بووم لە ۱۹۰۴ دا لەگەل عەقەي حاجى كاكە ھەما چووينە دىلەنىي عەلى ئىحسان پاشا. زۆر بە گەرمى پەرسپارى شەيخ مەحمۇدى كەرد. باسى پزگارىيە لە خەنگەندىي گەپرايەو. وتى مەن تەي گەيشەبووم عىراقمان دۆراندووم. ئەتەر بۆچى پەوايىكى وا گەورە و خاوەن چاكە لەناو بچەت و دەيشمەزەنى پاش خەنگەندى، ئەمە لە ناو كوردەكانا تووشى چوورتەي گەورە دەبىن، پەنگەي گەرانەوھەمان لى دەبەن. كەردەكەي مەن بەجى بوو.

نەزانرا ھەشتا پەولەتى كوردى بەر نەداو.

۱ - لەسەر بىرپار و بەلەنى نازادى لە لاپەن بەرىقانپاكەو.

۲ - بەپەي جەنگ و بەرگەرييان لەسەر نامەكان بۇ ھاتەنە كوردستان لە لاپەن شەيخ مەحمۇدەو بەلەن درا.

نوماينەدە و نۆنەرى ئىنگىلىز (مەجەل نوئەل) لەسەر ئەو پەيمەنە پۇژى ۱۸ ي تەشرىن دووم ۱۹۱۸ پاش نېوھەز گەيشە سەلىمانى.

هاتنی میجر نوئیل

گه‌یشته سلیمانی، له‌سەر پاسپارده و فهرمانی حاکمی عام، شیخ محمود، زۆر له‌ سەرۆک عه‌شایره‌کانی بێنی، بریاری خۆیان دا، ویستی که هه‌موو زابت و سوپاییه‌کانی تورک که له‌ سلیمانیده‌یه بیاننێریت بۆ که‌رکوک و تیکه‌ل به‌ په‌خسیره‌کانیان بکات. شیخ محمود به‌ پێچه‌وانه‌ی نه‌و ویسته گه‌یاندنیه‌ کۆیه هه‌ولێر و له‌ویوه بۆ مووسڵ. به‌لام په‌راگه‌نده‌کانی له‌ سلیمانیه‌یه‌وه تا چه‌مه‌مال و که‌رکوک که‌ نزیکه‌ی ۲۰۰ سوپاییه‌ک ده‌بوون برانه‌ که‌رکوک.

که‌ میجر هاته‌ سلیمانی بارگه‌که‌ی ته‌نیا ده‌ستێک - پێخه‌ف بوو. پۆژی دوا‌یی له‌به‌ر به‌رگای سه‌رای حکومه‌ته‌دا له‌ پێش چاوی چه‌ند هه‌زاران دانیشته‌وانی شار و عه‌شایره‌کانی - وه‌کو جاف، هه‌مه‌وه‌ند، پشه‌ور، مه‌نگوڕ، ئاکۆ، بلباس، جه‌باری، زه‌نگنه‌ داوه‌، تاله‌بانی و عه‌شایره‌کانی تری سلیمانی، چوو هه‌ر کورسییه‌ک، به‌ زمانی فارسی وتی:

به‌ناوی حکومه‌تی به‌رتانیا و حاکمی عامی عێراقه‌وه‌ قسه‌تان له‌گه‌ڵ ده‌که‌م.

ئه‌وا له‌ په‌خسیری پزگاری‌بوون. ئیتر سه‌ریه‌ست و نازاندن. شیخ محمود هوکمه‌داری کوردستانه‌. له‌سه‌ر فهرمایشی حاکمی عام له‌ به‌غداد ئه‌م مژده‌یه‌تان ده‌ده‌م.

مه‌لا محهمه‌دی ده‌نگ گه‌وره‌

پۆژه په‌شه‌کانتان فهرامۆش نه‌که‌ن. که‌ستان نازانن باوک، برا، کوڕتان له‌ چه‌ کۆله‌ شیو و بوودپێکه‌دا کوژرا و بوون به‌ خۆراکی جانه‌وه‌ر و کێوی. ئیمڕۆ په‌ڕۆژی ئازادیان لێ ده‌که‌م. ئه‌گه‌ر نه‌مانیش، ئینگلیزه‌کان، خراپ بوون، خۆتان ده‌زانن چییان له‌گه‌ڵ ده‌که‌ن.

شیخ محمود

«برایته‌ له‌ هه‌ورازه‌ کوڕه‌ی له‌ پێشمانه‌وه‌ بوو، سه‌رکه‌وتین. له‌ ئێوه‌ په‌که‌یتی و له‌ منیش گیان به‌هتکردن».

(داخه‌که‌م له‌ فهرمووده‌که‌ی شیخ محمود له‌مه‌نده‌ زیاترمان بۆ پێک نه‌هات).

به‌و مژده‌یه‌ی میجر نوئیل، که‌ بانگی ئازادی و هوکمه‌داری کوردستان بوو. بۆ هه‌لکردنی ئالای کورد به‌ریار درا، شاری سلیمانی بوو به‌ به‌هه‌شت. خاوه‌ن ته‌و(هه‌مت)مه‌کان دله‌زانه‌ پالیا‌ن دا به‌ پالێ هیوای کورده‌وه‌. به‌ گیان، به‌ دارایییان بۆ گه‌یشتن به‌ ئاوات و بوون به‌ په‌شتیوانی هوکمه‌دارییان.

نامه‌ی مه‌ندوبی سامی - له‌ به‌غداوه‌ بۆ هوکمه‌دار شیخ محمود - به‌ زمانی فارسی.

له‌ حکومه‌تی خاوه‌ن شکۆ (ساحب ئه‌لجه‌لاله‌)وه‌ فهرمانم پێ درا پێتان بگه‌یێنم.

نەم پۇڭزاندە لىدوانى - سەرىستى - ئىستىقلال - ى كوردستان تەواو دەپت. كورد سەرىستى
تەمىش بە حوكمدار ناسراون.

نۆتەمەنى كورد بۇ پارىس

لە پاش كۆمۈنەمە و لىدوانىكى زۆر و بە پەسندى مېجەر نوئىل بېرىار درا كە لە كوردستانمە
بۆ نەمى لە پارىس شەرىف پاشا بېت بە نوئەر و نوئەرى كورد و لە كۆمەلى ئاشتیدا داواى
مەلى كورد بگات، لە سلىمانىيەمە لەگەل نامەى گشتى مەزەتە (مضبۇطە) دا سەيد ئەحمەدى
بەرزنجى و پەشىد زەكى كابان نۆرران.

شەرىف پاشا پۇلەيكە سلىمانى و دانىشتووى پارىس بوو كە لەمەپش سەدى ئەزەم =
سەرىك وەزىرانى دەولەتى عوسمانى بوو.

نۆررانمەكان سەيد ئەحمەد و پەشىد زەكى بە پاساھۆرت و خواھشى پیاوہ باوہ پىكراوكانى
بەرىتانىا، گەپشەنە (حلب) لەوئى لە لاين فرانسەمەكانمە مەزەتەكانىان لى سۆنرا و پاشە و
پاش گۆررانمە بۆ كوردستان.

نەم دوو نوئەر و پىبوارە، بە كارى گەلەك و بە پاساھۆرتى حكوومەتى بەرىتانىاي گەورە و
بە ئاگادارى مەجەر نوئىلى خۇيان و مەندووى سامى نۆررابوون. كەچى بەمى ترس و وئىلى
نەولەتى لە حەلب بە فەرمانى ئەفسەر (ضابطە) يەكى بچووكى فرانسى گۆررانمە و حكوومەتە
مەزەتەكى بەرىتانىاي خۇمان كە بالى بەسەر كوردا كۆشاپوو فرەزى لىوہ نەھات، لەمەپش
سەرىتەر لە جىياتى مەزەتە (مضبۇطە) كە بگاتە دەست شەرىف پاشا پان كۆمەلى ئاشتى، لای
ئىنگلىزەكانى خۇمان لە بەغداد سەرى دەرھەنا و لە كۆمەلى ئاشتیشدا ماوہى شەرىف پاشايش
نەدرا.

چاپكراوكان: بەمەچ چەشەنەك نە پۇڭنامە و نە چاپكراوئەك نەبوو و نەمەپنرا. بەلام لەم دوا
دواپیدا كە پەنجە و فرەفەلى ئىنگلىز لە عىراقدا نەما، ئەمەى نەك بە پىنەن بە بىستەنىش
نەبىستراپو ئىستا دەپنرەت وەكو:

۱- ئەندەما ئەقد مۆتمەر الصلح فى پارىس إجتماع رؤساء العشائر الكردية كافة وانتخبوا الجنرال
شريف پاشا - السليمانية - وكان مقيما فى باريس ممثلا عاما يسعى لإنجاح القضية الكردية
لدى دول الحلفاء فى مؤتمر الصلح. فقدم شريف پاشا مذكرة الى مجلس الحلفاء الأعلى فى ۲۲
مارت ۱۹۱۹. طالب فيها باستقلال كوردستان و جعل الشعب الكردي أمة واحدة تحت لواء
واحد.

۲- سىفر و لوزان: ئەندەما وضعت معاهدة سيفر فى آب ۱۹۲۰ جاء فى موادها (۶۲ و ۶۳ و

٦٤) بما يحق مطالب الاكراد^١.

بەتەواوی داواکەمی شەریف پاشا پێش دوو مانگ لە شۆڕشەکەمی ١٩١٩دا بوو. بەلام نەم داوا و نووسراوە لە هەگبەمی دیپلۆماسییەکانی ئینگلیزا ڕەنگە مابێتەو. چونکە خۆی زۆر لەو هەپێش بانگی ئیستقلالی کوردی داو.

هه‌یوای کورد بۆ گەشتن بە ئاوات تەنیا بەریتانیا بوو، کە ئاواتی هەزاران سألەیانە. بەلام بەراستی هه‌یوای دانا و سیاسییان نەگەیانە کوردستان و لەرووی نەزانیبیانەو، ئەو هه‌یو و ئاواتەمی کورد لە ناو جانتای هه‌یو سیاسییەکانی ئینگلیزا خنکاوه، هاواری کورد بە هه‌یچ لایەکدا نەگەشت.

میچەر گرینهاوس (مستشاری سیاسی: دانشمەندی سیاسی)

یەکەمین سیاسی بوو کە یەکەم جار هاتە سلێمانی و زابتێک بوو کە لە گێژاوی جەنگ پزگاری بوو. وەک لە هه‌یچ ئاگادار نەبێت، بەناوی خۆیانەو دەرگایەکی توند و تیزی دامەزراند. جا لە شاری سلێمانیدا دوو حکومەت لە کارا بوو. بەریتانیای گەورە و کوردستانی بێ نەخشە. ئینگلیزەکان وردە وردە کەوتنە بادانەو و هه‌ینانی بیگانه لە هەندرانەو وەک: ئینگلیز، هیندی، ئەفغانی، عەرەب، ئێرانی، کوردی بێ نیشان و ناویش ناوی حکومەتی کوردستان و گرینهاوسیش حاکیمی سیاسی.

سەرەرای ئەو ناھەموارییەیش دەستیان کرد بە چووغل (جاسوس) دروستکردن و دەستدرێژی تەواو لە کاروباری ولادتدا بۆ ئەوێ حوکمدار بچەسپێتنە ناو چوارچێوەیەکی تەنگ و بێ دەرفەت.

شێخ مەحمود، زۆر چەکەرەمی دەرکرد بۆ ئەوێ جەنگێکی کتوهر پوو نەدات. چونکە تەمی جەنگ تازە لە کوردستاندا ڕەویبۆو نەیدەویست بەرەرمەکانیان بکات. بۆ هه‌یوای گەورە چاوهرێ بوو لەبەر ئەو زۆر بەساردی لەگەڵیان دەبزووتەو.

نازوقە

ئینگلیزەکان زانییان کە برسیەتی ئێجگار زۆر بلایۆتەو، گەنم، شەکر، چاپەکی زۆریان هه‌نایە سلێمانی. بە پارە دەیانفرۆشت، بێ پارە هەر لە سەختیدا ما. ئەو نازوقەییان کرد بە هۆیەکی باش بۆ ناسینی دانیشتوانی ناو شار، هەل و فەڕێکی سیاسی باشیان لەبرسی و هەزارەکان دەست کەوت.

١. خناجر و جبال. لایەرە - ٧٨ و ٧٩

گرینهاوس بە ھەموو لایەكدا ھەلپەئەى ئەكرد. خۆى لە كاربەدەستەكانى ئەوتى عەبادان بوو. زەمانى فارسیى زۆر باش دەزانى. بە پیاوھ نالەبارەكانەوھ زۆر تێكەلەئى پەیدا كرد و زۆر ھەستەرزەئى ئەكردە سەر كاروبارى ولات.

ئینگلیزەكانى سلێمانى بە ئارەزووى خۆیان کاریان ھەلەمسووپاند و مەندوویى سامیش لە بەغداوھ چار چارێك بانگی ئیستیقلالى بە گوفى كوردە دەدا.

ئێستا، بۆمان پوون نەبێتەوھ كە گرینهاوس راست بوو، بەبێ پەریە و فې و فێل ھاتبووھ نەست. ئەو لە تەلەكە و فێلى ھكۆمەتەكەى خۆى و كرىوھەكانى (نۆئیل) باش ئاگادار بوو و ھەموست پەكسەر باو باوى خۆیان، (ئینگلیز) بێت و بەس.

وھ نەبێت شەخ مەھموودیش تى نەگەیشتبێت كە كار خراپە و ھەیشیزانى كە تەنبا بە خۆى و كورد كاری كوردستان تەواو نەبێت. چا لەبەر قۆلنى زۆرى دوایی، ناچارى بى دەنگى بووبوو. بۆ ئەوھى بە تەواوى كار بکەنە سەر ھەواى شەخ مەھموود و ھەرس بە ھەواى كوردیش بھێنن، پەكە پەكە پیاوھ خاوەن نەسەلات و داراییەكانیان تەفرە دەدا وھ دەیانكێشایە لای خۆیان، لە شەخ مەھموودیەن دوور دەخستەوھ.

بە ناوى (معاونى حاكم سیاسى) پەوھ زۆر ئینگلیزیان ھێناوھ ھەموویان سوپایى و بە بەرگى سوپاییەوھ بوون و بەستراو بە پڕۆگرامى (گرینهاوس) ھوھ دەھێنرانە سەر سەرى كوردى پاشكۆتوو لە ھەموو شتێك و پاشەروۆكى ئەو جەنگەى كە بە سەركەوتنى بەرىتانیا دوایی ھاتبوو. لە جیاتی بەھەربەخشى و دەستى یارمەتى، بۆ بڵاوكردنەوھى زانستى، پێشەسازى، كشتوكال، پەزائیلیەتى راپان دەبوارد و وشەى سیاسەت خراپە شوێنى ئیستیقلالى كورد.

ميجر دانلیس (دانشمنى سوپایى: مستشارى عسكى)

بە ناوى سەر لەشكر و دامەزرێنەرى سوپای كوردستان و دانشمەندى سوپای ھوكمدار، بۆ ئەم دوو فرمانە گرنە نێرراپوو و گەیشتە سلێمانى. لە فرماندەى زابتە كوردەكانى لە توركیاوھ ھاتبوونەوھ، سوپایەكی گەورە و بەھێزى دروست كرد. ئەم سوپایەى ناو نرا (لیفى) و فرمانى مەشقیش بە ئینگلیزى.

وھكو وتمان لە ھەندەران دەنگى داپەوھ، كە ئینگلیز لە كوردستانی خواروو (جنوبى) دا ھكۆمەتێكى سەربەخۆى بۆ كوردەكان دامەزراندووھ. نەھاتنەوھ و نەخزانە ناو كۆپەكەى دانلیس، بەلام دەنێران بۆ دیوانى ھوكمدار بۆ سوێند خواردن پەرامبەر بە ھوكمدار و ھكۆمەتى كورد - كوردستان - دلپاك و گیان بەختگەر بن. بەلام سوێندیان نەنەكەوت، چونكە نە ھوكمدار و نە ھكۆمەت نەبوو.

ماك براك (يارىيەدەرى دانلىس)

سارچن مېجر ماك براك ناۋىكى ئىنگلىزىش ھىنراپوۋە سوپاكى لىفپىيەۋە بە چاك و خراپ
فەرمانىپەۋا بوو. ھەموو سۆيىندىخۆرمەكان خىزمەت گوزارىكى بىي وئەنى ئەو بوون. لە
خۆشەويستىدا ناۋيان ناۋو (مام برايم)، ھەمويان كۆيلەي بوون. ھەرچىي بىردايە، بوتايە،
بويستايە، پەۋا بوو لە پاش ماۋىيەكى زۆر ئەم پەۋاۋە خۆشەويستەيان نىرراپەۋە بۇ لەندەن.
داخىكى زۆرى بۇ زابەكانى بەجى ھىشت. زۆر چاۋورپاۋى خانەدانىيان بۇ دەكرى گوايا لە
خىزانىكى گورە و ناسراۋى لەندەن. بەلام پاش چەند مانگىك لە لەندەنەۋە نامەيەكى نارد بۇ
پەشيد ئەفەندىيى بەكر ئەفەندى كە لە لىقىدا كەپتان بوو، لە نامەكەيدا ئەو خانەدانە
لەفەر موۋىت:

لە پاش گەيشتەنەۋەم بە لەندەن زۆر بىي ئىش مامەۋە. بەلام ئەمە سىي پۇژە لە جىگەيەكى
گەشتى، كابارىيەكدا بە قىراتەچى دامەزىرام بە پىۋىستىم زانى مۇدەتەن بەمىي.
جا ئەمە يەككە لەو خانەدانە كە گيان و دواۋۇزى كوردىيان بىي سەپىرا بوو.
تەنيا لە سۆيىندى خۆرەكان ئەحمەد فەھمى كە مېجر بوو تىي گەيشت كە كار بە پىچەۋانىي
ئاۋاتى ھوكمدارە. ۋازى ھىنا وتى من سۆيىندىخۆرم.

ئىنگلىزەكان و شىخ مەحمۇد

دەستدريژىي گرىنھاۋس و پىچ و پەناي دانلىس شىخ مەحمۇدى ۋەپس كرد و دەسلەتايان لە
دەس ساند. بەرامبەر بە ھەموۋە نارەۋايىيەيان نەيئەۋىزا رەخنىيەك بىگىت نەۋەك ئىنگلىزەكان
رەنجىيە بېن. ۋە نەيشتەزانى ئىنگلىز پىپارى نەداۋە كە ھەرگىز كوردستان دروست بىكات و
بىكات بە خاۋەن نەخشە لە پەۋىي گىتيدا و ئەو بەشەي لە كوردستاندا دابوۋيان بە ھوكمدار
تەنيا ۳۰ پۇلىس بوو بە سەرۋاكيەتەي تاھىر ئەفەندى ھەمەد ئەفەندى و يارىدەمەر حاجى ئاغا
و مستەفا ئەفەندى. حاجى ئاغا يەكسەر خۆي ھاۋىشتە ناۋ جۇشەكەي گرىنھاۋس و خۆي پىدا
ھەلۋاسى.

نووسىن

ئىنگلىزەكان خۇيان فارسىزان بوون. لە دائىرەكاندا نووسىن بە فارسى بوو. تەنيا ۋەلام لە
ھوكمدارەۋە بۇ ئىنگلىزەكان بە كوردى بوو. تا لە قەزا و ناحىيەكانىشدا بە ھۆي معاۋنەكانى
سىياسىيەۋە بە فارسى دەنۇوسرا و لەسەر پىرۋىگرامى گرىنھاۋس دەبزوۋتەۋە و ھەر يەكە لە
لايەكەۋە بەبىي پەردە بۇ پماندى ئاۋاتى شىخ مەحمۇد باليان لىي ھەلمالى و كەنەيان لە ھىۋاي
كوردا دەكرى.

بۇ ۋىيە

زۆر سەير بوو، شېخ سەئىدى باراۋى ناۋىك بەلەي ئىنگلىزەكانەۋە بە جەريەزە دەزانرا و لىۋى نەرسەن، كە گوايا زىيانى بۇ گرېنھاوس دەپت. بەراستى شېخ سەئىدى پىياۋىكى لەسەر خۇ و بەرپەز بوو. ئازا و چاۋتېز، پارسەنگى دزىمەتپىيان بەسەرا سەپاند و گرتيان. خرايە بەندىخانە، لە ھەلىكدا پاي كورد.

گرېنھاوس ناردىيە سەر شېخ مەحمۇد و داۋاي شېخ سەئىدى لىۋ دەكرد و بە خورتى دەيوست بۇى بىئىر تەۋە. ئەم كارەى كورد بە پىيانو كە گوايا شېخ مەحمۇد يارىدەپيان نادات. ئەم شتە پى و پوچانەپيان دەكرد بە پاپۇرت و دىياننارد بۇ بەغداد.

ئىنگلىزەكان ھەر يەكە بۇ خۇى لە بەسەر، عەبادان و بەغدادەۋە پىياۋى ھەرزە و ناچىزەپيان بە ناۋى فەرپاشى، مەيتەرى، چىشتەكەرى و شتى ترەۋە دەھىنا و شارى سلىمانىپيان پىر كورد لەم چەرداۋەرپوۋانە. لە شار و بازاردا بەرەللا و بلار بوۋىۋونەۋە و بەناۋى كار تەۋاۋكردن لاي ھاكىم، سەرئە و باجپيان دەساند، بە ھەپشەى خراپ و چوۋغلى و پىنگرى درتەپيان نەمەكرد و كەسپش نەپدەۋىزا بەرگىپيان بكات.

ئەم پىاۋانەپيان بىچكە لە پارە، كەلۋەل بە خۇپايى ساندن، خواردنپىشان بەبى پارە بوو. ئەم ناسۇرە زۆر لە تەشەنەدا بوو پۇژىك كازم ناۋىكىيان لەسەر پارەى كەباب زۇرىيان لىۋ دا كار كەپشە لاي ھاكىم گرېنھاوس، لە تۆلەى كازمدا لە رىزە دوكاندارەكان، لە راست و چەپى كەبابخانەكە يەكى بە پىنج روپپە سزا دران و پارەكە بە كۆمەلى درا بە كازم و ئىتر نەپىزراپەۋە بەدكارىي سىياسىيەكانى ئىنگلىز لە وزەى ھوكمداردا نەما بىنۋىشت. يەكسەر نامەيەكى نارد بۇ ھاكىمى عامى عىراق ولسن و داۋاي بەلئىنەكەى كورد، كە ئازادىي كورد. ھەرۋەھا ئىنگلىزەكانى تەنگاۋ كورد كە دەستگاي سەريەخۇى كورد دامەزىنن و كورد بە خاۋەنى كوردستان و ئىنگلىزەكان خۇيان بە يارىدەنەر بناسن.

ولسن ھاكىمى عامى عىراق لە كانوۋنى يەكەم ۱۹۱۸ دا ھاتە سلىمانى لەگەل شېخ مەحمۇد يەكتىريان بىنى. دىسان بەلئىنى دا كە بە زوۋىەكى زوۋ كارى كورد بە باشى تەۋاۋ دەپت.

كەچى، پاش ولسن ئىنگلىزەكانى سلىمانى توند و تىژتر بوون. بە تەۋاۋى كاروبارىان گرتە ژىر دەست و زۇرىيان لە سەرۋك عەشايرەكان تەفرە دەدا بۇ پىچراننەۋەپيان لە ھوكمدار پوۋن بۆۋە كە ئىنگلىزەكان بە پىلان و ھانى ولسن دەپزۋونەۋە، چونكە ولسن دەپزانى شېخ مەحمۇد لە داۋاي ماف و ئازادىي كورد سوۋرە و دەستبەردار ناپىت كە بۇيانى دەست نەدەدا.

جا بۇ تەفرە و ساردكردنەۋەى كورد و شېخ مەحمۇد، لەم كاتە ناسكەدا ئەم پەندانەى

خوارمويان بىلاو دىكرىدە. «حكومتى بىرىتانيا پىنى ناخۇش نىيە كە بە ناۋى حاكىمىيىتى
عامى سىلىمانىيە ۋە ئو كوردانى، بىچگە لە قەزاكانى بادىنان - موسى، بىيانەۋىت كۆمەكى
بىلەن و بىو مەرجەى شىخ مەحمودىش خۇى بە ئۆنەرىكى ئىنگلىز بزانىت و نەزگاپەك
دابەنزىنىت و مېجەر ئوئىلەش بە ناو كوردەكاندا بگەپىت».

ۋلسن ئەم فەرمانەى دىكرىد. بەلام گەرانى ئوئىل بۇ چىيە؟ خۇيان دىمىزانن. ئىتر بە تەۋاۋى
دىكرىت كە ئىنگلىز ناىەۋىت كورد ئازاد بىت و لەم كاتەشدا كەوتنە تەقەلاى ئەۋەى بۇ تىكدان
و ھەلۋەشاندنى ئەۋ بىناغەپەى كە شىخ مەحمود دای مەزاندوۋە. ھۆپەك و يان يەكەك
بىدۆزىنەۋە كە لە گرېنھاس زالتىر و ملۆزىتر بىت، بىنننن. چونكە بە تايەپەتى ۋلسن، بە پاچ و
قولنگەۋە كەۋتەۋە بىكەندى قەلاى ھىۋاى كورد، جا بۇ ئەم ئامانجەى (مېجەر سۇن)ى
دۆزىيەۋە.

ھاتنى مېجەر سۇن

پىۋاۋىكى سىياسى، زىرەك، لە فارسى و كوردى زىمانزان و لە پىش جەنگى يەكەمدا بە ناۋى
(مىرزا غولام حوسىن) لە ھەلەبجە و سىلىمانىدا ماۋىيەكى تەۋاۋىيەۋە. لەگەل زۆر چىنى پىۋاۋى
كورد ناسىۋاى و دۆستايەتەى ھەبۋە و بە تايەپەتى لەگەل شىخ مەحمود.
ۋلسن، مېجەر سۇنى فوودا و بەبى لېۋىسىنەۋە ناردى بۇ سىلىمانى و ھەموو كارۋىارى دايە
دەست.

جا لە پىش ھاتنى سۇن و بە چەند پۆژىك و بۇ ھاتنى ئەم حاكە سىياسىيە تازىيە و
پىكەپىنانى پىۋىستى بە پىرەۋە چوون، گرېنھاس شىخ مەحمودى ھوكمدارى ئاگادار كرىد. بۇ
پىشۋاۋى چى پىۋىست بوو كرا. پتر لە ۵۰۰ سوار و ۱۰۰۰ پىادە، پىز بەستەى بەخۇش ھاتن
بوون و چادىرى زۆرىش لە دەشتى موشىرئاۋا ھەلدارا. چاۋەپىنى حاكىمى تازە و بەختىارى بوون.
حاكم گەپىشت، لە فرۆكە دابەزى، پوۋى كرىدە چادىرەكان لەگەل ھەموو يەكە يەكە دەست
گوشىنى تەۋاۋ كرىد. بە ھىچ جۆرۇك پوۋى نەكرە ھوكمدار. بەلام ھوكمدار شىخ مەحمودىش
دەستبەجى ئەۋى ناسىيەۋە. ئىتر ھوكمدار چادىر و مېۋانى بەجى ھىشت و گەپايەۋە بۇ سىلىمانى.
بىچگە لە ئىنگلىزەكان كەس نەما.

لە كرىمەۋى سۇن، شىخ مەحمود زۆر دلتەنگ و ئازوردە بوو. ھەر بۇ پۆژى دۋاىى مېجەر
سۇن كەۋتە كار ھەلسۈۋاپىدن، وردە وردە ھەموو بىر و كرىدەۋى خۇى بەست بە پىچەۋانەى كار
و رىستى ھوكمدارەۋە پۆژ بەپۆژ ئاكۆكى لە پترىۋوندا بوو. قا ھىمنى و ساردىى لە ھوكمدارا
دەپىنى، سۇن توند و تىژتر دەۋو و ھەرگىز دىدەنىى ھوكمدارى نەكرە، جا ئەمجارە،

له سلیمانیدا هیژ کموته کار

۱- میجر سۆن، بۆ شله قاندنی کار و شکاندنی شیخ مەحمود.

۲- گرینهاوس، لەسەر خووه کەمی خۆی بە فروفیل بۆ ناگر خۆشکردنی ناکۆکی.

۳- شیخ مەحمود، بە ناوی حوکمداری کوردستانهوه به هیوای ئازادی ئەم سێ هیژە وەکو بروسکە لە پەکتریان دەدا.

شیخ مەحمود تێ ئەدەمگەشت، بۆچی سۆن بە پێچهوانەی پرۆگرامی حکومەتەکەمی کە ئازادیی کوردە دەبزوێتەوه.

سۆن و گرینهاوس بەدکاری و ناپەسەندییان گەیاندە ئەو پەڕی ناشایستەیی.

ئەمجارهیش شیخ مەحمود دای چلەکاندن. بۆ وڵسن و سۆنی نووسی:

«کورد داوای ئازادی دەکات. ئەگەر بە زوویەکی زوونەو مافە حەقیان نەدریتێ من ناتوانم بەلانی بەرەستیان بەم، جا بە ناوی خۆم و هەموو کوردەوه تکا دەکەم، کە پەروشتی سیاسەتە ناپەڕهواکەتان و ئەم پیاو و سیاسییانە ئێستەتان بە پیاوی ژیر و تیگەشتوو بگۆڕن».

شوبات- ۱۹۱۹

بەم نووسینە شیخ مەحمود، میجر سۆنی تێ گەیاند ئەگەر پەروشت و خووی بە باشی نەگۆڕیت، دەرمەکریت. بەلام سۆن بە تەنیا ئەمە پرۆگرامی خۆی نەبوو، بە نامۆزگاریی وڵسن بوو.

جا بۆ ئەوەی بیرى پەختەرمەکان بۆ پێگەى راست بگۆڕین و بە ئەواوی تێ بگەن کە ئینگلیز بە بیریا نەهاتوو ئیستیقلال بەدات بەکورد، تەنیا بۆ کارسازی خۆیان بوو کوردیان تەغە دا و شیخ مەحمودیان پێ خەڵەتاند، کە دەرگای کوردستانیان بۆ بکاتەوه. لەم کارەساتە دەدوێن.

بەبێ گۆڕین و دەستکاری:

کتاب السیر أ. ت. ولسن: العراق بين ۱۹۱۷ - ۱۹۲۰، الجزء الثاني، «بحكم الاحتلال والإدارة الملكية البريطانية»^۱.

لم يكن من السهل الحكم الى أي مدى كانت الحركة الوطنية بطلب الاستقلال قد وصلت او اذا

۱. القضية الكردية، وخناجر و جبال و پۆژنامەکانی (الجهاد) و (نداء الشعب) سالی ۱۹۳۰ (رقم ۵۰).

كانت ليست سوى نتيجة طموح شخص من زعماء العشائر. ولكن الذي نعرف ان الحركة في السليمانية نفسها كانت بلا شك قوية. واجبرنا على كبح جماحها بتذكير أهالي السليمانية ان حكومة صاحب الجلالة لم تقبل المسؤولية عن كردستان الا بشرط ان يكون سلوك الأهالي والزعماء حسنا وان يقبلوا نصائحنا وإرشاداتنا في المسائل المهمة.

وأفهمنا الشعب بان موظفي الادارة سيكونون من الكرد بقدر الاستطاعة و كان بقصدنا تشكيل جيش وطني يلباطه من الكرد. وان تكون اللغة الكردية لغة الحكومة الرسمية، وتعديل القوانين والشرائع بحيث توافق العوائد والطبائع الأهلية ويعزز قانون عوائد العشائر ويتاح للزعماء البارزين ان يستعملوا سلطتهم ضمن حدود معقولة لحكم عشائريهم. و كان الشيخ محمود اكبر معضلة لنا فقد كان طفلاً بجهله ولكن ليس بسذاجته و كان له امال عظيمة و مصالح كبيرة و كان على جانب عظيم من الحيلة. و كان معرضاً الى نويات فورية من الصمق والقساوة. الأمر الذي جعل رجل مثل الميجر سون الذي كان يراقبه ان يعتقد بأنه ليس مسئولاً من كل أعماله. ولكن رغم كل عيوبه لا ننكر بانه كان له أتباع كثيرون، ففي كردستان الجنوبية كانت نسبة أتباعه نحو (٨٠ في المائة) من السكان. فإتضح حالا إن هذه السلطة او السيطرة التي لا يمكن الإستفادة منها في منطقة السليمانية ومع ذلك ففي هذه المنطقة نفسها كانت قوة لا يستهان بها مؤلفة من أصحاب الأملاك والتجار تفضل إعطاء الحكم والادارة رأساً بيد موظفين بريطانيين كما كانت الحالة في زمن الترك عن الرجوع الى حكم العشائر شبه الوحشية.

تعيين الميجر سون للسليمانية

والآن ظهر بوضوح اننا لا يمكننا إسناد الشيخ محمود ومعاضدته له رئاسة عدد كبير من العشائر ولما كان هذا هو الواقع، القضاء عموماً على تعديل خطتنا في كردستان الجنوبية بانשאئنا شكلاً من الادارة على الأصول المتبعة في باقي أنحاء العراق.

وهكذا تداولنا في القضية واشترك - نوئل وليجمن و سون و نموردن و وكر وغيرهم من لهم علاقة بالكرد. و كانوا مطلعين على الأحوال شخصياً. فتقرر بموافقة الميجر نوئل تعيين الميجر سون بمحله في السليمانية. ولم يكن بعد للميجر سون أى علاقة شخصية بالشيخ محمود ولكن كان عنده من المزايا الخارقة ومن معرفة البلاد ما يؤهله للمنصب. أما الميجر نوئل فبايعاز من حكومة صاحب الجلالة أخذ يجول في كردستان جولة واسعة ليتحقق الى أى حد يمكن تطبيق بدعة الإستقلال الجديدة على الأهالي.

أقول نجم الشيخ محمود

بتعيين الميجر سون الى السليمانية أخذت الأحوال تعود الى مجراها القديم. فأعاد الامن الى

فیلاذ وعادات التجارة الى ما كانت عليه سابقاً وظهر بين الاهالى بعض الاشمنزاز من الشيخ مصود فظهر كثيرون من الذين قبلوا الشيخ محمود فى أول الأمر لم يفعلوا ذلك مدفوعين بدافع حسبة له، بل خوفاً من بطشته ولأن جعلهم ليفهمون ان الحكومة البريطانية كانت على استعداد تأييد حكمه بالقوة إذا اقتضى الأمر. والآن طلبت عشيرة الجاف الخروج من تحت سيطرته لتكون علاقتها معنا رأساً وتبعها غيرها من العشائر. فأرسلنا ضابط بريطانى الى حلبجة لتلبية طلبهم. ولما رأى الاهالى أننا لا ننوى إرغامهم على الخضوع للشيخ محمود والرضوخ لحكمه بدأ نجمه بالانقراض وريداً رويداً. ولما ينتهى شهر نيسان الا و كان عدد كبير من العشائر المهمة قد انفصلت عنه ومرت نيره على ظهرها، و كان أهم اتباعه اعضاء عائلة من شيوخ برزنجة فى سروچك وكرهشنة وعشيرة الهموند والميخائلى من الجاف. أما الشرطة وقوات الليقى فتحولت الى تحت إدارتنا رأساً ولكن بعض الضباط كانوا قد حلفوا سابقاً بالولاء له مقابل إعانات مالية.

خوتندهوارى خوښه ويست:

فهرمودهكانى (أ. ت. السير ولسن) حاكمى عامى عىراق، گيان بدهستى كورد و عمره، به عمره بى نووسراوهكمى پيشكش كرا.

له وردكردهده، ديارى دا كه فهرمودهكانى لهسر نورسينى بياوه سياسيهكانيان بووه كه له سلیمانیهوه بوى نیراوه و راست نییه.

له لاههركانى پيشوودا ببنرا هه موو (موظف)مکانیان بېگانه بوون (ضابط) و سهرباز كورد بوون، به لام له پای سوودى بهريتانيادا بهخيو بهكران، به ناوى ليقييهوه لهجياتى سوبهى كوردستان.

شېخ مهحمود بوى دهست نهدان، چونكه داواى بهجيهننانى ئهو بهلېنهى لى دهكردن كه نازادى كورده و بهو مەرجه پښگای دابوون بښه كوردستانهوه.

ولسن خوښى دهليت: له (سهر ٨٠)ى كوردهكان لايهنگيرى شېخ مهحمودن. بڼگومان (٢٠)مكهى تريشى خاوهن دووكان، بازرگان، تووتن كړ و فروش و پهيوهستان به بهغداوه بوو. ئهگه ئهم بهشپش، بڼجگه له داواى نازادى هه رچى داوايهكيان كردهيت بى نرخه. چونكه مڼجهر سون خوښى ولاتى سلیمانى شلهقاند و (لام باشه)ى بڼى كه له دوو كس زياتر نهبوو و ئهو شيرهى ولسن له ولاتى سلیمانيدا به ناوى (غلام حسين)، يان نوكرى تاهر بهگ و له هلهبجهدا ناسراوو و يان به دهرويشى دهسووپايموه به كارىكى تايبهتى خوښى.

كوژاننهوهى نهستيرهى شېخ مهحمود مهگه مردن بيت به جياپوونهوهى بهشكى بچووكى

عەشائىرىك نوشتى نەمەيىنا، ئەم جافانەي دەفەر موۋىت، ئەوانە بوون كە عەودالى قايمقامى و روپە بوون. چونكە جافەكان مەكاپتان دەدا، يارمەتپان دەدا، چەكدار بوون بۇ شۆپش و خۇ بەكۇشتان لە پىناۋى شىخ مەحموددا كە ئازادىي كوردە. بە دواي مانكى نىساندا لە مايس و حوزەيراندا لە تاسلوۋجە دەريەند، قەرەھەنجىر، چەمچەمال، لە فرماندەي شىخ مەحموددا ئەوانەي سوپاكاني ئىنگىليزىيان ئاپووت كورد، ئايا. عەشائىرى كورد نەبوون بەرامبەر بە ۳۰ - ۴۰ ھەزار سوپاي ئىنگىليز لە (دەريەندى بازىيان)دا دەستەويەخە دەجەنگان؟

بە تايپەتى بۇ وەزىكرەنى شىخ مەحمود دەگەرپان بۇ دۆزىنەو و ناردنى پياۋى چەتوون بۇ سلىمانى، ولسن خۇي ئاشكرى كورد كە دەيانويست شۆپشك بەرپا بكن و مافى كورد بەئىزراۋى لە خاكدا بەئىلەو. خۇ زۆر باش دەيانتوانى مافى كورد بەدەن و شىخ مەحمودىش بە خۇشى دوور بخەنەو، ئەگەر بەلايانەو خۇشەويست نەبوو.

ئىنگىليزەكان دەيانويست شىخ مەحمود ھەلفىوئىن و بىكەن بەگژ توركد و بە ھۇي شۆپشى كوردەو ولاتى مووسل ساخ بكنەو و ھىواي توركى لى بېرن. بەلام شىخ مەحمود لە پىش بانكى ئازادىي كورددا ھىچ پىرگرام و ئاۋاتىكىيانى بەدى نەمەينا. بەئى وچان داۋاي بەئىنەكەي لى دەكرەن كە ئازادىي كورد بوو.

نامەكەي شىخ مەحمود بۇ ولسن:

(ھىوامان زۆر بەھىزە كە بەندى پەيمانەكەتان بەئىنە جى، بەلام ئىستا كردەو ھى پياۋە سىياسىيەكانتەن لەو ناچىت كە بەرامبەر بە قومىكى ئازادىخوا بەئىت بكرىت. مەن واى بە باش بەئىنم زوو ھەقى كورد بەدەن، با كورد خۇي نەپىئىت).

ئىترە بە ھاتنى مېجر سۆن ھىوا و خاياندەن نەما. پەردە دېرا. كار و گوزەران تال بوو. بە ئارەزوۋى خۇي فرمانى دەدا وەكو بە نوۋكى پەم پان بە جەنگ ولاتى گرتبىت و پان داۋا و تۆلەيكەي بەسەر شىخ مەحمود پان ئەم گەلە ھەزارەو پىت، زالىپەتەي نەواند.

ئەنجامى توند و تىزىي مېجر سۆن، فېوفىل و نالەبارىي گرېنھاوس، جوست و جۇي پياۋە ئىنگىليزە بەدنىھامكانيان، نەك شىخ مەحمود، ھەموو كوردى وەزىر كورد و بەو نىيازەي دەتوانن كوردەكان لە شىخ مەحمود ھەلەگىرەو، سلىيان لە خراپە نەدەكرد.

شىخ مەحمود و مەحمود خانى دزلى

بۇ ئەو ھى بەرامبەر بە كردەو ناسرىن و توند و تىزىيەكەي مېجر سۆن ئەوئىش نوماپشك بكات، بە مەحمود خانى دزلىي گەياند كە پىت بۇ سلىمانى. لەسەر ئەو فرمانە بە لەشكرىكى

نۆرى ھەرامىيەۋە گەپشە شاربازىيې مېچەر سۇن ئاگادار كرا.

نامەكى سۇن بۇ ھۆكەمدار:

(ۋەكۆ بېستورمانە مەھمۇد خانى دزلى بە لەشكرىكى زۆرى چەكدارى
ھەرامىيەۋە گەپشە شاربازىيې دېت بۇ دېدەنيتان، تىكايە تىيى بگەپەنن،
پۇرېستە تەنبا ھۆى و دە كەس زياتر نابېت بېتە ناو شار و بە بى چەك و ئەگەر
چەكيان پى بېت، دەبېت ھەر لە پۇتە چەكەكانيان بېتە: پۇلىسخانە و ھۆيان
بى چەك بگەن).

ھاكىمى سىياسىي سلىمانى

مېچەر سۇن

۱۸ مايس ۱۹۱۹

شىيخ مەھمۇد، ئەم نامە و فەرمانەى مېچەر سۇنى زۆر بە لاۋە سەخت و گران بوو، چەند
ھەلى دا بۇ خاۋكردنەۋە و لەۋ بېرە گېرپانەۋە بى سود بوو و ھېچ چارەپەكېش نەبوو كە
بىتوانېت پەشيمان بېيەۋە و خانى دزلى بگېرپانەۋە يان نەپەتە ناو سلىمانى.

پۇزى ۲۰ى مايس مەھمۇد خان بە لەشكرەكەيەۋە گەپشە سەر كەلى گۇزىزە و چاۋەپنى
فەرمانى ھۆكەمدار بوو.

مېچەر سۇن بېيى لېكدانەۋە بە پەلە فەرمانى چەنگى و بەرەستى دا بە مېچەر دانلىس. لەۋ
كاتەدا پىادەى لىقى لە فەرماندەى رەزا بەگ و سوارەى لىقى لە فەرماندەى جەمال عېرفاندا، لە
بنارى گۇزىزە و سەر كارىزى ھوسېنە جۇلا لە چادرا بوون. بەلام مېچەر سۇن، شىزەكەى و لىسن
شەۋى ۲۰ - ۲۱ مايس ۱۹۱۹ سەرى ھۆى دەرکرد و چوۋ بۇ كەركوك و دانلىس و ھىزەكەى
كرد بە تەلەى مەرگەۋە.

لەگەل سەپەندەى پۇزى ۲۱دا سوپاى ئىنگلىز، لىقى پوۋ بە چىاي گۇزىزە و بەرامبەر بە خانى
دزلى كەوتنە چەنگەۋە.

شىيخ مەھمۇد لە پۇزى ۲۱ى مايس ۱۹۱۹دا بەرامبەر بە بەرىتانىاي گەۋرە شۇپشى كوردى
دەست پى كرد. ھەموو گەل ژىردەست و پەخسىرەكانى ئىنگلىزى تى گەپاند، كە ئادەمىزاد نابېت
پەخسىر بېت. بانگى ئازادىيى تەنبا نەك بۇ كورد، بۇ گەلانى پوۋى زەمىن بلأوكردەۋە.

پۆڭى ۲۱ ى مايس (جەنگى كورد و ئىنگلىز) پان (بانكى نازادى)

لە بنارى گۆڭرە سوارە و پىادەى لىقى ئىنگلىز بەرامبەر بە مەحمود خانى دۆلى و لەشكرى
مەورامى و پىستا، تا نىزىكەى ئىوارە جەنگ درىژەى بەست. سوپاى لىقى لەو زياتر خۇگىرىسى پى
نەكرا، گەرانەو و خۇيان گەپانە بەر ديوانى حوكمدار. سوارە و پىانە چەكيان دانا و وتيان:
(كورد، كورد، ناكۆڭت)، ھاواريان دەكرە.

جەمال عىرفان لەگەل سوارەكە گەراپەو. بەلام پەزا بەگ بە نىزىكەى سەد چەكدارىكى پىادەو
ماپەو. تا نىوەشەو بەجەنگا. گىرا و ھىنراپەو.

ھەر لەگەل دامەزراندنى جەنگ ھەموو ئىنگلىزەكان زۆر بە پىژەو كۆكرانەو و لە كۆشكى
حكومدارىدا دانران و مەمور و پىاوە بىگانەكانىشيان لە دەپۆكەدا دانران.

حكومدار ئەم تەلگرافەيشى بۆ ولسن نووسى:

«كورد لە وزەيدا نەما ئىتر بە قەسەى ئىو تەفرە بخوات، بۆ نازادى دەست دراپە
چەك. گىيانى ھەموو پىاوەكانتەن لە دالەى خۆمدايە. بۆ ئەوەى خوين نەپۆڭت
حەقى خۆمان بەدەنى كە نازادى كوردە، وەعدەتان بەجى پىتن».

ھەرەھا بۆ ھەموو سەرۆك عەشايرەكانى سۆران و بادىنان نامە و فەرمان نووسرا و ئىزرا.
پوختەى نووسراوھە:

«ئىنگلىزەكان ناچارىان كرىن دەست بەدەينە چەك و خۆمان لە ژەنگ و نازاوەى
ئىنگلىز پىگار بىكەين، پىشت بە خوا سەركەوتن بەشى كورىم ئىنگلىز ناپەوت
كورد بە سەرىستى پىزەت و بە ئادەمىزادمان پزانىت».

مەحمود

حوكمدارى كوردستان

نامەكە زۆر دوور و درىژ لە زالىبەتى و بەدكارى پىاوەكانى ئىنگلىز نووسراپو، ئەو
پوختەكەى بوو.

كاتىك ئىنگلىزەكان، ھىنران بۆ كۆشك، شىخ مەحمود خۇى چوو بە پىريانەو. يەكە يەكە
دەستى گوشتىن، پىنى وتن، ئىو مېوانىكى خۇشەويست و بەپىزى خۆمن. دلتان ھىچ نەكات، بە
سەرىستى دەژىن.

پەوى كرىدە گرېنھەوس. وتى: كوا سۆن؟ تۆ بوويت بە ھەوڭنى ئەم شۆپشە. ئىمە دەزانىن
چىمان لە ئىو دەوڭت. بەلام نازانىن ئىو چىتان لە ئىمە دەوڭت؟ پاش دانىشتن و دلنەوايىكى
زۆر.

يېمىن بىرەمىر بە گرىنھاوس

من له پىنگى ئازادىي گەلەكەمدا زۆر بە پاكى و راستى ھاتم بە پىر ئۆمۈم بە ھىوايەكى زۆر گىرەھە چارەپى بەجىھەننى ئەر بەلەنەتەنم دەكرد كە بە شەرىفى بەرىتانيا دلىيا كرابووين. كەچى تۆ و سۆن، ئاكرتان بەردايە سەر ھىواي كورد و بەلەنەكەتان لە پىر چوۋوھە. داخەكەم حىولە لە پۇزى خۇيدا پىگام ئەدانايە. چونكە لەمە زىاترتان پى نەمەكردين.

۱ - جەنگى تاسلۇوجە:

ھەموو دانا و دەم پاس و ناسراۋەكانى شار و سەرۈك ەمىشەرەتەكان كۆ بوۋنەھەم بەرىيان دا بە پايمەلكردىنى سوپاكى تاسلۇوجە و بەبى وىستان بۇ كەركوك چوون.

لە فەرماندەى سوپا سالار شىخ قادردا نىزىكەى ۳۰۰ سوار لە ەشاپىر و بەشەك لە ەسكەرە لىفەيەكە پوو بە تاسلۇوجە نىران. خۆم لەگەل شىخ قادىر لەم جەنگەدا بووم. گەپشتىنە دىنى كانى پان، شەر داھات، سوارە بوو بە دوو بەش.

۱- لە فەرماندەى خۇي: شىخ قادردا بۇ داود بلاغ. ۲ - لە فەرماندەى سەرۈكەكانياندا، بۇ كەنە كەوم.

۱- لە داود بلاغەھە گەپشتە پىشتى تەپە شوانكارە و سەرى تاسلۇوجە. لەگەل سىپىدەى ئاسماندا يەك تەقە كرا و توومەس ئەمە نىشانى بەپىيان بوو. لە ھەموو لايەكەھە بوو بە تەقە و جەنگ دامەزرا. لەناو دۆلى تاسلۇوجەدا لەبەر چادىرى سەى و پەزى ئۆتۆمبىل و ئىستر و ئەسپ، زەوى نەمەپىنرا.

بەراستى جەنگ و ھەلمەت پىشەى كوردەم سوارەى كورد بەبى قىرس و وىستان دىگەپشتە ئەر جىگاپە و سەپەرە كە سۆجىرى بە مەترالىۋزەھە تىدايە و بەبى گەپرانەھە، ەپيانگرت. تا پاش نىوېرۇ تاسلۇوجە بوو بە گۆرستانى ئەر سوپايە و گياندار لە دوزمەن پرا. وا مەزانم زابەتەك لەگەل موشىرى ھەمەى مام سلىمانى ھەمەمەندا پىزگارى بوو.

بۇ ئەھەى زۆر بەرپىز نگاھدارىى ئىنگلىزە يەخسەرەكان بەكرىت. لەسەر فەرمانى ھوكمدار لە ھەموو پىرەستىكىيان وەكو خواردن، پىخەف، خاۋىنى و سەرىستىيان بۇ پەك ھىنرا.

ناۋى ئىنگلىزەكانى سلىمانى كە گىراپوون:

۱- مەجەر گرىنھاوس: ھاكىمى سىياسى

۲- كەپتان دىگلاس: موعاون سىياسى

۳- كەپتان ھۆلت: موعاون سىياسى

۴- كهپتان راييت: موعاون سياسي

۵- ميچەر دانئىس: فرماندهى لىفى و دانشمەندى سوپاى حوكمدار

۶- شكوفيل: سارجن ميچەر

۷- كهپتان بوند: حاكمى چەمچەمال و چەند زابىتىكى تر.

مەمۇرە ھىندى و ەھرەب و ئەففانى و ئىرانىيەكان لەگەل ھەموو خزمەتكارەكانىان نزيكەى (۲۰۰) كەس بەرەلا و سەرپەست کران. تەنیا ۱۵ مەمۇرى ھىندىي گەورەيان لەگەل چەند ئینگلیزك ئیڕرانه دەبۆكە.

دەرکەوت، كە ماوەيك لە پێش پوودانى شۆرشەكەدا لە لایەن حاكمى عامى عێراق ولسن و (میچەر سۆن) كرابوو بە (یارییەدەرى فرماندهى گشتیى ھێزی چەكدارى بەریتانیا لە كەركوك) و كەوا بوو خۆیان بپاری ھەلگیرساندن و كوژاننەوێ شۆرشیان دابوو بۆ پایەمالکردنى ھیواى كورد. ولسن لە نووسراوەكەیدا وتوویەتى كە میچەر سۆن ئیڕرا بۆ كوژانەوێ ئەستێرەى شێخ مەحمود.

بسم الله الرحمن الرحيم

فرمانى حوكمدار

ژمارە ۱

۲۲ مایس ۱۹۱۹

لە ژێر فرمان و فرماندهى گشتیى حوكمدارى كوردستان مەحمود كورێ سەعەددا، سوپاى كورد بەرامبەر بە ناپەوایی و بەدەختیى ئینگلیزمكان و تەفەردانى گەلى كورد و پەیمانشكێننیا، بە نەدان (عدم اعتراف)ى حەق، كورد پەلامارى چەكى دا. پۆزى ۲۱ مایس ۱۹۱۹ پۆزى یەكەمینى شۆرشى كوردە بەرامبەر بە بەریتانیای گەورە پۆزى ۲۲ مایس لە سلیمانى ئەم فرمانە دەرچوو.

مەحمود

حوكمدار و فرماندهى گشتى

پۆزى ۲۲/۲۳ سوپاى كورد پوو بە كەركوك بزووت. لە نەربەندى بازیان بارەگا دامەزرا.

بسم الله الرحمن الرحيم

فرمانی حوکمداری

ژماره ۲

۲۲ مایس ۱۹۱۹

بۆ بەرپۆهبردن و کاروباری خوارنەمەنی و نازووقەئێ سوپای کوردستان، ئەم
لێژنەیی ناویان لە ژێرمە نووسراوە دانرا و پەسندکران.

مەحمود

حوکمدار

۱- حاجی سەید عومەر: سەرۆک

۲- سەید کەریم سەید ئەحمەد: ئەندام

۳- شێخ عەلی سەرکار: ئەندام

۴- ئەحمەد سەبیری خواجە ئەفندی: ئەندام و نووسەر*

ئەم لێژنەییە لە پۆزی ۲۲ وەووە نەست بە ئیش دەکات.

بسم الله الرحمن الرحيم

فرمانی حوکمداری

ژماره ۳

۲۲ مایس ۱۹۱۹

بە پێی ئەو بارەپەڕی کە بەم پیاوانەمان ھمیە و لە پێناوی گەلەکەیاندا لە
کردمەوی پەسندا دوا نەکەوتوون لە ماوەی دوور کەوتنەوی حوکمداری
کوردستان لە شارێ سلێمانی (پایتەخت) ئەم ناوانەئێ خوارەو بۆ بەرپۆهبردنی
کاروباری حکومەتی کوردستان و گەلەکەیان ھەلێژێران.

مەحمود

حوکمدار

۱- سەید عومەر: سەرۆک

۲- ئەحمەد بەگی فەتاح بەگ: ئەندام

۳- سەید کەریم سەید ئەحمەد: ئەندام

* نووسەری چیم دی.

۴- شېخ ەلى سەركار: ئەندام

۵- ھەمە ئاغاي ئاوپەھمان ئاغا: ئەندام

۶- سالىھ پاشا: ئەندام

۷- ھەمەر بەگى قادىر پاشا: ئەندام

۸- ئەھمەد سەبىرى خواجه ئەفەندى: نووسەر

داخەكەم بۇ ئېژنەنى ئازووقە بە ھۆى سىستىي سەيد كەرىم، كار بەجىيەننان
ستەم بوو. بەيىي پېۋىست نەمچوۋ بەرپۇۋە بە سەيد عومەر كەيىنرا. لە منى
پرسى، وتەم خراپە.

ھەرچەند حاجى سەيد عومەر گىرتىيە ئەستۆى خۆى بەلام كار لەكار ترازابوو.
لە دەريەند سەخلىتىي نان ھەبوو. دوو نانەواخانەكەى دەريەند بەس نەبوو بۇ
ئۆردۈۋەكە.

چوۋخەكانى ناۋخۇ (جاسوس) پانەدەۋىستان، لە كارا بوون. لەو كاتەدا كە لە
لاى حاجى سەيد عومەر بووم، پېاۋىكى شالى سەوز بەسەريان ھېنا. لە ناو
پېلاۋەكانيا نامەيەك دۆزراپۇۋە داپە دەستم فرموۋى چى نووسراۋە

ئەمە بوو: (لە: ع. بۇ: م. دىكەون. خ. ناچىت) پىي وت: نىرەمراۋى لە وشكى مەلە
دىكەيت، ئەمە چىيە؟

۳ تى زابت دايانمى. كە بېيەم بۇ موشىر ئاغا. وتيان بلى خواردن ناچىت. من
بەجىم ھېشتن.

تەلەفۇنى دەريەند

لە دەريەندەۋە بۇ سلىمانى ھېلىكى تەلەفۇنى ھەبوو نەدىم ئەفەندى بەرپۇۋەبەر بوو. ھەرچەند
داۋاي نان دىكرا سەيد كەرىم دەيوت نىرراۋە. بە ھۆى ئەو ھېلەۋە ھەۋالى جەنگىش پەى دەريەى
دەدرا بە سلىمانى. بېجگە لە گەنم و جۇ و نانەواخانە، لە دېھاتەكانى حوكمدارەۋە لە بازىان
پىرنىچ، پۇن، گۆشت بۇ دەريەند دەنىررا و راپۇرە جەنگىيەكانمان وەردىگىرت و پۇز بەپۇز
دەنووسراپەۋە.

خاتمانى: حكومدار:

له دهريندهوه

ژماره ۱

۲۵ مايس ۱۹۱۹

نيمشمو هيزىكى ۵۰ كەسىمان وروژمى برده سىرقەلاى چەمچەمال، يوزياشى
پەشىد ئەفەندى عاسىيە خان و كەرىم حەيدەر كوژدان و دوو بريندارىش ھەيە.

ژماره ۲

۲۸ مايس

دوژمن هيزىكى زۆرى گەيانىدە چەمچەمال. له مووسلىشمەو هيزىك گەيشتە
كەركوك، پيادە و سوارە ھەمووى بنخۇرن بۆ دەرەند.

ژماره ۳

ھىزى پيادەى ھەورامى بە فرماندەى عەبدوللا بەگى دزلى له بانى مەقان
بەرەنگارى ھىزى دوژمن بوون، پەرىشان کران، نيمەش يەككىمان بريندارە.

ژماره ۴

دووەمین شەو ھەورامى دزلى و دوژمن له قەرە ھەنجیر له جەنگدان. نيمپۆ
سوارەى مەندومى و ھەمەومندیش ئاوتەميان بوون، له دوژمن كوشتار زۆرە
تالان زۆر گيراوہ. پينچ له ھەورامى ۲ له مەندومى كوژراوہ و ۲۲ بريندار
ھاتۆتەوہ.

ژماره ۲۲

مايس

دوژمن هيزىكى زۆرى نینگليز و ھىندىي بە تۆپ و چەكى زۆرەوہ له مووسلمەوہ
گەيانە كەركوك زەرھلييان زۆرە.

ژماره ۳۸

۳ حوزەيران

له چيمەن تالانىكى زۆر له دوژمن گيرا و يەك مەتراليۆز. ھەمە ئەمىن كۆزە

مەنەئى: ھۆكۈمدار:

لە دەريەندەۋە

ژمارە ۱

۲۵ مایس ۱۹۱۹

ئېمىشەۋ ھېزىكى ۵۰ كەسىمان وروۋىمى بىرە سەرقەلاي چەمچەمال، يوزباشى
پەشىد ئەفەندى عاسىيە خان و كەرىم ھەيدەر كوژدان و دوو بىرىندارىش ھەيە.

ژمارە ۲

۲۸ مایس

دوژمن ھېزىكى زۆرى گەيانىدە چەمچەمال. لە مووسلىشەۋ ھېزىك گەيشتە
كەركوك، پىيادە و سوارە ھەموۋى بىخۇن بۇ دەريەندە.

ژمارە ۳

ھېزى پىيادە ھەورامى بە فەرماندە ھەيدوللا بەگى دىلى لە بانى مەقان
بەرەنگارى ھېزى دوژمن بوون، پەرىشان كران، ئېمەش يەككىمان بىرىندارە.

ژمارە ۴

دوۋەمىن شەۋە ھەورامى دىلى و دوژمن لە قەرە ھەنجىر لە جەنگدان. ئېمىرۇ
سوارە ھەندومى و ھەمەۋەندىش ئاۋىتەيان بوون، لە دوژمن كوشتار زۆرە
تالان زۆر گىراۋە. پېنج لە ھەورامى ۲ لە مەندومى كوژراۋە و ۲۲ بىرىندار
ھاتۇتەۋە.

ژمارە ۲۲

مايس

دوژمن ھېزىكى زۆرى ئېنگىلىز و ھىندىي بە تۆپ و چەكى زۆرەۋە لە مووسلەۋە
گەيانىدە كەركوك زەھلىيان زۆرە.

ژمارە ۳۸

۳ حوزەيران

لە چىمەن تالانىكى زۆر لە دوژمن گىرا و يەك مەترالىۋۇز. ھەمە ئەمىن كۆزە

پهقیی و ۲ جەباری و یەك هەمەوێند كوژرا و ۲ بریندارمان هەیه لاشەى یەك
زابتی ئینگلیزی و ۱۵ سۆجەر بەجی ماوه. برینداریان بردوو.

ژمارە ۴۲

۱۰ حوزەیران

دوژمن دۆت بۆ چەمچەمال. هێزی سوارەى ئێمە پلاوێ لە کفرى تا ئالتون
کووهرى، کار بەباش نابینریت، تەنیا هێزی پیاوێ لە بارەگا ماوه

ژمارە ۵۰

۱۸ حوزەیران

بە فرماندەى جەنەرال فرایزەر هێزى گەورە لە مووسڵوێ گەیشته کەرکوک. لە
کەرکوکیشوێ هێزى گەیشته چەمچەمال بە فرماندەى جەنەرال تۆمسن. کار
چەتوونە. سوپا و هێزی عەشایر لە سوپەردا ئامادەى جەنگن. دوژمن زۆر بە
هێمنى دیت.

دواپەى جەنگ و پەخسیریى حوکمدار

ژمارە ۱۸،۵۰ حوزەیران ۱۹۱۹ دوا بروسکەى بارەگا بوو، دوژمن پۆزى ۲۲ حوزەیران لە ژێر
فرماندەى سوپای ئینگلیز (جەنەرال فرایزەر) دا گەیشته دەربەندى بازيان، سوپای گيان
بەختەرانى کوردیش لە ژێر فرماندەى گشتیى سوپای کورددا لە نیشتمان و خاکی خۆیدا لە
سوپەر و قوختەى دلێرىدا ئامادەى فرمانى حوکمدارىيان بوون و چۆکی پارێزگارى
نیشتمانیان تا کوشتن دادابوو.

هێزی کورد پوو بەپووی سوپای دوژمن و لە ژێر بۆمبای فرۆکەکیاندا هیوادارى جەنگى
سەرکەوتن بوون. بەلام و بەلام.

لە ژێر جەلەوکێشەى موشر ئاغای هەمەوێندا کە بەفرمانى حوکمدارى کوردستان کرابوو
بە سەرۆکی هێزی سوارەى چەمچەمال، لە لایى چپای دەربەندەو، لە چپ و پاست پوو بەپوو
بە هێزى سوارەى گيان بە لاشى هیندییهو بە سى لێشای بەدەختى و خوێنمژ لە ناکاو و
سپێدەى ئاسماندا هێرشیان هێنا. بە تۆپ و مەترالیۆز و هێزی سواره لە زەوى. لە ئاسمانەو بە
سەدەها فرۆکە جەنگیان دامەزراند، بەپێى بیستن لە پۆلە جەنگاوهرەکان پێزە سوپەرى
پێشەوێ لە ژێر ناگرى تۆپ و شێلنگى تەنگ و مەترالیۆز و بۆمبای فرۆکەدا توانای مانەویان
نەما، وەکو شیر و پلنگ دەست بە خەنجەرى پووتەو لە سەنگەرەکان دەرهێرین و بەلامارى

سەلبىيىيەتلىك ئايال دا بەخەنچە، لەگەل سوونى بەدەست دەجەنگان و ھېچ گومان نىيەت كە
يەككىيان بە زىندوويەتتى گەرايىتەتە. چونكە تىكەل بە دوژمن بوون و كوژدان و لە ژۆر سىمى
و ۹خى نوژمندا شىلران. مېژوو ناويان ون ناكات و ملۆزىمى و پەلەمى بەدەختىي ئىنگىزىش
مەرسۇش ناكىت.

شىخ مەحمۇدى سەرلەشكر

ئە كۆپ و گەرمەي جەنگدا، سەرلەشكر و جەنگاۋەر حوكمدار شىخ مەحمۇد بوو، كە بەرە
نەرمەن لە ژۆر لولەي تەنگەكەپدا قرچە قرچە مەيىنالاڭد. لە پاش جەنگىكى دلاۋەرەنە و
رەنلەربوونى، بەرە قارەمان، قارەمانانە بوو بە دالەندەر و پارىزگارى.

بە تەنەشتىيەتە تەر تەنەندى و حاجى سەيد حەسەنى مامى كوژدان و ئەو سوپا يەم بە
خوڭىنەي پاشماۋەي جەنگى يەكەم بە ۳۰ - ۴۰ ھەزار چەكدار، بە چەكى ئاگرىنەتە پۇتە ناو
بىرگە و تىكەل بە ھىز و سوپا كورد بوون. ئەو چەكەي كە لە جەنگى تورك و ئىلماندا بە كارى
خەيىنا، بەبى بەزەيى، پەلامارى گەلى كوردىشيان بى دا. جالەسەر پەيشاندان و پەيغامى موشىر
تاغا بە برىندارى شىخ مەحمۇد لەگەل شىخ مەھمەد غەرىب بە يەخسىر گىران و بران بۇ بەغداد
و بوايى جەنگىش ھات. كوژراۋانى لە پىگەي نەشتەمانىشدا تىكەل بە خوڭ و خۇل بوون و
خەنجەرەمكەنەيان بى خاۋەن مایەۋە ۲۲ حوزەيران ۱۹۱۹.

ھەرۋەھا لە كۆپى جەنگ و مەيدانى مەردىيى شەرەف و دىلەيددا، لە كاتى پاسەۋانىي
نەشتەمانەكەياندا، دەست بە تەنگ و چەكى ھىۋاى سەركەۋتەتەتە نەم زاپتە بە تەو (ھەمت) و
شەرىفانەيش بە دواي حوكمدارىندا بە يەخسىر گىران و بران بۇ بەغداد.

۱- عەبدولقادر سەيد، قالەي ئايشەخان

۲- ئەدەم ئەفەندى

۳- قادر ئەفەندى قەرداخى

۴- عزەت تۆپچى، عزەتى فاتە

۵- پەشىد سەدى غەفور

بېچكە لەم ناۋىشانەيش زۆرى تىش گىران و لە بەغداد، ئىچ قەلا، لەسەر بېرىرى سارجەن
كۆپەك پۇژى ھەيكەي بە ھەزار خشتى كال بېن حوكم درابوون و دوا بەدواي ئەمانەيش لە
سەركە ھەشەرەتەكەنىش، كە ھاۋكارى جەنگيان كوردبوو، ئەۋانىش بوون بە تەلەي ئىنگىزەتە.

۱- مەحمۇد خانى دىلى، ھەورامى

۲- مەحمۇد خانى كاتى سانان، مەريۋانى

له حاکی ئیران و ئیزانین به لام بق ملوزمیی ئینگلیز سنوور نه مابوو.
۳- سوار ناغا، سرخومه بلباس، نه مانهیش تیکه ل به په خسیره کانی نیچ قه لا کران.

سلیمانی و هاتنوموی ئینگلیز

پوځی ۲۲ حوزه میران له کاتی نزیکه ی (پاش نیوهرق) به بی ئه موی کهس له کاره سات ناگادار بخت، سواره ی ئینگلیز و هیندی گمشته ناو شاری سلیمانی. بهرام بهر به مالی حکومتدار و چپای گورژه بهرینه توپیان دابهست و سرگردی قشله یان کرد به باره گای جهنگی. شار شله قا، هیوای گیاندار ی نه ما، به هوی چالاکیی ره نووف نه فهندیه موه که فرمانده ی بلووک ی سربازی دیوانی حوکه دار بوو، له ماوه یه کی زور که مدا خیزانی حوکه دار و کهلوپه لی پتویستیان به ۴۰ باری ئیستر دهر یاز کران.

نهموی که هرگیز له بیرم ناچینه موه و له پش چاومه، دلیرییه که ی ئه محمد به کی ففتاح به که به ته نیا سواره و حه مد به که موه پاسداری ئه خیزانه بوون. ده یوت گیانی من ئه م خیزانه ده یار زیت. له تووی قوجه و یستابوو به تفهنگه جانپیزاره جوانه که یه موه.

له گه ل گمشته نی سوپاکه یان، ئینگلیزمکانیان له بهندی نهره ئنا و گرینه هاوس دیسانه موه که و ته موه گه ر و ئاشووب. به ناو شارا ده سوورایه موه به سر ئه م مالاندا که له شوپشدا به شدار بوون و خوی ده یناسین، یه که یه که ده سته یه ک سربازی هیندی بق دابه نا، خیزانه کانیان سهریانه و سهریان ئاواره ی گه ر که بوون و ئه مه پش ناوی چند مالیک له ماله تالانکراو و ناواره کان:

- ۱- مالی حوکه دار شېخ مه مموود
- ۲- مالی حاجی سهید عومر
- ۳- مالی حاجی سهید حه سه ن
- ۴- مالی تاهر ئه فهندی حه مد ئه فهندی
- ۵- مالی عزه ت نه جیب
- ۶- کاکه حه موی ئه مین عتار
- ۷- مالی ئه محمد به کی ففتاح به ک
- ۸- مالی سهید نووری نه قیب
- ۹- مالی سهید که ریم سهید نه محمد
- ۱۰- مالی زور له زابت و ده سته ی حوکه دار، نزیکه ی ۱۰۰ مال.

تو مال، پاره، زېږ، به تالان پوښت. شار تېك چوو، كس به هيوای ژيان و مان نهما. نهوای
گړه له بېنډيخانه توند كړا. نهوای توانی پای كړد و دايه چيا، سره پای تاوانباريان و
هرښاني شار، پي دهر پي سوبای ټينگلېز و هيندي دگياننه سلیماني.

خيزانی حوكمدار، گهيشته دزلی (هورامان)، نزيكې (۳۰۰) خيزان له دانیشتيوانی سلیماني
به بووتی و برسيتمی ناوځتيان بوون زږد له ناوارمکان له ناوچوون و كس نهيزانی چييان
س هات، ټيتر له دزليدا نهپانتواني بېننهوه چونكه ټينگلېزهمكان له ټيراندا فرمانپروا بوون.
گړانهوه بؤ ميريوان و لهويوه بؤ (باننه). بهگزانهی بانه، بههيز و سرههخو بوون له پاش
ميونداريكی زږد بهپيز و بهخوشي خويان، له لايهن (پوستم خان) هوه بؤ (سهقز) بهپي کران
يو لای (هممهخان) و لهويش، له پاش ماوهيك زږد بهپيز بؤ (بوكان) بؤ لای (سردار) بهپي
كرلن.

هرموها له لايهن نهو پهاوه ناودار و مزنانهوه به ميونداريكی بهپيزهوه بؤ نهوای له
تيرانيشدا له فرمانپروای ټينگلېز پزگاريهن پرياريان دا كه داله بدمنه بهر توركهكان.

پووم به (وان) كهوتنه پي، كه گهيشته شاری وان، تي گهيشتن كه نه شاری وان و
نمتموورهكان لهوانن دالنهپان بدن، به پاستی له كرموای مضمورهكانيش به گليي بوون.

له وانموه بؤ چاريه

ناچاری پڼگي پيشان دان يو لای (نيسماعيل ناغا - سمكو) له (چاريه)، خويان گهپانده
پهنای نه م سرؤكه مهن و ناوداره كوردهی شوكان، لهو كاته شدا نهويش دووچاری
بهريهرهكانی نهستورييهكان بوويو.

لهگل نهويشدا ټيران و توركيش دوستی نهبوون، هر لهو كاتهدا كه نهو خيزانه بهريشان و
لېقموماوه ميوان و له دالنهپدا بوون سوبای ټيران و تورك لهگل لهشكري نهستورييهكان دايان
به سريا. له پيش هممو پويستيهكدا نه م خيزانهی پزگار كړد و خوای كهوته ناو جهنگي سي
لانه. (چاريه) سووتا و خویشی به خيزانی خوای و ميوانيهوه ناواره بوو.

ټيتر خيزانی حوكمدار وكونهرويش هر پوږه له جي و شاريك و هر پوږه له پهنايهكدا دالنه
دهدران.

ټينگلېز و (شريف الدوله)

وترا، ټينگلېز پلي بهسر پوږهلات و پوږناوادا كيشاوه. بېگومان ټيرانيش له ژير پي
ټينگلېز نالهی دمهات. حكومهتی ټيرانی ناچار كړد كه له ژير پروگرامی خوياندا (شريف

الدولة) دواى ئەم خەزانە بەكەوت. بە سوپا يەكەمە (شريف الدولة)ى گەياندە بانە. بە پەنى دادگا پورتاتيفەكەى خۆى، لە (بانە پۆستەم خان و لە سەقز حەمەخان و لە بۆكان سەردارى)ى كرد بە سەدارەدا و خەنگاندەنى، چونكە مەياندارىي خەزانى حوكمدار شەيخ مەحمودىيان كەردووم بەلام خەزان لەمەسەلاتى (شريف الدولة)دا نەمايو.

لە پاكردوووەكانى سەلیمانى، پاش جەنگى دەریەند زۆریان گەیشتبووونە سەقز. بە گەیشتنى (شريف الدولة) ئەم ناوانەش گەران و تەيران بۆ سەنە - كرماشان - بەغداد:

- ۱- شەيخ قادى: سوپا سالار و براى حوكمدار
- ۲- عزەت نەجیب: بەرپۆوە بەرى شار
- ۳- عارف سائیب: نووسەرى تايبەتى حوكمدار

دەيسان گرینهاوس

لە لایەكەمە شەم و پۆز لە شارى سەلیمانىدا گرینهاوس دەسووپا یەو و لە كۆلانەكاندا بە هۆى (ئیم. بی)و بە داركارىي پەيوارەكانى دەكرد و بە كۆمەل دەگرتن و لە بەندیخانەى تووند دەكردن و لە لایەكى تریشەمە پۆزى بە سەد جاپ و سەد چەشن بۆلۆمەكرایەو كە شەيخ مەحمود چوو بە بۆ تەيران، پەشمەر،..... ئینگلیزەكانیش پەیتا پەیتا بۆلۆیان نەكردمەو كە لە بەغدا لە بەندیخانەى كەس باوەرى نەكرد.

لە بادەپنان

ئاگرى شۆرش، لە بادەپنان لە بۆیسەدا بوو، لەسەر ئەم نامانەى حوكمدار بۆى ناردبوون، بى وچان بە كوشتن و نەكردن، ئینگلیزەكانیان نەپەتاند و لەسەر پەنجى لە فەرمانیان هەركیز پانە دەوستان، لە عەقرە (ئاگرى)، عەمادى (ئامپدى)، زاخو، شۆرش زۆر بە گەرم و تەین نەپۆشت، لە بابەت كوشتارى ئینگلیزەكان و درێژەى باسى بادەپنان لە جێگەى خۆیدا نەخویننەو.

شەيخ مەحمود و پاساى ئینگلیز

شەيخ مەحمود لە بەندیخانە و نەخشەى و لێنیش بۆ لەناو بردنەتى. جا ئینگلیزەكان وێستیان بە ناوى زۆردارى و زالیبەتى بەسەر دانیشتوانى شارى سەلیمانىدا سووچدارى بەكەن. بۆ ئەوەى لە دادگاها بە سووچدار پێشانی بەن فەرمان درا بە حاكمی سەلیمانى ئەم پیاوانە بنێرن بۆ بەغداد:

- ۱- میرزا فەرەج حاجى شەریف
- ۲- حەمەد بەگى قادى پاشا

۳- شیخ نهجیب قهره داغی

۴- عزمت بهگی وهسمان پاشا

۵- عهونی ئهغهندیی حاجی گورون

۶- حاجی مهلا سهعید کهرکوکلی زاده

۷- حاجی ئاغای حهسن ئاغای بهریوه بهری پۆلیس

له بهغداد له مهجلیسی عورفیی عهسکهریی ئینگلیزدا ئهم کۆمهله وکو مهڕ مۆل دران و به پیش چاوی ئهم پیاوه ناسراوانهیی سلیمانیدا شیخ مهحمود به پهرانقه و زنجیرهوه هینرا. تمنا له پاشا چهند پرسیارێک به ئارهزووی کۆمهلهکهی خۆیان بهیاری ههنگاندنیان به شیخ مهحمود گهیاند و داوای پارێزهریان (محامی) لێ کرد.

شیخ مهحمود

وتی: لاسهر خواهمشی گهلهکهم داوای ئازادیی کوردم له بهریتانیا کرد بهو پهیمانێ پێگهی هاتنیان درا و له لایهن حکومهتهکیانهوه، ئهم هوکمدارییه بهمن و ئازادی به کورد بهخشا. بهلام راستیان نهکرد، جا من که لاسهر ویستی گهلهکهم به هوکمدار دانرا و بهیاری داوای ئهو پهیمانێ بکهم، به زمان یان به چهک.

من لهگهڵ ئێوه له جهنگدا بووم، منتان به دیل گرت و له بهندی ئێوهدا که دوژمنی کورد و من، لهبهر ئهوه بێ گومان دوژمن بۆ دوژمن بهیاری باش نادات و منیش بهو هوکمی ئێوه پازی نیم و به عدالته نابهریت.

له پاش ئهم وهلامه سهروپێچهکهی دا به سنگی گرینههاوسدا و وتی: بهدهخت ئهوه ههمووی گۆیهنگی تۆیه.

ههر لهو کۆمهلهدا، گرینههاوس وتی: عزمت نهجیب هات، ئالای بهریتانیای داگرت، ئالای کوردستانی خۆمانی ههڵکرد، بهلام ئالاکهی بهریتانیای دراند و فریی دا.

وهلامی عزمت نهجیب

له سهرفهرمانی هوکمداری کوردستان، له کاتی شوێنیدا بۆ دامهزراندنی ئیشوکاری دانیرهکان و مهئموورهکان فهرمانم پێ درا، بێگومان بهیاری ئهم فهرمانه بهجێ بهێنم. ئالای ئینگلیزم داگرت و ئالای کوردستانم ههڵکرد. به قهدهراوی و زۆر بهریزهوه پێشکێش به گرینههاوسم کرد. بهلام داخهکهم دپرسی و بهشوق له بالقونهکهوه فریی دایه خوارهوه چنۆی خراپی به من و بهریتانیایش دا.

که له شیخ محمودیان پرسی،

وتی: بملی من فرمانم دا به داگرتنی ئالای بهریتانیا و هلکودنی ئالای کوردستان. ئهو کوردستانی که ئیوه، بهریتانیا دروستی نهکرد و له پووی زالی و نهزانی سیاسیه کانتانهوه ئالاتان داگیرا و ئالای راست و حهقمان هلکرد. (ئهم باسه له لایهن ئهو کهسانهوه گپه رایهوه که ئیترابوون بۆ شاهیدی له شیخ محمود. بهلام هیچیان لی نههرسیبوون).

له لهندهنهوه بهرپاری خنکانهکهی شیخ محمود کرا به نه سال پهندی و ئاواره بۆ (دوورگی ئهندامان) له هیند.

ئیتتر پهکسر فرمان بوو به فرمانی ئینگلیزهکان.

خویندهواری بهرین:

ئینگلیزهکان له کورد، بهتایبهتی له شیخ محمود کهوتبونه بیانوو گرتن. ئهوهی به باشیان نههمزانی بلایان نهکردهوه و بهو چاووپراوه، دهريای میژووی کوردیان لیخن نهکرد.

له کاتی نووسینهوهی جاری دواویی (چیم دی)دا، له پۆژنامهی (برایی) ژماره ۱۵ پۆژی ۲۶ - ۷ - ۱۹۶۷دا خویندهوه له باسی (کورد له میژوو لهیاداشتهکهی. مس بیل) بینیم، ئهمیه راستیهکهی:

۱- میجر نوئیل به دهستیک پێخهفهوه هاته سلیمانی و زۆر کهم مایهوه. گرینهواس که هاته جیگاکی، ولاتی پرکرد له ههرجی و بهرچی بیگانه. (مس بیل، به ههله چوه).

۲- حکومهتی بهریتانیا شیخ محمودی کرد بهحوکمدار، نهک نوئیل، که رابهر بوو لهگهڵ ئهوهدا که ولسن خۆی دهلیت سهدی ۸۰ له کورد لهگهڵ شیخ محمود لهگهڵ نوئیل و مس بیل به ههرسێکیان کهوتنه دوژمنایهتی شیخ محمود و ههرس پێهێنانی هیوای کورد.

۳- سهروک عهشیرهتهکان بێجگه له شیخ محمود نه نوئیل و نه مس بیل و نه ئینگلیزان نهبناسی.

۴- موهزهی کورد تهنیا له رانیه شیخ ئهمین سندولان و له ههلهبجه حامید بهگ قائمقام بوون.

۵- له پاش عوسمانیه کانهوه تا گرتنی شیخ محمود ئاسایش له ئهستۆی خۆی (شیخ محمود)دا بوو کهس دهستدریژی نهکردوه و ههموو کهس چه ههژار چه خاوهن دارایی وکو پهک بی ترس و بیم ژباون.

بهلام، له بهشی دواویی و فرمانهروایی ئینگلیز، میجر سوئدا ئاسایش و یاسایان، به سهرنجهوه دهخویننهوه.

چیم دی

هاتنموی میجر سۆن و کارهساتی کورد و کوردستان له بیر نهچیتیهوه.
له پۆزی ۲۱ مایس ۱۹۱۹ له پووی گیتیدا تهنیا کورد بوو، که له ژێر فرماندهی شیخ
محموددا پهکهمین گولله نرا به سنگی مژمر - ئینگلیزهوه.

خویندهواری به پۆز:

نهمجارهیش نهیلیمهوه، نهوهی له مهوپیش به چاوی خۆم بینیومه، ئیسته به دهستی خۆم
هینوسم. وهکو وتمان له کاتی عوسمانیهکانهوه تا باوی ئینگلیز خویندهواریم لهو تهمنه
نهموو، پۆز به پۆز زالیهتی ئهو بیگانانه بنوسم. ئهوا ئیسته به ناویتهی خویندهمهوه و بیستراوه
راست و دروستهکانهوه ئهم نووسراوهم (چیم دی) به یادی قارهمانی کورد - شیخ محمود،
حوکمداری کوردیهوه پیشکش بهو کهسانه کرد، که پۆزی گهلهکهیان دهزانن.

له سهپدهی پۆزی پێنانه عیراقهوه، تا دوا پۆزیان، ئیمپۆ کورد و عهرهب له ههموو پێویستیکی
ژیانیاندا وهکو یهک گرفتاری داوی ئینگلیز بوون و له پهنجه و چنگی نارهواپییان ناله نالیان
بووه لهبهر نهوه له یادی کرد و کاریان ههرگیز نابیت پێنوس بوهستیت و کورد و عهرهب
چاوی تۆلهساندنیا لێ بترووکیانیت.

نوسهر: ئهحمهد خواجه

قەرمانى دا بە ناۋى (ئەملاكى مەبۇتە) ۋە ھەمىمۇ مولك و مال و چاندەگى شىخ مەحمۇد خرىتە ژۇر دەستيان و لە ژۇر چاۋدېرى خۇياندا بەرئوۋە بېرىت و خىزانى ئەر پىاوانەى بە ھەمىمۇ خىزانى ھۆكۈمدار پۇشتىۋون، خرانە ژۇر چاۋدېرى پۇلىس.

مەمۇرىيەتلىك سۇن

لە مەمۇر و ترا كە ئىنگلىزەكان ژۇر پىاۋى بىگانەيان لەگەل خۇيان ھىئا و لە چىاتى كورد لە كاروبارى ھۆكۈمەتدا دايانمەنراندن.

۱- ەزىز خان: نەخۇندەوار، دەيانوت ئىرانىيە، سەرۆك مەھەندس و بەرئوۋە.

۲- ەلى خان: براى ەزىز خان، محاسبى ئىدارەى مەھەندىخانە.

۳- ەسپن خان: ئامۇزاي ەزىز خان، شەرھوان - رئىس بەلەندىيەى سلىمانى.

۴- سلىمان خان: ئامۇزاي ەزىز خان، مودېرى حىساباتى لىقى.

۵- ەبدولرەزاق خان: ئامۇزاي ەزىز خان، مودېرىم و موفەتلىشى مالىيە.

بەراستى كەس نەمەزىنى ئەمانە كۆندەرىن. ھەر بە فارسى قەسەيان دەكر. جا لە وىنەى ئەوان زۇرتر لە ئەفغانى، ھىندى، كورد و ئىرانىيان رژاندېۋە ناو سلىمانىيەۋە.

لە باۋى مېچەر سۇندا دائىرەى ئىشغال دامەزرا. لە ماۋەى چوار سالدأ بېچەگە لە پەردى تانچەپۇ و پېچەكانى ژاۋىلە بەولارە كارىكى تريان لى نەپىزرا. بە ناۋى كوردستانەۋە بەلىشاۋ روپە لەناۋ دەبرا. نە كورد و نە كوردستان سوۋدى لى نەپىنى. ھەمىۋى بە ھۆى ەزىزخانى نەخۇندەۋارەۋە چوۋە كىسە و سەۋۋى خۇى و سۇنەۋە.

پۇژىك مېچەر سون لە ھەلەبجەۋە ھاتەۋە، پىاۋىكى قەرنجى لەبەرىشى لەناۋ ئۆتۈمبىلەكەيدا قىچ و قىت دانابوۋ سىياسىيان دەكر كە گوايا ئىنگلىزەكان كرىۋەى پەسندىيان ھەيە و ئەم لادىيە ھەزارەى لەگەل خۇى سوار كرىۋەۋە كەچى راستە و راست بىردىيە بەر نەمى دارى سىياسەتەكە و پىى وت:

ھەمە ئەمىن! پارەكە و كەر و پۇنەكەم نەدەيتەۋە يان نا؟ ئەكىنا بەدار لىت دەسپنەۋە.

ھەمە ئەمىن ۋاقى و پىما. وتى: تۇ نەلىت چى؟ تۇ ھاكىمىت كەر و رۇنت لە كۆى بوۋ؟

كابرا: ئەى لە بىرت نايەت پىش دە دۋانزە سال، لەسەر ئاۋى سەراۋى سوبحان ئاغا دوۋ ھىزە رۇن و كەرەكە و چى لە باخەلمدا بوۋ لىمت ساند و بىردت، نەختىكىش ئازارت دام؟

لە ۋەلامدا: وتى، بەلى راستە. داخەكەم ئەگەر دەمزانى تۇ ئەم پىاۋە نەپىت، بە گپاندارى بەرەلام نەدەكرىت. نىنجا وتى پارەكەم كەم بوۋ بۇ خۇت. پارەى كەر و رۇنەكەم نەۋىت و

دەپنەت بېيەت. حاجى ئاغاي مودىرى پۇلىسى كۆپ بەكلىگەن، پاش تۇزىك ئازار پارمەكانى لى ساند. بەلام زۆر بەكران كەوتە سەر جەمە ئەمىن. ئەمە بوو لە ھەزاران بەكلىك لە كرەمەكانى ھاكىمى سىياسىي ئىنگلىز لەناو گەلدا.

كۆمەل كەوتە بزووتىن و پىشكۆى ئاشوب كەوتە چىزەچى لە پۇرى نەزانى يا بېيەكانى ئىنگلىزەكانە، يا لە زۆرى تەوژمىيان بوو، بۇ سەر گەل، چاوى گەل كرايەمە. بىر و باوەپ لە پەلەمەكى زۆر گرنگدا كەوتە يەكگرتىن و دۆستىي ئىنگلىز كەوتە كزى، چۈنكە كورد و ەرمەيان بە گياندار نەزانى. لە دىھات و ناو ەمشاپە، لە شارداد، خۇيىندەوار و نەخۇيىندەوار، كاسپ و مەنمور كەوتە يەكگرتىن و سۆيىند خوارىن بۇ يەكەيتى و چۈنە پىشەمە، سىنگ نان بە گوللە و سزاو پىنج نەستى پوخت بە پىرۇگراممىكى ژىرانەمە كەوتە كار بۇ كەكردىن و پىرۇخاندنى قەلاى بەدبەختى سۆن.

بە پەنەھانى و بەم ناوانەمە پىنج كۆمەلى ەلېبۇرراو دروست بوو ەاتنە كايەمە بە سىرۇكايەتتى جەمال عىرفان:

۱- بەرزىي ولات. ۲- كوردستان. ۳- كۆنگ. ۴- فېداكارانى كورد. ۵- ەتەنەپەروان. لەسەر يەك پىرۇگرام و يەك پەوشت، بە ەمور لا يەكدا لى ئەم كۆمەلانە بىلاو كرايەمە. پىرۇھاگەندە لە ناو شار و مەنموراندا زۆر بەتىن بوو. ئەمە يەكەمىن بەياننامە (نشرە) يەكە بىلاو كرايەمە.

تەنبا بە دور خستەنەمەي و يان نەمانى، شىخ مەممود نە ناوى شىخ مەممود و نە ناوى كورد نامرىت. چۈنكە شىخ مەممود، شىخ مەممودى زۆرە. دەپنەت نە شىخ مەممودەي ھۆكمدارى كوردستان بە زووىي بېتەمە. يان دەپنەت ئۆو پىرۇن. كوردستان نىشتەمانى كوردە. ئىنگلىز بىگانەيە.

بە ناوى كۆمەلانى كوردستان، كۆمەلى بەرزىي ولات

۲۰ شوبات ۱۹۲۰

بۇ گەمەرىي و زالىيەتتى مېجەر سون، ئەم بەياننامە يە زۆر گرنگ بوو، ژيانى بى تال بوو. بە ھۆى مودىرى پۇلىسەكەيەمە كەوتە ەوئى دۆزىنەمەي ماكەكەي. لەو كاتەدا لە زابتە كوردەكان كە لە توركيپارە ەاتبوونەمە چەند كەسكىيان بە لاي ھۆكۈمەتەمە خۇشەويست نەبوون لەوانە ماجىد مستەفا و ئەرەجەمان سەعید، گىران و خزانە بەندىخانەيەكى پىر ئازارەمە.

جەمال عىرفان پاش شۆرەشەكەي ۲۱ى مايس نەگەپرايەمە بۇ سوپا و ەزىفە. خۆى زابتىكى ھونەرەمەند، زىرەك و بەتوانا، ئازا، دانا و لە جەنگى يەكەمەدا رەئىسى ئەرکانى ھەربىيەي ەلى

سۆز پاشا بولۇپلا قالماي، پۇلەيەكى كوردى بە تەو (ھەت) و ژېر بولۇپ.

بۇ بەرئەھەردىن و دامەزئاندىن، پىرۇگرام، يەكخستىنى ئەم كۆمەللەنەي خستە سەر شان و سىخۇ خۇي و ھەرگىز ماۋەي ئەۋەي ئەدا بزاننىت و بناسرى.

ھەرچەنە مېچەر سۆن لەسەر شۇپش و جەنگەكەي بەرامبەر بە مەھمۇد خانى دىزلى لە ھەل زۆر بولۇپ. بەلام ھەر چەكەرە و ترسى لىنى ھەبۇو، نەيدەۋىست بېرۇۋۇزىنىت.

ھەل زۆر بە ژىرانە دەبزوۋتەۋە، نەيدەۋىست بېچكە لە پوۋخاندنى دەزگاكەي مېچەر سۆن، ھەر كۆمەللەنە بە ھېچ شىتېكى ترەۋە خۇيان خەرىك بگەن. بۇ ھەر كۆمەللە لە تەمىنى ۱۵-۲۵ ساقىيا بۇ كارى گىرگ و نەيىنى چوار پېنچ كەسى ھەلپۇارد بەرنامەيان پى دەسپىزىرا، بەراستى رەۋوتتەۋەي كۆمەللەكان، جىگاپان بە سۆن لىز كىرد و ئەم كۆمەللەنە ھەر يەكە بە لاپەكدا، جىۋىستىيان بە سەرۋك غەشىرەتەكانەۋە پەيدا كىرد و كىردىانن بە سۆند خۇر. وىدە وىدە بە ھەمىنى و لە ژىر پىرۇگرامدا ئاشوۋب، ياخىيەتى دەستى پى كىرد. گەيشتە ئەۋەي كە سۆن ھەر خەرىكى تۇراۋ و ياخى ئاشكردنەۋە پىت. پىكەموت باش بولۇپ بەخىشەنەۋە زۆر بولۇپ.

ئەندىنى نومايندە بۇ لاي سىمكۆ

لەم كاتەدا، لە ئىران شۇپشى (سىمكۆ) زۆر لە برەۋدا بولۇپ. جەمال و كۆمەللەكان بىرپارىيان دا كە ئەگەل شۇپشگىپرانى ئىراندا پەيماننىك بېستىرتى، كە سەرۋك و قەزماندە (ئەسماعىل ئاغا) سىمكۆيە و سەرۋك غەشىرەتى شوكاكە، كە پۇژ بەرپۇژ شۇپشەكەيان لە تەمىنەۋەدا بولۇپ.

ھەكۇۋەتى ئىران، بە ناچارى لەسەر ئارەزوۋ و زۆردارىيان داپە كۆمەكى نەستۇرىيەكان كە دوزمىنى سىمكۆ بولۇپ. بەلام لەشكرى سىمكۆ گەيشتە سەقز و بانە. لەم كاتەدا سۆن و ئىنگىلىزەكان لە بزوۋتەۋەي ئاۋ شارى سىلېمانى دەترسان چۈنكە كۆمەللەكان زۆر بەھىز بولۇپ.

بەرامبەر بە سىياسەتى ھەكۇۋەت پى ترس ۋەستابولۇپ و دەبزوۋتەۋە بۇ شۇپش و ژىيانەۋەي داۋاكەي شىخ مەھمۇد، كە ئازادىي كوردستانى خواروۋ بولۇپ.

ئېتر جەمال بىرپارى دا بە تېكەل بولۇپ بە شۇپشەكەي سىمكۆ بەلكۇ بە ھەل و ھۇيەۋە پىزگارىكار پىت و بە كۆمەللەكانى گەياند لەبەرئەۋەي پىرۇگرام يەك و ئاۋات يەك بولۇپ چەند كار گىرگ و سەخت بولايە پىك دەھات. بە بىرى گىشتى، بۇ ئارندى دۈۋكەس بىرپارىدرا. لە پاش چەند پۇژۇك بىستىرا كە پەشىد جەۋدەت و عارف سائىپ نۇراۋن، كار زۆر بە نەيىنى دەگىرا. كەس و تا ئەندامەكانىش لە گوزارش ئاگادار نەدەكران تەنپا ھەر كەسە پىسپىزىراۋى خۇي بەجى دەھىنا.

سەيد تەھا

لە ژۇر فەرمانىدى سەيد تەھا ئەفەندى لەشكرىكى زۇرى كورد لە سەقز و بانەدا بوو. رەشىد و عارف گەيشتنە سەقز و خزمەت سید تەھا، لە بابەت كرىهوى ئىنگلىزەكان و كارەساتى كوردستانى خوارووهو گەفتوگۆ كرا و ويستيان لە فەرمانىدى سەر لەشكرىك بنيزن بۇ سلىمانى و ئاويتەى كوردەكانى ئەو ناوچەىە بېن و شۇپشى گەورە دەست پى بكا تەو.

سەيد تەھا ئەفەندى وتبووى: ئىمە كارمان باش نىيە و پەنگە بەم زووانە خۆم لە سلىمانى بقاتنېنم. پۆرست نىيە سمكۆ بېينن، بگەپنەو.

ئەم باسە لە سەر گېزپانەوى نيزراوكان دەگېزپنەو، گوايا سەيد تەھا ئەفەندى لەگەل ئىنگلىزەكان لەو پەيش پەيوەستى بوو و ئارەزووى شۇپشى سلىمانى و تېكدانى سىياسەتى ئىنگلىزى نەدەكرد و ئەم بىر و كارە بوويو بە ھوى شكىستى سمكۆ. ئەوى خستېوو مېشكەو كە لەگەل ئىنگلىزەكان پىك بگەوئت و لە جياتى شىخ مەحمود بېيت بە حوكمدار.

لە سالى ۱۹۲۸دا لە بەغداد، كە لەگەل بابا على چوويووم، سەيد تەھا ئەفەندى قايمقامى پەواندز بوو، ھاتە بەغداد. چوومە ديدەنىي. بە ھوى ئەمىن پەواندزىيەو پەكترمان ناسى. چەند پرسىارىكى كرد و چۆنەيتى شىخ مەحمود.

وتى: كاكى خۆم، نە تەنيا سلىمانى كوردستانە و نە شىخ مەحمود مەلىكى كوردستان.

لە وەلامدا وتم: ئەو شىخ مەحمودە دەفەرموون كە لە ھەوليزەو تەلگرافت بۇ دەنووسى؟

فەرمووى: سلىمانىيەكان زۇر فېداكارن بۇ شىخ مەحمود و قسەگەى گۆرى.

سەيد تەھا ئەفەندى پياويكى وريا، ئازا، بەخشندە و لە نەوى شىخ عويەيدوللاى گەورەيە. ھەلەنگرئت سەردار بېت بەلام دواى شىخ مەحمود. كۆمەلەكان پەى دەر پەى بەياننامەيان بلاق دەكرەو، شارى سلىمانى و عەشاير لە ژۇر فەرمان و پرۆگرامىكى پىكوپىكدا لە قولپ و جۆشى شۇپشگېزېدا بوون. سۆن دەترسا كە لەھى ئاگر بسىئىت.

نووسراوئك بۇ مېجر سۆن:

بە زوويەكى زوو دەبىت حوكمدار و دىلەكانى دەرەند كە ئىستە لە (ئىچ قەلا) خشەيان پى دەبېن بىانھېننەو. باش لە دواپۆزى خۇتان بىر بگەنەو، ئەوى قەومىك بە دىل بزانئت، خۆى بە دىل دەگىرئت.

كۆمەلى فېداكارانى كوردستان

مارت ۱۹۲۰

سەن نەچچە بۆجگە لە مەحمود خانی دزلی، کە ئیبراھیم بۆ ھەند بۆ لای شیخ مەحمود،
سەن بۆ ھەرا کران. سۆن وای دەزانی بەم کارە ئیتر ئاشووب نامەنیت و ھەمەنە
سەن، بەلام بەرەنگاری زۆر قۆلت و ھەورازی سەختتر بوون.

سەن کوردی

سەن بۆ ھەورازی، مێچەر سون بۆلوی کردەو، ئیتر زمانی کوردی لە ھەموو کاروباری
سەن مەتەیدا بەکار ھەمەنیت، زمانی کوردی زمانی پەسمیە ھەندێک لە ئینگلیزەکان، وەکو
تەمبوس، گاردان و کرکە زۆر شارەزابییان لە زمانی فارسیدا ھەبوو، ئەم ھەمانەیان ھێ
جۆر نەبوو.

سەن کۆمەڵی گزنگ:

براکان، دانیشتوانی سلیمانی، سەرۆک عەشیرەتەکان:

چاوتان بکەنەو، لە پوری گیتیدا فران فرانی کلاوی ئازادی و ھەنگی داوی
سەرەستی ھەمووگەلە دواکەوتووکانە ھەلێن: (مردن یا ئازادی).

ئێمەش، کورد، ھێشتا لە ھەوایین. ھۆکمدارتان دیلی دوژمنە. چونکە داوی
ئازادی ھەکات. چونکە ھەمەوێت ھێوھەندی یەخسیری گەلەکە بۆشکێنیت.
ئینگلیزیش بە تۆپ و بۆمبا، بە سوپای ۳۰-۴۰ ھەزارییەو گیانمان ھەکێشیت.
ھێلانە ھەزاران سەلمان ھەروەختێت، کشتوکالمان ھەسووتێنیت، ھەمەوێت
یەخسیر و ھەندەیی بین.

چاوتان بکەنەو، لە شارەکاندا نە قوتابخانە، نە کارگە نە دڵسۆزی نییە و
نییە. بە ئادەمیزادمان ئازمێرن ئەو کوردانی نامدار تاکە ھەم سەرشۆپیە.
ناوی ئازایی و دڵێرمان تازە بکەنەو. دوژمنی ھۆنمەرتان لە ناو ھەرن. داوی
ئازادی خۆتان بکەن. بە چەک، بە ھێنوو، بە ھاوار.

کوا ھۆکمدارەکتان؟

کوا ئالا ھەنگا و ھەنگەکتان؟

کوا ھەلەمەتە دڵێرمانەکتان؟

چاوبکەنەو، ئینگلیز ماھمان ناداتی، ھەبێت بە یەکیەتی، بە دانایی، لە
پێویستدا بە چەک ھێسێن.

کۆمەڵی.. سیفەر.. ھەقی داو. جا پێویستە بە نووکی ھەنجەر لە جانتای

دېيۇماسىيە بەدىئىياتىدا دەرىيە بېيىنىن.

پۇڭزى (۴) مارت پۇڭزى كۆپۈنەنە و بىر يارە كۆپنەنە بۇ نامانچى پزگارى و
براىەتى.

كۆمىلى گزنگ

۲۱ مارت ۱۹۲۰

ئەم نامەيە بەرپاستى مېچەر سۇنى لە وشكى خستە مەلە. تەنيا عەودالى دۆزىنەوى ماكەكە
بوو، بەلام بى سوود بوو لە نەر و ناوشاردا بە يەك بىر و باوې، بە يەك نەنگ و ناواتەو دەزىان.
بېگانە پەرسە، بە پارە خۇفروۇش، بە لەگامى نىشتەمان كاولكەر، لە ناودا نەما بوو. تەنيا بۇ كورد
گيان بەخت دەكرا.

چاپ و پۇڭنامە

بۇ ئەمەي بە دەستۇرىدى، دىلپاكى و پاستىيى خۇي بخاتە پور و يان مەرامەكانى خۇي بە
پۇڭنامە بلۆ بىكاتەو، مېچەر سۇن لە بەسرمە چاينىكى بچووكى نىوداشتى ھىئا.

پۇڭزى يەكەمى ۱۹۲۰ يەكەمىن ژمارەي پۇڭنامەي (پېشكەموتن) لە ژىر چاودىرى و پزگارى
خۇيدا، لە شارى سلىمانى نەرھىئا. ئەم پۇڭنامەيە بە مۇدەپەكى خۇش زانرا، چونكە زمانى
كوردىي بى چىگىر بوو.

بەلام كۆمەلەكان لە بلۆكردنەوى سكاللا نووسراوەكانىان ھىچ پانەدەوستان. ھەموو
ھەفتەي چارىك نەشرەيەك بلۆ دەكرایەو و دەبوو دانەپەكىشى بنزىت بە لەوحەي ئىعلانەو كە
لەبەر دەرگاي ديوانى حاكىمى سىياسى ھەلواسراو و گاردىكى سۆجىرى ئىنگلىزى لى بوو.

بۇ پۇڭ نووساندى نەشرەكە دەبوایە يەككە لە ئەندامان بچىت. ترس لە سوجرەكان نەبوو.
چونكە ئەم فەرمانەيان بى نەسپىررا بوو، بەلام ترس لە چووغل و پياوخراپە كوردەكان بوو كە
پۇلىسى نەيىنى بوون و شوين دۆزىنەو دەكەموتن.

لەو كاتەدا لە كۆلانەكانى ناو شارا فانۇسى نەوتى، ھەلواسرا بوو. ئەم فانۇسانە بە با و پىسى
لە دە دانەيان چواريان نەكۆژاوە بوو. كۆلانەكان تارىك بوو، لە تەنگانەدا خۇشاردەنەو ئاسان
بوو.

نۆرتى داوا بۇ كوردنەوى قوتابخانە ھىنانى كارەبا، كوردنەوى شەقام، دروستكردنى پرىدى
قەشان بوو، كە ھىچى نەكرا.

بە نووسىنى ھەپشە مېچەر سۇن تەنگا و كرا. بەلام ئەمەيش بە نووسىنى كوردى و پۇڭنامە

دەرنەكەوت ماين كۆڭمەكەن ئەمانەن، حكومەت ھەر بە (تالانەكە) ۋازى لى ھېنان،
بەخشىنى لە گرتنى بەندىخانە.

ئەم حوكم و عدالەتلى لە پۇژنامەى پېشكەوتن ژمارە ۲ پۇژى ۶ى مائىس ۱۹۲۰دا
بلاۋكراۋەتەۋە.

ئىنجا خويندەۋارى بەپۇژ، خۇت سەرنجىك لەم ھېيار و ياسايە بىنە:

ئىنگىلىزەكان واپان دەۋانى بە چاۋ و پاۋ دەتۋانن مىلى كورد بىشكىنن، ۋاى دەۋانى كوردى
جىھان تەنبا بە باس و چاۋ و پاۋى ئازادى دەستخەپۇ دەپىت. بەرامبەر بە تۈرك، ئىران، عىراق
چەككى كوشنىمىيە بە دەستىۋە و كوردىش با زەقەى جاۋى بىت.

مىجەر سۇن ھەندى دىخۇشكەرەۋەى لە گىرفانى خۇى دەردەھىنا و بلاۋى دىكرەۋە. لە
پۇژنامەى پېشكەوتن ژمارە ۶ نىسان ۱۹۲۰دا نەلىت:

«لە كۆمەلى ئاشتىدا لە بابەت كوردستانەۋە و ترا، كە لە كوردستانى ژورۇو،
ۋان، باش قەلە، خەپووت... دا ژمارەى كورد زۇرە. دەپىت حكومەتلىكان بۇ
دروست بىكرىت و بۇ بەجىھىنانى ئەم ھېيارە و ئامانچە لە ئىنگىلىز و فرانس و
ئىتالىا، ئىران، لەگەل كوردىك لىژنەيەك دروست دىكرىت».

پېشكەوتن

دوا بە دۋاى ئەم بلاۋكراۋەيەى پېشكەوتن، لە لاپەن كۆمەلى (ۋەتەنپەرۋەران) ۋە دەۋر و درىژ
نامەيەك بلاۋكراۋەيە ئەمە پوختەكەيەتى، نەلىت:

نووسراۋەكەى ژمارە ۶ى پېشكەوتن لاي لاپەيە بۇ خەۋ لىخستنى كورد. ئاھا نازانن
دانى ئىستىقلال بە كورد پىشەى ئىۋە، ئىنگىلىز نىيە؟ كورد مەردانە بازۋى خۇى
ھەل كوردۋە ھەقى خۇى بە دەستى خۇى دەسىنىت. گېانى كورد ۋەلىفەتى ئەۋ
ئاۋاتەيە. تۇ كوردەكانى خۇت ئازاد بىكە پازت مەدە بۇ دەۋر..... و زۇر شتى تى.

لە پۇژنامەكانى ژمارە ۷۵،۶۵،۵۴،۴۰ى پېشكەوتندا لە بابەت كوردستانەۋە زۇر باسى
گرنكى بلاۋ دىكرەۋە بەلام ئاشكرا بوۋ كە ئەم قسانەپىشان ۋەكو چاۋ و پاۋەكانى پىشۋويان
تەنبا بۇ چاۋەستى كورد بوۋ، دىگەرەن بۇ سوۋسە و دۇزىنەۋەى بىنكە و ئەندامانى ئەۋ
كۆمەلانەى كە بەنوۋسەن، داۋا، پروپاگەندە، مىجەر سۇنبايان وپكردۋە و بە گەرمى ۋەلامى ئەۋ
درويانەپان دەدەنەۋە.

لەبەر زۇرىى نووسراۋەكان چاۋپۇشيمان لە دوۋبارەكردنەۋەيان كورد.

۴- شېخانى بەرمىنچە قەرەداخ و ھەندىك لە بە گزادەى جاف، ئەم چوار مەزىمەتە لە پۇژىڭدا پېشكەش بە مېچەر سۇن كرا.

لە مەزىمەتمەكاندا ۋەكو يەك:

۱- بە جېيەننى بەلئەمەكانى درابوو بە شېخ مەحمود كە ئازادىي كورد.

۲- گەپانەوى حوكمدار شېخ مەحمود.

۳- سەپاردنى كار بە مەئموورانى كورد.

۴- پاك پەوشتى، بېنىنى دەستوورى ۋلات.

بەلام مېچەر سۇن ئەم داۋايانەى بەبى نرخ بېنىن و گوڭى نەدايە. ھانى پۇژنامەكانى بەغدادى دا و كەوتنە گالئە پېكردى كورد. پۇژنامەى (العراق و العالم العربي) زۇرەيان نووسى. بەلام لەبەر بى ھۆى توند و تىژى، سۇن ۋەلامى ئەو پۇژنامانە بەبى دەنگى دراپەرە. سۇن دەيوست لە دانىشتوانى سەلیماننىش مەئموورانى گەورە دابنەت بەلام لەبەر دوو كۆسپ بوو، كە كەس نەيەمۇئرا قەبوولى بكات:

۱- ترسى گۆپىنى باو و ھاتنەوى حوكمدار.

۲- ترسى سەرمەشتى گەل.

ئىنجا لە سەرەتادا سۇن ئەم ناۋانانەى ھىنايە پىز:

۱- ئاۋرەھمان ئاغاي ئەحمەد پاشا، مەدەرى ناخىيەى تانجەپۇ.

۲- ئەحمەد بەگى تۇفۇق بەگ، سوورداش.

۳- ھەمەد بەگى قادىر پاشا، سەرچىنار.

۴- سەمەد ئەحمەدى حاجى مامەند، سەۋچەك.

۵- ئىسماعىل ھەقى بەغدادى و زابىتى عوسمانى، قەرەداخ.

۶- ئەحمەد فائىق، سەكرەتەرى مالىيە.

۷- پەزا بەگ، ھاكىمى شار باژىر.

بەلگەى شۇرپەش

لە ناۋ شار و دەرمەوى سەلیمانیدا وردە وردە لە ژىر پەرقگەم و بزوتنەمەيەكى پېكەپېڭدا سەرەتەى شۇرپەش دەستى پى كورد. لە مەلۇمىي كاربەدەستان و مەئموورانى ئىنگىلەز، ياخىيەتى پەرەى سەند.

۱- سىڭاۋ، قەرمەداخ، شۇپش دەستى ھې كۆرد. دوا بە دواى ئەوان بە چەند پۇژۇك لە نىزىك و
 حىمىشتى، سىلېمانىش، ئالۇزان و لە دېھاتەكانى بىن چىاي شارموزور تەقە دەستى ھې كۆرد.
 جىگەر ئايە چىا. لە ھەموو لايەك و دى و كۆيخا دېيەكەو نامە بەسەر مېچەر سۇندا دەبارى و
 مەسۋى يەك چەشەن داۋاي (بەلېنەكەيان ئەكرەك كە داۋيانە بە شېخ مەحمۇد). سۇن كەوتە لەقە
 خ.

سۇن لە پۇژۇنامەى پېشكەمۇتدا بىلاۋى ئەكرەمەو كە ئىستىقلاى كۆرد بەم زوۋانە تەۋاي
 جىتە لەۋلايشەۋە پىڭگى پۇژۇنامەكانى بەغدادىيان دەدا. يەك بەدۋاي يەكدا دەياننۇوسى كە
 سىمانى لىۋايەكى عىراقە و دەبىت كۆردەكان خۇيان بە عىراقى بزانن و بەس و ئەۋپۇژنامانە
 ۲- نۇزى لە سىلېمانىدا بىلاۋ دەبۇۋە تەنبا مەبەس ئەۋە بوو كە كۆرد و غەرب بىكەن بە دوزمىن.
 بەلام بەرامبەر بە ھەموو كۆردەۋە ناپەسندەكانى ئىنگىلەن، ھىۋاي كۆرد تەنبا چەكەكەيان و
 نەترسىيان بوو. كۆمەل و سەرۋەكەكان لە پىلان و پىرۇگرام پىكخستندا ھىچ كاتىك ۋەستانىيان
 نەبۇو.

باۋى دەروېشى

لە ناكاو كۆلان، مەزكەۋت، دائىرەكانى ھۆكۈمەت، پىر بوو لە دەروېشى پىچ نىزى، بەرد،
 پارداخ، كۆيزان، دار..... ھەموو شىتەكانى دەخۋارد. پەى دەر پەى پۇژى بىست چىن زىاتر دەستە
 نەستە دەروېشى بە زەرك لىدان، سەر بىرەن و تەپل و دەقەۋە دەيانكرد بە شارى سىلېمانىدا و
 ئەۋەندەش دەروېشتە دەروەۋ لەبەر ھولەى دەروېش و دەنگى تەپل و دەف، ھەموو كار ۋەستا.
 بە ھەزاران دەھاتن و دەپۇشتىن.

ئىنگىلەزەكان كەۋتە سىلېمەنەۋە چۈنكە بەراستى سامى كۆمەلە دەروېش لە ھەزاران سوپاي
 چەكەر كارىگەرتر بوو و لە پەرماساندن بوون. زەندەقىيان لە پەشمارەكان چوۋىۋو كە لە مىليان
 ئالاندېۋو.

لە گەرەكى سەرەشەقام بىكەيەكى گەرەپان دامەزاند. كە شىخە گەرەكانىيان لەۋى كۆ
 دەبۇۋەنەۋە و باۋەر پىكراۋيان (خەلىفە دومە) بوو.

مېچەر سۇن زۆر لىى دەترسا. فەرمانى دا بە مودېرى پۇلىس و سارجن براۋند بىگرن.
 ھۇنايانە پۇلىسخانە سارجن گالتەى ھې كۆرد. خەلىفە توۋپە بوو. لەپىش چاۋى سارجن و
 ھەموو ۋىستاۋەكان، بەردىكى خۇقەى ھەلگرت و دەستى كۆرد بە كۆرۈشتن. زۆر بە ئاسانى ۋەكو
 پەنپىر نەيخۋارد. سارجن پاي كۆرد، بە مېچەر سۇنى گەياند. دەستبەجى ۋتى بەرەلەى بىكەن
 نەۋەك ئىمەش بىخوات. زۆر جار ۋەكو خورما فېشەكەيان دەخۋارد و دەيانجۋو و قوۋتايان دەدا.

حەممە كەرىمى فەراشى گومرگ لە تەمەنى ۱۸ سالىدا و دەرويش بوو برديانە لای معاونى حاكىمى سياسى. لە سەر مەزەكەى دەمە گويزان ھەبوو. ھەلى گرت و خواردى. كاپتان پراى كرد. ھاواری كرد ئەم كوپە شىت بوو. ئىستە دەمرىت، گويزانى خوارد. بەلام حەممە كەرىم شتى تریشى دەخوارد. كاپتانی ئینگلیز سلیمانی بەجى ھىشت، بەراستی باوى دەرويشى كاریكى زۆر ستمى كرده سەر سیاسەتى ئینگلیزمكان.

ھەر لەم كاتەدا، لە لایەكى تریشەو، چەكدار ئارامى حكومەتپان نەمدا. پىگا و بان پرا. ترسى ھاتوچۇ ئىجگار زۆر بوو. پىنگەى پۆلىس و پیاوانى میرى بەسترا، ناوى حكومەت كز بوو.

بەرامبەر بەم ئاژاویەى (ئاینى و چەكدارى) یە مېجر سۆن دیسانەو كەوتەو پیلانى باسى ئازادیى كورد، بەلام بى سوود بوو. چونكە پروگرام لە كۆمەلەو بەردەمچوو توند و تیزی سەرەتای شۆرش تێك نەمچوو، لە ھروژدا بوو. ماوہى ئینگلیزمكان نەمەدرا بە قسە و لاوانەكەیان تەفرە بەدن. لەگەل ئەویشدا یەك بەدواى یەكدا، نامەى سەختیان بۆ دەنیرا تا وای لى ھات پاستە و پاست داواى ئىستىقلالى كورد ئەكرا لەگەل نەخشەى كیشو، ئەك تەنیا سلیمانى.

مېجر سۆن

لە پۆزنامەى پێشكەوتن ژمارە ۵۴ پۆزى پینچەمى ۱۹۲۱دا مېجر سۆن دەلیت:

بۆ ئەوہى لە بابەت موقەدەرەتى كوردستانەو، جەنابى حاكم سياسى لە چوونە بەغدادا و بېننى مەندوبى سامیدا قسە و موزاكەرەى لى بكات برپارى دا لە پيش ئوغرکردنپاندا لەگەل ھیاوہ ناودار و ناسراوھكانى سلیمانى مولاتاتێك بكات. جا بۆ ئەم مەبەستە ئەم ھیاوانە داوا كراو:

۱- حاجى حەسەن ئەورەس ئەفەندى: مودیرى پۆلىس

۲- عەزەمى بەگى بابان: ئەشراف

۳- حاجى سەعید ئاغا: ئەشراف

۴- حەمە ئاغاى ئاوپەحمان ئاغا: ئەشراف

۵- عەبدولكەرىم ئەفەندى عەلەكە: ئەشراف

بۆ ئەوہى لەگەل حكومەتى عێراق مونسەبەت و یەكەتیپان ھەبیت. چونكە كوردستان زۆر پۆیستی بە یارمەتى ھەیە و دەبیت كاریكى وا بكریت كە عێراق

زۆر پارمەتىي كوردستان بدات، هەتا فێری ئىدارەى سەرپەخۆ دەبن و هەموو جى و ئىش و کارىکىش لە ژێر ئىدارە و تەماشاکردنى حکوومەتى فەهیمەى ئینگىزدا بێت.

پێشکەوتن

لە پێش بۆلاکردنەوهى ئەم نووسراوەدا مێجر سۆن چوویو بۆ بەغداد. ئەم پیلانە لە ترسى شۆپش بوو.

پارچەى دووهمى پێشکەوتن لە ژمارە ٦٥ و ٢١ جولای ١٩٢١دا مەجلىسى وەزارى بەغداد پۆڤى ١ جولای ١٩٢١ بۆ ئەوهى ياسای هەلبژاردن، بخرێتە گۆڤ، بە نووسین پرسیاریان لە مەندووى سامى عێراق کرد. چونکە لە لایەن حکوومەتى بەرىتانیاوه ئەمیر فەیسەل دەهێنرێت بۆ سەر تەختى شاهى عێراق.

لە وەلامدا مەندووى سامى نەئیت:

دەکردنى ياسای هەلبژاردن تەنیا لەبەر چۆنەتیی بەرپۆهەردنى قەزاكانى كوردی دواخراوه چونکە هەندىك لەوان پۆهەندەیان بە عێراقەوه (لا باش نەبوو) بەلام ئەگەر كۆمەلى وەزیرانى عێراق بەلێن دەمن كە ئەو یەكەتییە یەكەتیی كورد و عەرەب هیچ وەزىنگىكى بۆ دواپۆڤى كوردستان نەئیت، نەتوانن هاوكارى هەلبژاردن ببن و ياسای هەلبژاردن نەریكەن و مەجلىسى وەزرا بەبێ وەستان و بیانوو پەریاریان دا كە ئەمیر فەیسەل بە مەلىكى عێراق بناسرێت.

لە هاش ئەم بەریارە و بۆلاکردنەوهى لە لایەن مەندووى سامى سێر پێرسى كۆكس و بە حاكى سلێمانى گەپێنرا كە ئەم لیواپە حور و سەرسەتن بۆ هاوكار بوون و یان نەبوون لە هەلبژاردندا و لە دواپۆڤدا هیچ بەخل و تەسیرێك بەسەر ئەم لیواپەوه نایێت.

پێشکەوتن

و له (مشكلة الموصل) يشدا لاپەرە ١٥ تا ٢٠ دا نەئیت.

«..... حين أجرى إستفتاء لإنتخاب الأمير فيصل لملوكية العراق، وقد صوت أكثر أكراد الموصل وأربيل فى جانب إنتخابه على شرط الإدارة اللامركزية. وصوت أكراد كركوك ضده، وأما أكراد السليمانية فلم يشتركوا فى الإستفتاء»

مشكلة الموصل

ئىنگلىزەكان: سەريان لى شىۋا. كوردىش باۋەرى پېيان نەمابو. بەلام ئەوان لە فېل و تەلەكەي خۇيان دوا نەمەكەوتن. لە لايەكەمە بۇ غىراق حكوومەتيان دروست دەكرد، لە حىجازمە مەلىكىيان بۇ نەمەينا ولە لايەكەي تىرشەمە، فوويان نەكرد بە گەرووي كورد و بە ناوي كوردەمە پەلامارى تەخت و تاجى غىراقيان نەدا بۇ مەرامە نەيئىيەكەيان.

پارچەكەي تر:

لەندەن ۹ ئەپىلۇل: ئەستەمبۇل

كوردەكان داوايان لە حكوومەتى ئەنقەرە كوردەمە بۇ جىابوونەمەي ولاتى كورد، بەيئى ئەو حدودەي كە حولەفا بۇيانى دانائە و پۇيشتەنەمەي مەئموور و پىاروي تورك كە لە كوردستاندا مەن. داواي ئەم بەمەلى عەسكەرىيەپىشان كورد كە حكوومەت لە كوردەكانى وەرگرتەمە. لەگەل جىاكرندەمەي عەسكەرى كورد، كە لە ناو ئۆردووي توركدايە.

پېشكەوتن ژمارە ۷۵ و ۹ سېتەمبەر ۱۹۲۱

جا نازانين ئىنگلىز - حولەفا، لە غىراقەكەي خۇيدا چى بە كورد بەخشى تاۋەكو نۆرەي توركيا و كوردەكانى ئەوي بېت. ئەمەيش بۇ ترساندنى حكوومەتى بەغدايە.

سەرەتاي شۆپش

لە زۆر جىنگاي بادىناندا مېشتا شۆپشەكەي ۱۹۱۹ لە كاردايە، دوايىي نەماتووم لە لاپەرەكانى دوايىدا (چىم دى) كارەساتە پوودراۋەكان و ناوي حاكەمە كوژراۋەكانيان نەخوئىننەمە، سەرۆكەكانى بادىنان نامەكەي حكومدارىيان لە بىر نەچۋەتەم

جا ئەمە ئىنگلىزە كار نەزانەكان لە كوردستاندا دىسانەمە ئاگرى شۆپشيان خۇش كوردەمە. چونكە لە مەموولا و لە مەموو بابەتەكەمە كوردىيان رەنجىدە كورد. كوردىش پشووئى ئىنگلىزى نەمەدا. داواي ئازادى و گەرانەمەي حوكمدارىيان نەكرد. ئەوانىش، ئىنگلىز، بە گىلى پاي نەبوارد و خۇيان بە زۆردار نەزانى.

تاۋەكو لە لاين شىخ فەرەجى (بانى بنوك)مە بە خزم و عەشیرەتيانەمە پىگەي سلىمانى - مەلەجەيان بەست. بانگى ياخيەتى و شۆپشيان دا و ئەم نامەيە بۇ مېجەر سۆن نۆررا و ناگادارىيان كورد:

«ئەم نامانەي كە لەمەويئىش بە ناوي لىژنە و كۆمەلانەمە بۇتان نۆرراۋە و تا ئىستە بەي وەلام مایەمە. زۆر بە پەلە و گورجى وەلامان نەويئە. چونكە

لەمەندە زیاتەر ناتوانین چاوەڕێی بەجێهێنانی بەلێنەکەتان بکەین، کە
نێستیقلاالی کوردە و هێنانەوهی حوکمدار».

سەرۆکی شۆرش

میجر سۆن بە وەرگرتنی ئەم نامەیە کە بە هۆی کوێخا سەعدوونی بێستان سوورییەوه بۆی
نێردابوو، زۆر تووڕە بوو. دەستبەجێ فەرمانی دا بەهێزی لیقی لە ژێر فەرماندە (جەنەرال
فیتس گیفن) دا بچن بۆ بانێ بنۆک بیسووتینن و شێخ فەرەج و هاوایەکانی بگرن و بە
کەلمەچەکراوی بیانەپێن بۆسلێمانی.

ماوهی دە پۆژ زۆر بە گەرمی جەنگی ئینگلیز - کورد بوو، بەلام کورد بە کورد کوشتدان پووی
نە. نزیکەی دە فڕۆکە (هێلەر) لە چیاکانی هەورامانەوه بە گوللەیی تەفەنگی کورد خرایە خوارەوه
و سووتا.

فەرماندەکیان (فیتس گیفن) کوژرا. لاشەکەیی بە شانی، حەمەیی قالەیی پێرۆت، سەربازی
لیقیی کوردەوه پزگار کرا. جەنگی (بانێ بنۆک) لەسەر ئینگلیز و بە تاییبەتی میجر سۆن زۆر
گران کەوت و کورد پێشانی دا کە بیر و باوەڕەکیان لە تۆپ و فڕۆکەیی ئینگلیز بەهێزترە.

ئەو پۆژەیی فیتس گیفن کوژرا، شەو شێخ فەرەج هاتە سلێمانی. چۆنەتی جەنگەکی بە
تەواوی گێڕایەوه. وتی ئێمەشەو سوپاکەیان دەگەڕێتەوه. داھێزراون و پەڕێشان کراون. بەلام
داخەکم هەر لاوی کوردی تێدا چوو، لەگەڵ پەکێک لەوان.

چی پێویست بوو وەری گرت و گەڕایەوه بۆ (بانێ بنۆک) هەر لە کاتی ئەو جەنگەدا لە
گەڕانەوهدا لە سلێمانیش زۆر لە فڕۆکەکان لە پێش نیشتنەوهدا دەکەوتن.

جا لە هاش گەڕانەوهی لیقییەکە، بە شەو فڕۆکە دەچوو بۆ مەبەلەکانی چیاکانی دەکرد. دەیانوت
خوشکی فیتس گیفنە، دێت بۆ ساندنی تۆلەیی براکەیی.

هەمەوێند و جەباری

بەدوای جەنگی شارەزوور - بانێ بنۆکدا، لە بازیان و چەمچەمالێشدا بزوووتنەوه پووی دا.
(مەحمود خەدر کە لە باوی عوسمانییەکاندا، فەرماندەیی ژاندرمە (مدیری) پۆلیس بوو لە
مووسڵ و لە کاروباری عەسکەریدا ئاگادار بوو و لە سەرۆک عەشیرەتەکانی هەمەوێند و هەرگیز
ملیان بۆ عوسمانی - تورک کەچ نەکرد). پێگەی سلێمانی - کەرکووک لە کاروان و میری پێرا
و توانای گوزەریان ئەما.

شۆرش بەستی پێ کرد، ئینگلیزەکانی کەرکووک و لە سلێمانی میجر سۆن کەوتنە سەخەلتی.
میجر سۆن بە لاسایی تورکەکان دەستی ئیستەر سواری دامەزراند. ئیستری و لاغدار

سليمانى كه زۆر له قەتارى ئىستىرى تىدا بوو، كۆي كردهو و سەريازى پيانهى ليفىي كرد به ئىستىر سوار، ناردنى به شوين مەحمود خدرا بېگرن و به دەست بەستراوى لەگەل سەيد مەمەدى جەباردا بيانەيتن.

پۇژ يارى ليفى نەبوو، ئىستىرى بى لقاوى بارى وەكو ئىستىر سوارى عوسمانىيەكان نامادە نەبوو. لە دەريەندى بازىيان بەرەنگارى شۆپشگېران بوون، شەرزە کران، زۆريان لى كۆژا. لە گەيان لەناوپردندا ئینگليز زيانى نەدەکرد. هەردوولا كورد بوون، لاوى كورد نەكوژا. ئینگليزىش تەماشاکەر.

ماوەيهكى زۆر ئینگليزەكانيان تەنگاو کرد. کەپتان بۆند حاکمى چەمچەمال لە ئەستەمبۆل ژيابوو تورکىي زۆر باش دەزانی. زۆر چەتوون و تووپە بوو زانى چارەى ئەم گێژاوەيان پى ناکرێت. مەحمود خدرى بينى، زۆر شتى بۆ جێبەجێ کرد. لە پاش پێکھاتن، بە مەحمود خدرى وت: حکوومەت لە بەندیيەکەت خوش بوو بەلام پێويستە کە دەبێت (دە هەزار) روپيه بدەيت. ئەم سزايە لە لايەن مەندوویی سامييهووە برپاڕ دراوه.

سوپاسى کرد. چوو ژووڕەووە ليفەيهكى شىرى بۆ هێنا. وتى:

جەنابى حاکم، ئەم ليفەيه بنێرە بۆ لەندەن بېکەن بە بانک نۆتى دە روپيهيى. چەندتان گەرەکە وەرى گرن و ئەوى تریش بنێرنەووە بۆخۆم.

تى گەيشت کە دەرفەتى نایەت بەجێى هێشت.

مەحمود خدر پیر بوو، سەيد مەمەد جەبارى لە شۆپشدا مايهوه و [لەگەل] کەريم بەگى فەتاح بەگى هەمەوێند، کە خوشەويستی حوکمدارە، بوو بە هاوپی و حکوومەتيان ئالۆزاندا.

لە سەنگاو و قەرەداخ

شێخان و کوێخايان هەردوو ناحیەگەيان بە حکوومەت چۆل کرد.

لە هەلەبجە

لە شەمێزان، حەمەى سان ئەحمەد پەلامارى حکوومەتى دا تا خانەقەين و هەلەبجەى بە حکوومەت بەجێ هێشت.

لە لایەکەو کۆمەلەکان بە بەیاننامە و ئاژاوەى ناوشار و لە لایەكى تریشەو، چەكدارەكانى دەروەى سەلمانى کەوتنە بزوتنەوێهەكى وا کە ئینگليزەکان هەموو پێگە و بیریان لى تێک چوو، بە هەموو لایەکا لە هەلەبەى ئاسوونەبيدا نەچەوسانەو، بەلام بى سوود بوو، کار بەرەو شۆرش دەپۆیشت.

ئۆيۈز دەمىر

لە زاپتەكانى عوسمانى على شەفيق چەركەسى - مىسىرى. بە ناۋى ئۆيۈز دەمىر - ناۋەۋە، بە ھىۋاى ۋەرگرتنەۋەى ولايەتى [موسىل] بە ۳۰ سەريانى توركەۋە لە ۋىزەى چەتەگەريدا گەپشە (كانىيە رەش).

ئومىدى ئۆيۈز دەمىر لەشكرى كورد و چەكەكەيشى چاۋ و پاۋى ئاينى ئىسلام بو. توركەكان ھىمانزانى كە كورد بە ناۋى ئىسلامىيەتەۋە بە ئاسانى كەلمە دەكرىن و ھەر بەر ناۋەۋە بولپۇڭى ھۇيان، ئازادى و سەريەستىيان لە پىناۋى - تورك، ئىران، غەربدا بەخت كورد و ئۇراند تا بى ئاۋ و نىشان مانەۋە. ئىۋانىش توركەكان ھەر بەر ناۋەۋە بە كوشتن پاداشتى چاگەيان دايەۋە.

ئۆيۈز دەمىر بۇ پىزگار كوردى موسىل لە چىنگى ئىنگىلىز گەپشە ناۋ كوردى عىراق. عەشاپىرى پانىيە و پەۋاندز ئاۋىتەى بوون، غەفور خان لە سەركە عەشاپىرى ئاكۇ چوۋ بە پىريانەۋە و لە پانىيەۋە گەياندنە كۆيە و عباس ئاغى مەحمود ئاغى پىشەريش كە ناھەزى ئىنگىلىز بوون ئەۋىش دايە كۆمەكيان. خەۋەكەى ئۆيۈز دەمىر ئا ئۆرە ھاتە دى ۱ - ئىسلامىتى ۲ - لەشكرى كورد.

لە پەلى يەكەمدا، سىۋ و فە و فەلى ئىنگىلىزەكان زۇر زۇر كاريگەر بوون بۇ كۆمەكى كوردەكان بۇ ئۆيۈز دەمىر. ئەۋ مافەى لە (سېفەر) درابوۋ بە كورد ھەرگىز لە لايەن ئىنگىلىزەكانەۋە نەدەھاتە كايە. كوردىش پەنايەكى نەبوۋ دەردى خۇى تى گەپەنەت. تەنيا چەكەكەى بوون كە بە ھەموو جۇرەك بۇ خراپەى ئىنگىلىز بەكار بەينەت. ئۆيۈز دەمىر شەۋ و پۇڭ لەسەر بەرمالى ئۆيۈز بوون كە بەلاى كوردەۋە زۇر پەسندە.

ئەۋەى بوون بە ھۇى نوۋىشتى ئىنگىلىز تەنيا قوتدانى مافى كورد نەبوۋ، زياتر پىشتى تۆۋى دوۋەرمەكىيەكەى بوون دەۋىست كورد و غەرب، برا لەگەل برا، غەشپەت لەگەل غەشپەت ھەمىشە لە جەنگداپن. كەس بە كەسەۋە نەۋىست.

ئەۋانەى بەلاى ئىنگىلىزەكانەۋە پىۋاۋ خراپ بوون دايانە كۆمەكى ئۆيۈز دەمىر. پىۋاگەندەى تورك گەپشە شارى موسىل، ھولۇر، كەركوك، سەلىمانى.

بە وردى، سەزەنەشت، پىۋاۋ گەۋرەكانى بەرىتانىا دەگرتەۋە، كە چۆن گەلىكى چەكدارى، لە ئاشۋوبى جەنگى يەكەم پىزگار بوۋى دايە نەست ئەۋ زاپتە نەزانانەى لە سىياسەت بى ئاگا، كە بىن بە ھۇى كۆزاندەۋى چارە بەختى تاج و تەختى بەرىتانىا كە بە ياساى قەمچى و زالىيەتەى سىياسەتيان، ھوكەميان دەرد بە پىگەۋە و بەرىتانىا دوۋچارى نوۋچەك نەبەت كە مېژۋوبى ھۇيان بزەنەت باسى بكات.

جەنگى دەريەندى پانىيە

بارمىكاي حاكىمى سىياسى (مىجەر ئىدمۇندىس) و سولەي لىقى و زابىتە سىياسى و
عەسكەرىيەكانى ئىنگىلىز لە دەريەندى پانىيە لە ناو قەلە كۆنەكەي حەمدە پاشاي پەواندزا بوو،
كە حوكمپانىيە قەلادزە و پانىيەيان دەكرد.

هېچ گومان نىيە. كە سەروك عەشاير و عەشیرەتەكەيان وەكو. ھەموو كوردك ئەوانىش
رەنجیدە و دىشكاو نەبووین لە كەرمەوى ئىنگىلىزەكان.

لە عەشايرى پەشەر، بەرەي عەباس ئاغاي مەحمود ئاغا و عەشیرەتى مەنگور، ئاكو،
لەشكرى زۆر بە نەئىنى كۆ بۆو و لە ئاكاو چوار لایان كرتن. ئەوى كۆژاو برىندار بوو مایەو،
زۆریان بەئى چەك سەریان دەكرد و ئەوى بە دەم جەنگەو وىستى خۆي دەرکات تووشى
مەرمە و جۆگە ئاو بوون، پەرىشان كران. بەلام مىجەر ئىدمۇندىس و چەند زابىتىكى ئىنگىلىز
خۆيان گەيانە دىي سەر خومە لای سوار ئاغاي سەروكى عەشیرەتى بلباس كە بە يەكەمین
دوژمنى خۆيان دەزانى. پاراستنى لە كوشتن، ميوانداریكى بەپۆزى كردن. پەوشتى كورد
ئەمەيە ھاوپىتى لىقەوماو، دۆستى تەنگانەيە، با دوژمنىش بىت.

كوشتنى بۆند حاكىمى چەمچەمال و مىجەر ماكەنت

لە پاش مەحمود خەر، كەرىم بەگى ھەمەند و سەید مەحمەدى جەبارى پىنگى سەلیمانى،
كەركوكيان بە تەواوى بەست. حكومەت كەوتە سەختى و لە پق و بەرامبەر، بە بەدكارى
ئىنگىلىزەكان كۆمەكەيان ئىجگار زۆر بوو. كاپتان بۆند وىستى بە قەسە كەرىم بەگ بەخەلتىنى.
پىي گەيانە، كە لە (مورتكە) لای فەقى مەحمەدى مودىرى ناحیە، كە ئەویش ھەمەندە يەكتر
بەینن. بەلام بۆ دووهم جار وای بە باش زانى كە لە بنارى چىاي ھەنجیرە يەكەگىر بىن و بچن
بۆ مورتكە. لە كاتى يەكەگىرى و بەپۆو. چەند قەسەيەكى ناشىرىن بە كەرىم بەگ دەلەت، كە زۆر
بە گرانى دەزانەت. فەرمانى كوشتنى دان. كوشتیانن و ھەر لەوێو چوون بۆ پەواندز و
ئەمانەش دايانە كۆمەكى ئۆز دەمىر. بەلام زۆر خۆش بوو كە تا دە پۆزىش لە دىھاتى
سەلیمانیدا بە فرۆكە بۆيان دەگەپان و نزیكەي سەر چووغل، جاسوسیان بۆلاوكردبۆو. كەچى
نەیانەزانى كە چوون بۆ پەواندن.

كاپتان كووك حاكىمى پانىيە

لە كاتە ناسك و پە ئاشووبەدا، ئىنگىلىزەكان خۆيان گىرى خراپە نەكردىيان پى نەمكرا. لە
ھەموو جىگاپەك - بىجگە لە فرۆمايە و بى سەرمایەي پەوشت و خووى پاش، كەس نەمايوو
دۆستیان بىت.

لە رانییە فەتاح بەگ کە لە خێزانێکی ناسراو و پیاوێکی راست و بە قوناخ بوو، ھەمیشە خۆی لە چنگە و خراپەیی ئینگلیزمەکان دەپاراست. ھاکی رانییە کاپتان کووک خۆشی نەدەویست پۆژێک بانگی نەکاوە سەرای و لە ژوورەکی خۆیدا دەلێت فەتاح بەگ وەرە شۆر و خەت بکەین لەسەر دڵخواز، رووبەییەک ھەڵمدا. دەلێت بزانە چییە؟ لەو کاتەدا کە دانمۆیتەو، دوو دەمانچەیی نا بە تەپلی سەریوە و کوشتی. بەلام لەم پیاوکرۆ پرسیارێک نەکرا، چونکە ئینگلیزە. سەرۆک عەشیرەتەکانی رانییە ئەم کۆمەڵەییان بە کۆیەتی زانی. ئەمانیش بوون بە ھاوکار و بیری ئویژ دەمبڕ.

کۆمەڵەکان و خێزانی ھوكمدار

عەشایرەکان ھەموویان بوون بە ھاوکاری و بیری کۆمەڵ لە ھەموو لایەکی کوردستاندا تەقە دامەزرا و لەم کاتەدا خێزانی ھوكمداریش گەشتەوێ سەر ئاوەرپۆی عێراق - ئێران و لەناو کوردەکاندا.

لەلایەن کۆمەڵەکانەوە بە ناوی خێزانەکە (عایشەخان کچی نەقیب و خێزانی ھوكمدار) ھوھ نامەبەکیان نارد بۆ مێجر سۆن، کە پێگایان بەدرێت بۆ گەڕانەوھیان و لە لایەن خۆشیانەوە نامەبەک نێررا بوو.

۱- بەو مەرجی تێکەڵ بە ھیچ پووداو و سیاسەتێک نەبن.

۲- لە داریکەلی وە یان لەو جێگایە حکومەت پێشانیان دەدا دانیش.

۳- پێچەوانەی یاسای حکومەت ھیچ نەکەن.

لەسەر ئەم مادانە تەنھا بۆ گەڕانەوھە (حەسەخانە نەقیب) فەرمانی دا و نێررا بۆ حەسەخان (حفصہ) و ھاوھە.

مێجر سۆن خۆی ئەم کارەیی ھێ خۆش بوو. چونکە وایان دەزانی بە ھاوتەوھە ئەوان، ئەم ئاگرەیی کە لە کوردستاندا بۆتە ساندووە دانمۆیتەو، پاش ماوھەکی تریش بۆ ھاوتەوھە ھەموویان فەرمانی دا و لە (داریکەلی) دا بنیش. شۆرش تەنھێو، لە بادینانەو تا خانەقین کورد بە ناوی جەنگی کورد و ئینگلیزەو، کوردی نەکوشت چونکە سوھای لێفی ھەمووی کورد بوو، لە پێناوی سوودی ئینگلیز بە کوشت دەچوون. ئینگلیزیش بە بۆمبای فرۆکە دێھات و چپای کوردی دا پێژا، ئازەل نەما ھەمووی کوشت. بەلام کارێک بەسەر ئینگلیز ھات، بوون بە گالەتەي منالان لە کۆلانەکاندا دەستە دەستە بە گۆرانپەو ئەم بەزمیان نەگێرا:

تەیارە بە فیلو نەگەرێت سامە دەینوێنێ

تا ھەلەقی نەلێن عەسکەری ئینگلیزە شکاو

بۇ گەرانىمەنى وىلايەتى مووسىل بۇ تورىك، چاۋ و راۋ، پىروپاگەندە گەپىشتە ئەمەس پەيەمە
ئىنگىلىزىمەكەنى وپ كىردى، بە تايىمەنى لە لىۋاى سىلەمەندە جىگەمەك ئەمەس كە تۆزۈك دەسلەپتى
حكومتى تەدا بىت، لە دەرمەمەمەشاپىر و چەكدار و لە ناۋ شارىيەكەندە بە ھەپەشە و نامە
نوسىن تەنگىيان بە حكومت و بە تايىمەنى بە مېچەر سۆن ھەلچى.

سەرھەپى چەكدار باۋى دەرويشى و تەپەل و دەفەش لە كارا بو. بەراستى دەرويش
ئىنگىلىزىمەكەنى ھەمەساندەبو و زۆر جىتى باۋپە كە دەرويش لە چەكدار زىاتەر بوون بە ھۆى
پروخاندنى قەلەى ھىۋاى ئىنگىلىز.

پۇژ بە دۋاى پۇژا بۇ تۈاندەنمەنى سىياسەتى ئىنگىلىزەكان كە لە پۈودا بو، زۆر چار ئەگەر
زابتىك لە سەريازىكى لىقى تۈۋپە بىۋاپە يان فەرمىانى گرانى بىدەپ، لە جىياتى بەجەپەنەنى
فەرمەنەكەى دەستى دەمكرد بە خۈلاردنى شتومەكى سەر مېزەكەى. كەم و زۆر نەپەزى ياساى
ەمسەرى و نە مەنمورىانى تر ئەمە. ئەمەش سەير بو، كەم و زۆر ئىنگىلىزەكان نەمەندەمورىا
پەنجە بىكىشە ناۋ كارى دەرويشى چونكە لە خىۋىكى ئاينى زۆر دەترسان.

ئىنگىلىزەكان بۇيان پۈۋە كە ئەم كارە گەورە و پىكۈپىكەنە لە ژىر پەردە و پىلانگىرەكى
دانا و پىكۈپىكەنە پەرىۋە نەپەرت لەمەر ئەمە ھەر بە تەماشاكردن و خۈن ساردى رايان دەبۈرد،
چاۋپەرتى دۋاى كارىيان دەمكرد. بەلام زۆر تەنگاۋ كران. وىستىيان سىياسەت بىگۈپن و پىرياربان دا
كە شىخ مەحمۇد بەپىننە كۆيت، ئەم باسەيان بىلاۋكردەم.

شىخ مەحمۇد ھىنراپە كۆيت

لە لاھەپەمەكەنى راپۈردەدۈدا، گوزارش و ھەلسۈرەپانى كۆمەلەكانتەن خۈندەمە كە بەدۋاى،
كىرگارى چەكدارمەكەندە، باۋى دەرويشى چۈن كەۋتە كاپەمە. كۆمەلەكان يەكە يەكە بەپى
پەكتىناسىن لە كارا بوون. سەير ئەمە بوو نەزانرا لە كۆپە و كى و چۈن ئەم دەستە بەھىزە بۇ
پروخاندنى سۆن و حكومتەكەى لە كاراپە. لە دەرويشە باۋپە پىكراۋەكانى ئىنگىلىزىش بە
بادانەمە [سەر] خۈقنى نەتەۋاپەتپانەۋە لەم كۆپ و كاپەدا كەۋتۈۋنە كار چونكە كار زۆر
بەنەپەنى و پەنەپەنى دەرويشە.

نامەيەكى بچۈك، لە كۆمەلى پىزىشك بۇ مېچەر سۈن، وپنەش بۇ مەندۈۋى سامى:

«ئىۋە بە مېۋان دەزانىن. كورد لاي شورەپىيە ۋەزىكى بۇ مېۋان بىت. بەلام
چاكىي ئىۋە لەمەدەپە ھۈكەمدار بەپىننەمە، لە ھەمۈر تەنگە و چەلمەمەيەك
پىزگارتان ئەمەكە.»

ئىتىز ئىنگلىزەكان لە ماوەيەكى زۆر كەمدا بىلاويان كۆردەو كە شىخ مەحمود گەيشتە كۆيت و حيانوت: رەنگە حكومەتى فەخيمەى بەرىتانيا بەم زوانە بىەوئەت بېيەنتەو بۆ سلىمانى.

تەلگرافى جەزئە پېرۆزە بۆ حوكمدار

چووم بۆ پۇستەخانە، پەشید جەوئەت لای عینەتى تەل دانیشتبوو. لە پەرتى: بۆچى ھاتوئەت، تەل دەنووسیت؟ وئە بەلئى تەل بۆ شىخ مەحمود دەنووسم: بە پێكەننەو كە غەزەنكى خستە بەر دەستم وئە فەرموو بئووسە. نووسیم پارەكەیم دا ئىتىز وئیان بچۆ لە ناو شارە بىلاوى بکەرەو، وا ديار بوو كە خۆشيان نووسیبووئیان.

لە ماوەى دوو پۆزا پەتر لە سى بەشى سلىمانى تەلى بۆ كۆيت نووسى. ئەزانرا مېجەر سۆن لەم بابەتەو بېرى چۆنە. بەلام وەكو لافاوت تەل دەپۆشت. سۆن یان نەپتوانى، یانیش نەپووست، بەرەستى بگات. چونكە كار لە كار ترازابوو و ئىجگارى ئالۆزا و كارى لە دەستدا پچرا. بىگومان ئىنگلىزەكان نەیان دەتوانى ئەم شەپۆلانە لە مەندووى سامى بشارنەو.

لە بادینانەو تا خانەقەن چەكدار و دەرویش داگیرى كرد و بەيەك زمان ھوترا «نازادى یان پۆشتنى ئىنگلىز»، پێگا و بان لە ئىنگلىز بەسترا، دەستدریژیان پى نەدەكرا، لە شۆپش و گيانیان ئىجگار زۆر ھەترسان.

نەجارەيش شىرەكەى ولسن بەزى. كارى لى تىك چووبا ئەوەيش بلىين مېجەر سۆن ئارەزووى بەرزكردنەو زمانى كوردی دەكرد، چەند نووسراویكى دەستنووسى خۆى زۆر بە نرخى بە كوردی بەجى ھېشت. لە زمانى كوردی بە زۆر شۆو و لە ھەمراى و فارسى زۆر شاھەزا بوو. بەلام زۆردارىيەكەى لە چاكەى پەتر بوو و باش تى گەيشتن كە كوردستان بەبى شىخ مەحمود و شىخ مەحمودیش بەبى نازادى كورد، كوردستانیان بۆ ساخ نابێتەو.

مېجەر سۆن چووبا بەغداد، لەگەل حكومەتەكەیدا گەفتوگۆى كرد. پاش نزیكەى دە پۆز گەراپەو بۆ سلىمانى، بە فەزوكە لەگەل خۆى (مېجەر گۆلدسمیت) ناوى ھێنا و سلىمانى پەر لە ئاشووب و شىواوى، داھە دەست.

بەدكارى ئەو زابەتە سیاسىیانە بوو بە ھۆى كوشتنى زۆر زابەت و مەئمورانى ئىنگلىز لە كوردستاندا. دوور نىيە نەوئەى ئەم كوژراوانە لە تۆلەى باوكیاندا كارێك نەكەن كە ببى بە ھۆى وریا كۆردنەوئەى ئەم زال و ملۆزمانەى، كە مافى يەكێك و یان گەلێك، نەخەنە ژیر پى و بەدكارى ئىنگلىز، بەرامبەر بە كورد لە ئاویئەى مێژووى بەرىتانيا دا پیشان نەن.

گۆڭ سىمىت

حاكىمى سىياسىي تازە لە جىڭەي مېجەر سۇن نەستى كىرد بە يېڭىھىنانى كارويارى سىلېمانى. پىداۋىتىكى لەسەرخۇ ۋە بە كارزان بىنرا بەلام ھاتىبۇۋە جىڭەي پىداۋىتىكى خىراپ. گۆڭ سىمىت، لە پاش دورپۇز كۆمەلى بەپىرۋەبەرى كۆرىدەۋە كەۋتە پىرس ۋە پىر ۋەرگرتىن، ئەۋ پىداۋانەي لەم كۆمەلەدا بون ئەمانەن كە كۆمەلى پىرانى شارن:

۱- غەبدولھىتاج چەلەبى

۲- حاجى سەئىد ئاغا

۳- ھەمە ئاغاى ئاۋپەھمان ئاغا

۴- ھەمەد بەگى ھەتاج بەگى بابان

۵- غەزىمى بەگى بابان

يېڭىگە لەم كۆمەلەيش، لەگەل زۇر چىنى تىرى شارى سىلېمانى لە كارھىسات ۋە چۆنىەتپى كار دوان. تى گەيشت ۋە تى گەيىنرا كە ئەم شۇرپىش ۋە ئاشۇۋە بە شىخ مەھمۇد نەبىت چارە ئاكرىت چۈنكە سىياسەت ۋە پىرۋاگەندەي ئۆيىز نەمىر لە بادىئانەۋە تا سىلېمانى پەرىسى سەند، لە ھەموو لايىھەۋە چەكدارى كورد نەسقدارە ۋە ھۆكۈمەت بىدەست. نەروىشى، سىياسەتى ئىنگىلىزەكانى بە جارىك لە ناۋبرد. جاۋا تى گەيىنرا كە تاۋەكو، ۋەكو مېجەر سۇن، كوردستانە دروست نەكراۋەكە بەجى نەھىلن، پىۋىستە شىخ مەھمۇد بىتەۋە ۋە ئازادىي كورد بدرىت ۋە كورد ۋە ئىنگىلىز بە دۆستى بۇين.

مېجەر گۆڭ سىمىت، ھاۋەي ۋەلامى نەدا، ھاۋنشىنىي نەكرد، لە پىرسىار چەكەرى نەدەكرد ۋە نەيزانى ئەۋ پۇتە نىيە ئەمىش ھەر بە ئىنگىلىزىيەتى بەپىرۋە بچىت.

خوئىندەۋارى خۇشەۋىست: لە پىناۋى لەگامى ۋە كار نەزائىندا ئەم زابىتە سىياسىيەنە خۇيان بە كوشت دا ۋەيان بە كوشت دران.

ئەم كوشتارە يېڭىگە لە لىۋاى سىلېمانىيە.

۱- لە ھەۋلىز: موعاۋنى ھاكىمى سىياسى ۋە مودىرى پۇلىسى ھەۋلىز لە بەر نەركاى تىاترۇدا حاجى سەئىد ئاغا كوشتى.

۲- لە مووسل: ۱- كۆلۇنئىل لىچەن ھاكىمى سىياسى مووسل، لە خان زارى كوژدا. ۲- بىل موعاۋنى ھاكىمى سىياسى لە مووسل كوژدا.

۳ - لە زاخۇ: ۱- كاھتان ۋەك. ۲- پىرسون. ۳- بارسن، لە جەنگدا كوژران. ۴- ۋىكىلى.

۴- لە نامىدى: ۱- كاھتان ۋىلى. ۲- كاھتان ماك دۇنالدا.

۵- له عمقر: ۱- كاپتان سكۆت.

۶- مزوركى ئامپىدى: ۱- كاپتان لويس. ۲- مېجر شېرد. ۳- لېفٲٲنٲ روس.

ئەم زاپتە بەدبەختانە بوون، كە بەرىتانىيە گەرە، سىياسەتى كوردستانى بى سېاردبوون. كورد بە ھىۋاي بەرىتانىيا بوو كە ھۆكۈمەتلىكەيان بۇ دروست بىكات، ئەمەش كوردستانى كوردبوو بە قوتابخانە زاپتەكانى فېرى سىياسەتەيان بىكات، بەراستى دەرسى ۋەرگرت. ھېچ دور ئىپە ئەم كارەساتە ئىنگلىز لە كوردستاندا بېنى، ئەو گەيان بەختكردنە لە پىگە ئازادىدا كورد ھىزانىت بەختى بىكات، لە مېژوۋى تازە بەرىتانىيادا ئەنۋوسىت ۋە بېت بە مایە شەرمەزەريان بەرامبەر بە ئەۋە تازەيان.

گۆلد سەيت، بە ژىرانە كەۋتە خوار ۋ ژوۋى گەل ۋ لائىنەۋە كارىيەستان، بەلام كۆمەلەكان ۋەيا بوون. بە يەك دوو نامە سەخت ۋەيايان كىرەۋە تىيان گەياند، كە پىگە باستى پىزگارى لە شۆپش ۋ دەۋىش، دانى ئازادى ۋ گەرانەۋە شىخ مەمۇرە. لە ھەموو كوردستاندا تەنبا پۇژنامەكە پىشكەۋتنى مېجر سۆن ھەبو، كە ئەمەش لەو پۇژنامانە نەبوۋ دادى كورد بەدات. جا ھەلىكى باش بوو بۇ داۋا كوردنى پۇژنامەكە باشى لە ھۆكۈمەت دور.

ھاجى مستەفا پاشا، لە باۋى عوسمانىيەكاندا ۋ كاتى شۆپشەكە كەمالىيەكاندا، مېرلىۋاي ئەركانى ھەرب ۋ پەئىسى مەجلىسى عورفىيە سەكەرى بوو، لە ئەستەمبۇل بېرىرى خىكاندىنى مستەفا كەمال پاشاى ئەركەردبوو ۋ لە كاتى كرتنى ئەستەمبۇلدا لە لايەن كەمالىيەكانەۋە لە ترساندا ئەو خۆى ئەرياز كورد ۋ ھاتەۋە بۇ نىشتەمانەكە خۆى، شارى سلىمانى. لە توركىيە تازەدا بە (ئەۋرود) ناۋ دەپىت. ئەم ھەلى بە باش زانى، داۋاي ئەرھىنانى پۇژنامەكە سىياسى لە گۆلد سەيت كورد، زۆر بە ئاسانى پىگە پاشاى دا بۇ پۇژنامەكە تازە سىياسى لە جىگە پىشكەۋتن ۋ داخرا.

لە پۇژى ۲۱ تەموز ۱۹۲۲دا لە مەگەۋتى سەيد ھەسەن لە لايەن پاشاۋە كۆپۈنەۋەكە كرا بۇ ھەلپۇزدى بەرپەۋەردىنى پۇژنامەكە ۋ كۆپۈنەكانىش ۲۶ كەس بوون ۋ ۱۳ كەسيان لى ھەلپۇزىرا. ئەۋا لە خوارەۋە ناۋ ۋ چەندەتەيى دىنگەيان دەخوئىنەۋە:

لە ۱۰۰ بەنگ ناو

رەفیق حیلمی	۶۵
ئەحمەد بەگى تۇفۇق بەگ	۶۲
سالىح ئەفەندىي قەفتان	۵۴
فائق بەگى مارف بەگ	۴۵
ئاغا فەتحوڭلا	۴۱
عيزەت بەگى وەسمان پاشا	۳۹
ئەدەم ئەفەندى	۳۸
ئەحمەد بەمەجەت	۳۶
شىيخ مەمەدى گولانى	۳۲
شىيخ عەلى سەركار	۳۱
عەلى ئەفەندىي باپىر ئاغا	۲۹
عەبدوللا ناجى	۲۴
شۈكرى ئەفەندىي عەلەكە	۲۴

مامۇستا رەفیق حیلمی لەو ھەپتەش، نووسەرى پۇژنامەى (نجمة) بوو لە كەركوك. بە زمانى توركى زنجیرەى نووسىنى (شەرق ناھیلیۆنى، مستەفا كەمال)ى دەنووسى. حاجى مستەفا پاشا لەم زنجیرەى زۆر دلگیر بوو و زۆدى ھى ناخۆش بوو. لەو كاتەدا كورد و ئینگلیزىش زۆر ناخەزى تورك بوون. بۇ ئەو ھى رەفیق حیلمی لەو نووسىنە دوور بختەو ھىنايە سلیمانى و پاشا لەگەل خۆى تىگەل بە كارویار و بەرپو ھەردنى پۇژنامەكەى خۆى كرد.

پۇژنامەكە بە ناوى (بانگ كوردستان) ھو ھەرمانى ھەراتنى درا. ئەمیش ھەفتەىي بوو. بىچگە لە ژمارەى ھەكەمى، نووسراو ھەكانى ئەمیش بەلاى كۆمەلەكانەو ھەسەند نەھەكرا و ھاسەكان بە ھى كات نەھەنووسرا و نەچو ھە ژۆر ھەگرامى كۆمەلەكان.

پۇژنامەى بانگى كوردستان، گەپشە ھەندەران. زابت و ئاوارەكانى كورد ھەگەرانەو ھەیان بۆ نیشتمانىیان داواى یارمەتییان ھەكرد، ھەكەمین نامە لەلا ھەن ئەم كەسانەو ھەت و لە پۇژنامەكەدا ھەلاوكرایەو:

- ۱- بىنباشى ئەمىن زەكى، كە لە عێراقدا گەپشە ھایەى ھەزىرى.
- ۲- بىنباشى ئەركانى ھەرب، مستەفا كامیل.
- ۳- یوزباشى زەھاوى زادە.
- ۴- نورى سابىت.

۵- دکتۆر ئیبراھیم ئالووسی.

نامەكە لە پۆزی ۱۱ تەمموز ۱۹۲۲، لە ئەستەمبۆلە نووسراو و نێرراوە و لە بانگی كوردستان ژمارە ۴ و پۆژ ۲۸ ئاغستوسدا بڵاوكرابوو.

لە نامەكەدا دەلێن: زۆر عەزەب و كوردی پەڕێشان لە توركیادا ماوتەو، كە ئەمانە پاشەوۆکی جەنگی یەكەم و بەبێ ئیش و كار و بە پەڕێشانی نەژین. داواي یارمەتیان بۆ حكەن، كە بگەڕێنەو بۆ نیشتمانكەیان و بە جیاباش نامەیان بۆ مەندوویی سامیی عێراقیش نووسیوی.

ئینگلیزمكان نەپاندەوێست لە كوردستاندا خوێندن هەبێت و خوێندەوار بێتێت. ماوەی كوردنەوی قوتابخانەیان نەمدا ئیتر چۆن دڵی بەو ئاوارە خوێندەوار و ژانایانە دەسووتا، كە لە توركیاو بیا نەهێننەو بۆ وێزەي گێانی خۆی.

باوی نەروێشی و هێزی چەكدان: بە تەواوی تەنگی بە ئینگلیز هەلچنی زەوێیان بوو بە كوانووی ناگر كورسی و تەختیان پێ لەق كرا. لە هەموو لایەكەو وەكو باران نامە بەسەر ئینگلیزمكاندا دەپژا، بۆ:

۱- هێنانەوی حوكمدار

۲- بەجێهێنانی بەلێنەكانیان كە ئازادیی كوردە.

زۆر تر لەو زەندەقیان چوو و تێ گەشتن، كە دەست و یەكیەتیکی بەهێزە ئەم پڕۆگرام و پیلانە بەرپۆە دەبات، كە لە هەموو شار و قەزاكانی. ئینگلیزی لێ هەبە و لە جیگا دوور و پەناكەنیشەو وەكو یەك نووسراو نامەكانیان بۆ دێت و پێیان دەكات. حەپەسابوون، بە كوشتن و پۆیشتن، یان دانێ ماف هەپەشیان لێ دەكرا.

تەلگرافی گۆلد سمیت

لە ناكاو، لە پۆژنامەي بانگی كوردستاندا لە لایەن حاكمی سیاسی سلێمانیەو لە ژمارە ۵ و پۆژ ۴ ئەیلوول ۱۹۲۲ و ۹ موخەرەم ۱۳۴۱ دا ئەم باسە بڵاوكرایەو:

لە بابەت دامەزراندنی كاری كوردستانەو، لە مێژەو حاكمی سیاسی سلێمانی، لەگەڵ مەندوویی سامی، ئەویش لەگەڵ لەنەن خەریكن، ئەوا ئێستە پێگا درا بە حاكمی سیاسی مێجەر گۆلد سمیت.

ئەوا بڵاوكرایەو، بۆ ئەوێ بەم زوانە بۆ دروستكردنی حكومەتیکی كوردستان بریار بداریت، بە هەموو دانیشقوانی سلێمانی و بە هەموو جیگایەكدا بگەییتریت

که بیرى خۇيان پيشان بدهن چونکه مەندوبى سامى لەگەل لەندەن خەرىكى
پىڭخستنى ئەم پىۋىستىيە و بۇ ھاتنەۋەى شىخ مەحمود و شىخ مەحمەد
غەرىب لە كۆيتەۋە بۇ بەغداد لە لاين حكوومەتى بەرىتانىي گەرەۋە پىگە
دراۋە.

گۆلڭ سمىت
حاكىمى سياسىيى سلىمانى

شىخ قادىرشىيان، لە ھىندستانەۋە گەيانەۋە بەغداد - دارىكەلى و ھاتەۋە بۇ سلىمانى، ئن و
پىاو و منالى سلىمانى تا دىي (كانى گۆمە) چرون بە پىرىيەۋە و بە ھەردو لاي شەقامدا ۋەستاۋ
و بە دىژىي پىگا گۆل باران كرا تا گەيشتەۋە ناۋ شار.
۱ ئەپىلۋول ۱۹۴۲ - كاتىزمىر (۱) پاش نىۋەپۇ.

حاكىمى سياسى، لە بىمانەكەيدا كە بىلاۋى كرىۋە دەلىت: (پىۋىستە بىرى خۇيان پيشان بدهن)
ئەى نەو شۆپش و پىشۋىيە و كوشتارە بۇ چىيە؟
نەو ھەموو نامە و ھاۋارە كى دەيكات و لە كىي دەپىستىن؟ ئاىا ھەر كورد نىيە بۇ ئازادى بۇ
سەرىخۋىي؟ گەل داۋا دەكات، ئىنگىلەز ناپدات و دەپىت ھەر ئىنگىلەزىش بىدات، ئەگەر لە قسە و
ئوانىندا راست بن. بەلام لە چاۋ و پاۋ زىاتر نەپو، تەنبا پەرىشانى بوۋ بەشى كورد.

ئىنگىلەز سلىمانىيى بەجى ھىشت

بە گەيشتنى شىخ قادىر لە ناۋ سلىمانىدا ئاگرى ناشووب دامراپەۋە، ئىنگىلەزەكان ترسىيان
نەما، بەلام بەبى وچان كۆمەلەكان لەۋ دىۋ پەردەۋە خەرىكى كارى نەئىنى بوون. پاش چوار
پۇژ ھاتنەۋەى شىخ قادىر، لەپ لە سلىمانىدا بانگى سەرىستى و ئىستىقلال درا. شارى و
عەشاير تىكەل بوون شار و ولات لەۋ شارە نەمچوۋ كە مېچەر سۆن دەستدارىي تىدا دەكرد.
پۇژى ۴ ئەپىلۋل شەش فېۋكەى گەرە ھاتە سلىمانى و نىشتەۋە، ئىتر نە ئىنگىلەز لە ناۋ شارا
بەنراۋ نە كەس دەيزانى ئەم فېۋكانە بۇچى ھاتوون.

پۇژى ۵ ئەپىلۋل لە پىش گزنگدا گۆلڭ سمىت و ھەموو ئىنگىلەزەكان چوونە فېۋكەخانە و بە
شىخ قادىريان گەيانە كە لەگەل لىژنەيەك بچىت بۇ لاىان. لەسەر ئەۋ داۋاپە، لەگەل ئەم ناۋانەى
ژىرەۋە گەيشتە لاي گۆلڭ سمىت:

۱- شىخ قادىر.

۲- حاجى مستەفا پاشا.

۵- دکتۆر ئیبراھیم ئالووسی.

نامەكە لە پۆزی ۱۱ تەمبوز ۱۹۲۲، لە ئەستەمبۆلەو نووسراو و نێرراوە و لە بانگی كوردستان ژمارە ۴ و پۆژ ۲۸ ئاغستوسدا پلاوكرابوو.

لە نامەكەدا دەڵێن: زۆر عەزەب و كوردی پەڕێشان لە توركیادا ماوتەو، كە ئەمانە پاشەروکی جەنگی یەكەم و بەبێ ئیش و كار و بە پەڕێشانی نەژین. داواي یارمەتیان بۆ ئەكەن، كە بگەڕێنەو بۆ نیشتمانكەیان و بە جیایش نامەیان بۆ مەندوویی سامیی عێراقیش نووسیوو.

ئینگلیزەكان نەپاندەویست لە كوردستاندا خۆیندن ھەبێت و خۆیندەوار بەمێتێت. ماوێ كوردنەو قوتابخانەیان نەدا ئیتر چۆن دڵی بەو ئاوارە خۆیندەوار و زانایانە دەسووتا، كە لە توركیاو پەنھێننەو بۆ وێزەي گێانی خۆی.

باوی نەروێشی و ھیزی چەكان: بە تەواوی تەنگی بە ئینگلیز ھەلچنی زەوێیان بوو بە كوێنوو ئاگر. كورسی و تەختیان پێ لەق كرا. لە ھەموو لایەكەو ھەكو باران نامە بەسەر ئینگلیزەكاندا دەپژا، بۆ:

۱- ھێنانەوێ ھوكمدار

۲- بەجێھێنانی بەلێنەكانیان كە ئازادیی كوردە.

زۆر تر لەو زەندەقیان چوو و تێ گەشتن، كە دەست و یەكیەتیکی بەھێزە ئەم پڕۆگرام و پیلانە بەپێو نەبات، كە لە ھەموو شار و قەزاكانی ئینگلیزی لێ ھەیە و لە جیگا دوور و پەناكەشەو ھەكو یەك نووسراو نامەكانیان بۆ دێت و پێیان دەكات. ھەپەسابوون، بە كوشتن و پۆشتن، یان دانێ ماف ھەپەشەیان لێ دەكرا.

تەلگرافی گۆلد سمیت

لە ئاكاو، لە پۆژنامەي بانگی كوردستاندا لە لایەن ھاكمی سیاسی سلێمانیەو لە ژمارە ۵ و پۆژ ۴ ئەیلوول ۱۹۲۲ و ۹ موھەرەم ۱۳۴۱ دا ئەم باسە پلاوكرایەو:

لە بابەت دامەزراندنی كاری كوردستانەو، لە مێژەو ھاكمی سیاسی سلێمانی، لەگەڵ مەندوویی سامی، نەویش لەگەڵ لەنەمن خەریكن، ئەوا ئێستە پێگا درا بە ھاكمی سیاسی مێجەر گۆلد سمیت.

ئەوا پلاوكرایەو، بۆ ئەوێ بەم زوانە بۆ دڕوستكردنی ھاكمەتیکی كوردستان ھێرپار بەدرویت، بە ھەموو دانیشتوانی سلێمانی و بە ھەموو جیگایەكدا بگەییتریت

که بیری خویان پیشان بدهن چونکه مەندوویی سامی لەگەڵ لەندەن خەریکی
پۆڤکەستنی ئەم پۆیستەیه و بۆ ھاتنەوێ شێخ مەحمود و شێخ محەممەد
غەریب لە کوێتەرە بۆ بەغداد لە لایەن حکومەتی بەریتانیای گەورەو پۆڤکە
دراو.

گۆلد سمیت

حاکمی سیاسیی سلیمانی

شێخ قادریشیا، لە ھیندستانەو گەیانەو بەغداد - داریکەلی و ھاتەو بۆ سلیمانی، ژن و
پیاو و منالی سلیمانی تا دێی (کانی گۆمە) چوون بە پیریەو و بە ھەردوو لای شەقامدا وەستاون
و بە درۆزی پۆڤکە گۆل باران کرا تا گەیشتەو ناو شار.
۱ ئەیلوول ۱۹۲۲ - کاتژمێر (۱) ھاش نیوەرۆ.

حاکمی سیاسی، لە بەیانەکەیدا کە بۆلوی کردەو دەلیت: (پۆیستە بیری خویان پیشان بدهن)
ئەو نەو شوێش و پشویە و کوشتارە بۆ چییە؟

ئەو ھەموو نامە و ھاوارە کێ دەیکات و لە کێی دەبیستن؟ ئایا ھەر کورد نییە بۆ ئازادی بۆ
سەرەخۆیی؟ گەل داوا ھەکات، ئینگلیز نایدات و دەبیئت ھەر ئینگلیزیش بیدات، ئەگەر لە قسە و
ژوانیاندا راست بن. بەلام لە چاو و ڕاو زیاتر نەبوو، تەنیا پەڕیشانی بوو بەشی کورد.

ئینگلیز سلیمانیی بەجی ھێشت

بە گەیشتنی شێخ قادر لە ناو سلیمانییدا ئاگری ناشووب دامرایەو، ئینگلیزمەکان ترسیان
نەما، بەلام بەبێ وچان کۆمەڵەکان لەو دیو پەردەو خەریکی کاری نەئینی بوون. ھاش چوار
پۆڤ ھاتنەوێ شێخ قادر، لەپەر لە سلیمانییدا بانگی سەرەستی و ئیستیقلال درا. شاری و
عەشایر تێکەڵ بوون شار و ولات لەو شارە نەدەچوو کە مێجر سۆن دەستداریی تێدا ھەکرد.
پۆڤی ۴ ئەیلول شەش فرۆکەیی گەورە ھاتە سلیمانی و نیشتەو، ئیتر نە ئینگلیز لە ناو شارا
بەنراو نە کەس ھەمزانێ ئەم فرۆکەنە بۆچی ھاتوون.

پۆڤی ۵ ئەیلول لە پێش گزنگدا گۆلد سمیت و ھەموو ئینگلیزمەکان چوونە فرۆکەخانە و بە
شێخ قادریان گەیانە کە لەگەڵ لێژنەیکە بچێت بۆ لایان. لەسەر ئەو داوا، بەگەڵ ئەم ناوانە
ژێرەو گەیشتنە لای گۆلد سمیت:

۱- شێخ قادر.

۲- حاجی مستەفا ھاشا.

۴- ھەممە ئاغاى ئاۋرۇمھان ئاغا.

۵- ھەيدولغەتاج چەلبى.

۶- مەجىد ئەفەندى حاجى پەسۋول ئاغا.

۷- ئەھمەد بەگى تۇفېق بەگ.

لەكىل گەيشتىنى ئەم لىژنەيە. گۈلد سەمىت وتى: لە لايەن مەندوۋى سامى لە بەغداۋە فەرمانم ھى درا، كە ئىستە سەلىمانى بەجى بەيلىن. ەسكەس پۇلىس، چەك، پارە، خوارە مەنەيمان ھەموو لە چىگاي خۇدا بەجى ھىشت. ئىتر خۇتان بۇ كارى خۇتان تىيىنى ئەمەش كىلى خەزىنەيە بىدەم بەكى؟ وكى بە سەرك ھەلەبۇزىن؟

لىژنەكە ھەمويان وتيان. تا ھوكمدار دېتەۋە، كىلى بەن بە شىخ قادىر و ئەو سەركە پەيۋىستە بەي گىروگرفت شىخ مەھمۇد بىنرەۋە لە پاش ماۋەيەك چاۋەپىي ھاكى ھەلەجە، چۈنە ناۋ قۇركەكان و پۇشتىن. ۵ ئەيىل ۱۹۲۲.

ئىنگلىز سەلىمانىيان بەجى ھىشت. ئاساپش گەپايەۋە سوپا خرايە ژىر فەرماندەى حاجى مەستەفا پاشا. خۇش ئەۋە بوو كە پىاوخراپەكان بە سەرشۇپى دەسۋاپانەۋە.

ئىنگلىزەكان پىياري گەپانەۋەى شىخ مەھمۇدەيان دا بۇ سەلىمانى. بەلام پاش مانەۋەى لە بەغداد و چەند پۇزىك پاش بىيىنى مەندوۋى سامى بۇ لىدوانى كاروبار و پەيۋىستەكانى كورد و كوردستان.

لە سەلىمانىدا، بە ناۋى ھكۈمەتى كوردستانەۋە شىخ قادىر داۋودەزگاي بەپۇھەردنى دامەزاند. دىسان زۇر كەس ئەمەيان لى داچەقاند. واپان دىزانى كە ئەو چەك و گەنجەى كە ئىنگلىز بەجىي ھىشتەۋە بەخشاۋە بە شىخ قادىر.

ئەۋانەى كەۋا دۋاى ئەۋ باۋەرە كەوتىۋى شىخ ەبەدولقادىرى گۈللەنەپى سەنگاو، كەرىم بەگى ھەمەۋەند، بە ناۋى پارىيەدانەۋە گەيشتە سەلىمانى، بەنىازى كەلەپۋىر. كار بە تۈندى گىرابو، كۆمەل لە كارابو دەستىرژى پۈۋى ئەمەدا.

بۇ دانانى پۇگرايمىكى بەپۇھەردنى ۋلات، لەسەر فەرمانى شىخ قادىر كۆپۈنەۋەمەكى گشتى كرا. ئەمرا بۇ گشت ۋاز كرابو كە لەسەر ئەم مادانە وتوۋىز بىرگىت.

۱- تا گەيشتەۋەى ھوكمدار، ھەلپۇزاردنى دە كەس بۇ دامەزاندنى ئىشۋكارى ھكۈمەت.

۲- بۇ بەرەستىي چاۋ و پاۋ.

۳- دانانى پۇگرايمىكى بۇ پىكەپۇنانى ھىزىك، ئەگەر ھاتو ئىنگلىز يان بىگانەيەك ۋىستى دەستىرژىي كىر بۇ سەر ئەم ھكۈمەتە تازەيە.

جا بىگومان لەسەرمتاى كۆ بوۈنەۋەدا ھاۋار و چەلە بۇ سەركەۋتنى كورد و زىيانى ھوكمدار

بوو. لە ماوەیەکی کەمدا کۆیووھەکان بوون بە دوو بەش:

۱- رەزا بەگ و کوردخواه.

۲- کەریم بەگ و تورک خواھ (جل خوار).

تورک خواھەکان، بەبێ شەرم بۆ ژبانی (ئەتاتورك و ئویژ دەمیر) بانگیان دەکرد. هانی کەریم بەگیان دا بۆ ھەپەشە و چەك بەکارھێنان. کار کەوتە ترس و ناسکی. لەھەپەكێك بانگی کرد سوپای تورک گەیشتە کانی ناسکان. ئیتر کۆمەڵ بڵاوی کرد. ھەر جل خوار بوو بە پاکردن بۆ بە پیرمەو چوون نەچوو بۆ کانی ناسکان. سلیمانی چۆل بوو، بەلام درۆ بوو.

ئەم پیلانە لە لایەن قومیسەری پۆلیس حیلمی (حایوم) ناوی جوولەکەوھە مەردانە ھێنرا، کە بێنی کارگەیشتۆتە ناخۆشی و چەك. جا لە کاتی ئەو مژدەیەدا بۆ ئەوێ بیکات بە دیاریی دەستی خۆی، کەریم بەگ حاجی مستەفا پاشای گرت و دایە دەست پۆلیسخانە بێنیریت بۆ ئویژ دەمیر. بەرامبەر بەم دەستدرێژییە کۆمەڵەکان بپاریان دا کە بە خورتی پاشا پزگار بکەن و سلیمانی لە سواری عەشایر پاک بکەنمەو و دەریان بکەن. ئەم پڕۆگرامە بە شێخ قادریش گەییتر. ئەم بایە گەیشتە کەریم بەگ، شەو سلیمانی بەجێ ھێشت و پۆشت و پاشایش دەرھێنرا و ھەموو کارێک پێگەی خۆی گرتەو. جل خوارەکانی ناو شاریش ئەوێندە بەھێز نەبوون کە جێی ترس بن.

ئالای کوردستان

ئەمجارەیش بۆ ھەڵکردنەوێ ئالای کوردستان لە مەزگەوتی گەرەدا کۆیووھەبەکی ئیجگار گەرە و مەزن کرا. لە پۆژی ۱۷ ئەیلوول ۱۹۲۲دا بپاری درا و کۆیووھەکان بەم پێیە وەستابوون:

۱- ریزی سەربازان و مۆزیکا.

۲- قوتابیان و سروودی نیشتمانی.

۳- پیاوھ ناسراوھەکانی شار و عەشایر.

۴- دانیشتوانی شار بە گشتی.

۵- مۆزیکای سوپایی و سروودی ئالای کورد.

لە ژووردوی ئەم ریزی بەستانەوھە کۆمەڵی دانایان و ئاینی. لە لایەن پەفقی حیلمی و پونس عەبدولقادیرەوھە دور و تەوی ژۆر نایاب و بە جەوھەر خوێنراپەوھە و لە کاتژمێری ۱۲ نیوھەژدا، ئالای کوردستان لە سەر قشڵەوی سوپایی ھەڵکرا بە ئاگردانی چەکەوھ.

پۆژنامەی بانگی کوردستان، ژمارە ۷ پۆژ ۲۲ ئەیلوول

تەلگرافى مىجەز گۈلد سمىت لە بەغداددەۋە

لە لاھەن حاكىمى سياسىي پېشۋوى سلىمانى مىجەز گۈلد سمىت و ئەم تەلگرافە بۇ شىخ
عەبدولكەرىم نووسرا:

«بۇ جەنابى شىخ عەبدولكەرىم لە كفى، پۇژى چوار شەممە ۱۳ ئەپىلۋول، ئەمپۇ
شىخ مەحمۇد و شىخ مەممەد غەرىب دەگەنە بەغداد. بە ئەمەلىن فرسەت بۇ
كفى حەرەكەت دەگەن. بەلام بۇ بەغزى ئىش لە پېش بزووتندا لازمە مەندوۋى
سامى مشاورەى لەگەل بىكات. ھەتا خەبەرى تىرتان بۇ ئەنئىرم ئىنتىزارىتان لە
كفى پېشۋىستە. ھەر چ وەختىك شىخ مەحمۇد بۇ كفى حەرەكەت دەكات
خەبەرتان بۇ ئەنئىرم.

گۈلد سمىت

حاكىمى سياسى

ئەم تەلگرافەيش لە ژمارەى پېشۋوى بانگى كوردستاندا بىلاۋكراۋەتەۋە و بەمى گۆپىن پېشان
درا.

لە پۇژى ۱۸ ئەپىلۋولدا لە لاھەن خۇى حوكمدارەۋە لە كفى داۋاى ئەم ناۋانە كرا:

۱- حاجى مستەفا پاشا.

۲- ئەممەد بەگى تۇقىق بەگ.

۳- حەمە ئاغاي ئاۋرەحمان ئاغا.

۴- عزەت بەگى وسمان پاشا.

۵- ئىبراھىم ئەفەندى زابىت.

۶- ئەممەد بەگى فەتاح بەگ.

ئەم لىژنەى پېشۋىتن و پۇژى ۱۹ گەپانەۋە و گەيشتنەۋە سلىمانى. بە بۆنەى كۆپۈنەۋەى
عەشايرىكى زۆرى كورد و غەرب لە كفىدا و لەگەل حوكمداردا دەھاتنەۋە بۇ سلىمانى، پىيار
درا كە بە سۋارى لە سىگرمەۋە بېتەۋە. ۲۰ ئەپىلۋول.

۲۱/۲۰ دارىكەلى.

۲۲ ئەپىلۋول لە سلىمانى و پايتەختەكەى خۇيدا، پىياردارا و كۆمەلەكانى
سلىمانى كەۋتەنە پىرۇگرام پىكخستىن و پازاننەۋەى شەقام و كۆلانان و
دوكانەكان و بىلاۋكردنەۋەى نامەى ھاتنەۋەى حوكمدار بە ناۋلادى و
عەشايرەكاندا.

خەمەلدا نەبۇ. بۇ (وێنە) لەبەر دێی باپووییەدا، کەروێشکێکی ھەزار لە لانەکەیی بەرەپەری بەیئ
ئەوێ کەس بێتوانی ئێ بۆ دابەزێت و یان بۆی بچێت لە ناو دەست و پێی و لاخدا نەرنەچوو،
کەوت و مرد.

مێچەر نوێل، وەکو لە لەنەندا بسوڕێتەو شارەزا بوو، لەگەڵ حاجی مستەفا پاشا بەرایی
سوار بوون. کەس لە ھاتنی نوێل دڵخۆش نەبوو. دەرسان ئەمجارەیش بێت بە مەقاشی
ناگری شۆرش ھەلگیرساندن بۆ کورد بە کوشتدان و ھۆی خوێن پژاندنێکی تری وەکو جاران.
کار زۆر عەنتیکە دەپۆشت، نەھزانرا ئایا بەریتانیایکان سیاسەتەکەیی خۆیان لە نوێل
دەشاردەو، یان لەم ھیاو ھەراتریان نەدۆزییەو، کە گەلێکی وا بێچارەیی پێ پەڕێشان بکەن.
جێی باوڕ نییە لە بەری چووێتەو، کە بۆ دڵنەوایی، وڵسن لە راپۆرەکیدە دەیوت (کوردەکان
پێیان ھۆش نییە شێخ مەحمود ھوگەمداریان بێت)، کەچی ئێستە ھۆی بەرایی سوارە و زەق
زەق دەبینێت کە نەک ھەموو کورد عەشایرەکانی عەرەبیش کەوتوونەتە دوا و بانگی
ھوگەمداری بۆ دەدەن. ئەو ماوە کەمەیی لە داریکەلییەو تا کانی گۆمە بە ھەوت کاتژمێر بەرا.
۲۲ ئەیلوول.

لە کانی گۆمەو تا سلێمانی، لەبەر ژن و پیاو، منال بە چەپکە گۆل و گۆرانی و چەپلە پێزان،
عەشایر و سوپایی بە ھاواری خۆشەاتنەو و شۆلنگی تەنگ، مەنموران و دانیشتوانی
سلێمانی لە پێش ئەسپی شێخ مەحمودەو، بە چەپلە و پێکەتین پوو بە پایتەختەکەیی
دەپۆشتن. لە کاتی ئەم بەزم و زەمزمەییە بە پراستی سەر سوڕ دەما.

سەدێق پاشای قادری، بە کامێرەکەییەو بە پێگەو خەریکی وێنەگرتن بوو. (لە سوپای پووسی
قەیسەریدا جەنەرال (پاشا) بوو. بەپراستی پیاوێکی زیرەک، وریا، قەسەستەق و یەکیک بوو لە
پۆلەکانی سلێمانی).

لە سەرەتای شارەو تا دیوانی ھوگەمداری، ماوە ماوە لە لایەن کۆمەڵەکانەو کەوانە (طاق)
دروست کرابوو و لە سەریانەکانەو بە ھەزاران چەپکەگۆل باران دەکرا و لە کاتژمێری ۵ی پاش
نیووەپۆدا ھوگەمدار شێخ مەحمود لەبەر دیوانەکەیی خۆیدا پیاو بوو، ۲۲ ئەیلوول ۱۹۲۲، بەلام
دەنگی بژی ھوگەمدار و چەپلە گۆیی ئاسمانی کەپ دەکرد.

شێخ مەحمود. وەستا، پووی کرە وەستاوکان، وتی:

براکانم، لە پێناوی گەل و نیشتمانەکەماندا، لە بەریرەکانی، چەکبازی دوا
نەکەوتم. بە برینداری، لە خنکاندەو بۆ ھیندستان ئاوارە کرام. چونکە لە پێگەیی
ئازادی و سەربەستی گەلەکەمدا بوو، پێم ناخۆش نەبوو و یەکەم جارێش نەبوو.

ئېستە ھاتمەۋە، گەيشتەۋە ئاۋاتان. باۋېرېم پى بىكەن تا دىگەين بە ئاۋاتى ئازادى
 مەن لەم داۋا ۋە پىشەيە لا ئادەم. ئەگەر خەقمان نەمەنى، گىيانمان دەمەين تا
 دەمىستىن. ئىتر زۆر سۈياسى دىلۋىتان دىگەم. خواتان لەگەل بۇ خەسانەۋە.
 مېچەر نونىل. بۇ دامەزاندەۋەي دىگەيى ھىكۈومەتەكەي كوردستان ئەمجارەيش بە
 ھۆكۈمدارىمىي شىخ مەھمۇد بە دىلۋانە كەۋتەۋە كار.
 بۇ بىننىنى سەرۋىك عەشاير ۋە دانىشتۋانى شار ۋە دېھاتەكان ۋە سۈپاسيان لە لايەن
 ھۆكۈمدارەۋە، ئەم پىرۋگرامە پىك خرا ۋە بىلاۋىرايەۋە بۇ ئەۋەي لە كاتى دىيارىكراۋدا دەستە دەستە
 ۋە چىن چىن بىچنە دىۋانى ھۆكۈمدارى.

چۈنە دىۋان لە كاتىزىمىر ۹ ۋە دەست پى دەكات

پۇزى ۱۶ ئەپىلۇل

لە	تا	
۹:۰۰	۹:۱۵	مامۇستايان ۋە پىسپۇران
۹:۲۰	۹:۳۵	دانىشتۋانى سلىمانى
۹:۴۰	۹:۵۵	بازرگان ۋە گىشتى
۱۰	۱۰:۱۵	مەھمۇدان

۲۷ ئەپىلۇل – سەرۋىك عەشىرەتەكانى گەرميان

۹:۰۰	۹:۱۵	(ئەلەۋىيىد)
۹:۲۰	۹:۳۵	زەنگە
۹:۴۰	۹:۵۵	داۋدە
۱۰:۰۰	۱۰:۱۵	بەيات
۱۰:۲۰	۱۰:۳۵	جەبارى
۱۰:۴۰	۱۰:۵۵	ھەمەۋەند
۱۱:۰۰	۱۱:۱۵	تالەبانى
۱۱:۲۰	۱۱:۳۵	شۋان
۱۱:۴۰	۱۱:۵۵	شىخ بىزىنى

۲۸ ئەپىلۇل

بەگزادەى جاف	۹:۱۵	۹:۰۰
سەركۆمارانى جاف	۹:۳۵	۹:۲۰
پىشەرى	۹:۵۵	۹:۴۰
ئاكۆ	۱۰:۱۵	۱۰:۰۰
بالباس	۱۰:۳۵	۱۰:۲۰

۲۹ ئەپىلۇل

سەركۆكەشپەرتى خۇشناو	۹:۱۵	۹:۰۰
دزەبى	۹:۳۵	۹:۲۰
گەردى	۹:۵۵	۹:۴۰

۳۰ ئەپىلۇل

بەگزادەى بانە	۹:۱۵	۹:۰۰
مەريوان	۹:۳۵	۹:۲۰
مەورامان	۹:۵۵	۹:۴۰

۱ تىشرىنى يەكەم

كۆيخايانى سوورداش	۹:۱۵	۹:۰۰
تانجەپۆ، سەرچنار، قەرەداخ	۹:۳۵	۹:۲۰
شارياۋىز	۹:۵۵	۹:۴۰

بەپىي پىرۇگراممى سەبەۋە ئەوانەى لىگەلى ھاتبۇون و ئەوانەى بۇ بە خۇشى ھاتنەۋەى گەيشتېبونە سلىمانى لە لايەن ھوكمدار شىخ مەھمۇدەۋە دىيەنى كران. بە سوپاس و خۇشى و خەلاتەۋە بەپىي كران. غەشايىرى (العبيد) ئالاپەكى كوردستانيان وەرگرت. وتيان ئىمە كوردىن و لە ئاۋىرپاستى چىپاي (ھەمرىن)دا. نىچە قىيىن.

فرىشتە دەم پەشەكەى كورد، (مىچەر ئوتۇل) بۇ جۇبەجىكرەنى ھەندىك كارويارى ھكۇمەتە تازەكەى كوردستانى خۇيان و گوايا بە كوردى دەبەخىش، چوۋ بۇ كەركوك، ۶ تىشرىنى يەكەم.

بەلەم پاشا سە پۆز، لە جياتى نوئىل، ميستەر چيمن هات بۆ دانشموندىي حوكمدار (مستشار)، ئينجا لە دوا دوايدا دەرگەوت كە ميجەر نوئىل بەتەنيا پەي تۆك نەمدرا چونكە چيمن زياتر گۆرەشپۆين بوو، نارديان.

ئینگليزەكان بەو هيوايە شەيخ مەحموديان لە هيندمو هينايەو، كە شۆرپەكەي كوردستاني پەي دامرێننەو و ئۆز دەمير بپەيتينتەو بۆ توركيا، نەك بۆ داواي نازادىي كورد. جا وا دەرگەوت بە ئىجازە هينايەتەو، چونكو نووسينەكانى حاكىمى عامى عێراق واى پەشان دەدا.

بەپەي دەستكارى نووسينەكەي (ولسن) و هەندێك لە بلأوكراوكانيان دەخوێننەو، جا لە نووسين و كردهوي كاربەنەستەكانى ئینگليز بەراوردێكى وردى گەرمە.

لە (القضية الكردية) و پۆژنامەي (الاخاء الوطنى) ٥ و ٦ آب ١٩٣١ و پۆژنامەي (الجهاد) ١٩٣١ و:

(كتاب السير) أ - ت. ولسن (الجزء الثانى)

(الكرد العراق وحركة الشيخ محمود)

مابين فترة الإحتلال البريطانى ودخول العراق عضوا في عصبة الامم ١٩١٧ - ١٩٣٢

(يقطن الأكراد العراقيون في منطقتهم الجبلية في الشمال، والشمال الشرقي من العراق في خمسة ألوية (محافظة) عراقية من أصل ١٤ لواء. وهي لواء الموصل ولواء أربيل ولواء كركوك ولواء السليمانية ولواء ديالى).

وكان من نتائج حل قضية الموصل، على نحو ما ذكرنا في الفصل السابق ان ألحقت بالأراضي العراقية الجديدة مناطق كردية صغيرة لم تكن تابعة لحكم الوالى العثماني الذي كان يحكم العراق باسم الخليفة في أسطنبول. وقد ضمت هذه الأراضي الواقعة في أقصى شمال شرقي العراق الى لواء الموصل.

ولقد إرتبطت المنطقة الكردية العراقية بالعراق العربي فشارك الاكراد إخوانهم العرب في السراء والضراء في أمجاد الدولة الإسلامية وفي الكوارث التي حاقت بهم بعد تفكك الدولة العباسية، او في خضوعهم في النهاية لحكم الاتراك الذي دام أكثر من ستة قرون قبل ان يحتل البريطانيون العراق في الحرب العالمية الاولى ما بين عام ١٩١٤ - ١٩١٧ ولم يقتصر إرتباط الاكراد العراقيين بالعرب العراقيين بالمصير المشترك فحسب بل إنهم إندمجوا معا حياتهم الإقتصادية والإجتماعية، فكانوا يسوقون منتوجهم من المواشي ومنتوجاتهم من التبوغ وفحم الغابات والبلوط والجوز والقطن الى أسواق كركوك والموصل وبغداد ليشتروا من أسواق تلك المدن المنتوجات من الحبوب وسائر المواد الغذائية والإستهلاكية الأخرى. ولقد نزع عدد كبير

من أكراد السليمانية و كركوك و أربيل و الموصل الى بغداد وسائر المدن العربية وإحتلوا بالعرب وتصاهروا كما رحل من علماء الدين العرب الى الجبال الكردية وفتحوا المدارس للأكراد وتصوف بعضهم، وإنبثقت من تعاليمهم الدينية مشيخات وطرق صوفية وتركت أثرها في نفوس الأكراد.

الشيخ محمود في السليمانية

و كانت مدينة السليمانية وما جاورها تخضع لأسرة كاك أحمد العالم العربي الذي إحترمه الأكراد وبلغ من إحترامهم له ان رفعوه ال منزلة الأولياء الصالحين. فانقادت الى تعاليمه جميع الطبقات الكردية في ذلك اللواء. فلما توفي، خلفه حفيده الشيخ سعيد وخلف الأخير الشيخ محمود الذي لعب دوراً سياسياً خطيراً في حياة العراق في سني الحرب العالمية الأولى أي منذ عام ١٩١٧ حتى عام ١٩٣٠ الذي أستقل فيه العراق بموجب معاهدة عام ١٩٣٠.

وعندما إنحدر الأتراك في العراق وأخلوا بغداد في عام ١٩١٧ ليحتلها الجيش البريطاني ثم أخلوا كركوك في عام ١٩١٨ طلب القائد التركي الشهير (علي إحسان باشا) من قائد الحامية التركية في السليمانية ان يمد الشيخ بمبلغ كبير من النقود الذهبية لتساعد على تنظيم حرب العصابات لإزعاج مؤخرة الجيش البريطاني الزاحف الى الشمال، ولما عقدت هدنة مندرس التي استلمت فيها تركيا للحلفاء لتلك السنة طلب علي إحسان من قائد حامية السليمانية ان يسلم زمام لواء السليمانية الى الشيخ محمود، فيحكم اللواء بإسم الدولة العثمانية ويبقى الفوج التركي المرابط هناك تحت إمرته وتصرفه.

على ان الشيخ محمود الذي أستغل مركزه الجديد، والذي كان يطمح الى الزعامة والسلطان، أدرك أن بانضمامه الى المعسكر المنكسر المستسلم انما يلعب على حصان خاسر. فإتصل بالانكليز وأعلن إستعداده لتسليم لواء السليمانية اليهم بلا قيد ولا شرط. فرحب الحاكم العسكري البريطاني بإخلاص الشيخ وأوفد اليه في تشرين الثاني ١٩١٨ ضابطين لمفاوضته في أمر إحتلال السليمانية. ورحب الشيخ بمقدمها وسلمها جنود وضباط الفوج التركي كأسرى.

ومما دعا الحاكم البريطاني العام الى تعيينه حكمداراً للواء السليمانية براتب قدره (١٥٠٠٠) روبية، أي (١٢٢٥) جنيه أسترلينياً. وعينت الميجر نوئيل مستشارا ملكيا له والميجر دانليس، عسكريا وأصبح الشيخ محمود حاكماً على السليمانية.

رسالة ولسن الى الشيخ محمود

ان الحكومة البريطانية تعضده من الناحية الادبية، ولا تعارض كل من يريد الإنضمام اليه

من القبائل الكردية التي تقطن المنطقة الممتدة من الزاب الكبير الى نهر دىالى عدا الذين يقطنون الاراضى الإيرانية. وإن على الشيخ محمود ان يحكم هذه المنطقة بوضعه ممثلاً للحكومة البريطانية، التي يجب عليه ان ينفذ تعليماتها ويحترم إرادتها.

• وبذات الوقت، طلب الحاكم البريطاني من الميجر نوتل ان يتجول فى المناطق الكردية العراقية يثبت من رغبة الاكراد فى الحكم الذاتى كما كان يدعى الشيخ محمود. فظهر من ميجر نوتل ان الاكراد غير راغبين فى حكمدارية الشيخ محمود، وانهم يسايرونه لانهم يخشون بطشه. وكعادة بريطانيا دائماً - فى إتباع فرق تسود - فانها أخذت تقلص من نفوذ الشيخ محمود ومرتبته أيضاً. وأخذت تحرض الرؤساء الاكراد عليه. فثار ثورته فى عام ١٩١٩ على الإنكليز وتقدم بقواته حتى منتصف طريق السليمانية - كركوك. وفكك - بالحاميات البريطانية المرابطة فى مضايق ذلك الطريق. وأخذ يهدد مدينة كركوك وعلى إثر هذه الأحداث المفاجئة أذاعت سلطات الإحتلال البريطانية بلاغاً جاء فيه:

ان الشيخ محمود قبض زمام الحكم فى السليمانية بغية أيام ٢١ ايار ١٩١٩ وأخذ بعض ضباط البريطانيين هناك بصفة أسرى لذلك سارت قوة جنودنا حالا الى چمچمال وفى ٢٥ الجارى وصلت كشافتنا الى مضيق طاسلوجة ومن ثم الى چمچمال. وان قوة من جنودنا مجهزة بكل أنواع المعدات الحربية تحتشد الان فى كركوك.

• وسارت قوة بريطانية الكبيرة الى مضيق درنبد فى أواخر حزيران ١٩١٩ فاحاطت قوات الشيخ محمود بحركة التفاف بارعة. وإعتقلت الشيخ محمود وجماعة من أتباعه وأرسلتهم الى بغداد. وهكذا قضى على حركته بعد أربعين يوماً من ثورته على الإنكليز. وحكم عليه الإنكليز بالإعدام. ثم أبدلوا الحكم بالسجن المؤبد. ونفوه الى الهند حتى أواخر عام ١٩٢٢.

وعمد الحاكم البريطاني العام من الناحية الأخرى الى تنفيذ نص لائحة الانتداب البريطانى للعراق بايجاد وضع خاص للاكراد يتيح لهم التطلع الى حكم ذاتى قبل ان يجرى إستفتاء الشعب العراقى على إقامة حكومة وطنية مركزية للعراق يرأسها (الملك فيصل) كما كان المنتظر. فيما يلى النص الكامل لمقدمة لائحة الانتداب البريطانى - العراقى والمادة خاصة بالاكراد: بناء على نص المادة ١٣٢ من معاهدة الصلح الموقع عليها فى (سيقر) فى ١٠ أغسطس ١٩٢٠ التي تنازلت تركيا بموجبها عن جميع حقوقها وتملكها فى العراق الى دول الإنتلاف الرئيسية. وبناء على نص المادة ٩٤ من تلك المعاهدة التي بموجبها قررت الدول الكبرى

• (القضية الكردية) ماموستا (الدرة).

• القضية الكردية.

المذكورة وفقا للفقرة الرابعة من المادة ٢٢ من الفصل الاول (عهد جمعية الأمم) بان تعترف بعراق دولة مستقلة يشترط عليها قبول المشورة الإدارية والمساعى من قبل مندوب الى ان تصبح قادرة على القيام بنفسها لوحدها وان تحديد تخوم العراق سوى ما هو مقرر فى المعاهدة المذكورة واختيار المندوب تتفق عليه الدول الرئيسية المتحالفة، وبما ان الدول المتحالفة لرئيسية قد أختارت صاحب الجلالة البريطانية مندوبا من قبلها على العراق. وبما ان شروط هذا الانتداب الآتى ذكرها رفعت الى مجلس جمعية الامم للمصادقة عليها، وبما ان صاحب الجلالة البريطانية قد قبل ان يكون مندوبا على البلاد المذكورة وتعد بذلك بالنيابة على جمعية الامم طبقا للمواد الاتية. فجمعية الامم توافق على شروط هذا الانتداب كما يلي:

١- المادة السادسة عشر: (لا يوجد فى هذا الانتداب ما يمنع - المندوب من تأسيس حكومة مستقلة إداريا فى المقاطعات الكردية كما يلوح له).

إدرك الشيخ محمود ان الانجليز قد استفدوا اغراضهم منه، ولا بد انهم سيفعلون به مثل ما فعلوه فى عام ١٩١٩ ولذلك فلقد سارع فأعلن نفسه فى تشرين الثانى ١٩٢٢ (ملك كردستان) واخذ يهرب مواطنيه ليقدموا له جيشاً يستطيع فيه مهاجمة كركوك وضمها الى مملكته. فجدت الحكومة البريطانية عليه حملة عسكرية أستطاعت ان تحتل مدينة السليمانية، ولكنه عاد فاحتلها ثانية. وبقي معسما فيها قرابة سنة كاملة.

وفى هذه الفترة بالذات. وفى أثناء البحث فى معاهدة لوزان ١٩٢٣ التى أستبعدت فكرة إعطاء حق تقرير مصير للاكراد على نحو ماورد فى معاهدة سيفر.. أكرهت السلطات البريطانية الوزارة العراقية على إصدار بيان مشترك - من بريطانيا والعراق. وهذا نص البيان:

تعترف حكومة صاحب الجلالة البريطانية والحكومة العراقية بحقوق الاكراد القاطنين ضمن حدود العراق فى تأسيس حكومة كردية ضمن هذه الحدود، وتأمل ان الاكراد على إختلاف عناصرهم سيتفقون فى أسرع ما يمكن على الشكل الذى يودون ان تتخذه تلك الحكومة. وعلى الحدود التى يرغبون ان تمتد اليها ويرسلون مندوبيهم المسؤولين الى بغداد لبحث علاقتهم الاقتصادية والسياسية مع حكومتى انكليز والعراق.

ثمينجا دهليت:

ورافق هذا البيان، تحشدات عسكرية قام بها الجيش العراقى الناشيء على حكم الشيخ محمود، وتمكن الجيش من إحتلال السليمانية فى ١٩ تموز ١٩٢٤ على ان الشيخ محمود اجبر قطعات الجيش العراقى التخلي على المدينة فجدت حملة عسكرية أخرى أستطاعت ان تقضى على نفوذ الشيخ محمود وعلى أتباعه الذين تفرقوا.

پشت به خوا^۱

فهرمانی حوكمدارى

ژماره ۱

۱۸ سەفەر ۱۳۴۱

۹ تشرین یەكەم ۱۹۲۲

له پایتهختى كوردستان شارى سلێمانى، له محمود كورپى سەعیدمەه بۆ هەموو میللهتى كورد:
له هاش داواى خوێشى و ئازادى له خواى گهوره و تهنىا بۆ ئەم گەلە دڵێرهى خۆم بلاوى
هكهمه، كه له بهر هەندێك پوودان و سیاسەتى بێگانه، له میژوه له گيان بهختکردن له
ناوتاندا دور كهوتبوومهوه، وا به هۆى دلاوهرى ئێوهه ئههجارمیش هاتمهوه.
ئیترا لهم پۆژه پیرۆزهوه بۆ ههلسووپاندنى پهروانهى پێوستى له پێگهى سهریمستى و ئازادى
كورد و كوردستاندا، به گيان و توانامهوه، به یارمهتیی ئێوهه ههول دهمم، هیوادارم، هیوادارم،
كه ههموومان وهكو یهك دهست بههینه دهست و ههه نهدۆزین.
براگانم، پێوستى یهكهم یهكیهتییه له پێوستدا دهتوانین خوێن برێژین.

پشت به خوا^۲

فهرمانى حکمدارى

پۆژ ۱۹ سەفەر ۱۳۴۱

۱۰ تشرین یەكەم ۱۹۲۲

له پایتهختى كوردستان شارى سلێمانى، محمود كورپى سەعیدمەه بۆ بهجێهێنانى
كاروبارى گەل و حكومت، ئەم ناوانهى له خوارهوه نووسراون پهسند كران، به پەئیس و
به پێوه بهر دانران:

محمود

عەبدولقادر

حوكمدارى كوردستان

پەئیس و سوبه سالان

= ساحبقران، ئێرا بۆ ئەوهى به مەندوبى سامى و حكومهتى عێراقى بگهیهنیت، كه شێخ
محمود و كورد ئامانەن به په پهرهوى (قبوول) ئه پێگه ئامانجه، كه پێشانى دهن به
مهرجه له په يهكى ناوهنديدا ئازادى كوردى تیدا بێت. به لام ساحبقران، بهمستى بۆش، گهرايهوه
وله بهنديخانهكهى ئەشكهوتى (سپاكۆله) توند كرا.

۱. پۆژنامهى بانگى كوردستان ژماره ۹ پۆژى ۸ و ژماره- ۰

۲. بانگى كوردستان ژماره ۱۰.

- ۱- عەبدولقادر سەعید: پەنئەسی ۋەزیران و سوباه سالار.
 - ۲- شەیخ محەمد غەریب: ۋەزیری داخلییە.
 - ۳- میرلیوا مستەفا پاشا: ۋەزیری مەعارف.
 - ۴- عەبدولکەریم عەلەکە: ۋەزیری مالییە.
 - ۵- شەیخ عەلی ئەفەندی قەرەداخی: ۋەزیری شەرع و عدل.
 - ۶- ئەحمەد بەگی فەتاح بەگ: ۋەزیری گومرگ.
 - ۸- سەید ئەحمەدی بەرزنجی: ۋەزیری ئەمنییەتی عومومی.
 - ۹- میرلیوا سدیق پاشا: موفەتتیشی عام.
- فەرماننامەى حوکمدار شەيخ محەمەد. بە بۆنەى کۆیونەى پەکەمین جارى ۋەزیرانەو:

براکانم:

ئەو ئیمپەری بەردی بناغەى حکومەتى کورستان دانرا و کۆمەلى ۋەزیران کەوتنە کار. بانگی نازادى کورد بە گیتیدا بلاقرايەو.

پشتیوانى ئیمە خوا و بازووی خۆمانە. لە منالیمەو بیری نازادى کورد لە مێشکەدا کەلکەلەیکى گەرە بوو. ئیستە دەبێت بزانی، کە لەم رینگایدە، لە هەزاران سالەو پۆلەى دلیرمان لە ناو چوو. تۆلەى ئەوان کەوتنە سەر شانى ئیمە کە بە مژدەى نازادى گەلەکەمان گيانى پاکیان شاد بکەین. (چەپلە...)

لە بیرمە کە لەگەل باوکم بۆ دیدەننى سولتان عەبدولحەمید چووین بۆ ئەستەمبۆل، بینیم کە ژيان و گوزەرانى ئەو شارانە و دانیشتووکانى لەگەل ژيانى ئیمە زۆر جیاوازم لە باوکم ەرسى لە ۋەلامدا وتى: «کۆرم، ئەمانە بۆ خۆيان و ئیمەش بۆ ئەمان».

ئیتەر لەم تێگەشتنەو کەوتە تاووتیکردنەو تورکەکان کە بە ناوی ئیسلامیەتەو ئەیانپووتانینەو. ئێو هەمووتان ئاگادارن کە ئازاویەکی زۆرم بۆ نانەو. لە ۋلاتى سلیمانیدا تەنگم ەئەلچنین. (چەپلە...)

بەلام، بەلام ئەوان بەهێزتر بوون، دەریان پەراندم، خۆم گەیانە (قەلای مەریوان)، چوووە ناو کوردە نازا و دلیرەکانى ئێران، بەراستى لە حکومەتى ئێران چاکەم زۆر بینى.

لەوێش درێغیم نەکرد، لە وانیشم گەیانە کە دەبێت کوردیش بۆ خۆى بژیت، لە سوودی خۆیا بەریت، کەس کەسى ئیمە نییە و تێم گەیانە دروستە بە کوردی بخوین و بنووسن و نوێژیش بە کوردی بکەین. (چەپلە...)

ئینجا تورکەکانیش ەکو دۆستەکەى ئیستامان کە ئینگلیزە، منیان پێویست بوو، بە زەمزمە

و بېجىمبەيەكى زۆرەۋە ھېناميانەۋە بۇ سلىمانى. بەلام من ھەر لەمۇ نياز و ئاۋاتەدا بووم، كە بۇ پىزگاريمان كەلپىنكە بدۇزمەرە.

جەنگى گەرە لە ھارپىنى گيانى لاۋاندا بوو. تەفرەيان دام، كە بۇ يارمەتىي پۇلەكانى كورد، بۇ پارىزگارمى نىشتامەكەمان لە زالىەتىي پووس، بە لەشكرى عەشايرى كوردەۋە بچم بۇ بەرىستى. پووسەكان.

ئەۋەش بزانن، بۇ ئازاديمان لەگەل پووسەكانىشدا دىغىم نەكرە، بەلپىنيان دا بەلام شۇرشى ناۋخۇي كەۋتە پىشى ئاۋاتەكەي ئىمە. (چەپلە...)

زۆر لاشى كورد لە پىناۋى سوۋدى بىگانەدا، بوو بە خۇراكى مەل و جانەۋەر. گرانى و نەخۇشى نېۋەمانى كوشت. لەگەل ئەۋەشدا ھەر لەسەر بەلپىنەكەي خۇمان تا دوايىيان شان بەشانى توركەكان بە دل پاكى و خزمەتكوزارىيەۋە پۇشتىن. كەچى لە پاداشتدا لە ئاكاۋگىرام و بەبى پشوو بىپارى خىكاندەم درا. بەلام سوپاسى عەلى ئىحسان پاشا نەكەم، كە لە چىنگى ئەۋ بەدبەختانە پىزگارى كردم.

من ئەم مەينەتتەيەم بە گران نەزانى، چونكە ھىوام ئازادىي كورد بوو، كە ئەۋ ئاۋاتەش بەبى گيان بەختكردن دەست ئاگەۋىت. (چەپلە...) ھاتمەرە، ھاتمەرە سلىمانى شارى دلپىران و ئازادىخواھان. (چەپلە...)

كرام بە مۆتەسەرپ، قوماندانى سوپا. لەۋ لاپشەۋە ئىنگىلەز گەپشە (كنگرىان)، گەپشە كەركوك. ئەم ھەلەم زۆر بە گرەنگ زانى كەۋتە نووسىن و تىگەپشتن لەگەل ئىنگىلەزەكاندا بۇ ئازاديمان، تاۋەكو ئىمەش ۋەكو ئادەمىزاد بە ئازادى پۇرەن. لە شىلالنى ژۇر پىي بىگانە پىزگار بىيىن. دالەمان دا بە ئىنگىلەز ئەۋ ئىنگىلەزەي كە نەماننەناسىن و لە كوردەۋە و پۇشتىپارىان ئاگادار نەۋووين. خۇمان خستە بەختپانەۋە، كە نىشتامانمان بۇ دروست بىكەن، ئىستىقلال بەدەن بە كورد. لەسەر ئەم مەرچە بەبى ۋەي بەبى تەقە بەبى بەرەركەكانى پىگەمان دان، بىنە كوردستان و گەپاندەماننە سلىمانى.

باۋەرپان بىت لەۋكاتەدا زۆر بەھىز بوۋىن. ئامادەي جەنگ بوۋىن. بەلپىنيان دا، كە ئاۋاتەكەمان بەپىنە جى. ھەر بە دۆستى و بەبى سوپا و زيان ھاتن. واپان پىشان داپن كە دروستكردنى حكومەتى كوردستان ئاسان و ئەۋەپى ئاۋاتپانە و واپان پىشان دەداپن كە دەپانەۋىت پىشەستى بىكەن. نەۋەك لە لايەكى ترەۋە دەست بدىتە دەستمان و مافى خۇمان بدىتتى.

برايڻه

ئەمۇ ئىنگلىزە دۇسۇزانەى كورد. بەيى تەقىيە و شەرم و بەيى ئەوۋى بەلئىنەكەيان بە بىرا بىت، لە ماۋىيەكى زۆر كەمدا ولاتيان پىر كورد لە ئىنگلىز، ئەمۇ ئىنگلىزانەى لە ھىند و كۆپى جەنگەۋە ھاتبەون گەياندىاننە سەر ئىمە و بىجگە لە خۇيان بە ھەرمەيى لە ھەموو تىرەكانى شەرق و غەرب پىاويان ھىنا و كارىان پى سىپاردن. ئىتر پىاو و خۇيەندەۋاركانى خۇيشمان بوون بە سەيركەر. پۇژ بەپۇژ زىاتر ھەرەسىان بە ھىوامان تەمىنا. واپان ئەزانى كە ئىنگلىز كوردستانى بە نوۋكى پىم داگىر كوردوۋە و ئىمەيش نەبىت كۆيلەيان بىن. ورنە ورنە گەياندىانە ئەوۋى كورد بەلامارى چەك بەدا. خۇيى ھەژارانى بى تاوان بىژىت. تا گەيشتە ئەوۋى خەنجەرى نەبانى كورد بەرامبەر سونگى بى ئەمانى ئىنگلىز بگەۋىتە كار. منىش بە بىرىندارى لە كۆپى جەنگدا گىرام، ئەمجارەيش لە بىپارى خىكاندەنمەۋە بە دە سال ئاۋارەيى لە ھىندستان توند كرام و بۇ دوۋەم جار لە خىكان پىزگار بووم. جا ھەر ئەۋەرىن و فەرمانى خىكاندەنەنەم، كە لە پىناۋى گەل و نىشتەمانەكەمدايە لەگەل دلىرى پۇلەى كوردە جىگەى شانازى ژيانم، كە لە پاش مردنم يادگار بىت. (چەپلە...)

بە ھۆى دلىرى و مەپد پەۋشتىي ئۆۋەۋە لە پاش سى سال ئاۋارەيى، ئەمجارەيش ھىنرەمەۋە (بە ھوكمدارى) كە بەلگەى ئازادىي كوردە (چەپلە...)

(لە گەلەۋە لەنگ و ھاۋار): «ئىمە بۇتۇ، تۆيش بۇ كورد، بۇ شىخ مەحمۇود، بۇ ھوكمدار، گەيانمان لە پىيازتاىە».

براكانم، بۇ گەيشتن بە ئاۋات، ئاۋاتى ئازادى و نىستىقلال، ھەر يەكەيتىيە، ھەر يەكەيتى پۇژى پەشمان پوون ئەكاتەۋە. ئىتر بە خواتان ئەسپىرم. (چەپلە...)

فەرەمۇدەى ھوكمدار لە پۇژنامەى بانگ كوردستان ژمارە ۹ و پۇژى ۸ تشرىن يەكەمى ۱۹۲۲ بە كورتى، پوختەى نووسراپو لىرەدا بە تەۋاۋى بىلاۋكرەيەۋە.

پشت بەخۋا

ۋەزارەتى زانستى

ژمارە ۱

پۇژ ۱۰ تشرىن يەكەم ۱۹۲۲

پىشگامى ھوكمدار

لە سەر فەرمانتان، بۇ بەرپۇۋەردىنى قوتابخانەكان بەم پەيە مامۇستايان دامەزرا:۱

۱. پۇژنامەى بانگ كوردستان ژمارە ۱۱ پۇژ ۲۹/۱۰/۱۹۲۲

۱- قوتابخانەى ناوەندىي مەحمودى:

۱- رەفيق حېلىمى: مودىر.

۲- سالىح رەفەعت: موعلىم (مامۇستا).

۳- خواجه ئەفەندى: مامۇستا.

۴- سەعيد سەدى: مامۇستا.

۵- زۆھر ئەفەندى: مامۇستا.

۶- سەعيد ئەدىب قەزاز: مامۇستا.

۲- قوتابخانەى سەرەتايىي قادىرى:

۱- شېخ مەممەد زوھدى: مودىر.

۲- سەعيد زەكى: مامۇستا.

۳- عەزىز ئەفەندى: مامۇستا.

۳- قوتابخانەى سەرەتايىي رەئوفى:

۱- سەيد عاكف: مودىر.

۲- ئەحمەد ئەفەندى: مامۇستا.

۳- مەممەد رەمىزى رەحىم: مامۇستا.

۴- قوتابخانەى سەرەتايىي لەتىفى:

۱- ئەحمەد حەمدى عەزىز ئاغا: مودىر.

۲- فائىق ئەفەندى: مامۇستا.

۳- ئەحمەد حەمدى: مامۇستا.

۱- جەنابى رەشىد زەكى كابان موفەتتىش عام.

لە پاش تەواويونى دامەزراندنى مامۇستا و قوتابخانەكانى ناو شار و دېھاتەكانى تريش قائمەيان پېشكەش بە بارمگاھتان بىكرىت.

وەزىرى زانستى

حاجى مستەفا پاشا

دېسان لە پۇژنامەى بانگ كوردستان ژمارە ۱۱ دا

بۇ زانين

بۇ ئاغا و كوڭخا و ھەموو دانىشتوانى كوردستان:

ئىمىرۇ پۇژى يەكپەتى، براپەتى و يەكگرتنە. جا، دزى، جەردەمى، خراپە زۇر شورەمىيە. دەبىت

نۆر باش بزانن و ئاگاھدار بن. له ناو و يان له نزىك هەرچى جىگه، دى، مووچه، چاندىگه،
پىنگەيەك، خراپەيەك پرو بىدات سزاي دانىشتوانى ئەمى جىگايە ئەدرىت و بەرامبەر بەم خراپەيە
فەرمانى خوا (قورئان) بە كارىدەھىنرىت جا ھىوادارىن ھىچ نابەجىيەك پروندەت.

مەحمود

ھۆكمدار

سوپا و سوپا پىيەكان

ئەمى زابىتە كوردانەى له تورك بەجى مابوون و له سوپاي عىراقدا له بەغداوھ ئەنئىرانەوھ بۆ
سوپاگەى خۇيان، كوردستان:

ناويان و كارى تازەيان

۱- ئەركانى حەرب توفىق وھەبى: سەرياومەرى ھۆكمدار.

۲- خالىد سەعید: فەرماندەى پىيادە.

۳- رەشىد ئەفەندى ئەمىن ئاغا: فەرماندەى پىيادە.

۴- ئەمىن رەواندەزى: مودىرى ئەخۇشخانە.

۵- عەبدولعەزىز ئەفەندى: زابىتى پىيادە.

۶- عەزىز ھىكمەت قەزاز: زابىتى پىيادە.

۷- عەزىز كوردى: زابىتى پىيادە.

۸- عەلى كوردى: فەرماندەى سواری.

۹- فائق كاگە ئەمىن: فەرماندەى پىيادە.

ئەمى زابىتە كوردانەى كە له (لېقى) وھ مابوونەوھ:

۱- يونس عەبدولقادر: كەپىتان.

۲- رەشىد عەبدولكەرىم: لىقتەنت.

۳- رەمزی عەبدولكەرىم: لىقتەنت.

۴- رەشىد سەدى غەفور: لىقتەنت.

۵- ئىبراھىم زۆرى: لىقتەنت.

۶- ھىكمەت ئەمىن: كەپىتان.

۷- عەزىز ھىكمەت: كەپىتان.

۸- مەھمەد ئەفەندى - جل خوار: لىقتەنت.

۹- عادل شىخ سەلام: كەپىتان.

۱۰- سالتچ رەفەعت: مېچەر، بوۋ بە مامۇستا لە ئاۋەندىي مەحمۇدى.

ئەمۇ زابىتانەي لە تۈرك بەجى ماۋىن و يەكسەر گەپانەۋە بۇ سوپايى:

۱- قادىر ئەفەندى قەرمەداخى: يوزياشى.

۲- سەيد رەزا ئەفەندى: يوزياشى.

۳- مەجىد بەگ حاجى پەسول بەگ: يوزياشى.

۴- سەيد رەئوف ئەفەندى: يوزياشى.

۵- سەبرى ئەفەندى (كاكەپەش): [لە تۈركىي زابىت ئىحتىيات بوۋىن نەچۈنە ئاۋ سوپا، بەلام

۶- ئەحمەد تەقى: [لە كارا ئەببىنران.

بەراشنى ھۆكمدارى

لە پاش سوپاس بۇ ۋەزىرى زانستى حاجى مستەفا پاشا لە لايەن ھۆكمدارەۋە (دوۋ ھەزار)

رۇپپە درا بە ۋەزارەتى زانستى بۇ تەۋاۋىر كۈردى كەمۇكۈپى قۇتابخانەكان.

قۇتابخانەي مەحمۇدى: ۵۰۰، قادىرى: ۵۰۰، پەئوفى: ۵۰۰، لەتفى: ۵۰۰ رۇپپە.

دېسان شىخ مەحمۇد و ئىنگىلىز:

لەمەۋىيەش و لە نوۋسراۋەكانى (مامۇستا الدرة) دا بەبىى ئەستىكارى و بە غەرەبى

نوۋسراۋەكان خۇيىنرايەۋە، كە و ترا شىخ مەحمۇد لە فىلى ئىنگىلىزەكان گەپىشت، ھىنانەۋەي بۇ

باشىي كۈرد نەبۋ بۇ بەجىيەننى مەرام و كارە نەئىيەكانى خۇيانە و دوۋرىش نىيە

كارەساتەكەي ۱۹۱۹ يىش تازە نەبىتەۋە.

قۇلتەكانى پىش ئىنگىلىز زۇر بوۋ

۱- شۇپش لە ھەموو شار و دېھات و سەروپنى چىپايەكدا.

۲- ئۆيۈز نەمىر و كۆمەكە بەھىزەكەي.

۳- كارە گرنگەكەي موۋسل.

زۇر قۇلتى تىرىشيان لە پىشەۋە بوۋ، كە ئىمانە ھەموۋى پاش گرتنى شىخ مەحمۇد و

شۇپشەكەي ۱۹۱۹ كەۋتە پوۋ و چارەيان ھى نەمەكرا. لە تۈۋانايىشاندان نەبۋ، كە سوپايەكەي

گەۋرە و جەنگى بەيىنەۋە بۇ غىراق، شىخ مەحمۇدىيان ھىنايەۋە.

شىخ مەحمۇد، پىش ھەموۋى داۋا و پىۋىستىكىيان، داۋاي بەجىيەننى بەللىنەكەي لى كۈردن،

كە ئازادىي كۈردە. ۋە نەبىت ئىنگىلىزەكانىش خۇيان ھەر لەۋ بەللىن و ژۋانەدا پىشان نەدەبىت،

يان لارييان له دانی نازادی کورد بوویت.

همیانویست شیخ محمود بکن به معاش و هممو ناگرهکە ی بکوژننهوه، ئیتر شیخ محمودیش تی گەشت که دەبیت پروگرام بکوژیت. کۆمەلی وهزیرانی کۆ کردهوه و به ناشکرا ویستنهکانی ئینگیزی تی گمیاندن. زانرا که له ویر و باوهردا نین نازادی کورد بهن.

له تشرین دوهمی ۱۹۲۲ دا بانگی (مەلیکی کوردستان) ی بۆ خۆی دا. به لام به پێچهوانه ی ئاواتی ئینگلیزمکان دهستی کرد به بهیزکردنی سوپا و لهشکرناوایی و پێی وتن، که ئیتر پێویسته بۆ دامهزاندنی کاروباری حکومهتهکە ی بچیت بۆ کهرکوک تا وهکو بتوانیت به تهوای فرمانهکانیان بهینیته جی.

ئینگلیزمکان بهم باسه کهوتنه لۆقه. وایان پێشان ددا، که نهک له ماوهیهکی دوورا، له ماوه ی ههناهدا ئیستیقلال ی کورد ندریت و وادهزانه، که له ناو لهپهاندایه و هوکمداریش له داواکە ی خۆی نهمگهراپهوه، کوردیش تی گەشتبوو که ئینگلیز هیچ نادا.

به فرمانی هوکمداری پۆزی ۲۴ سهفر ۱۳۴۱ و ۱۵ تشرین یهکهم ۱۹۲۲ پۆزی دوو شهمه و پێنجشهمه بۆ کۆبوونهوه ی وهزیران و له هممو کاتێکدا بۆ کاری پهلهیش، بینهی هوکمدار به وهزیران گهیمهرا و ناموژگاری کران بۆ دروستکردنی بودجه و میلاکی سوپایی و مولکی و موفتیشی عومومی بۆ گهراپ و ریکخستن وریا کرایهوه.

سوپای کوردستان

سالح زهکی ساحب قران که قائمهقامی عهقره بوو و له پیاوه ناسراو و زاناکانی کوردبوو، هاتهوه بۆ سلیمانی. کاروباری فرماندهی گشتی پیاوه و سواره ی سوپایی یی سپهرا. خۆی بینهایشی عوسمانیهکان بوو. چوهه پیزی زابته کوردهکانهوه.

پۆژنامه ی پۆزی کوردستان ژماره ۱ و ۱۵ تشرین ۲، ۱۹۲۲

بهخشنده یی هوکمدار

بۆ پێویستی تایبەتی دیوانی هوکمداری له لایه ن کۆمەلی وهزیرانهوه مانگی (ده هزار) پوهیه بریده کرا.

له پاش سوپاس له لایه ن هوکمدار شیخ محمودهوه، بۆ نهوه ی بۆ پێویستی نیشتمان خهرج بکری، دایهوه به گهنجینه ی حکومهته تازمه. پۆژنامه ی پۆزی کوردستان به ناوی گهلهوه سوپاسی نهم بهخشنده یی له ژماره ۱ دا دکات.

خۆڭنەمەن ئاۋىزى:

تەمەن، بۇ ئاۋىزى شەيخ مەحمۇد سىياسەتى ئىنگىلىزەكان بە تەۋاۋى بىخاتەرىيەت ۋە پەرىدە لەسەر مەھسە نەپىسەكانىيەن ھەلماۋىت، بە بىرپارى كۆمەلى ۋەزىران ۋەيرانى شار لە مانگى تشرىنى ۋەمەدا بانگى مەلىكى كوردستانى بۇ خۇي دا، بەلام ئىنگىلىزەكان ماۋى ئاۋىيەن نەمەدا، كە خىگى كورد بە ھىچ ھۆكۈمەت، يان گەللىكى خاۋەن بەختدا بگات.

لە بەغدادىمۇ، لە پۇتسىيەدا، چار چار ناۋى كورد ۋە كوردستانىيەن نەزىيانەۋە، ئەمەش بۇ ئاۋىيەن پەيمان ۋە ۋىستراۋەكانى خۇيان بە ھۆكۈمەتى بەغداد كۆتايى بىنن ۋە ھۆكۈمەتى بەغدادى بە كورد دەتۇقاند. لەگەل ئەۋەشدا ئىنگىلىزەكان تەنبا بە ئالۇزان ۋە ئاشۋىي كورد ۋە ۋەمە ۋە پانەۋەستان، بۇ كوردى تۈركىيا ۋە ئىرانىش ھەلپەي نەمەدا. بۇ دىنبايى كوردەكان بە خاگى كوردستان ۋە ئىستىقلالى كورد، سۆيىدىن بۇ كوردەكان نەمەدا ۋە ھانىيان نەدان لە تۈرك بۇ بەجىيەننى ئاۋاتەكەيان كە (ۋىلايەتى مەۋسۇل) ۋە ھەۋەھا گەپى ئالاندە ئىران، ئەۋ ئىرانى، كە لە پاش جەنگى يەكەم پەۋس ۋە تۈرك بە ۋىرانى ۋە كالى بەجىيان ھىشتىۋە. كەۋە زىندەۋەكەنەۋى مەۋسۇل شاھانى كورد ۋە تازە كوردەۋەي ھۆدۈدى كوردستان. بەلام ھۆكۈمەتى ئىران بە زىرانە جۈۋلايەم

كاتىك، لەگەل ھۆكۈمەتى بەغداد كارى پىك نەھات ۋە پەيمان ۋە مەرجىيان تەۋاۋ نەۋە، بۇ خاۋەكەنەۋەي پەسەكەي كورد ۋە شەيخ مەحمۇد نەمەۋە ھاندانى پۇتنامەكانى بەغداد. لە پۇتنامە (العراق) ژمارە ۷۳۸ ۋە ۷۴۳ تشرىن دوۋەم ۱۹۲۲ دا لە باھەت دۈستكەردى ھۆكۈمەت ۋە ۋەزىرەتەكى كوردستانەۋە بە گەللىكى نەماننەۋىسى ۋە مەيانوت:

لە سەلیماندا كۆمەلى ئىدارە پىك ھەنزا، كە سەلیمانى لىۋايەكى عىراقە. زۆر پاش ديار بوو كە ئەم گەۋزە لە لايەن ھۆكۈمەتى عىراقەۋە نىيە. پىلانى ئىنگىلىزە ۋە بە پارم چۈنكە بە ھىچ چەشنىك ماۋى نەمەدا پۇتنامە يان چاۋەكراۋىك بىتە سەلیمانى كەچى ئەۋ پۇتنامەنى كە پەلامارى ھىۋاي كوردىيان نەمەدا، بە ھەزاران بىلەۋ نەكرايەۋە. تەنبا بۇ تىگەندى بىرايەتىيە كورد ۋە ۋەمە قۇلى ھەلماۋىيەۋ، ھەچەند لە پۇتنامە پۇۋى كوردستاندا ۋەلام نەدرايەۋە بەلام گەپشنى بە بەغداد جىي باۋر نەۋە.

بە بۇنەي بانگى مەلىكى كوردستانەۋە، لە شارى سەلیماندا نەمانىشكى بى ۋەنەي سەۋەيى كرا. بەم بۇنەيەۋە بەرامبەر بەۋ چاۋ ۋە پەۋەي پۇتنامەكانى بەغداد ۋە بە پەچەۋەنەي ئەۋ ۋەتەۋەي ئىنگىلىزەكان، كە گوايا ھۆكۈمەتى بەغداد ۋە ۋەمە نايانەۋەي كورد ئازاد بىت پەۋەنى پكاتەۋە:

۱- داۋاي ھۆدۈدى كوردستانى كورد.

۲- چۆنیه تېمى سەرپەرشتىيى بەرىتانيا بۇ ئىستېقلالى كورد.

لەو نومايشەدا، دەستە دەستە پىادە و تىپ تىپ سوارەى سوپاي بە چەك و ھەموو پىويستىي سوپاي ئۆردووى كورد بە بەردەمى (مەلىك مەحمودى يەكەم) تىپەر دەپوون. بەراستى لە ژۆر پىي ئەو لاوچاك و گەنجە چەكدارانەى پۆلەى كوردا زەمىن ئەلەرز و لە لاپەن گەنجە دەنگووش و دۇسۆزەكانەو ئەم وتارە بەرز و بە نرخەى شۇخ نوورى بە ناوازی سروودى سوپايى لە پىشدارىي سوپاوه دەوترا:

ئەى عەسكەر، ئەى منال و جگەر گۆشەى وەتەن
ئىوھن بەگيان بەدل كە پارىزگارى وەتەن ئەكەن
ئىوھن بەدل، كە سەرقى دەكەن غىرەت و بەدەن
ئىوھ، وەتەن لە مىحنەت و زىللەت نەجات ئەدەن
ئامادەن بۆ كەفەن

ئىتر وەرن، كە بۆ وەتەن، وەتەن پاك پاك و مېھربان
دەست دەپنە، دەستى يەكتىرى، يەك دل بە يەك زيان
ئىمەش بەمانەوئەت، وەكو خەلقى خەقى ژيان
ئەم فرستە، غەنىمەتە نەپوات لە دەستمان
ئامادە روھ و گيان^۱

لە پۇژنامەى پۇژى كوردستان ژمارە ۳ و ۶ كانوون ۱، ۱۹۲۲ ئەم فرمانى مەلەكىيە بىلاوكرامەو پىرۆزىيان لى ئەكەن:

- ۱- بىنباشى ئەركانى خەرب توفىق وەھبى، بوو بە سەرياوهرى مەلىكى كوردستان.
- ۲- پەتەس عەشیرەتى زەنگەنە عەلى ئاغا، بوو بە پياوهرى مەلىكى كوردستان.
- ۳- پەتەس عەشیرەتى داودە پەفەت بەگ، بوو بە پياوهرى مەلىكى كوردستان.
- ۴- شۇخ موخیددەن كانى كەو، فرماندەى ھىزى سوارەى تاپبەتى.
- ۵- ماجید مستەفا: سەر موھەندیس.

لە ژمارە ۵ پۇژى كوردستاندا ئەم باسانە بىلاوكرامەو:

جەمال عىرفان

لە دانا و زاناكانى كورد شەوى چوارشەممە ۱۲/۱۳ كانوون يەكەم ۱۹۲۲، بە

۱. پۇژنامەى پۇژى كوردستان ژمارە ۶ لە پۇژنامەكانى عىراقەو.

دەستپېژنكى چەند كەسانىكى بەدكارى نەناسراو (جەمال عىرفان) كوژرا. بە ناوى ھەموو كوردەو داخى خۇمان دەردەبېن لە دلى ھەموو كوردىكا بە ناسۆرى دەمىنئەو.

پۆڭى كوردستان

لە بابەت تەو(ھەت)كەى و بزوتنەو دلسۆزانەكەى (جەمال عىرفان) و كوردەو پەسند و ئلئرانەكانىو ھەمەوئىش بىنرا و خوئنراپەو: جا كۆسەى گەورە دئتە پئش پىاوى بەكار و بەنرخ نەك گەلۆر ھەرگىز ناوى جەمال نامرئەت و بەشانازىيەو مئزوى كورد پادى دەكات.

نالای كوردستان

پشت بەخوا، لە ناوچەى ھەلەبجەدا ئىمپۇ ۱۳ كانوونى يەكەم ۱۹۲۲ نالای كوردستان بە شادى و زمزمەو ھەلەكرا. بە باى كۆرەكانى كوردستان دەلەرىتەو.

پشت بە خواى گەورە لە ناوچەى چەمچەمالدا پۆڭى ۲۱ كانوون يەكەم ۱۹۲۲ نالای حكومەتى كوردستان ھەلەكرا. ئىتر پان ژيانى ئازادى، پان مردن بە نازابى.

پۆڭى كوردستان ژمارە ۵

دینگلەزەكان چىيان كرد

لە لاىەكەو پۆڭنامەكانى بەغدادىيان ھان ئەدا، كە ئاگر بئەن بە خەرمانى ھىواى كوردەو بە داواى وىلايەتى مووسل، كە عەرەبىن و لە بەغداد عئراق جيا نابئەو لە لاىەكى تريشەو، لە لۆزاندە بە ناوى كوردەو ئاشووى دىگىرا و لەسەر پئستى كورد دەجەنگا.

لە پۆڭنامەى كوردستان ژمارە ۶ دا، كە لە پۆڭنامەكانى بەغدادەو ھەرى گرتووە بەم چەشنە بلاءى كوردەو.

لە كۆمەلى لۆزاندە

۱- نوئەنەرى تورك: لەبەر ئەوئى وىلايەتى مووسل عەرەب نين و بە زۆريان كوردن دەبئەت بدرئەو بە تورك.

۲- نوئەنەرى ئاسوورى: مووسل لە بناغەدا ولاتىكى ئاسوورىيە دەبئەت حكومەتئىكى سەرىخوئى ئاسوورى تئیدا دروست بكرئەت.

۳- نوئەنەرى عئراق جەعفر پاشا: ئەم قسانە بئى بناغەن، شارەكانى وىلايەتى مووسل ھى كوردە و كوردن، بە پئى پەيمانى (سيفەر)، كە حكومەتە سوئندخۆرەكان برپارىيان داو، دەبئەت

بە سەرپەخۆيىيىسىنىڭ ھۆكۈمەتلىكىدىن بېرى، ئىستەخۇيان ھۆكۈمەتلىكى تەۋاۋ و مۇنتەزەمىيان پىكىمەۋە ناۋە لىگەل ئەمەشدا ھۆكۈمەتلىكى غىراق، كە وىلايەتى مۇسلى بە بەشى خۇي دانابو، سالىكى بۇ تەرخان كوردن، كە بىتوان مەرامى خۇيان پىشان بىدىن بۇ ئەۋەي لىگەل غىراقدا بىزىن، يان بە جىاۋازى.

دىسان ئەۋ مۇلتەيش بەسەر چو، خۇيان بە جىاۋازى ھىشتەۋە و نەبوون بەيەك لىگەل غىراقدا و بۇ ژيانى سەرپەخۆيى خۇيان بەيەك دىل ھەۋل دىمەن، كۆشش دىمەن. جا ئىستە بە ھۆكۈمەتلىكى مۇستەقىل ئەناسرېن و مەلىكىيان (مەلىك مەھمۇدى يەكەمە). لەبەر ئەۋە ھىچ ھۆكۈمەتلىك ھەقى پاپە مالىكىردى ئەم ھۆكۈمەتەي نىيە^۱.

خۇندەۋارى خۇشەۋىست:

بىنگومان، فەرمۇدەكانى جەغفەر پاشا دەستكرد و ناۋاخشى پىرۇگرامى ئىنگلىزە. لە لۇزان يا بە پۇژنامەكانى بەغداد، ئىنگلىز دەۋىست و ۋىستى، بە ناۋى كوردەۋە وىلايەتى مۇسلى لە گىروۋى تۈرك نەرىھىتتە. چۈنكە لە دوايىدا دەتوانتت و تۈانى، بە لىچ ھەلقراچانلىك لە كورد، بە ئارەزوۋى خۇي بىپار بدات.

دەيزانى كە شىخ مەھمۇد بەھىزە و كوردىش دەستبەردارى مافى خۇي نابىت. جا ۋەك دەلىن (پادار بگرە و بى پە مالى خۇمانە) بەسەر كوردىا ھىنا.

لە پىش ئەۋەدا بەكۋەتە و تۈۋىژى كۆمەلى لۇزان، شىخ مەھمۇدى لە ھىندەۋە ھىنايەۋە و بەگۈيىدا چىران و بانگى (مەلىكى كوردستانى) پى دا و ھۆكۈمەتلىكى سەرپەخۆ و ۋەزارەتى پى دامەزئان. ئىنجا نۇنەرەكەي و خۇي و غىراقى پى فوۋ دا. بەرامبەر بە ھۆكۈمەتە ماندوۋ و لە چەرەكەي تۈرك لە لۇزاندا قوتى كوردەۋە. ئەۋ پارىزگارپىيە جەغفەر پاشايش، كە خۇي كوردە دەيزانى بۇ كورد نىيە بۇ ساخكردەۋەي وىلايەتى مۇسلى.

لە ئەنجامدا سىلمانىشى خىستە سەر ۱۳ لىۋاكە و سەرى دەرخۇنەكەي ناپەۋە جا ئەمە بوۋ راپوردۋى گەلى كورد. ھىشتا كارەساتى مۇسلىش تەۋاۋ نەبوۋىو، ئىنگلىز بە تۆپ و فرۇكە و بۇمباي كاتى (توقىت) و سوپاى ۴۰/۳۰ ھەزارپىيەۋە ئەمجارمىش بە چەكى جەمەتەمى كوردستانى سوۋتان، ۋىرانى كورد. كورد لە مال و دىپاتياندا بۇ چىا دەرپەھر كران. لە ھەندەران (خارج) پىش بە ناۋى ھۆكۈمەتى مۇستەقىل و ئازادەۋە باس و پاسى كوردى دىمەكرد.

بەلام داخى گران ئەۋەپە، زۆر لە دانا و پىاوماقۇلەكانى كورد بە ھۆي زەردەخەنەپەكى ئىنگلىزەكانەۋە، خزابوۋنە بەغداد، لە پاي گىرفاندا، لە پاش ئەۋەي كە پەكى ژيانى كورد بىرا،

۱. لە پۇژنامەي پۇژى كوردستان ژمارە ۳ و ۳۰ تشرىن ۲ - ۱۹۲۲

دەیانوت شێخ محمود نەیزانی.

جا ئەگەر خۆیان زانابوون، بۆچی وەکو چەکارەکان کە گیانی خۆیان بەخت نەکرد ئەوانیش [نەچوون] و لە کۆمەڵی لۆزاندە بە زانایی و داناییی خۆیان پارێزگاری نیشتمانەکیان یەکەن، یان لە کۆمەڵی ناشتی (سێقەر) دا نەبوون بە هاوڕەدی شەریف پاشا، بۆ داوای مافی خۆی و نەو و نیشتمانەکیان یەکەن، یان لە هەموو پێویستەکانی جەغفەر پاشایان بەراست بگێڕایە.

ئەمەیش چاوەبەستیکی تر لە لێمەنەو:

مژمەیه‌کی خۆش^۱

بە پێی تەلگرافیک کە لە نێڕاوی کوردستان (مستەر لێمەن) لە بەغدادەو هاتوو نەمێت: مەندووپی سامی بە ناوی حکوومەتی خۆیەو پێرۆزی سەرەخۆی (ئێستیقلال)ی کوردستان دەکات، بۆ ئەوێ ئەم ناو ئاخنەیان بە تەواوی بکەوێتە پوو، ئەمە وێنەیک لە بێ بەزمییەتی ئینگلیز، کە دلی دڵسۆزی ئادەمیزاد نەمێنێتە جۆش.

لمحات من تاريخ العالم

لە نووسینی: باندیت جەواہیر لال نەمرۆ

لە ٣٤ و ٣٥

حدثت بعض القلاقل في الأماكن النائية خصوصا في المناطق الكردية فاستعمل سلاح الجو البريطاني في إخضاع هذه الاضطرابات إلقاء قنابل من الجو وتهديم قرى بأكملها. وكان أحسن وصف لنتيجة محاولاتهم فرض السلام والنظام بالقوة، ما قاله الضابط الانجليزي الكولونيل السير ارنولد ويلسون، في محاضرته في الجمعية الآسيوية الملكية في لندن ٨ يونيو ١٩٣٢ قد أشار فيها الى:

الذي قام به سلاح الجو الملكي في قذف سكان الاكراد خلال العشر سنوات الماضية، وعلى الأخص خلال الستة أشهر الأخيرة، ان القرى المهدامة والمأشبة المذبوحة والنساء المشوهات والاطفال المشوهين دليل يدحض، حسبما قالت، جريدة التايمس، على طراز فريد في المدنية. ولما رأوا ان سكان القرى يهربون ويختبئون عندما تقترب منهم الطائرات، ولم يظهروا روحا رياضية في انتظار القنابل الساقطة عليهم عمدوا لاستعمال نوع جديد من القنابل هي القنابل

١. پۆزی کوردستان ژماره ٧

الموقوتة، وهذه القنابل لا تنفجر عند سقوطها مباشرة، وإنما تنفجر بعد وقت محدود و قصدوا من هذه الحيلة الشيطانية ان يغربوا بالقرويين فيعودوا الى أكوأخهم بعد انصراف الطائرات. فتنفجر فيهم القنابل عندئذ، كان الذين يموتون في هذه الغارات يعتبرون سعداء بالنسبة لأولئك الذين يشوهون فتقطع أيديهم أو أرجلهم أو تصيبهم عاهات خطيرة و خصوصا لفقدان التسهيلات الطبية في تلك القرى النائية. وقد نجحت هذه الغارات فاستتب الامن والنظام.

وه له لا يهـ ٢٥٩ و ٢٦٠ يشدا دهفرمويت:

ان تركيا أصبحت دولة متماسكة وان العناصر الدخيلة فيها قد تقلصت كثيرا، ولكن ظل في شرق تركيا شعب غير تركي متأخم للحدود التركية الفارسية، وهم الاكراد القدماء الذين كانوا يتكلمون اللغة الفارسية وكانت بلادهم كردستان مقسمة بين تركيا و فارس و العراق ومنطقة الموصل. وقد نقص عدد الاكراد من ٣ ملايين الى مليون ونصف، وكان نصف هؤلاء يقطنون داخل حدود تركيا، وقد قامت هذه الفئة بحركة قومية بعيد الثورة التركية عام ١٩٠٨ كما طالب ممثل الاكراد في مؤتمر الصلح في فرساي باعطائهم الإستقلال القومي.

وفي عام ١٩٢٥ قامت ثورة كبيرة في الرقعة الكردية من تركيا وكان ذلك أيام الإحتكاك الناشب بين بريطانيا و تركيا حول منطقة الموصل التي كانت قسما من المنطقة التركية الكردية والتي قامت فيها الثورة. فاستنتج الأتراك ان الأصابع البريطانية هي التي حركت العناصر الدينية المتطرفة ضد إصلاحات مصطفى كمال ومع انه يصعب الحكم عما اذا كان البريطانيون هم المحرضين. غير انه من المؤكد ان بريطانيا قابلت ثورة الاكراد في تركيا بالارتياح. وأوضح ايضا ان النزعة الدينية كان لها أثر في هذه الحركة كما كان للقومية الكردية سهم اخر، وربما كان سهم أوفر.

وقام مصطفى يعلن ان بريطانيا هي المحركة للاكراد. مما جعل المجلس الوطني يسن قانونا يلحق الخيانة العظمى بكل من يستخدم الدين كوسيلة لاثارة الشعور الشعبى سواء بالكلام او بالنشر ويوقع تحت طائلة العقوبة القصوى. وحرّم أيضا تعليم المبادئ الدينية التي تناقض الولاء للجمهورية في المساجد. وقضى كمال باشا بعد ذلك على الاكراد بلا رحمة، وأقام محاكم (الاستقلال) الخاصة لمحاكمتهم بالالوف و اعدم الزعيمان الكرديان الشيخ سعيد و دكتور فؤاد وغيرهما الذين ماتوا وأمنية إستقلال كردستان لا تفارقهم.

وهكذا نرى ان الاتراك الذين حاربوا مؤخرا للحصول على حريتهم سحقوا الاكراد لمطالبتهم بحريتهم. فما اغرب تحول قومية من دفاع عن الوطن الى هجوم لسلب حرية الغير. وفي عام ١٩٢٩ ثار الاكراد ثانية، ولكن ثورتهم سقطت ولو الى حين. اذ كيف يمكن ان تخدم الى الابد ثورة قوم يكافحون من أجل الحرية وهم مستعدون لدفع الثمن.

نازانين بيبى فرمانى ئۆيە ھېچ كارىڭ بىرئىت. دلتان بسووتىت به لىقەوماوى
وھكو ئۆمە و مىللەتى كورد. بۇ يارمەتى و پزگاركردىنى ئەم نىشتەمانە لىتان
دەپارپىنەوھ

سمكۆ
۱۴ كانون يەكەم ۱۹۲۲
ھەولیز

ھەولیز، قارەمانى كوردستان ئىسماعىل ناغا

رەنگە بزانن كە بە تاك و تەنیا لە رېڭاى ساندنى مافى گەلى كورد و لە پېش
ھەموو كەسكەوھ چۆن گيانى خۆم بەخت كوردوھ و تووشى چوورتى چۆن
بووم. ئىمرو بە يارمەتى قارمانىكى نىشتەمانەرورەرى وھكو ئۆوھ بە ئاواتە
گەشتنمان چەند ئارەزوو دەكەم. وا ئەزانم پېويست بە نووسىن ناكات. چونكە
دەزانم خۆتان دەتوانن تەقدىرى بگەن، بەبى ھىز و بيبى يارمەتى و يارىدەنەر،
ئەگەر خۆمان بەاويژىنە ئار ئاگرى بەرەركانى، گومان مەبەن كە دەپىتە
ھۆى لە ئاويردىنى كوردى ھەزار لە بىرەپەت. تا ئىستا بە رەسمى و بە تەواوى
سەرىخۆى نەدراوھ بە كورد، كە بتوانىن بەرەركانىى حكومەتەكان بگەين.
لەگەل ئەوھىشدا لە داواى مافى خۆمان دوا نەكەوتووین. بەلام بە قسە
خەلەتپىنراين. سى مانگ لەمەوپېش لەو ژوان و پەيمانەى حكومەتى
بەرىتانىاي گەورە بە ئۆمەى دابوو، ھىچى بەجى نەھىناوھ تاوھكو ئۆمەپېش
بتوانىن پېشانی قەومەكەمانى بىمەين، لەسەر حەق، پېمان خۆشە بگەنگىن.
بەلام نامەوتت بى سوود خۆنى كورد بېرېژم. ئەگەر حەقى خۆمان پى
بەخشىت، ئەو كاتە لەپېت خۆمان لە دوژمنى بەدكار دوور بخەينەوھ و ھەر لە
دوورەوھ دەتوانم ھەموو فرمانىكى حكومەتى بەرىتانىاي گەورە لە شىرازەى
ياسادا بەجى بېنم. ئەگەر زياتر ئارەزووى تىگەشتن و گەتوگۆ دەفرمەون بۇ
سلىمانى، تەشرىف فرمەونتان تگاپە.

مەحمود
۱۴ كانون ۱، ۱۹۲۲

سلىمانىيە، ھوكمدارى مەزن

لە حكومەتى ئىنگلىز بەولاوھ كەس نىيە سەرىخۆى بە ئۆمە بىەخشىت و
بەرامبەر بە چاكەيەى لە گەلمان دەكات چاوەروانى پاداشە و ئەم حەقە

بێگومان نەتوانین بستیین. من ئامادهی ساندنی ئەم حەقەم ئەگەر لە لایەن
 حوکمدارەتێتانەوە فەرمانم پێ بدریت، بەبێ پێژاندنی خۆی موسڵمانان و وای
 بە باش دەبینم، کە بە پەکەو دوژمن لە ناو خۆماندا دەریکەین و حەقی خۆمان
 لە بەریقانی و عەرەب و ەریگرین.

سەمکۆ

هەولێر، قارەمانی کوردستان ئیسماعیل ئاغا

بۆ هەموو بەخشە ئێزێک، بۆ هەموو چاکەیک، دەبێت سوپاس بکەیت. بەلام بۆ
 چاکەیک کە شایانی سوپاس نەبێت، ئەک کێشێ و لەپێی بێگانەدا بە
 خۆپایی گیان بەختکردنە. لەگەڵ ئەوەشدا بێجگە لە حکومەتی بەریقانی
 کەسێکی تر نابینم کە حەقمان بدات. بەوانەش کە زەرێ لە حەقی کورد دەدەن
 چوونە بەرێرەکانییان زۆر بە پێویست دەبینم. بە بێ هۆو دەیش بچینە کۆری
 بەرێرەکانییهو بە شوورەیی دەزانم. بۆ بەجێهێنانی ئەو پەیمانە، کە
 حکومەتی بەریقانی داوێتی بە کورد ئەگەر بەجێی بەهێزیت مێللەتی کورد
 ئامادهی بۆ لەناو بردنی ئەو دوژمنە نەهێڵیت ئەو حەقەمان بدریت، ئەگەر بە
 تەواوی ئیعتیرافمان پێ بکات و بە حکومەت بزانێ و یاری دەدرمان بێت
 بەرامبەر بە دوژمنمان. بەلام ئەو دوژمنەمان ئێستا کێیە ناینا سە و ناینا سە
 کام حکومەت حەقمان دەدات. بەبێ وەرگرانی حەق لەگەڵ کێ و بۆچی
 بچنە کێ. بۆچی و بۆ سوودی کێ خۆی بپێژێ. ئێتر بەبێ دوژمنایەتی لە مالی
 خۆمدا دانێشتنم بە لاو پەسەندترە.

مەحمود

سڵێمانییه، حوکمداری مەزن

دەستان ماچ دەکەم بۆتو بکەوێ ژێر سێبەری گەورەیتان خۆم زۆر بە بەختیار
 دەزانم. هەموو کار و پاسپۆرییهک بە ئیسماعیل ئاغا گەڕێتێر گەورەم.

سەیدتەها

هەولێر، برای خۆشەویستم سەیدتەها

ئەو گەورەیییهی بەرامبەر بەم براپەتان پەوا بێنێو زۆر سوپاستان دەکەم.
 وەلامی فەرمانێهەکانی ئیسماعیل ئاغام داپەو. من کوردم و بۆ کورد دەژیم

لەبەر ئەمە ئىانم بە مەزنى و بەختىيارى دەزانم. فیدای ھەموو قارەمان و
نیشتمانپەرورەئىكى كۆردم.

مەحمود

ئەم تەلگرافخانە لە ھەولێر لە لایەن (چەمەن) وە پێك دەخرا و بە ئاگادارى و ئارەزوويان
دەنووسرا.

پۆلى ١٤ کانوون دووھم ١٣٣٩ - ١٩٢٣، بېريارى ھاتنى قارەمانى كۆرد (سەمۆ - ئىسماعىل
ئاغا) درا.

بەپێى فەرمانى مەلىك مەحمودى يەكەم، بۆ بەجێھێنانى كارويارى بەپەرەوھەچوونى سەمۆ،
سەرنوويسى ملووكانە تاهير ئەفەندى و سوپا سالار شەيخ قادىرىش بە ١٠٠ سوارى سوپايىيەو
نێرران بۆ پێگەى ھاتنىيان لە رانیەو.

پۆلى ١٨ کانوون دووھم ١٣٣٩ ھەموو دائىرەكانى مىرى داخرا. دووكاندار دووكانىيان
داخست. بە سوارى يا پىادەپى ھەموو دانىشتوانى شار پتر لە نيو سەعات پێگە لە سەلمانىيەو
دوور كەوتنە پێ. ئن و منال لەسەر شەقام و كۆلان و سەریانەو چاوەرێيان دەكرد.

وھزىرى داخلىيەى كوردستان و وەكلى فەخامەتى مەندووى سامى، كاپتان چەمەن و لە
پەفاقەتییاندا كاتبى ملووكانە ئەحمەد خواجە* بە ئۆتۆمبىل ماوھى يەك سەعات لە شار دوور
پۆشتن.

گەردوونەى مەلىكى مەزن لە كاتژمێرى ١١:٣٠ پێش نيوھەپۇدا نزیكەى ماوھى نيو سەعات لە
شار دوور كەوتەوھ ئەم گەردوونە و بە پەرەوھە ھاتووانە لە جێگە ديارىكرائى پێگەدا چاوەرێى
ھاتنى ميوانى مەزن و خۆشەويست دەكرا و لە ھەر دوو بەرى شەقامدا پىزەستى چاوەرێيان
دەكرد.

لە كاتى گەيشتنى ئاغای مەزن و دلێر، لەگەڵ ئەحمەد ئاغای براى و خزم و خوێشانی و
سەرۆك عەشائىرانی پشدر بابەكر ئاغا و ئاغایانى مەنگوڤ و مامەش، كە نومودار بوون،
گەردوونەى مەلىكى مەزن چوو پێش و لەگەڵ بە يەكتر گەيشتندا پىادە بوون و بە خۆشى
نامێزان بوون، سەمۆ لەگەڵ مەلىكى مەزندا بە ئۆتۆمبىل و ھەموو بە پەرەوھە ھاتوواندا بۆ
سەلمانى گەرانەوھ تا بەر قوناغى تايبەتى.

حەوت تۆپى مژمەمەرى خۆشى تەقینرا. لە لایەن قوتابىيانى پىزەستەى خۆشەاتى و گۆرانى
كۆردى و سەرودى نیشتمانى خوێنرايەو.

* نووسەرى چىم دى.

له بابەت سوپاسى بەپيرهوه چوون و پزگرتنى هاتنى و له لایەن سەردار نەسەرت
سەكۆيشەوه نووسراویك بە هۆى پۆژنامەى كوردستانەوه بڵاوكرايەوه.

باسى بەسەرا هاتوى گەلى كورد ئىجگار زۆرە بە ناچارى بۆ كورتكردنەوى باسەكان،
بەسەر زۆر پووداوا بەزمان دا، چونكە ئەوى بەسەر ئەم گەل و حكومەتە پڕ گىچەلەى كە
بەرىتانيا بە كوردى بەخشى، هاتوو، تەواو نابێت:

وتەمان، زۆر لە زابەت و كوردە پەقاو (مەثقف) هەكانى كورد لە پاش گەرانەوى شەيخ مەحمود
لە هەندستان، بۆ گيان بەختكردن و هيوای دامەزراندنى حكومەتێكى كوردى لە بەغداد و
هەندەرانەوى بە بالەفرێ دەهاتنەوه، يان دەنۆرانەوى بۆ نیشتمانە گەيان، بە دڵسۆزى و پزەوه،
دەخراوە كار و كايەوه، سوێندى دڵپاكى و گيان بەختكرديان بەخوارد، بەلام ئايا؟ حاجى
مستەفا پاشا چاكى نەدەفرموو كە لە پۆژنامەكەیدا بە پێشەكى دەپنووسى:

قوربانی بەندى كەيفتم تا پوولدارى رەفيقتم

ئەم وتەى زۆر باش هاتە دى. نامەوت يەكە يەكە ناوى ئەو دڵسۆزە درۆزنانە پێشان بەم،
نەهكو ئەوانى تریشمان ببن بە چاویلەكریان. بەلام لە باسەكانى دواى لەجێى خۆیدا
ناچارین بپانەخەنە پوو، كە بۆ چنوكى گيرفانيان، خۆيان بەدناو كرد و پەلەپەكى گەرەيان
دا بە پششى شۆرپەكەياندا.

گەل، عەشایر و نیشتمەجێەكانى كورد، بە داواى ئازادى بەجێ پشوو شەيخ مەحموديان وەپز
كردبوو. لەسەر ئەم داوا و پشت بە تێگەشتنى گەلەكە، هەموو پۆژێك لەگەڵ (چەمەن -
دانشمەندى سیاسى) دا وتووێژى دەكرد. تێى دەگەيان كە كار جێبەجێ بكات، بەلام چەمەن
پاى نەبوارد و هۆى گێل دەكرد. بڕیارى دا، كە بە تايبەتى بانگى بكات و لە دیواندا مەرامى تێ
بگەيەنێت. لە پاش بێنێن چەمەن داواى خەلوەتى و پەنھانى لێدانى كرد. لەو كاتەدا
داواكانى شەيخ مەحمود لە چەمەن ئەمە بوو:

۱- حكومەتى بەرىتانيا بانگى ئازادى كورد بە حكومەتەكاندا بڵاو بكاتەوه

۲- پارمەتیی ئابوورى و كشتوكاڵ پەدا.

۳- پارمەتیی تەواو بەدات بۆ بەرزكردنەوى زانیاریى سوپایى. بەلام چەمەن وەلامەكەى زۆر
كورت و خۆش بوو

فەرمووى: «دەبێت كورد لەگەڵ عەرەب پێك بگەوێت». شەيخ مەحمود وتى: ئەم قەسەم زۆر
پێ ناخۆش بوو. ئێمە براين هیچ ئالۆزى و دوژمنایەتیىكمان نییه و نەهوه، لەسەر چ
نارێكییهك پێك بکەین. ئێمەتان بە تۆپ و لولەى تەمەنگ نەگرتوو. ئەگەر وەكو بەلجێنتان بە

كورد و من داوه، نازادى كورد نه دهن، دهيسنن. كورد چه كداره و خاوون دهسه لاته نه مجاره يش مهن به هوى خوین پشتن و به پزاندنى خوینى كوردى ههزار، میژووى بهریتانیا به خراپه مهرازینهوه چونكه نهوى دواپوژتان باش یادتان ناكهن.

چه مهن ترسا، باى داوه داواى مهزیه تهى كوردى كرد. مهزیه ته چیه جى كرا. نفیرا بۆ مهندوروى سامى به هیواى بانگ و مژدهى نازادى و سهریه خوینى. به لام گوینى ئینگلیز له بیستن كه وتبوى.

بۆ بیولمى كورد، له بابته گهیشتنى ئویز ده میر و بلووكه سهریازه كه یهوه به كانیه رهش، له مهویش نووسراوه كه تان خویندهوه.

له شاره كان و قهزاكانى ههسى^۱ لیوا و بادیناندا هاوژوان و پهیمانیا له برهه دا بوو، له شكر و هیزى كى گهره دواكهوت. له میر نهوى شیخ مهحمودیش هیچ باوهرى به ئینگلیزهكان نه ما بوو، بهرسته نهه كردن و به ناشكرا له ناوشارى سلیمانیدا سى^۲ هیز له كارا ما بوو. چینی یه كه: به پرهپهگهنده خهرىكى دامهزاندنى ناواتى ئینگلیزهكان بوون بۆ پرهوخاندنى قهلاى هیواى كورد.

چینی دوهم: نهمانهیش خهرىكى تورك خواهى بوون به ناوى ئیسلامه تییهوه بۆ پرهوخاندنى قهلاى هیواى كورد و پرماندى كه له كى دروى ئینگلیز. بهى نهوى بزائن توركیا جمهوریه ته، هه به ناوى ئیسلامهوه تى دهكوشان.

چینی^۳ سییه: پهكسهر بهى پیچ و پهنا خهرىكى نیشتیمانهرهوى و گیان بهخت كردن بوون له پهنای كورد و كوردستاندا و بهرهرهكانى دوو چینی سهرهوه به دلێكى پۆلاینهوه چهند ئینگلیزهكان تهنگاو بكرایه و زیانیان ببینیایه، دهستبرداری شیخ مهحمود نهه بوون. وایان دهزانى بۆ کاریان دهست دهدا، بۆ كاری ویلايهتى مووسل.

لهگه نهوه كه شیخ مهحمودیان زۆر پتویست بوو، كه چى:

- ۱- له ههولێر: بۆ نهوى پرهپۆله كى كورد يهك نهگرت، نهحمه نهفه ندی كاتى به له دیه یان كرد به رهئیس به له دیه و موتهسهریفى لیوا و كردیان به هوى تیگه یاندنى كورمهكان كه لیواى ههولێریش داواى ئیستیفلال بكات و له شیخ مهحمود و سلیمانى دوریان بختاوه.
- ۲- له كهركوك: مهجید پهقووبى رئیس به له دیه بوو نهویشیان كرد به موتهسهریف بۆ نهوى

۱. ئینگلیز خواه: زابتهكان و هاو پهیمانیهكان.

۲. تورك خواه: زابته كۆنهكانى عوسمانى و هاو بهردمهكانیان.

۳. كورد خواه: چینی لاوان به دلێكى پۆلاینهوه.

به ته‌واوی له سلێمانییان جیا بکهنه‌وه (مێجره‌ میلیه‌) ناویکی تورکیزانیا نۆزیه‌وه و به‌ ناوی حاکی سیاسیه‌وه نارنیا بۆ که‌رکوک، نهم ئینگلیزه‌ تورکیزانه‌ و مۆته‌سریف هانی که‌رکوکیه‌کانیا نه‌دا داوا ئیستیقلالی خۆیا بکه‌ن و هه‌ر بۆ نه‌وه‌ی له‌ سلێمانیا بپه‌چنه‌وه‌.

۳- له‌ سلێمانیش بانگی مه‌لیکی کوردستانی بۆ شێخ مه‌حمود نه‌دا.

۴- داواي که‌رم په‌گی هه‌مه‌وه‌ندیا نه‌کرد، که‌ شێخ مه‌حمود به‌ په‌ل به‌ستراوی بیدا ته‌ ده‌ستیا و له‌ خۆنی ئینگلیزه‌کانی له‌ پێگی مۆرتکه‌ کوشتنی، بپکوژنه‌وه‌.

۵- زۆر به‌ په‌له‌ ئۆیژ ده‌میر ده‌ریکا و به‌ له‌شکری کورمه‌وه‌ جه‌نگ له‌گه‌ڵ تورکا دا به‌مه‌زێنیت، به‌لام شێخ مه‌حمود پهی ده‌وتن، سه‌ره‌خۆی کورد به‌ن ده‌یم به‌ سوێندخۆر و کارگوزارتان، ئه‌گه‌نا نايم به‌ دۆمنی که‌س له‌ سوودی بێگانه‌ی بی سوودا. کورد هاوژیا نی ئه‌و حکومه‌ته‌یه‌ که‌ مافی ئازادیی بده‌تی. که‌ کورد سه‌ره‌خۆ بوو ویلايه‌تی مووسلێش کوردستانه‌، وه‌لامی ده‌دانه‌وه‌.

به‌و داوا وه‌لامانه‌وه‌ نه‌وێستان. حاکه‌مه‌ سیاسیه‌کان (زابه‌ته‌ سیاسیه‌کان) زۆریا نووسی. ئیتر مه‌ندوبی سامی تی گه‌یشت، مانه‌وه‌ی ئۆیژ ده‌میر، له‌ کوردستاندا ده‌بێته‌ هۆی شیاوندنی کاره‌سات و بێگومان مووسلیان له‌ ده‌ست ده‌چیت.

داواي شێخ مه‌حمودیا کرد بچیت بۆ به‌غداد. شێخ مه‌حمود تی گه‌یشت بۆ نه‌وه‌ی به‌ له‌شکری کورد ئۆیژ ده‌میر ده‌ریکه‌ن، داواي ده‌که‌ن. له‌گه‌ڵ نه‌وه‌یشدا له‌ کورمه‌کان بگه‌یه‌نیت که‌ مووسل هی عێراقه‌، جا ئهم چوونه‌ له‌ سوودی کورد نییه‌ و له‌ پاشه‌پۆژدا له‌ لایه‌ن کورمه‌وه‌ په‌رسینه‌وه‌ی ده‌بیت.

له‌ وه‌لامدا، شێخ مه‌حمود وتی: به‌ نووسین داوام لی بکه‌ن و به‌ نووسین وه‌لام ده‌ده‌مه‌وه‌، به‌لام به‌و مه‌رجه‌ی له‌ پێش به‌جێهێنانی هه‌موو فه‌رمانێکه‌دا:

۱- بانگی ئیستیقلالی کورد به‌ن و ئالای کورد هه‌لدێت، ئامانه‌ی هه‌موو فه‌رمانێکه‌.

۲- له‌ پاش به‌جێهێنانی ئهم داوايه‌ ده‌چیته‌ دێیه‌که‌ له‌ دێهاته‌کانی خۆی و گۆشه‌نشین دا نه‌نیشیت و یه‌که‌مین که‌س ده‌بیت، که‌ بۆ ئه‌و سه‌رۆکی کورده‌ی هه‌لدبه‌زێرت سه‌ری فه‌رمانبه‌ری دا بنیت.

ئهم وه‌لامه‌یشی نه‌بیسترا، چوونی بۆ به‌غداد داوا کرایه‌وه‌ و ئه‌مجاره‌یش فریشته‌ به‌دوومه‌که‌ی کورد (مێجره‌ نوئیل) هاته‌وه‌، بۆ نه‌وه‌ی به‌ ته‌واوی پاشقوله‌که‌ی خۆی له‌ شێخ مه‌حمود و کورد بده‌ت، به‌لام شێخ مه‌حمود پهی وت: من کورمه‌کانم دووچارای داوی ئۆیه‌ (ئینگلیز) کردووه‌ جا

ئىستە كوردەكان، ئىنگلىز يان توركيان بویت من لەگەڵيانم و تەنیا خۆم لەگەڵ درۆی ئۆه نايم.
مىچەر نوڤىل باش مەيزانى كە زۆرتىنى كوردەكان داويانەتە كۆمەكى ئۆيۆ دەمىر و تى گەشت
كە شىخ مەحموديش پەنجە ناكيشيە ناويان. ئيتى زانى دەفەكەى نەنگ نادات، گەراپەوه بۆ
بەغداد.

پروپاگەندەى ئۆيۆ دەمىر تەنیا لە كوردستاندا نەبوو، زۆر بە گەرمى كەوتە ناو عەرەستان و
بە تايبەتى مووسل و بەغداد.

هەر وەكو تورك خواى پەرهى ساند، پياوخراپيش خۇيان خزانە پەناى شىخ مەحمود،
لەبەر ئەوهى لە لوتف و ژوانى ئىنگلىز دەستى شنبوو و هەموو هيو و ئاواتى بە با چوو،
نەيدەوێرا پەلامارى توركەكان بدات، وە نەبۆت توركيشى خۆش بویت بەلام ناچار بوو بە
پاگرتنى هەردوو لا.

جا ئەو پياوانى تورك خولە بەكسەر خەليفەى ئىسلاميان زىندوو دەكرەوه، بەهيزتر بوون
لەوانى كە خۆشيانى نەدەويست.

۱- تاهير ئەفەندى ئەمىن: سەر كاتىبى ملوكانە.

۲- سەيد عەبدوللا حاجى سەيد حەسەن: ئامۆزای شىخ مەحمود.

۳- ئەحمەد تەقى: زابىت ئىحتىياتىكى عوسمانى.

۴- سەيد پەرزە ئەفەندى: لە سوپای عوسمانيدا يوزباشى بوو.

۵- سەيد پەنوف ئەفەندى: لە سوپای عوسمانيدا يوزباشى بوو.

هەروەها زۆر پياوانى ترى ناسراو و دەست پۆشتوو.

بە هۆى ئەمانەوه، لە ئاكاو دوو زابىتى تورك لە زابىتەكانى ئۆيۆ دەمىر، يوزباشى پەمزى لەگەڵ
يەكێكى ترىان بە ناوى ميوانىيەوه هينا و خزانپانە مالى شىخ مەحمود.

لەم پۆزانەدا، ماستەر چەمەن خۆى بە نەخۆشى خست، بۆ پرسىار و چۆنپەتتى فەرمانم هئ
درا بچم. لە پێش ئەوهى پرسىارى لئ بكم:

وتى: ميوانەكانى شىخ مەحمود پۆشتن؟

وتم: كام ميوان.

- توركەكان، بە توو پەيپەوه.

وتم، شتى وانپە. توركى چى؟

دووبارە بە گرژپەوه، وتى. قەى ناكات، من لە پێش ئەواندا دەپۆم. گەراپەوه چۆنپەتتى
باسەكەم بەبئى كەم و زياد گۆراپەوه، پۆزى دواى ماستەر چەمەن هات. شىخ مەحمود چوو

بە پېرىيەتە چەپمەن وتى من دەچم بۇ بەغداد.

بېلى وت: تەكايە، دوايى بەكارمان بېيىن. نازانين مەزىتەكان بەچى گەپشت؟

وتى: باوەر ناکەم من بگەرپنەم. ئۆيە بە لايەكى ترا كارتان تەواو دەكەن. سەيد عبدوللا وتى: دەبىت بېلى ئىنگىلىز لە ولاتدا نەمىتت. نوپنەرى كەمال پاشا ھاتووە، دەبىنەو بە ئىسلام. راستە؟ شېخ مەحمود: ئۆمە دوژمنى ھېچ لايەك نين، ئەگەر ميوان لە ھەرچى لايەكەو و لە ھەرچى تېرەيك بېت بە لای ئۆمەو بەرپۆز. ئەگەر ئارەزووى چوونى بەغداد ھەبە خوات لەگەل، بە لام فرامۆشمان مەكەن.

۲۵ شوبات ۱۹۲۳:

پۆڭزى ۲۹ شوبات دوو فرۆكە ھاتە سەر سلىمانى، پرياسكەپەكيان فرې دا و دوو بۆمبايش بەدوايدا. يەكەميان لە چۆل، شېخ جافر و دووهميان لە ناو پاستى سلىمانيدا درا بە مالى كەريم بەگى خانزادە جوانى، نيزيك بە سەراى حكومەت. لايەكى پماند بە سەر خيزانەكەدا، دووژن بە كوژراوى و سى منالايان لە ژىر خاكدا مايەو و لە دوايدا بە مردووى نەرهينران. لە ناو پرياسكەكەيشدا ئەم بەياننامەيە بوو.

ئىعلان بۇ شېخ مەحمود ئەفەندى و خەلقى سلىمانى

خەبەر تان بېت كە ئەگەر لە پيش ئۆمە رۆژى يەكشەمە، بېست و پېنجەم لەم مانگە (موتابقى ۲۱ى شەوال) شېخ مەحمود ئەفەندى لە چەمچەمال يان لە كەركوك بەخالت بكات، بۆمباردمانى مەركەزى سلىمانى ئيجرا ناكريت. بەلام ئەگەر ھەتا ئەو ھەفتە بەخالت نەكات بۆمباردمانىكى شەيدە واقيع دەبىت.

لە كاتىكدا كە كورد و شېخ مەحمود لە ھەلامى مەزىتەكاندا چاوەرپى مژدەى ئازادى بوون، كەچى پياوھەكانى ھكومەتى ساحيب ئەلجەلالە بە بۆمبا ھەلامى داھەرە و خيزاننىكى ھەزار و بى ھەبى لە ناویرد.

ئىنگىلىزەكان دەیانزانی كە جارىكى تر نە كورد و نە عەرەب نانوسين بە توركەو بەلام چەپمەن بېرى مەندووى سامىي گۆپى و بوو بە ھۆى ئەم بەدكارىيە. ھەر وەكو لە پيش ھەموو كەسكىدا شېخ مەحمود ناتوانت دۆستايەتتى توركەكان بكات. بەلام ئىنگىلىز بەدبەختانە دەتوانت دوژمنايتتى كورد و عەرەبىش بكات.

وتمان ئىنگىلىز بە دیوارىكى زۆر توند و بەھىز پىگەى گىتتى و پزگارىيى لە كورد بەست و ماوەى نەمەدا لە پوودان و گوزارش ناگادار بن و سیاسەتى ھكومەتەكان بزانن ھە پان بتوانن

نۆپەنەر بىننەن و پىڭگەيەكى پىزگارى بدۆزىنەم كوردى بە ديار مەنچەلە پر لە درۆ و تەلەكەى
خۇيانەمە ۋەكەر سۈلگەرىكى بىرسى ھەلتۈتەنەم نە بە ئاۋاتى دەگەياندەن و نەپاستىي داۋاي
خۇيانەن بىمخستە پرو تا ۋەكەر كوردىش چارەسەرىكى خۇي بىكات.

ئىنگىلىز ئىمپويست بە تەفرەدان و باسى ئىستىقلالى كورد مووسل پىزگار بىكات و كورد بىكات
بە بىانور. كوردىش مافىنگى و بە ئالەى بىرىنى دەستى سىياسەتەنەمە دەينالاند.

پاش كەتەنە نارەۋا و ئالەبارەكەى ئىنگىلىزى دۆستى دىرىنەن بە بۆمباۋ بەياننامەكەى، ئىتر
كورد و شىخ مەحمۇد ھىۋاي چاكەيان بە ئىنگىلىز نەما. شەۋى ۱/۳/۱۹۲۳ بىپىارى
كۆپۈنەمەيەكى گەشتى درا، لە دانىشتۋانى شار و مەمۇوران، لە دىۋانى مەلەكەدا.

شىخ مەحمۇد ۋتى:

ھەموو كۆشش و مەرايى و خۇيىن پىشتەنمان بەرامبەر بە ئىنگىلىز بى سۈود ماپەۋە.
قەلەزەكەتەنمان، مەن بە سوۋچدار دەزانن، مەنىش تا ئىستە لە ئىنگىلىز نەگەيشتۋوم.
چۈنكە قەسەى راست ناكەن پان نازانن، تەفرەمان دەمەن، ئىمەيان كوردۋە بە
گۆيالى مەستىيان بۇ ساخكردنەۋەى مووسل، نەك بۇ ئىمە پان عەرەب. بۇ مەرامى
كارى خۇيان بىمخەنە سەر بەغداد، كە بۇ كۆزەننەۋەى ناۋى كوردە ئۆۋە چى
دەفرەموون؟ بىلەنن لەگەلتەنەم.

چەند كەسەك ۋەلامىيان داپەۋە بەلام حاجى فەتھوللا ۋتى: باشتىرىن پىڭا نەۋەيە لىژنەيەك
بىنۆرىت بۇ بەغداد. نەم كارەساتە بىخەپتە پەيش چاۋ. تۆيش ۋەكەر ئەۋان بەلەنن بىدە و بەلەننى تازە
و بە پىناغەيان لى ۋەرىگەن. ئەگەر لەم بىر و باۋەرە نەگەپانەۋە چى دەكەيت بىكە و چىمان بە
سەردىت بابەت.

لەسەر ئەم بىپارە ئەم ئاۋانە ھەلەبۇزان و بە پىزگەرامەۋە نىزان بۇ كەركۈك لەۋۋە بۇ
بەغداد.

۱- حاجى مەستەفا پاشا.

۲- ھەمە ئاغاي ئاۋرەھمان ئاغاي.

۳- عىزەت بەگى ۋەسمان پاشا.

پاش پۇيشتىنى ئەم لىژنەيە دوو فرۆكە ھاتە سەر سەلىمانى و ماۋەيەك سوۋپاۋە، ترس و
لەرزىكى زۆرى خستە ئاۋ دانىشتۋانى شار. شار چۆل كرا، ئن مەنل پىر، ھەموو داپانە دەشت،
ژيان تال بو.

سەلىمانى چۆل كرا، بۇ دىھات كۆچىيان كرد، لە دانىشتۋانى شار دوۋبارە كۆپۈنەمەيەك كرا،

هه‌موو به يهك دهنگ وتيان نه‌گهر حكومهته‌كه‌ى كوردستان ته‌نيا سليمانى بێت نه‌م به‌خشنه‌په‌په‌ى ئینگليزمان ناوێت وه‌ ده‌ردمان سووك ناكات.

شێخ مه‌حمود، وتی: كه‌وابوو ده‌بێت بيسينين، ئيمه‌ هه‌ر خوا ياریده‌ده‌رمانه. بپريارم دا ده‌چم بۆ كه‌ركوك و به‌ بازوو گيانى كورد نه‌په‌خه‌مه‌وه‌ سه‌ر كوردستان و نه‌خه‌شێ هه‌موو كوردستانى جنوبي به‌ گه‌تيدا بلاو ده‌كه‌مه‌وه. تۆ له‌ى نه‌و بۆ مه‌ياه‌ى كه‌ نه‌و خه‌زانه‌ بيجاره‌ و هه‌زاره‌ى پارچه‌ پارچه‌ كرد، ده‌بێت بيسينين. به‌لام به‌ناغه‌ى سه‌ركه‌وتنى كورد به‌كه‌تبه‌يه. دانپشتوان به‌لێنيان دا كه‌ به‌ سه‌ر و ماله‌وه. ئاماده‌ين.

شه‌وى ۳/۲ مارت ۱۹۲۳ بپريار درا بۆ پارێزگارى گيانى دانپشتوانى سليمانى له‌ بۆ مه‌باى ئینگليز، شێخ مه‌حمود سليمانى به‌جێ به‌هێلێت.

له‌ ژێر فه‌رمانه‌ى مه‌ليك و فه‌رمانه‌ى گه‌شتى ئۆردووى كوردستان مه‌حمودى يه‌كه‌مه‌دا سوپا و چه‌كدارى كورد وه‌ك لافاوى به‌هار پوو به‌ كه‌ركوك چما، نه‌مجاره‌په‌ش پايته‌خته‌كه‌ى كوردستان بى‌ خاوه‌ن مائه‌وه.

به‌لام سوپا و ئۆردو له‌ قليا سانه‌وه‌ پوو به‌ شه‌قامى (كانى به‌ردينه‌) وه‌رگه‌را، بۆ دۆلى سورداش، به‌كریت به‌ باره‌گا.

ئینگليز به‌ چۆلكردى سليمانى ناگادار كرا. بۆ نه‌وه‌ى داوا و به‌ر به‌ره‌كانه‌په‌كه‌ى شێخ مه‌حمود سارد بكاته‌وه‌ و به‌توانیته‌ مه‌رامه‌كانى خۆيان بپننه‌ جێ و بپرياره‌كه‌ى سيفه‌ر له‌ به‌ر كورد به‌نه‌وه‌، له‌ كاتى كۆبوونه‌وه‌ى كۆمه‌لى لۆزاندا به‌ دووتايى، ئینگليز - عيراق نه‌م به‌يانه‌يان بلاو كرده‌وه‌، كه‌ هه‌رگيز كورد نه‌په‌ستبوو و نه‌په‌ينى:

« تعترف حكومة صاحب الجلالة البريطانية والحكومة العراقية بحقوق (الأكراد) القاطنين ضمن حدود العراق فى تأسيس حكومة كردية ضمن هذه الحدود. و تأمل ان الاكراد على اختلاف عناصرهم سيتفقون فى أسرع مايمكن على الشكل الذى يودون ان تتخذه تلك الحكومة، على الحدود التى يرغبون ان تمتد اليها ويرسلون مندوبهم المسئولين الى بغداد لبحث علاقاتهم الاقتصادية والسياسية مع حكومتى إنكليز - العراق».

بۆيه‌ بۆ دووه‌مين جار نه‌م به‌يانه‌مان په‌شان دايه‌وه‌، بۆ نه‌وه‌ى به‌زانين نه‌م به‌يانه‌ چى لى‌ هات، به‌ كى‌ گه‌نډرا و نه‌و دوو حكومه‌ته‌ چيان كرد بۆ كورد؟ له‌ وه‌لامدا، هه‌چ.

كانكاكان

چيم دى: له بينراوهكانى نووسەر.

خناجر و جبال: مامۇستا ئەحمەد فەوزى.

القضية الكردية: مامۇستا مەحمود الدرة و خەرىتەكەى:

العراق بين ۱۹۱۷ - ۱۹۲۰ له

پۇژنامەكانى: الجهاد و نداء

كتاب السير ولسن

الشعب: سالى ۱۹۳۰ بەغداد -

لەگەل بەشى دووهمى

ثورتنا فى الشمال: مامۇستا عبدالمعزم الغلامى.

لمحات من تاريخ العالم: جواهر لال نهرو.

رسملى تاريخ مجموعهسى: انقره، توركييا.

مشكلة الموصل: الدكتور فاضل حسين.

پۇژنامەى پيشكەوتن له باوى مېجر سون. سلېمانى

پۇژنامەى بانگى كوردستان: مير لوى ئەركانى حەرب حاجى مستەفا پاشا.

پۇژنامەى پۇژى كوردستان: م. نوورى، دانا و زانائى كورد.

الشرق الاوسط فى شئون العالم: جورج لنشوفسكى. وەرگېن: جەعفەر خەيات.

بهرگی دووهم

به‌ناوی خوای گوره و به‌خشنده‌وه

چیم دی؟

زایمتیی ئینگلیز بوو به نامهی هاوهریدی کورد و عه‌رب له ږنگه‌ی ئازانیدا. پاش جهنگی ۱۹۱۴، که بمریتانیا فرمانبروای پوژهل‌ات و پوژئاوا بوو، شیخ مه‌حمود به سوهای کورد بمرام‌بر به سوهای بمریتانیای گه‌وره که‌وته جهنگ و یه‌که‌مین گولله گولله‌ی کورد بوو، نرا به‌سنکی ئینگلیزه‌وه روژی ۲۱ مایس ۱۹۱۹.

با تهمه‌پیش بلایین، تهمه‌گل و کیش‌مهرانه‌ی له ژیر چنگ و زالیه‌تیی ئینگلیز به ساله‌های سال له تهمه‌ریقیا، ئاسیا، هیندا ئه‌یانانالان، ئازادی کردن و کردنی به حکومت و تهمه‌پۆ به سهریه‌ستی به‌ژین، به‌لام کورد؟ تهمه‌یه که ئیسته ده‌یبین. ئینگلیز وه‌کو خوینپرشته‌کە‌ی ۱۹۱۹ تهمه‌جاره‌پیش به‌فرۆکه‌ ده‌ستی کرد به‌قره‌پنانانی کورد. بۆ یه‌ک دلوپ نه‌وتی ره‌ش، بۆ به‌ ملیۆن بژاندنی خوینی سووری گه‌شی کورد، که‌وتهمه‌ زالیه‌تی.

پيشهگى

هيواددارم، بەرگى يەككىمى (چىم دى) پىش چوويىتە پىزى نووسراوۋە پەسندەكانەوۋە. ئىستائىش پىشت بەخوۋا لە زنجىرەكانى چىم دى بەم نووسراوۋە كەمەوۋە بەرگى دووۋەم پىشكەش بە خوئندەوارەكانمان دەكەم.

كاكى برا، تۆيش بنووسە، تۆ دەمرىت، ئەو نامرئىت ناوى گەلەكەت نىشتمانەكەت، بە بېگانە بە دوست بە دوژمن بناسە. پىياوچاك، پىياوخراپى گەلەكەت بخەرە پوو، بنووسە چى دەنووسىت چۆن دەنووسىت لە دواپۆژ و پۆزانى پابووردووى گەل و نىشتمانەكەت بنووسە. پىنووست فىترى سىستى و ۋەستان مەكە. گەلەكە نووسراوى نەبىت، نەبىت لە ژىر خاكدا، بىت. ئىتر پىشت بە خوۋا بۆ بەرگى دووۋەم و ئەمەيش، ۋەلامى پەخنەگرەكانمانە لە بەرگى يەككىمى چىم دى لە بابەت نووسىنى ئىملاى تازەى كوردىيەوۋە. مەن ھەرگىز ئەو نووسىنە و ئەم ئىملايە و ئەو پىتانە بەنووسىنى راستى كوردى نازانم. چۆن لە جىياتى (متصرف دەنووسرىت مۆتەسەرىف) و لە چ زەمان و قامووسىكدا دەدۆزرىتەوۋە جا، لە ترسى توانجى دواپۆژمان مەن نامەوئىت ئەم ئىملا تازەيە بەسەر كوردا بەسەپىنم. خوۋا گەرەيە بۆ ھەلھاتنى پۆژۇك لە ناسۆى كوردا و لىژنەيەك لەم جۆرە چورتمانە پزگارىمان بىكات بەلام ئىستە نووسىن تەنبا بۆ خوئندەوۋە بىت و بۆ سەرمایە. زۆر سوپاس بۆ كاك پەنوف خانەقا، كە بە چەند شىعەرىكى جوان و دىكتۇر خەزىنەدار قىرگەيى و زۆر لە خوئندەوارە بەپۆزەكانمان، كە لە بابەت كۆشش و بلاوكرەنەوۋە (بەرگى يەككىمى چىم دى) يەوۋە پۆز و نىكەندىى خۇيان پىشان داوۋە. خوۋا وئەيان پتر بىكات.

بو نامە پەسەستەكەى دىكتۇر پاكىزە حىلمى، كە لە بەرلىنى شەرقىيەوۋە بۆمانى ناردوۋە، زۆر سوپاسى ئەو پۆزەى دەكەم، كە بەرامبەر بە بەرگى يەكەم پىشانى داوۋىن.

ا. خواجه

خۆڭنده وارى خۆشه وىست:

سجيت بلتين، ئاواتى گملى كورد كهوتە سەر پەنجە و ئاولەپى زابته سياسيەكانى ئىنگلىز، كۆمەلى ئاشتى يان حكومەتى بەرىتانىاي گەرە. شەوى ۳ مارت بوو بە دواى پېنەنەرى مەوى كورد و پماندنى بارەگا.

لەم پۇژە ئال و سەخەتپەدا، كە بە سەر عىراقدا كشاو، كورد و عەرەب وەكۆيەك لە ژۆر بارى گرانى سياسيە ناوۆلا و نالەبارەكەى ئىنگلىزا تەوشى سەر لىشۆوان بوون. جا برا تىگەشتوو و پەژۆرەكانى عەرەب هەستيان بە كردهو، چەمەلەكانى ئىنگلىزەكانيان كورد و ئەم پارچە نووسراويمان بۆ ئاگادارىي گملى كورد دەخەپنە پېش چارى خۆڭنده واره بەرپۆزەكان. (بەبى) نەستكارى نووسراوەكەى پەژۆرانی عەرەب):

ان القومية العربية النيرة لايمكنها ان تنكر على غيرها الشعور القومي ومتطلبات ذلك الشعور. وعلى ذلك فالقومية المتحررة المخلصة توقف موقفاً كريماً من شعور الاكراد القومي وان ترى من حقهم الطبيعي تنمية هذا الشعور، والعمل بكل وسيلة مشروعة مهيبة لتحقيق أهداف الاكراد القومية، وهى ترجو ان يدرك إخواننا الاكراد ان السبر فى ركاب القومية العربية - وهى غير عنصرية - لايعنى هضماً لحقوق أي فريق من سكان العراق الأصليين او إنتقاصاً من ميزانهم.

فالقومية العربية تعترف بأن الشعب الكردي الذى يبرز تحت الأنظمة الرجعية والذي كان هدفاً للمؤامرات الإستعمارية، ترى إنه أى أن هذا الشعب يؤلف وحدة متجانسة ذات خصائص قومية متكاملة.

فالعوامل التى توفرت للأمة العربية وخلقّت منها أمة ذات خصائص قومية متكاملة توفرت مثلها أو معظمها للشعب الكردي. فالشعب الكردي يتحدث لغة خاصة به، وهو ذو تاريخ مشترك، وأرض معينة، وتكوين نفسى مشترك وأهداف مشتركة. ولكن، تأريخ الشعب الكردي منذ أبعد القرون قد تشابك من أطراف متعددة مع التاريخ العربى لاسيما فى المنطقة الكردية العراقية.

فاذا توضح وثبت ان الأكراد يملكون كل مقومات القومية كشعب واحد فيكون واجب العرب دعم حق الأكراد فى تقرير مصيرهم، بما هو المعروف عن العرب فى عدم

رغبتهم في التسليط على سواهم من الشعوب. وقد اعتبرهم المؤرخون اكرم فاتحين
عندما حملوا الرسالة الإسلامية للعالم أجمع.^١

ئەمە بۆ پېشتىيازى برا عەرەبە داناکان، بەلام ئېنگلىزىمکان بۆ مەرامى کارى، پىسى کورد و
عەرەبىيان دەئالۆزاندى و لە ئەمانى دۆستیدا ئازاۋەى دەنابە ناویان و خوینى هەردوو لایانى لە
بازارى سیاسەتى گەلایەتیدا هەراچ ئەکرد. براپەتیی هەزار سالى ئەم دوو گەلى ئاخىیه
گیرفانى زابته نادانە سیاسییەکان و دای بەمەم باوە

زابته سیاسییەکانى ئینگلیز

جا ئەم کارمەساتە بۆ ئەوەى لە دواپۆژى گەلى کوردا بە سکاڵاۋە لە لاپەرەمکانى مێژوودا بە
ناسۆرمەو یاد بکەیت، لێرەدا پێشان درا و بۆ ئەوەى هەوێنى ئەم دەرد و بەسەرا هاتوۋە بۆ
خوێندەوارەکانمان پوون بپێتەرە، ئەمە بۆ، کە ئەم زابته نادانە سیاسییانەى ئینگلیز، کە
ناویان لە خواریوە ئەخوێننەمە، بۆ دروستکردنى حکومەتێکى کوردستان نێرراپوون و کەچى،
لە یەكەمى پۆژى هاتنیا ئەمە کەوتنە فرۆفێلى مل شکاندنى کورد.

١- مێجر نوئیلى: فریشتەى بى فەر و تەلە دانەرى گیانى کورد.

٢- مێجر گرینهاوس:

٣- مێجر دانلیس: لەم نووسراۋەدا لەمەوپێش باس کران.

٤- مێجر سون.

٥- کاپتان ھۆلت: موعاون حاکم سیاسى و سەیرکەرى گوزارش.

٦- کاپتان کووک: لە رانیە، بەرپاکەرى ناشووب و بە دەستى خوێ فەتاح بەگى کوشت.

٧- کاپتان لیس: دوژمنى کورد و نوکەرى ھەلەبجە.

٨- کاپتان بوند: حاکمى چەمچەمال و گێرە شۆپۆن.

٩- کاپتان چەمەن: تەلەتەقێنى راۋى خوێنى کورد.

١٠- کاپتان لاین: ھەلسوورپێنى سیاسەتى ئالۆزانى مافى کورد، ماکی جنێو و بى ئابوویى.

١١- مێجر ئیدمۆندس: حاکمى رانیە و قەلادزە و پەشۆپى پۆژەلات و ھونەرمانەى
دروستکردنى ئەزگای جاسووسى.

١. القضية الكردية وخنجر و جبال.

تولمى شەھىرى سەلىمانى

شەھىرى ۳/۲ مارت ۱۹۲۳ كاتىزىمىز ۹ پاش نىيەت شارى سەلىمانى چۆل كرا.

سەھىرى پۇت لەۋەپەش لە ترسى بۆمباران و فرۇكەى ئىنگىلىز و دىمەنى كەلاۋەى خانوۋەكەى كىرىم بەگ. ھەركەسە بە ئۇن و مەنالىيەۋە تەنبا سەرى خۇيان دەردەكرد، خانوۋى پەر لە كەلۋەل بە مۇلى بەجى ئەما.

ھەر لە ترسى فرۇكە، لە شەھەزەنگ و تارىكىدا بە درۇزى پىگا بە زاپەلە و گىرانەۋە ئۇن، مەنل بە بىرسىتى و پىخاۋس، بىبابانىان نەگرتە بەر بۇ دىھات و چىكاكان و سەلىمانى بويۋو بە كورەى ناگر. لە سەر بىرارى پىاۋە نەم پازەكانى شار، شىخ مەحمۇد بىرارى بەجىپەشتىنى سەلىمانى دا، كە بچىت بۇ كەركوك. فەرمانى جەمانى دا بە فەرماندەى سەھىرى.

يەكەمىن كەس شىخ مەحمۇد بو، كە پىي چەپى ناىە ناۋ ئاۋزەنگى و سوارى نەسپەكەى بو و وتى:

ما بعزم اين سفر پا ازميان بەر داشتيم

تاكه زهنگى كفر از كوردستان بەر داشتيم

جىنگاى ئىمە ئىرانە ئىرانى خۇمان، پەنەمىر گەل و مىژۋى كورد.

ئىتر سەھىرى كورد بۇ چەك بەكارەيتان بەم پىيە كەۋتە پىگە:

۱- ۵۰ سوارەى سەھىرى پىشدار.

۲- مەلىك و فەرماندەى گشتى مەحمۇدى يەكەم و ۵۰ سوارەى سەھىرى و ۵۰ سوارەى عەشاير

۳- پىاۋە ناۋدارەكانى سەلىمانى.

۴- تىپىك سوارەى عەشاير

۵- فەرماندەى سەھىرى و زابەكانى سوارە.

۶- سوارەى سەھىرى.

۷- پىادەى سەھىرى و زابەكانىيان.

۸- مەترالىۋز و چەك و بەشى گواستەۋە (نقلات).

۹- تىپىك سوارەى سەھىرى.

۱۰- بارخانەى دەرمان و نەخۇشخانە و پىزىشك.

سوارەى عەشاير: ۱- پىشەرى. ۲- ھەمەمەند. ۳- جەبارى. ۴- سەمەل غوزەپرى - تىرەكانىيان.

۱۱- پىادەى عەشاير لە ھەمە تىرەمەك بە ھەپەمەى. وا خەمەل نەكرا كە لە (۵ پىنج ھەزار)

چەكدار كەمتر نەبىت.

۱۲- له سلیمانی: بۇ ئاسایش و ئاگاڭدارىيى شارە چۆلەكەي پېر لە كەلۈپەلى پاكردووى ترسى فرۆكەي دۆستەكەمان، ۷۰۰ چەكدارى سوارە و پيانە لە فرماندەي سەيد رەزا و يونس عەبدولقادرە بەجى ما.

سەرەتاي سوپا گەيشتە قلىسان لەويۆ بە پېشدارىيى مەلىك و فرماندەي گشتى پو بە دۆلى سورداش جەلم وەرگىزرا لە نزيك كانى بەردىنە گەيشتمە نزيك مەلىك بۇ ئەمەي ئەگەر فرمانىكى مەبىت.

لە نزيكى پۆزەوھەبوونا گەيشتینە ھەناران. ئەم كۆمەلە نزيكەي ۱۰۰ سوار زياتر دەبوو و چاوەرپى ھاتنى خوارەمەنى ئەگرا. بەلام منيش لە ترسى بۆميا لە پاش بەرپىکردنى خىزانەكەي خۇمان و ھەموو خزمان نزيكەي ۱۰۰ ژن و منال و پياو تا (كەلەكن)، كە گەرامەوھ لە سلیمانى ھەگبەكەم وەرگرت لەم كاتەيشدا دەستم تىدا گىزرا بېنىم، كە پېر لە پۆيىست وەرگىز كۆلپرە بەرپۆن، شەكر و چا و قۆرەيەكەي بچووك و يەك پيالە و كەوچك و ھەندىك شتى تىرش، بەردم ھەلم پىشت. زۆريان پى خۆشبوو تا ئەم نەختە خورا، خوارەمەنىش گەيشت زۆر بە خۆشى ھەگبەكە دەستاو دەست نەپۆيشت.

جا لەم كاتەدا مەلىك شېخ مەحمود فرەمووى. من دوو جار سوپاسى ئەحمەد دەكەم:

۱- باوەرم نەدەكرد ھاوڕەپەيمان بەكات.

۲- ئەوەندەيش كار نامانە دەرچوو، كە لەم كاتەدا فرەيمان كەوت لە پەر ئەو بە ھەلە نەچووم و پەرسى، تۆفېق و ھەبى بەگ ديار نېيە؟ وتيان ھەر شەو پۆيشت بۇ ھەلەبجە.

شەو چووينە قەزلەر^۱ باران زۆر بەخوڤ دەبارى بەلام ھىزەكە بەم جۆرە بلۆو بوويوھە:

۱- شەمەلە: بارەگا.

۲- قەزلەر: فرماندەي سوپا پىي سالىح زەكى و زابەتەكانى.

۳- دىي سورداش و دىھاتەكانى نزيكى ئىمە ئەم شەو لەگەل رەئوف ئەفەندىيى نامۇزام لە قەزلەر بووين. كە پۆز بۆو چووين بۇ شەمەلە دوو فرۆكە گەيشتە سەرمان. دەسووپا يەوھ بۇ دۆزىنەمەي سوپاكە، ئەم فرۆكانە ئىنگىليزيان تىدا بوو ئەك دۆست، بەلام بەبى وەرنگ پۆيشتن.

شەوى ۵/۶ جاسەنە، قەمچوغە و دىھاتەكان تا دووكان و ئەشكەوتەكەي جاسەنە كرا بە بارەگا، لە جياتى پايتەختەكەي سلیمانىي بەدبەخت.

چيا، دۆل و چۆل، بوو بە جىگەي ژيانى گەل و سوپا. ھەر وھا ھەموو دىھاتەكانى دۆلى

۱. ئەلەين ناوھ راستەكەي (قەدلار). توركەكان گۆرپويانە چونكە بەقەد پالەرمەيە.

سوردیش چۆل کرا. به دریزایی پۆز فپۆکه دار و بهردی به بۆمبا شی بهکردهوه نازمل،
خانوو، پیاو، ژن، منال وهکو یهك به مەترالیۆز و بۆمبا بهکوژا.

بارمگا و بهرپوهبردن

بارمگا چوهه نهشكهوتی جاسمه. له ژیر چاودیریی مهلیك و فرماندهی گشتیدا و له لایهن
فرماندهی سوها سالح زهکی بهگهوه کار بهرپوه دهبرا.

فرپۆکه بهی پشوو بۆمبا یاران نهکات. به لām له نازایی و نهترسیی سوهاییهکان سر سوپ
دهما. به چاوی خۆم بهمهینی، له کاتیگدا، که فرپۆکه هیرشی دههینا و پووی ئاسمان به فرپۆکهی
ئینگلیز دهپوشرا، گوللهی مەترالیۆز و بۆمبا وهکو باران دهباری، سوهاییهکان له جیگهی
پهسپهیراویاندا وهکو مۆسی داگیرساو له جیگهی خۆیان چهقاو بهی خۆشاردنهوه و بزوتن
چاوهپێی فرمان یوون، جا پێکوپێکی (تنظیم) لهوهپێی باشیدا بوو.

تەرتیبات

بهپێی فرمانی مهلیك و فرماندهی گشتی ئەم تەرتیباتەى خوارهوه له بارهگاوه دهركرا:

له بارهگای گشتی: نهشكهوتی جاسمه.

۱- فرماندهی سوهایى سالح زهکی لهگهڵ کارگوزاران سێ (۳) زابیت: ۱- فائيق كاك ئەمین.

ب- ئەمین پهواندزی. ج- عزیز قەزان.

۲- پهزا بهگ و عیززهت تۆپچی: دانشمەندان

۳- سوهای پیاو: ۱- زابیت عزیز کوردی و ۱۰۰ سوهای پیاو له دوکان. ۲- زابیت پهمنی

عەبدولکەریم ۱۰۰ سوهای پیاو له قەمچوغه. ۳- زابیت ئیبراهیم زۆری. ۵۰ سوهای پیاو له

کوئیل. ۴- زابیت عەبدولعەزیز ئەفەندی ۵۰ سوهای پیاو له تابین. ۵- زابیت رهشید سەدی

غەفوور ۵۰ سوهای پیاو له دێی سوورداش. ۶- ههموو پیاوهی بارمگا له لایهن فرماندهی

گشتی تهماشاههکرت.

۴- خالد سەعید فرماندهی پیاوهی سوهایى له دێی خوورهلوك و دامەزراندنی پیاوهی

سوهایى له لایهن خۆیهوه دهکرت له تابینهوه تا دوکان و بهسەر چیاکاندا.

۵- رهشید ئەفەندیی پوزیاشی: سهروکی نهنگ و باس (ئیسیتخبارات).

زابیت رهشید عەبدولکەریم یاریهدهره

۶- سواری سوهایى:

۱- فرماندهی گشتی سواره ماجد مستهفا له ته لان و ۳۰۰ سواره و بهم پتییه ترتیبات
بهکات:

ا- زابت عزیز حکمت و ۱۰۰ سواره، شوگمپ تا سلیمانی.

ب- زابت عهبدوللا ئاغا و ۵۰ سواره له دولی سوورداشدا.

ج- ۱۵۰ سواریش له ته لان (احتیاط) له فرماندهی ماجددا.

۷- فرمانده علی کوردی - سوپایی سواره (۲).

به ۱۵۰ سواره له دوکانهوه تا رانیه. بهدوو بهش و هموو ماوهکمی سوارهی سوپایی له
لایهن فرماندهی گشتییهوه تماشاشا بهکرت.

۸- هیژی نیگاهداری سلیمانی، له ژۆر فرماندهی سید پهنوف، سید پمزا یوونس
عهبدولقادردا.

سوارهی سوپایی ۳۰۰.

سوارهی عهشایر ۱۰۰-۴۰۰ سواره

پیادهی سوپایی ۱۵۰.

پیادهی عهشایر ۱۵۰-۳۰۰ پیاده.

۹- هیژی سوارهی عهشایر:

ا- کهریم بهگ، سوارهی هممهوهند له بازیان.

ب- خلیفه یوونس پوغزایی جاف له شارهزور (ا).

ج- حمه علی پوستم پوغزایی جاف له شارهزور (۲).

د- مهحمود خاتر، سمایل عوزهیری له سهچنار.

ه- مهحمود دهولهتیار: سمایل عوزهیری هممهوهند له بهریهه، چهچهمال.

و- سید محمدهی جباری: سوارهی جباری له دهروپشتی چهچهمال.

ز- توفیق حسین ئاغا: سوارهی هممهوهند له دهروپشتی سلیمانی.

ح- حمه ئاغای علی ئاغا: سوارهی پشهیری له ناحیهی مهرگه.

ت- سوارهی تاییهتی: ۵۰ سوپایی و ۵۰ عهشایری له جاسههه و قههچوغه.

دپهاتهکان

هموو پیاویکی دپهاتهکان له مالی خویاندا سهریان بوون و به چهکهوه نامادهی فرمان
بوون. عهشایری لیوای ههولیر و کهرکوکیش هممیشه له نامه و تهتر تاردن دوا نههکهوتن و
بهیههستی زوریان ههجو بهلام تالهانی کهتر.

لە کاتێکدا، کە سوپای کورد نۆز بەهێز و پێک بوو، لە لایەن رەزا بەگ و عیزەت تۆچی و حاجی رەسوول ئاغای پشدرییەوه بڕیاری خۆیان دا بۆ چوون و گرتنی کۆیە و بە مەلیک گەیمرا بۆ ئەوەی ببێت بە ھەپەشە و ترس و کۆسپێکی گەورە بۆ ئینگلیزەکان. بەلام شێخ مەحمود ئەم بېر و پرۆگرامی پەسند نەکرد و وتی:

۱- ئێمە دەمانەوێت خۆین نەڕۆیت ئیستایش بە هیوای بەلێنەکەیانم بۆ پێککەوتنەومان لەگەڵ ئینگلیزەکان هیوادارم.

۲- لە شاری کۆیەدا پۆلیس و چەکدارەکان ھەموو کوردن و بادینان و سۆزان ھەموو ھاویرەمانن، جا دەبێت لە کۆیەدا بکەوینە یەکتەر کوشتن، کە ھەر لە خۆمان دەپێنەوێت ئێستە جارێ چاوەڕێی دوا وەلام بکەین.

بەلام؛ داخەکەم پاش سێ (۳) مانگ پەشیمان بوو، کە ھەڵیکێ گەورە دۆزاند. لە پاش رابوردوو، چارە نییە و کردەکە خۆی بەراست دانەنا.

گوزارش

ھەموو یەکێک لە چەکداران بێجگە لە سوپایانی کاریان پێ سپێراو و بەبێ خوشاردنەو، دەبێت قەلموزی ئەو جیگا گرنگانە بن، کە دراوە دەستیان. لە پێش تاریک و پوونی شەودا ھەر کەسە بۆ پەنا و ئەشکەوتی خۆی دەڕۆیشت چونکە بە پۆز فرۆکە ماو و دەرفەتی ئەوەی نەدەدا، کە کەس بتوانێت سەر دەریھێنێت و یان بسورپێتەو و فەرمان بەجێ بێنێت. بە درێژایی پۆز فرۆکە بە سەر دۆلی سوورداشدا دەسوورپێو و ئاگریارانی دەکرد. بەتایبەتی ئازەل و منالی نەهێشت لە دەریەندی بازیانەو تا حدوودی ئێزان، کورد دۆزمنی ئینگلیز بوو و بۆمبارانی دەکردن. لە ئینگلیزەکانیان گەیاند، کە شۆڕشگێڕ و سوپاییەکان لە جێی پەنھاندان پارێزگاریی خۆیان نەکەن و پاش گەڕانەوێ فرۆکەکان شەو دێنە دەروو و دەگەڕێنەو بۆ ئاواپی، جا بۆ کوشتاری بە کۆمەڵ بۆمبای (کاتی: توقیت) یان فری ئەدا. لە مەوێش نووسراوەکە نەھێو لە (لمحات في تاريخ العالم)^۱ دا، کە بلای کردۆتەو خۆنراوە، بەلام پۆلە زێرە ئەم پیلانەشیانی بە با دا.

پۆزێک پاش بانگی شێوان گەرامەو بۆ ئاواپی جاسەنە دوور بووم بانگیان کرد، کە نەچە ئاواپی بۆمبایەکی نەتەقیر لەبەر قوناغەکەمدایە و لاخەکانیش لە ژوروو بەبێ ئاو و لەوێر ماونەتەو و کەرمی مەیتەریش لە ئاو چالە گەنمەکاندا. سەلمیمەو، بەراستی زۆر سەختە بووم. لەو کاتەدا کورێکی جاسەنەیی ھات وتی: چوو مە سەر بۆمباکە ھێشتا زۆری ماو بۆ

۱. لاپەرە (۹۹) چیم دی.

نېمەش ھۆكۈمەتنىڭ بويىنچە مەنەش سۇپا بېيەك بە لوولەي تەنەنگە كەم بېجەنگەم. چىت دەكرە؟
چىپاي گەلپەكە زۆر بۇلۇندە كۆترە شىنە (گاپەلە) كان ئەمبەر و ئەوئەريان دەكرە. بەلامارى
تەنەنگەكەي دا لەگەل تەقەدا و لە فرېندا كۆترىكى ھىنايە خوارەو. حاجى پەسول ئاغا ھەلستا
و دەستى ماچ كىرد. وتى: پەيمانم بىت تا ماوم تۆكرى ئەو بىر و باورەپ و ئەو دەست و چەكەت
بە. (ئە ئاوا بالى دوزمنى كوردەم دەپەراند)، شىخ مەحمۇد وەلامى داپەو.

ئۆيۈدەمىر گەپشە بارەگا

زابت غەزىز كوردى، كە لە پارىزەمىر بەشى دووكان بوو تەتەرىكى نارد، كە ئۆيۈ دەمىر
گەپشەتە سەر قايفەكەي دووكان.

غەزەت تۇپچى بۇ بەرپۇمبەرى و پۇكۇپىكى، بە پىرەوچوونى گرتە ئەستۇ. چونكە خۇي
ھاوشانى بوو لە قوتابخانەي جەنگى لە ئەستەمبۇل و دەينامى.

(۲۰ سوپايى و چەند زابتىك بە ئالاي كوردستانەو)، لە بەر دەركاي بارەگا (ئەشكەوت) مەدا
وستان لەگەل گەپشەتنى، بە سرودى سوپايى و نىشتەمانى خۇشەتەننى لى كرا.

سالىح زەكى نىشانەكانى كوردستانى دانا

لەو كاتەدا شىخ مەحمۇد لە ئاوا ئەشكەوتەكەدا لە پەشت سالىح زەكى بەگمەو وەستا بوو. سالىح
زەكى بە بىستەننى گەپشەتنى ئۆيۈ دەمىر، ئەستىزە و تاجەكەي سەرشانى (نىشانەكانى
كوردستان) كى كىردەو و خەستىە گىرفانى، شىخ مەحمۇد زۆر دل تەنگ بوو. وتى ئەگەر نەمردەم
ئەم تۆلەيەت لى دەكەمەو.

مىران گەپشەت دەستى مەلىكى ماچ كىرد. خۇي سالىح زەكى، پىشكىشى كىرد فەرمووى
(فەرماندەي گەشتى و پەمبەرى جەنگى چەتەي و سوپايى و غەشايرى كورد سالىح زەكى
بەگ)، دەستى گوشى لە وەلامدا وتى يەكتەر دەناسىن. شىخ وتى: زەكى بەگ زۆر زىرەك و
ورىايە. بەلام، زەكى بەگ شەلەزا.

لەگەل ئۆيۈ دەمىر شەش نەفەر سوپايى تورك بە يەك مەترالپۇزەو ھاتبۇو. دەستەجى بەرگە
كۆن و شەركانىان گۇرا بە بەرگى تازە و پۇلاو.

لە ھەموو لىوای سلىمانىدا ئاسايش زۆر تەواو بوو، نەزگاي ھۆكۈمەتەكەي كە لە سلىمانى
دانراپۇر زۆر بەھىز و پىك بوو، دانىشتوانى شار يارىدەمەرىكى زۆر دۇسۇز بوون بۇ
بەرپۇمبەردى ياسا و بە تايىبەتى بۇ يارمەتىي سوپاكەيان لە پىويست تا خوار دەمەنى.

بۇ ئەشكەۋتەكانى شېخ باخ

بۇ لە كار و گوزارش دووان، بېيار درا، كه له ئەشكەۋتەكانى شېخ باخ، شېخ مەحمود و ئۆز دەمىر كۆيىنە و ئەم كۆيۈنە و گفتوگۇيە نەھنى بېت. ئەوانى لەم كۆيۈنەۋەدا بەشدار بوون، ئەمانە بوون:

۱- پەزا بەگ.

۲- عىزەت تۆچى: دانشمەندانى مەلىك.

۳- سالىح زەكى: فەرماندەى سويا.

من خۆيشم لەگەلپانا بووم تەنيا بۇ نووسين.

پۆزى دووهم، فرۆكە بەرى ئاسمانى گرت لە سېپىدەى شەۋە، بەبى كۆزانەۋە تا تاريكەى پۆز فرۆكە بۆمبارانى كرد. ئۆز دەمىر وتى: ماۋەى سى سال لە چەنگى گەۋەدا بووم، ئەم بەدخوابىيە و زەھر و زەنگەم نەبىنى، كه ئىستە ئۆۋە تېيدا دەژين. گەلىك ئەم ئەركە بەم جۆرە بنۆشەت نەبىت بە ئاۋات نەگات.

دەۋاى چوار كاتژمىر كۆيۈنەۋە و لە گوزارش دووان، شېخ مەحمود فەرمانى پىم دا فەرمانى نامە بۇ عباس ئاغى مەحمود ئاغى پشەر و غەۋورخانى ئاكۆ بنوسە، كه ئۆز دەمىر لە كۆيە و رانىە دەكشەۋە بۇ (كانىە پەش)، چى پىۋىستە يارمەتەى بەدن، لە ئازۋوقە، ولاخى سواری درىغىيان لى نەكەن، چاۋەرتى نامەى دووهم بكن.

پاش پىنج پۆز مانەۋەيان نامەكانى ۋەركرت و گەپايەۋە و بەبى دەستۋر گەپانەۋە بۇ كانىە پەش.

ئىنجا شېخ مەحمود وتى ئەۋا دەستمان پىۋە نان، گەپانەۋە بۇ سنوۋرى خۇيان، بزانين ئىنگىزەكان لىمان پازى دەبن؟

هەلەكانى شېخ مەحمود

لېرەدا هەلەى شېخ مەحمود بو بە دوو جار:

۱- لەۋە پىش نەپۋىست بچىت كۆيە بگرت. هەم دەرى دەكردن و هەم ئىنگىزەكان ناچار دەبوون بە گۆپەنى سىياسەتيان.

۲- لە پاش پەنجاندنى ئىنگىزەكان، دەكردن و گەپانەۋەى ئۆز دەمىر سوۋى چىيە؟ ئەمەى لە سلىمانىيەۋە بگردايە ئايا كار بە جۆرەى تر پوۋى ئەدا؟ بەلام پاش راپووردوۋەىچ ناوترىت و ۋا ئەزانم شېخ مەحمود خۆى باشتى ئەزانى چونكە ھىچ ھىۋايەك لە ئىنگىز نەدەكرا.

من و شېخ سەلام، سەلامى بويۇ

يەكترمان زۇر خۇش دەۋىست، ۋا پى كەوت، كە لەگەل شېخ سەلام لە دىي جاسەنە لە
بەنئىيەكدا بەيەكەۋە دانىشتىن، ھەمۇر پۇڭك شەۋى ئەما ئەچوم بۇ ئەشكەوت، كە ماۋەي نىو
سەمات بەرپۇشتىن دوور بوو تا ئۆۋارە لە سەلام بى ئاگا دەۋوم. پۇڭك لە پۇڭان درەنگ كەۋمە
پىگا، كە دەپۇشتىن، سەلام دەيگوت: «ئەھمەد گەردىم ئازاد كە نەۋەك يەكتر نەبىننىۋە،
بەكۇرئىن». گەيشتە پەشتى ئاۋايى و سەرگەردەكە، فۇڭكەيەكى زۇر گەيشتە سەرمان، كەۋمە
زەر گوللەي مەترالپۇن، بە ھەر چوار لامدا زەمەي بۇمبا. پاش نىكەي يەك كاتۇمىر بە چىگا
گۇڭكى خۇم گەماندە ئەشكەوت، خۇم بەخۇم دەۋت ئىمپۇ سەلام لە ئاۋايىدا كۇڭراۋە و من
پىگار بووم ئېتر يەكتر نەبىننىۋە لەسەر ئەۋەي كات گۇڭىنم كەت و توۋشى ئەم چورم و
سەمەلەتپىيە بووم، شېخ مەحمۇد زۇر توۋپە بوو و تەم بەس نىيە من پىگار بووم سەلام لە ئاۋايى
بەجى ھىشتوۋە ھەر كە و تەم سەلام شېخ مەحمۇد بوو بە ئاگر و تى كى؟ سەلام؟ شېخ سەلام؟
ھاتوۋە؟ لەگەلمانە؟ من ھەپەسام، زەمانم بەسترا بەبى ۋەلامى من، بە سالى زەكىي و ت ھەر
ئىستا بىئىرە لە ھەرچى جىگا يەك بىت بىگرن و ئۆۋارە بېيئىن. بە تەلەفۇن لە جاسەنەيان پەرسى
ۋەتيان چوۋە بۇ قەمچوۋە. بە تەلەفۇن بە پەمىزى ەبەدولكەرىمىيان و ت بىگىر و بىيئىرەت بۇ
بارەگا.

شەۋ بە كەلەپچەكرەۋى سەلامىيان ھىنا. كە بىنىم ئىچگار دلتەنگ بووم نەمۇزا نىكى بەكەم.
بەلام ئەۋ بانكى كەردم و تى خەنچەرەكەم ۋەرگەرە لاي خۇت بىت.

لە پەدە چەكدار ھات و دايانە پەش و بىردىيان. زانيم كە بىردىيان بۇ سلىمانى بۇ پۇڭى دوايى.
شېخ مەحمۇد فەرمۇۋى سەلام زىرەككىي بەدەپەختە لەگەل ئىستىخباراتى كەركوۋك
نوۋسىنيان ھەيە، نەمۇست ھىچى لى بەكەم، ناردەۋە بۇ سلىمانى.

پاش پۇنچ شەش پۇڭ پەش گەيشتىنى فۇڭكە گەيشتەۋە ئەشكەوت. بىنىم سەلام بەرامبەر بە
سالى زەكى دانىشتوۋە و پەرجايى دەخوات. كە منى بىنى پى كەنى و تى خۇش بوو؟ ترسام ۋام
زانى لە منى زانپوۋە و تى چووم بە ھەپسى پوۋنس ئەفەندەشەم بۇ ھىنايت و بە دىزىشەۋە و تى
ئىدەمۇنس ئەبەدوۋجانەي بۇ نوۋسىيوم، لە مەلەدەيە لىم مەترسە خەنچەرەكەي لى نەساندەۋە
بەلام من سەلام نەبىننىۋە تا چوار سال. پوۋنسىش نىزا بۇ بەندىخانەكەي پانىيە. بەلام لە
كاتى گەيشتىنى سوپاي ئىنگلىزدا بە كۆيە لە پانىيەۋە مەردانە بە خۇي و سوپايىيەكان و
بەندىيەكانەۋە ھاتەۋە بۇ ئەشكەوت.

سوڤاي ئىنگلىز، پۇيشتىنەمۇ زابىتەكان بەھىزى پىادەمى سوڤايىيەمۇ

ئىنگلىز گەپشە كۆيە پانىيە و مەرگەمى سووتان. دېھاتەكانى يەك بەدواي يەكدا بە بۇمبا و سووتان و تالان و كوشتن پەرىشان كرد، كار ناخۇش بوو، شىخ مەحمود بېرىرى نەجەنگەدانى دا، نەيدەمويست ئەمجارەش خويىن پېرۇت. زانىم، كە لە سوورداشدا نامىنىن و سەمتىش كۆيە؟ نە دەزانرا. ھەرۈمھا ئىنگلىز سوڤاي دوۋەمىشى پوو بە سلىمانى ھاتبوو، جا بۇ ئەو دوو پۇژە چوومەمۇ بۇ سلىمانى و گېرامەمۇ نە سوڤا و نە شىخ مەحمود نەماپوو. ۱۶ نىسان ۱۹۲۳.

لە جاسەنە پىادەمى سوڤايىمان ھەبوو وتيان بچۇ بۇ ھەلەدن. ئەو پۇژەم لەگەل سوڤايىيەكان لە ژۆر بۇمبا و مەترالېۋزدا راپوارد. شەو سوار بووم. لەم كاتەدا سوارىكى تىرىش ھات وتى بە يەكەمە دەپۇن و پىاۋىكى جاسەنەمىش، وتى پىادە سوڤايىيەكە لەبەر ئاۋايدا مۇل دراۋن ئىتر ئىمەش وامان بە باش زانى ئاۋىتەيان بېين. بەلام لە پىش گەپشەننى ئىمەدا پۇيشتىبوون. بەرەنگارى ماجىد بووم ۲۰ سوارى لەگەلدا بوو و لەم كاتەدا زابىتە پىادەكان گەپشەنە لامان. ماجد وتى بۇچى وا دوا بەدوا دەپۇن؟ ەسكەرەكان ئىستە گەپشەتوونە ئاۋايبى سوورداش و ئىۋە ئىستە دىن.

زۆر بە توۋرەپىيەمۇ ۋەلاميان دايەمۇ، وتيان ئىمە لە سوورداشەو نارپۇن، دەچىنەمۇ بۇ سلىمانى بۇلاي ھكۈمەت. زۆر ھەولمان دا بى سوود بوو و ھەپشەمى كوشتىيان لى كردين. ئەم زابىتە بوون، كە شۇرپەكەيان بە جارۇك شىۋاند و فوۋيان كرد لە چراي ھىۋاي كورد:

۱- خالىد سەئىد ۲- رەشىد سەدى غەفور ۳- ەلى كوردى ۴- ئىبراھىم زۇرى ۵- ەبدولەمىز ئەفەندى ۶- فۇئاد مەستى ۷- مەجىد خانەقىن.

ئەمانە بوون جى ھىۋا و ئومىدى پارىزگارى نىشتىمان. ئەمانە بوون بەرگى دوژمن بۇ سەر ھاك و نىشتەمانەكەيان. ئەمانە بوون لاو و دلاۋەرانى كورد و سوۋىند خۇرەكان، كەچى بەناپاكى و خائىنىيەمۇ بىنران.

خالىد و رەشىد سەدى وتيان: «بۇ سلىمانى دەچىن. بۇ سلىمانى دەچىنەمۇ ناو دوژمن، ۷۰۰ سوڤاي پىادە بە ھەموو پۇيشتىكىيەمۇ و بارخانەيانەمۇ، بە ۷۵ ئىستىرى باركراو و مەترالېۋز و تەنگ و فېشەكەمۇ لەگەلمانە. دەچىنەمۇ بۇ ناو ئىنگلىز، بېرۇن ئەكىنا يان بە يەخسىرى دەتانىمىن و ميان فەرمانى كوشتنتان دەمەين».

مىنىش بە رەشىد سەدىم وت: «تۇ دەلىلىت شىر براى شىخ مەحمودم، چۇن برا برا بەجى دەھىلىت؟» وتى ئەمە بەفۇكەكان بلى. ئېتر ئەۋان پوو بە سلىمانى پۇيشتن بەلام پاش ماۋىيەك بىستەمان لە قىياسان چەكەكانيان لى ساندن و دەريان كردن.

من و ماجید

ماجید ویستی لهگهڵها بچم بۆ ته‌لان و سه‌به‌ی شه‌و به‌یه‌كه‌وه‌ بچین بۆ لای مه‌لیك به‌لام من بۆیشتنم بۆ هه‌ل‌ه‌دن به‌باشتر زانی. له‌گه‌ڵ سواره‌كه‌ كه‌وتینه‌ پێگا، گه‌یشتینه‌ به‌ر ئاواپی سوورداش. ئاواپی وێران، خانووی تێدا نه‌ما‌بوو، هه‌مووی كه‌لاه و چۆل. سواره‌كه‌ له‌ پێشه‌وه‌ به‌م‌نگێکی پر په‌ژاره و ناسۆره‌وه‌ وتی: «فدای خانه‌ی وا به‌سته‌ ئه‌ت شوم م‌جنون به‌مه‌ر كو‌جا كه‌نگاه می‌كنی بیابانست»، له‌سه‌ر شیوه‌ی ئای ئای ئه‌م وتاره‌ی وت و پرسى باشم وت؟ زۆر كارى لێ كردم، د‌لو‌پ د‌لو‌پ فرمیسك له‌ چاوم نه‌رده‌به‌پێ، دیسان وتی كا‌كه‌ وا ده‌پۆین با‌وه‌پ مه‌كه‌ چاری‌کی تر به‌ ناسووده‌یی له‌م هێلانیه‌دا به‌توانین هه‌ل‌نیشین، ئاغایه‌تیمان چوو، خوێنمان به‌سه‌ر دار و به‌ردا پ‌ژا، تارا‌جمان تێك چوو. ئاواره‌ بووین، نه‌وه‌ش كرده‌وه‌ی دانا و زانا سوپاییه‌كانمان بوو، كه‌ شه‌رف و نامووسی كوردیان پێ س‌ه‌پ‌ر‌رابوو. كا‌كه‌ ئێمه‌ بۆچی خۆمان و‌پ و گ‌ێ‌ل به‌كه‌ین ئه‌م زابته‌ گودله‌ به‌سه‌رانه‌ بۆ به‌پ‌ۆ‌ه‌بردنی له‌شكری كورد و پاریزگاریی كوردستان و ئیتاعه‌تی مه‌لیك نه‌هات‌بوون، هه‌موویان سوێند خۆر بوون ده‌توانم ٣ به‌ ٣ سوێندت بۆ بخۆم نێ‌را‌ون بۆ تێ‌كدان، بۆ وێران‌کردنی ولات، بۆ شیواندنی ئه‌م له‌شكر و شۆرشه‌ نازانم بۆچی ئه‌م پوخته‌خۆرانه‌ وه‌پ‌ز بوون، له‌ چیه‌یان كه‌م بوو، ئاخ بۆ ده‌ستیه‌کی مه‌رد بیانگرن و نه‌یانگه‌یه‌ننه‌ لای مه‌لیك چونكه‌ ئه‌و د‌لی نه‌رمه‌ و هه‌ی‌چیان لێ ناكات.

جا ئه‌م سواره‌ نه‌ناسه‌ ها‌و‌پ‌ێ‌یه‌م هه‌ر بۆ‌له‌ی ده‌هات و ده‌ردی به‌ با نه‌كرد. دیسان ئا‌و‌پ‌ێ‌کی دایه‌وه‌ و وتی كا‌ك ئه‌حم‌مه‌د خۆ به‌ تۆش ده‌ل‌ێ‌ن نه‌فه‌ندی، تۆ له‌ چ به‌ر و ف‌ر‌و‌پ‌ێ‌ل‌ێ‌كداییت؟ وتم: من تێرم، به‌رسی نیم، ناچمه‌وه‌ بۆ قه‌ساب‌خانه‌كانی سلێمانی. له‌ وه‌لام‌دا وتی: ده‌ك با‌وك و هه‌موو كه‌سم به‌ قوربان‌ت به‌یت به‌ خوا منیش ئاره‌زووی ئێسقان ك‌ر‌انه‌وه‌ و پ‌ل‌اری به‌رزوه‌ كه‌چ‌م‌لی قه‌سابیم نییه‌. له‌م قه‌سانه‌ زۆر وترا. وتی تۆ ب‌ل‌ێ‌یت ماجید نه‌فه‌ندیش نه‌پ‌واته‌وه‌؟ وتم نا، چونكه‌ له‌ منی نه‌ده‌شارده‌وه‌ ده‌ستی كرد به‌ گ‌یر‌ف‌ان‌یدا له‌تێك ك‌و‌ل‌ێ‌زه‌ی ره‌ق و په‌ك هێلكه‌ی ك‌و‌لا‌وی ده‌ره‌ینا دایم. وتی به‌خوا و خوا ده‌یزانی‌ت ئه‌مه‌ تیشووی دوو پ‌ۆ‌ژه‌ له‌ گ‌یر‌ف‌ان‌م‌دا، ف‌ه‌رموو تۆ به‌ی‌خ‌و‌گ‌ه‌رم. توركه‌كان به‌ زمان نه‌زانی، پ‌ێ‌خا‌و‌سی، به‌ پ‌و‌وتی، به‌سه‌تی به‌دیانی‌ن بۆ سووریا، چه‌ناق قه‌لعه‌ وه‌كو ئه‌م د‌ل‌ته‌نگیه‌ی ئیمشه‌وم به‌خۆمه‌وه‌ نه‌به‌نی ئایا خوا له‌م كاره‌یش ب‌ێ‌ده‌نگ ده‌ب‌ێ‌ت؟

دووباره‌ به‌ ئا‌وا‌زی ئای ئایه‌وه‌ به‌م‌نگێکی پر سۆز و خ‌و‌ش‌ه‌وه‌ وتی:

ئه‌ی خ‌و‌ای یانی سه‌ر، كو‌ش‌نده‌ی هه‌ژار
تا‌كه‌ی ده‌مان‌كه‌یت، له‌ گیانمان ب‌ێ‌زار
ب‌و‌چ نییه‌ له‌م دونیا، ب‌ێ‌كه‌ستر له‌ كورد
خ‌و‌ی پ‌ێ‌ بناس‌ێ‌ت، وه‌ها ده‌ست‌و‌یرد؟

ئىنجا من وتم، كاكە تۆ ناوت چىيە؟ وتى وەكو قەومەكەم بى ناوم. گەيشتىنە سەر كەلى (دابان)، شەوپوون بۆۋە. وتى ناوم ھەمە كوردەيە، مزگەرم، دراوسىنى جوولەكەكانم، گوئت لەم ھەيرانە بىت. ھەيرانەكەى تەواو كرد. بەلام من خوئىن لە جگەرم سەتكا وتم ھەمە گيان لىم دور ھەكەۋە.

وتى ئەم نیازەت بە فرۆكەكانى مامە بەرىتانىامان بلى، لەگەل ھەتاۋا دەبين بە كەۋى برا برا كى كى نەبىنىت.

ھەلەن

گەيشتىنە بارەگای تازە لە ھەلەن. شىخ مەحمود لە نوژى بەيانی بووئۆۋە. ھىشتا دور بووين، دەستى ھەلەكەند و فەرموۋى زوۋ و لاخەكانتان بشارنەۋە كاتى ھاتنى فرۆكەيە. لە پر دوو فرۆكە ھات لە بۆمبا و ۶۰ تىر خوئان داتەكەند و گەرانەۋە، ئىتر تا چابى خورايەۋە بەي تەم رەوانەۋە چوار چوار ھەت لە ھەموو لايەك زەمەى بۆمبا و شىقەى مەترالىۋز بوو. چەكى كوردىش خەنجەر و تەنگەكانى دەستيان بەچەند فېشەككەۋە مەلىك فەرمانى بە ھەمە كوردە دا، كە لىم جيا نەبىتەۋە بەلام داخەكەم، لە گەرانەۋەدا لە سلىمانى بىنەمەۋە.

چوونم بۇ بالىخ و كوشتنى مەلا عارف

ۈمكو ھەموو سالىك ئەمسالىش خىزانى ئۆمە لەگەل دايكەم لە بالىخ بوون، بۇ دووسى (۳) پۆژ چوونم بۇ بالىخ. پاش دوو پۆژ سوپا و شىخ مەحمود ھاتن. لەۋئۆۋە بوومەۋە بە ھاۋپىيان لە دەشتى (شىخ پەش) تووشى شاكر موجرىم مودىرى تەلەفون بووم، وتى دەزانىت مەلا عارف - عارف سائىب نووسەر و باۋەر پىكراۋى مەلىك، لە يالانقۇز، لە لايەن ھەمەى سەينە بچكۆلەۋە كوژرا؟ بەم باسە بە تەواۋى وشك بووم زۆر ئامۇزگارىم كردم، كە منىش ئاگادارىم خۆم بكەم. ۲۰/۲۱ نىسان

بارەگا لە بابەكر ئاۋا

لەگەل پۆژەۋەبووندا گەيشتىنە ناۋ چەم و چوۋغرىمەكەى بابەكر ئاۋا، لە بن دارو بەردا خۇمان شارەمەۋە لە پەنا بەردىكى گەۋرەدا لەگەل ولاخەكەم بووسەم دابو و خەوم لى كەوت. لە پر ھەمەى سەينە بچكۆلە بە ئاگای ھىنام وتى من و تۆ لە منالەيەۋە ۋەك برا بووين، ئەو كارە خراپەم لە دەست قەوما و شىخ فەرمانى كوشتنى داۋە ناتوانم بچمەۋە بۇ سلىمانىش. چارەم بكە.

بیراستی من زۆر ترسام و دوترسام خۆم ئاماده کرد به لام زانیم ئەگەر بیویستایه، له خهودا
حکۆشتم و تێ گهیشتم پارانهمکهی راسته، به لایتم دایه، که ههولی بۆ بدهم.

به دوا حه می سهیده بچکۆلهدا، سهید عهبدوللا هات وتی ئیستا ئیمه دهچین بۆ کوێ؟ چیمان
بهر دیت؟ کس نازانیت. تۆ به من مالهیه دوا چي که وتویت؟ بۆچی ناچیتوه بۆ سلیمانی؟
زۆر کهوتمه بېر و نهندیشه. چووم بۆ لای رهزا بهگه که له جیاتی سالح زهکی فرمانده بوو،
که له ئەشکهوتی جاسه نهوه به هۆی عهلی که مالهوه نۆر ابو بۆ به غداد، کارهساتم بۆ گێراپهوه
وتی گوێ مه دهبرئ ئهوخۆی بۆ کوێ دهچیت با بچیت.

تەرتیبات له لایەن حکومدارەوه

لهم کاتهدا شیخ مهحمود هات زۆر به پهله وتی: رهزا بهگه مه لا عارف خۆشهویستم
بوو، له ههموو راز و نهێنیم ئاگادارم دهکرد زیرهک و به جهوههر بوو. خوا حه مه
بگریت. ده بێت بکوژیتوه فهرمووی:

رهزا بهگ بنوسه: سواره و پیادهی دابهش کرد و پێگهی پویشتنی بۆ دانان، که رهزا
بهگ جیهه جیهی بکات. گهراپهوه و فهرمووی ئهحمده وهره چووهوه جیگا کهی خۆی
وتی: به کس باوهرم نهما. ناموێت هیچ له کس بهرسم. کس بۆ قهوه کهی
ناکات ههمووی بۆ هارهیه.

لهگهڵ پووسدا ههولم دا، داوای حهقی کووردم لێ کردن، به لام له پێش به جیههینانی
ناواته کهی ئیهدا، ئهوان شیوان. مه لا عارف و رهشید ئهفەندی ئەمین ئاغام ناربه
تهوێز تا ئیستا کار به نهێنی مایهوه.

له کاتێکدا تورکهکان به ناوی کافر کوشتن و ئیسلامهتپهوه بهمهشتیان پێ
ده بهخشین و گیانی خۆمان پێیان دهفرۆشتین، من خهریکی دروستکردنی
کوورستان بووم. گیان، دارایی خۆم و مال و منداڵم له پێگهیدا دانا. پشویهکی
خۆشیمان نه دا.

کوورده چهره چهره، بۆجکه له ئینگلیز سێ حکومهت له سههر پێستی ئیمه دهچهنگن و به
پیتی کوورده ژین. ئیهمهیش له بن بهردی چپا کاندان و خوا دهزانیت له چه
کۆلهشیونکدا دهکوژین و دهبین به خوراکی دال و جانهوهر، وا زانیمان ئینگلیز
هیچ به کوورده نادات، نه تورک و نه ئێران و نه عێراقیش خۆی به دۆست و برامان
نازانیت. کهوابوو

کوورده بهبێت پهک بگریت، ئەگەر ولاتی مووسل بدریتوه به تورک و لهگهڵ کووردهکاندا

بېينەۋە بە يەك، ئىمە لە تورك پترتر نەبىن. دوور نىيە ئەوكاتە كارمان ئاسان
نەبىت، ئىستا نەبىت چاۋەپتى ھەل بكمين.

سوپا

لە بابەكر ئاۋاۋە سۈارە تىپ تىپ، پىادە بلووك بلووك كەۋتە پىگا، فەرمان لە لايەن پەزا
بەگمەۋە نەردەچۈرلەگەل سەيد برايم بەيەكەۋە پامان نەبۈارد.

گەپشتىنە چىنگيان، خواردەمەنى بۇ پىادە ئامانە كرا و پاش نىو سەعات حەسانەۋە، سۈارە بۇ
حاجى مامەند فەرمان درا و خىزانى مەلىك نەست و پىيەكانىش لە گەلەۋە بۇ دزلى
پۇشتن.

۲۲/ ۲۳ نىسان

قۇناغى تەنگەكەم شكا

پىگا تا باراۋ خۇش نىيە، پاش نىۋەشەۋ بوو لە پىگا بەسەر سۈارىۋە ۋەنەۋىزەم دا، تەنگەكەم
(تەيارە شكىن) زۇر تازە و ناياب بوو كەۋت و قۇناغەكەى شكا. زۇر دل تەنگ و توۋشى پەزارە
بووم. چونكە ھەر بۇ تەنگەكە نا، بۇ شوۋرەيى ئەرەى بەنەم ۋەنەۋەزەۋە كارى وام بەسەر
ھاتوۋە. بەلام لە حاجى مامەند كابرايەكى زەرىنگەر چاكى كرىمەۋە و بە تەلى زىو پىچاى، لە
پاش يەك شەۋ و پۇژ (۵۰۰) سۈارە لە حاجى مامەندەۋە بۇ سەركان پۇشتىن.

سەيد نەحمەدى حاجى مامەند سەر بە ئىنگىلىزەكان بوو، نەپدەۋىست نىك بە شىخ مەحمۇد
بېيتەۋە. بەلام چارەى ئەم ھىرشە و لافاۋەى پى نەدەكرا بىچكە لە ميواندارى، لە كاتى
نەيكبوۋنەۋەى مەلكىدا سەيد نەحمەد ماۋەيەكى زۇر چوۋ بە پىرىۋە. شىخ مەحمۇد وتى خالە
بە ميوان پامان نەگىزى؟ بەلام حاجى پەسول ئاغاي پىشەرى، زوۋ ۋەلامى دايەۋە وتى بە
ميوانىش نەبىت بە كىزى (بە زۇر و بە ھىز)، نەبىت پامان بگىزىت. حاجى پەسول ئاغاي
پىاۋىكى زەلام و پىكو پىك بوو. بۇ ئەرەى لاۋاز بېيت تىراكى نەكىشا، بەلام زىاتر قەلەۋە دەۋو.

حاجى مامەند - سەركان

بە پۇژ كەۋتىنە پىگا، نىكەى بانكى شىۋان گەپشتىنە سەركان. مەحمۇدخانى دزلى بە
چەكدارىكى زۇرەۋە ھاتبۈۋ بەپىر مەلىك شىخ مەحمۇدەۋە و نىكەى ۵۰ ئىستىر، كە خىزانەكەى
گەياندەۋە دزلى، بۇ كارۋانى دوۋەم نەگەپانەۋە بۇگەلە. نىكەى ھەزار چەكدار ميوانى شىخ
عەلى سەركان بوو.

شىخ باقرى براى شىخ عەلى، من و سەيد برايمى برە مەلەۋە زۇر پىزى لى گىرتىن. شەۋدەنگ

بىز بىگ گەيشت. چوۋە خىزمەت مەلىك بەيىنى دەستوورى سۇپايى وتى سوارە و پىيانەى سۇپايى
 ە خۇشى و بەيى ۋەى گەيشتە سەركان، پىيانە لە دوورى ئاۋايى دامەزرا. خوارىمەنى بۇ
 چەكدار و لاغ لە لاين شىخ غولمەۋە دروست كرا و نەدرا. لىزەدا تى گەيشتىن بارەگا دەچىت بۇ
 مەردامان. پاش ۲۴ سەعات سەركانىش بەجى ھىلرا.

۲۴-۲۵ نېسان

دكتور محمد ومفا

خۇى برىنپىچ (مۇمىد) بوۋەلەم زۇررىا و كارزان و ئارەزوۋى ئىشكرىنى ھەبوۋ فەرمانى
 دكتورى بەجى نەھىنا، دەرمان زۇر بوۋەلەش شارەزايى پەيدا كىردى. لەرگا ئىستىك لە
 ولاغى بارى دەرمانەكە تۇيى. دوۋتا دەرمانەكە لە گايەك بار كرابو، لە سى ھواران ئاۋزۇر بوۋ
 تا گايەكە گەيشتە ئاۋ ئاۋ ولاھەكان تىھەپ بوۋن، ئىتر دوكتور ناچار بوۋ سوارى گايەكە بوۋ لە
 نىزىنە ئاۋەكەدا گايەكە نوۋست. ئىمە سى سوار دكتورمان لە خىنكان پىزگار كىرد كەچى
 بەچەۋەك لە خۇى دەدا بۇ دەرمانەكان و دەيوت ئۆردوۋى كوردستان لىم نەرسىتەۋە. بەرپاستى
 كورپىكى دىھاك و ھونەرمەرد بوۋ.

سەركان - بونجە

سوارە تىپ تىپ و پەل پەل بلاۋكرايەۋە لەگەل شىخ محمد غەرىب و ۵۰ سوار چوۋىن بۇ
 كۆپى گەلە. لادىيى ئىم دىيە ئىجگار ھەزار و نەدارا بوۋن. ئانى گەنمىان نەبو، خواردىيان
 ھەرزىن و گىتەكى كەلدر و بە نەگەن ئانى جۇيان نەخوارد. كاكە برا ئاغا، كۆنخاي ئاۋايى
 تۋانى ئانى جۇ و بەشى چوار پىنج كەس چىشتى ساۋەر دروست پكات. بە شىخ محمد
 غەرىبمان گەياند، كە پىۋىستە پارمەتىمان بدىت.

سۇپايەكان بە جەپسى

من و سەيد بىرام لە چۆل ماينەۋە چۈنگە خۇراكى ولاھەكان لە خواردنى خۇمان پىۋىستىر
 بوۋ. لەۋەپى وىنجە زۇر بوۋ، لە بەرەبەياند چوۋىن بۇ پىران من خەرىكى چاي خواردنەۋە
 بوۋم، ماجىدپىش گەيشت. زۇر بە پەروشەۋە ھات وتى ئەمەد ئىستا زابىتەكان دىگەن بزانە
 خواردن و ھەسانەۋمىيان بۇجىبەجى بگە تا دەرۋن. ئەمەى وت و پۇشەت بەلەم زابىت كىيە و كەى
 دىن؟ نازانم. پاش ماۋەيەك ئەم زابىتەكان لە ژىر چاۋدىرى ۱۵-۲۰ چەكداردا ھىنا.

۱- غەزىز قەزاز. ۲- ئەمىن پەۋاندزى. ۳- فائىق كاك ئەمىن. ۴- شىخ سەلام - نوۋسەرى
 سۇپايى.

له باش حسانتەو و خواردن زانیم، که حەسەن، نه هیچم لی پرسین و نه هیچیان وت. بردیان بۆ دزلی بەلام تووشبوونەوی سەلام زۆر بەلاوە گرتگ بوو ماجید هاتەو لێم پرسى وتى له هەلەدن هەموو سەریازی پیاو و سوار و زابەتەکانى بانگ کرد، مەلیک پێی وتن کۆ. دەیموێت بروتەو بۆ سلێمانى بە خوشى بروت بەلام ئیستا چەکەکەى دا بنێت. له ناو هەموویاندا تەنیا پیاوێکى نهخوش هاتە دەرەو شێخیش پێی خوش بوو پارەشى داو و پۆشت. له کارەساتى نامەردەکانى پۆشتنەو، که عەسکەرەکانیان برەو زۆر قەسمان کرد، وتى ئەمە پیلانێکى زۆر گەورە بوو بەلام هەر ئەوەندەیان پێ کرا، که کردیان و دەسیسەى خالید و رەشید سەدى غەفور بوو، ئەم نامەردانەش هاوێمان و سوێندخوریان بوون. ئەمە له ئەمێن رەواندزییەو زۆر دوور بوو بەلام دەرکەوت، که پیلانگێڕ سەلامە ئیستە نێران بۆ (سیاکۆلە)، که لەوێ حەسەن بن بەلام ئەگەر بتوانین کار له شێخ بکەین زۆر باش دەبوو، که بەرەلایان بکات و بەرووپەش بپۆشەو ماجید لەم بابەتەو زۆر قەسمی کرد بەلام کار له کار تراز بوو و هیچ جێی باوەریش نییە هەروا به ئاسانى بەرەلا بکۆن چونکه ئەوانەى پۆشتنەو قەلای شۆڕشەکیان پماند. خو ئەگەر راست بێت ئەمانەش هاوێمان هیچ راست نییە داوای بەرەلاکردنیان بکۆت.

بارەگا له برنجەى هەورامان

(برنجە) له ناو چىای هەوراماندا جێگەیهکی ناودار و خاکی ئێرانە، ترسی فرۆکه نەما جار جارێک تا سەرکەل دەهات چونکه دیوی پۆژناوای چیاکه شارەزورە. جا سەرلەنوێ دەست کرایەو به دامەزراندنی دەستگا و جێ دیاریکردنی سوارە و پیاو و ئەم فرمانە دەرکرا:

فەرمانی مەلیکی: له برنجە

پشت بەخوا

ژمارە ۸

پۆ ۵ مایسی ۱۹۲۳

بۆ فرماندەى سوارە و پیاوێ سوپایى: رەزا بەگ

به هەلە و بەی وەستان ئیمپۆ سوارە و پیاو، بنێرن بۆ ئەو جێگایانەى بپاری ئەدەن و وێنەیهکی دا بەشکردنەکه دەستبەجێ بنێرن بۆ ئێمە.

مەحمود

مەلیک و باش قوماندانی کوردستان

ئەلايىن پەزا بەگمۇ ئەم تەرتىپاتە كرا:

بەشى سوارە

- ۱- ماجىد: سوارەى سۇپايى - بۇ سەرچىنار و تانچىرېق (ھەموو زابىتەكان فەرمان لە ماجىد وەردىگرن) چۈنكى لە شېخ ئەلمارىن دەمىنىڭتە، تا ئەشعارى دوايىمان.
- ۲- كىرىم بەگ و مەحمۇدى ئەولەتپار و سەيد مەھمەد تۇقىق ئاغاي ھەمىھەند (فەرمان لە كىرىم بەگمۇ وەردىگرن)، لە بازىانمۇ تا كىركوك.
- ۳- خەلىفە يۈنۈس و ھەممە عەلى پوغزايى، بە دوو پەل: شارەزور.
- ۴- مەحمۇد خاتىر، سەھىل غوزەيرى (پەيۋەستى بە ماجىدەو دەپت): دۆلى سورداش.
- ۵- سوارەى تاپىتەى و ئەمىن ھەممەى ئىمام: لە بارەگا دەبن.
- ماوھى ھىزى سوارە لە بارەگاۋە فەرماندەى گشتى تەماشايان بەكات.

بەشى پىانە

- ۱- غەزىز ئەفەندى زىپە و جەلال پەشىد ئەفەندى و ۵۰ سۇپايى: پىنجوڭ.
- ۲- پەشىد عەبدولكەرىم و ۵۰ سۇپايى: ئالھارېز.
- ۳- پەمىزى ئەفەندى و ۵۰ سۇپايى: مەكەمۇ.
- ۴- عەبدوللا ئاغاي و ۵۰ سۇپايى: شېخ ئەلمارىن.
- ۵- عادل ئەفەندى لە گۆزەمۇ و ۲۰۰ سۇپايى: شارباژېر تا پىنجوڭ.
- ۶- پىانەى سۇپايىيەكەى تىرىش: لە بارەگاۋە تا ئالھارېز دەمىنىڭتە.

كۆيۈنەۋىيەكى گشتى

بىرپاردا كە ھەموو زابىتەكان و كارزاناكان كۆيۈنەۋىيە و بە بىرپارى گشتى پىرۇگراممىك دابىرىت و مەلىك دەپت قىبۇلى بەكات. چەند مەمۇرىيەكى ناۋخۇيى بىرپاردا، بەلام بە بىرپارى ھەموو وا بە باش زاتىرا، كە يەككە بچىت بۇ تاران، مۇزىمى و بەدبەختى ئىنگىلىزەكان بە سەفەرەتەكانى بىگانە بەگەمىنىت و دادنامەيەكىش بە ناۋى گشتىۋە بنووسرىت و بىئىرىت.

مەلىك ھەموو بىرپارەكانى پەسند كىرد و بۇ ئەۋەى بە تەۋاۋى ئەم كارە بەجى بىت، من خاۋەنى (چىم دى)يان ھەلپۇزارد، بەبىرۋىاۋەرى ھەموۋىيان بە توركى ئەم نامەيە نووسرا و ئەمەيش كوردىيەكەمتى بەبى كەم و زىاد و كۆمەلەكەيش ئەمانە بوون: ۱- غوزەمتى تۇچى ۲- پەزا بەگ ۳- سەيد پەزا ۴- سى زابىت ۵- سى سەۋكە عەشاير.

بۇ ئايۇزى:

ئەمەرىكا، تۈركىيە، رۇسىيە، ئىتالىيە، فەرنىسە، ئىنگلىتەرە و سەرۇك ھەزىرى ئىران: لە دواى جەنگى ۱۹۱۴ و كۆزانە ھەى برووزى عوسمانى، بە تەواۋىيۈنى جەنگ، نىشتىمانى ئىمە (كوردستانى جنوۋى) لە سوپا و ئىدارەيان چۆل كرا. ھىزى سوپاى ئىنگلىز بە ھەلى زانى خۇى ھاۋىشتە ۋىلايەتى (مووسل) و كوردستانى جنوۋىيىشى داگىر كورد بەلام بەر پەيمانەى، كە بە پىي پەيمانى (سىقىر) ھەموو ھەقىكى قەرىمىمان بەننى و لە كوردستانى جنوۋىيدا ھكۈمەتتىكى كوردى دروست بىكات و ھەموو چەشەنە پارمەتتىكىمان بەن، ئىنجا بە تەواۋى پىگەى ئىنگلىز درا ھاتنى بۇ سلىمانى.

سى مانكى بەسەرە نەپۇشت، بە پىچەوانەى پەيمانەكەيان بۇ كاروبارى چە سىياسى چە ئىدارى و چە تابوۋى، لە ئىنگلىز و ئىرانى و ھەرەب و ئەفغانى و ھىندى، ھەرپە پىاو و مەتموۋرانى ھىنا بەنار كىشۈرەكەماندا بلأوى كوردەۋە، بەلام كوردەكان ھەر لە دورەۋە تەماشايان دەكرد ئەر يارمەتتەى كورد بە ھىواى بو و ئەر پەيمانەى دابوۋى، كە ھكۈمەتتىك بۇ كورد دروست بىكات كۆپرا بە زۆردارى و بى بەزەى و ئەر ھىزە بى شومارەى، كە لە جەنگى گەۋرەدا بەرامبەر بە تۈرك و ئەلەمان بەكارى دەھىنا، بەرى دايە ۋىزەى كورد، بە كۈشتن سوۋتاندن و تالانكردن ۋلاتى ۋىران كورد بەچەشنىك دلى ھەموو ئادەمىزاد بگىرەنەت. زۆر كوردەۋەى زۆردارى و ناھەسندىيان نواند تا ھەموو كوردى ناچار كورد بۇ پاسى خاك و دارابى و نامووس بەرامبەر بە ئىنگلىزەى، كە بە دۇستى كورد خۇى پىشان بەدا، بەست بەداتە چەك و داۋاى مافى خۇى (ئىستىقلال) بىكات. ئىنگلىز خۇى كورد بە دوۋمنى خۇىنىنى كورد.

لە پۇزى ۲۲ مايس ۱۹۱۹دا كورد بە چەك كەۋتە بەرىرەكانىي ئىنگلىزەكان بەلام تەنبا بەچەكى تەنگ و خەنجەر. ئىنگلىزىش بىچكە لە تۆپ و فېۋكە بە ھىزىكى كۈشتەى ۳۰ تا ۴۰ ھەزار سوپاىيەۋە پۇزى ۱۸ حوزەيران ۱۹۱۹ كوردى پەرىشان كورد و ئەر ھوكمدارەى، كە بە فەرمانى خۇيان بۇ كوردستان دانرا بو، بە بىرىنداركرابى، لەگەل نىزىكەى ھەزار مەۋق و زابتناسى كورد كۆزىران و بە پەخسىرى گىران و بران.

لە بېھارى خىنكەندەۋە بۇ دە سال بەندى، ھوكمدارىان ئاۋارەى ھىند كورد. سى شەر و سى پۇز شارى سلىمانى تالان كرا، لە كۆلاناندا كۆزراۋ فرى بەدرا.

۲۸ نایى تر ئەحمەد مەدھەت ۲۸ مەھسوسى پەوانداز ۲۸ مەھسوسى پەوانداز
 ۲۸ مەھسوسى پەوانداز ئەحمەد مەدھەت ۲۸ مەھسوسى پەوانداز ۲۸ مەھسوسى پەوانداز

پەيغام

جا بۇ بەجىيەننى ئەم نامەيە من (ئەحمەد خواجه) نووسەرى چىم دى ھەلېزىرام، بۇ ئەمەي بگەمە (سەنە) و لەمۆتە بۇ تاران. پۇژى ۱۲ مايس لە (برنجە) كەوتە پى لەگەل مەيدىن و لە دىلى پاش چوونم بۇ سىياكۆلە و ھەندىك پاسبىرى خىزانى مەلىك. كۆخە ھەمە پەھىم دىلىشم كرا بە ھاوپى بۇ ئەمەي لە (سەنە) پى پىشانىھەم بىت بۇ لاي شىخ عارف كوپى حاجى شىخ شوكرولا.

نىوھەز گەيشتىنە (تەلى) لاي ھەمە عەلى بەگ لاۋىكى بەنرخ و تىگەيشتو، پاش نىوھەز خوارىن كەوتىنە پى.

شەولە (كەراۋا) لە مالى (ھەمە عەلى بەگ) ھەزى (ھەسەن خانى پەزاۋ) لە دىوھاننىكى ھاك و پىك، زۆر بەپىز گىراين و تى ئىمە ھەمەومان ئامانەي فەرمانى مەلىكى كوردستانىن. خوتىندەھارنىكى زۆر باش، بەلام ھەردو گونى كەپ بوو، كەم دەپىيەست. كەوتىنە پى.

پۇژى ۱۳ مايس بۇ دىي (ئەمەي ھەنگ)

بەراستى بە پىگايىكىدا پۇشتىن، ھەزىز ھەزىز نەدەھەوين چوئە (دەرە زىنجىر) ماۋەي ۷:۳۰ سەعات بە ئەۋاي دىزى، بەلام بە دىزى پىگايىك باخ و باخاتى مەيە و بەتايىمەتى دارگۆز و توو، دل و چاۋى پوون نەكردەھە، لە ھەمە كۆلەشىۋىكەمە ئاۋ بەھارە و ھاۋە نەھاتە خوارەھە، لە پاش ناننى نىوھەز كەوتىنە پى. لەمۆتە بۇ دىي (ۋىسەر). چامان خوارەھە و پاش ھەسانەھە كەوتىنە پى

بۇ دىي كەرجۆ

لەگەل بانگى ئىۋارە گەيشتىنە دىي (كەرجۆ)، لەمۆتە چوۋىنە بەر مالى كۆنخا، كە چاۋى پىمان كەوت و تى جىگا نىيە و وردە وردە باران دىھارى، زۆر سوۋاپىنەھە كەس داي نەكردىن، كە ئەمە لە پەشتى كوردەھە زۆر دوور بوو. لەپ لەناۋ ئاۋاپىدا، كە دەسوۋاپىنەھە و بە پارەيش جىگەيان نەداينى، پووتەيەكمان تووش بوو و پەلامارى دام نەستى ماچ كورد و تى كاك ئەھمەد لە كۆتە ھاتوۋىت.

داۋاي جىگام لى كورد بىردىنە دىۋانخانەيەكى زۆر گەھە و پۇشتە لە قالى و فەرش و ھەمە

پتوستانك و جېگايهكى باش بۇ ولاخهكانمان، كوڤخا حههه رحيم له پېشمانهوه به پېانېمى
خړوښت.

هموو پتوستانكى پښه هېنا، هم پياوه له سلېمانى شاگردى پاپېمى نانوا بوو و هم
نېمېش مې فتهح على خان شاهندهرى ئينگليزه له سنه، وتى ئېوهيان ناسى، كه له سلېمانى
وله لايهن شېخ محمودوه هاتوون له همورامان ولهېر ئهوه نېمانوږا داتان بكم. بهرامېر
بم چاكېه هېچ پارهيهكى وهرنگرت، وتى بابېنځيت تا يهكتر دېپنېنوه و ناوى (حههه
على) بوو و له وږه پوښتين.

بۇ دېيى نهوهږه، شارى سنه و حېسپمان

نيوهږښمان برده دېيى (نوهږه)، مالى خليفه نهېي خليفه شېخ عهبدولكريمى كړهچنه
پياونكى زور چاوتېر و بهرېزه، هم دى بچووكه له وښه بههشتدايه له ناو دولتيكى بچووك پر
له دار و درمختى ميوهدار. له جياتى چولهكه و لهق لهق، دار و بهرد و سريان و ناو مال پرله له
پيشوله. تا پوږ [بووهوه] دهنكى موزيقه پيشوله دلى دهكشاندهوه بهرچايى و نيوهږښمى
دخرخوارد دايڼ، پاش نيوهږښمان كهوت بۇ شارى سنه.

نزيكې سعاتيك پنگا پوښتين له سعات ۲۰:۲۰ دا گمېشتينه بهر مالى حاجى شېخ عارف،
يهكه پياوى سنه و خاوهنى مزگوتى (هاجره خاتوون)، هات به پيرمانهوه كاغزهكانى بۇ
خوى نووسرابوو پېشكشم كرد. نهمانه بوون:

۱- له شېخ محمودوه. ۲- له محموددخانى دزليوه.

حاجى شېخ عارف خهزورى حسېن خانى پهزاوه. له كارساتم گهياند، فېرموى پتويست
نېيه بچيت بۇ تاران، هم ناميه لېره (سنه) وه به تېلگراف دهنوسين، وهكو چوونى خوت كار
دهكات. له پاش دوو پوږ تېلگرافهكان نووسرا و برپارى گهړانهوهمان دا، وتمان بۇ نيوهږښه
ناگهپنېنوه، چوون بۇ بازار بۇ كهباب خواردن.

پاسپېرىي كهبايمان كرد و له چاپخانهكهى (نهفندم) دانيشتين و چاوهږي كهباب بوون.
دوو پوږليس هات و برديانين بۇ دهرمال. بهېي لېپرسين خراينه سارداوږكهوه و زنجير و
پالههند كراين تا نيوه شوكهس بهلاماندا نههات. لهېر سريازك هات به فارسى وتى: نان
دېخون؟ بۇ خوى و نان و ئاو، پارم دايه و نههاتوه دووهميش هروها، بهېرسى و تينوو
ماينهوه.

تا بهرهبېان نويه دارهكان دېگوردا. گويم لى بوو وتى لهم سارداووهيشدا دووكهسى لېيه. پاش
نيو سعات يهكك هاته بهر دهرگاكه وتى چهند كهسن؟ وتمان دووانين. به شيوه قسهكهماندا

وتی: ئەو ئۆیە کوردی سلیمانین؟

دەستبەجی دەرگاکی کردووە و تەوق و زنجیری ترازاند تیمان گەياند، کە برسی و تینووین، بردینیە سەر ناوێ جوانەکی هەوزەکی حەوشی پۆلیسخانە ناومان خواردووە یەکی سی هێلکە بە هێلکە و پۆن و نانی تازەوێ دەرخوارد داین وتی منیش بە منالی لە سلیمانیهوێ هاتووم، ئیستا سەردەستەیی سەریازم. ئەو پێگە پڕۆن. تێم گەياند ناتوانین و نابێت پراکەین چووینەوێ ژوورەوێ تا مەمورەکان هاتن. منیان برد بۆ پرسیار.

وتم: پێنجوێنیم کەلوپەل بکەم، دانیشتووی نژمارم و نەخوێندەوارم و کەمەر بەندەکەم کردووە پارەکەم لیرەیی عوسمانی زێڕ خستەم بەردەمیان ژماردیان (۸۵ لیرە)، نووسییان. کە نووسین تەواو بوو و پەنجەم پێدا هێنا، نووسەرەکە وتی: ئاغا ئێمە خەشیم نین، با وا بێت بردیانمەوێ ژووری سارداوێکە.

زۆری بێ نەچوولە پیاوێ گەرەکانی سنە، حاجی شیخ عارف و ناسیفولمۆک و ناسیفودیوان هاتن. بانگ کرا، وتیان ئەو ناسیفولمۆک بەلێنی (دە هەزار) تومانی داو، تۆمان سەریەست کرد، بەلام بەبێ ئاگای حکوومەت لە سنە نەچیتە دەرەوێ کە هاتینە دەرەوێ ئیجگار زۆر لە دانیشتوانی شار لەبەر دەرگای دەرماڵ و یستابوون و چاوەڕێی ئێمە بوون. پارەکەیشم بەتەواوی وەرگرتەوێ پاش سی پۆژ حاجی شیخ عارف فەرمووی ئۆیە پڕۆن من وەرەقی قەبزی تەلگرافەکان دەنێزم. چوار باری ئیستری لێفە و دۆشەک و پێلار و پێویستیم کەری. چووینە دەرماڵ هەموویان کردووە و بارمان کرد. لە (کەمێز) نیو سەعات کەمتر دووبارە بارەکانیان هەڵمەشاند بەلام دوو سەربازی سوارەیان لەگەڵ ناردین تا نەوێرە هەر بە بازەرگانی پێنجوێن دەناسراين

لە نەوێرە سوارەکان ناسراوی خەلیفە نەبی و کورد بوون. کاتێک بەرگەکی خۆمان گۆپی خەسەسان، یەکی یەک لێرم دانێ و یستیان لەگەڵمان بێن نەمەیش و بەرپێگی پێدا هاتبوون گەراپنەوێ.

گەراپنەوێ بۆ بارەگا

لە دەرەند دزلی گلام، لە هۆش خۆم چووم لە پاش یەک شو، کە چاوم کردووە لە پێستی بزنێکەوێ پێچراوم و لەناو لێفەدا کەوتووم بەبێ هۆشی گەياندمیانە سیاکۆلە دەستبەجی بزنێکیان سەر بپهيوو و پێستەکیان لە لەشی من پێچابوو ۱۹ مایس

لە پاش ئەوێ کەلوپەلەکەم دا بە نایشەخان، دایکی شیخ لەتیف، بەو نازارەوێ گەراپنەوێ بۆ (برنجە) و کارەساتم بۆ مەلیک گێراپنەوێ. داوای وەسلی تەلگرافەکانی کرد. وتم: حاجی شیخ

عارف لەگەڵ پیاوی خۆی دەنێرێت، نەپۆرا بماندات. شێخ مەحمود توورە بوو ئاگری کردووە. حەسەنە کێشا بکوژێت. عیزەت تۆچی وتی: یا شێخ پراوەستە بزانین دواپێیەکی چیبە بەلکو راستە وتی: تۆش بۆ کوشتن باشە.

بەلام شێخ مەحمود بەشیمان بۆوە وتی: بەراستی زۆر ماندوو بوویت. ئێتر من ماوەم نەدا هیچ بۆت. وتم سبەینی ئەگەر پێشەوێک بۆ سنە و چی نەنووسم ئیمزای بکە و عەلی ئەفەندی (عەلی باقی) مەنمووری پۆستە و تەلگرافیش دەبەم.

تێ گەیشتم کە سەڵح زەکی ھاتۆتووە و بە مەرامی ئەو نەھاتۆتووە و پەقێ ئەوی بەمن پەشت. پۆژی دواپێ من کاری خۆم تەوا کرد و بپارم دا پاش نیوە پۆ بۆ شو بپێنەو دزلی و بەرێگای پێشووماندا بچینەو بۆ سنە.

پێش چایی خواردن لە جێنێشتەیکە شێخ مەحمود کۆیوینەو، سەڵح زەکی ھەلسا چوو بۆ سەر ئاوەکە. لە گێرفانی نووشتەیکە دەرھێنا وردی کرد و خستە ناو پوویارەکە. عیزەت: وتی یا شێخ، نەموت بیگەرێ ئەوا دێی و دای بەم ئاوەو و ھەموو قسەکانی درۆیە، ئەو بەدەختە تەنیا کاری کرد و گەراپەو بۆ ئەوێ کاری خۆی تەواو بکات. بە نامووسم ئاگای لە پۆشتنەوێ زابت و سوپاکەیی سووردایش ھەیە.

لە ھەلامدا وتی فەرمانم داوە بە پەزرا بەگ. سەڵح زەکی ھاتووە و دانێشت لە پەڕ دە سوپایی ھات و بردیان بۆ ئەشکەوتەکی سپاکۆلە.

دوویارە چوونم بۆ سنە و میوانیم لای والی

ئێتر منیش کاغەزەکانم وەرگرت.

۱- ئیعتیماد نامە، بۆ خۆم.

۲- نامەیکە شیرین نووسراو، بۆ والی شێھابو دەوڵە.

لەگەڵ عەلی ئەفەندی کەوتینە پێگا. عەلی ئەفەندی پیاویکی لەسەر خۆ بوو، ھێمن و کەم دوو و پێدەسەلات بوو. بەدوو پۆز گەیشتین. بانگی ئۆوارە دابوو تارێک بوویو، یەكسەر چوومە بەر دەرماڵ (سەرا) و وتم میوانی والین. چوون پێیان گەیاندا و ئێوانم پاش یەك سەعات والی ھات. بەپێی دەستووری شاھانی كۆن قەواسیک بە دارێكەو لە پێشەو و بەپێش ئێمەدا رابوو. بەلام ئێمە نەمانناسی. چوو ژوورەکی خۆی. پاش ماوەیەك داواي کردین، چوین زۆر بەرێز ھات بەپیرمانەو. خۆی لە خێزانی قاچارپەکانە.

نامەکانم دەرھێنا پێشکەش کرد. زۆر بەرێز وەری گرت خوێندەو و ئیعتیماد نامەیکە دامەو و زۆر چۆنیەتی شێخ مەحمودی پرسی، زۆر نەپروانییە بەرگ و چەكەكەم. ھۆی ھاتم

بۇ سەنەي پەرسى چۈنكى نامەكەي شەيخ مەحمۇد تەنبا ھەوالپەرسى و خۇيئەنسەن بوو منىش زۇر بەلەم كەرد. كارەساتى تەلگرافەكەم پەيش ھەموو وتوئۇزىك گەرت. تى گەيشت.

دەستبەجى بە تەلەفۇن پەنئىسى نەزمىيە (مۇدىرى پۇلىس)ى بانگ كەرد ھات. وتى ئەمە دەناسەيت. وتى: بەلى و بەلى كەم و زىاد ھەموو بۇ گۇپرايەمە، كە چوغلەيان كەردوومەن زانەم كە ئەم فەرمانە و كارە پەخەي حاجى شەيخ عارف نەگىزەتەمە. وتەم تەكايە تەكەل بەم كارە مەبەن، خۇم جەنبەجىيە دەكەم. بە پاستى زۇر پەواوانە قەسەكەمى ھەرگەرت، ئىتەر لە بابەت، ھۇز و جەنگەي نىشتەنى و بارەكا و ھۇي ئازووخە و چۈنەيتىي چەكەمە پەرسىارى كەرد. بۇگومان چى بۇ خۇمان باش بوو ھەلام داپەمە بۇ ئەوئەي دالى پەيمان بىسوتەيت. ئىنجا وتى لاي خۇم مەوان نەبەن پان لاي ئايەتوللا، كە باوھەر پەيگراوى شاھە.

مەن لاي ئايەتوللام بە باش زانى. ئەوئەي بانگ كەرد و لەگەل خۇي بەردىمى بۇ مائەمە ۲۴ مەيس.

والى پەش سى پۇز وتى ھەزىرى جەنگ ئەحمەد خان دەيت بۇ سەنە بۇ بىننى ئىوھ و پەش چوار پۇز چاوەپەي ھەزىر، چوومە لاي مەرزە فەتھوللا پەنجوئىنى و لە بابەت كارەساتەكەي خۇمان و گەيشتەنى بەرقەمەمە داوام لى كەرد، كە لەگەل سەفەرى تۈركى لە تاران قەسە بىكات. خۇي ھەكەيلى شاھەنەمەرى تۈركە ھەچى بۇ نەكەردەن.

والى لە بابەت مەنەمەمانەمە لە ئاوەپەزى عىراق - ئىراندا زۇرى پەي خۇش بوو. ئەمە داوايانەي لە لايەن ھەردو لاهە كرا پەك كەوتەن. بەپاستى زۇر يارمەتەي داپەن. ماوئەي ۲۴ پۇز لە سەنەدا مەمەمە ھەروھە بە ئىشوكارەمە خەرىك ھووم پۇزى ۱۸ ھوزەيران لەگەل ھەمە سەپەدا.

ئەم نامەيەي شەيخ مەحمۇد ھەرگەرت:

«نەورى چاوم كوپم ئەحمەد. زۇر زەھمەتەم داپەت، پەش پەيشتەنت مەقبوزەكان ھات ئەم بېوورە نەمەز پۇزى ۱۶ ھوزەيران ۱۹۲۳ ئىنگلىز سەلمانىي تەخلىپەي كەرد، تۇش ھەروھە بۇ سەلمانىي. چاوەپەيت ئەكەم، كوپى خۇم».

مەحمۇد

۱۶ ھوزەيران ۱۹۲۳

دەسان گەپنەمەمە بۇ بارەكا

چووم ئايەتوللام تى گەماندە. وتى بەلى دوتەنى زانەم، بەلام چاوەپەيتى بىستەنى دوا جار ھووم، دەستەم ماچ كەرد و مائەئاوایەم لى كەرد.

بەلام ئەو پەرۋشە لە دلم دەرنەناچىت، كە پووم نەھات بچمەۋە بېنىنى حاجى شېخ عارف. بە
 پىنويستى دەزانم، كە نە خۇم و نە ئەوانەى پۇزى پىاۋەتى دەزانن ھەرگىز چاكە فەرامۇش نەكەن.
 من ئەو گەۋرەى و پووخۇشى و كارە مەردانەيمە لە نايەتوللا و حاجى شېخ عارف بېنى
 ھەرگىز لەبېرم ناچىتەۋە و بوۋە بە وئەنەيكى پەيكەرى گەۋرە و ھەمىشە لە پېش چاۋم ون
 ناپېت. خوا وئەى ئەم پىاۋە مەزنانەمان پتر بكات.

ھاتمەۋە دزلى. چومە سىياكۇلە. فاتمەھانى خىزانى شېخ محەمەد غەرىپ و خوشكى شېخ
 مەحمۇد كوپى بوۋىۋو، ناويان نابو (تالېپ) بەلام ھەر بە سىياكۇلە ناۋ دەبرا. بارىستە بوون
 بەلام لەبەر فاتىمەخان مابوونەۋە تا ۋەكو ناساغىي بەسەر دەچىت. پاسپارنەكەى ئاپشەخانم
 ۋەرگرت پوو بە شارىيازىڭ گەپامەۋە.

شە ھاتمەۋە ئەسكۆ. ۲۰ حوزەيران. نىۋە پۇژەى پۇزى دواىى، چنگيان و زانېم، كە مەلىك لە
 دېى خەمەنمىە چووم. لەگەل گەيشتم خۇى ھات بەپېرمەۋە وتى كوپم ئەحمەد لېم ببوۋرە زۆر
 ماندوو بوويت. بەلام بۇمان پوون بۆۋە كە ئىران باۋانى كوردە

پۇژى ۲۶ حوزەيران

لە خەمەۋە بۇ سلىمانى، ئەمجارەيش مەلىك گەپامەۋە بۇ پايتەختەكەى. سلىمانى ژن و پىاۋ
 و منال تا (ناۋگردان) ھاتبوون، فەرموۋى: ئەحمەد بنووسە. بە ئاھوداخىكى زۆر گرانەۋە وتى
 ۋەللا:

من كوردەم و بە كوردى دەلېم و بىرايەۋە
 دېك نەماگولى ھىوامان گەشايەۋە
 ۋەختى بە پەنجەى دوژمنى بەدنىھاد
 كە خونچەى ئەمەلمان ئەشكايەۋە
 ئېمپۇ بە نوۋكى خەنجەرى تىژى خۇى
 مەردانە بۇ كورد ئازادى سەنرايەۋە

دوژمن پۇيشت و دۇست دوايان كەوت

لەم ماۋەيدا لە پۇژى ۳ مارت تا ۱۶ حوزەيران ۱۹۲۳ ھەر بە ھىۋاى ئاۋرپىكى خۇشى
 خۇشيانەى بەرىتانىيا، كار و جەنگىكى ۋا پوۋى نەدا، كە ئىستا لىرانەدا پېشان بىرېت. نووسىن
 و نامەيكى زۆر نېدرا بۇ مەندوۋى سامى و ئەدمۇندس و نوئېل زۆر كەسانى تر بەلام بى
 سوود و بى ۋەلام بو. تا ۋەكو سەفارەتەكان لە تارانەۋە پالېان پۆۋە نان، جا ۋەكو دەلېن كىتېب

بۇ دوايى بگريئەو.

بەلام داھەكەم ھەندىك لە بازىرگانانى تووتن و ھەندىك لە مەتموورە بەلاش و مووچەخۆرەكان كەوتنە دواي سوپاكەي ئىنگليز و زۆر خېزانىش بە نەزانى دوايان كەوتن. شېخ مەحمود لەم كارە زۆر دلتەنگ بوو بە پەلە و پەرۇشەو نامەي بۇ زانين بىلاوكرىدەو، بۇ ئەوئەي بەبى ترس و لىكدانەو بگريئەو و بېئەو بۇ نىشتامەكەيان. نامەكە زۆر كورت نووسرا. ئەمەيە:

برا پۇشتووكەكان

وەرئەو بۇ شار و مالى خۇتان لىزانە كەس دوژمىتان نىيە لەوئە و لە دوژمن دوور كەونەو. ھەموو كورددين و كورد ھەموو بران، وەرئەو.

مەحمود

۲۸ حوزەيران ۱۹۲۳

نامە وەلام:

پەشىد مەستى بەنامە داواي گەپانەوئەي كرد. لە وەلامدا:

خۇشەويستەم پەشىد ئەفەندى مەستى، بۇچى پۇشتىت؟ ئەم برايانەي خۇت بەجى ھىشت؟ گوناح نىيە؟ كەوابوو (نۆبەي تۆبەتە دووبارە مەستى مەكە، ھەر وەكو زىافەتەكەي... ئىتر ھەستى مەكە). وەرەو چاوەپىتەم. خۇشەويستەم.

مەحمود

۲۰ تەمووز

لە سلىمانىدا حكومەتى كوردستان

دوور لە پەنجە و ھەناسەي ئىنگليز، لە سلىمانىدا حكومەتتىكى پوختى تازەي كوردستان دامەزراپەو. كەس لە كەس نەدەكەوت، ياسا و شەرىعەت لە كارا بوو، ولات بوو وە بە ھەمەشت، يەكئىتى و دلپاكىي كورد گەپاىەو. پۇشتووكەكان ھاتنەو، لە ژيانىكى ئاسوودەدا پادەبوئرا، وەزارەتەكەيش دامەزراپەو. نانەوا و خواردەمەنى فرۆش واپان زانى، كە دەرگاي ھاتوچۇ داخرا، شت گران بوو، جا مەليك فەرمانى دا، كە بۇ ھەموو شتەك نرخ بېرىدە بكرىت و ئەوانەي شتبان شارەو و گرانپان كردو وە لە ھەر تىرەيەك يەكئەك بگرن و گوچەكەيان بە دەرگاي قەيسەريەكاندا بە بزمار دابكوترىت، بەلام لە پېش بەكارھىنانى ئەم فەرمانەدا ترس ھەموو پىويستىكى ھىنايە جى.

ئاسايش و ھاتنى بەگزادەكانى جاف بۇ سلىمانى

لە ماۋەى دور پۇژا دائىرە پەرلە فەرمانبەرەن، شەرگەرپ قازى و ياسا، ھكۈومەتى كوردستان كەتەمە گەر ئىشى گەل بەبى وەستان و دلپاكى بەرپۈە نەبرا. بۇ پەرۋزى و خۇش ھاتنەۋە يەكەم كەس بەگزادەى جاف ھات بۇ سلىمانى.

بە سەرۋكايەتتى كەرەم بەگى فەتاح بەگى جاف، ھەمۈر بەگزادە ناۋدارەكان بە ۴۰ سۋارى تىرەكانى جافەۋە ھاتن بۇ سلىمانى و مىۋانى تايبەتتى خۇى (مەلىك) بوون. شەر تايبەتتى كۆپۈنەۋەمەكى گىرەك كرا، كەرەم بەگ و ھەمۈر سەرۋكە بەگزادەكان و مەلىك شىخ مەحمۇد. كەرەم بەگ: بۇ ئەۋەى باۋەر پەكەن ھەمۈرمان سۆيىندت بۇ نەخۋىن، كە بەم چەشەنە لەگەلتىن وەك:

۱- تا يەك سال بەبى داۋاى ھىچ پارمەتتەك.

۲- تەنبا لە سالى دوۋەمدا بە چەك يارىيە بەرۋىن.

۳- لە سالى سىيەمدا بە سۋپاى بزانرۋىن.

بەلام، شىخ مەحمۇد وتى: زۇر سۋپاستان دەكەم. مەن نامەۋىت بە سۆيىند و يان زۇردارى ئۆۋە بەكەرەم، مەن و ئۆۋە نەبىت وەكە يەك گىيان و داراىى بەخت بەكەن بۇ نازادى. نازادىش بە خۇداىى و بەبى ئەرەك دەست ناكەۋىت چۈنكە نەبىت بېسىننەن، سۆيىند خۋاردن پۇيۈست نىيە. مادام ئۆۋە را دلپاكەن زۇر سۋپاستان دەكەم مەنەش لە پۇگەى نازادىى كوردە بچۈكەتەنم.

كەرەم بەگ: پەيمانمان بۇت دۇست يان دۈژمنى ھەرچى ەشەرەت وەيان ھكۈومەتتەك بىت لەگەلتىن.

بەلام داخەكەم ئەۋ پىاۋە گەرە و خانەدانانە لە پاش ئەۋ بېنىنەى مەلىك و گەرپاننەۋەيان، ھەر بەنىيازى بېردانى ھەلەبجە و خستەن سەر كىرى، خۇيان لە ژوانەكەيان دور خستەۋە و ھانى خەلىفە يۈۈنسى پۇغزايىيان دا، كە پەلامارى ئەۋ ھۆزە بەدات، كە لە شارەزۈورا بۇ ئاسايش دەسۋورانەۋە.

ماجىد بە ۵۰ سۋارى سۋپايىيەۋە لە نەزىك گىرەزە بەرەنگارى جەنگى خەلىفە يۈۈنسى بوۋ بەلام خەلىفە گىرا و لە شەرەكەى پەرەش و پلار بوۋ و ھىنايان بۇ سلىمانى بەلام مەلىك بەرەلەى كرد. خەلىفە بەخۇى و خزم و كەسۋكارىۋە تىكەل بە سۋپا و شۇرەش بوۋ نەگەرپاۋە ژوانى پىاۋانەى بەرە سەر.

لەۋ ەشەرەت و ئەۋ تىرانەى، كە تىكەل بە شۇرەش نەبوۋن و وزىگىشيان نەبوۋ، بە پۇيۈست دەبىرنەت پىشانىيان بەدەن، كە بە مەفەخۇرى نەژيان:

يىستا سالىح سالىمان جەزنى ناو تۆگمەچىيەكى زۇر دانا بوو، بىردىن مەھمەد زىھنى پېشانى دا.
ئە سوو پۇژ ۋەكو خۇي بۇي كىرەو ۋە خىستىو ۋە كار. لەو ۋەپېش بىر چاھ لە سلىمانىدا ئەم
پېژنامانى پى ۋەركرا بوو:

۱- پېشكەوتن: ھىكومتى ۲- بانكى كوردستان: ھاجى مستەفا پاشا ۳- پۇژى كوردستان:
م نوورى: نوورى شىخ سالىح ۴- بانكى ھەق: لە ئۇردوى كوردستان، ئەشكەوتى جاسەنە.

ئىنجا كە ۋەستا سالىح چاھەكى خىستەو كار ئەم نامەم نووسى ۋە لە لايمەن مەھمەد
زىھنىيەو، پىك خرا، چاھى كىرد:

بۇ پېشگامى مەلىكى كوردستان:

لە پوى بەخىشەيى ۋەگەرەيى خىو مىھرىبان ۋەلىسۆزى ئىو ۋە
گەلەكەتان، بۇ چاھىرەو ۋە بەكارھىنانى چاھەكە دەسلەتەمان پى بەخىشرا
تاۋەكو ۋەتەننى ھەنگى كورد بگەيەننى بە گۆيى خاۋەن بەختەندا، ئىتر داۋاي
بەرزىيى شىكۆھتان.

بەختەتان

خاھە ئەفەندى زادە ئەھمەد سەبىرى

۱ تەمبۇز ۱۹۲۳

ئەم نامەيە پېشكەش بە مەلىكى مەزىن كرا. بۇ ھەمور پارمەتى ۋە كارناسانى فەرمانى دا. بۇ
ناۋى پۇژنامەكە لە سلىمانىدا ۋەركىت كۆپۈنەو ۋەك كرا ۋە لەم ناۋانە (كورد. كوردستان.
تۆلە. ھەنگى كورد. پۇژى كورد. گۆزە ھىوا. ئومىدى ئىستىقلال. پەيمان)، ناۋى ئومىدى
ئىستىقلال پاكىشرا ۋە ناۋانرا، ھەمور پۇژى پىنجشەمەيەك پىلا ۋەكرايەو.

خوتەندەۋارى بەرپىز

لە نووسىنى گوزارش ۋە سەراھاتىۋدا. لەم نووسراۋەي (چىم دى) دا لايمەنى كورت
گرتەۋەمان گرت، چۈنكە ھەرد زۆرە، نووسىن تەۋاۋ نەبىت.

بزانىن دوا بەدۋاي باسدا چىتر دەپىن. كارەساتەكەت بخوتەنەو كۆل مەدە لە ئەنجامى
ناۋاننى پۇژنامەكە بە (ئومىدى ئىستىقلال) لە لايمەن مەلىكى مەزىن شىخ مەھمۇد بۇ كىرپىنى
كاغەز ۋە بۇيە ۋە پىۋىستى ۲۰۰ پەيە بەخىشرا بە چاھانەكە. پىاۋ نىررا بۇ كەركوك ئەۋەي
پىۋىست بوو كىرا ۋە ھىنرا. بە ناۋى مژدەۋە بۇ نامادەي نووسىن ۋە پارمەتىيى خوتەندەۋارانى ناو
شار ئاگادار كران بەۋ ھىۋايەي پىنە رىز ۋە كايەي پارىدەدان لە نووسىن ۋە بەكارھىنانى بىر ۋە
نامۇزگارىيان.

ئىنگلىز بۇ مەرامى خۇي مىنى ئەۋىت، مىنىش بۇ مەرامى گەلەكەم ئەۋىم.

شىنخ مەحمۇد

پۇژنامى ئومىدى ئىستىقلال

بەپۇەبەرىي پۇژنامى (ئومىدى ئىستىقلال) كەۋتە ئەستۇم. لە ژۇر چاۋدۇرى و لە لاپەن مەۋە، يەكەمىن ژمارەي لە پۇژى ۲۰ ئەيلول ۱۹۲۳دا كەۋتە ناۋگەل. ئەم ژمارەبە پەلەمەكى زۇر بەرز و بۇلدى بېرى و گەل زۇر بە تاسە و دەروونىكى گەرمەۋە پەلامارىيان دا و پتر لە چوار ھەزار دانە فروۋشرا. لە جياتى نيو پوپىە نرخی دانەمەك بە ناۋى يارمەتپىۋە لە سى پوپىە كەمتر نەمەدرا.

ئەم ھەلمەتى يارمەتپىۋە گەل، ھەموو پىۋىستى چاپخانەكەي پىك ھۇنا. بىچگە لەو ژمارەمەش ۵۰۰ دانە لە پۇستەخانەي كىرىيەۋە نەنۇرا بۇ ئىنگلىزەكان و پياۋە ناسراۋەكان لە بەغداد و ھەموو ھەفتەمەك بەم دەستۋورە پۇژنامەي ئومىدى ئىستىقلال بىلاۋ دىكرامەم.

دەستى نووسەرمان زۇر بوۋ لە ھاش ئەۋەي توانىمان چاپەكە بخەينە كار و پۇژنامە دەربەننىن، توۋشى پقەبەرى بوۋىن، دەيانۋىست دوۋچارى تەگەرە بىت، ھەندىكىيان بە پەلەي ئاۋىتەي نوۋسىنى توركى و فارسى يان ۋەرىي و ھەندىكىشىيان بە پەخەنە لە نوۋسىن و سىروشت گرتن، كەۋتە چاۋ و پاۋ.

بىرى ئەۋەيان نەمەكرەۋە كە نوۋسەر تەنبا خۇم و پۇژگەر و پىگىۋەر تەنبا مەمەد زىھەنپىۋە و ھەركىز خۇيان نىزىكى يارمەتى نەمەخستەۋە.

پوۋلى كوردستان

لە ناۋ ئىدارە و ھكۈمەتەكەي ناۋ سلىمانىدا ئىش و كار ئىچگار زۇر بوۋ ۋەكو ئىشى: پۇژى، دادپەرسى، پەلەمەيە، بىگومان ھەموو نوۋسىنەكانىيان بەي پوۋل بەپۇە دەچوۋ چا بۇ ئەۋەي ئەم كارانەش بچىتە پىزىكى پەسند دروستگردنى پوۋل بىپار دا:

لە كاغەزى بىرقە و پەنگار پوۋل دروست كرد:

لە پەنگى سەۋز ۸ نانەيى - نيو پوپىە.

لە پەنگى شىن ۱ پوپىەيى.

لە پەنگى مۇد ۳ پوپىەيى.

زۇر سوپاسى شىنخ لەتيفى دانسان دىكەم كە زۇر يارمەتپى دام.

مەركەزى سى ھەزار پۈللى چاپكراوم بىرد بۇ مەلىك، دامە دەستى. بېنى وتى:

ئەھمەد، نازانم بە چ چەشەن و زمانىك سوياست بىكەم، خستىە ژۇر سەجدە و وتى:
خوایە تۇ پىشتىوانى كوردىت ئەم خۇشپىيە لەم گەلە نەشارىتەوم. منىش پەیمانم بىت
بە سەر و مال درىغى نەكەم.

ھولى پىننوس و كاغەزى كرد: نووسى:

«دەرویش شەرىف، لە پارەكەى خۇم ھەزار پۈپپە بىد بە ئەھمەد ئەفەندى».

مەھمۇد

۲۰ ئىشردىن يەكەم ۱۹۲۳

پارەكە ھەزار پۈپپەم ۋەرگرت، چووم بۇ لای پەفلىق حىلمى، كە بەرپۈپپەرى قوتابخانەى
مەھمۇدى بوو ئەستەجى ۵۰۰ پۈپپەمان بە سەر قوتابخىيە ھەزارەكانى ھەر چوار
قوتابخانەكەدا دابەش كرد.

كاك پەفلىق دەپويست ئەو كارانە خۇى بىكرىدايە. بە پۈويستىم زانى، كە پىلى بلىم پۇژنامەكە
بىگىتە ئەستۈى خۇى، داۋاي فەرمانى كرد، كە مەلىك پىلى بىسپىرېت، بەلام پەسند نەفەر موورا.
پۈولەكان كەوتە كار و لە ھەموو پۈويستىكى ھىكۈمەتيدا بە كارىمەتېرا و بۇ ئەۋەى بەنى
پۈول ھىچ ئىشك بە دەستورى ياساى نەزانرېت فەرمان نەرچو و بلاۋكرامەوم.

بەرەلاكردىنى سوياپىيەكان

بە بۇنەى پۇژى بەسەر پاپووردىنى چۆلكردىنى سلىمانى و گەرپانەۋەى ھىكۈمەتى كوردستان،
پۇژى ۲۳ ئىشردىن يەكەم بوو. لە پاش ئاھەنگىكى خۇشى سوياپى، فەرمانى بەرەلاكردىنى
زابتە بەندىيەكانىش دەرچو، فائىق كاك ئەمىن، ئەمىن پەۋاندزى و غەزىز قەزاز و شىخ
سەلامىش بەو مەرچەى لە سلىمانىدا دانەنىشېت بەلام بە سالىح زەكى بەگ وترا: «لەبەرئەۋەى
پوتبە و نىشانى كوردستان بە شوۋرەى نەزانرېت دەپېت چاۋەپى بىت. چونكە ئۆيۇز دەمىر
ناتوانرېت ھىچت پى بېەخشىت، خۋاي كورد تۆلەت لى بىسپىنېت. بە پارەى كورد و بۇ ئاۋاتى كورد
چوويت بۇ بەغداد، دانىشە جىگات خۇشە».

ئەمە فەرمانى مەلىك بوو، كە بە سالىح زەكىيان گەباند.

زابتەكان چوونە دىۋان، بۇ بىننىنى مەلىك. پاش ئەۋەى كە مانگانەى پاپووردوويان پى
بەخشا، وتيان ئىمە سۆيىندخۇرىن. خال بەگ تەفرەى داين بەلام بەختى ئىمە باش بوو. بەم
خەپسپىيە لە پۈوپپەشى پزگار بوو، پىشتمان نەكرە شۆپشەكەمان، پۈوى دۆستى لە دۆژمن.

نۆز پووى خۇشيان بىنى و مەلىك پىنى وتن:

لەبەر كارىزەكە و ئوروى مەلەكەندى باخىكى ناياب نەخش بىكىش لەگەل ھەزىكى گەورە.
لە پاش تەواپوونى نەخشى باخەكە لە زەمىيەكى (۱۰۰) دۇنمىدا، لە مانكى كانوونى دووھەدا
نەمامى دارى مىوئى لە شارىاژپەرە بۇ ھىنرا و نىژرا بەلام داخەكەم لە پەگ و رىشە
بەدەرھىنانى دار و نەمامەكانى نەم باخە ناياب و مەزەنە و پەركردنەوئى ھەزەكە لە لاين
سكىرتىرى مالىيە، سالىچ پاشاۋە، دوزمنايەتپى خۇيان بەرامبەر بە شىخ مەحمود پىشان دەدا،
بۇ دلتايى و خۇيردەنە پىشەۋە لە لاى ئىنگلىزەكان، كە نەيدەزانى دەبىت بە پەلە و لەكەيەكى
گەورە بۇ يادى خراپى لە مېژووى شارى سلىمانىدا و ھەرگىز بە باش ياد ناكىت.

چوونم بۇ بازىيان، پۇژنامەكە و كاك پەفىق ھىلمى

بە بۇئەى پىوئىستى چوونم بۇ كۆكردنەوئى مەزى دىھاتەكانى خۇى (شىخ مەحمود)،
بەپىۋەبەرى پۇژنامەكە ئومىدى ئىستىقالام سەپارد بە كاك پەفىق و بە فەرمانى مەلىك مەنىش
بۇ داچەندى مەرەزە لە گرە سەپى بازىيان و كەركەردى چەلتووكى ئەمبارەكان، پۇشتم، بەلام
ھەرچەندە بە ھاندانى فەقى مەمەدى ھەمەۋەندى مودىرى مورتكە لە لاين شىنكى و
ھەمەۋەندەكانى بازىيانەۋە توۋشى مەندوۋىيون بووم، ئىمە بە شىنەيى و دۇستانە بزوتىنەۋە،
بەردمانە سەر، ئاۋى جۇگەى تەينالمان پاكىشا.

فەرمانم پى درا، كە ھەمووگەنم و جۆ و بىرنج بە مۇلى دارىكەلى بىكەمە ئەمبارەۋە بۇ پۇژى
پەشى دوايى، پارەى مەزى دىھاتەكەم ھىنايەۋە بۇ سلىمانى و سەپارد بە گەنجىنەى تاييەتى.
لەو كاتەدا بىنىم كە لەسەر سەرىانى مەگەۋتى گەورە و مەنارەكەۋە بە دورىين دەپواننە ئەو
فېۋكانەى كە شەمىران بۇمباپاران دەكەن. چۈنكە ھەممى سان ئەھمەد سۆندەخۇرى شىخ
مەحمود و گەلى كوردە. زانرا كە خانوۋ و دىھاتيان ويران و خاپوور كرا. ئاژەل و ژن و پىپاۋ و
مەنال ئىجگار نۆز كۆژراۋە، فېۋكە ماۋەيان نادات.

ئىنگلىز و فېۋئەلمەكانى

ئىنگلىزەكان بۇيان پوون بوۋەۋە، كە بە جەنگ و سەپا چارەى شىخ مەحمود ناكىت، ئىنجا
كەنەيان لە ەشاير و ھىزەكانيان دەكرد. لەمەپىش ناۋى چەند تىرمەكەمان ھىنا، كە لەسەر
بەرنامەى مېجەر ئەدمۇندس و چەمەن دەبزوۋتەۋە و ئەمجارمىش حاجى شىخ عارفى
سەرگەلۋوشيان ئاۋىتە كرد.

بەراستى حاجى شىخ عارف، پىپاۋىكى بەپۇژ و خاۋەن جەۋەر و قۇناغ و پىرۋىزىيە.
كەلكەلى ئىستىقالى ناحىيەى سوورداشيان خستە پىش، لە فەرماندەى شىخ يوسىف، مودىرى

خىجى سوسىدا لەشكرىكى زۆرى ئاردا يالانقۇز و قەرەچەتان و داواى جىبابونەھىيان كىرد.
بىم بۆنەيەھە نامەى شىخ مەحمۇد بۆ حاجى شىخ عارف لەگەل مەلا پەسولى
ھورەملووكىدا بۆى ئاردا و پاسبىرىكى زۆرىشى كىرد بەلام بى وەلام ماہەھە.

زۆر محترم خالە شىخ عارف

دەستان ماچ ئەكەم، ئېھەم بە قەلەيكى بەرز و سەخت دانائەھە بۆ خۆم، بە قسەى
مامۇسقاكەت بزووتنەھە، ماہەى پەچەلەك پرائنەھەمانە، بە ھىواى گەلى كورد
خستنە ژىرپى ئەدمۇندس كار تەواو نابىت. دەبىت بە ھەموومان كۆسەى بەدى
كورد لە ناو بېھەىن. مەبىن بە ھەوئى خويندۇرئاندىنى لادىيىسى ھەزار. ئەمە
بفەرموون لەشكرەكە بلأو بەكاتەھە و لە چ جىگايەك ھەفەرموون ئامادەم بىمە
دەست ماچكىردنتان.

مەحمۇد

۲۵ مايس، ۱۹۲۶

زۆر چاوەرپى وەلام كرا، دواىى بېيار بە ئاردنى لەشكرىك درا بۆ بلأوكردنەھەى ھىزەكەيان،
نەم لەشكرە بەم جۆرە نىررا:

سابىر كەرىم بەگ: ھەمەھەند بە ۱۵۰ سوارەھە.

مەحمۇد خاتىر: سەمەيل عوزەبىرى بە ۳۰ سوارەھە.

ماجىد: سوارەى سەپاىى بە ۵۰ سوارەھە و ۲۰ ئىستىر سوار.

ئەم ۱۵۰ چەكدارە سوارەپە لەگەل پۇژا گەپشتنە سەر مەكۆكەيان. پاش جەنگىكى دوو سى
سەعاتى، بە پرىندار كىردنى براپەكى شىخ يوسىف و گرتنى كۆنخاكەى يالانقۇز دواىى ھات. جا
ئەمە وئەپەك پو لەو كەسانەى، كە ئىنگلىزەكان دىچوونە بن كلىشەمەيان بە پارە خوئىنى
دەپشتن و ھىمانتوانى تەفرەھەيان بەھن.

پۇژنامەى ئومىدى ئىستىقلال

لە بازىيان مامەھە پۇژنامەى ئومىدى ئىستىقلال كەوتە دەست نووسەرى مۆزوى بابان
خسەن نازم، كە يەكك پو لە دانا و زاناكانى سلىمانى، فارسى و توركىش ئاوتەى نووسىنى
كوردپەكەى كرا. ئىتر ھىواى ئەھەم نەما، كە جارىكى تر بىتوانم كارى پۇژنامەكە بگرمەھە
دەست چونكە مانەھەم لە بازىيان پۇيىستىر پو.

سەپاى لىقىى ئىنگلىز لە چەمچەمال و كۆلەبۇر، مۆلكەمەيان دابوو و بە پىى ئەو ياساينەى

بۆمان دىھات گوايا ئامامى گرتنەۋەي سلىمانىن و دوايى بە ژيانى حكومەتەكەي كورد، كە ئافەرىدەي خۇيانە.

جا فرمانم بى درا، كە لە بازىاندا بە پىشدارى و بەرىستى ھاتنى ئەر ھىزە بىنمەۋە و ئاگادارى پىرۇگراميان بىم. بەدخو و بەدخوى كورد، كە لە دوزمەنە پاستىيەكەمان بە زىانتر بوون. زۆر لە ھەمەۋەندەكان بەرھەلىستىكار بوون ھەمەۋ پۇژۇك پىاۋى ژىر و كارنامەم بەپۇۋە بو. لە ھەمەۋ بىزۋوتنەۋەيەكى دوزمەن ئاگادار بوون. پۇژى ۲۳ى مائىس ۱۹۲۶ فېرۇكەي ئىنگلىز دىستى كورد بە ھاتۇچۇ و ھەپشە. ئاۋاۋەي خىستەۋ ناو ولات و ئەم بەياننامەپەي لەسەر سلىمانى فېرۇ دا، كە چەشنى بەياننامەكەي پىشۋىيەتى:

ئىعلان بۇ شىخ مەحمود ئەفەندى و خەلقى سلىمانى

خەبەرتان بىت، كە لەپىش رۇژى يەكشەنبە بىست و پىنجەمى ئەم مانگە، مۇتابىقى بىست و يەكەمى شەۋال، شىخ مەحمود لە چەمچەمال يان لە كەركوك دىمخالەت بىكات. بۇمباردىنى مەركەزى سلىمانى ئىجرا ناكىرت بەلام ئەگەر خەتتا ئەر و مەختە دىمخالەت نەكات، بۇمباردىنكى شەپىد واقىع دەبىت.

بۇ ئەۋەي بەبى كەم و زىاد بىكەۋىتە پىش چاۋى خۇيىندەۋارە بەرىزەكان بە زىنگۇگراف دەرھىنرا و پىشان درا. جا بە دواي ئەم بەياننامەپەدا چوار پۇژى ترمۇلتىيان دا. بەلام ئەم ھەپشەي گىيان كىشان و ويرانكردنە لە كۇيۋە، لە لايمەن كۇيۋە كراۋە؟ نازانرىت. تەنبا فېرۇكەي ئىنگلىز پەيام و نىزراۋ بوو چۈنكە بەياننامەكە بى ناو بوو.

پۇشنى شىخ مەحمود بۇ چەمچەمال و بۇردومانى سلىمانى

بەرامبەر بەم ھەپشە و زالىەتییە شىخ مەحمود بەبى وىستان نامەيەكى نارد بۇ ئەمۇندس لە كەركوك، كە ئامادىيە بۇ ھاتن بۇ چەمچەمال و لەۋشەۋە بۇ كەركوك.

پۇژى ۲۰ى حوزەيران شىخ مەحمود گەيشتە قەرەداخ، بىگومان بە سوارى ولاخ و بە ناو ەشايرى كوردا و پۇگەي سلىمانى - كەركوك بۇ سوارى لە ۳ پۇژ كەمتەننىيە. بەلام بۇ شىخ مەحمود، كە پتر لە ھەزار سوار كۇيۋىۋە نەرفەتى ئەۋەي نەمدرا كە يەكسەر بىكەۋىتە پۇگە. پۇژى ۲۶ گەيشتە سەنگاو، كە ھەمەۋ شىخان و پىاۋە ناسراۋەكانىيان موچەخۇرى ئىنگلىز بوون. ئىتر ئەمۇندس يا ئىنگلىزەكان ھەمەۋىيان بە ھەلىيان زانى و بە شىدەت سلىمانىيان بە بۇمبا دابىژا، كۇلانىش پىپو لە لاشە.

بەبى ماۋەدان ھەمىشە چوار فېرۇكە لەسەر شارە بىۋلەتەكە بۇمباي فېرۇ دەدا، پۇژى ۲۶ و ۲۷ و ۲۸ى حوزەيران سلىمانى لە ژىر بۇمبا و ئاگردا نەژبا.

گەل، كە لە چاوەڕوانىيى مژدەي خۇشى و پىكها تندا و لە خەوى ئاسوودمگيدا بوون، پۇژى ۲۶ى پىش گزنگ فرۆكەوانى پياوانى ئىنگلىزى بەدبەخت سلېمانىي كرد بە جەمەنەم.

من لە بازىيان لە كاروانەي فرۆكەكان وام زانى، كە سوپاكە دەهينت و لە سلېمانيدا داي دەهينت. بەر هيوايەي كە لە پىش خۇ دامەزاندنياندا پاش بانگي ئىواره بە سوارەي عەشاير و هيزەكەي خۆمەو، شەبەخونيان بكەين. پريارم دا بەي چاوەرپى هاتنەوې پياوكان نمو پۇژە لە چەمچەمال، بە ۱۰۰ سوارەي هەلبازاردەو چووين بۆ سەر سلېمانى، لە كانى گۆمە تى گەيشتين، كە تەنيا بۆمباردمانە گەيشتينە ناو شار. لە هەموو سەريان و مالێك بلىسەي ناگر هەلدەستى، خانوو ويران و كاول بە سەريەكدا پروخواه، شارى چۆل و بى خاوەن. لە ژىر بۆمبا و مەترليۇزدا ژن و منال و پياو كەوتبوونە دەشت، بەي خۆراك و ناو، بە پىي پىخواسى.

چۆنەيتى كارەسات بە نووسين تەواو نابيت. ئەم كرىوھە كيويە لە دەست پياوھە دلرەمەكانى ئىنگلىز بەولاو، باوەر ناكريت لە پەوشتى هېچ ئادەمىزادىك بوەشيتەو.

گەيشتمە سەراي حكومەت، ئەو ديمەنەي بېنينم جىي باوەر نېيە فرامۇشى بكەم، ئەوانەي كە بۆ بەرپۆهەبرى سلېمانى و ئاسايش دانرايوون، سەيد محەمەدى مفتى و سەيد رەئوف و يونس عبدولقادرىم بىنى بۆهۆش كەوتبوون. زۆر ماندوو و پەريشان بوون وتيان بە درۆڤايى پۇژ بە ۵۰۰ چەكدارى سوپايى و لە ژىر بۆمباردا خەريكى پاريزگارين لە دز و جەريە نامەردەكانى خۆمان، ئەوانەي بە پرۆگرام و قسەي ئىنگلىزەكان تەفرە درايوون. ۲۷/۲۶ حوزەيران.

لێرەدا لە باسەكەمان لا دەهين و پرسيارێك لە راستگويان نەكەين:

۱- كى دۆژمنى ئىنگلىز بوو؟ يان كى مالى خواردبوو دانىشتوانى سلېمانى؟ يان مزگەوت و بازار و خانووى شارەكە، چە خراپەيەكى كردبوو بەرامبەر بە حكومەت و ئىنگلىزەكان؟

۲- ئەگەر شەيخ مەحمود دۆژمنى بوو، كە گرتى بۆچى هينايەو؟ كە هينايەو بۆچى نازوردەي نەكات؟ چى دەوت نايەتاتى و نەسەلاتيشى نېيە بيگريت، يان لە ناوى بھات؟ گەل و شارى سلېمانى چى بكات؟ بەلى، ئەزانيت گەلێكى پاشكەوتوون، دەنگيان بە هېچ لايمەكدا ناكات و هېچ دادپەرستىكيش نېيە لەم زۆردارى و مۆلوزمىيە بېنچيتەو. ئەوانيش لە خولگيرى ناترسن، ئەگەر هەوێنى ئەم كارەساتە ئەدمۆندس يا چەمەن و يان نوێل بھاتايە و بەسەراھاتووى شارى سلېمانىي بېينايە، با ئىنگلىزىش بن ئايا گومان هەيە، كە جەريان نەئەسووتايەو؟

شىنخ مەحمۇد گەراپەھە بۇ سلىمانى

لە پىش گزىنگدا گەپشەنەھە تەپە شوانكارە، بازىيان. پۇژى ۲۷ و ۲۸ پىش فېۋكە ماوھى
ھاتوچۇى بېرى. بەبىستىنى بۇمباردمانى سلىمانى شىنخ مەحمۇد گەراپەھە لە تەنگىسەرەھە ئەم
نامەيى نارد، وەرەم گرت.

كۆپى خۇم ئەھمەد:

ئەوا ئەمجارەپش كەوتىنەھە ژۇر بۇمبا. زولمى ئىنگلىز گەپشە ئەمبەرى بى
وجدانى. دەچمەھە بۇ شارە وىزان و لىقەوماوھەكەمان. سەيىنى ئىوارە وەرەھە
بەمبىنە.

مەحمۇد

۱۳ تەمبوز ۱۹۲۴

لەسەر فەرمان و نامەكە، پۇژى دوايى چوم بۇ سلىمانى شارى چۆل و وت و وىزان،
كۆلانان پەر لە ئاو و خانو پووخا، بىجگە لە سەريان و چەكدار كەس ئەمبىنرا.

چوونم بۇ سلىمانى

گەپشە خەمەت مەلىك، زۇر مات و دلقەنگ بوو بەلام لە قەسەردن و بزوتنەھەى ئاگر
بەبارى. فەرموى ئايا لە پاش ئەم كارەساتەپش پەنجەرۇ دەپىن؟ نا، چونكە ئەمە بەشى كوردە
ھەر دەپىت بېستىن. بەلام ئەم دوژمنەتان زۇر گەورە و بەھىزە، بەدخو و بەدبەختن، بى
بەزەپىن، پىاوى خراپيان زۇرە نووسراوئىكى دايە دەستەم و فەرموى بەپى ئەم مادانە ئىشى
خۆت تەواوبكە و زۇر بەنەپنى بگىپرەت.

۱- كپەى چەلتووك.

۲- بارى ۴۰ ئىستەرگەنم ئامادە بىرەت لە گونەدا.

۳- ھەموو پۇژى جومەيەك بارى ۴۰ ئىستەر لە گەنم و جۇر بىرنج لە گونەدا ئامادە بىت.

بىجگە لەم مادانە، مادەى نەپنى (ئەوا دوژمن كەوتەھە خەرمەكات. لە فەرماندەى نوورى
سەعيد پاشاى وەزىرى دىفاعدا سوپاى لىقى، ئاسورى لەگەل سوپاى عىراق، لە كۆلەپۇرەھە
دېن بۇ سلىمانى پەنگە دوو پۇژى تر بگەن. ئەم پىرۇگرامە بەم ناوانەى ژۇرەھە دىگەپەنرەت و
بەپى وستان لە ماوھى ۲۴ سەعاتدا بەجى دەھىنرەت:

۱- ماجىد بە سوارەى عەسكەرىيەھە: پىشتى تەپە شوانكارە- تاسلووچە.

۲- سابىر بە سوارەى ھەمەھەند: پىشتى ئەلايى- تاسلووچە.

۳- مەحمود خاتىر بە سوارەى سەيلى عوزۇرى، پاشدارىيى ماجىد.

۴- ھەمە ئاغا و خەلىفە يونس بە سوارەى پىشەرى و جاقىقە: پاشدارىيى سەپىر.

۵- تەھمەد خواجه و مىرزا شەل بە سوارەكانى خۆى و مەندىمى لەگەل ھەموو پىيادەى بازىيان لە دەروىشان و گىرەسەپى پىشدار نەپىن و يەكەمىن جارى بەرەنگارى دوزىمن نەپىن.

گەپنامە ھەمە بۇ بازىيان و ھاتنى سەيلى ئىنگىلىز بۇ سەيلىمانى

ئەم نامەيەم پى سەپىر و نەپىت ئەم شەرىش بە ھەموويانى بگەيەنم. بۇ لاي ھەرىكەتكيان دوو سوارم نارد و پىيان گەيەنرا. دەستەبەجى گەپنامە ھەمە بۇ بازىيان، تا پاش نىوەرۇ لەشكر نامادە كرا و ئۆوارە گەيشتەنە تەپە شوانكارە و مەلا ەلى و دوو سوارەم نارد بۇ تاسلۇوجە. داخەكەم كەس نەھاتىبو لە پىش كزنگدا. ۱۴ تەموز ۱۹۲۴.

دوو فرۇكە گەيشتە سەرمەن. سوارە و پىيادە نەزىكەى (۲۰۰) چەكدار لە ژىر كەپەرەكانى تەپەشوانكارە و چۆلداو نەزىك لە شەقام، مەزنگە ۴۰۰ مەترە دوور ماينەمە بەلام و لاخ بە جارەك پەتيان پەچرى و كەوتنە دەشت و ئىمەش بە پىيادەيى ماينەمە و نازانين چىمان بەسەر بىت. فرۇكە ماوەى نەدەدا خۇمان نەركەين. لە سەعات ۹دا پىشدارىيان، چوار زىزەلى گەيشتە سەرى كانىيەكەى تاسلۇوجە. پاش يەك سەعات نەزىكەى ۵۰۰ ئاسوورى (تەيلى) ھاتن و چوون لەسەرى تاسلۇوجە مۇلىيان دا. ھەروەھا لە چيا و پەشتى (ئەلايش) ھەمە ئاسوورى گەيشتە سەرى تاسلۇوجە بۇ سەعات ۱۲ ھىزى ئۆتۆمبىل و پىيادە و سوارە و بارخانەيان پەى دەر پەى ھات و راپوورد. بەلام ئىمە تەواناي ھىچمان نەبوو. جىگامان دەشت، فرۇكە و زىزەلىيان زۆر بە ئاسانى لە ناويان نەبردەين و ھىچ ھىوايەكەيشمان نەبوو بە ھىز و چەكدارى خۇمان. جا خۇمان پاراست تا ئۆوارە.

گەپنامە ھەمە بۇ دارىكەلى. ولاغەكانمان لە ئاوايىيەكانەمە بۇ ھىزىرايەمە. ئەم شەمە سەپاكەيان گەيشتە كەندە كەمە و مۇلىيان دا بەلام مەن لە دارىكەلى ئاشەكەم رەك خەست و مەستم كەم بە كەپەى چەلتووكى ئەمبارەكە. خەرمەنى گەم زۆر گەورە بوو و گىرەى لەسەر بوو. بە پەلە بارى (۴۰) ئىستەم لە بىرەج و گەم پەك ھىنا. لەگەل ئىستەمەكاندا بەبى وەستان بار كرەن و گەپنامە. بارخانەى كاروانى دوو ھەمەش پەك ھىنا و لە ئەمبارەكەدا دام نا بۇ گەپنامەى ئىستەمەكان و سەپاردەم بە مەلا ھەسەن و لەگەل سوارەكان ۴۵ سوار بووين، بازىيان بەجى ھىشت و پو بە شارىيازىر كەوتەم رەگا. ۱۸ تەموز ۱۹۲۴.

ئەمبارەش خەنچەى ھىواى كورد بە ئاگرى سەيلى لىشى و ھەرمەندەيى نوورى سەپەد ھەلپەووكا. تەخت و تاراج تەك چو، پۇزى ۱۸ تەموز پاش نىوەرۇ ئىنگىلىز بەھىز و چەكى ئاگرەنەمە ھات و سەيلىمانىيى داگىر كەرمەمە.

چۆلكردن سلىمانى

پۇزى ۱۶ تەمۈز ۱۹۲۴ شىخ مەھمۇد سلىمانى بەجى ھىشتىۋى كە بازىانم بەجى ھىشت گەشتىنە شارىاژى، دېى سىتەك، زانىمان بارمگا لە قەلاچالان و ماجىد و سوارەى سوپايى لە تەگەران. چووم ماجىد بىنى و ھۆى گۆرىنى پىرۇگرامە كە چى بوو پىرسىارم كىرد.

وتى: لەسەرى تاسلۇوجە جەنگ كىردن لە ناوچوونى ھەموومان بوو چونكە سوارە بەرامبەر بە پىادە و فرۇكە ناتوانىت بچەنگىت. چىاكە پووت و بى پەنايە. من چووم بۇ ئەشكەوتەكانى كەلەوانان، شەو لە كەندەكەو گالەمان ھى كىردن، لە دوايشدا ئاگرمان نا بە پووشەكەو، زۆر شەرزەى كىردن، ئىمە بە ناسۆرەو گەراينەو و ئەوانىش بە ئاواتەو گەشتن و چوونە سلىمانى. قەى ناكا تۇفيق ئەفەندى بىرىندارە.

وتى: ئەمەد نازانم ئىمە دواى چى كەوتووين، ھىوامان ئىنگىز بوو وا دەرکەوت ھىچمان ناداتى. تورك و ئىرانىش لە ئىمە پەرىشانترىن و ھىچ ئومىدىكىان لى ئاكرىت، كەرابوو دەبىت ھەر خۆى (مەلىك) چارەك بدۆزىتەو. چونكە ئەمجارە ھەك جارى پىشور نىيە. وتم: شەو دەچم بۇ قەلاچالان، قەسى لى دەچىزەو بزانم بىرى چىيە، ئاگادارت دەكەم. گەشتە بارمگا.

لەگەل گەشتەم فەرمووى بۇچى بازىانت بەجى ھىشت؟ تىم گەياند، كە پىويستە لە پىرۇگرامى تازە بگەم. لە بابەت قەسەكانى ماجىدەو پىرسىارم كىرد، فەرمووى: لەم كاتەدا، بەھىزىن سوپامان يەك پەنگە ئەگەلەى گيان نەدا ماف وەرناكرىت. تا چەمەمال بە سوارە و چىاكان بە پىادە تەنراو. تا دواكەس دەجەنگىن. ئىمە لە ئىمىرۋە مېژووى كىرد دادەننىن، چش لە راپوردو.

لەم بابەتەو زۆر دوا، فەرموودەكانى تىژ و كارىگەر بوو. پاش ماومەك ماجىد بىنىيەو و تىم گەياند.

فرۇكە ماوەى نەمەدا. پۇژ پىگەى بزووتەوئەى نەمەدا و فەرمانىش درابوو، كە تەقە لە فرۇكە نەكرىت.

لە فەرماندەى سوپايىيەو

قەلاچالان

ژمارە ۱

پۇژ ۱ ئاغستۇس ۱۹۲۴

بۇ پىشگاھى مەلىك و باش قوماندان

لەسەر فەرموودەكانتان. تەرتىبات كرا و لە ژىرمەو ەرز دەكرى و ئەم پىرۇگرامە بە ھەموو

فەرماندەكان گەيەنراو. جا بۇ ئەمەي ھەر كەسە بۇ جىڭاي خۇي بچىت و بە زووترين كات بگەنە جىي پېسپىراو پيان: چاوپرېنى فەرمانتائين.

بەزا
قومانندان

سوپايى	عەشاير	
۱۳۰ پيانە	۱۳۰ پيانە	۱- بۆسەر كەلكى قەيوان: غەزىز ئەفەندى
۱۳۰ پيانە	۱۳۰ پيانە	۲- بۇ پىشتى خەمىزە: پەشىد ئەفەندى
۱۳۰ پيانە	۱۳۰ پيانە	۳- بۇ سەرى ئەزمى: پەمىزى ئەفەندى
۱۳۰ پيانە	۱۳۰ پيانە	۴- بۇ چالە بەفەرەكان: غومەر ئەفەندى
۱۳۰ پيانە	۱۳۰ پيانە	۵- بۇ كەلى گۆيژە: جەلال ئەفەندى
۱۳۰ پيانە	۱۳۰ پيانە	۶- بۇ رېنى قېرگە: حىكمەت ئەفەندى
۱۳۰ پيانە	۱۳۰ پيانە	۷- بۇ كلكەي خەراجيان: غەبىدوللا ئاغا

- ۱- لە شارباژىر: ماجىد ئەفەندى تەرتىپات لە لايەن خۇيەمە دەكرىت.
- ۲- بۇ شارەزور: خەلىفە يونس و سوارەكانيان.
- ۳- بۇ قەرەداخ: سەيد محەمەدى جەبارى و سەيدە و سوارەكانيان.
- ۴- بۇ بازىيان: سابىر بەگ و سوارەكانيان.
- ۵- بۇ سەرچىنار: مەحمۇد خاتىر و سوارەكانيان.
- ۶- بۇ سىرۆچك: خەمە ئاغا و سوارەي پىشەرى و شىوېكەل.
- ۱- پيانەي ھەورامى. ۲- پيانەي شارباژىرې، لە جىڭاي خۇياندا چاوپرېنى فەرمان دەبن

لە لايەن مەلىكى مەزنەمە بەم جۆرە فەرمان درا.

پىشت بە خوا، لامان باشە

مەحمۇد

فەرمانى مەلەكى

ژمارە ۱ قەلاچولان

پۇز ۱۰ ئاغستۇس ۱۹۲۴

پىشت بە خوا

بۇ قوماندەي سوھايى: رەزا بەگ

نەمجارەيش دوژمنى خولنمژ، لە شار و نىشتمانەكەي خۇماندا ئاوارەي چىپاكاني كردين.
خوا پشتيواني ئۆمەيە و پەشيمانى بەشى ئەوان. ئۆمە پۆلەي ئەم نىشتمانەين. ئەبەيت بە
نازادى تىيدا بژين بەلام ھيوادارين، گۆرستانى دوژمنى بەدبەخت لە ژۆر پۆي دلاوھرانى
كوردە بېينين. تگايە بودجەيەكەي كاتى و (موقت) بە پۆي پەلە و پوتبە بۇ ھەموو سوھايى و
عەشايرەكان بە پەلە دروست بگەن و پۆزانەيان بۇ دابننن و بۇمان بننن.

مەحمود

لە لاين فەرماندە و لۆژنەي سوھايى و عەشايرە ئەم تەرتىباتە كرا:

۱- بەشى سوھايى: پيادە

لەگەل خواردەمەنى و بەرگ و پۆلاو بۇ يەك سوھايى: پۆزى ۸ ئانە^۱

لەگەل خواردەمەنى و بەرگ و پۆلاو بۇ يەك سەردەستە: پۆزى ۱۲ ئانە.

لەگەل خواردەمەنى و بەرگ و پۆلاو بۇ ملازمى سانى و ئەوھل: پۆزى ۲ پويە.

لەگەل خواردەمەنى و بەرگ و پۆلاو بۇ يوزباشى و بەرزت: پۆزى ۲ پويە ونيو.

۲- بەشى سوارە: سوھايى

بۇ يەك سوھايى سوارى: پۆزى ۲ پويە

بۇ يەك سوھايى سەردەستەي سوارى: پۆزى ۲ پويە ونيو

بۇ يەك ملازم سانى و ئەوھل: پۆزى ۳ پويە

بۇ يەك يوزباشى و بەرزت: پۆزى ۴ پويە

۳- بەشى سوارەي عەشاير

ئەگەر لە بارمگا بن وەكو سوارەي سوھايى پۆزانە وەردەگن و پۆزانى جەنگ يەك پويە پتر.

۴- فەرماندەكانى عەشاير: ئەگەر لە بارمگا بن وەكو سوھايى و پۆزانى جەنگ يەك: پيادە

پۆزى ۴ پويە، سوارە پۆزى ۷ پويە.

۵- لۆژنەي كرپنى نازووخە و پيوست:

۱- رەزا بەگ ۲- يونس ئەفەندى ۳- عيزەت نەجيب ۴- ئەحمەد خواجە ئەفەندى.

۱۲ ئاغستوس ۱۹۲۴

۱. ۸ ئانە: ۳۷ قىلى و نيو

لهسەر بریاری لیژنه‌ی جهنگی سوپایی و عه‌شایر، بۆ چوونه سەر سوپای حکومەت له سلێمانی بریاردارا:

له ژێر فەرمانده‌ی ماجید: له هەر چوار لای شارهوه:

۱- سواره - پوغازیی ۲- پشدری ۳- سوپایی ۴- لکه پیاده‌کانی چپای گۆیژه و نه‌زمی.

نهم هیژه نزیکه‌ی ۳۰۰ چه‌کدار، شه‌و چوونه سەر سوپاکه‌ی سلێمانی. له کاتژمێر (۹) هاش نیوه‌پۆدا ته‌قه ده‌ست پێ کر. له ماوه‌یه‌کی که‌مدا هه‌موو (نقطه‌)کانیان به‌جێ هێشت، ته‌نیا بئکه‌که‌ی (خانی شیخ نه‌حمەد له سابوونکه‌ران) گیرا. مه‌ترالیۆزه‌که‌یان و (۳) سه‌ریازیان گرت. به‌لام له جووله‌کان سوپاییه‌کی پێ چه‌ک گیرا و به‌ره‌لایش کر. له سه‌عات ۱ هاش نیوه‌شه‌و گه‌ڕانه‌وه بۆ شاریاژێر، باره‌گا له کانی سارد.

له سلێمانیه‌وه

له پۆزی ۱۰ تشرین یه‌که‌مدا له ژێر هاریزگاریی دوو فرۆکه‌دا له کاتژمێری (۶) پێش نیوه‌پۆدا نزیکه‌ی ۲۰۰ سواره‌ی سوپایی له شه‌قامه‌وه بۆ که‌لی گۆیژه و تابوورێکی پیاده بۆ چاله به‌فره‌کان هێرشیان هێنا.

له که‌لی گۆیژه له فەرمانده‌ی جه‌لال ره‌شید نه‌فه‌ندی عاسیه‌خاندان به‌ ۶۰ چه‌که‌داره‌وه به‌رامبه‌ریان وه‌ستان. تا به‌رای سواریان ده‌گاته سه‌رکه‌ل، له لایه‌ن هیژه‌که‌ی جه‌لاله‌وه په‌لاماریان درا و ناچاری گه‌ڕانه‌وه کران. هه‌رچه‌ند له‌به‌ر نزیکه‌ی هه‌ر دوولا به‌ یه‌کتر، فرۆکه‌که‌کان هه‌چیان پێ نه‌هه‌کرا، بۆ ترس و مه‌ترالیۆز به‌کارهێنان نزیکه‌یان ده‌بوونه‌وه فرۆکه‌یه‌کیان پێکێنرا و له دیی ژاله‌ که‌وت. به‌لام سواره‌کانیان له گه‌ڕانه‌وه‌دا کوژراوی سه‌ریان، و لاخ به‌سه‌ر یه‌که‌دا تیکه‌ل بوو و ئیجگار زۆر بوو (۳ ته‌هنگ به‌هه‌یشه‌که‌کانیه‌وه) ده‌ست که‌وتیان بوو.

پیاده‌که‌هێشیان

هه‌روه‌ها له فەرمانده‌ی عومه‌ر نه‌فه‌ندی، به‌ ۶۰ چه‌که‌داره‌وه به‌ره‌نگاریان بوون، هاش ماوه‌یه‌کی که‌م و که‌وتنی فرۆکه‌که‌، ناچاری گه‌ڕانه‌وه بوون. کوشتاریان زۆر بوو. نه‌مانیش ده‌ ته‌هنگ و هه‌ندیک فیه‌شک و مه‌ترالیۆزێکیان ده‌ست که‌وت و سوپای میری به‌ دڵ شکسته‌یی گه‌ڕانه‌وه بۆ سلێمانی.

ئەمجارە سوپايى عىراقلى ھېنا

ئىنگلىزىمەن ئەمپىلاننى كە بەدوایدە عەودال بوون، تازە دۆزىيانەمە. لەگەل ئەمەدە، كە ولسن لە پاداشتەكەيدا دىلەت كورد و عەرەبى عىراق ھاودەرد بوون، بە برىستى و تونىەتى ھاوېشت و چاكەخوۋى يەكتەر، لەمەپېش خوڭدەتەنەمە بەلام ئېستا بىناغەى دۆزىيانەتېيان بۇ ئەم دوو گەلە دامەزەند بۇ ئەمەى بگەن بە مەرام.

ئەمجارە بە ناوى دىسۆزى عەرەبەمە و بە ناوى ھۆكۆمەتى عىراقەمە، بە فەرماندەى نوورى سەئىد ھاتەمە سلىمانى، ئەحمەد بەگى تۆفېق بەگ كرا بە مۆتەسەرىف. بەلام ئەحمەد بەگ پىاۋىكى راست، لە ھەمۆو كەركار و پەشتىكەدا مەردانە و بەرپىز بوو تەنبا ئارەزوۋى گەورەبى تووشى ھەلەى دەكرد. بىرى كوردەيتى ئىجگار بەرز و لە ھەمۆو داوا و كارساتىكەدا ھاۋكار و ھاۋىەشەى كەرد. بە تاپەتەى خۆشەۋىستى شېخ مەحمۇود بوو، زۆر بەرپىز و بەرزى دەپىنى. بەلام ئەدەمۇندس بەھىزەر بوو، لە شېخ مەحمۇودى پەرىپەمە، ئىتەر بە ھۆى چەند پىاۋىكى باۋەر پىكراۋى خۇيانەمە ئىنگلىزىمەن ناوى مافى كورد و ھۆكۆمەتى كوردستانىان لە تۆمارى خۇياندا سەپەمە و بە ناوى ھۆكۆمەتى عىراقەمە سلىمانى ناو نرا لىوا. بەناۋى خۇيانەمە بە فرۆكە بەياننامە بىلاۋكراپەمە و ئەمە يەككە لە يەكەمىن چار دامەزەندى ھۆكۆمەت:

بۇ ھۆكۆمەتى ئەھلى قەزاي ھەلەبجە

ئەمە تەبلىفەتەن ئەكەرى بۇ ئەمەى تەمىنى ئىدارەى قەزا چاكەر بىرى، ئەحمەد بەگ قاننىمقام و ھەمەد بەگ مەعان، لەگەل مەمۇورانى كە ئىجاب بكا نىزانەمە بۇ ھەلەبجە. ئەبى لە نەجرەى وەزائىفەدا مەۋەنەتى مەمۇرەكان بگەن و مۆتەبەنە ئەۋامى رەسمىيەى ھۆكۆمەت بەجى بەپىن.

۲۰ ئۇغسۇس

ۋەكۆ لەمەپېش خوڭدەتەنەمە، بەگزانەكانى جاف پاش سوڭدەخواردنىان بۇ شېخ مەحمۇود، قەزاي ھەلەبجەيان خەستە سەر (كەفرى) كەركوك و لە سلىمانى جىابونەمە. ئەمجارە بە گەپرانەمەى سوپايى ھۆكۆمەت لە لاپەن مەسەپەمە، ھىزانەمە بۇ سەر سلىمانى. بەلام ئەسەلاتى ھۆكۆمەت تەنبا لە ناو شارى سلىمانىدا بوو.

جەزەبەى (كتىبە ھاشمى)

لە پۇزى ۱۰ پەمەزەندا، لە كاتى گەردوش لە شارەزوردا، نىزىكەى ۵۰ سوارەى تاپەتەى سوپايى و ەشەپىرى جاف، لە ئاۋابى پەمەزەندا بەرەنگارى حاجى پەمەزان پاشاى فەرماندەى كەتەبەى (الھاشمى) بوون. لە پاش جەنگ و كوشتارىكى زۆر، لە سوارەى مېرى نىزىكەى ۱۰۰

سولاريان توانيپيان پاشا پزگار بكن به لام نزيككى ۳۰ سوريان، كه كهوتنه ناو هوزى جاف، نه لاپن ژنانهوه له ژر پشمالدا به ميكتوت زوريان لى كودا و نهوى دهرچوو بهى چك خويان گمياندهو سليمانى. جا نهم پوداوه كرابوو به گوراني: (له ناوايى پهمزان، پوزى يهكى پهمزان درا له حاجى پهمزان). بوو به بهستى جهنگى و پاش شويك ماوهى سوارهكانى خويان به پمراگندهي گمياندهو سليمانى.

پنگى هاتوچوى سليمانى - كمركوك له سوپاي ميرى گيرا. تهنيا فرۆكه هوى هاتوچويه. به لام ههفتهى يهك جار كاروانى ئوتومبيل ههبوو، كه له پاريزگارى تابووريك چهكدارا دهرويشت و دههيزان به پنى نامى باوهپ پيكراوهكانى ناو شار. سهرىازه عهرمهكان كردهوى باشيان له سهرىازه كوردهكان زورتر بوو، سوپاي ميريش زورى كورده. له سليمانيدا باوهپ پيكراوهكان زور تر بوون و كاك نهريمان سهروكيان بوو. بنگومان به ناوى نهينيهوه ناو نهبران. ومكو: سهروك نهريمان. نهندام يادگار. نهندام كاوه نهندام زهرهشت. نهندام خهنجەر. نهم چوار ناوه نهندام و بۆ ههر يهكه لكىك دروست كرابوو له ناوياندا له پوايس، سهرىازه، زابيت، مهئموور، دوكاندار، ئوتومبيلچى، ههبوو. كاره نهينيههكانى حكومت سدى (۷۰)ى نهمگهيشت به شۆرش.

نهخوشيم و دهرمانهكمى پووره زيرين

بۆ بهسهركردنهوى نازووچه نههمباركراوهكمى ژماره ۲ چووم بۆ باپهزان. له پووى زور خواردى فەريكه گويزهه تووشى نازار بووم. پووره زيرين گياهمكى جوش دا، دوو پهالى دهرخوارد دام، پزگارى كردم. بهرامبهه بهو چاكهيمى پىنج پوپيم دايه، وتى تكيه كورم نهم هارميه بهه به فېشهك و بهه به عهسكهريك و له جياتى من بيتهقنيت و ئينگليزيكيش بكوژى بهسمه.

شكستى سوپاي ميرى

حكومت زور ههولى دهدا، كه بپته شارياژين، بهلام وهى به سوپا سواره و پياده تابووريكى ئيست سواره له كهلى گويزهه و نهزمهوه ويستيان ئهه ئاواته بپته جى. له پوونهوهههونى شوا گهيشته سهركهه. به شكستهيههكى زور خراپ گهپانهوه بهلام سههر نهوهبوو له ناو گورداندا دوو پيارى قهرهههيسى به دوو بارى گا گههمهوه بهرمنگاريان نهبن. بارهكان له گايهكان فرى دهدهن و دهچنه بهوسهوه، پاش كوشتاريكى زور له سهرىازهكان يهك ئيست به باره فېشهكهوه و ههشت تفهنگيان دهست نهكهويت و له سهه پنگاياندا عومهر نهفهندي له بنكهى نهزمى، كه فهرماندهيه، تالانهكمى بۆ دههبن. نهويش بهم نامهيهوه ناردى بۆ بارهگا بۆ فهرماندهى سوپايى، پهزا بهگ.

مادىيەك لە نامەكە:

«ئەم دوو پىاۋە و دوو گا و كەلەپوورمەكەيان نۆزرا. تەكايە درۆزەي باسەكەيان لى بچۆزەنەم. گا ھەيە درۆ نەكەن، ئەگەر پەرسىاريان لى بکەن».

پەزا بەگ لەم نووسىنە تووپە بوو وتى: چۆن زابىتەك بۇ فەرماندەكەي دەنووسىت لەگەل (گەل) قىسە بکە بۆچى ئىمە گايىن. تۇپان گەياندا گا: پەنگە. ۲۸ ئاغستوس.

بارەگا و بۆمباردمانى نۆدى

لە كانى ساردەمە، بىنگە و بارەگا گۆزرايەمە بۇ نۆدى. ماۋەي ۸ پۆز بەيى ترس و بەيى ئەمەي فېۋكە بېتە سەرمان، پامان بواردا.

ھەموو كەم و كورپى سويما و ەشايەركان تەماۋ كرا. بۇ زىستان چى پۆيىست بوو پىك ھىنرا لە پۆزى ۹ يەمدا لەسەر فەرمانى مەلىك، دەبىت لە ماۋەي نيو كاتزىمىردا نۆدى چۆل بىكرىت و بگەپنەمە بۇ كانى سارد. فەرمان دەرچوو بۇ بەرپىكرىنى بارخانە و كەلوپەل تا دوايى كار لەگەل ۳۰ سوارا ماپوومەمە لە ناكاو دوو فېۋكە ھات و يەكسەر دىيى نۆدىيى دايە بەر بۆمبا و مەترالىۋز. بەراستى لەو كاتى بى ئاگايىيەدا نۆز شەرزە و پەرىشان بووين و فېۋكەكان ئەم كارەساتەيان بۇ بەجى ھىشتىن و گەپانەمە:

۱- دوو پىاۋ: بىرىندار. ۲- نۆتەسپ: كوژراۋ. ۳- بېنج ۋن لەگەل ۋنى شىخ تەما و خوشكى شىخ مەمەدى نۆدى كوژرا. ۴- سى پىاۋ كوژرا لە ئاۋايىيى نۆدى. ۵- دوو منال كوژرا و يەكپىك كەم بىرىندار. ۶- خانوۋى سووتاو و خاپوور نۆز بوو.

بۇ تارىكەي ئىۋارە ئىمەيش و دانىشتوانى ئاۋايى بە تەماۋى چۆلمەن كىرد. ئاۋايى بە سووتايى و پورخاۋى كەلاۋەمە، گەپشتىنەمە كانى سارد و بەجىمان ھىشت.

ئەمبىست، ئەيانوت شىخ مەمموود غەبىزانە و كاك ئەمەمە ئاگادارى نەكات. لەبەر ئەمە ئەمىزانى، كە نۆدى ئەم كارەساتەي بەسەرا دىت، بە پەلە چۆلى كىرد. خۆم ئەم پەرسىارەم لى كىرد. وتى: ئەگەر، مەن نەبوومايە و يەككىكى تىرى پىاۋچاك پەنگە. بەلام مەن چۆن دەيم بە پىاۋچاك، كە چاكەم نەبىت. پەنگە باۋك پۇلەي خۇي فەرامۇش نەكات، ئەگەر خوا بىەۋىت. ھەر خوا كارى پىاۋە دلىزەكانمان راست بىنى، كە ناۋشاريان بۇ گىرتوۋىن. ئىتر تى گەپشتەم كە لە سلىمانىيەمە ئاگادار كراۋە و ئەم باۋەپەي، كە بە شىخ مەمموود بوۋيان بۇ شۆپشەكەمان نۆز باش بوو.

چوونم بۆ دزلى

من ئاگادار نەبووم، خېزان لە چ جېگايەكە و دايكېشم لە گەلپايە فەرمووی: خېزانەكان
هەموویان لە پارەزان جېگايان نەدەبوو، نۆزەران بۆ دزلى. بچۆ جى و پېگەيان بېينە و
لەيكېشت ئەبىنى، ئەم نامەيش بەدە بە دېوگە. لە ئەشكەوتەكە نەرىبەپېنە (دېوگە):
مەحمودخان. ئەشكەوتەكە: دزلى). نامەكەى بە دەستى خۆى نووسیویو.

برای دلسۆزم مەحمود خان

چاوەكانت ماچ ئەكەم. وا مەزانە ئاوارە و لېقەوماوین، ئیمە لە ناو
كەسوكارمانا ئەژین، كە ئۆهون. ئەحمەد ئەفەندەم پاسباردووه هەموو
گفتووگۆیهكتان لەگەل ئەكات. چاوی كۆپرەكان ماچ ئەكەم. حورمەتم بۆ
خوشكى خۆم فاتمەخان پێشكەشە. برای شیرینم.

مەحمود

۱۰ ئەپرێل ۱۹۲۴

بۆمباردمانیكى نەمىنراو

ئەو كاتەى من لە كانى سارد جىابوومەوه ترسى فرۆكە زۆر بوو. گەشتینە شىوى ئاشان.
ئیمە سى سوار بووین. دوو فرۆكە گەشتە سەرمان. بۆمبا و مەترالیۆز ئەو ناوچەى تا كانى
ساردى داپێژا. خۆمان شارەبۆوه، تا نزیکەى ئیوارە لە مەكۆدا بووین. ئیمە نەماندەزانى، كە
گاگەلى ئەو دێهاتانە نزیكمانە بۆیه فرۆكە لێمان دوور ناكەوێتەوه، شوانەكەيان بە گریان
هات. وتى ۲۷ گای كوشتوو و پێنج گایش قاچى شكاه. ئیتر تارىك داهاات و كەوتینە پێگا.
لەبەر ئەوهى جېگای ئیمە زۆر چال و نالەبار بوو نەمانتوانى هیچ بەرەرمەكانى و تەقەپەك لە
فرۆكەكان بكەین، پۆشتین. شەو پەون بۆوه، مانگ لە دەم كەل گۆشەى كێشا. كزەى پێش مانگ
دلى پە ناسۆرمانى گەشانەوه. دیمەنى كەژ و دارستان سېنەمايى بە بەرچاوا گوزەرى ئەكرد.
چیا و چۆل كەش و مات بە پێشدارى سوارەكان، كە نەپۆشتەم بە راستى دېمەن لە هەموو
كارەساتى گێتى بى ئاگای كردم. كەوتبوومە گۆرانى وتن، نەمەزانى، كە ئەم دەنگە ناسازەم
بەلای ھاوێشكەمەوه خۆشە يان ناخۆش. بە درێژى شەو، پۆشتین. لە كاتى چا خواردنەوهدا
گەشتینە ھەوارگەى خېزانەكە و بەر كەپرەكان. چوومە خزمەت ئايشەخان. لەبەر ئەوهى پاش
مانگناوا بە تارىكى ئەپۆشتین، بەبى نووستن و پێگەى ناخۆش ھەسانەومان پۆست بوو،
سوارەكەم دامەزران و منیش چوومە كەپرەكەى مستەفاى برام و دايكەم بېنى.

ئەمەلىي لەبىرىم ناچىتەمە

باش نېمەمۇ چووم بۇ دىزلى، كە زۆر نىزىك بوو لە ھەوارگەكە. ئەمە وئەنى يادداشت و بېنىنەكەى مەمموودخان دىزلىيە. مەن لەو باوەرەدا نەبووم لە دىزلىدا شتىك بېنىم، كە بە دىزلى زىيانم يادى بگەم.

دىوانخانەكەى دوو نەمۇم و بە وشكەبەرد، بەنى گەج و يان قور بېنا كراوھ لەسەر سەربانەكە ئالاىەكى كوردستان داکوتراوھ و دىلەرىتەمە لە ژىر ئالاكەدا بۇرىمەننىك و ئىستابو. كاتى نان خواردن و پېش بانگ لە ھەموو كاتىكدا و ژەمىكدا بە بۇرى، مۇسقىا ئاگادار دەكران. گەپشتمە دىوان، مەمموودخان ماوەمەك ھات بەپىرەمە زۆرى پى خۇش بوو، نامەكەم پېشكەش كرد. ھەرى گرت ماچى كرد پووى كرىە كۆمەلى پېران وتى: كۆنخا زۆراب (مەلا) بانگ بگە. ھات بۇنى خۆننەمە وتى: سەر، دارايى كور، عەشرەت، لە ھەموو لە پېشترگيانى خۇم و فاتمەخان لە ژىر پى و پېناوى شېخ مەمموودبايە، مەن ھەموو كاتىك ئامادەم. تى گەپشتم لە ھەموو دىيەكى دېھاتەكانى خۆى پياوۆك، كۆنخايەك بەناوى كۆمەلى پېران لە دىزلى، بۇ پرس و پېكەپېنانى كاروبار بەپۆھەردن، ۋەكو خەرج، باج، زەكات، دىيەك، لای خۆى بوون و ھەموو پياوۆكى ھەورامى دىيەت تەھنىگىك و ۱۰۰ فېشەك، ھەمانەيەكى بچووكى پەر لە تېشوو، بەجەوتىك كەلاشەمە لە مالدە پى و لەناو ھەمانەكەدا تووى وشك، مېوژ، ناننى دە پۆزى تېدا بىت.

كۆپۈنەمەى لەشكر لە ماوەى شەش سەعاتدا لە ۵۰۰ چەكدار كەمتر نەمەگەپشتمە دىزلى چۈنكە ئەمە كۆمەلى پېرانى دانشمەندەنى ئەمە پېوستەيان بەجى دەمەنا.

ئەمە شەو لە دىزلى مامەمە و دوا پۆز بۇ چا خواردنەمە ھاتمەمە بۇ ھەوارگەى خىزانەكە بۇ خەزمەت ئاپشەخان. بېگومان شەو راسپېرىيەكانى مەلىكەم بە مەمموودخان گەيانە، زۆرى پى خۇش بوو.

گەپمەمە

بەلام لەشكرى ھەورامى لە پېش مەمەمە بوو. ئەمە پۆزە باش نېمەمۇ گەپمەمە شەو لە پارەزان بووم، وتیان لەشكرى مەمموودخان ئېمىرۇ لېرانەمە راپوورد. لە پېش گەپشتمەمەى ئېمەمە مەمموودخان و لەشكرەكەى گەپشتمەمەى كانى سارد و كارەساتى بىنراوكانەم بۇ مەلىك گەپمەمە، فەرمووى دىوى خۇمە.

باش دوو پۆزىش ھەمە پەشىد بەگى ۋەيسەيش لەسەر راسپېردىنى خان دىزلى بە لەشكرەمە گەپشتمە كانى سارد. لەشكرى ھەورامى ۱۲۰۰ چەكدار لە بەينى دار و دىمەنى كانى ساربا بىلاويونەمە.

حەسەر فەرمانى مەلىك بۇ مەحمودخان و حەمە رەشىد بەگ، ھەريەكى ۱۰۰ ليرەى زىڧىم بۇ
 ۋەزىر. حەمە رەشىد بەگ بە كەمى زانى ۋەرى نەگرت. بەلام مەحمودخان پاش ۋەرگرتنى وتى
 ۋە جىياتى ئىمە بە بار قرانى ئىرانى بىنن بۇ شىخ مەحمود، ئەو ليرەمان ئەداتى؟ يەك ليرەى
 نەگرت و ماچى كرد و ۹۹ ليرەكەى دايەمە نەستەم وتى: ئايا ئەبەت بە گىرفانى بۇش ھاتەم.

ئىتر بە بۇيستم زانى تى بگەم كە حەمە رەشىد بەگ بەكەمى زانى ۋە ۋەرى نەگرت، ئىنجا
 ۋەتەمە كەوابو بچۆ ۹۹ ليرەكە بەدە بە حەمە رەشىد بەگ بەلام چوومە ۋە خزمەت شىخ مەحمود.
 مەمور بىنراۋەكەم بۇ گىرپايە ۋە، بۇ پۆزى دواى ئىۋارە شىخ مەحمود چو بۇلاى
 مەمورخان و بىەر بىنكەكەى حەمە رەشىد بەگدا پۆيشت، ھات بەپەريە ۋە وتى ئەمە لىزە
 مەوت؟ وام زانى ئىستا لە ۋەيسەيت. بەو تۈنچە حەمە رەشىد بەگ شېرە بو. شەو لىگەل
 مەحمودخان ھاتنە بارەگا، پاش ماۋەيەك فەرموى ئەمەد: ديارىيەكت پۆشكەش بە حەمە
 رەشىد بەگ كرد؟ نەستەجى خستەم پۆشى.

وتى مەن ھاتوم بۇ گىيان بەختكردن و لىۋوردن. دانىشتن بى سوۋە، دوزمەن لە پەناماندايە،
 نەيكە ئىمەيش ئامادەين.

شەپەيخون بۇ سەر سوپاكەى سلىمانى

لەسەر ۋىستنى لەشكرى ھورامى بۇ چوونە سەر سوپاكەى سلىمانى، ئەم پەژدە ۋە بەرنامەيە
 دىنرا. بۇ بەجىھەتتە ئەم پەژگرا بە فەرمانى مەلىك فەرماندەى گشتى ماجد و يارىيەنەر
 ئەمەد خواجه دانران. بەلام عادل ئەفەندى گىرمەكەى شىۋاند. پەژگرا گۆرە، بە خۇى عادل و
 شىخ رەشىدى شىخ ەلى، پاش بانگى ئىۋارە، لەشكر بۇ سلىمانى كەوتە پى بەم جۆرە:

سوارە	پيادە
ھىزى پاشدا	ھىزى ۋەروژم

لە ئەزەپەو

فەرماندە: حىكەت ئەمەين و عومەر ئەفەندى: ۲۵۰ پيادەى سوپايى ۱۳۰ سوارەى پوغزايى
 ۲۵۰ پيادەى ھورامى ۱۳۰ ئىسماعىل عوزىرى

ھەموى: ۵۰۰ ۲۶۰

لە كانى ئاسكانەو تا جۈولەكان ۱۵۰ سوارەى سوپايى و تاپەتەى

له گۆزموه

پهمزی عەبدولكەرىم و پەشىد ئەفەندى ۲۰۰ پىانەى سوپايى ۱۵۰ سوارەى سوپايى

۲۵۰ ھورامى ۱۵۰ پشدرى

ھەموو: ۴۵۰ ۳۰۰

له مەلكەندىيەو تا جوولەكان ۵۰ سوارەى سوپايى تايپەتى

سوارەى شېخ محمد و شېخ محمدى شېخ على و پەراگەندە ۱۸۰ سوارە

له ولووبە و جوولەكانەو

ناوى شەو (چەمەك)

ماجید وتى: له سوارەكانمان زۆریان پۆشتون، ئێمە مانەومان دروست نىيە. ئىستە ھىچ كاروپارىك بەسەر شانمانەو نىيە. پۆيستە بچىن و تىكەل بە سوارەكان ببين. پۆشتىن گەشتىنە سەر كارۈزمەكى (حسین جۆلا).

شەو تارىك بوو، ھەستى سوارىكمان كرد پىگامان لى گرت دەنگمان دا، وتى: چەمەك. عادل ئەفەندى بوو. وتى كەس نەما و بەغار پۆشت و بە دايدا شېخ پەشىدیش ھات ھەردووکیان پايان كرد پۆشتىن. بەلام تەقى لای ھىزى خۆمان زۆر بە گەرم دەبىسترا، لە ھەر ئەو زانیمان درۆيان كرد. جەنگ زۆر ترسناك بوو، گولە بە لای ئێمەیشدا چەزە چەزە دەپۆشت. ئیتەر كەوتىنە ھەولتى ئەوھى ھىزەكان لە ئێمەو ھەرمان وەریگرن. خۆمان گەماندە پاشدارى سوارەى پشدرى، شىوى گەردى سەيوان، لەوێو لکی جوولەكانیشمان ئاگادار كرد. يەك بە يەكتەر بۆ گەردى شېخ محەیدىن و كانى ئاسكان و مەلكەندى و سابوونكەرانیشمان تى گەماندە. گەشتىنە نیوھ شەو، كاتژمىر ۱۲ لە ناو شارا تەقە و ھەرا ئىجگار زۆر بوو. دەنگى ھاوار بۆ ژيانى شېخ مەحمود و شۆپش زۆر بە ھەرزى دەھات، بە مەنجل خوار دەمەنى و ئاویان دەدا بەو لەشكرى پىانە، كە گەشتىنە ناو شار. لە سلیمانىدا پىانەكەمان بلأویووەو بەلام پۆيست بوو، كە لە كاتژمىرى (۱) ى پاش نیوھ شەو بەگەرنەو و لە حكومەت گەمەنرا گرتەوھى سلیمانى ئاسانە بەلام فېركەى ئینگىز لە دانیشتوانى سلیمانى ناترسیت، وێرانى دەكات.

گەپمەو ھەو بۆ شارباژێر

ماجید وتى: ئەحمەد تۆ بە ھەلە بەگەرنەو، ئىستە عادل و شېخ پەشىد بۆ پاكەرنەزى خۆیان شتى پاست نالین، مەليك و مەحمود خان و ھەمە پەشىد بەگ و ھەموویان زۆر لە ئەندىشەدان، تۆ بىرۆ بەگەرنەو، منیش ھىزەكە پۆك دەخەم و دەگەرنەو. كە گەشتە سەرکەل، بىر و

تېيىنپىيەكەي ماجىد راست دەرچوو، ھات بە پىرمەۋە يەكسەر چۆنىيەتتى بىرىنكەمپان پىرسى،
ۋەم بىرىندار نىم. ئەي ماجىد؟ ئەۋىش بىرىندار نىيە ۋە بە تەۋاى كارمىاتم بۇ گىپرانەۋە سەريان
سوپما. دەستبەجى فەرمانى بەندىتتى ھەردووكيان دەرچوو.

لە ترسى جەنگى ناۋ كۆلان، شېخ مەحمۇد، بە خورتى ۋ جەنگ نەيدەۋىست سلىمانى
بگىرتەۋە، دەيزانى دانىشتۋانى شارى تېدا لە ناۋ دەچىت ۋ تالان دەكرىن، دەكوژىن.

پاپۇرى جەنگى (نەيىنى)

ژمارە ۱

پۇژ ۲۵ ئەپىل ۱۹۲۱

لەقوماندى ھىزى سۋارەى سوپايىيەۋە

بۇ قوماندەى سوپايى - سىتەك

۱- لەگەل ئەحمەد خواجه بۇ تېكەلىۋونى سۋارەكان چوۋىن بۇ شەۋنخوۋنى
سەر سلىمانى.

۲- لە پىنگە توۋشى فەرماندە عادل ۋ يارىدەدەر شېخ پەشىد بوۋن فېرارىان كىرد.
بە ناچارى ئىمە كارە پىسپىتراۋەكەيانمان گىرتە سەر شان ۋ ئەمەيش
دواییيەكەيتى:

۱ بىرىندارى: ۋەيسەى ھەۋرامى.

۱ كۆژاۋ: ۋەيسەى.

۲ ئەسپ: سۋارەى سوپايى.

۱ ئەسپ: سۋارەى تايىبەتى.

بەيى سوچ ۋ گوناج لە گەپكى جۈلەكان يەققوۋى ھەسەنە چو، كە لە
تەمەنى ۷۰-۸۰ سالەدا بوۋ لە لايمەن ھىزى جۈلەكانەۋە كۆژاۋە.

۴- بە پەلە فېشەك بىئىرن.

۵- نەيىنىيە.

دە سەريازى پىيادەى ئەزەپ لە ناۋ شارا ماۋەتەۋە شەۋ دەگەپلەۋە غەزىتان
دەكرىت.

ماجىد

قوماندانى سۋارەى ەسكەرى

بە پاستى، شەيىق بۇ يىگىياندىنى فەرمانى فەرماندەيىيى ماجىد، بە پىيانەيى چووم بۇ بىنكەكانى سابوونكەران و مەلەكەندى، زۆر ماندوو بووم. چەي گوللەيش زۆر دەيتەرساندىم. فەلى ئەحمەدى دىپەيى پىر بوو، نەمگەيشتە من. كە گەپامەو بۇ لاي ماجىد، كەوتىم و پۇژى دوايى بە دىژايبى . پۇژ تام لى ھات، پووم نەھات بە كەس بلىم. چونكە بەكەمىن جارم بوو، كە جەنگى وا پىر ترس و بە تىن بىيىنم نەھك بلىن ترساوم شەي ماجىد ھات، پاپۇرەكەيشى لە سىتەك دابووى بە پەزا بەگ. تىم گەياند، كە نەخۇشم وتى: بچۇ ھەتا دەتوانىت بخۇ گالتهى پى كىردم.

فەرمانىم پى درا، كە بە پىنچ سوارەو بچم بۇ دىژلى و خىزانەكە بەيىم بۇ شىخ ئەلمارىن، دىيى خۇي (مەلىك). ھاش گەيشتن بە شىخ ئەلمارىن تەنيا لەگەل سوارىك مامەو بۇ ئەوئى بە تەوايى دابمەزىن.

من ناوى ئەم دىيەم زۆر بە لاوھ سەخت و سەير بوو. مام كەرىم ناو، كە لە تەمەنى (۷۰) سالىدا بوو، لىم پەرسى، وتى: ئەمە وا نىيە مەتموورانى عوسمانى واپان لى كىرد. لە ناو ئەم ئاوايىيدا نەومنى دار بەروو و مازوو زۆر بوو، ھەلەمپاچران بۇ ئەوئى پاست و زوو پى بەگن، پىيان نەوت (شىخەلى مالان) ئەوان كىردىان بە شىخ ئەلمارىن. ھاش دوو پۇژ گەپامەو بۇ بارەگا لە كانى سارد.

ھكومەتى سلىمانى بىستى، كە خىزانەكە ھاتوتە شىخ ئەلمارىن، ھاش چەند پۇژىك فرۇكەيان بۇ ناردن. بەلام (چەمەكەيان) بۆمباردىمان كىرد، ھاش بۆمبا و مەترالىيۇزى بەكارھىنان، نەسپىكى سەيد برايم بىرىندار بوو، لەگەل ژنىك كوژراو بەلام ئەو مەنالى بە باوھش ژنەكەو بوو بەيى وەي پىزگارى بوو.

بۇ بىيىنى خىزانەكە چوومەو بۇ شىخ ئەلمارىن، بە پاستى ترسيان زۆر بوو چونكە دىيى چەمەك نىو سەعات لىيانەو دوور بوو، لە ئەندىشە و ترسدا بوون. شەي لە ئاوايىيدا بووين پىش تارىكە و پوون بىردىن بۇ ئەشكەوتەكانى دىيى زىيە نەھك دووبارە فرۇكە بىتەو و بۆمبارانىان بكات، ھاش دوو پۇژ بەم دەستوورە من گەپامەو بۇ بارەگا.

لەسر پىگادا چوومە دىيى سۆرە لە پەزاناوم پەزا بەگ بە ناساغى لە مالى كۆنخا بوو و عىزەت نەجىب و سوارەكانەيشى لە ئاوايىيدا بوون. بە پەزا بەگم وت: پۇرەو بۇ سلىمانى و مەنىش چۆنىيەتقان بە مەلىك نەگەيەنم و ھەروەھا بە كاگە عىزەتەيشم گەياند. بەلام ھىشتىيانەو بۇ ماوھەكى تر.

ئەحمەد بەگى مۆتەسەرىف پىياوئىكى دلەك و خانەدان بوو. بە درۇ باوھەيى زۆر بوو، واى نەزانى ھەموو كەسنىك وەكو خۇي پاستە. ئەوانى نەگەپانەو بۇ سلىمانى ھەموويان بە نامەيى

... بهو نیشانهی له چایخانهکەیی نعمان تەنگەکانمان.. گۆرپیەوه: چەمەن بێنی وەرەوه.

داوای وەلامیان کرد:

وتم: من مۆتەسەرێف و چەمەن لەو کەسە زۆر باشتەر دەناسم و پێگەش نەگیراوه. چ وەختێک ئارەزوو بکەم بەبێ ترس دەگەمەوه سلیمانی. بەلام ئەو کوپەیی ئەم کاغەزەیی بۆ من هێناوه بەبێت بەمناسەت، بیهێنن. کوپە، بە دارکاری هەموو لەشی شکابوو و تیان ئەحمەد ئەفەندی کامەپە کە نامەکەت بۆ هێناوه؟ وتی. ئەوه ئێوه شێت بوون. نامەیی چی و ئەحمەد ئەفەندی چی؟ من شاگردی حەمەیی عەزەیی چەکوشم، شاگرد قەساب. ئەهێ ئەم کاغەزەت بۆ کێ هێناوه؟ ئەو بەدەبەختەیی بە دار کوشتمی ئەم کاغەزەیی دامی و وتی بلی بۆ ئەحمەد ئەفەندی هێناوه ئەگینا پزگار نابێت. من دەچم بۆ کوێستان بۆ لای مینگەلی وەستام.

کار گەوتە روو، لەم وتووێژەدا، کە ئەکرا شێخ مەحمود خۆیشی دانیشتبوو لە پەڕ پاپەڕی، فەرمووی هەموو شتێک دیاری دا. ئەحمەد لێم ببوو، وێستیان بتهێنن. بەلام هیوادارم خۆیان بنۆژێن کوپە بەرەلا کرا و منیش سەرەست کرام. عادل چوو بوو بۆ نزلی بۆ لای خێزانەکەیی، کە هێشتا نەگەڕابوونەوه لەو کاتەدا شێخ فەرەجی بانێ بووک هات تەنگەکەیی منی بە دەستەوه بوو، وتی عادل خەلاتی کردووم. وەرم گرتەوه بەلام ٦٠ فەشەکم تێدا چوو، لەگەڵ زۆر شتی تر و پارەم.

ئەو کارەساتەم بۆ وێنەیی پیاوخراپ پێشان دا، کە لە ئەنجامدا پسوایی بە سەرا هات، بەسەر هەموو پیاوخرایێکدا ئەبێت بێت. بەلام تەفرەقه و بەدکاری بە بالمان بپراوه.

بە بۆنەیی گەردوشێکی ناو دێهاتی شارباژێڕەوه شێخ مەحمود هاتە شێر - ئارژژ. بەرەو پایز دەچین بۆ نیشتهجێی زستان، بێر کرایەوه بپاری کەندەسوورە درا بۆ خێزانەکان چونکە لە هەموو ترس و تووشیەک دوورە و جێپەکی سەختە.

فەرمانم پێ درا، کە بچم بۆ گۆلی بۆ بینینی حەمە سەلح بەگی نایب لە بەگزادە و ئەمیرەکانی بانە. ئێواره گەیشتمە گۆلی، فەرمانی مەلیکم پێ گەیاند زۆری پێ خۆش و سەر بەرز بوو. وتی: مال، گیان، لە بەر پێیاندایە. گەڕامەوه و وەلامەکەم گەیاندم نێتر بۆ گواستنەوهی خێزانەکە فەرمان درا بۆ پاشبەرد و کەندەسوورە و زۆر لە دێهاتەکانی بەشی بانە و پێنجوێندا بۆلاوکرانەوه بهو مەرجەیی دێهاتی بانەیی بن. دایکم و مستەفای برایشم لە کەندەسوورە دامەزران.

بارەگا چوو دێی کەناروی نزیك بە چوارتا، کە حکومەتی تێدا بوو. بەلام من دانرا بە بنکەیی شێخ ئەلمارین و هاتوچۆ تا پشتی مووڕە و مامە خەلان بە ئاویتەیی لەشکری شێخ محەمەد سەعید نزارهێشەوه.

ههرومکو پۇژان گەيشتینه پشت دىي گۆپەدیم. دەنگى فرۆكە و تەقى زۇرمان دەبيست له چيا هاتنه خوارەوه بۆ دىي سۆزەلە. كوڤخا حمە سألح خوى نامادە كردەبوو بۆ پۇيشتن، وتى جەنگ گەرمە. پۇيشتن گەيشتینه پشت دىي سنجەلە. بەلام كەوتینه زۆر ئاويرشېنى مەتراليۇن گولە بەجۆرەك پەريشانی كردىن ئاگامان له خۇمان بېرا و خۇمان گەياندە ناو بەردە گەرمەكان. ولاخمان بەجى هېشت، بە پەياندەيى گەيشتینه دار و شەخسەكان، مېكوكان و نزيك ئاوايىي چوارتا. له ئاكاو ديسان مەتراليۇز كارىكى خراپى هې كردىن و بەبى كۆزاننەوه گەلای بە دارەوه نەمىشت. بە راستى جەنگىكى زۆر پەترس و خويەنپۇز بوو، ئېمە له هۆ و چۆنەيتىي نەگەيشتبووين، تەنيا جەنگە و بەس.

له كاتىكدا له هەموو لايەكەوه گولە دەبارىت، خەليفە يوونس گەيشتە لامان پەريشان، بە تايەكى زۆر خراپەوه، تينوو و ماندوو، ئاومان دايە حەسايەوه. لېم پرسى ئەمە چيپە؟ وتى: بارەكا له كەنارويىيە دىيە. له پېش بانگى بەيانيدا لەگەل سابير بەگ و يوونس ئەفەندى هاتن بۆ سەر كانىيەكە. پەياندەيەكى زۇرمان بەدى دەكرد دىن بۆ ئاوايى. واما زانى له شكرى خۇمانە و بەشو گەيشتبوون. زۆر نزيك بوونەوه. دەركەوت بە بەرگى بادىنانىيەوه، لەشكرىكى زۆرە و دىن. زانىمان بىنگانەن هەر لەهشت كەلەكە بەردى كانىيەكەوه داماننە بەر دەستپۇژ. گەپاماننەوه. چونكە نەياندەتوانى لایەمن ناچارى گەپانەوه بوون.

بەراستى بگەيشتەنايە ئاوايى تاكمان دەرنەهچوو. چونكە ئېمە له مېرگەكەي پشت ئاواييدا بى ترس نووستبووين. زۆريان لى كۆزرا. دوو فرۆكەيش هات له يەكەمىن دەستپۇژا يەككىيان لەناو خۇياندا كەوت، زۆر بە نزمى هاتن، ئېستا شكستەيان نەكاتە ئېرە، نەگەپنەوه بۆ چوارتا. بەلام له سەرسىرەوه وچان نادىيىن، چوار پىنج مەتراليۇز لەسەر سەرمان كار دەكات.

سەرەتاي شكستە گەيشتە لامان و له هەموو لايەكەوه كەوتنە زۆر لاولەي تەفەنگى شۆپشگېرانی كورد. كەوتنە تەنگانە و ناچارى، بە كوردى بانگيان دەكرد ئيمەيش براتانين. بەلام سەپەر ئەوه بوو، كە ئېمە كەوتينە تەقە لەو شكستەيە ئېتر له سەرسىرەوه تەقە لەسەر ئېمە نەما و بانگيان دەكرد بىيانكۆژن. بە عەرەبى و كوردى بانگيان دەكردين، له برىندارەكانيان چەند كەسێك بەجى ماوو. تى گەيشتین، كە ئەم ئۆردوو و ئاسورىي لىقى بوون بە بەرگى كوردىي بادىنانەوه بۆ گرتنى شىخ مەحمود، جەنگاوەرەكانى سەرسىرىش عەسكەرى عىراقى بوون. بىگومان كورد و عەرەب.

لەگەل تاريەكى شەودا سەر لە ئىواره له ناو دىي چوارتا داوايىي جەنگ هات. بە تاريكى گەپانەوه بۆ لای ولاخەكانمان. شىخ حمە سەعید وتى: لەم دىهاتە ولاخەكانمان ئۆر بەكەين و بگەپنەوه بۆ شىخ ئەلمارزىن. له ئېمە دوو برىندار هەبوو ١- ئەحە قەلەو له هەردوو سمتى و

گول محمد، كه له تهمهنی ٣٥ ساله دا بوو، له پووزی. له شیخ ئەلمارین برینهكانیانم برژانهوه زۆر له ئەحه قەلەو دەرسانم بمریت. چونكه زۆر دەرسانم بەلام محمد گۆرانى دەرمان و برینهكهى زۆر بەكهەم دەرمانرا. بەلام داخهكهەم لهگەڵ هەتاودا مرد و له شیخ ئەلمارین ناشتمان. دى شیخ ئەلمارین چۆل بوو. له ترسى فڕۆكه دانیشقووكانى ئاوايىيان بەجى هێشتبوو و له چىای پشت ئاوايىدا بەژيان. عادل ئەفەندى نازانم له كوێوه هات پەيدا بوو. ئیوارە وتى من دهمچه ناو لادیهكان، بۆ نهچوونى تكا و قسهى ئیمهى نهیست، پۆیشت.

ههش بانگی ئیوارە له دوو جیگا دوو ئاگرى زۆر بلندی کرهوه. زۆر به ماندووێتى گهیشته سهه ئاگرهكان وکوژاندمانهوه. ئەمه بۆ ئەوهى كه لهشكرى ئاسورى و حکوومهتى چوارتای هئ دەرست. بەلام راستیهكهى نیشانه بوو بۆ ئەوهى بزانهى بنكهى ئیمه لهه جیگهیهى پێشتر نییه. نههمزانی رهزا بهگ له كوێیه پهكسهه ئەم نامهیهه نووسی و ناردم بۆ مهلیك:

١- له پشتى میكوكان بههنگارى لهشكرى ئاسوریهكان بووین.

٢- شیخ محمد سهعید ده پۆژه هاتوو.

٣- له سوارهى تایبهتى ئەحه قەلەو بریندار و گول محمدیش ئەمڕۆ به برینهكهى مرد.

٤- دوو تفهنگى یانزه تیرمان دهست كهوتوو.

٥- ئەسپ و تفهنگ و كهلوپهلی گول محمد لای كوێخا محمدى شیخ ئەلمارین دانراوه.

٦- نازانم عادل ئەفەندى له كوێوه هاتوو ئیسته له ناو لادیكانى شیخ ئەلمارین له چیاكهیه شوو دوو ئاگرى کرهوه کوژاندمانهوه.

٧- پارهى ههفتهیهى سوارهكان نههاتوو، لهگەڵ ئازوخهى ٦٥ سوارهدا. ههفتهیهى ٤٥ سوارهكانى تایبهتیشمان بۆ بنێریت و چاوهرێنى فرمانتانین.

شیخ محمد سهعید و شیخ محمد و شیخ ئەحمدهى برای دهستان ماچ دهکهن. ئەحمده خواجه

١٩٢٤/١٠/٢٠

وهلام:

سهلام له شیخ حهمه سهعید و چاوى براكانى و ههمووتان ماچ دهکهن. لهگەڵ توفیق ناغا ئەم شتانهى خوارهوتان بۆ نێردا، گهیشتنى بنووسنهوه عادل

ئەفەندى بېچىتەۋە بۇ لاي غائىلەكەي.

مەحمۇد

۵۰۰ روپپە ۱ فەردە شەك ۱ كىسە چا. ۲ بار نان. ۴ گۈنيە ئارد (۲) بار.

كاك عادل نامەكەي خوتىندەۋە و پۇيشت.

سوارەي سوپايى و غەشاپەر ھەر تىپە لە جىگا پېسپىراۋى خۇيدا بەرامبەر بە ھىز و دەسلەتلى ھكۈمەت ئامانە و چاۋەپنى لىدانى دوژمن بوون. لە شارەزور، قەرەداخ. لە ھەر چوار لاي سلىمانىدا ماۋەي دامەزىراندنى ھكۈمەتلىان نەدەدا و دەسلەتداريان، ھىزە ئاسورىيەكەي لىقى لە چوارتا بە دالشاۋى و سەرشۇپى، قەتيس ماپەۋە. داۋاي فېۋكەيان كرد، كە لە ژۇر بالىدا بگەپنەۋە بۇ سلىمانى.

فەرماندە ئىنگلىزكە، بە قوماندانى لىقىيەكەي و تېو: «ئايا ئۆۋە بە بەرگى كوردىيەۋە ھاتن بۇ گرتنى شىخ مەحمۇد و داۋاي پېھىنانى شۇرشى كورد، يان بۇ فېرېۋونى چەكبازى لە كوردەكانەۋە؟»

دوۋ فېۋكەيان بۇ ھات لەگەل گزىكى ھەتاۋە، بە نىگاھدارىي فېۋكەكان پوۋ بە سلىمانى چوارتايمان بەجى ھىشت. لە بنارى گۆپزەدا بەرمەنگارى سوارەي ھەمەۋەند (صابر) بوون. گالتەيان پى كردن. چونكە فېۋكە تواناي ھىچ كارىكى پى نەئەكرا، تا نىزىكەي بانكى ئۆۋارە جەنگ بە گەرمى دىزىۋە بەست. لە تارىكەدا سوارەكان كىشانەۋە بۇ سېتەك و ئىۋانىش لە ئەزىرەۋە سەريان دەرکرد.

لە ھەمەۋەندەكان ۴ بىرىندار و ۶ ئەسپ كۆژرا. لە ئاسورىيەكان بىرىندار و كۆژراۋيان بەجى نەما بەلام بە پى نامەي باۋەپېكراۋان لە سلىمانى ۲۰ كۆژراۋ و ۳۰ بىرىنداربان بوۋىۋ و لە پاشدارمەكان ۱۰ ئېستىر بە بارى فېشەك و كەلۋەلەۋە گىرابوۋ. لەم جەنگە خوتىنپۇندان و ترسانكەدا فېۋكە نەيتۋانى ھىچ چەۋكەك بوەشېنېت.

چوونم بۇ كەندە سوۋرە پېۋىست بوۋ. شىخ مەھمەد سەعید و سوارەكانىم ئارەۋە بۇ نزارە و سوارەكانى خۇيىشم ئارد بۇ دى (پەندىنە و چەمەك). پاش دوۋ پۇژ چووم بۇ كەندەسوۋرە لە بابەت كوشتنى مەۋە دەنگ پلاۋبوۋىۋە بەلام لە دايكم و مستەفا بىرام بە پەنھان گىرابوۋ. بەو كاغەز و پىاۋەي لە ۋەپىش ئاردىۋوم و ۋەلامىشم ۋەزگرتەۋە باۋەپ نەكراۋوۋ. بەو چوونەم ئەۋ باسەپىش بەسەر چوۋ. لە پاش دوۋ سى پۇژ فەرمانم پى درا، كە بە سى سوارەۋە بچم بۇ بازىيان بۇ ئاردنى ئازوۋقە لە گەم و جۇ و بىرتج. لە داۋاي ئامادەكردنى بارخانە و پىش گەيشتىنى ئېستىرەكان، غەبدوللا، غەبە كۆل ھات و نامەيەكى بچوۋكى بە دەستىۋوسى باۋكم بۇ ھىتام.

حکومت برپاری دا به گرتنت، کهریم کاکه زال به ۱۰۰ سوارووه نامانه کراوه. نهمشهو بدمن بهسرتا، له داریکلهی بتگرن و پاش دوو سمعاتیش له سرزلهیشهوه پیاوکه هات وتی: کهریم ناغای کاکه زال دهلئت پروات له داریکلهی نهبیت، نهمشهو بدمین به ساریا.

نهمه داریکلهیمان بهجی هیشت. هاتن، پاش نیوهرؤ گهراوهوه بؤ سلیمانی. ۱۹۲۴/۱۰/۲۹. پاش چهند پوژیک بیستم که کاپتان گاون و ۳ ئینگیزی تریش هاتونمته (تنگیسر) بؤ لای شیخ قادر. برپارم دا، که له گهراوهویاندا پیلانی گرتیان ییک بئیم. بهلام له ناکاو له لایهن حفسهخانهوه نهم نامهمیه بؤ هات.

برای خۆم ئەحمەد ئەفەندی

خوا ئاگادارتان بێت. له مژدهی خوشتان ههمیشه خوشحالم. تا ئیسته هیچ برنجت بۆ نهناردین. برام چهند میوانتیکمان ههیه له گهراوهویاندا بؤ سلیمانی دهبیت زۆر ئاگاداریان بکهیت تاوهکو به سهلامهتی بگهنهوه سلیمانی و چاوهریم که شهوێک تشریف بغهرموون و سهید ئەحمەدی چایچی ئاگادارمان بکات.

خوشکت: حفسه

۱۹۲۴/۱۱/۵

لهگهڵ باره نازووختهکاندا نهم نامهمیه و چۆنیهتی کارم نووسی و پێشکشم کرد. بؤ دوو جاری تر کاروانی ههه چل ئیستهرکه بارم ناماده کرد و لهپیش وهرگرتنهوه وهلامی نامهمه دا. دوو بارم برنج نارد بؤ تنگیسر و شهویش خۆم به تمنیا سواره چووم. له پاش ببنینی حفسهخان، شیخ قادریشم ببنی، زۆرم قسه لهگهڵ کرد و نهمگهپشتینه مهرام.

پاش نهوهی، که ئیشم تهواو بوو داریکلهیمان بهجی هیشت و گهراپنهوه له دوو جیگا تووشی تهمه بووین. بهلام لههم دهرمندی گۆیژه، زهوی چراغ، خراپ تووش بووین. خویشمان نازانین چۆن پزگار بووین یان چی پزگاری کردین چونکه تیکهڵ به پیادهی عسکری حکومت بووین بهلام دوزمنهکمان نازا نهبوو گهپشتمهوه چهمهک. لهگهڵ سوارمکان کۆپوینهوه. بهفر بارهپوو، ماوهی دهرچوونی و لاخ نهپووه له پهنینه و نهله چهمهک. باشتەر جیگهه نهمدۆزیهوه، که تیدا گوزهران بکهین. لادییهکانیش ئهوهندهیان بههرهوه نهمابوو، که بهی یارمهتی بتوانن ئهو زستانه نازووختهی خۆمان و لاخمان بدمن. نامهم پێشکیش به مهلیک کرد، چۆنیهتی خۆمانم بهتهواوی پێشان دا و به شهو بهسرهفر لهگهڵ دوو چهکدارا ناردم بؤ کهنده سوپهر. پاش حموت پوژ نهم وهلامهم وهرگرتنهوه:

بۇ نوور چەشمى ئەحمەد ئەفەندى

كاغەزتان گەپت. زۆر لە ھىمەت و خەدەماتى سادىقانىتان مەمنون بووم.
جەن سەئى و تىكۆشنىتان شاپانى تەشەككۈرە خوا ھەموو لايەك لەسەر خىر
موفەقق بكا. ئەگەرچى ئەمىرۇ لەبەر بەفر پىڭا مونقەتتە (بېراۋە) فەقەت بۇ
پىيانە پىڭا ھەر دەپى. ئىتر لازمە ھەموو پۇژىك پىياو پەوانەئى سلىمانى بىكەن
خەبەرى راستى لە دوژمن و ئەحوالى و خەرىكەتى و ھەرىگەن و پەوانەئى پاش
بەردى بىكەن، لەوۋە بۇ ئىمە دىت. ئەوا لە پىشتەۋە لىستەئى تەوزىعات گىرا، كە
تەحسىلات كرا، بەپىئى ئەو تەوزىعاتە مەعاشى خۇتان و سائىرىن سەرف بىكەن.
ھىچ وختىك لە ئەحوال و ئەخبار نابى فەرامۇشمان بىكەن. ئىتر چاۋى
ھەمووتان ماچ ئەكەم.

مەحمود

۳ كاتون سانى ۹۶۰

بەپى ئەو پەيوستەئى، كە لەگەل باۋەر پىكراۋەكەنى ناو سلىمانىدا ھەبوو و نامەكانىيان لەلام
كۆبۈيۈۋە بە تەۋاۋى و پىكۈيىكى نەدەتوانرا لەگەل كەندە سورەدا تىگەيشتەن بىت، بېراۋە دا
بۇ ۋەرگرتەن ماۋەئى ئەيەكى دېھانە نىزىكەكانى شارباۋۇز، كە مولكى خۇيان شىخ مەحمود و
بچم ئەو ماۋەيەم كۆ كىرەۋە و ئەوانەئى ھەزار و نەدار بوون نامەئى لىتۈوردەنم دانى و گەپمەۋە
بۇ چەمەك. پىڭا، شىخ ئەلمارەن - چەمەك لەبەر زۆرى ئاۋەل نەدەبەسترا. ناچار بوون، كە
ھەموو پۇژىك لادىيىيەكانى چەمەك و سەيدارە، بچن لەودىۋى شىخ ئەلمارەن خورشى ئاۋەل
بەپىن. پارەكەم بەسەر سوارەكاندا دابەش كىرد و خۇم و يەك چەكدار بەفرەبەسەر پۇيشتىن بۇ
كەندەسۈرە. شەۋزەۋى يەكپارچە سەئى، لە پىڭا و بەپى پىڭادا بەرەۋ كەندەسۈرە كەۋتەنە پى.
بەراستى مەندۈر بوۋىن ۋەكۈ كۆر بەپى ھەدەف دەرۋىشتىن. شەۋ گەيشتىنە ئاۋايسى. چۈۋىنە
بىكەئى پاسەۋانانى شەۋ، زۆر سەرما بو. مەندۈر و ېرسى بوۋىن پاش خەساتەۋە و پۇيۋەنەۋە
چۈۋە مەلەكەئى خۇمان و لە پاشان چۈۋە خەزەت مەلىك. چۈۋەكەئى پى خۇش بو. ئەۋەئى
پۇيىست بو و نامەكان پىشكىش كرا و جىيەجى كرەن.

چاۋەپى ھاتنى سەرھەنگى بانەئى ئەكرە. كەندەسۈرە بە تەۋاۋى لەسەر ھىلى ئۆرانە. بۇ
گفتۈگۈ دەھات بۇ بېنىنى مەلىك. نازانم چۈن گەپشتە كەندەسۈرە. پىڭا لە بەفرلوس بوۋىو.
كەند و كۆسپ ۋەكۈ يەك دەپىنرا. لەگەل بانكى ئۆۋارە گەپشت. شىخ مەحمود و مەحمودخاننى
سەرھەنگ دۈۋەدۈۋ قەسەيان كىرد. لەبەر ئەۋەئى فەرمانم پى نەدرا، كە بچمە ناۋىيان، ئاگادارى
گفتۈگۈيان نەبووم.

پۇڭزى دوايى، سەرھەنگ گەرايەۋە بۇ بانە. خۇي بە سوارىيى ئىستىر و چەند پىيانەيەكى لەگەلدا
بوو. پاش بەرپىكرىنى ئەم مىوانە، فەرموۋى ئەم (ئىعتىمادنامە) پەت دەشمى و نەچىتەۋە بۇ
چەمەك. سوارەكان تى بگەيەنە تا خۇم لىيان ئەگىرپەۋە نەبزوون و لەۋدىۋە بچۇ بۇ بانە بۇ لاي
سەرھەنگ. تۇ نومايندە دەپىت بۇ بەجىھەننى كار و پىۋىستىي خۇمان و ماۋەى ھىچ خراپە و
دل ئازۋەدى ھكۈمەت. نەدرىت.

كارويارى سوارەكانم تەۋاۋكرىد. شەۋ لەگەل مستەفائى براى وسواغا، كە شارەزابو پۇيشتىم
بۇ بانە. پۇڭز، ھەتاۋ و پچەى كارۋان زۇر خۇش و لەبار بوو. لە كاتژمىرى ۹ى پىش نىۋەپۇدا
لەسەرمىشتى كانى دزان، لە ماۋەى نىۋ سەعاتدا پۇڭمان لى بوو بە شەۋ، پچە پىر بۇۋە، بەفر بە
جۇڭك دەبارى كە ھەرگىز نەماندىبوو و نەمانبىستبوو. دەستمان لە ژيان شت. نەماندەزانى لە
كويىن و بۇ كويى نەچىن. ھەر تاۋ تاۋىك ئەۋەندە بەفر ئەكەۋتە سەر سەرمان ملمان ھەلى
نەمگرت. ئەسپەكانمان ماندور بوون و ويستان لە بەفر بىرپىن. ھىۋاي ژيان نەما بەلام پۇڭمان
تەۋاۋ نەبوۋىو. لە ناكاو نىزىكەى ۱۵ مرقى چالاك لە بەردەمى ولاخەكانماندا پەيدا بوون.
كەۋتە پىشمان. شەۋ گەياندەنيانە دىيى (چىچۇران) بۇ مالى ناسياۋىكى مستەفا ئاغا. ۋەكو
مردوۋ يان شەختەيەكى سەھۇل دايان بەزانين. مەن ئاگام لە خۇم نەبوو بەرپاستى زۇر
مىراندارىكى بەرپىزيان كردين و ئەۋ پىاۋانەيشم نەپىنيەۋە و نەمزانى كويىندەرىن. ئىتر لەۋ
پۇڭزەۋە لە ھەردوۋ پىم لايى دوو بەنچەم سىر بوو، لەم دوايىيەدا بوو بە نەردى بى نەرمانى
بادارى (پۇماتىزم) و پىۋەى نەمالىنم. گەيشتىنە بانە. بەر بەكەم چاىخانە (چاىخانەى مەلا
عەبە). مەلاعەبە ۋتى: ئەمە چەند پۇڭزە قۇناغىت بۇ ڭ خراۋە و دايكت ھاتوۋە و چاۋەرىنى تۋىن.
چوۋە مالىۋە. ۋتى: مەلىك ئەم كاغەزەنەى داۋە بە مەن، كە تۇ بىگەيەنەيت بە جىگەى خۇي.

پۇڭزى دوايى چوۋم بۇ بىننى سەرھەنگ. زۇرى بى خۇش بوو. نامەكانم گەياند. زابت و
كارەدەستەكانى كۇكرەۋە و مەنى پىناسىن، كە نومايندەى شىخ مەحمودم.

لە پاش ئەۋەى بە دوو مەينەۋە ۋتى: ئەمە نىشتەمانى ئىۋەيە. ئىران ئىرانى خۇتەنە. ئىمەيش
ئامادەى بەجىھەننى ھەموو فەرمان و فەرمانىكتانين. بەردىمى بۇ بىننى ئىدارەكان، گىرپامى.
يەكەمىن نووسراۋى سەردەرگام بىنى. نووسراۋو (ئىدارە خانە گومرگى كوردستان). ۋاقم
ۋرپا ۋتم ئىمە عەۋدالى ئەم ئاۋاتەين، كەچى لە ئىرانە و نايزانين. ئىتر ھەموو ژوور و دائىرەم
ۋا بىنى.

زۇر بەرپىزەۋە ئىمەيان دەپىنى. لە ھىچ پىۋىست، يان ھاتۇچۇيەك بەرپەستىمان لى نەدەكرا.
ھەمىشە بە چاۋى خۇي دەيانروانىيە ھەموو يەككە لە ئىمە.

پۇڭزى ۲۰ى شوبات ۱۹۲۵ بۇ تەۋاۋكرىنى كەم و كوپى و كرىنى ھەندىك لە پىۋىستىيان، ئەم

ميوئانانم له كهنده سووره وه هات: ۱- ماجيد ۲- په مزی ۳- جهلال په شيد نهغه ندى ۴- سه بری
تخمندى ۵- كرمى چاو.

چمنډ پوژىك به خوښى پابوړدا. عادل نهغه نديش هات. زايته ئيرانيه كانيش. زور تيكلمان
نېوون و به چاوى مېهره بانى و براى له گلمان پايان دېوارد. هممويان ميوانى من بوون.
عادل زور هولى دا خوښى بگه يمنتته سره هنگ، من ماوهم نه دا. چونكه نهمزاني گويهنكيكمان
بو دروست نهكات. باش بوو زوو گه پايوه.

به لام نه وهى دهردى منى گران كړد بوو هاتنى مهلا فهرج بوو نازانم هم مېنه تيبه چون
هات به سرما. پوژىك له ناكاو گه پشته ماله وه. زوورم بو پيك خست و پشمم بو ترخان كړد
بو هاو دمنگى و خزمه تى، به لام پوو به پرو و تى: هم لوزندهره چى لى بكهم، بزانه كار هكړىك،
كمنيزه كيكم بو پهيدا بكه. زور سه خلمتى كړدم.

به فر زور بوو سرما و سوله نه جگار به تين بوو. شو به ستملوك و زوقم و به پوژيش دهر وه
نه دېنيرا. حه مه نه مين و نامه ي مېليك گه پشته:

عزيرم نه حمده

من پوژيستم بو شاريانې، به هممو چه كداره كان، كه له بانه بگه ينه به په له
بگه پيښه وه و تويش زوو وهر وه له گمل ماجيد. هممو تان به يه كره وهر نه وه. ئيتړ
خواتان له گمل.

محمود

۲۵ مارت ۱۹۲۵

له بانه دا نزيكه ي ۲۵ چه كدار به خيزانه وه و ۳۰ چه كدارى سلت هه بوو پېم گهيانندن. به لام
پاش دوو پوژى خو پيك خستن ئيمه يش توانيمان شو به فر به سر بگه پيښه وه چونكه ئيش و كار
لاى سره هنگ و نامان كړدى كاله و پوژاو، گوجانى په خبر، هممانه ي تيشوو پوژيست بوو،
تهواو بگريت.

شوى ۲۸/۲۷ مارت كه وتينه پى. دايكم له بانه به جى هشت له گمل په شه و مابينه كهم،
چونكه به فر ماوهى دهرچوونى نهمدان، به جيم هشت. ئيمه گه پيشتينه كهنده سوورم. شو
ماينه وه. له بهر زېمه زرمى ورج و سگ هه تا پوژى نه نوستين.

بو سياگويز، شو ماينه وه پوژى دواى نيوه پوژى له گولى بووين، سپيدارم. بابا على له مالى
قادر ناغا بوو ئيمه يش شو شو ماينه وه زور ماندوو و پهريشان بووين. چونكه به پياده يى و
له ناو به فرا دهر پوژيشتين ئيتړ له شېخ نلمارينه وه به فر نه ما، هر به پياده يى، چنگيان. پوژين،

گريزه، گميشتينه بارمگا و تينگىل به سويا بووين، پاش چەند پۇژىك بارمگا چووه سەراوى
سويحان ناغا.

پاش چەند پۇژىكيش لەم بارمگايە. مەلا فەرەج بە سوارى ماينەكەم لەگەل رەشە گميشتنە
لامان. ماين جەمو و بىرىندار و پەرىشان لە ژىر مەلا فەرەجدا نەمناسيىمە. لە ناو شىخ
سمايلىيەكاندا گۇرپمەو بە ئەسپىك كە چووينە قىلرخ، شىخ سمايلىيەكان لە پەشمالدا بوون.
ئيمە پتر لە (۳۰۰) سوارە بە ئاواييدا پلاويووينەو كۆمەلەكەمان، سەرپەل، زابەكان بووين
بوومان كرده پەشمالىك بەلام چۆل، پۇشتە و مالىكى لە دەولەمەند دەچوو. دابەزىن ھەر ھەشت
ئەسپەكانمان داكوتا و بى خاوەن مال دانىشتين. پاش ماوھىەكى كەم ژنىك بە كوندە ئاويگەو
ھاتەو پاش دانانى كوندەكە لەسەر ھەرزالەكە و خۇ پىكخستەو ھات و خۇشھاتنىكى زۆرى
كردىن. ھەتجۆش و پىويستى چا لىنانى ھىنا و ئاگرى كردهو و خۆى پۇيشت، پاش ماوھىەك
كاوپىكى چوار پەل بەستراوى بە سەرشانەو بوو ھاتەو. چەقۇيەكى گەرەى ھىنا وتى (بەم
وھىياقەتان ئەم چاقۇيەم بۇ تىز بىكەن چونكە بە دەستى ژن تىخ تىز نابىت و چەقۇ تىز كرا و
چوو مىكوتى دەوارەكەى خستە ناو گەلى خۆى و مەرەكەى سەرپىرى. فووى دا بە سى ھای
مەشكەكەدا ھەلى واسى و سېپى كرد. خستى سەر ئاگر، دەستى كرد بە ھەوير شىلان و نانكردن.
ھىشتا برسيمان نەبوويو، پلاو ساوەر و گۇشتاويكى زۆرى پىشكەش كردىن، لە خۇشھاتى
كردنمان مەھرەسن. لىمان پەرسى بۆچى ئەو مىكوتەت ھەلگرت خۇ ئاوس نيت، وتى ژن تىغى
لەسەر نىيە، بەو مىكوتە خۆم كرد بە پياو. ئەم باسەمان بۆ مەلىك گىرپايەو زۆرى ھى خۇش
بوو، لەكاتى پۇشتندا پەروى كرده دەوارەكە، لە دەستەسپەكەيدا دە لىرەى زېرى بۆ ھاويشت، كە
ژنان ھەدولالى مووى كلكى ئەسپەكەى بوون، بۆ پىت و پىروۆزى ژيان و كۆششيان. مەردى و
نازايى بۆ ژن و پياو، جياوازي نىيە.

چووينە خورمال و گەراپنەو بۆ ناو سەوچەك، لە مۇرياس دوو پۇژ مىوانى شىخ مەحمود
شىخ ھەلى دورمىيانە بووين و لەويو بۆ بەرزنجە و بۆ شارماژىرە كلۆلەكەى خۆمان و پىنجوژىن.
من، لەگەل سوارەكانى تايپەتى (مەيت) يەكديگىر بووينەو و لە شىخ ئەلمازىن بووم. شەو
ماجيد و كەرىم بەگ ھاتن و ئەو فەرمانەى كە بۆ ژمارە و ساندنى زەكات دەرچووويو پىشانىيان
دام و وینەكەى خۆم وەرگرت. بەم چەشنە فەرمان دابوو. بەو مەرجەى لە ۴۰ سەر پارەى پەك
سەرژمىرە بکړیت و نرخی ئەو سەرە پارە بسینړئ ئەم تەرتیباتە کرابوو:

۱- كەرىم بەگ: وارماو و بەشى ئەويەرى تانچەرۆ.

۲- ماجيد: لە ھەر يەتەو تا زەلم.

۳- ئەحمەد خواجە: لە ھەر يەتەو تا قىرگە.

پاش تەۋاۋىگە ئىم فەرمانى بەشى يەكەم:

۱- كەرىم بەگ: سەرچىنار تا تايىن.

۲- ماجىد: قەرداخ.

۳- ئەھمەد خوجا: بازىيان.

ھەر كەسە بۇ سەركار و پىسپىراۋى خۇمان پۇشتىن. لە پاش تەۋاۋىۋىنى ئەۋ ناۋچانە، بىسىر پۇژئاۋى سىلپىمانىشدا، داپەشپونمان بە فەرمانى دوۋەم فەرمان درا.

لە شىخ ئەلمارىن يەكسەر ھاتم بۇ قىرگە. پۇژى دوۋەم، كە پان و مىگەلىيان، ئىۋارە ھاتمە، بىستمان كىر بە ژمىرە، لە ناكاو كاھرايەكى وىلەمىرى بە پەنھانى تىي گەياندەم، كە سۈرەيى ھكۈمەتى پىشتى ئاۋايىپان لى گىرتوۋىن، پىۋىستە چارەيەكى خۇمان بىكەين. نەمىتۋانى ھەموو سۈرەكان تىي بگەيەنم. لە ئاۋاۋى ئاۋايى ترسام، نەۋەك يارىمەيى ھكۈمەتپەيەكان بىدەن. ئەۋدە سۈرەيى لاي خۇم بوون ئاگادار كران زۇر بە شىنەيى سۈرەيۋىن بەرەو پوۋيان چوۋىن. يەكەك لە سۈرەكانى لاي من (نەرىمان ياشۇكى) يەكەمىن سۈر بەلامارى دا. بەلام بەبى ئەۋەي ئىمە لە چەندىتى و يان چۆنىەتپان بزانين، كىردمان بە تەقە و ھەلا. زۇر پوۋداۋىكى نەبىنراۋم بىنى. ھەر ۋەكە ئىمە لە وان بىي ئاگا بوۋىن ئەۋانىش ھەروا. ئىمەيان بە ھىزىكى زۇر گەرە ژمارد. بەبى خۇگرتن بەرەو سىلپىمانى كەۋتە لىگدان و پاكرىدن. من لە (۵۰۰) سۈر كەمتر خەلم نەمەكرىد و سۈرەكانى خۇشىمانم پىي نەدەگەپايەۋە، بە ناچارى دوايان كەۋتم. تەنبا دوو سۈرەيان لىي گلا و بە چەك و ولاخيانەۋە گىران. تا ناۋشار لە سەريان ھاتىن بە بىي كۈشتار لە ھەردوۋلا، پۇژ لە ئاۋابوۋندا بوو.

شەۋ گەپامەۋە بۇ قىرگە، سۈرەكان زۇر لە ئاۋەلەكانيان ژمارە كىردىۋى زانىم، كە زۇرىشيان شاردۇتەۋە بەلام بۇ ئەۋەي لە پىش كارى پىسپىراۋماندا توۋشى بەرەيەكانى نەبىن و تەۋاۋى بگەين. بە نەمىپ قىرچاندىمان و قۇچانم دانى تا گەيىشتىنە دىي كۆزە پەقە. قۇچانى دىيەتەكانم پىي و لەۋ ماۋەي مۇلەتەدا پارە نامادە بگەن و لە گەپانەۋەدا لىيان ۋەرىگىم پاسپىرىم كىردىۋىن. لە سۈرەكانى خۇم و تۇفلىق ھىسەن ئاغا بە ۱۹ سۈرەۋە چوۋىنە (كۆزە پەقە). من لە مالى كۇنخا مەۋلۇد مەۋان بووم. لە لايەن ئىشكىگر و پاسەۋانەكانەۋە كوپىكى لاۋگىرا و ھىنبايان. وتى: كاك ئەھمەد من جاسوسىم، ناردوۋمىيان بە شوۋىن تۇدا بگەپىم. بزانە (سۈپاي مىرى پىيادە و سۈرە و جاش پۇلىس و پۇلىس پىيادە و سۈرە) بە كۇمەل دۇۋىنى لە شار دەرچوۋ. ئىستە لە (قىرگە) و دارىپەۋەلەن. لەگەل گىزىنگە نەگەنە سەرتان. ئىتر خۇتان كارى خۇتان نەزانن. ئىنجا ئۆۋە من بېسەنەۋە و بەجىم بەيلىن.

من ئەم قىسانەم بە فر و فۇلى ئاۋايى زانى. بۇ ئەۋەي پانەكانيان لە ژمارە پىزگارىكەن، كە لە

پشتی ئاوايى مۇل درابوون، بەلام ديسان لىكەم دايەو پىويست بو، كە كارنامەيىيەك بىكەم نەوەك پاست بىت. سوارەكانەم دەنگ دا ئاليك بە ولاخ درا و خۇيان ئامادەكرد. لەگەل ئەوئى، كە ھەموومان ۱۹ سوار بووين و سوارەكانەمان زۆر دوربوون، بىپارى جەنگ و بەرىدەكانىيان دا، منىش بە باشم نەبىنى پىچەوانەئى ئارەزوويان بىكەم چونكە ھەموويان بىپارىيان دا، كە پىگەيان نەمەن و تا مردن بچەنگىن.

لەگەل تۇفيق ئاغا بىپارىمان دا، كە خۇئى و (۸) سوار بچن بۇگدەكانى (بووتانە) و منىش لەگەل (۱۰) سوار بچم بۇ شىنكەكانى خەراجيان، لە پىش گزنگدا سوار بووين و پىشدارى حكومەتپش نىزىكەئى (۱۰۰) سوار گەپشتنە سەركانى و گۇپستانەكەئى ئاوايى. لەگەل پەكەم دەستپىژا، گەپانەو و ئىمەپش گەپشتنە سوپىرەكان.

ولاخەكانەمان درايە نەست مەجىدى قالەئى ھەمامچى. لە كاتژمىرى ۵:۲۰ئى بەيانىنا گەپشتنە ئاسوگەئى پەشت ئاوايى. ئىمە تەنبا تەمانتوانى بە تاكە تەقە نەپەلەن خۇيان و مەترالپۇزيان دامەزپىن. بەلام تا سەعات ۱۰:۳۰ جەنگى بەرامبەرىمان بى سود بوو پاش ئەوئى ناردى ھەمەئى ئىمام زامداربوو. بۇشمان نەركەوت، كە ھىزى سوارەئى سوپايى و پۇلىس لە لاي خواروومانەو دەيانەوئى ئابلوقەمان بىن. ئىتر بە ھۇئى زياتر لە دوو سى كەس، كە نەھات بە دەنگمانەو ئىمەش ناچار بووين بە خۇدەركردن بۇ (بووتانە).

۱- فېشەكەمان ھاتە كزى.

۲- نادر بىرىندار بوو.

۳- ھىزەكەمان زۆر كەمە و دەيانەوئى ئابلوقەمان بىدەن و زۇرشتى تر بەو ناچارىيە جىگەمان بەجى ھىشت و ئاوتەئى ھىزەكەئى تۇفيق ئاغا بووينەو لە بووتانە.

سوپايى حكومەت ھاتنە ئاوايى. ماوہ دور بوو، دورە تەقەپش بى سود بوو. ئىمە ھىوامان بى، زۆر ترسى فېزەكەمان ھەبوو. چونكە جىگاكەمان بووتەن و بە بەرزىيەو بوو. پاش ماوہئى يەك سەعات ماجىد بە سوارەكانى خۇئى و سوارەكانى ترىشمانەو ھاتن. ھەرەھا كىرىم بەگىش گەپشت، چونكە لە مووان كۇبوو بوونەو.

سەرۇكى درا بە كىرىم بەگ. بەم پىيە سوارە دابەش كرا لە ھەموو سوارەكانى كە ۱۲۰ سوار بوو نىزىكەئى ۶۰ سوارى ھەلپۇارد بە ناوئى پىتالپىيەو ئەو سوارانەئى، كە بىكارە بوون لە چەك بە ولاخدا نىيران بۇ ھوشۇن تا چاپخانەكەئى قىرگە. سوارەكان دابەش كران بەسەر گرەكەكانى پەشت پىگا و ئاوايىيەكاندا و كاتژمىرى ھەموومان ھىنرايە سەر ۲ئى پاش نىوہىز و فەرمان درا لە كاتژمىرى ۴ پاش نىوہىزدا ھەر كەسە لە پاستى خۇيەو وروژم ببات بۇ سەر ئاوايى و

سوپاکەى ناو كۆزە پەقە. ئەم پەرۇگرامە بە تەواوى بەكارهەتەرا.

ئەم سوپا پەرچەك و زۆرە بەم مەرچەى مەرىشكى ناو مەنچەلى لەسەر ئاگر بەجى بەتەن، بە سوارى يان پەيادەى خۇيان و چەكيان پايان كرد و كۆزە پەقەيان بەجى هەشت. بە دەرۋىزى پەنگا، كە بەرەنگارى چەند سوارىكى ئىمە دەپوون لە كوشتن و تالان زۆريان لى بەجى دەما و جەانگرتن.

لە ناكاو حەمە شەرىف مەرگەى بە مەجىدى وت، پاش ئەوئى دەمانچەىكى زۆرى پەئو نام، پەشىد جەودەم كوشت، ئىتر بۇ دۆزىنەوئى پەشىد جەودەت شەش سوار پووين تا گومەزەمەى گەردى حاجى عەبدوللا ھاتەن بەلام بى سود بوو.

دانىشتوانى سەلىمانى ھەموو بە سەريانەمە پوون. سوپاكە بە پارانەمە پادەپوردن. زۆر پەرىشان پوون. پاش چەند پۇژىك تى گەشتەن، كە مەحمود جەودەت بوو و بىرەندار كراپو.

چۆنىيەتەى جەنگەنە

شەو لە كۆزە پەقە كۆپووينەمە تالاننىكى زۆر گەرا و بەجى ما و دەست كەوت. لە لايمەن سابىرى كەرىم بەگەمە (۱۸) سوپايى پەيادە گەراپوون ئەسپ زۆر بوو، ماينىكى زۆر جوان و ناياىى فەرماندەى ئىنگىلىزەكەيش گەرا. كوژراوئان زۆر بەجى هەشت. دىھاتەىيەكانمان نارد بۇ كۆكردەمە و بەردنەوئەيان بۇ سەلىمانى. لەگەل گەنگدا چووينە (سەراوى سوپحان ئاغ)، كە بارەگا و مەلىك دوو پۇژ لەمەپەش گەشتەپوون بەلام بە راستى جەنگى وا مەگەر بە دەگەن پووى دابەت چوونكە ھىزى ئىمە بە فەرماندەكانەمە (۶۴) كەس بوو. بە تەكپراىى فەشەكى ھەر پەكەك لە ۶۰ دانە پەرنەبوو، بەلام ئەوان لە ۳ ھەزار چەكدارى سوارە و پەيادە كەمەرنەپوون بە تەفاقى جەنگى ھەكوومەتەپەوئە ئەوئى لە پەكتەرى جەا دەكرەپەمە تەنەا (دەلەرى و يەك دەلى و پاكى بوو بۇ نەشتەمان لە ئىمە و ھەمەمەى و ترس بۇ پارە لە وان) جەاى كەردەپوونەمە. ئەم جەنگە لەم جەنگانە بوو، كە لە يادى مەژوو دەرنەچەت. پاش دوو پۇژ ھەركەسەمان گەراپەنەمە بۇ سەر كارى پەسپەتراومان و تەواومان كرد. ۱۹۲۵.

بە مەردەى سوارە ھەسكەرىيە كۆردەكەش و نەبەت، كە نەگەشت ناوى خۇى بۇت. بە پەشدارى ئەم سوپا گەورەپە، پەش سوار بەرەستى كەردەن. ھەكو پەرووسكە سەرەوژدە و سەرەوژوور بە قەيراق شەنوگەوى پە دەكرەن، بە تاو و گوللەبارانمان ھەكو باران پەرش و بۇلوى دەكرەپەمە، تا كەوتە بەر قامچ و لولەى تەنگى سابىرى كەرىم بەگ. ناچارى پەيادە پوون بوو. لەوكاتەدا سوارىكى ھەمەمەند گەشت و گوللەمەكى لى دا و كەوت. وتى كۆردەم، گەلباخى. گوللى ژيانى وەك بووئو بەلام بەرامبەر بەم قەسە زانرا كۆردە. سوارەى عەشاير

ھەممۇيان ھەقىيەتەنكىيان بېرى و فرىيان دايە سەر لەشەكەى و كرا بە ھەرا و شىوھەننىك، كە ھەرگىز نەبىستراوھ كابرەى كوشتى پاي كىرد. ترسا بىكۆژنەوھ. كۆتەلىيان بۇ دىروست كىرد تا ۳ پۇژ بە ولاتا گىرايان. كاتى جەنگ بوو بە شىوھەن، بىو بۆنەيەوھ ھىزەكەى مىرى پزگارى بوو، بەلام بە ھەرىشانى، بەپاستى بە نووسىن باسى ئەو دلاوھە كۆردە تەواو ناكۆت.

گەرپامەوھ بۇ پىنجوڭىن، شارى پىنجوڭىن پايتەخت و ھەنا و كانگەى ئابوورىمان، پاش چەند پۇژۇك ھەرمەنم ھى دا، كە بچم بۇ مەريوان و ھېنىنى مەھموودخانى كانىسكان لە بابەت پىنجىستىيان لەگەل دزلى مەھموودخان چونكە لەسەردىنى نژمار، كە دوو بەش بوو ناكۆتكيان كەتوبوھ نىوان. ئەوھى پىويست بوو كرا و گەرپامەوھ بۇ پىنجوڭىن، لەگەل نامەيەكى تايپەتيدا و داواكانى خانى كانىسكان بىردم و چووم بۇ دزلى پاش (۸) پۇژ گەرپامەوھ بۇ (ولە ژىر). پىژگىرام واپوو، كە لە ولە ژىر بگەمەوھ بە خىزمەت مەلىك، بەلام ھاتوچۇيەكەى مەن دوايىيى بە بۆلە بۆلى ھىچ لايەكەيان نەدا، گوزارش بە باشى نەگەيەنرا. چونكە ھەردوو خان بەھىز و نەستدار بوون. سوارەكان لە شارياژىر بوون، ئەم ماوھە، كە لىيان دايرىا بووم گەرپامەوھ بۇ پىنجوڭىن شارياژىر. نىزىكەى ۱۵ پۇژ لە سىتەك و تەگەران بووم. نامەيەك لە شىخ مەھموودەوھ:

كوپم ئەھمەد ئەفەندى

چاوى ھەمووتان ماچ ئەكەم. ئىستا ومختى كۆكردنەوھى پارەى دىھاتەكانى بازىانە. دىچىت، چىيان ھى درا لىيان وەرگەر، لە پىنج سوارىش زياتر مەبەن. شەولە كەلى گۆژەوھ، كانى ماسى، ولۆيەوھ پۇيشتەم وگەيشتە دارىكەلى. لە ماوھەكى كەمدا چى پىويست بوو بەجىم ھىنا و ئىستىرمەكانىش ھات، (۴۰) بار بىرنج وگەنمەيان گەرپانەوھ بۇ ولە ژىر.

چووم بۇ بارپۇيى گەورە، پەيغامىك لە تەپەشوانكارەوھ ھات وتى نىزىكەى ۲۰۰ سوارەى پۇلىس گەيشتە ئاوايى وپۇگىرامەيان دارىكەلى وبارپۇيىيە تى گەيشتەم، بىگومان بۇ پىستى ئىمە دەسورپىنەوھ. جا تا پراويان نەكردووين ئىمە خۇمان نەريازكەين بە باشتر زانرا. شەو خۇمان گەيانە (دەركان) چونكە لە پىي سوو - قەرداخەوھ گەرپانەوھمان بە باشتر بىنى.

لە كاتى نىوھپۇژەكردندا پىياوئىكى ئەوكانى ھات و وتى ئۆردوويەكى زۆر لەسەر كانىيەكەى خەپراچىيانە و سوارەكان، كە تى گەيشتەن زۆر داخيان ھەلگىشا، كە زۆر كەمەن و توانامان نىيە بەلام لەو كاتەدا نادر و ھەمە ەلى ئىمام نە سوار پەيدا بوون. ئىتر سوارە قوتە قوتىيان تى كەوت و داوايان كىرد، كە شەو بىدەن بە سەرياندا. مەن چەند لىكەم نەدايەوھ ھىچ بە دروستەم نەمزانى بە ۱۶ سوار لەگەل ئۆردوويەكى ھەكۆمەتيدا بچەنگىن. بەلام ھى سوود بوو ناچار بووم بە ئاويىتەى بىريان. لەگەل تارىكەى ئىوارەدا لە كۆپستانەكەى (عەربەت)ەوھ بە تاو بە ۴

تېپ پەلامارى ئاوايىمان دا و دەمانزانى سەرياز لە ئاوايىدايە. تا ماوھىيەكى زۆر كەم لە بەر نوھيدا دراينە بەر دەستپېژى تەنگ و مەترالپۆز. ئيتىر ماوھى گەپانەوھەمان نەما، بېجگە لەو مورووژمە كە بېگەيەننە ناو ئاوايى، ئەو ھېزى سۇپايىيە، كە لە بووسە و سەنگەرا بوون خىجارى پاكردن بوون. لە ئاوايىدا يەككىيان لى كۆژرا، مەجيد و نادر پەلامارى گەرمەكەيان دا و لە پېش ئەواندا، كە پەيادە بوون، گرتيان. ئيتىر پېنگەي پزگارىيان تەنھا خۇ گەياندەنەوھەيان بوو بە ئۆردووەكەيان. بەلام چەكى كۆژراو بە فېشەكەوھە گەيشتە (۹) تەنگ. يەك مەترالپۆزىيان پى بوونەريان كرد. پاش دوو سەعات سابىر بەگ ھات. ئيتىر تەوانيمان زۆر زياتر تەنگاويان بكەين. نە كاتى گەپانەوھەماندا ولاخەكانمان كە بە دەست مەجيدى قالەي ھەمامچىيەوھە بوو، ەمرەتپيەكان گەمارۆيان داوو، كە ولاخەكانى لى بىستين، دووانيان گيران. لە پاش نەختىك نەشكەنجە بەرەلام كردن.

شەو بوو سابىر بەگ وتى ئيمپۆ فېۆكە بەياننامەي زۆرى فېۆ دا و ئەم دانەيەي دايە دەستم تاريك بوو خستەما باخەلم:

بۆ عومومى ئەھالىي ناخىيە تانجەرو و قەزاي ھەلەبجە و ھەموو تايەفەكانى جاف: لە ئۆھوھە مەعلوم بى كە تەگەر زەرەرەك و ئەزىتەك واقىع بى بۆ ئەم ئۆردوھە، كەوا لە ناخىيە و مەھەلى ئۆھوھە موروور ئەكا، ھەر فەلاكەت و موسىبەتەك كە لەو پوھوھە بە ئۆھە بگات، مەسئولىيەتى لەسەر خۆتانە.

بۆ عومومى ئەھالىي قەزاي ھەلەبجە

ئەوا تەبلىفتان ئەكرىت بۆ ئەوھى تەئىمىنى ئىدارەي قەزا چاكتەر بكرىت. ئەحمەد بەگ قايمقام و ھەمىد بەگ موعاون لەگەل مەئموورانى، كە ئىجاب بكا نۆررانەو بۆ ھەلەبجە، ئەبى لە ئىجرائ وەزائىفدا، موعاونەتەي مەئموورەكان بگەن و موتيعانە ئەوامرى پەسمىيەي ھكوومەت بەجى بھۆن*.

ئەم بەيان و ھەرپەشە لە لايمەن ھكوومەتى سلىمانىيەوھە لە گەل دەكرىت دەركەوت، كە خۆيان ئەو تەوانايەيان نىيە ئۆردوويەك لە سلىمانىيەوھە بگەيەننە ھەلەبجە داواي يارمەتى لە لادىيى و ەشاپر نەكەن بەلام لەو ترسە پزگار نەبوون.

سابىر وتى: ئەوا تۆ ھەگبەيەك پەرەت پى ھەيە ئىستا نەچىنە ناو جافەكان، مالى كۆيخا ئەحمەد ئەجە شەلى پوغزايى ھەموويان لەگەل سلىمانىدا پىكن، نەلەن شەخ مەحمود

* ئەمە سەير نىيە؟ لە لايمەكەوھە داواي يارمەتى لە گەل نەكەن و لە لايمەكى تەريشەوھە ھەرپەشە؟

وتېمان ئېزە بەجى بېلىن، نەۋەك بۆمباران بىكرىن. چوۋىنە دەسكەر، دىي خەلىفە يونس. سولەمكەنى ئېمە پىنچ تەنگى ئىنگىلىزى ۲ شەمشىر ۲ سەندوقى گەۋرە بە بارگىرىكەۋە ۴ ئەسپ بە تەنگەكەنىيەنەۋە دەسكەۋىيان بوۋىۋو. چۈنكە ماۋەمان نەدەدان بچن بۇ تالان، كەمپان خەستگىر بوۋىۋو. لەناۋ سەندوقەكاندا وىسكى و زۆر لە خوار دەمەنىي نوقل و بىسكۋىت و قوتۋى خوار دەمەنىي زۆرى تېدا بوۋ لە كاتى گەرمەي جەنگ و ئاگىياراندا لەسەر كەنى و ئاۋەكەي موۋان توۋشى مېرزا غەۋۋىرى حاجى مارقى غەنىبەرخان بوۋم بە تۆي كراس و دەرەي، بە پوۋتكرۋى بېنىم. ناۋى سولەمكەنى ئەزانى، كە پوۋتەيان كىرەۋە. چوۋم بە تەۋاۋى تا كىسەي پارەكەي بۆم ساندەۋە و دامەۋە بەلام لېم نەپرسى چى گەياندەۋە ئېمە ناۋ ئەم ئاگرە.

شەۋ لە دەسكەر و پۇژ چوۋىنە ناۋ گەبەلە سېۋدارەكان بۇ ئەۋەي فېۋكە نەمانبېنى. لە پېش كزنگە دوۋ دوۋ فېۋكە دەھات، ئېتر بەبى پاراستن پەشمال و مېگەلە مېر و ژن و پەۋا بە بۆمبا و مەترالھۇز شەن و كەۋكرا. ئەۋەنى ۋەكۋ قەدر ۋەپىسى^۱ و سەلىمان خان و زۆر لەۋ خېلانەش ۋەكۋ ئەۋانى تىر بە با در. ئەۋ پۇژە تا ئېۋارە شارەزۋور لە زۆر فېۋكە و بۆمبادا مەناسەيەك فەرامۇش نەكرا لەبەر ئەۋەي دەسكەر ھى خەلىفە يونس بوۋ لە شۆرەشدا بوۋ. ئېمە ترسمان زۆر بوۋ كەچى تەنبا دەسكەر و ئېمە پارىزراين و چوۋغرد و بېيەكانى مەخمەد خانىش بوۋ بە قەمبىرۋوت و بە بۆمبا دارى تېدا نەما و مەنىش وىسكىي زۆرم لەلا بوۋ بەراستى شارەزۋور و خېلەكانى جاف بە تەۋاۋى دابىژا و پەرىشان كرا.

شەۋ سولەمكەنى لاي مەنىش ھاتن. داخەكەم عەۋلا، ئەۋ كۋپە لاۋچاك و ئازا و دىنگەۋش و سولەچاكە بە بىرىندارى ھېترا و پاش يەك دوۋ سەھات مەرك ماۋەي نەدا. بەراستى پەلىكەم دۇپاند، سولەمكەن پاش شىن و ۋاۋەيلايەكى زۆر لە يادى ئازابى و دىۋىرى عەۋلا، لەش و گەيەنى ناۋدارى لەسەر كىرەكەي دەسكەر بە خاك سېۋىرا. بەلام بەلگە ناۋدار و شىرەنەكانى لە ئاسمانى كوردستاندا دەۋىت و بە بانگى ئازادى زىندەۋەكانى ئاگادار دەكات.

عەۋلامان بەداغ و ناسۆرمەۋە بە تاك و تەنبايى بەبى چەك و بېدەنگ لە ئاستانىي خامۇشيدا بەجى ھېشت، لەگەل بېناندا (بەيان) گەپشەينە لەنجاۋە.

ئەزەك دىي ھەزارمېرد، بە ئىيازى ھەسانەۋەي خۇمان و ۋلاخمان، لە مېرگ و لەۋەپدا ۋلاخ داكوترا. لە كاتى خۇگەياندن بە پەشمالەكانىيان، مەنلىكى دە سالان ھات بەپېرىيەرە، وتى: مامە عەسكەرەكانىش دېنە ئاۋاپى؟ لېم پەرسىيەۋە؟ دوۋبارە وتى ئەي ئەۋە نېيە لە پەشت مالان مۇلىيان داۋە؟

پاست بوۋ، بەشئەنەيى سولەمكەن ئاگادار كىرە و خۇمان دوۋبارە ئامانە كىرەۋە. سولە بوۋىن.

۱. قەدر ۋەپىسى و سەلىمان خان: مانگانە ۋەرگىرى ھۆكۈمەت بوۋن و پەلىكى خراپ و روغزايى بوۋن.

دەشت پەنجاك بويۇم. خۇمان دەركرد تا گەيشتىنە پەندەشت. ئىتر كەوتىنە ژىر دەستپۇزى گوللەپان. پەومان كىردە (شۇركۇز) و چووينە ھەناران. ئۇوارە گەپاينەو تا گەيشتىنە ئاوايى قولدەرسى. زانىمان سوپا و پۇلىس و سوارەى عەشايرى جاشپۇلىس گەپاونەتەو بۇ سلىمانى و ئىمەيش چووين بۇ بازىيان.

پۇژى دووم، ديسان سوارەيەكى نۇرى پۇلىس و سوپايى گەيشتنە دىيى تەپە شوانكارە. ئىمە لەبەر پارىزگارىيى دىھاتەكان نەماندەويست، جەنگ بىخەنە ئەو ناوچانە. پۇيشتىن بۇ بەشى قەرداخ، گەيشتىنە دىيى قارەمان، پۇش ئىمە بە نيو سەعات سوپايى پەپانە گەپابونەو بۇ سلىمانى و پۇچكەيان لە (پى سورد) دا دەبىنرا، كە بە چپادا ھەلەمگەپان زۇر لە خوارەمەنى و بەتاپبەتى گونىە جۇيان بەجى ھىشتىبوو. بۇ ئۇوارە گەيشتىنە دىيى نەوتى، كە ھى شىخ مەحمود خۇيەتى.

لە (نەوتى) دە سوارى ھەمەند لەگەل كەرىم عەزەى پەھىم دويىتە، ميوانى كۇنخا فەرەج بوون و ئاوتىتى ئىمە بوون. ئەو شەوھەمان رابوارد. پۇش تارىك و پوونى بىناپىدا، سوار بووين بۇ ئەوھى بچىن بۇ سىتەلان، شارەزور.

سوارەى ھەمەند بە قەتار و ئەللاوھىسى وتەن پۇش ئىمە كەوتەن. بەرامبەر دىيى (مۇرياس) لە ناسووكە تەقە دامەزرا، بوو بە جەنگ. ئىمە جىگا بلىنەمكەنمان گرت و بەسەر جىگەى تەقە و جەنگىيەكاندا زال بووين تا نىزىكەى نيوپۇ جەنگ دىژەى بەست. دوژمن تەقەى بېرى، بەلام دوژمن كىيە؟ نازانىن. بۇمان پوون بۇو، كە كشاونەتەو. چووينە جىگاكەيان لەسەر چپاوه بە دوورەين بۇمان دەركەوت، كە لىقىيى ئاشورەين و لە دىيى سىتەلانىش ناوھستەن، خەرىكى پەرىنەمەن لە تانجەرق بەلام ئەمجارەيش كەرىم عەزەى پەھىم دويىتەى ھەمەند، كە بەرپاستى گوللى لەشكر و ۋىنەى بى ۋىنەى ئازابى و لەشكرگىر بوو، بە خۇى و ئەسپەكەيەو كۇژران و ھەر لە جىگەى خۇى بە خۇلە خۇنئاويەكانى لە ژىر خاكدا، داھۇشرا و گەيشتنە ئاوايى سىتەلان. ئىتر بە تەوايى زانىمان، كە لىقىيى ناسوورى و فەرماندەى ئىنگلىز بوون، كە لە پاش جەنگى گرىزە لەگەل لىقىيەكان ئەم تابوورەيان ھىناوھتە ئەو جىگە گرىگ و پىيازە بۇ تۆلەسەندەن.

گەيشتىنە دۇلى (گەلال). سى پۇژ لە ئاو چوچانى و بىسەرى و ئاودارىيەكاندا مامەو لەسەر خواھشى خۇيان لە ۴۰ سەر پارەى سەرك مەپانەم لى ۋەرگرتەن و پاش دوو پۇژ گەيشتەو پىنجوئىن. كارە تەواوكرامەكانم و كارەساتى ئەو چەند پۇژەم بە پىشگاھى مەلىك گەيانە. چونكە لە ۋەپۇش دەرفەتى راپۇر نووسىنم نەبوو. نىسان ۱۹۲۵.

بە نەھنى فەرمان درا، كە لە پىنجوئىنەمە بگەپىنەو بۇ كەندە سوورە شو لە (گوللى) ميوانى ھەمە سالىح بەگ بووين. پۇژى دوايى چووينە كەندە سوورە. بىرپاردرا، كە خىزانەكە بۇ

(باشماخ) مەريوان كۆچ بىكات. گەيشتىنە باشماخ ۱ تەمبوز ۱۹۲۵. دىنى باشماخ لە خاكى تىزاندايە. لە كاتژمىرى ۹ ى پىش نيوپۇدا دوو فېۆكە ھاقە سەر ئاوايى و دوو سى جار سووپيان خوارد. لەو ماوہ نۆردەدا، كە لە كەندەسوورە و پاشبەرد بووين، فېۆكە نەبىنرا، كەچى وا بە دەستوبرد گەيشتە باشماخ و سەر خاكى ئىزان. لەگەل خىزانەكەدا تەنيا ۱۰۰ پيادە و ۱۰۰ سوارە تەرخان كرا و ھۆزەكان وەكو پىشوويمان لە جىگائى خۇياندا مانەو.

لە باشماخ لەگەل ماجىددا واماں بېياردە، كە نيوپۇژە لە كانى سانان لای مەحمودخان بىن. بۆ ئەو ھى مەلىك پەسەندى بېياردەكەمان بگا، سەيد ئەحمەد و شىخ مەھمەد غەريب و شىخ عەلېشمان تى گەيانە، بەلام ھى سوود ھو، چونكە مەحمودخان بە لايەنگىرى ئىنگلىز دەزانرا. پىزان خرايە ئەو بەرى زىيار و بەر ئاوايى سىف. نيوپۇژە لە دار سەيران خورا، چونكە لەو پىش وا بېياردەرابوو و خواردنىش ئامانە كرا بوو.

لە دار سەيران، ھەندىك تەرتىبات و ھەركەتەن كرا، بۆ ئەو ھى لە چۆر و نەبى ھەردوو خىزانى مەلىك و بۆ خىزانەكانى تەرش دىھات ديارى بىریت. لەگەل بەگزانەكان قەسە كرا و لە چۆنەتەنى سەرياز و دامەزنداندا ھەندىك گۆرەن كرا و ئەم فەرمانەيش دەرجوو.

دار سەيران، مەريوان

ژمارە ۲۸۶۹

پۆژ ۸ تەمبوز ۱۹۲۵

بۆ جەنابى يونس ئەفەندى فەرماندەى پيادە

۱- لە عەموومى پيادە، بىست نەفەر و قەسەن لە مۆلتەجايى تەفرىق و بە ناوى تاقىمى موعەيەنەو تەودىع بە ئەحمەد ئەفەندى بىكەين. وە موعەتەن باشچاوش فارس داخلى ئەم مەجھوودىيە.

۲- ئۆو و سائىرى زابتان لەبەرئەو ھى دائىمەن لەگەل پيادەكە نەبەن ھەموو و مەختىك، مووما ئىلەيھى، ئەحمەد ئەفەندى لای مەجھوود لەبەرئەمە بە قوماندانى مەعەيەت تەعەيىن كراو، ئەمپۇ ئەم مەمەلەى تەسلىمە ئىجرا بىریت.

مەحمود

م. و باش قوماندان

• لەو كاتەدا ملازمى دووم ھووم. (نووسەر).

دەستبەجى فەرماندىكى تېپى تايىپەنى پىيادەپىشم لە يونس ئەفەندى ۋەرگرت، ئىۋارە گەپىشتىنە
بالىك، دىيى بالىك زۆر گەۋرە ۋ خاۋەن دارايىيە. مىۋانى مزەفەر ئەلسەلتەنە محەمەد ئەمىن بەگ ۋ
ئەحمەد بەگى بالىك برازاي بوۋىن. پاش ۳ پۇژ لە ناۋ بەگزادەكانى مەريۋاندا گەپىشتىنە چۆپ.

۱- ئايىشەخان ۋ دەست ۋ پى لە دىيى چۆپ.

۲- بەھىيەخان ۋ دەست ۋ پى لە نەنى دامەزەن.

لە چۆپ خانۋوى شىخ چۆپى، كە ئىستا شىخ حسىن كوپى تىدا بوۋە، چۆل كەردبوۋ بۆ
خىزانەكە، بە پاستى خانۋويەكى نايابى دوو نەۋم ۋ دىگىر بوۋ.

پاش دە پۇژ ھەموو بەگزادە ۋ ئاغاكانى ھەورامان ۋ مەريۋان بۆ بەخۇشپەتەنى مەلىك ھاتنە
دىيى چۆپ، پاش نىۋەرۋژە خواردن، كۆيۈنەۋەيەكى گشتى كرا لە ھەموۋى بە تەمەنتر فەرەج
بەگى ئەلمانە ۋتى:

تىمپۇ ئىمە ھاتۋىن بۆ خاك ۋ ھابۋوسى، جا سەرومال، دارايى، دىھات، گيانى خۇمان ۋ
پۆلەكانمان لە ژىر پى ۋ فەرمانى مەلىكدايە نامەۋىت درىژە بە قسە بدەم، گيانمان بە دەست
خۆيەۋەپەتى، لە پىيى بىر ۋ ھاۋەرتانا بۆ كۈشتن ۋ مردن، پەيمانى گيان بەختەردن ئەدەپن ۋ بە
كۆمەل ۋ تىيان ھەموو ئامادەين.

شىخ مەحمۇد لە ۋەلامدا ۋتى: «مەن لە نىشتىمانى خۇمدا مىۋانى ئىۋەم، بە لام ئىزان
پەنامانە ۋ دەپىت ھەموو فېداكار پىكمان، لە پىنگى بەرزى ئىزاندا بۆ ھەكۈمەتى
ئىزان بەكار بىتن. بىتۈ تەنيا كوردىك لە ھەرچى گۆشەپەكى گىتەيدا لە دەست
زۆردارىك بىنالىت دەپىت ھەموو كوردىك ھاۋەپەشى نالە ۋ ئازارى پىت».

«بىچكە لە ئازادى ۋ ژيانى سەرىستى لە ھىچ پىۋىستىك كەممان نەبوۋ. ئاۋارە
بوۋىن، ديسان زۆر سوپاسى خوا دەكەين، كە ئىستا لە ناۋ پراپانى خۇماندا ھەژىن.
ئازادى بە ئاسانى دەست ناكەۋىت، باپەتەك نىپە لەسەر دوۋكان بىكپىن، دەپىت بە
زۆرى بازو ۋ خۇن پژاندن بىستىرنىت، ئەمەپىش تەنيا يەكەيتىيە، ھەر يەكەيتى
دەرمانى دەرمان دەكات ۋ دوا تەكام ئەۋەپە، كە بە زمانەكەى خۇمان كە كوردىپە
بنۋوسىن ۋ بىخۋىتىن ۋ دىلەك بىن بۆ ئىزان. ۱۵ تەمۋوز ۱۳۴۱».

بەگزادەكانى ھەورامان ۋ مەريۋان دەستى يارمەتپىيان دايە دەست شىخ مەحمۇد بە لەشكر ۋ
پىۋىست ئامادە بوۋن. تەنيا مەحمۇدخاننى كانىسكان، كە مەلىك پىۋى نەدايە ۋ ئەۋىش ھەر
لە چاۋەپىيى فەرماندا بوۋ.

بارمگا له دېي چۆږهوه بۆ پېنجوڤين برپياري گواستنوهه درا. شهو ميواني بهگزاندهي بآلك بووين، دووباره لهگهل ماجيد برپارمان دا، كه مەليك له خاني كاني سانان ببووريت، چووينه خزمەتي. ماجيد وتی، خۆت دهفرموويت ههموو كارئك به بهري ۳ كەس تهواو بكریت، پەشيمانیي له دوا نابیت، ئەوا ئیستا ئیمه ۳ كەسين، دووانمان برپار بهدات، كه له محمودخان ببووریت، فرمويی من له كهميدا مامهوه، باشه.

دوو سوارمان نارد بۆ كاني ساسان، كه شهو مەليك ميوانه. بۆ ئۆواره گەيشتینه (نئی) ی ماوهی نیو سەعات له كاني سانانهوه محمودخان و فرهج بهگی برای و بهگزاندهكاني خزمی له چاوهريدا بوون.

لهگهل گەيشتنی شیخ محمود، محمودخان به پاكردن هات و دهستی راستی ئەسپهكەي گرت، كه ئەمه به دابی عەشایری پیز و ملکه چیه و دهستوری بچووكی چی بوو، بهجئ هینا. بهلام شیخ محمودیش به تهواوی دلسۆزی و گهرهیی خۆی بهرامبه به محمودخان بهجئ هینا. گەيشتینه دیواخانی خان و پاش حسانهوه وتی:

سەردار و گهرهه

ئوه گیانی خۆم و برا و کوپ و خیزانم، ههمووی فیداته و له ژیر فرمان و بئی ئەسپهكەتایه. یهكهم تۆ، دوهم خانی دزلی، سێههه من سێ محمود له خوشی ژبان بیهری بووين. بهلام له ئیستهوه من كهوتمه خوشی، چونكه سێبهري گهرهیی تۆ گهراپهوه سهرم. خۆم و برام به دوو ههزار چهكداري جهنگپهوه نامانهی فرمانتم، نوکەری خۆت و ئاواتهكەتین، كه نازادیی کورده و...

شیخ محمود له وهلامدا: ئیوه پۆلهی کورد و برای تهنگانهی منن. به پشتیوانی ئیوه نهبیت، تهنیا من بۆ ئهو ئاواته بهس نییه.

فرههه بهگه قوریان لهم کاتهوه ئیمه کویرین دهستمان بهگه، سهزمان له پنگاتدایه.

پاش دوو پۆژ مانهوهی مەليك به ۳۰۰ سواره و ۵۰ پیادهوه له كاني سانان به هاوپرئی محمودخان و فرهج بهگی برای پۆشتین بۆ پېنجوڤين. له (دهروفتی) لای كه بهخسرهوه خان چایی خورایهوه و پاش چوار پۆژ له باشماخ، بarmگا گەيشته پېنجوڤين.

پاش به، دوانزه پۆژ موزهفرول سهلتەه و ئەحمەد بهگی بآلك و علی خانی (وله ژیر) هاتن بۆ پېنجوڤين. برپاریان دا، كه خیزانهكه له چۆږ و ههورامانهوه بهیترين بۆ مهريوان له لایهه مەليکهوه پهسند کرا. جا بهم پێیه جیگا دیاری کرا و گوێزرانهوه.

۱- ئایشهخان دایکی شیخ لهتيف: بۆ وله ژیر.

۲- بەھىمەخان دايكى شېخ پەنووڧ و بابا ەملى: بۇ شېخە كوۆرە يان دېيەكى تر.

۳- شېخ محمد غەرىپ: بۇ بالك.

۴- سەيد ئەحمەد: بۇ سەردۇش.

ھەممو مالەكان دابەش كران و زۆر بەرپۆز و چاوى برايمتى ەميانپوانىيە ھەممو يەككە. دىي
پىخەلان نزيكەى ۲۰۰ مال، بۇ من تەرخان كرا، كە دايكم و مستەفاى برام لىي دانىشن. بە
پاستى چاكە و كىرەدەوى مەردانەى مەريوانى، ھەرگىز ھەرامۇش ناكىرىت. خىزانى
ھەمموئەمەكان نىزان بۇ دىلى و ەيسە لە ھەمرومان.

جەنگى خەراجيان

لەگەل ۴۵ سوارەكەى سوارەى مەعبىت چووم بۇ بازيان بۇ ئەوى ەمىكى پىتى زستانەى
دېھاتەكانى مەلىك لە شارەزور، سوورداش، سەرچنار، بازيان، قەرەداخدا، چى ەمىە كۆ
بەمەمە. لە پۆھە گەيشتمە، خەراجيان. ئىتر بە پۆژ پۆيشتم. لە بەر فۆكە و پۆزانىنى ھكومت
لە سلىمانى بە باشم نەبىنى، تا پاش نيوپۆ لە ئاواييدا ماينەمە. لە سەعات ۳:۲۰دا چوار
زەرەلى گەيشتنە سەركانىيەكان، ئىمە وريا بووينەمە بىنيمان پويان كىرە خەراجيان، ئىتر
ئەمەش بە گورجى پىشتى ئاواييمان گرت، بەلام لادىيەكان مەردانە ولاخەكانيان كىشايە
ژورەمە ھەر بە دواى زەرەلىيەكانىشدا نە دوانزە لۆرى بە لۆرى ئەمالى پۆلىسيان ھىنا و لە بەر
ئاواييدا پىيادە بوون. كاتىمىر بە تەواوى گەيشتە ۴:۵۵. ئىمە نامانە و لە سووپەرا بووين.
ئەوانىش نەياندەوژا بچنە ناو ئاوايى و ھىچ ھىزىكىشيان نەمەبىنى، كە پەلامارى بدمن.

بلاوهميان كىرد، چوونە ناو ئاوايى بۇ مل و مووش و ھىلكە و مرىشك كىپىن. ئەمە ھەلىكى
گەورەممو بۇ ئىمە. چەكدارەكانم ھى داگىر نەكرا، لە دوولاولە پەلامارى زەرەلىيەكانيان دا.
دووانيان بوون بە بەشى ئىمە و لە ئاواييدا كەوتنە تەقە و پارانەمە بە گورجى زەرەلىيەك سووتا
و لە يەكەمىن دەستپۆژدا شەش پۆلىس كەوت. پۆژىش كەوتە ئاوابوون. كوڭخا ھەسەن بە
قورئانەمە ھات وتى نەلئىن تەنيا پىگەى گەپانەمەمان بدمن بەو مەرجەى تەقەمەك لە ئىمەمە
نەبىت. تەمەنگى كوژراوەكان ھىنرا. پىگەمان دان سووتاوەكەيان بەجى ھىشت. بە دل پەنجارى
گەپانەمە بۇ سلىمانى.

ئىتر بىرپارى دەستورى چەتەگەرىمان دا بۇ شوئەنەنى. چونكە من دەمزانى كە لەم كارە
خۇش ناھن و دوامان نەكمون بۇ تۆلەى ئەم كارەساتە. ئىمەش سوار بووين. بەلام بە پاستى
خەراجياتىيەكان يارىنەى باشيان داين لە كاتى سواربووندا كوڭخا ھىن پارەى ەمەكى
خۇيانى ھىنا و بە تەواوى دايە دەستم.

بانگی ئۆوارەي دەدا، گەشتینە دېيى ژالە. شەو چووينە جېشانە. ئەوندەي بە دەستەو ھات پارەم ھەرگرت و چووينە ھەزارمىزد. ميوانى شېخ سەعيد بووم. سوارەکان چوونە پەشت مالان و لە چياکەدا دامەزران. دوو مەپمان كړي. تا پوژ پامان بوارد. بېنگومان ئەو پوژمەيش ماينەو. بۇ نەوې جېگامان نەزانرېت گەپامەو بۇ كانى خېوتە، كە ئەمە بە تەواوى دەبېت بە ھۆي ونبوونمان. نەوې لەلای ئەھاليەكە بوو و لە تواناياندا بوو ھەرم گرت. پاش دوو شەو چووم بۇ ھەناران و كانى بەردینەبېيەکان واپان زانى، كە دەچين بۇ دۆلى سورداش، بەلام ئېمە لە شېركوژمەو ھاتين چووينە دېيى باخ، مالى شېخ سەعيد. پوژ لە باخ بووم، مەحمود ئاغا، خولەي قاومە سووتاو، پۇلىسى نەپنىي بۇ ھات وتى لە دۆڭنۆو بە دواتاندا دەسووپمەو. زۆر جاسورستان بە دواوېە ئەو کارەساتەي خەپراچيان نامووسى حكوومەتى شكاند، وا دەزانن تۇ تەنيا دە سوارت لەگەلە و نەوې، كە بەسەريان ھاتووە كارى دە كەسە. وتم پراستە پېنج چەكدارمان كەوتە كار.

شەو جيا بووينەو، بەلام بە مەحمود ئاغام وت دەچم بۇ گرېزە و مووان. لە وئوە چوومە دېي تەپەشوانكارە و بازيبان، پەنا تاسلووچە. ماوې نيو سەعات دوورە چونكە مەحمود ئاغا لەو باوھەدا نەبوو، كە لەم كاتە ناسكەدا بچمە بازيبان و دېھاتى شېخ مەحمود و ئەوئەندە نزىك. پوژى دوايى لەسەر پاپۆرى ئاغا، ھېزىكى زۆر و فرۆكە نېزا بۇ شارەزور، بەلام بەبى گەيشتن بە ئاوات، گەپابوونەو.

من ھەر ئەو پوژە دېھاتەكانم تى گەياند بە دوو شەو پارەيان ھېنا. لەگەل گزنگدا گەيشتمە دېي كونه كۆتر، دېيەكى بچووك و بى ئاو، دوو مەپمان كړي. پېنگەي پوشتنمان بېرى، ماوھەمان ئەدا كەس پروات، بە پارە خوارەمەنېي ولاخمان جېبەجى كرد. ئۆوارە سوار بووين، لە كانى گۆمە و وئوېەو و كەنارى شارا، گەشتينە سەر كەلى گۆيزە لای جەلالى پەشىد ئەفەندى و چوومەو بۇ پېنجوین.

لە پېنجوینەو، فەرمانى بەرزبوونەو دەم بۇ مەلازىمى ئەوەل

لەگەل گەيشتم بە ديوان پووگرېزىكى تەواوم لە شېخ مەحمود بېنى. فەرمووى جارىكى تر خۆت تووشى چورتمى وا نەكەيت، پوژى دوو سى نامەم بۇ ھاتوو، كە لە سلىمانىيەو ەودالى تۆ بوون. بچو بە تەواوى بە سەراھاتووى خۆتانم بۇ بنووسە. پاش دوو پوژ فەرمووى من ھەلەم نەكرد، كە بە عادىلم وت فەرمانى بەرزبوونەو ەكەت بۇ بنووسىت، لە پېش پوشتنەو نووسراو. دراو بە يونس ئەفەندى بچو لېي ھەريگرە.

چووم فەرمانەكەم ھەرگرت، زۆر لە پېش پوشتنما نووسراو بەلام بە پراستى من بە خاوينى

و دلهاکى و پهکړووى له پښې راستى ئاواتمدا، به بى بهزېي به خوځمدا، خوځم ماندوو دکرود و دهېزوتمهوه.

مەريوان، وله ژير

۲۲ تەموز ۱۳۴۱

ژماره ۵ ۲۵۰۰

بۆ جهنابی قوماندانی عەسکەری

۱- کاتیبی خوځم مولاژمی سانی ئەحمەد ئەفەندی، که خەمەماتی فەوقەلعانە و

فیداکاریی له مو شاهه به و فیعلا خزمەتی موسەلیمه. له ۱۸

تەموز ۱۳۴۱ هه بۆ ملازم ئەوێلی تەرفیع و تەلتیف کرا.

۱- بۆ نوعی که یغییه ته، تەسحیح و داخل بفرموون.

۲- مووما ئیلهیمی، هەر له نمووری تەحریرییهی خوځمدا موستهخمه، دمحلی

به سەر قەتەعاته وه نییه.

باقی ئیحتیرام.

مەحمود، باش قوماندان

سویای عێراقی ئاویتهی لقییه که کرد

ئینگلیزمکان تی گمشتن، که ناتوانن چارهی دمه لاتی شیخ محمود بکن. ئینجا له لایه که وه بانگی ئیستقلال و حکومهتی کوردی هدا و ناوی شیخ محمودی به مەلیکی کوردستان بلأو دکردهوه و یه که به دواي یه کدا به ناوی شیخ له تیغه ره نامەیان ده نارد. له لایه کی تریشهوه سوهای لیقی و پۆلیس و جاشپۆلیسی به ههزاران له گه ل فرۆکه دا ده نارد خانوو، دپهات، چاندگه، ئاژه لئ دمحوش و وێران و په رێشان دکرود. خوێنی گیاندارای کوردی به سەر بهرد و چیاکاندا ده رشت و ژۆر تهغه لای دا، که به سەرکهوتن، شیخ محمود چاره بکاته بۆ سوود بوو. ئینجا که وته په نگ و په سیی بهرپاکردنی ئاگری دوژمنایه تی کورد و عه ره ب بۆ چه پاوکردنی دۆستایه تییان و فەر وه رگرتن له خوێن په شتنی هه ردوو لا. ئینگلیزمکان خوێان سه ردار و خاوهن دمه لاته بوون له عێراقدا. سوهای عێراق یه کسه ره ژۆر فەرمانده ی خوێاندا بوو له و کاته شه دا که سێکی وایان نه بوو، که به توانیت به ره مآستی بهر و ئاواتیان بکات. ئینجا سوهای عێراقی هینا و ئاویته ی لیقی پۆلیس و به کریگه راوه کانی خوێانی کرد، بۆ چه راندنی په شتنی برایه تی ئه م دوو گه له، له پێناوی ئاواتی سیاسه تی خوێاندا، بۆ جهنگی براکوژی بهرامبه ره شۆپشگێزانی کورد.

نامەيەکی چمپەن

بە پێکەوت ئەم نامەيە چمپەن بێنی و خوێندەوێکە بۆ شێخ لەتێف نووسرابوو، کە لە تەمەنی ٦ تا ٧ سەلەدا بوو.

لە پاش خوێندەوێکی من نەمویست لێی بدوێم. بەلام وا دەزانم دوو سێ پۆزی بە سەرا رابووردبوو. مەلیک فەرمووی دەزانیت چمپەن نەموەتی خێزانەکە دەکات بۆ شارباژێر. بەلام لەتێف وەلامی نادانم، چونکە درۆیە، پەنگە زانیبێتی، کە وەک دەرویش هەر پۆزە لە جێگەیکە و بن بەرد و دارێکدا بن.

نامەيەکی چمپەن

جەنابی شێخ لەتێف: هیوادارم لە خوشیدا بن. جوابی کاغەزەکانی پێشوو وەر نەگرتەوه. ئینشائەللا خێر، دەتوانم لە شارباژێر بەی ترس دانیشن ئەگەر تەنیا خێزانەکە بێت. ئیتەر، خواتان لەگەڵ.

موخلیستان

چمپەن

ئێمە کە دوژمنی عەرەب بووین؟

من ویستم وەلامی ئەم نامەيە بدەینەوه. مەلیک بە باشی نەزانی، فەرمووی دەیکەن بە بەلگە چونکە ناپاک و بێ بەزمیین. بەدەختیی ئەو بەدەختانە لەبەر ناچێتەوه. ئێمە کە دوژمنی عەرەب بووین. ئێمە داوای مافی خۆمان نەکەین. چ ناپەوای و نابەجێییە کمان لە عێراق بێنیوه و کە گەلییمان لەو بڕایانە کردووه نەمانکەن بە گۆرێکتر؟ ئاغستوس ١٣٤١.

خەلیفە یونس و نووری بەگ

ئەمجارەیش بۆ کۆکردنەوهی بەشی پێتی دانەوێڵە بۆ چوونی بازيان، فەرمانم هێ درا. لە پاش گەشتە بە چنگیان، شەوێ گەشتە خەراچیان و بێگومان میوانی کوێخا هەسەن بووم. پۆز گەشتە چێشتەنگاو. کابرایەک هات وتی لە کۆزە پەقە جەنگ گەرمە خەلیفە یونس، نووری بەگی مودییری ناخنیووتە ناوایی، دەیهوێت بیکرێت.

من بە پێویستم زانی بگەمە لای خەلیفە و نووری بەگ پزگار بکەم، گەشتە لای تێم گەیان، کە خزمە و دەبێت دەستبەردار بێت. خۆم لەگەڵ پێنج سوارا چووم بۆ ناوایی. بەی ئەوێ قسەی نووری بەگ بێبەم لەگەڵ خۆم بردم و تا ماوەیکە دوور لە کۆزە پەقە. ئەوان ١٢ سوار بوون. تی گەشتە دەیهوێت پیلانی گرتنی ئێمە بخاتە کار بۆ سەربردنی خۆی بە گیراوی

بمانگمىنئىتە سلىمانى. چونكى چرىپە چىرىپ و سوارەكانى يەكەيەكە لە خۆى نزيك كرىمەو زۆر باش ديارى دا، ئىتر من خۇم گرتە دواوۋە و تەم نوورى بەگ تۆزگار بوويت دا و بۇ كەس دامەنى، خواتان لەگەل. ۋەستام تا دورىكەوتەنەو بۇ لاي خەلىفە.

چووم بۇ بازىيان

لە كۆزە پەقە خەلىفەم بەجى ھىشت. شەوى ماپوۋ گەيشتە بارپۇي گەرە - بازىيان. باش چەند پۇژۇك سابىر بەگ و خالۇ ئەمىن ھەمە ئىمام ھاتن، پەلەيان بو و تيان سبەينى بۇ نيوپۇز سوپاكەي لىقى دىگاتە بازىيان بۇ سلىمانى. بېيارمان داوۋە لە پېش ھاتنىدا بىكەينە خۇمان تاۋەكو بە خۇشى نەگەنە سلىمانى. مەن فەرمانم ھى نەدراپوۋ ھوكرارى جەنگ بېم. پېنج سوارم لەگەل بو، نەمويست تۆكەلپان بىم، بەلام ناچار بووم لە چەكدارانى بازىيان پتر لە ۱۰۰ چەكدارم كۆ كرىمەو لەسەرى تاسلۇۋجەو تا پىشتى بېبى جىكمان بە پىادە گرت و سوارەيش لە بېبى جىك و تەپەشوانكارە دامەزىران.

پىشدارى لىقى يەكەم بە چىادا ھات كەوتە ژۇرلوۋەي پىادەكەمان و پەرىشان كران. سوپاكەيش كە لە شەقامەوۋە دىھات، كەوتنە ناۋانى چەكدارى سوارە. بەلام لىقى يەكەم زۆر دلىزانە دىجەنگان. بېبى قىرس بەرامبەر بە لەشكرەكەمان وروژمىيان دىھىنا. بەراستى زۆر دىترساين، كە ئەوان سەركەون، بەلام پىشدارەكەيان پىشتى شكاندن چونكى ھىزەكەي ئىمە لە بەرزىۋە دىسەلاتى خۇي پىشان دان. مەن وىستەم تەقە بېرەن و پىگەيان بىمەن چونكى زۆر پەرىشان كران، بەلام لە ناكاو چوار فېۋكە ھات بە مەترالپۇز و بۇمبا، ماۋەي ئىمەي بېرى. ئىتر ئۆردىۋەكەي خۇي دىكرىد و چوۋ بە دىۋى سلىمانىدا. ئىنجا بەرەنگارى لەشكرى عەشايرى دىۋى سلىمانى بوون، كە بە ھاۋارى ئىمەوۋە ھاتبوون. فېۋكە لەسەر ئىمە جىياۋازىي نەمىكرە. ئۆردىۋەكە كەوتىۋەنەو تەنگ و چەلمە. تا پۇژۇ ئاۋاپوۋ فېۋكە لەسەرمان لانەچوۋ، تەفەنگ و تالان زۆر بو، كوژراۋ و بىرىندارىيان لە لايەن دىھاتىيەكانەوۋە كۆكرانەوۋە بەلام ئىمە زۆر داخدار بوون، كە نەمانتوانى چارەيەكى بىرىندارىيان بىكەين و ئەو شەۋە بە چۆلەۋە مانەۋە چونكى ۋامان دىزانى، كە زىھلىيان دىت و دىيانباتەۋە بەلام تا پۇژۇ لە چۆلىدا مانەۋە.

گەرەمەۋە بۇ پىنجوۋىن

مەن كارم تەۋاۋ بوۋىۋ. شەۋ گەرەمەۋە و گەيشتە ناۋايىي دارۇغا. شىخ ئاۋرەھمان سەر بە مىرى و موۋچەخۇرى ھىكۈمەت بوۋ ناچارىش بوۋىن بىچىنە ئاۋايى، زۆر پىزىيان لى گرتىن. نيوپەشەۋ سوار بوۋىن بۇ قىرگە و پۇيشتەۋە بۇ پىنجوۋىن.

كارەساتم بۇ مەلىك گىزپاۋەۋە فەرموۋى پۇيستە ئىمانە بە نوۋسىن بىنۋوسن چونكى ئەو

نووسینانه په‌که میژووی دوا پۆزی کورد دپارزیننه‌وه و بدمه‌ختیی ئینگلیز له‌خاوه‌ن به‌ختان به‌گه‌یه‌نیت، بچۆ بینه‌وسه.

چهند مژده‌یه‌کی خو‌ش بو، که له‌کاتی چاپکردن و به‌پێکردنی به‌رگی دووه‌می (چیم دی)دا له‌رادیۆی به‌غداده‌وه بیستم و منیش کردم به‌پێشه‌کیی ئهم به‌رگه. وتی: لیژنه‌ی سه‌رکرده‌یه‌تی عێراق به‌په‌ری دا، که له‌هموو قوتابخانه و دانشگا‌کانی کوردستان به‌زمانی کوردی و له‌زانستگا و دانشگا‌کانی عێراق سو‌پایی و پۆلیس‌پشدا به‌زمانی کوردی نه‌خو‌یندریت و پۆژنامه و گو‌فاری زانستی و ئابووری و سیاسی ده‌ریک‌ریت. ئهم ژوان و فهرمانه‌ له‌رادیۆ و پۆژنامه‌کانی عێراقدا ژۆر جار وترا‌یه‌وه و پلا‌وکرایه‌وه. تشرین په‌که‌م ۱۹۶۹.

بێ گومان ئهم هه‌له‌ گه‌وره و مه‌زنه به‌ فیه‌پۆ نادریت، چونکه ئیتر ئهرکی پوه‌خاندن و داگیرکردنی قه‌لای نه‌زانیی سه‌رشانی په‌وشه‌نبهر و نووسه‌ره‌کانی کورد، که نووکی تیژی خامه‌یان له‌ سنگی له‌شکری نه‌زانی توند بکه‌ن و به‌ هوشمه‌ندی په‌گ و په‌شی نه‌زانی له‌ کوردستانا نه‌هێل‌ریت و په‌یه‌مال بک‌ریت.

ئهموش بزافن، که لیژنه‌ی سه‌رکرده‌یه‌تی شو‌رش بازتی ژۆر گه‌وره‌تری ماوه بۆ پێش‌خستن و پێ‌گ‌خستن و له‌ ناو‌بردنی هموو چه‌وت و چیه‌یه‌که بۆ ئازادی و به‌رزکردنه‌وه‌ی ناوی کورد و کوردستانی عێراق له‌ میژوو و جوگرافیا‌ی گشتیدا. ئهمه‌یش ده‌بیت به‌ کو‌ششی بێ وچان خو‌مان له‌ فه‌ریکی و دواکه‌وتووی پزگار بکه‌ین.

چىم دى

شىخ محمود لە پۇڭى ۲۱ ى مايسى ۱۹۱۹ دا بەرامبەر بە ھەرىقاناي گەرە شۇپشى كوردە دەست ھى كورد. ھەموو گەلە ژىردەست و يەخسىرەكانى ئىنگىلىزى تى گەياندا، كە ئاھمىزاد نابىت يەخسىر بىت. بانگى تەنيا نەك بۇ كورد بۇ گەلانى پەوى زەمىن بىلاو كوردەو.

سەعات چوارى ئۆوارە پۇڭى پىش جەئنى قورىان لە ساپەى مەلىكدا بە (۲۰۰) سوارەو گەيشتىنە دىيى چوارتا. ئاوايى چۆل و بى زىندەوەر و ويران و بارانىش ھەناسە نادات، نە نان نە خواردن، پاروويەك نىيە. چاوپەرنى ئەو بىست سەر مەرە دىكرا، كە راسپەرنى كراپو. بەلام بى نان پەنگە بەبى خویش بخورىت. مەلىك بانگى كورد چوار زەرفى دامى فەرمووى لەگەل تەنى يەك سواردا دەچىت بۇ بازىيان و لەوئە بىاننىرن بۇ فەتاح ئەفەندى ۱ و ۲ بۇ (كۆت پۇل تەلى) و بۇ لە ئەندامان، وای. ئاى، فرسە، وەزىرى موفەووز لە بوخارست. و. آ. پۇلىس عەقىدى موفەقەيد لە سوپاى بىلچىكى و جەواد پاشا موفەتتىشى عامى سوپاى كىشورەى دىيارەكر و فەتاح بەگ. لە ژىر باراندا گەيشتىنە بارپۇيى. نامەكانم نارد.

نامەكان بە توركى نووسراپوون و زۆر كورت و ئاودار، دەلىت ئىمە بە چەك بەرامبەر بە ئىنگىلىز لە جەنگداين. كورد داواى نازادى دىكات، نايەوئە بە دىلى بۇيەت. كى داواى ئاواتمان. كە ئىستىقلال و پزگارىي كورد و كوردستانە بھەلنىتە جى لەگەل ئەو لاپەين^۱. مارت ۱۹۲۵. لە لاپەن عىراقىشەو سەبىح نەشەت و لە ئىنگىلىز - ئار. ئىف. چاردن.

كاتى گەرەنەو ھى خەلەكانى جاف لە كوردستانەو بۇ گەرميان نەك بۇو، حكومەت ترسى لى پەيدا بوو چونكە بە ھى دەستور ھەموو سەركۆمارەكان لە گەرەنەو دا دەبىت بىن بۇ بېنىنى مەلىك و چ خەرج و باجىكەيان لەسەر بىت بېيەن. جا حكومەت كەوتە فرۇكە ناردن، بە بەياننامە و ھەپشە كردن. ئەمە وئەنەك لە بەياننامەكان و بە زىنۇگراف و بەبى دەستكارى.

۱. بۇ تەڭەشتەن لەم كارەساتە (مشكلة الموصل) بخوئەنەو.

بەدبەختى ئىنگىلىز، كورد فەزى دروستكردنەو ھى كوردستانىكى نوئ و ژيانىكى تازە دىكات.

شىخ محمود

بۇ ھەممۇ سەركۆمارەكان و كۆخاكانى جاف

ئەمما ئىختار دەكرىن، كە ھەر لە حدودى ئىران تەجاوۇزتان كەرد بۇ خاك و لىۋاى سەلمانى و گەرميان شايدە، كۆلى و جوزنى، بى ئىتائەتتىى ھكۆومەتتان لى سادىر بى، يا خىلافى ئەمىر و پەزىلى ھكۆومەتى جوزنى موعامەلەيكە بگەن، يا لە ئىتائەتتىى مۆتلەقەى ھكۆومەتدا، جوزنى قوسوورۇكتان لى پووبدا، مەعلۇوم، كە فەوقەلئادە عەزاب و فەلاكت نەبىنن و زۆر بە شەھەت تەجەببە دەكرىن، لازم بوو لەم جىھەتتە لە پەشەۋە ئىختار بكرىن.

مۆتەسەرىفى سەلمانى

تشرىنى يەكەم ۱۹۲۵

ھكۆومەت لە جەنگى لىقىيەكەى گرىزە زۆر ۋەى بەردا. جا بۇ ئاگرېرى لە پەشەۋە كەۋتە ھەپشە بەلام بى سود بوو، بەرايى خىلى جاف گەيشتە دۆلى شلىز. فرۆكە پەى دەرپەى، دېت و دەسوورپەتەۋە بە پۇز پېنجوئىن چۆل دەكرا، لە پەشتى ئاۋايى بوو، دوو فرۆكە ھات و يەكسەر يەككىكان لە (گەلگە) نىشتەۋە و لەر كاتەدا سوۋەى ھەمەى شېخ عەلى گەيشتە سەريان و ھەردو فرۆكەۋانەكەيان گرت و ھىنايان بۇ بارەگا. فرۆكەۋانەكان (كاپتان دىنى و ھىستىر) لەگەل گەيشتەيان داۋاى شېخ مەحمۇدىيان كەرد، ھەر لە دوورەۋە ناسىيان. و تيان ئىمە و ئىنەيمان بېنىۋە تەنبا مستەفائى برام ئىنگلىزى دەزانى و ماۋىيەك و توۋۇزى لەگەل كەردن. بە سوۋارى ئىستىر مەن بىردەن بۇ ۋەلە ژىر.

جاف ھات و بە خۇشى و بى ۋەى گەيشتەۋە گەرميان، بەلام لە پاش بەجىھەتتە ئىو پىۋىستىئەنى لە سەريان بوو ھەكو: مەپانە و پەوش و خورى.

شېخ مەحمۇد، بەرامبەر بە ئاتومىدى لە ئىنگلىز، دىۋىست پەنايەكى تر بدۇزپەتەۋە، ئەۋمىش تورك، پان، ئىران و بە ھەرچى جۆرەك بۇى ھەلسوورپەت، دۇستايەتپىكى بە تىن دامەزىنىت. لە پەلى يەكەمدا، ئىرانىيەكان پەشتىۋاننىكى زۆر گەۋرە و كارناسانىمان بوون، بەلام وىستى لەگەل توركەكانىشدا دۇستايەتتى تازە بكاۋەۋە و ھىچ نەبى يارمەتپىكىان لى ۋەرگىت، چونكە لە توركەكان، بە ھىۋاى وىلايەتتى مۇسلىمە ئومىدى چاكە دەكرا.

بىرپارى دا بە نووسىنى دوو نامە: ۱- بۇ خىرى پاشاى فەرماندەى سوپايى لە (ۋان) و لەگەل سەبرى ئەفەندى (كاكە پەش) ناردى، ۲- بۇ تاران بۇ سەرۆك شالىپارانى ئىران. ۋەلامى نووسراۋەكەى تاران لە لاين ھكۆومەتتى (بانە) ۋە زوۋ ھاتەۋە نەلىت: «فەرمانم بى درا بىمە خزمەتتان بۇ نەست ماچكرەن بۇ ئەۋ جىگەيەى خۇتان نەفەرمۇون» لە لاين ياورەر مەھمەد عەلى خانى فەرماندەى قشون لە بانە. ئەم نامەيە لە پېنجوئىن ۋەرگىرا.

فەرمانى ئامانەتكەردى ۱۰۰ سوارە و ۵۰ پىادە ئەرگەرا پاش دوو پۇژ مەلىك لە ناكاو پۇيشت بۇ دۆلى شلىر بۇ دىي وئەنە بۇ مالى حەمە پەشىد خانى قادرخان. لەوتوۋە ۋەلامى بانەى نووسىيەۋە و بۇ پۇژى دوايى ياۋەر لەگەل پىنچ سوار ھات. شەو ماينەۋە. ئەۋەى پىۋىست بوو، لە لاين ھەردوۋ لاۋە پىيار درا.

ۋەلامى تورگيا لە وان، لە لاين والى سەبرى پاشاۋە لەگەل كەمال بەگ ناۋدا، دىكتۇر ئۇرخان و ئەجزاچى كامىل بەگ لەگەل يەك ھەزار لىرەى زىپدا گەيشتەنە (ۋە ژۇر). بەلام دىكتۇر ئۇرخان و ئەجزاچى كامىل بەگى نەرمەن ئىزراپوون. شىخ مەحمود پىي و تن لاي خۇمان پىياو زۇپە نەرمەن نىيە، لەبەرئەۋە بۇ گەپاننەۋەپان لەگەل پارەكە بە كەمال بەگ نوئەنرى والىي گەپانند جا بە پارانەۋەپەكى زۇرەۋە بەلئىنى دا، كە بە زوۋپەكى زوۋ نەرمەنەش بگەيەنئە. گەپاۋەۋە بۇ وان. بۇ ھىنانى چەك و بەرگ و پارەش بەلام پارەتتەپەكەپان زۇر كورتى ھىنا. خۇ ئەگەر نوۋرى عەلى، كە سەۋكى تەندروستى بوو لە بەر ھەندەك پىۋىست نەمەگەپاۋەۋە پىۋىستى دىكتۇرەش نەمەبو. ئىتر ھىوا بىچكە لە تەنپا كوردە بە ئاۋرۋ و ئازاكان بە لاۋە، ھىچ پەنپەك نەبو. شىخ مەحمود تەنپا بە دارايىي خۇي بەرەپەكانىي نەمەرد بۇ ئازادىي گشتى.

لە پىنجوۋىن زابتەكان و ئىمەمانان كۆپۋەنەۋە، بۇ ئەۋەى سەپۋىشتەپەك لە بېر و نىيازى ئىنگلىزەكان بچىزىنەۋە. ئەگەر دەست بەدات دوايى بە شۇپش بېت، نامەپەك بۇ موفتىي ئىدارى لە سلىمانى لاي^۱ بنووسىن.

پوختەى نامەكە:

ئىمە لە لوتف و عدالەتى بەرىتانپا دۇنيان، كە بە چاۋىكى دۇسۇزانە ئەم گەلە ئاۋارەپە دەپىنئەت، كە دواى ئازادى كەوتوون و ئىتر بە مالىۋىرانى و خۇنۇرئاندىن دوايى بەپىنئەت، لەگەل دانى مافى كورد و عەۋى عام بىلاۋكردنەۋە لە ھەستى ئادەمىزادىتان ھىوادارىن. كانوونى ئەۋەل ۱۹۲۵.

ۋەلامى نوئەنرى بەرىتانپاى گەۋرە و خاۋەن دەسلەتتى ئىان و مەركى كوردى ھەزار، موفەتتەش ئىدارى كۆلۇنئەل لايىن پەروەردەى دانىشكا و ماف زانى ئاممىزادىش ئىمەپە: سەگى ھار چل پۇژ عومرەپەتى.

موفەتتەش ئىدارى لايىن

شۋىات ۱۹۲۶

ج. ب. ي - ۶۷/۴۰۰

۱. كۆلۇنئەل لايىن

تەنبا چوار مانگ بەسەر نامە لەنگ و ناپەسەندەكەى (كۆلۆنىل لاين) دا پابووردبوو، كە لە
يىللى تىپىك خوێندەوار و لاوى كورددا فەرمووى (سەگى ھار چل پۆژ غومرێتى)، ئەم كارەساتە
پوى دا. ئاھا، ھەر ئەو كرىموى دەرمانكردنى نەخۆشە دوژمنەكەى نەبوو، كە تا ئىستا بوو
بە ماھى ستایشى پیاو مەزنى بۆ سەلاحەدىن؟^۱

ئىستا (لاين) ھاتەو ھۆش تا لەم جىگا و كاتەدا بچەقیت، كە بۆ دەرمانكردنى
فۆكەوانەكانيان كە گياكێش و مال و چاندگە وێران و سووتنەر و ئاژەلكۆزى كوردن، دكتور
بىنێرێتە ناو جەرگەى كوردى بە دوژمن زان و نەيزانى ئەو تىپە خوێندەوارانە گيان بەختكەر و
نەوى كوردن، كوردى دلێر و ئالەمیزاد نەك سەگى ھار.

ئەمە و كرىمە پەسەندەكانى زابەتە سیاسىيەكانيان، ئايا ئەوان پاست نەكەن چونكە گەلى بى
ناو و ماف دەبێت لە دانگى سەگدا بژىت؟ و ژيانى كەم بەلام قەيرانى چل پۆژە بۆ ئەوان بوو
بۆك خرا، بەم پێتە فەرمان درا.

فەرمانى مەلەكى

پشت بە خوا

ژمارە ۳۰

پۆژ ۱۵ شوبات ۱۹۲۶

بۆ ھەموو فەرمانە و ھێزەكانى سوپایى و عەشایرى

بۆ ماوەى چل پۆژ لە پۆژى ۲۰ شوباتەو بە پێى ئەم تەرتىباتەى ژێرەو دا بەش
دەبن و بەرامبەر بە ھێزى حكومەت دلێرىتان دەبێت ببینرێت و لە ھەموو جىگا
و شوێنێكدا بۆ پايمالکردنتان چاوەڕێى ھەلمەتتەنەن. ئازارى نىشتەدێتەكان
ھەرگیز دروست نىيە.

مەحمود

۱- بەشى سوارە

۱- ماجید و سوارەى سوپایى: لە سلێمانىيەو تا مووان.

۲- خەلیفە یونس و سوارەكانى: لە مووانەو تا خورمال.

۳- ئەحمەد پۆستەم: لە سێتەلانەو تا جێشانە.

۴- سابیر و توفیق ئاغا: لە سلێمانىيەو تا تابىن.

۵- ئەمین ھەمەى ئىمام: لە تەپەشوانكارەو تا دەریەند.

۱. نامەى دووھەمى (كۆلۆنىل، لە لاھەركانى) ئەم نووسراوەدا نەخۆشیتەو

۶- ئەحمەد خواجه: لە بازىيان و قەرەداخ.

۷- شېخ محمد بېكۆلە و ھەمى شېخ عەلى لە شارىيازىپ و پېنجوڭدا بۇ ھاتوچۇ و نامەبەرى: تۆفېق ئاغا، تۆفېقە سۈر شېۋەكەلى بۇ لاى ھەموو لقەكان ھاتوچۇ ئەكات.

۲- بەشى پىانە

۱- فەرماندە ھېكمەت ئەمىن: لە كەلى گۆزۈ.

۲- رەمى ئەفەندى و پەشىد ئەفەندى: لە ئەزمى و سېتەك.

۳- عادل ئەفەندى: لە پېنجوڭ.

۴- پىانەكانى پىران و كۆرى گەپلە و برنجە لە جىگەلى خۇيان دەمىننەتە.

۵- پىانە شارىيازىپ: لە جىگەلى خۇياندا نابزوون تا لە فەرماندەكانى پىانە داواى پارمەتقان لى ئەكرىت.

مەلىك و باش قوماندان

مەھمۇد

من لەسەر ئەو فەرمان و ھەرگىزنى راسپېرى، بە تايبەتى پۇشتم. چوومە دارىكەلى ۴۰ بارى ئىستىرى برنج و گەم و جۇم ئامادە كرد. ماوۋى پارەى زەبىيانە و دە يەك لە دېھاتەكاندا كۆم كىدەو، لەگەل كاروانەكە و دوو سوارا ناردىم بۇ پېنجوڭ.

لە پېش ھەموو شتېك و بزوتنە ھەماندا لە لاىەن (فەقى محمدى ھەمەند مودىرى مۇرتكە) ۋە ھەپشەم بۇ ھات و داواى بەجىھىشتىنى بازىيانى كرد. ئەگەر بە پىچەوانەى داواكەى بىكەم، بە فېۋكە بۆمباپارانى دېھاتەكان ئەكرىت. من ئەم قەسەم بە پاست زانى، شەو چووم بۇ دىيى (داوود بىلاخ). پاش يەك شەو، پۇژ پاش سەعات (۵) ئىۋارە ئاۋايىمان بەجى ھىشت بەلام، ۋا پى كەوت، كە ھىشتا لە ۲۰۰ مەترە پتر جيا نەبوۋىۋىنەو دوو فېۋكە گەپشە سەرمان و بەبى ۋەستان بە بۇمبا و مەترالىۋۇز پەرىشانى كردين. نىزىكەى نەو سەعات پەرىدەكانى، ئىمە بە تەنگ بەرامبەر بە فېۋكەكان، بىرىندارەك و نەسپەك كۆزراۋمان بوو. تارىك داھات، گەپشەنە دارەكەى (سۆفى نەبى). فېۋكەيەك، كە بە تەنگى ئىمە پىكېنرابوۋ كەوتبوو، چەند پىاۋىك لە دور و ەستابوون و تيان لە پاش تەقەكان ھات و نەشتەو نەوى تىرىش لە لاىەو نەشتەو و فېۋكەوانەكانىيان ھەلگىرت و بىردىيان، لە لاىەن سوارەكانەو نەگىرى پىۋە نرا و سووتا.

لقى ئىمە، ئىتر نەكەوتىنە چىنگىكى ۋاۋە، كە شايانى باس يىت. سوارەى ھەمەند، بە دىۋايى پۇژ لە نىزىك سلىمانىيەو تا سورداش لە جەنگدا بوون. جەنگى بەكرىگىراۋەكانى ناوخۇ و فېۋكە ماوۋى نەبەداين. لە ھەموو لاىەكدا، ئاۋەل، گا و كەر، خانو و چاندەك، پىۋار

و سوار وەكو يەك دەدرایە بەر چيگەنەي مەتراليۇز و بۆمبا.

كاروانى ئازووخەي حكومەت كەوتە بەر لووتى سوارەي ھەمەوئەند و ئەمىن ھەمەي ئىمام نە تەينال بەرەنگارىان بوون. ئازووخە بە بارگىر و ئىستروە گىرا و لە سوھاييەكانى ميرى ئەوئى دەرچوو، برىندار بوون. ھەروەھا لە شارەزووريش بەرى چەنگ نەدەپچرايەو. لە زەلمەو تەگردى سەيوان - سەيمانى ئاگرىاراني گوللە بوو. لە سەيمانىشەو بۆ كەركوك لە ھاتوچۆي حكومەتيەكان رۆگە بە تەواي بەسترايوو. جا شۆرەشگىرەكان بۆ ئەوئى فۆرە نەتوانيت كارىان لى بكات، دوورە چەنگيان نەدەكرد ھەميشە لە ماوھەي زۆر نزيك تا دىگەيشتە تىكەلى، پەلامارى ھىزەكانى ميرىيان دەدا. لەبەر ئەوئە بۆ فۆرە پارىزگارى ھىزەكەي خۇيان بۆمبا و مەتراليۇزى بەكارنەدەھىنا. بۆگومان دەبوو بە ھۆي شەرزەيى و پەريشانىي دوژمن.

لە فەرمانە نەيئيەكاندا، كە پەيمان دىگەيشت، دىلەيت شۆرەشگىرەكان، لە سەريان پەيوستە تا چل پۆز ماوھەي ھەسانتەوئى حكومەت نەدرەيت، سەيمانىيان لى بكرەيت بە كوئوئى ئاگر. ئەو كوردانەي يارىدەدەرى حكومەت دىكەن بەيى بەزەيى لەگەليان بېزوونەو. دۆستى دوژمن دوژمنە. ئاگادارى زيانى ھەزاران، يەكەمىن پەيوستە. مەن بەيى ئەوئى تووشى ھىچ جۆرە چەنگىكى وا بېم، كە شاينى باس بېت، گەرامەو بۆ پىنجوئىن. لە جەنگاو ھەركانەو زۆر پەيژر ھاتبوو، ئەمە چەند دانەيەكيانە:

بۆ پەيشگاھى مەليك و باش قوماندان

ژمارە

پۆز ۲۵ شويات ۱۹۲۶

۱- شەوى ۲۰ لە دىي مەوان، بەرەنگارى سوارەي ھەسكەرى ميرى بووين. لە ناو ئاواپيدا ئابلقە كرەن. تا پاش نىوھەوئى پۆزى دوايى بە ئاويەتەي ھەشايرەكانەو، زۆر بە پەريشانى دەرمان بوون.

۲- سوارەي بەشى زەلم ھاتە يارىيەمان.

۳- تا نزيك پىستان سوور لەسەريان پۆيشتين.

۴- دەستكەوتەكانەمان: ۴۸ تەنگى ئىنگىليزى، ۲۰۰ فەيشەكى ئىنگىليزى، ۵ يەخسىر، ۲ تەنگى توركى، رەنگە ھى ھەشايرەكان بېت. لەگەل ۱۸ كوژراو و ۲۵ برىندار و ۴۰ ئەسەي كوژراو و برىندار، كە بەجى ماون.

۵- لە مووانىيەكان بە گوللەي وئىل ۲ ئىن كوژراو و دوو كوچ و پەريك برىندار ھەيە.

- ۶- له سوارمکانی خلیفه یوونس پک کوژراو و یهک بریندار همیه.
- ۷- له نیمه حمهیی سعید و قالهیی برایم کوژرا و چوار بریندارمان همیه. له بریندارمکانیش شریفی سمایل باش نییه.
- ۸- هموو بریندارهکان نیرانهوه بۆ پینجویین. و لاخی برینداریشمان همیه.
- ماجید
- قوماندانی سوارهیی عسکری

بۆ پینشگاهی مملیک و باش قوماندان

دهستان ماج دهکین

دوینی له کهندهکوه لنگل پۆلیس و عسکری لیویدا دوو سعات له جهنگدا بووین و تاگردی شیخ محیددین - سلیمانی، شان و لهسریان چووین. پینج بریندار و دوو کوژراویان به ئهسپ و تفهنگهوه بهجی ما. له نیمهیش حمه شریف نه‌ریمان و سی ئهسپ کوژرا. ئیستا له دینی کهلهکن و ختیهتهین. فرۆکه‌مان نه‌بینیوه، توفیق ئاغا و هموومان خاکی به‌رپیتان ماج دهکین.

۲۸ شویات ۱۹۲۶

سابیر: قوماندانی سوارهیی هممومند

بۆ حمزه‌تی مملیکی کوردستان

خاکی پاتان ماج دهکین. له نزیک ته‌ینال دامان له مه‌فره‌زی نه‌قلیبات. پینج ئیستر به‌باره ئازووخمه لنگل یهک ئه‌سپمان دهست کهوت. شه‌ش عسکەر، دووانیان کورد بوون گیران. به‌ مەرقەدی کاک ئه‌حمەد ئه‌موند به‌ ئازایی و دلیری ئه‌جه‌نگان له دلم نه‌هات بیانکوژم. ئازا ناکوژیت، به‌رم دان. هموومان سه‌لامه‌تین و خاکی به‌رپیتان ماج دهکین.

ئهمین حمه‌یی ئهمام

خزمه‌تکارت

پاڤۆزی جهنگی زۆر بوو، به‌م چهند دانه‌یه دواییمان پی هینا و له ماوه و قه‌یرانی چل پۆژدا به‌ راستی گاله‌ کرا به‌هیز و سیاسه‌تی حکومه‌تی سلیمانی. و شیره‌کانی (لاین) به‌رامبه‌ر به‌هموو هه‌ول و تیکۆشانی شیخ مه‌حمود و دۆزینه‌وه‌ی پڭا و گوشارکردنه‌وه‌ی ده‌رگایه‌کی یارمه‌تی له‌ هه‌موو لایه‌که‌وه‌ ئینگلیز، بوویوه‌ ده‌رگاوانێکی بی ئامان و وریا بۆ به‌ریه‌ستی

تېڭۇشان و بە بادانى رەنجى كورد و شېخ مەحمود. بېجگە لە بەكارهيتانى ئەم پىلانانەى
بەرامبەر بە حكومەتە دراوسېپەكان، لە ولاتى سلىمانىشدا ئىنگلىز كەوتە ھەلگېرپانەوى
عشاير و دۇستەكانى شېخ مەحمود، چىراننەوھيان لە شۇرش.

۱- لە شېخانى بەرزنجەپان گەياند، كە ئەوانىش لە كوردستاندا بەشدان و نابىت تەنيا شېخ
مەحمود بىخوات. جا كۆسەى گەورە بەرزنجەپىيەكانى خرمى بوون. من خۇم زۆر
موخلىسيانم، بەلام لە راستىش نابىت لايەم. لە كاتىكا، كە شېخ مەحمود گىرا و نۆررا بۇ
ھند، شېخەكان ناوى شېخپان لە خۇيان دامالى و ئىجگار زۆريان بوويون بە ەسكەرى
لىقى و پۇلىس. زۆر لە گەورەكانىشپان بوويون بە روپەوهرگرى مىرى. پىويست بەناو
ھىنانيان نابىم، كەچى لەم دواپىيەشدا، بوون بە تاوۆرى ناگەھان بۇ شۇخ مەحمود.

۲- ھەمە رەشىد ئاغاي نوپك: لە بنەمالەپەكى بەرز و ناودار و بەپۆز، لە تىرەى ئاغايانى
شىوھەل خاوەن مۆزو و ديوانخانەپە. بەرامبەر بە كوردستان و شېخ مەحمود، خۇى
بەپاست و موخلىس پىشان ھەدا بەلام ھەركەت، كە بەناوى (مودىرى ناحىيە شىوھەل) ھە
مانگانە ھەردەگرىت. لە بەر ئەوئەى بە خرمى ھەمە ئاغاي ئاورپەھمان ئاغا ھەزانرا، شېخ
مەحمود ھەمە ئاغاي ئاگادار كرد. ھەلامى ھەمە ئاغا: من ئەم كەسەم كە ژوانى گيان
بەختكردنم ھى داويت، دوزمنى ھەتەن و تۆ، دوزمنى منبەشە خۆت سەردار و ھاكىمىت.
شېخ مەحمود وىستى لەگەل ھەمە رەشىد ئاغا پوو بە پوو بدوئەت و لە چاكە و خراپەى كار
تى بگەينى. ئەم نامەپەى بۇ نارد:

براى خۇشەويستەم ھەمە رەشىد ئاغا

زۆر دەمىكە لە سىحەت و چۆنەتەتەن بېخەبەرم. نىازم واپە بۇ چەند پۆزىك راو
بىم بۇ خزمەتەتەن. وا لە پىش ھاتنەدا خەبەرتەن ئەدەمى. پەنگە خۇم و دووسى
سوار زياتر نەپەم. چاوى ھەمووتەن ماچ ئەكەم. چاوپەى ھەلام.

موخلىستان

مەحمود

ئەم نامەپە لەگەل توفىق ئاغاي خزمىاندا نۆرا بەلام ھەلام و پاسپىرپەكە نەلەت ھەكو
توفىق ئاغا گىرپاھەو من مەموورى حكومەتم، ناتوانم بە نووسىن ھەلام بىنەمەو، خزمەتكارم.
ئەگەر دەفەرموويت من نۆزىك بەجى دەمەلەم و نەچم بۇ سلىمانى. توفىق ئاغا بەم جۆرە
پاسپىرپەكەى ھىناپەو و گەياندىپە شېخ مەحمود.

نۆتر پىپار درا، كە ئەو قەلاپەى لە سەرووى شۇرشگىرپانەو بە ناوى حكومەتەوە دروست

كراوه بېرېمېنىت. بارىكا ھاتە دېنى سەرخوار. نىزىكەي ۵۰۰ سوار و پىيانە چەكدار ھەببو فرۆكە تا شىوېمكەل و نۆرك زۆر ھاتوچۆى دىكرد و سوارە و پىيانەش لە بارىكا جىا نەمىكرايەو. وا زانرا، كە ھەمە پەشىد ئاغا ترساو و بە سلىمانىي گەياندوو. كە شىخ مەحمود دىچىت بۇ نۆرك، لە خواردن، گۆشت، زۆر كەم بوو نىزىكەي پىنج شەش پۆز سەخلىتى ھەببو تا پانە مەرەكە گەيشت. لە ەشايرى بېسىرى و چووچانى و ناودارى، نىزىكەي ۱۰۰ چەكدار گەيشت. ئەو پۆزە پاش نىوېرۆ شىخ مەحمود بانگى كردم فەرموى لىگەل سوارىكانت نامانە بن ئىوارە بە نەينى ئامۇزگاريت دىكەم و ھەروەھا بە (ەزە بەرەي بېسىرىش بلى ئىوارە بىت و ۋەرن بۇ لام).

فەرمانەكان

- ۱- من يەكسەر بچم بۇ سەر نۆرك و بۇ شارەزايى، وسو ئاغام لىگەل بىت.
- ۲- ەزە بەرە و چەكدارىكانيان لە پۆزەلاتەو دەرپۆن تا نىزىك ئاوايى.
- ۳- لە لاين ئىمەو و وروژم دەرپىت و بە دىنگى يەك تەقە ئەوانىش دەرپۆن و دىچە ناو نۆرك.

۴- ۋەرن ۋەكو كوشتن و تالان بە ھىچ جۆرەك نابىت پوو بدات. تەنبا ھەمە پەشىد ئاغا بە دەستگىر بگىرىت.

نىوېشەو گەيشتىنە بەرامبەرى ئاوايى، ەشايرەكە چاۋەرپى پىرۇگراميان نەكرد و گەيشتنە ئاوايى. بوو بە تەقە. ئىتر زانيم ئەگەر نەگەمە ئاوايى، تالان دىكرىن. كە گەيشتمە بەر ئاوايى دوو سوار، ھەمە پەشىد ئاغا و خىزانەكەي بە سەلتە سوارە دەرپەين، بەيى كوشتن نەمىگىران. ئىتر، ماوھى تەقە و بەرپەيانم نەدا، پۆيشتن. بەلام تا گەيشتم كار لە دەست چوو بوو. ئاگرىيان نابوو بە كۆشكەكەي ئاغاو و چارە نەمىكرا. فىشەككى زۆرى تىدا تەقى. زۆر دلتەنگ بووم. چونكە پىچەوانەي فەرمانەكەي مەلىك و پىرۇگرام پووى دا و لە لاپەكى تىشەو ەخانوو سووتا و ئەم خىزانە بەرپۆزە ئاوارە كران و ھىچم لە دەست نەمەھات بىكەم و ترسى پىسەنەو شىخ مەحمود دىشم زۆر بوو.

بۇ ئەوھى يادى كرىگارى ئەم كورىە خەلە تاوانە لە بىر و يادا بژى، ئەمجارەيش بە يادى نەزانىنەو نەوانىان دەبەين. لە بەرزنجە قەرەداغ و سەنگاو و لە سەرگەلوو و شەھەلە، شىخان و سادات، لە شىوېمكەل، پەشەر، ئاغا، لە ەلەبجە بەگزانەي جاف بە پىلان و ەلفىرواندى، مامۇستاي ەمرە گەرە ئەدمۇنس و سىياسىيەكانى شاگردى، ۋەكولىد چەپن، لاين و گاۋن ئەو پىاو بەرپۆز و ناودارانە لە دوا دوايىي كارا جىابوونەو سەرمەراي ئەمانەيش لە تەنگىسەر شىخ قادارى براى شىخ مەحمود بوو بوو بە كۆسپ و گرپەككى سەخت و پىرىنكى بى نەرمان.

تاوانبار تەنیا ئەدمۆنس بوو، بە سیاسەتە لەقەمەکی زابتەکانیان لە لایەکەمە کوردستانیان بروسەت دەکرد و لە لایەکیشەوه، بە هاندانی جیاپوونەوهی دەستدارەکان لە شۆرش و بە فرۆکە و سوپا پۆردومانی تەخت و بەختی کوردستان لە کۆششدا بوون.

برای کورد، خۆبەندەواری بەپێژ، لە سەرەتادا ئینگلیزەکان، نەك دوو، دەیانویست سێ شووتی بە دەستێک هەلگرن. ۱- درێژەیی شۆرش کوردیان پێویست بوو بەو مەرجەیی بە لاوازی پروات. ماوه نەدرێت هەموو کوردی عێراق تێکەڵ بێ. بۆ ئەوەی لە تورکەکانی بگمەنێت، کە کورد داواوی ویلايەتی مووسڵ دەکەن و هێ کوردە و بە چەك لە هەموو داوايەك دەپارێژن. ۲- بە ئێرانیشی دەوت کوردی عێراق داواوی مافی کورد دەکەن ماوهیان نادەین نەك ئێوەیش لە کوردستانی ئێراندا تووشی زیان ببن.

۳- هەروەها عێراقیشی دەترساند بۆ ئەوەی بەجێ فرە و بە ئاسانی پەیمانەکانی بۆ ئیمزا بکات و پەتەکە زوو لە میان بنائێت.

بەلام شێخ مەحمود لەو پیلان و نیازەیان باش تێ گەشتبوو. بەرامبەر بە ئێران و تورکیا پەیتا پەیتا دلپاکی و نیازێ باش خۆی دەخستە پوو. بڕایەتی کورد و عەرەبیشی هەمیشە دەخستە پێش و دلنپای دەکردن. بەلام ئینگلیزەکان زۆر باش دەیانزان، کە لە هیچ لایەکەمە یاری دەدەری نییه و ئەم شۆرش و لەشکرە بە گەنجی دێهاتی خۆی بەرێوە دەبرێت. لە بەر ئەوە بە ئاھەستەیی چاوەڕێی ئەوەیان دەکرد، کە دارایی نەمێنی و کۆمەڵ و لەشکرەمەکی لە شێخ مەحمود دوور بکەوێتەوه و دوايي بە داوا و ژيانى بهێنن.

ئەوەی ئینگلیز و ئێمەیشی خستبوو ئەندێشەوه، هێزی تورک بوو. جا بۆ ئەوەی زیاتر پەيوەستی ببەستێت، شێخ مەحمودمان خستە سەر ئەو باوەرە بۆ ئەنقەرە نامەيەك بنووسێت و بنێرێت.

پوختەي نامەكە:

لە بەر ئەوەی نامەكە زۆر درێژ نووسراوە لێراندا بە تەواوی ناتوانین هەمووی دووبارە بکەینەوه بەلام چەند مادەيەکی لە پوختەي نامەكە پێشان دەدەین.

ولە ژێر مەريوان

۱۹۳۶

تورکیا جەمھوریەت مەعظمەي ارکان حریبە

رئاسە علیەس حضور سامسینە

- دوشمەك قەھار پەنجە طمع و سیاستەند بو محیطی تظلیص ایچون، سلطنت

وامثاللى. مواعيد واغفالات سياسيه سنه رغماً بتون فقدان وسائط ولوازمله برابر
بواوزون مدت كوردلرن قان ونروتى ايله مادی و معنوی نفوذى شخصىمله
وضعيت حاضرىمى محافظه ايديشم.

- بز كوردلرله بتون معاونت و وساطلتن محروم، دوژمن ايسه متوالياً جسيم
قوللرو ثروتلرله آمال و مقاصد سياسيسنه صرف مقدرت انيمكىه.

- زمان و وضعيتك نزاكتى و ايشك دخی نهايتى بولمق اعتباريله هوك
فعاليتى اجراو دوشمن هر طرفدن تعجيز ايتمك: ايجابا قدند.

به كوردییه‌گه‌ی

- بۇ پزگار كردنى نهم ناوچمیه له په‌نجیه سياسه‌تى بى ئەمانى دوژمن (ئینگلیز)
له نهمست برین و تەفرەدانمان، به ژوان و بەلئىنى شاهىەتى، لەگەل زەبوونى و کەم
هیزی هۆی پئویستیمان، نهم ماوه دوور و درۆزه به خوین و داراییى كورد و
هستدارىي خۆم، نهم کاره‌ساتەم پلگرتووه و ئەچیت بەپۆه.

- ئیمه كوردكان له هەموو هۆ و یارمەتیهك بێبەش و مافینگین. دوژمنیشمان
هەمیشە به هیزی گەرە و داراییى بێشومارەهە خەریكى به ئاوات گەیشتنه.

- به چار ناسكىی كات و پروداوه‌كان و به بۆنەى پوو له تەواو‌بوونى كارەوه
پئویسته كه به هەموو هیز و توانایه‌كمانه‌وه و له هەموو لایه‌كه‌وه تەنگ به دوژمن
هەلچنین.

ئەمە بوو و ئێمەك له بەشێكى نامە نووسراوەكه و تێكەڵی شێخ محمود به توركيا، كه تەنیا
مەبەس یارمەتیه‌ به‌لام داخه‌كەم من وه‌لامى ئەنقەرەم نەبێنیه‌وه.

هیزی میری بۇ پئنجوین

له شارى سلیمانیدا، له لایەن یەكێك له باوەڕ پێكراوكانى شۆرش (نەزیمان)هوه، نهم نامیه
هات و بەلئیت:

ئیمڕۆ بۇ ۴ هەزار سواره و پیاوێ عەسكەرى و پۆلیس و جاش پۆلیس، ئازوو‌خه
له موته‌عه‌مید وه‌رگیرا، ئەچن بۇ گرتنى پئنجوین و شارباژێ.

۱۹۲۷/۳/۲۷

فەرمانى ملووكانه

هشت به خوا

ژماره ۶

پۇڭ ۱۹۲۷/۴/۲۴

به پۇي بفرنامهى خواروهه له ئيمپۇوه له ماوهى ههشت پۇڭدا دهيت به تهواوى
كار دروست بكرىت ففرمانمان دا.

مهممود

مەلىك و باش قوماندانى كوردستان

وئنه بۇ:

هممو ففرماندهكان.

۱- سوارهى عسكەرى له ففرماندهى ماجيددا، بۇ پىگا و بهركانييهكهى كانى
مانگا.

۲- هيزى شىخ عەولى سركان و شارمازپرى. بۇ همرزه له و كۆلپتان.

۳- پيادهى عسكەرى به ففرماندهى زابتهكانيان بۇ ملهكهوه و چناران.

۴- پيادهى هورامى به ففرماندهى خويان بۇ برنجه و تا سيبواران.

۵- سواره و پيادهى تايپهتى له ففرماندهى ئەحمەد خواجەدا، له بارهگا دەبن و
له پتويستيدا تىكهال به هيزى لاي ماجيد دەبن.

جەنگى نالپارىز

۱- پۇڭى ۲/۴ مەلىك بهپارى دا، كه خۆى چاودىرىى ئەم جەنگه بكات. چونكه هيزى ميرى
گهپشته شاندهرى، به نهينى ففرمانى دا بارهگا بگويزرتتوه بۇ (چناران). دىي چناران به
چياوه دهروانته گەلىي سيبواران. ئيمه له بارهگا ۱۵۰ سوازه و ۱۳۰ پياده مابووينهوه
گهپشتينه دىي چناران. باران پههيله نمكات و ديهكهيش شەش خانووى بچووكى پر له ناو
و دلوهه و بى جىگا و پىگايه. كهوتينه سهظهتپيهكى ئىجگار زورهوه جىگەى ولاخ و چىشت
لپنان، بهر باران و ناو قوپ بوو. بۇ ئەوهى ئەو سهظهتپيه سووك بيت، ففرمانم بهى درا، كه
بچم و بدهمه كۆمهكى ماجيد.

۲- بۇ ئىواره شىخ محمد سەعەدى نزارهيش به ده سوارهوه هات. ئهتر بهپار درا كه بچين بۇ
(ياسا مال) و ففرمان له ماجيد وهگرين. باران ماوهى نهدا ماجيد ببينم. لهسر ئەو چيايه

لە ژۆر باران و بادا ماینەو، دوای ۳ پۆژ چووم بۆ لای ماجید بە پیدایەیی. سوپای میریش گەشتبوو (نآپارێز). شەو مامەو، وتی پیدایە شاریاژێر و شێخ عەول لە ھەرزەلە و کولێتان و ھەورامیش بە ھەری برنجە و ئیمەش لێرانەو، سوپاکەمان تەنیو بەلام سەرکەوتن بۆ کێیە نازارێت. ئەو شەو بەبێ ئاگر لە ھەنا با و کون و قوژیندا لەسەر قوڕ و ئاوا و لە ژۆر باراندا پامان بوارد. لە پۆژەوھووندا باران برۆ. لە تەپۆلکەیی ھەر پێگا و بە دیوی نەدیویدا خۆمان تێدا ھەنا دابوو دوژمن دۆزییەتەو لە ناكاو گوللە تۆپێکی لێ دا. پامان کرد، بە راستی ھەلێکی ناگەھانی بوو تلۆری کردینەو، ئێتر کەمێ نەپسانەو نزیکی دە گوللەیی لێ دا، ژۆر شەرزە بووین. چونکە ھێشتا تۆپ لە کارا بوو، دوو فرۆکەیش گەشتە سەرمان و ئویش بە بۆمبا و مەترالیۆز گالەیی پێ کردین. ئەھەیی بەکر بە خۆی و ئەسپەکەییو و بە ھەرچاومانەو بە مەترالیۆز ئەنجن ئەنجن کرا. ژۆر ترسمان لێ پەیدا بوو، کە ئەم تەپەستی و ھەلمەتە بۆ ھاتنی سوپاکەیشی بێت بۆ گرتنی پێنجوێن. ئیمە ھیچمان پێ نەکرا و توانای ھەریستیمان نەدەبوو چونکە چەکی ئیمە تەنیا قەنگ و بە فیشەکی کەمەو و ھێزێکی ھەرگەندە و کەم، لەم کاتەیدا نەماندەتوانی ھەزووینەو و ھەک بگرێن. چونکە فرۆکە ماوەی نەدەداین. تا سەعات (۱۰) ی پێش نەبوو پۆ ئیمە لە ئەندێشە و ئەشکەنجەدا پامان بوارد و سوپای حکوومەتیش گەشتە نالھارێز.

۳- فرۆکە نەما، سوپایش نەھات، کۆبووینەو. ماجد ژۆر مات بوو. وتی من ھێچ ھیوام نییە بە سەرکەوتن. ئەوێ بە تۆم وت، کە ھەر چوار لامان تەنیو، لەسەر فەرمانەکی مەلیک وتە کێ دەلێت ئەو لەشکرە وا بە زوویی فریامان دەکەوێت؟

۴- منیش بە دلێکی سارد و ناخۆشەو ماجیدم بەجێ ھێشت و بن دار و بن دار بە چیا ھەلگەرام. تا گەشتەو لای شێخ محەمەد سەعید، وتی ماون؟ چۆن پزگارتان بوو؟ بەلام من ئەوێندە ماندوو بووم، کەوتم، چونکە پێگا کە ژۆر و دوور و چیاکەیش ژۆر کووڕ بوو و ترسی فرۆکەیشم ھەبوو بێت و ھەمینی. لەم کاتەدا ھۆستەیکە شێخ عەول ھات، کە بۆ مەلیک نووسرا بوو. لەشکر بە زیادەو گەشتبوو جێگە پێسپێراویان. دەستبەجێ گەیانە ماجید و داوای ھەرگەرامی چەنگ لێ کرد.

۵- لە ھەلامدا وتی لەشکری ھەورامیش گەشتوو. بەلام ژمێرەیان نە من و نە تۆ نە خۆیەر دەزانن. ئێجگار زۆرین عەززی مەلیکم کرد. ھەر یار وایە تا ئەوان نەبوون ئیمە ھەلامارین نەدەین. بام سوپاکەیان مۆل بەدەن، بەلام شێخ عەول نا بێت پێگەیی ھاتنی ھێچی ترین بەدات، ژۆر وریا بێت. ھەلامان داوھتەو تا ھەرگەرامی دووھم ئاگادار نەکرین.

۶- لە ناكاو کابرایەک ھات بەم مۆژدە ناخۆشە ئەژنۆمانی شکاند. وتی سوپاکەیی مەلکەو

پښکې نډام زووتر بگم، به ستر چيا و شه قامه کاندې بلاويوتوه، ټيځگار زورن، ټيمه وامان زانی له شاربازيږهوه سويای ميري هاتووه و پېنجوښی گرتووه، ټيتر پښگمان تمنيا پښکې هورامانه و کموتينه مقو مقو که چي له پاش ماومېکي کم وتی: له بیرم چوو عزیز نه فندی سلواتان لی دکات. ټينجا تی گمشتين، که پياده پکي خوځانه و عهزه زړه و حکمت و پرمزی و نهواني ترن پاشداری ټيمه.

کانی مانگا

ژماره ۱

پوځی ۱۹۲۷/۴/۳

بۇ هممو فرماندگانی سواره و پیاده، به نهښیوه.

له ستر فرمانی ملک و پاش قوماندان، به پټی هم مادانهی خوارهوه حرمکه تکردن زهروریه:

۱- پیادهی شاربازيږ و له شرکهی خوی له ژيړ فرماندهی شیخ عولدا له کانی مانگاوه تا کولیتان.

۲- سوارهی معییت به فرماندهی محمد خواجه و شیخ محمد سعید لگهل سوارمکانی خوی، مله کموه و کانی مانگا و یاسامال.

۳- پیادهی هورامی له بارهگاوه فرمان وردهگر.

۴- تا له لایه ټیموه تهغه نهکړیت، له هیچ لایه کموه جنگ دانامه زری.

۵- ناوی نهښی (نازادی) یه.

ماجید

قوماندانی سوارهی سوبایی

هم راپوران به بی دستکاری پشان ندهمین:

بۇ جهنابی ماجید نه فندی

سه لام رهسایم، ټيمه هاتين له برنجه تفنگچيمان بهرامبیر به دوژمن له سهنګردایه به دريژی ناوی سپواران دامه زاون به شو و پوځ مهیدانی حرمکه تیان نادریت چاورتي فرمانی ټیوه و حزه رتی ملکیکن.

محمد نهمین محمودخانی دزلی عهبدوللا محمودخانی دزلی

بۇ قوماندان ماجید نه فندی

له راپور و ترتیباته که تان دلخوش بووم. به پاش بینرا تا نهوان حرمکه

نهكهن ئېوه نهچنه جهنگهوه، شايد گهړانهوه ميدانيان بدن با برېښ شپړيان
بوو خوځيان. خافل مېن له راپور نووسين.

محمود

۱۹۲۷/۴/۶

هېژمكې حكومت دهستې كرد به بزوتنهوه و جېگای بهرز گرتن. هېژى شېخ عول ناچار
بوو به بهرېستيان. له ماوهى نو پوڅا زور تهنگاو کران. خواردمهنيان هاته كزى. پنگلى
دواوهيان بهستراوه هېچيان پى ناگا. به پوڅ له بووسدا بوون به شويش هرچى پهكېكېان
بچوايه سر ناوېكه دهكوڅرا. هورامى هوارهى نهدهدان به تايېهتې له پاشداره كانيان، كه پوليس
و به كړنگيراونى كورد بوون. زور دهكوڅران.

كانى مانگا

ژماره

پوڅ ۱۹۲۷/۴/۷

بو پېشگامى باش قوماندان

دهستان ماچ نهكهن

ئمه خولاسى راپورې هېژمگان و فرماندهى كاتيبانه:

۱- له لايمن هېژى شېخ عولهوه زور بهشيدت دوژمن تهزيق كراوه. لاشى ده
پوليسى كوڅراو نيژراوه و تفهنگه كانيان ده تفهنگى نينگليزى لمگل يو
نمېسپ به زېنى كوردېيهوه هېنراوه.

۲- تياره بوار نادات، تمنيا به متراليوز دهجنگن.

۳- لهوهپېش نهحهى بهكر به نېسپهكېهوه كوڅرا. شېخ على باراويش، كه
خوى چووبووه سريان، شوېش كوڅرا لاشهكې هېنراوهتهوه.

۴- تهقهى هورامى زوره، دهلېن زور بهريشانيان كردوون چونكه معقېرى
سوپاكهيان به تهواوى بهرامېر به هورامېپهكانه، كوشتارى عسكمر
زوره.

۵- توپيان كارمان لى نهكات. نيشاللا موهفقيت و سركهوتن هى خوځمانه
چاوهرېنى فرمانتانيان.

ماجيد

ق. سواره و پيايه

ئەنجامى گېرۇدەيى سوبى مىرى و جەنەرال براون

سوبى مىرى لە چوارچىۋەيەكى سەختدا، بوون بە تەلەى سوبى كوردەموھ فەرماندە (جەنەرال براون) تى گەيشت كە لەو جىگايەدا، گۆپەوشار دەدرىن. باش ۱۸ پۇژ مانەۋەيان لە ئالپارىزا ئەم نامەيەى نارد بۇ مەلىك و باش قوماندان شىخ مەحمود.

پوختەى نامەكە

جەزەتەى شىخ مەحمود ئەفەندى

لە باش حورمەت و سەلام. ئۆمە بۇ جەنگ نەھاتوۋىن، ھاتوۋىن بۇ موناورەيەكى عەسكەرى و پېۋارىن. بە تەۋاۋى باۋەرم بەھىز و دەسەلات و نىزامتان ھەيە. تەكا نەكەم پىگامان بەدن بچىنەۋە بۇ سلىمانى و بۇ ئەۋەى (دەكتۇر شەۋا)، كە خۇتان داۋاتان كوردەۋە بگاتە خزمەتتان. بۇ پېشەۋە ھاتنمان موساعەنە بفرمەۋىن چونكە دىت بۇ تەۋاۋى تەبارەچىيەكان، ئەمەيش كاغەزى موفەتتىشى ئىدارى سلىمانىيە تەقدىمتان كرا.

جەنەرال براون

موخلىستان

ئەم نامەيە لەسەر داۋاى شىخ مەحمود بۇ ناردنى دەكتۇر بۇ بىنىنى تەبارەچىيەكان لەۋەپېش نووسراۋە بەلام شىۋەى ئەم نامەيە لەۋە ناچىت، كە دەكتۇر شەۋا خۇى بېھىنىت و چاۋەپنى ۋەلام نەكەن. ۋا دىبارە ئەم سوبايە ۋايان نىياز بوۋە، كە خۇيان بىن لەگەل تەبارەچىيەكان شىخ مەحمودىش بە كەلەبچە كراۋى بېنەۋە بۇ سلىمانى. بەلام ھەلمەت و جەنگاۋەرى كورد تەى گەياندىن بە پارانەۋە پزگار دەبن، نەك بە فرۆكە و تۇپ. نامەى جەنەرال براون گەيشتە بارەگەى مەلىك، نەستەبەجى گەپرايەۋە بۇ ۋەلە ژىر و ئەم فەرمانەى نارد بۇ ماجىد:

بۇ قوماندەى سوارە و پىادە ماجىد ئەفەندى - كانى مانگا

چاۋتان ماچ نەكەم، تەبرىكى موفەقتىتان نەكەم

ئېمپۇ لە جەنەرال براون قائىدى سوبى ھكۈمەت كاغەزىكەم ۋەرگرت. ئەۋا بۇتانم نارد بېخوۋىننەۋە ۋەم پېيە ھەرەكەت بگەن:

۱- پىگايان بەدن بىن بۇ نەشتى گەلگە.

۲- لە مەكەۋە، پەشتى پىنجوۋىن، كىلو مسودە، تەرتىبات بگەن بۇ ئەۋەى تەجاۋز نەكەن.

۳- تەبرىكى موفەققىيەتم لە شىيخ غەول و عەبدوللا بەگ و محەممەد ئەمىن بەگ
کرد.

۴- پاش ھەموو تەرتىبات لەگەل ئەحمەد و ھەرنەوھ بۆ پىنجوین. سەلام لە شىيخ
محەممەد سەئىد و ھەراکانى دەكەم. خوا بىانھێلێت.

۵- خۆم پۆشتەوھ بۆ (ولە ژێر).

۶- ھۆت و يەك سوار بچن. دكتۆر شەوا و ھەرگرن و بىھێنن بۆ (ولە ژێر).

۷- ئەم نامەيەيش بىھن بە جەنەرال ھەراون لە وەلامى نامەكەيدا.

محەممود

۱۷-۴-۱۹۲۷

عەزىزم جەنەرال ھەراون

نامەكەى پەيغامى ئىخلاسى ناچارىتان گەيشت، ھەرمانم دا بۆ يەك شەو
پىنگاتان بىھن. ھەرموون و ھەرن بۆ دەشتى گەلەكە.

محەممود

مەلىك و سەركرەى گشتى سوپای كوردستان

۱۷-۴-۱۹۲۷

سەپپە

كانى مانگا

۱۸-۴-۱۹۲۷

بۆ قوماندانى پەيادە: پەمزی

بۆ قوماندانى پەيادە: پەمشید

لەسەر ھەرمانى باش قوماندان تەبلىفتان دەكەم:

۱- پەمزی، لە ملەكەوھوھ تا چوارباخ.

۲- پەمشید لە چوارباخوھ و پەشتى پىنجوین تا شىيخ ئەحمەد.

۳- جەلال و عەزىز ئەفەندىش ھالەن ئىلتىھاق بە ھىزمەكەى ئىوھ دەكەن.
تەبلىفیان بكەن.

۴- بەبى و ئىستان تەرتىبات و دىفاع دەكەن و ھەموو ئەوامرێك لە ئىمەوھ پىنگاتان
تەبلىخ ئەكرێت. چاوەڕێ بن.

۵- پىڭگاي جېنشەكە دراوۋە دىن بۇ گەلەكە.

بۇ جەنابى شېخ عەول

بە پىنى فەرمانى مەلىك و باش قوماندان، پىڭگە درا بە دوژمن بگەنە (گەلەكە)،
ئۆۋە زۆر بە وريايى بە دواياندا دىن بۇ پىنجوۋىن، يان شوۋىنكى تر، پىنجگە لە
گەپاننەويان بۇ سلىمانى. بە عەكسى ئەم ئەمرە مەنە بىكرىن.

ماجىد

۲۶/۴/۱۹-۱۸

بۇ موختەرەم جەنەرال براون

حورمەت

ئەوا ۋەلامى نامەكەتان بۇ نىررايەۋە:

لەسەر تەلەبى خۇتان. ۋە عەدەم مودافەعتان. لە لاپەن حەزرىتى مەلىك و باش
قوماندانەۋە ئەمر سادىر كرا، كە سوپاكەتان بىتە نەشتى گەلەكە و بگەپنەۋە بۇ
سلىمانى.

مەنىش دىم دىكتۇر شەۋا ۋەردەكرەم.

ماجىد

۱۹۲۷/۴/۱۹

دىكتۇر شەۋا بۇ ۋەلە ژۇر

خوۋىنەۋارى بەپىز

ھىزى مىرى لە فەرماندەى جەنەرال براۋنى لەندەنىدا لۇش لۇش بەسەر دار و مەكەۋەدا
شۇپپوۋنەۋە بۇ گەلەكە، جى ھەۋارگەى كۇچەرى كوردى دلىز.

لە پىنجوۋىنەۋە ديارى سوپاى كورد بۇ جەنەرال براۋن خواردەمەنى بو. ھەر ئەۋ شەۋە، لە
شارياژپەۋە گەپانەۋە بۇ سلىمانى.

بە نومايشىكى زۇر پەسندەۋە دىكتۇر شەۋا گەپەنرايە (ۋەلە ژۇر). فرۆكەۋانەكانى بە بەرگى
كوردى ۋەلەش ساغىۋىكى زۇر باشەۋە بىنى. زۇرى پى خۇش بوۋ لە بابەت راپۋاردنى
سوپاكەميانەۋە لە ئالپارېن دىكتۇر زۇر شتى ناخۇشى گۇپرايەۋە. شېخ مەحمود پى و: بۇچى
ئېنگلىز حەقى ئەم قەۋمە بە ۋەفا ۋە دلىرە نادات و ئىستىفانە لەم خاك ۋە گەلە پكات؟

دكتور (شەوا): داخەكەم مەن سىياسى نىم. بەلام دەزانم ئىنگلىزە سىياسىيەكان، كە لە كوردستاندان، ھەموويان ئەحمەقن.

براون دەلەيت ئەم ھىزمى بەرامبەرمان دەجەنگن ھەموويان موبەرەن، عەسكەرن. زۆر تەقدىرى دەکردن و ھەموو كارەساتەكەى بە تەواوى نروسىيەم.

پاش يەك شەوا (شەوا) گەپايەمە بۇ سەلمانى. زۆر سەياسى كرد و بە فرۆكەوانەكانى وت. ئۆيە بىن بە عەسكەرى شەيخ مەحمود.

ئەنجامى جەنگى ۱۹ پۆل لە ئالھاريز و سەبواران ئەمە بوو زىانى مېرى، كە بھنراو: ۸۵ كۆزراو ۳۰ برىندار و ۱۵ تەنگ و ۲۲ ئەسپ و ۱۴ ھېستەر. ھەندەك فېشەك دەست كەوتووە.

زىانى كورد: ۱۰ كۆزراو و ۸ برىندار لە جەنگاوران. ۲ ئەسپ كۆزراو.

ئىنجا خوئندەوارى ژىر و خوئەرىست، لە باسى جەنگەو بە باسى ناوخیشتان بۇ بەمەن.

پۆزنامەى ژيان

لە كاتىكا كە دەنگەمان بە ھېچ لایەكدا نەمگەمەشت و دەنگى ھېچ جىگا و پۆزنامە و چاپكراوى ھېچ گەل، حكومەت و كۆمەلەكەش نەمگەمەشتە لامان، پۆزنامەى (ژيان)، زىانى سەلمانى، ئەو دانانەى، كە لە لایەن زانا و دانا و لاوەكانمانەو بە سەرزەنشتى، كۆش و بىرى گەلایەتەى سەپاى كورد و مەلىكى مەزنى تەدا بۆلوكراپۆو، بە سەرماندا دەبارى.

لە زاناكانى كوردى شارەكەمان چەند كەسەكەيان بووبوون بە شايمەى بى ھول و لۆتى بى دەھۆل. نازانم چۆن بەمى لىكەدانەوئەى ئەنجامى لىدوان، نووكى خامەيان دەخەنە كار. بى چاوتىنى بن. مەشكى و شەكى خۇيان و بىرى پەرزاراويان دەھىنە جۆش و بە قەسى پەر و پوچ و بەنگوواى ساردى بى خۆ، پۆزنامەى (ژيان)يان بى پوچەش دەكەن. بەلام داخەكەم كەبراى ئىنگلىز بە تازەكردەوئەى عەباى پەنگ چاواو و دۆق دپاوەكەشيان دىخۆشى نەمەكردن بە ھەر وازان، كە ھەر بەدكارى بەرامبەر بە گەلەكەى خۆ تەنیا ئالەكى زیاد دەبەت، نازانم تۆلەى گەل، لە نىشتەمانەكەياندا پساويان دەكات.

نازانم چۆن و بە چ دەل و پوويەكەو ئەو كەسانەى خۇيان بە خوئندەوار و چىنى زانا دەزانن، چاوە لە راستى دەپۆشن، تەنیا بۆ دەستكەوتەنكى بى فەريان خۆ پساوكردن بە قەسى ھەلق و مەلق؛ ئايا ئەو نووسەرەنە نازانن، كە ئەو شۆپشە و شۆرەگىزپانە لە سالى ۱۹۱۹مە تا پاش فەرموودەكانەيان لە شۆپش و داواى نازادىي گەلەكەياندا، دەچەوسانەو و لەو كاتەشدا نووسەرى نەزانىنىش يان لە دوو لانەى لىفەى مەھمەل، يان بە ديار پىكى لۆوا و لۆمەو بە چاوشۆپى لىكەدانەو و ئامادەكردنى ھەرمەگۆپىيان بۆ دوستكردنى شەقامى خۆپردنە

خشمه‌ی لای خاوون پاره و دوژمنی گه‌له‌که‌یان خه‌ریک بوون. داخه‌که‌م.

دلخ، بۆ ئه‌و داناو داتشمه‌ندانه‌یه‌ که له پێناوی بێگانه‌دا سه‌ربه‌زی خۆی و گه‌له‌که‌ی بۆ سوودیکی کاتی ده‌خاته ژۆر پێی مژهر، که مایه‌ی په‌نجه‌رۆیه‌یه. ئێسته‌ نه‌موسته‌ لێرانه‌دا ناو و نووسینه‌که‌یان بلۆ بکه‌مه‌وه‌ هیوادارم، که وێنه‌یان له‌ نیشتمانکه‌ماندا نه‌مێنیت. خۆزۆر باش حیا‌ن‌زانی له‌ باوی ئازادی و شێخ مه‌حموددا به‌ ناوی گه‌ل و شۆڕشه‌وه‌ پۆژنامه‌ی بانگی کوردستان، پۆژی کوردستان، بانگی حه‌ق، ئومێدی نیستی‌قلال له‌ سلێمانیدا نه‌رده‌چوو و به‌ هه‌موو لایه‌که‌دا بلۆ ده‌کرايه‌وه‌.

سالاروالله‌وله‌ (سالار الدوله‌) من له‌ (ریخه‌لان)، دێ پێ سپیریو و که‌مانه‌وه‌ گه‌پامه‌وه‌ بۆ و له‌ ژۆر. شێخ مه‌حمود له‌ به‌شت مالا‌نه‌وه‌ (له‌ هه‌واره‌ به‌رزه‌) وێستابوو، له‌گه‌ڵ گه‌یشتنم نامه‌یه‌کی بۆ هاویشتم، بێخۆ‌نه‌روه‌. به‌ فارسی نووسرابوو له‌ یان (سالار الدوله‌) - وه‌لی عه‌مه‌دی شاهه‌نشاهی قاجاری ئێران)، ده‌لێت: ته‌وا من [سه‌ له‌] ئێران ده‌سێنمه‌وه‌ تۆیش ده‌که‌م به‌ والیی سه‌نه‌ ده‌سه‌جێ به‌ له‌شکرته‌وه‌ تێکه‌ڵ به‌ سوپاکه‌م بیه‌. شێخ مه‌حمود وتی: ته‌وا گه‌یشتین به‌ ناوات. ئیستی‌قلالی کوردستان بوو به‌ والیه‌تی سه‌نی. شاره‌ به‌ ناویانگه‌کانی خۆمان، من داته‌نگی ئه‌وه‌ زیاترم، که‌ سوپاکه‌ی ته‌نیا کورد و چه‌کداری کورده‌، که‌ له‌و پێناوه‌دا له‌ ناو ده‌چێت و هه‌موو کۆشه‌شکه‌ی، که‌ بۆ هه‌موو ئه‌مرامان و مه‌ریوان له‌گه‌ڵ شادا به‌کارم هێناوه‌ چوو به‌ با، نای کوردی به‌ده‌خت، نۆکه‌ری بێگانه‌. ئه‌گه‌ر سالار بوو به‌ شا چی‌تان ده‌ست ده‌که‌وت. نایا له‌ په‌زا شا باشت‌ر ده‌بێت؟ هه‌ر کوردی تێدا ده‌چێت.

من که‌ تێ گه‌یشتم، شێخ مه‌حمود ئه‌م کاره‌ی پێ خۆش نییه‌، چووم ده‌سته‌جێ سوار بووم به‌ ته‌نیا سواریکی ته‌وه‌ پۆیشتم بۆ (په‌زاو). ئێواره‌ کاتژمێر نزیکه‌ی (4 بوو) شه‌و له‌ (تفلی) لای حه‌مه‌ عه‌لی به‌گ و به‌ ته‌واوی له‌ کار تێ گه‌یشتم و له‌ پۆژه‌وه‌بووندا گه‌یشتمه‌ به‌ر که‌هری قازی مه‌لا محمهد عه‌لی. پیاویکی تێگه‌یشتوو، فه‌رمووی: سالار هه‌ر بووم له‌شکری هه‌روامی و مه‌ریوان و له‌وێن هه‌مووی له‌گه‌ڵه‌ خۆیشی به‌ تفه‌نگێک و قه‌یاره‌ و ده‌مانچه‌ و هه‌نجه‌روه‌ ئاماده‌یه‌ زۆر ئاگادار به‌ چونکه‌ ده‌ست ناها‌ریزێت، ژیرانه‌ بدوی. گه‌یشتمه‌ ژۆر ساباته‌که‌ی حسێن خان سالار، به‌ ته‌نیا له‌ لای ژووره‌وه‌ دانیشتیوو. زۆر پۆزی گرتم. به‌رچایی خواردن، وتم ببوو، سه‌روکه‌کان ده‌بینم. هه‌موومان کۆیوینه‌وه‌ وتم: ته‌نیا ئێوه‌ی تێدا ده‌چن و شێخ مه‌حمودیش به‌ریاری داوه‌ لێقه‌وماوه‌کانی شاربازێر پێنێته‌ جێگا‌کانی ئێوه‌، مادام ئێوه‌ ده‌چن بۆ سه‌ر ئێران. یه‌که‌م که‌س مه‌حمود خانی دزلی و هه‌روه‌ها مه‌ریوانیش ته‌له‌ی گه‌پانه‌وه‌یان لێ دا، به‌لام جه‌عفهر سان وتی من ده‌چم تاران ده‌گرم و شێخ مه‌حمود ئه‌گه‌ر توانی... ئه‌سه‌به‌که‌م بگرێت، منیش له‌ ترسی سالار خۆم زوو ده‌رکرد.

جەغەفەر سان چوۋ. ولاتى كوردانى ئىرانىيان ويران كرد، بەلام بە چەشتىك بە شكان گەپرانەوہ
نە مال نە ئاۋايى، كورد ئەمجارە بە دەست سوپاي ئىرانەوہ نەما، بە سووتان، تالان، كوشتن
پەمچەلەكى كوردى ھەورامانى لە بن ھىنا. دوايىش جەغەفەر سان بە ئاۋارەيى لە سلىمانىدا
دەسووراپەوہ و نە سانى و نە خانىي نەما. زستان ھات، سەرما و بەفر و كرپوہ سەرھاتى
دەرگەوت، ئىتر مەريوان بۇ ئەو لەشكرە زۆرەي پىادە و سوارە و خىزاندارەكان بە كوپ بىنرا.
سوارە بۇ شارەزور و ديوى سلىمانى، پىادە بۇ شارىاژىر و دىھاتى پىنجوژىن بىلاۋە پىكران و
دامەزاندانىان فەرماندرا.

بارمگا چوۋە پىنجوژىن، پەرگراى بەرپوۋەچوۋن و خوارەمەنى و پىويست بەجى ھىنرا و ئەو
دىھاتى، كە جىگەي سوپايىيە پىادەكەي ھەيە، ديارى كرا. لەم كاتەدا بە ھۆي شەيخولئىسلام
(شىخ الاسلام)، كە لە دىيى (سىف)ى مەريوان دامەنىشت، نامەيەكى ياسىن پاشا، ھەزىرى دارايى
ھات بۇ شىخ مەحمود. لە نامەكەدا تەلپىت: «دەست لە پاخيەتى ھەلگەرە و ئىتاعەتى قانون
بەك».

شىخ مەحمود، ھىچ پىنى ناخۆش نەبوو. وتى ۋەلامى ئەم نامەيە نانۋوسمەوہ. پەنگە پۇژىك
بىت يەكتر بىيىن و ۋەلامى دەدەمەوہ.

پاشا لە دل و دەرونى خۆيەوہ ئەو نامەيەي نووسىبوو و پەنگە زۆر بە باشى زانىيەت چۈنكە
بە پىاۋىكى باش و تىگەيشتوۋ ناۋەبرا، بەلام بە ملەكەچى قانون. چۈنكە خۆي كە گەرايەوہ
بۇ عىراق بىچكە لەۋەي لە لاى ئىنگلىزەكان كەوتە پوو، گەيشتە پاىەي ۋەزىرى و سەرۆك
ۋەزىران و خاۋەن زەويەيكى ئىچكار زۆر لە لىۋاي بەعقوۋە ۋە كۆشك و كاشانى باش.
بىگومان ئەم دەستكەوتەي لە پروي دانايى و ژىريەوہ نەبوو. جا بۇ ئەو نامەيش، ھەروەكو
ئەو ھەلگەوتانەي، بۇ ئەم ھەلگەوتەيشى شىخ مەحمود بگىرپتەوہ پەنگە تى كۆشاپىت، كە
بىكات بە ھونەرى خۆي.

وتەمان يارىدەدەر و يارمەتى لە ھىچ لايەكەوہ نەبوو و بە درىژى ئەم سالانەي پىشوو بە
دارايىي خۆي شىخ مەحمود شۆپش و لەشكرى بەرپوۋە دەبرد. بە بۇنەي شۆپشەوہ فرۆكە و
بۆمباي ئىنگلىز ماۋەي لادىيەيكەكانى نەدەدا، كە لە چاندگە و زەوى و زارا تى كۆشن. كشتوكال
زۆر لە كەمى بوو ھەروەھا دىھاتەكانى خۆيشى لە بازىيان و قەرەداخ و شارباژىردا بە بەييارى
ماپوۋنەوہ سەرپاي ئەم سەخلىتەيە، ئەمبارەكانى بە چۆلى و دەرگا كراۋە پەرەلا كرا. تەنبا لە
دارىكەلى بەشى يەك كارۋان برىچ و گەنم ماپوۋ ئەويش ھات، بىگومان ئەم ھۆيانە زۆر
كارىگەر بوو بۇ درىژەي شۆپش و ھىز و تىنى شىخ مەحمود. دىھاتەكان زۆر پەرىشان بوون.
جووت و گا نەما. پۇژىك ھاتىنە شىخ ئەلمارۋىن، مەن لە مالى كۆنخا بووم بانگى كرد: رىحان،

تەڭرى ئاتىدىن ھەيە بېيەننە ۋە پىياز ئىككىش سىرىپە ئەمە بوۋىدۇ بە خۇراكى مېۋانى خۇشەۋىست.
تەڭرى ئەرەش دەست بىكەتتە.

پىنجونىيەكان

لە پىنجونىن، دەستۇرىدى بازىرگانى، زۆر بە باشى نەپۇشت ۋە ئەم چەند سالە بېجگە لە
مېۋاندارىنىكى كەم، ھېچ سەختىنىكىيان نەدەخرايە سەن لەم كاتەدا لە پاش ئىمۇ گىفۇگۇيەسى لەگەل
پىۋاھ ناسراۋەكانىيان كىردىم، بىرپارىيان دا ۋەگۈپۇشۇ باجى گومىگى بىدىن، چۈنكە بەبى ترس ۋە
پىگىرىيان لە ئىرانەۋە بۇ غىراق ۋە لە غىراقەۋە بۇ ئىران بابەتەيان نەبىرد ۋە نەمىنا ۋە دەيەكى
كشتوكالىشىان نەدەدا.

بەبى پىۋوتىن يارمەتەيان ھىنا. لەشكر ۵۰ كىسە لەگەل ۱۸ سىندۇۋۇ چا ۋە ۱۵ تەنەكە پۇن ۋە
۱۵ گۈنە بىرنچ ۋە ۵۰ گۈنە گەنم ۋە ۳۰ تۇپ قوماشى خاكى ۋە ۲۰۰ گۆرەۋى ۋە پىلاۋ ۋە ۲۰۰
كلۇ جامانە ۋە ۲۰۰ كورتەك ۋە ۲۰۰ فانىلىمى خورى. بىجگە لەم يارمەتەيەش بىلەننى
بەخۇيۇكرىدى ۵۰ سىرىزىيان دا ۋەگەرامەۋە بۇ (ۋە زۇر).

ژيانمان

شەۋ لەگەل ماجىد ۋە ھاپىزىكانمان ۹ كەس لە ژورنىكا نەزايان. ئىشوكارى خۇمان ۋەگۈ
چىشت لىنان، قاپ ۋە مەنچەل شتن ۋە گەسكىدان، ھەمۇ پىۋىستىكىمان خۇمان بەجىمان نەمىنا.
بەفر ئىجگار زۆر بارىبۇ، سىرما ۋە زوقم پىچى دابوۋىنە ناۋ ژورنى پىر لە دوۋەل ۋە تارىك ۋە
بە ماندوۋىيەتەيەكى زۆر لە پىنجونىن لە ناخۇشىدا پامان نەبۇرد. بەلام ھىۋامان زۆر گەۋرە ۋە
دەل قايم بوۋىن بە گەشتىن بە ئاۋات. ماجىد ۋەتى: ئىمە نەبىن بە چى؟ كەي ۋە چۇن چارەيەك
بىدۇزىنەۋە؟ بىگومان ۋەلام نەبۇ.

بە ناخۇشى ۋەلەنگى گەشتىنە مارت، مارتى ۱۹۲۷. گەپىنەۋە بۇ (ۋە زۇر). ماجىد كىزىۋ،
تاي ھەبۇ. پاش چەند پۇژۇك كەۋت ۋە توۋشى گرانەتا (تېفۇ) بوۋ نىزىكەي ۲۰ پۇژۇن لە لاي
جيا نەدەبۇۋەۋە ۋە چاۋەپۇنى مەردنى بوۋىن. بەلام ۋەدە ۋەدە پوۋى كىرە باشى. نەمەۋىزا
قەرامۇشى بىكەم، نە دەرمان ۋە نە پىزىك دەست نەدەكەۋت.

مەحمۇدخاننى دىزلى ھات. ۋەتى: مەن لەگەل ھىكۇۋەتنى ئىران پىك كەۋتەۋە، بىرپارم دا، كە
نە كانى سانان ۋە نە خانى كانى سانان نەمىنەت. شىخ مەحمۇد، ۋەلامى نەدايەۋە لە پاش
ماۋەيەك قەرمۇۋى ئەم كابرا كەللەپەقە ئەم كارەي كىردۈۋە ۋە داۋىي بە ژيانى ئىمە دەدات.
مەحمۇدخاننى كانى سانان زۆر لە ئىران نەتۇرسا. قەسەكانى خانى دىزلىشى بىستەۋە. داۋاي

له شېخ مەحمود کرد، که به خیزانهوه بینیریت بۆ دېهاتهکانی پېنجوین. ماجید زۆر باشیش نەبوو، هەردوو کەمانی نارد. کۆچ و مالی خانى کانی سانانمان گەيانده دىنى (مەرانە)ى نزىک پېنجوین و گەپاينەوه بۆ (ولە ژێر) و شېخ مەحمودیش له (ولە ژێر)دا مانەوهی به باش نەدەبینى چونکه به تەواوی بەرامبەر به (قەلا)یە و تەنیا (گۆلى زەربار) له ناوەندایە. دیسان بپیاردرە، که کۆچ بکەیت بۆ (برنجە) و بەشى (پېنجوین). خیزانی ئاوارە و لیقەوماو، ژن، منال، پیر، کەلوپەلی له ناو دار و بەرد، شیو و دۆلدا کەوتوو، مۆل درا. چپای پەشتى دىنى نژمار بوو به شاری ئاوارە و سەرلەشێواو. نزىک نیومەڕۆ خانى دزلى هات، وتى: سوپای ئێرانم گەيانده (قەلا). شېخ مەحمودیش به دلێکی پڕ پەژارەوه، پەڕۆزەبایی لى کرد و پەتە و تە، ئەم پۆڤە پۆڤى لەدایکبوون و ناستنقە. پۆیشتەوه بۆ دزلى. ئێمەیش کۆچ و بارمان گەيانده برنجە. بەلام ماجید دووبارە کەوتەوه.

له کاتێکی زۆر سەختەیدا بووین. دوو سوار ماجیدیان هێنا. زۆر پەڕیشان بوو، دیسان گرانتەپە کە گەرابوووه. من هیچ هیواى ژيانیم نەما و زۆر تەقەلامان دا، که به زیندوویتى گەياندمانە دیوی پېنجوین. پاش ئەوهی، که ماجیدم گەياند و جێگەم بۆ رێک خست، شېخ مەحمود فەرمووی، به تەنیا سوارە بچۆ بۆ قەلا بزانه سەرلەشکر کێبە. پێیان پێی نەپەرنەوه خاوەن خیزانین، ناچار دەبین به بەرپەستەیان و تا دەتوانیت ماوهی چوونیان مەدە بۆ کانی سانان. چووم بۆ قەلاى مەریوان، گەیشتم. ئەفسەریک هات به پیرمەوه، پرسیارم لى کرد وتى: سەرلەشکر عەبدوللا خانە، چوو بۆ کانی سانان. لەوێه، دواى کەوتم بەلام من گەیشتمە بەر دىى دەرەتفی، ئەوان سووتانیان. له چۆلى لەگەڵ فەرماندە ناسیاویم کرد. به بینینی من، که پاسپێرەى شېخ مەحمودم پێ گەياند زۆرى پێ خۆش بوو وتى: من فەرمانم پێ دراوه که هەموو فەرمانێکی شېخ مەحمود بەجێ بێنم. کانی سانانمان بەجێ هێشت. له بەر ئاواپی (ولە ژێر) جیا بووینەوه. گفتوگۆمان به تەواوی کرد و ئەوهی پێم وت بیستی و گەپامەوه بۆ برنجە. شەو بوو زۆر تاریک. لەگەڵ گەیشتم هەموو بینراو و بێستراوم گێرایەوه بۆ مەلیک.

مال و خیزان

شېخ مەحمود له شەهولی ماتەمیدا گینگەلى دەدا. نەیدەزانی چۆن پۆڤ دەکاتەوه. وتى: ئێستە ئێمە له چۆل و چپای خوادا دەژین. ئەم بێستە خاکە نە ئێرانە و نە عێراق بەلام به ناو کوردستانی ئێمەوه هی عێراقە، که ئێستە مافی ئێمەى پۆهە نییە. پاش دوو پۆڤ مەحمود خانى دزلى هاتەوه. مال و کۆچی بار کرد بەردنیهوه بۆ دزلى. له دەرپەندەوه تا ئاواپی له ژێر دار و کەپرا مۆلمان دا. خواردەمەنى و پێویست زۆر به ئەرك دەست کەوت.

مولایی شۆرش

نه بابەت مەهكەنى حكومەتەوه، كه لەوەپیش ناردبووی و پەسەند كرابوو، ئیستە ئەو ئاواتە سەرچوو. ناچارى تازەكردنەوه بووین. پریاردرا، كه لەسەر ئەو مادانە ئاشتی ببیت و بابا عەلى بئەرزەت بۆ بەغداد بۆ خویندن. شێخ مەحمود خویشی لە یەكێك لە دێهاتەكانى بە بێمەنگى دانیشیت.

بۆ ئەوەى یەكێك لە ئیمە ببیت بە هاوڕێى بابا عەلى، هەموومانى كۆ كردەوه لەو ئۆرسەى، كه هەشتا لیووردنى گشتى لە لایەن حكومەتەوه بۆ نەكرابۆوه. هەموویان وەلامى نەپۆشتنیان دایمە، بەلام من بۆ چوون و شێخ مەحمود سەھاسى كردم. هەر ئەو پۆژە، وەلامى حكومەت نووسرایمەوه و لەگەڵ بابا عەلى كەوتینە پێ بۆ پێنجوین.

گەشتینە ئاسناوا، ماجیدیش ھات و پیمان گەشت. وتى بمرانیایە تۆ دیت، ئەو كاتە منیش لەگەڵتان دەبووم. وامان مەزانی لەگەڵ گەشتنمان بە سلیمانى لە بەندیخانە توند دەكرێن، زۆر سەھاست دەكەم كه تۆ لەو باوەرپەدا نەبەیت.

بۆ ئەوەى لە مەهكەن و درێژەى باسەكه بەتەواوى تى بگم (تاریخ الوزارات العراقية - السيد عبدالرزاق الحسنی لاپەرە - ۱۱۴ بەرگ ۲) بخوینمە، كه شێخ مەحمود وتى: ئەو وەعدەى كه بەریتانیا پریارى دا بۆ بەجێهێنانى داوا پێویستییەكانى كورد بەجێ بێن، كه مافى كوردە، مەهكەنى ئیمزا دەكەم بەلام مەندوویى سامى گوێى نەدایە ئەم داواى و پارانەوهى نە مەزن و نە گەلى كورد.

پەزا بەگ بەرپۆهەرى ناحیەى پێنجوین بوو و تازە ھاتبوو زانیبووی، كه ئیمە میوانین. پێنجوینیەكانى ناردبوو بە پیرمانەوه و لە چوارباخ مەپێکیان لە بەر پێى بابا عەلى سەرپێى. پریارمان دا، كه نیو پۆژە لەسەر كانیەكەى چوارباخ بخوین. ئەو مەپەش كه سەر پێدا گەلى بەدینەوه و خۆمان بێخوین. حاجى میرزا عەبدوللا وتى ئیوارە میوانى پەزا بەگ نەبە. ئیتر تا ئیوارە مایەوه و شو میوانى پەزا بەگ بووین. زۆر میواندارىكى بەرپێزى كردین. ۱۶ حوزەیران ۱۹۲۷.

پۆژى دواى، موفەتیشى ئیدارى (لای ۱)، رەئیسى ئیجرائى موهەندیسى ئەشغال (پۆژ ۲)، بە فرۆكە ھاتن. ئیمەیان داواكرد، پاش پێنن وتیان ئەك كوردەكان بۆن بە ھەلسى بردیان، بە فرۆكە ناتانەبەن. خۆتان بە ئارەزووى خۆتان وەرن بۆ سلیمانى، گەشتینە وڵیاوا. لە

۱. كۆلۆنێل لاین

۲. مێجەر پۆژ

دانیشقوانی سلیمانی زۆر ھاتبون بە پیرمانەو. شەو لە چنگیان ماینەو لەگەڵ ئەو کەسانە، کە لە سلیمانییەو ھاتبون، گەیشتیئەو سلیمانی و لە مائی مۆتەسەرپەف ئەحمەد ئەفەندی ھەولێری میوان بووین، پاش نیوہ پۆژە خواردن، چوو مەالەو بۆ لای باوکم و خێزانەکانمان. پاش دوو پۆژ، پۆژێک بێش جەژنی قوریان بردیان بۆ کەرکوک. جەژنمان لە ئوتیل پالاس کەرکوک کرد.

مۆتەسەرپەف لە سلیمانی ۲۰۰ روپیەیی دامی وتی لەسەر شێخ مەحمودی دەنووسم. لە یەکمەین پۆژی جەژندا لە لایەن فەرماندەیی ھێزی فرۆکەیی بەریتانیایەو لە کەرکوک بۆ چایی خواردنەو ئیوارە بانگ کراوین بۆ بارەگای فرۆکەوانان و بەناو بارەگادا سوورپاینەو. بێنیمان، کە بۆمبای زۆر لە گۆرێکدا گزە کراو و ھەلچنراو. بابا عەلی بە فەرماندەگی وت: ئەمە لەو بۆمبایانە، کە دھانددا بە سەر ئێمەدا؟ لە وەلامدا وتی: بێئێ. بەلام داخەکم ئێمە بلێین چی؟

بەرامبەر یەو چا خواردنەو، لەسەر ویستنی بابا عەلی بۆ پاپواردنی شەوی دوایی لە ئوتیل پالاس ھەموو زابت و فەرماندەکانمان بانگ کرد و پێک کەوت، کە من تایەکی زۆر گران بگرم و ئەویش لە دوو ئاوی و ھەوا گۆرینەو بوو. ئەو شەو لە پارەکانمان تەنیا بیست روپیەمان بێ مایەو. پۆژی پاش دوایی جەژن بە شەمەندەفەری شەو بە جێگە، (پلە) (۱) من و بابا عەلییان نارد بۆ بەغداد و ماجید مایەو نەمزانی بۆچی نەھات. گەیشتیئە بەغداد لە ئێسگە شەمەندەفەری بابولموعزەم (باب المعظم)، میرزا فەرەج ھات پاش خۆش و بێژی، چووینە بەر عەرەبانەیکە کەلوپەلەگەمانی خستە ناو خۆی و ناتێکی بەسەر لەگەڵ بابا عەلی لە ناوێو و منیشی خستە لای عەرەبانچییکە، وەک ئاوارە، گەیانیدیئە مائی خۆیان لە دوکان شناو ئەو یەکمەین جار بوو بەغداد و عەرەبانە بێینم. شەو میوان و ناسیاومان ھات، تێیان گەیانیدین، کە کارێکی باشمان نەکردوو بە عەرەبانە ھاتووینتە ناو بەغداد و سەرھەری ئەویش لە ژمارەیکە زۆر ناسیاو و دۆست ھاتوون بە پیرمانەو، ئێمە خۆمان تێ نەگەیاندوون. شکستە و شوورەییان دھخستە سەر من، بەلام تێم گەیاندن، وەک کوێر و بووین و میرزا فەرەج تووشی ھەلەکی کردین. ئەم باسانەم بە میرزا وتی: با بلێن مەبەس گەیشتنە، گەیشتن.

ئێنجا ھەموو پۆژێک میرزا فەرەج بەیگوت، مێجر ئەدمونس مانگانە بۆ بریونەتەو. بۆ بابا عەلی ۲۰۰ و بۆ تۆ ۱۵۰ روپیە بەلام، بەو ژوانە نەگەیشتن.

سوپاییە ئینگلیزەکان زۆر نەھاتن بێیانبردین بۆ ھێدی - مەعسەر پەشید. زۆر خۆش و پەردار و درەخت و ھەوایەکی خۆش بوو. لە جێی کۆبونەمەکیاندا، لە وێنەی چادا بە خۆل و بورھو چیاہەکیان دروست کردبوو. پۆژێک فەرماندەیی گشتی وتی، ئەگەر ئێستە ئەمە یەکیکە لە

چىياكانى ئۆيۈ بى، كە فرۇكە ھات لە چ جىگايەك و چۆن خۇتان دەشارمۇ؟
بابا ەلى پىتى وت: ئۆيۈ چىياكانتان بە بۇمبا كاۋل كرد ئىستە جىگەمان بۇ نادۇزىقەو.
كاپرا، مات بوو، وتى: راستە.

پۇژۇك ەمە ەلى فەراشى ئەدمۇنس ھات وتى، مېجەر دەلىت كاتۇمىر ۵ ئىۋارە بىت بۇ
مالەو، چووم، لەسەر مېزىكى گەورە خەرىكى نووسىن و خوڭندەو بوو. دانىشتىم، پتر لە نيو
سەعات بە بىدەنگى دانىشتىم زاننىم بى سوۋدە ھەلىستام. وتى: دەپۇيت، دەستم گوشى. دوۋيارە
وتى تۇ لە كەيەكەو لەگەل شىخ مەحمودىت؟ وتم لە ۱۹۱۹ و.

- ئەى چۆن تۇيش نەھاتىتەو؟

+ ئىزنى نەدام.

- بۇچى بە ئىزن دەھاتنەو؟

+ بەلى بەبى ۋەسىقە، كەس تواناى گوزەرى نەبوو

ئىتر وتى سوھاس و سەرى داخستەو و منىش بەجىم ھىشت و تا ئۇستە تى نەگىشتىم بۇچى
بانگى كردم و نەو پەرسىارەى بۇچى بوو و بۇچى ورتەى لەگەل نەكردم.

ئىمە، بابا ەلى و من رابواردەكەمان لە گوزەرانى كورە دەولەمەند نەمچو. شىخ مەحمود
لە پىران بوو، نەماندەتوانى چۆنىيەتتى خۇمانى تى گەيەنن. مېرزا فەرەج و ئەحمەد ئەفەندى
موتەسەرىف واپان تى گەياندەبوو، كە ئىمە بە بەخشنەبى ئەدمۇنس خەپەرە بوۋىن.

شىخ مەحمود ھات بۇ بەغداد بۇ مالى مېرزا فەرەج. بەغداد شەقا، پىگاي مالى مېرزا فەرەج
بوۋىو بە پىگاي مزگەوتى گەورە لە پۇژى ھەيىندا. جەعفر پاشاى ەسكەرى سەرك
ۋەزىرانى عىراق بوو. شىخ مەحمود پىتى وت دەبوایە تۇ پاشاى خۇمان بىت، بەلام دۇرانتان،
پۇژۇك دەبىت ئىشتەمانەكەتان لىتان پەرسىتەو.

۴ ئەموۋى ۱۹۲۷

پاش چوار پۇژ، ئەمىن زەكى بەگ^۱ و ئەحمەد ئەفەندى موتەسەرىف^۲ و مېرزا فەرەج^۳
بىپارىان دا، كە لەگەل شىخ مەحمود بچن بۇ لاي مەندوۋى سامى بەرامبەر بە ناردى ھەموو
ئىنگلىزەكان لە لايەن ئەوۋە بە ماجىد و منىشى وت بچىن. لە پىش دەرگاي دارولئىعتىماد (دار

۱. ۋەزىر.

۲. موتەسەرىفى سلىمانى.

۳. نائىب، ھەرسىكىيان كوردن.

الإعتماد) به دو ریز (حرس شرف) له هیندی و ئینگلیز سەرباز وەستابوو. زابتنیک به کلادی مارشالییهوه هات، پاش بەسەرکردنەوه چووین بۆ دیوان. فەرمووی ئەگەر گل دراپنەوه دەست مەبارێزن با ئیتر دوایی ژیان بێت. ئێمە ئامادەبووین بۆ ئەو فەرمانە ئەگەر گیراین.

مەندووب زۆر زۆر پۆزی لێ گرت. ماوەیهک به وتووێژی خۆش رایان بوارد بەلام له کاتی نوقول گیراندا له جياتی دهنکێک من چنگێکم ههڵگرت. چونکه لهو پهوشتی، که له دانیهک زیاتر ههڵناگیریت، شارهزا نهبووم. پاش ماوهیهک مەندووب وتی: ئەگەر له بەر کوردەمکان نه‌بوابه زوو له ناو ده‌برایت.

شیخ مەحمود وتی: زۆر به داخهوه وه‌لامت ده‌لمهوه، که تۆیش وه‌کو حکومه‌ته‌که‌ت له قسه‌ی راست دوورن، ئەگەر ئێوه ئەوه‌نده کوردتان خۆش ده‌ویت، که منتان گه‌يانده هیند بۆچی مافی ئەو کورده‌ی دۆسته‌که‌تان نه‌دا و منتان بۆچی هینایه‌وه و ئەو شۆرش و بلیتسه‌ی ئاگره که له پووی سیاسیه نه‌زانه‌کانتان‌وه له کوردستاندا هه‌لگیرسا له پێش هاتنه‌وه‌ی مندا بۆچی داتان نهمرکانه‌وه؟ که‌وا بوو له بەر من کوردتان ده‌ویت. باوه‌ر بکه ئێمه دۆزمنی نه‌عه‌رب و نه‌ تورک و نه‌ ئێرانین، تنیا داوا‌ی حه‌قی خۆمان ده‌که‌ین. ئەگەر نه‌یه‌ن ده‌یسی‌نین و دۆزمنمان ئێوه ده‌بن.

مەندووب تێ گە‌یشته که شیخ مەحمود په‌ست و تووره‌ بووه. وتی: هیوادارم به‌ری ماندوویونه‌که‌تان بخۆن و کورد دلخۆش بێت. به‌لام زۆر ئاره‌زوو ده‌که‌م بچیت بۆ بیلالت^۱ بۆ دیدم‌نی مەلیک فه‌یسه‌ل. بۆ پۆزی دوایی سه‌عات ۱۰ بۆ چوونی به‌ریاری دا و مەندووب ئاگاداری بیلالتی کردبوون.

گفتوگۆ به‌ فارسی بوو. ئەحمەد ئەفەندی موته‌سه‌رپه‌فی سلیمانی و میرزا فه‌رح زۆر ده‌ترسان به‌نگیان به‌ زه‌رد و سه‌ی ده‌گۆڕا.

له پۆزی دوایی و کاتی گه‌یشته‌دا به‌ بیلالت، به‌ ده‌ستووری خۆی و زۆر به‌رێز پێشوازی کرا. مەلیک فه‌یسه‌ل هات به‌ په‌رییه‌وه و ئامێزان بوون و په‌کتريان ماچ کرد، ئێمه‌یش له‌ خۆمه‌تیدا. جا پاش ماوه‌یهک قسه‌ی خۆش مەلیک فه‌یسه‌ل: بۆچی بابا عه‌لی نایه‌ته قه‌سرولزه‌هور (قصر الزه‌ور) له‌گه‌ڵ غازی بێکه‌وه رابوێژن و خۆیشت ئەم په‌شتینه‌ فری ده‌گه‌رمایه و پێویست نییه.

شیخ مەحمود: بابا عه‌لی فێری ژيان‌ی ناوچیا و به‌رمه‌ با کوردیش ببیت به‌ خاوه‌ن ئالا، ئەو کاته ئه‌ویش فێری ژيان‌ی کۆشک ده‌بیت، ئیستای باشترم به‌لام ئەم په‌شتینه‌یش بۆ ژۆر فیشه‌کلغ (خه‌ریته)یه، به‌ به‌ینی ئالای کورد ئەمیش ده‌کرێته‌وه.

۱. بلاط: کۆشکی مەله‌کی.

مەلىك فەيسەل: تۆ ئامۇزاي منى و غەرەبى، چىت داۋە لە ئالاي كود؟ شىخ مەحمود لەم بابەتەۋە زۆر فەيسەلى دوان و پەشيمانى كرىۋە و بەلام وتى: ئىمە پتر لە (۷۰۰ سالە) بە نانى كورد. ئەزىن ئىتر پاش ماۋىيەك بە خۇشى جيا پوۋنەۋە.

گواستمانەۋە

من لەو ماۋىيەدا نەمتوانى گوزەرانى خۇمانى تى بگەينم، كە نەمانگانەمان بۇ براۋەتەۋە و نەتوانىم نەنگمان بە خۇشى بگەينىن، بەلام لە پۇزى گەرانەۋەيدا، كە چوۋىنە ئىستگى شەنەندەۋەر چوۋم ئىكەلىيان بووم. وتم دىگەپىمەۋە بۇ سلىمانى، شىخ ماۋىيە نەدام زۆر دلتەۋازىي كرىم. پاش سى پۇز مىرزا فەرەج وتى لەسەر كىسەى مىرى لە سابونچىيە خانوتان بۇ گىراۋە و مىجەر نەدمۇنس بەلىنى داۋە، كە چ پىۋىستىكتان بوو بۇتان تەۋاۋ بكتات. گواستمانەۋە. ئەمە بوو بەخشندەپىيەكەى نەدمۇنس.

۱- خانوۋەكە: دوو نەۋم و ۱۸ ژوۋرى تىدا بوو لەگەل دوو سارداۋ. بە خەۋشىكى زل و پەبەق و بۇن سارد و ناخۇش و لە ھەموۋى عەنتىكەتر بەرامبەر بەگۇك نەزەر و كەللەچى بوو.

۲- كەلوپەلەكەى مىجەر نەدمۇنس ناردىۋوۋى. ئەمانە بوون: نىو تاقم كورسىي پەق و دوو تەپلەكى ئاسنى ژەنگاۋى بە دوو خەسپىرى پوۋشى يەك كەسى.

۳- كوپەيەكى زۆر گەۋرە و كورسىيەك بۇ ئاۋ لەگەل يەك جامى فافۇن.

۴- عەلاقىەكى كۆنى دىۋار، كە ئەمە ھەموۋى لە (سوق الھراج) كپرا بوون. جا بەخشندەكەى نەدمۇنس و بە تكاى مىرزا فەرەج ئەۋە بوو كە خۇيىندتانەۋە، بەلام خۇمان دوو دەست نوپىنمان لە سلىمانىيەۋە بىر دىۋو بەبى چاپايە، لە سەريان نەنوۋستىن. ھاپۇنچەكى بىگانەى باشم گرتىۋو لەگەل ھات و بىردىمى بۇ بازار چى پىۋىستمان بوو بۇى كپىن و پارەكەيشى دا.

چوونمان بۇ مالى پەشىد عالى بەگ

من ھەموۋەمى ئىۋارانئەك نەچوۋم بۇ مالى ئەمىن زەكى بەگ، خۇشى نەۋىستىم. نەپوت من كۆپلەى باۋىكەم، فەرموۋى بەرگەكتان بگۇپن. لام باشتەرە شەۋى جومەيش لە لاي پەشىد عالى بەگ بۇ مالىۋە بانگ كراۋن بۇ نان خواردن. من بۇ فەرمائىشەكانى زەكى بەگ چى بەگم. ناتوانىن نەستەبەجى دوو دەست چاكەت و پانتۇل دروست بەكىن ۋەيان لە دوۋكانەكان بىكپىن ناچار بووم بە ھاپۇنچەمەم وت. نەستەبەجى چوۋىن و دوو دەستى دا بە دروستكرىن بەۋ مەرجەى پۇزى پىنجشەمەيش بۇمان بىتەۋە. چوۋىن بۇ مالى پەشىد عالى، بابا عەلى و من.

ئەمىن زەكى بەگ و مىرزا فەرەج زۆر بەرپۇز ھات بە پىرمانەم بە راستى گەرھىيى پىشان دا. پاش ماوھىيەك وتى ۱۸ پۇژ لە تاران بووم پاش فارسى فېرېووم، كە قسەى كرد لە شېوھى ئېرانييەكاندا بوو و تارىكى (قائانى)ى خوئندەم سەرمان سوپما داواى مەبەستەكەى لە ئەمىن زەكى بەگ كرد ئەمىش فەرمووى ئەمە كوپى مامۇستاي گەرھەمانە رەنگە بزاننەت بەھۇى ھاتوچۆى زۆرم بۇ دىيى (بىلور) لە مەريوان بۇ خزمەت (نارى) وتارى بېژەكان رەكو قائانى وخەيام ھەمىشە لەبەردەستا بوو بەتايبەتى لە مەريواندا خوئندەمورى فارسى زۆر بوو ئەركانە نەختىك توانىم لە مەبەسەكە بدویم.

ئىتر لە سەر فەرموودەى زەكى بەگىش پتر ناسپاوى پەيدا بوو، فەرمووى پۇژى شەمە لە دىوانى و مزارەت چاوپرەت ئەكەم. لە گەرپانەمدا زانىم وەزىرى داخلىيەيە چووم، وتى: بىجگە لە شىمال بلى بۇ چ جىگايەك دەرەخت ئىستا ئەتەكەم بە مودىرى ناحيە. وتم پىويستە شىخ مەحمود ئاگادار بەگم و ژوانمان تا پۇژى پىنجشەمە بوو.

ئەم قسانەم بۇ بابا على و ماجىد گىرايەم. ئەستەبەجى بابا على وتى، كە تۇ پۇشتىت منىش مەجمەمە بۇ سلىمانى. ماجىد وتى پەلە مەكە منىش خەرىك ئەم. يەككىمان دەبين بە مەمور ئەوى تىرمان بەگپۇتەمە بۇ لاى شىخ مەحمود بۇ ئەمەى شۇرەكە نەكوژتەمە و ئەم مانگانەيە بەسمانە.

ماجىد بوو بە مەير بۇ محىرجە

پۇژى پىنجشەمە پاش نىوەرۇ ماجىد ھاتەمە وتى: چارە نەبوو بە زۆر دانرام و كرام بە مودىر بۇ (جەبايش - محىرجە)، بۇ ئەم جىگايەى، كە وەزىر بە منى وتبوو، بەلام پارە پىويستە. لە ئەمىن پەواندەى (۲۰۰ پوپەيە)م ساند و دام بە ماجىد و پۇژى ھەينى پۇشت بۇ محىرجە. ئىتر مەن نە گەيلانىم بېنيەمە و نە تا سالىكى بە سەرا رابورد زانىم ماجىد لە كوژيە و لە سالى ۱۹۵۴ دارمەكەى ئەمىن پەواندەىم دايەمە و پاش ۲۶ سالى. قەرز كۆن دەپىت و نافەوتى.

بۇ سەردان گەرپامەمە بۇ سلىمانى. لەگەل گەپىشتەم مەتەسەپىف بانگى كردم بۇ مالى خۇيان وتى: موفەتېشى ئىدارى نەگەر لەم شەمە زىاتر بىمىننەتەمە بە ھەپسى بىمىننەتەمەمە بۇ بەغداد. سەينى بەگپۇتەمە (۴۰۰ پوپەيەى) شىخ مەحمود لاى مەنە بۇتان ئەنئىم. پاش (۱۵) پۇژ مىرزا فەرەج ۲۰۰ پوپەيەى دامى. پارەى دوو دەست بەرگەكەم لى دا و لەم كاتەمىشدا، كە لە مالى مىرزا فەرەج جيا بووينەمە لە سلىمانىيەمە پياوژىكان نارد بۇ خزمەتكردى بابا على.

پاش ماوھىيەكەش مىرزا ئەحمەد، خالى بابا على ھات و داواى نەفتەر و حسابى مەسرفەى ئەم ماوھىيەى كرد. بەلام ئىمە پارەمان لە كەس وەرنەگرتىبوو، كەس نەيدابووينى بىجگە لەم

۲۰۰ پوپییهی دواپی نهبیئت. پیم وت ئەوهی ئیوه داواتانه چەندە، کە منیش وەلامت بەدەمەوه. دیار بوو هەیانویست من لایان جیا بێمەوه چونکە ئیتر ترس نەماوه. ئیتر (سەبری گەیی خۆم بەجی هەشت و بە ئەحمەدی پووتییەوه دەرچووم). ئەوهی من هەمبوو، بەستێک بەرگی کوردی لە بوخچەپەکدا و نیو پوپیە لە گەرفانمدا. پاش ئەو هەموو گیان بەختکردنە لە ئوتیلە نیو پوپیەگەیی حاجی برابم نیشتمەوه. بەلام بەخت باشی هێنا (پەشە)ی لە سلێمانی دەمناسی لە ئوتیلەگە بۆی بوو. ناسیمی، جیگەیی باش و هاوین و خواردنی سی ژەمەیی بۆ پێک هێنایم و دە پوپیەشی دامی.

۱) کانونی بەکەم ۱۹۲۷ بووم بە مەزەف

چوو مە خەمەت ئەمین زەکی بەگە تێم گەیاندا کە بە خۆشی لە بابا عەلی جیا بوومەوه. وتی: سەبەینی وەرە دەچین کارت جیبهجی نهبیئت. تا پۆزی ۱۲ی مانگ میوانی پەشە بووم، بەلام لە بابا عەلیشەوه هیچ لوتفێک نەبینرا. کرام بە (کاتب دووهمی مۆتەسەریف) بۆ موحاسەبەیی کەرکوک، بەلام مۆتەسەریف عومەر نەزمی، کە زانی یەکیەک لە شۆپشگێڕەکانی شیخ مەحمود لە ۱۸ پۆز بەولاوه ماوهی مانەوهمی نەدا، بەرکرام. دوا باس و درێژەیی ئەم کارەساتە لە بەرگی سێهەمدا.

هیچ جیگەیی باوەڕ نییه کە برا گەورەکان و کاریە دەستەکانی عەرەب، نەزانن و یان هەستیان بەوه نەکردبێت، کە کورد براپەکی دڵسۆز و گیان بەختکەری سوودی عەرەب، عەرەبی دراوسی و ئهسلام و هاو نیشتمانیان و دیسان باوەڕیش ناکرێت، کە نەزانن کورد لە هەموو پێوستیکدا لە شمشیری برا عەرەبەکانیان بە کارتر و بە کەلتەر. چونکە براپەتی ئێمە دوو گەله قەلایەکی پۆلایینه بۆ سوود و بەرزایی عێراق.

پەخەنەکان کە لە شیخ مەحمود دەگیرا

- ۱- لەسەر پەیمان و بەلێن بۆ ئیستیقلالێ کورد، بەبێ جەنگ ئینگیزی گەیانە سلێمانی - کوردستان، کەوابوو ئەهەموو بەرامبەر بە سیاسەتیان بە چاک یان خراپە بەرپێچی بکات.
 - ۲- کە لە هیندەوه هێنرایەوه دەبایه وەک کوێر دەستی ئینگیزیەکانی بگرتایه.
 - ۳- کە داوا کرا بۆچی نەچوو بۆ بەغداد؟
 - ۴- جاری دووهمیشی پاش ۴۰ پۆز بپاری چوونی دا بۆ کەرکوک، ماوهی بۆمبابارانێ سلێمانی و ئینگیزی قەسەیی خۆی هێنایه دی، ئەمە بوو پەخەنەکانی کار نەزانەکان.
- ئەم پەخەنە لەسەر زمانی زۆر کەس سەمای نەکرد. خۆم پوو بەپوو پیم وت، فەرەمووی:

پاسته به لām ناخ. ئایا من نارەزوی خوشی ژبانی بێ ترس و ناسودەیی خۆم و منالەم
 ناکەم؟ سەرەرای ئەوەی پەنجەم بە با چوو، داراییشم دانا و هەمیشە لە دەریە دەری و ئازاری
 دلدام و هەرگیز ناحەسێمەو؟ لە ئەزانی من نییە، بە لām خۆتە هوارمان نەبوو و ئەو زابێتانی،
 کە کورد بوون و هاتبوونەو، ئەوانیش هەریەکە پەشمە کراوی لایەک بوون و زەق زەق
 کردووەیانم دەبینی. چارەم چی بوو؟ ئەوا ئێستە ئێمە بەردی بناغەمان دانا، با ئەوەی دواپیمان
 تەواوی بکەن. تەنیا لە پووڕەشی دواپۆژی خۆمان پزگار بکەین. ئایا من لە مەلیک حسێن پایە
 بێندتر و جێگا بەرزترم؟ باش بێنیمان، باش ئەوەی لە دۆستی دێرینی عوسمانیەکان
 هەلگیرايمەو چۆن پوویان ئی وەرگیراوه؟ ئینگلیزیش نەبایە عەرەب ئازاد نەبوو و حەقی
 خۆیان وەرەگرت. تەنیا مەلیک حسێنی کورد بە هۆی کەڵەچە کردنی عەرەب. باوەڕم پێ بکەن
 من پەیمان شکێن نەبووم. ئینگلیز لەگەڵ کورد و من درۆی کرد. نەپووست من نەمێنم و کورد لە
 ناو ببات.

خزمی خراپ سەرت پێ شوێر ئەکا

بێگانە ی باش سەرت پێ بێند ئەکا.

شیخ محمود

نامەکی شیخ رەنوفی خانەقا ۹۶۸/۱۲/۹ کەرکوک.

بۆ برای شیرین و دێرین ئەحمەد خواجە:

مێژووی (چیم دی) م دی، لە کونجی شعورمەو ئەم چەند شیعەرە دەریە پێ، وا بۆتی ئەنێرم:

بۆ ئەحمەد خواجە ی خاوەن داستان

مێژوونووسەکی شوێشی کوردستان

زۆر ئاواتم بوو پۆتێ لە پۆزان

سەرە ی شیخ محمود بخێتە مەیدان

بکڕێت بە مێژوو بنووسێتەو

مەبادا کۆن بێ و لەبەر چێتەو

زۆر مێژووی کوردی سەرەوین بوو

لەبەر نەنووسران هەمووی ون بوو

ئافەرین کەوا هێناتە وجود

تەئریخی کورد و سەرە ی شیخ محمود

ئافەرىن لە تۆ دەست و خامەكەت
 لە خوش ئەدايى مۆز و نامەكەت
 تەئرىخى جوائت كرد بە ديارى
 و ئەت زىاد بى بۆ كوردەوارى
 تەبرىكت ئەكەم بە ئەقدىرەوه
 بە گشت باوەر و هەموو بىرەوه

بەرگی دووهم تەواو بوو. تەكای لایبوردنى ئەو هەلە لانه دەكەم، كە نەتوانرا راستیان بكەینهوه.
 جا ئەو ئەركەمان خستە سەر شانى هونەر مەندى خۆیندەوارە تیگە بشتوووە كانمان.

رۆژ ئاوا ئەبەیت، ماف لەناو ناچیت. شێخ مەحمود.

زنجیرەى چیم دى لەگەڵ ژيانم دوايى دیت

بہرگی سیئہم

کورد چیی دی؟

زۆر حەزم دەکرد، کە ئەم بەرگەش بەو کوردییە پەتیپە و بەو ئیملا تازەیی، کە لاوەکانمان
هەیانەوێت، بۆنۆسیایە، بەلام تەنێ خۆێندەوارەکانمان بۆهەخشن. چونکە پیت (حرف)ەکان
کوردی نییە. ئێستە هەر بخوێنرێتەوه.

بەرا، پابوردووت فەرامۆش مەکە دوا پۆزێشت لە بیر بێ. چاکە بە چاکە و خراپە بە خراپە
پاداش ئەمێنێت.

حەمە ئاغانی ئەوێرەحمان ئاغا

بە داخەوه لە کاتی چاککردنی بەرگی ١ ی چیم دی لاپەرە ٨٨ لە پیزەوی وەزیرەکاندا ناوی
حەمە ئاغانی وەزیری نافییە و باوەڕ پێکراوەکەمی شێخ مەحمود لە بیر چووێوو. تەنێ
لێبوردن ئەکەین. حەمە ئاغا بە راستی کوردێکی بەرێز بوو و بەرێزموه کۆچی دواایی کرد.

كانگان

- ۱- نووسینه‌کانی نووسەر.
- ۲- Resimli Tarih Mecmuasi Istanbul
- ۳- پۆژنامه‌ی ژیان، سلیمانی.
- ۴- القضية الكردية، بغداد: الدرة.
- ۵- پۆژنامه‌ی الراصد، بیرووت.
- ۶- پۆژنامه‌ی الومیض، به‌غداد.
- ۷- کورد و کوردستان. دکتۆر عەبدولرحمان قاسملو.

براپنه

زۆر جار به زمان و به نووسين وتمان (چيم دى) ئهو كارساتانهى نووسەر به چاوى خۆى بېنيويەتى، يان له پەرتووك و چاپكراوه مۆزويىيەكان و داستانه پاستەكانى گەلى كوردەوه بىستراوه و به تەواوى ساخ كراوهتەوه، يان كردگارى ئهو مرقفانه و گوزارشى ئهو كاتانهى، كه پەيوەستىكى زۆرى به پۆويستى گەلەكەمانەوه هەيه، نووسراوه و نەنووسرێت.

كه چى هەندىك كەس كه لەو پەلەيدا نين و به هېچ كار و فرمانێكەوه نەناسراون، هەر به ناوى دۆستايەتییەوه دەيانەوێت بیا نەكەم به دەست كەلای باس و سەرگۆلى نووسين و به تايپەتى جەنگاوەرى شۆرش، كه ئەم فرمانە نەك من، به هېچ نووسەرىكى درۆزنیش هێك ناھێنرێت. خۆ ئەگەر بێتورپێز لەو نانخۆرانە بگريڤ، دەبێت به تەن كاغەز و دینار بەكاربێنن، كه ئەمەيش له وزه و توانای ئێمەماناندا نییه.

جا ئەگەر ئەوانەى هەر دەیانەوێت به مەفتە، به ئێمە ناویان بخەنە ناو لاھەری مۆزەوه، بام شۆرشیش تەواو بوو، خۆيان به تێكۆشانی خۆيان دەتوانن ئهو ئاواتەيان بپێننەجى. خامە و نووسینیش بەجێھێنەری ئاواتە.

بەلام شانازییە بۆ مۆزەوه، كه ناوى ئهو چەكدارانەى له پێناوى ئازادى گەلەكەياندا گيانى خۆيان كردووه به پردى پزگارى، له لاھەركانیا بنووسرێت و یاد بكرێن. وەكو كاك مەجید قالەى حەمامچى و كاك محەیدین سألحە سوور و نەرىمان باشۆكى و هەندىك له بەشى سواری و كاك فارسى قەلەو حەمە چاوەش و عیزەت و عەلى ئەمین و زۆر له دلاوەرانى تریش له بەشى هێدە، كه له شۆرشەكەى كورد و ئینگلیزا به سەردارى شێخ مەحمود له ماىسى ١٩١٩ هەتا حوزەیرانى ١٩٢٧ درۆژەى كێشا و له جەنگدا بوون. (بۆ ئەوهى ناوەكانیان بناسرێت به ناوى ئهو كاتەیانەوه نووسیم). جا هەموو نووسەرێك به سەریەرزى دەزانێت ناوى ئهو جەنگاوەرانە بۆ یادگار له نووكى خامەیهوه بنخاتە سەر پروی كاغەز و بەختیارانە بپكات به چرای نیشتمانەكەیان.

پەنجى هېچ تێكۆشەرێك به با ناچێت ئەگەر له پزگای راستى و دڵسۆزییەوه له پێناوى گەل و

نېشتمانەكەيدا تى كۆشپت. ھەرۈھالە ھەرگى دۈۋەمى چىم دىدا وتمان لە سلىمانىيەۋە
باسوخوانى مىرى دەنئىرا بۇ شىخ مەحمود و ئەۋەى كىردەى خۇى ھەرگىز فەرامۇش نەدەكرد
(نەرىمان) بو. ئەۋ ناۋەيش (كاك سەدىق شاۋەيس) بو، كە ھەمىشە ياد دەكرىت. خوا وئەنەيان
كەم نەكات.

كورد چىى دى؟

ئەۋا ئەۋ ئاۋاتەى نىزىكەى پەنجا سال لەمەۋەيش عەۋدالى بووم ئىستا بە ۋەلفەتى ژيان و
شۇرپوۋنەۋەى لق و پۇلى تەمەنم پىى گەيشتم، تاۋەكو بتوانم ماۋەيكە يان ھىندىك لە
بەسەرداھاتۋى گەلەكەم بدوۋم و بىخەمە پو، بۇ ئەۋەى بىى بە يادگارى پاش خۇم و
سەرەتاي مۆۋۋى گەلەكەم.

لە مۆۋە دەمويست ئەم نووسراۋەم لە زنجىرەى چىم دى، (كورد چىى دى) چاپ بكەم. بەلام
داخەكەم، ئىستەيش بە جەستەى نووسەرانى پىشۋ دەستى ھونەرمەندانمان لە بى ھىزى
گىرفان، كەلەچە كراۋە و بىرويووم بە ناكامى دەمىنئەۋە و زۇرى دەبىت بە خۇراكى مشك و
مۆۋو و لە نەسرمەكاندا ھوكاۋەتەۋم.

سەرەپاى ھەموو كۆسپ و كۆڭرەۋەرىيەك، چاپكراۋە كوردىيەكان بە چاۋەپى دەستى
خوئندەۋارەكانمانەۋە لەۋزىر تۇز و خۇلدا بەبى ناز دەپزىت و گۇقارە وئەندار و زاخاۋەدەرەۋەكەى
بۇگانەيش بەرپزەۋە ھىچ كاتىك راناۋەستى. جا دەبىت ھىۋادار بىن، كە ۋەكو ھەندەران
كارئاسانىي چاپ و بلاۋكرەنەۋە بۇ ئىمەيش بىرەخسەت.

لەمەۋەيش لە بەرگەكانى (چىم دى)دا لە بابەت كۆشش و ھەلمەتەكانى كورد و شىخ
مەحمودى مەزن و سىياسەتە چەۋت و چەۋلەكەى ئىنگلىزە كورد و كوردستان پى
سېراۋەكانەۋە، كە ماۋەى پەرىشانى و خوئىزاندنى كورد و وئرانى كوردستان بو، پەشان
درا. بەلام ئىستە بام بە وردتر لە بىر و باۋەرى ئەۋ ئىنگلىزانە بدوئىن و بزائىن بۇچى ھىۋا و
ئاۋاتى كوردىيان دا بە نەم باۋە؟

ئىنگلىزە كارەدەستەكانى عىراق، بە تايپەتى سىياسەت نەزانەكانىيان لە كوردستاندا زۇر بە
سەرنجىكى دور و ئەندىشەۋە دەيانپروانىيە دۋاپۇزى گەلى ئەم نىشتىمانە، نىشتىمانى كوردى
ئەۋساي بى ئاگا لە ھەموو كارساتىكى گىتى.

ئەۋ كوردەى لە كاتىكدا بە خۇيان و چەك و خىزانىانەۋە خىزىراۋەنە ناۋ چارچىۋەى دىۋارى
چىاكان و ماۋەيكەى زۇر كەم بو لە زالىيەتى و بەدبەختى تۈركە عوسمانىيەكان و پەرىشانى
و رەنچەپۇيى جەنگى يەكەمى (۱۹۱۴) پزگار بوويوۋن، ئىنگلىزەكان ۋەكو مۆتەكە
يەخەگىريان بوون.

لەم چەرخەدا ئەك ھەر كورد، زۆر لە گەلانی گێتی (عالم) لە پوودان و گوزارشى ئەو دۆخە (زەمان)ە، لە سیاسەتى مژەر (ئستیعمار) بى ناگا بوون. تەلەكەى كورد زوو تەقى. كورد كەوتە چاوپرێتى دەستى دۆستایەتى و بىرپەتیی بەرىتانىي گەرە، بۆ ئەوەى پەیمانەكەى (سېفەر)یان بۆ قورمیش بکات و بەكاربێنێت و دەستى پارمەتى بداتە دەستیان و بانەى خۆشى و نازادى لە سایە و سېپەرى بەرىتانىي گەرەدا بنۆشن. بەلام ھەرچەند كوردەكان بەرامبەر بەو كارمەساتەى، كە پووس لە كات و پۇژانى جەنگى يەكەمى ۱۹۱۴دا بەسەر كوردەكانى ئێراندا ھێنا، ھەموویان و كوردیش بە چاوى قیناوى و پەقەو دەیانپوانییە پووسەكان و دەوتر، كە ھەرگیز لە بىر ناچێتەو و میژووى كورد چاوپۆشیى لى ناكات، كەچى نەمانزانى ئینگلیزیش لە پەناى دۆستیدا، نۆرەى خۆیمان لەگەڵ ئەكات و دەورى پێشوویمان بە نازارى تازە لە بىر دەباتەو.

ئەو ئینگلیزانەى خۆیان بە سیاسى و دۆست پێشان دەدا و تەنۆكە ئاوەكەى ژيان و مردن (ئاوى حەیات)ى كوردیان بە دۆست و لایەنگرى پووس دەمارد، ھەر ئەو پیاو و سیاسییانەیان، لە سەرۆك (مەندوبى سامى)یان ئەگەر بێتو كوردستانێك لە عێراقدا دروست بكەیت ئەو كاتە ئێمە بە ئەكەدار نەزانیت، كە بەناسانى ئێران، توركیا، ئەفغان ئەكەوتە ژێر دەست و باوھشى پووسەو.

چونكە كورد لەو پارچە گەرەمەى ئاسیادا دەژی، كە لە خوارووى پۇژەلاتى توركیاو تا ژووردوى عێراق و ئێران و ھەر لە خوارووى چى ئاراراتەو بەو زنجیرە مەزنەى چىكاندا پوو بە خوارو بە دەرژاییى دووھەزار كیلۆمەتر و لەوێو بۆ لای پۇژەلاتى خوارو تا خەلیجى فارسى، كە ئەكەوتە ئێوانى ئارارات و چىكانى جۆلەمێرگ. جا ئەم پشتنەى لەسەر لووتكەى چىكانى ئەرەمستانەو تا كاوەكانى چىكانى ئازەربایجان و زەكتو (اقلیم)ى فارس زۆر بە ئاسانى ئەكەوتە ژێر پەنجە و فەرمانى پووس.

خۆ دروستكردنى كوردستانێك، بەتایبەتى كوردستانى عێراق، كە نزیك بە (بەغداد) - مەندلى) بە و پێوەندى بە مەلەندى توركیا، ئێرانەو پە كاریكى توش و پزەو (خەل) بە بۆ عێراق و توركیا و ئێران، نەخوازە لە كاتى پوودانى جەنگى ناگەھانىدا و ئەگەر وەكو كوردەكان داوا ئەكەن بۆ قوشارى كەركوك بەكەوتە ژێر دەستیان و بێكەن بە پایتەخت، لە پەناى پەكەمدا ئێرانى ئێدا نەچیت چونكە كوردەكان زۆر چاویان لەسەر كەوتنى پووس و لە پەنا پووسدا ژيانیان زۆر بە بەختیارى ئەزانن و ئەگەر ھاتوو ئێران داگەر بكەیت، ھېچ گومان نییە، كە بۆمباكە بەسەر ئەفغانیشدا دەتەقی. ئینجا دا بەدواى ئەمان نۆزە ئەكاتە سەر توركیا و عێراق و سووریا، ئەو كاتە دەریای سپیش دەبێت بە گوزەرگاھى پووس و پەلاماردان بۆ یۆنان و بولغاریا و لەگەڵ دەریای پەشدا دەبێت بە یەك پارچەى بى مەلەند و ئێتر دوورگەى عەرەبى

سعود، كۆيت زۆر بە ئاسانى ئەمكەۋىتە ئاۋ لەمى پروسەۋە (قاسملو).

ئەمە بول، ئەم كەلەكەى ئىنگلىزەكانى خۇمان لە كوردستاندا لە ئاۋ ئەرياي بېھۇشيدا پى دەسورائەۋە ئايا جىگاي باۋەرە لە پاش جەنگى يەكەم و لە ۱۹۱۹ دا ئەيانزائىبىت، كە پروسەكان ئاۋ خۇيان پى دانەمەركا و كوردىش دۇستيان نەبۇ؟ و ئەگەر لە ترسى داپۇژ و بە ئازادىي كورد لە سەركەۋىنى پروس چەگەريان ئەمكە، ئەى بۇچى بەم پىرۇگرامە گىرگە و بىرە تىزەيان بۇ خۇيان كوردىان نەچرىيەۋە و ئەم كارە پەسنەيان بۇ خۇيان پىك نەھىنا؟ و بۇچى ئەم ھەموو كىشۋەرە گىرگانەيان بە ھۇى كوردەۋە نەخستە سەر ئىمپراتۇرىيەتەكەى خۇيان و سەريارش كەركوۋىكان بختايە ژۆر دەستى خۇيان و بام پايتەختىش بۋايە باشتر نەبۇ لەم خەيال پلاۋە؟ بام بلىتىن كوردىش لەم نياز و باۋەدا بويىن و ويستىويان بېن بە دۇستى پروس، ئايا بە شورەيى دەزانرەت ئەگەر گەلەك، مۇۋەكك بۇ كارسازىي خۇى ھەۋلى دۇستايەتى بىدا؟

شىخ مەحمۇد بەمى پەروا لەگەليان كەۋتە گەتۈگۆ. بەلام، بۇ ئازادىي بول ئەك بۇ كۆيلەيى، يان بۇ دوژمنايەتىي ئىنگلىز.

كورد و ھەموو گەلەكانى گېتى لە پاش جەنگى يەكەم بە گىژى ئەريان، لە ھەموو كىرە و كارى ئەۋلەتە سەركەۋىتوۋەكان بى ئاگا بويىن. بە تايپەتى كورد، كە دەستخەپۇى مۇۋف ئەۋازىي ئىنگلىز بويىن. لەۋكاتى ھەلە گەۋرە و گىرگانەدا ئەدەزانرا، كە لە بەر قوتدانى بابا گۆر گۆرە و لەم پايتەختە ئەترەست، كە لە كەركوۋىكا دانەمەزىت. كەركوۋىكىش ۋەكو (بەرسۇل) چۈن لە ئىنگلىزەرا جيا نابىتەۋە، ئەۋىش كوردستانە و لە كورد جيا نابىتەۋە ئىنگلىزەكان لە بەر ئەۋە پىگاي نىزاۋەكانى كوردىان بېرى، ئەگەنە پارىس و بېن بە ھاۋكارى شەرىف پاشا بۇ ئەۋەى دىۋكەى خۇيان بەراست ئەگىزىن، ئەۋەك كورد بە مافى خۇى بگات^۱.

پاش جەنگى دوۋەمى ۱۹۳۹

غىراق پوۋ بە پىشكەۋىت و بەرزىۋەنەۋە نەچۋى پىريان دا بە پىزگار بويىان لە سىياسەتى ئىنگلىز. جا لەم كاتەدا ئىنگلىزەكان لە دۇستەكانى خۇيشان ترسيان پەيدا كىرە، ۋەكو نوۋرى سەئىد و ھاۋىيەمانەكانى، چۈنكە داۋاي پىتركىردى بەش كرا لە پىتى نەۋت. مۇرەش شۇرپەكانى (۱۹۲۰ و ۱۹۳۶ و ۱۹۴۱ لە بەغداد و لە كوردستاندا شۇرپەكانى كورد لە ۱۹۱۹ تا ۱۹۲۷ و ۱۹۳۰ و ۱۹۳۱ و ۱۹۳۵ بەرزانى و ۱۹۳۵ يەزىدىيان) بە دىۋى سالى دەھىنايە پىش

1- Lse Kurde et Le Droit. Pays 1947 P. 12 L. Rambout.

چاو ترسیان پەیدا کرد، دھیانزانی کردموهێ خرابی خۆیان پشی خۆیان دگرێتووه. جا بەرامبەر بە بزوتنە و مکانی گەل بە پەلە لە پیاوێ گەنە خۆرەکانی خۆیان یان هان دا، کە کۆمەڵێکی نەهێنی بە ناوی (حزبی شیوعی) پەوێ دروست بکەن و حکوومەتی عێراق بنالۆزێن و پەشمە کەیشیان بە دەست خۆی (ئینگلیزەکانەو) بێت. بەلام ئەم هەڵمە بە راست گەرا. لە قوتابی، لە خۆندنەوار و ئینگەیشتوو کەوتنە رێکخستن و پێکەێنانی ئەم کۆمەڵە و نیشتنە وێزە ئینگلیز و کلکەکانی ئیستیعمار. شێوێ سیاسی ئینگلیزیان گۆپی، مەردانە بە خەبات و نومایش، پەیمانێ (پۆرتسمۆز) یان پێ هەڵوێشان دەنەو، بەلام بە خۆن پزاندن و کوشتاری لاوانی عێراقی ۱۹۴۸ ئیتر بەبێ ماندوو بوونی پووس، ئینگلیز دۆستایەتی خۆی بەرامبەر بەو سوێندخۆرە کۆنە خۆی پێشان دا. بیرێ شیوعییەتی و دامەزراندنی کۆمەڵی سیاسی پووسی بە ئاشکرا لە عێراقدا بۆ دامەزراند. ئیتر ئایا کورد دۆستی پووسە یان ئینگلیز خۆی؟ هەروەکو لە ئاسیا و ئەفریقا دا کاشانەکانیان بوو بە کەلاوێ بێ گومان دەستبەرداریشی لە نەوت نزیك بۆتەو و جێی باوەرپیش نییە جەنگێکی تری وەکو جەنگەکانی پێشوو پوویدات، کە ئینگلیز بکاتەو بە شاهنشاهی گێتی.

چوارگۆشە کوردستان

بە پێی نووسینی مێژوونووسەکان و لێدوانی پۆژەلاتناسەکان چوار گۆشە کوردستانیان بەم پێیە دانان و ناسراو: لەسەر لوتکە ی چپای ئارارات - شیرینەو بە هێلێکی راست بەرە و پۆژەلاتی سەر و لەوێ بە خوارو تا مووسل - عێراق بۆ ئەسکەندەر و نە - تورکیا. لەوێشەو لەسەر ئەو هێلە بەرە و سەر و پۆژەلات تا ئەرزروم تورکیا. ئینجا هەر بەو هێلە بەرەو پۆژەلات تا دھکاتەو سەر تەپلە سەرکە ی ئارارات.

پوویەری گشتیی کوردستان ۴۰۹۶۵۰ ک.م. ۲، کە لە پوویەری بەریتانیا و هۆلەندا و بەلجیکا و سووسرا و دانیمارک گەورەترە و بەم چەشنە:

۴۰۰ ۱۹۴ ک.م. ۲: لە تورکیا. ۱۵۰ ۱۲۴ ک.م. ۲: لە ئێران. ۱۰۰ ۷۲ ک.م. ۲: لە عێراق. ۲۰۰ ۱۸ ک.م. ۲: لە سووسرا.

هەمووی: ۴۰۸۸۵۰

کوردستان لەسەر هێلی درێژی ۲۰ دەرەجە - ۴۰ دەرەجە بۆ پۆژەلات، ۲۷ دەرەجە - ۴۸ دەرەجە بۆ پۆژناوادیە.

ئەم پێشەکییە خۆێندرایەو، پێشینیازی دانا و مێژوونووسەکانمانە، کە بە داخوێ هەمیشە کردگارەکانی بێگانە بەرامبەر بە کورد و نیشتمانەکیان بە ناسۆرەو یاد دەکەن. کەوابوو بۆ

پتر تېگەيشتن ئكاپە نووسراومكەى دكتور عبدولرحمان قاسملو بخويننەمە بەلام، بەرگى چاىى يەكەم^۱.

حزى شىووعىي عىراقى

لە ۱۹۳۰/۱۹۳۱ دا كە عىراق چووه (عصبة الأمم) مە، گەلى عىراقى پچر پچر كەوتە بىروباوهرى دواپۇژى عىراق. زۇر لە لا، لە پياوھ ناسراومكان و فرمانبەرانى مىرى بەرامبەر بە مەلىك و پەوشتى زۇر لە كارىەلمستەكانى كەوتە گەلى. جا لەو دورىنانە بۇ چارەى رېڭخستىن و لا بردنى ئەو كۆسەنەى نەيانىنى ورنە ورنە كۆمەل دروست بوو لە ۱۹۳۴ دا بە نەپنى لە بەغداد حزى شىووعىيان پۆك ھىنا. لە پۆيستىشدا ھاوکارىى حزى دېموكرات (أمالى) كامەل چادىچىيان نەكرد. لە سەرەتادا مۆجەر ئەدمونس بە ئاگاھات، بەرەرمەكانىيەكەى بى سوود بوو. نىتر لە ۱۹۴۸ دا ئىنگلىزەكان خۇيان لى نەزىك نەكردنەم بەلام حزب بە عىراقدا بلاو بووھە تا ئىستا (۱۹۷۰) گيان بەخت نەكەن و ھەپسى و سزا نەكەيش. ئىنگلىزەكان ھەر چەند ماوھى كوردىيان نەدا بىى بە ئىمپەراتورى ئاسىيا، ئىمپۇ ئەوانىش خۇيان و جەزىرەكەيان خۇ ئەگەر چاوپۆك بە نەخشەى گېتەدا بگېرن تەنیا شوین پى ژاراوپپە بە جەماومەكان نەبىنن و بىس.

۱- شۆپشەكەى شېخ سەمەد ۱۹۲۵

نەم شۆپشە گەورە و گرنەگە بىى ئەوھى لە لاھەرمەكانى مۆزووى كورد و بۆگانەدا بچىتە پىزى شۆپشەكەى سىياسى و داواى ئازادى و ھەر لە باز و داستانى و تووۆژدا ماىھەم بەپىى نووسراومەكانى كۆفار و پۆژنامەكانى ھەنەران و قەسەى پياوھ بەختدار و تېگەيشتوومەكانى تورك، لە كاتى دواوایى جەنگى يەكەمى ۱۹۱۴ دا و لە لەجەرى و پەرىشانىى ھكۆمەتى عوسمانىدا بەرامبەر بە ھۆرشە بى سامان و گرنەكانى يۆناندا بۆ پزگار كەردنى ئەو پارچە ھاكەى بە دەست توركەكانەو ماپو، (مستەفا كەمال پاشا - ئەتاتورك) ھاتە كۆپى بەرەرمەكانى. ژىرانە خۇى گەيانە كوردستان - وىلايەتى شەرقىيە لەگەل جەنەرال، سەرۆك عەشاىر، پياوھ ئاينى و خويندەوارەكانى كوردا پوو بەروو كەوتە قەسە و ژوان بۆ پزگارىى توركيا.

بەو مەرجەى سەرىستى و ئازادى (مختار قەتەمى كورد) لە لايمەن توركياوھ بەدەت، داواى يارمەتىى لە كورد كەرد و بەرامبەر كۆمەلانى كورد، ژوانى دا و پەيمان بەسترا، كە بەدەلۆكى پاك و بازووى دلۆزانى كوردەو پوو بە يۆنانىيەكان بووھستىن و جەنگ بەنەمە لەسەر پەيمانەكەى ئەتاتورك سوپا و جەنگاوەرانى كورد دلۆزانە سوپاى يۆنانىيان فرى دايە ناو دەريای سەپى و

۱. كوردستان والاكرە. الدكتور عبدالرحمن قاسملو.

تورکیا پزگارکرا. به لām ئەتاتۆرک بەبی ترس و به نازایی پهیمانەکهی به کوشتن و قهرهینانی کورد هینایه جی.

داخ ئەو داخهیه که له کاتی ئەو کارهساتهی پاشا و تورک له پاداشی چاکهدا بهرامبه به کورد کردیان و لافاوی خوین لاشهی بهمالی، ئەو خیره و مەندانهی به ناوی پارێزگاریی گیانه وهرانهوه په لاماری سۆفیاتیان دا، که گوايا گیانی پاکی تووتکه سهگیکی به ساروخ ناردوه بۆ مانگ و نازاری لهشی دراوه ههشتا دروست نهبوویو. که هیچ نه بێت له نێوانی داواکهیاندا پرسپاریکیشیان له خوین پزاندنهکهی کوردیش بکردایه.

شیخ سهعید جیی کرد؟ جیی به سههرهات؟

ژماره ۱۷ و مانگی مایس ۱۹۵۱ دا له لایهن كاك ئیسماعیل تولمانهوه بهراست و پهوانی شۆپشهکهی شیخ سهعیدی مهن، له کوردستانی ژووروو که له ۱۹۲۵ دا پووی داوه نووسپویهتی^۱ و دهلیت:

ئه مجارهش وهکو جارانی پێشو له تورکیادا له ژێر پهردهی ئاینیدا بزوتنهوه و شۆپشکی سیاسی پر ترس و سامدار پووی دا. به لām ئەم شۆپشه وهکو نهوانی تر نییه. چونکه بۆ ههڵکردنی چرای زانستی و زانیاری نهبوو، به لکو بۆ ههڵکردنی نالای کورد بوو، به دابهرین و هچراندنی بهشیکی گهره له جمهوریهته نازدار و تازمهکهی تورکیا بۆ دامهزراندنی حکوومهتیکی کوردی و کوردستانی که دپاریه کردا، له لایهن شیخ سهعیدهوه بهرها کرا. به لām له بهر نهوهی به نهزانی پهنجهی بیگانه تیکهله به هیوا و ئاواتهکهیان کرا، به خوین پزانیکی زۆر ئەم شۆپشه کهوته سهریان و به ناکامی دواپی به ئاواتهکهیان درا.

شیخ سهعید، سهروک و شیخی تیرمهیهک بوو له دێیهک له شاری گهنج له کیشوهری بتلیس. پهیاویکی زۆر گهره و مهن و شۆپشکی بهرپزی نه قشبهندی. خاوهن دهویش و داراییکی ئیجگار زۆر و گوزهرانیکی شاهانه بوو. کورمهکان ورد و درشت بهگ و ئاغا ملکهچی ئەم شۆپشه و دلسۆزی ئەم جیگا پهروژه بوون.

ئەو شیخ سهعیدی، که دهیویست له سههر بهرمالی شۆپشه تیپهوه به بۆنهی تازهی و کهمهستی جمهوریهته نازدارهکهی تورکیاوه ههله وهریگریت، به قسه و هاندانی بیگانه بۆ پهرووخاندنی تورکیا له سههر بهرمالی شۆپشهوه بۆ سههر تهختی شاهی و

1. Resimli Tarih Mecmuası. Istanbul

دروستکردنی حکوومهتیکی کوردستان باز بدات و لمگهل بېنگانهکانی تورکیادا لایهک له تورکیا بې بدات و جیای بکاتهوه، شیخ سعید به باشر و خاوهن ماف زانرا. بۇ پیکهینانی ئهو پېرۆزمیه و ههلسووپاندنی ئهو چدرخ و چیکهنبه شاری حهلب (حلب)یان کرد به مەکو و جیگهی پیکهستنی کاری شوپش.

شیخ سعید له ژۆر فرمانده و نهسهلاتداریی خزم و کهسوکاری خۆیدا وهکو شیخ تاهیر، شیخ خلیل، شیخ عومەر، شیخ شریف و شیخ محمەد و پیاوه باوهپیکراو و کارگوزار و زانا و دهرۆشکاندا هیزکی زۆر گهوهی دروست کرد. فرمانی بزوتن و هیزشی دا، بهلام له دواي لشکره چەکارهکهپهوه لەشکرکی جەمال به کۆلێش ههبوو بۇ تالانکردنی شاری گەنج^۱.

شیخ سعید به لەشکرکی زۆری بی سر و سامانهوه کهوته بناغهدانانی حکوومهتیکی سهریهخۆی کوردی. له ههوهل ههلمهتا پالو، چاپوک چۆپیان دایگر کرد و له لایهکی تریشهوه هیزکی گهوهی نارد بۇ سر نهلههزیز، مهلاتیه، چه میش گازیک.

بهلام شیخ سعید بۆ گرتنی شاری دیاربهکر پیلانیکی زۆر گرنگ و نایابی ژیرانهی دامهزاند. به بهرگی یهک له یهک نهچوو و له کوربه زازاکانی پهیتا پهیتا دمنارد بۇ ناو شاری دیاربهکر و خۆیان له بووسه دندا. بۇ نهوهی له کاتی وروژمبەردنی سوهای کوربه دلێر و نازاکان بۇ سر شاری دیاربهکر، دهستهجی دهرگای ماردینیان بۇ بکهنهوه. کهچی بهبی نهوهی پنیوستییان بهو دهرگایه بێت ههر له قوموش و ناو زێرا بهکانهوه لەشکرکی کورد پژانه ناو شاری دیاربهکرهوه.

پۆژی ۸ مارت ۱۹۲۵ له ناو جههرگی شاری دیاربهکر دا جهنگیکی خویننپژ و نهبیستراو و نهبینراوی بی هاوتا پووی دا. بهلام کوردەکان به ناچاری شاریان بهجی هیشته. لمگهل ئهم لەشکره گهوهیهدا فرماندهی مەزن شیخ سعید به ناسۆرهوه بهبی نهوهی به ناواته گهوهکهیان بگهن، دیاربهکریان چۆل کرد.

پاش ئهم نوشتیه و گهراپهوهی سهروکی مەزن شیخ سعید، سهروک عهشیرهتەکان و کورده به شەهف و خاوهن ناموسهکانی لی ههلهگرپانهوه. له دواوه پهلاماری لەشکرهکی شیخ سعیدیان دا و ئهو کوربه خاوهن پهیمانانهی شیخ سعید نهمانه بوون که شیخیان دهستخهپۆ کرد:

۱. لەشکرهکی شیخ له کورد و دهرۆشی کورد و شاری گەنج بوو و ملکهچی بوون، نایا جیی باوهپه، که به لەشکرکی جەمال به کۆل شاری گەنج، که مالی خۆیعتی تالانی بکات؟ نووسەر

۱- سەرۆك عەشیرەتی ھەویرکی ھاجو ئاغا - لە نوسەبەین (نصیبین).

۲- بەدرەدین شێخ ئەحمەد: لە ئەشرافی دیاریەکر، کەرچۆشکی.

۳- چەلمبی: پەنئەسی عەشیرەتی ھەویرکی.

۴- جەمیل: پەنئەسی عەشیرەتی پەسان.

۵- ئیسماعیل: پەنئەسی عەشیرەتی ھەسار.

۶- سەلح بەگ: پەنئەسی عەشیرەتی ئارناسی.

۷- مستەفا ئاغا و ئاغاوانی دێرس و پەنئەسی جەھان بەگپانی سیواس.

۸- ئاغاوان و پەنئەسی عەشیرەتەکانی ئالازیک و مەلاتیە.

پاش ئاوارەیی شێخ سەعید و لەشکرەکی، ئەم سەرۆك عەشیرەتە بە شەریف و ناموسانەیی کورد بە تەلگرافیش کۆیلەیی خۆیان بۆ پەنئەس جومھوور ئاتاتۆرک نووسی.

حکومەت بانگی سەفەرییلگی (عێلجاری)ی دا. لە چیا، دێھات، شار لە ھەموو جێگایەکاندا بەجی دەستھاریزی دەست کرا بە کورد کوشتن، سووچدار بێ یان بێ سووچ.

لە (لیجا، ھای) و بە فرۆکە و لە (ئەرگەنی، ئەکیل)یشەو بە سوپایی پیاو و تۆپ و مەترالیۆز، کوشتن، سووتان بە قەمەنیانی کورد فەرمان درا و ئەو مەلا محەممەدی، کە بێریاری ھەلگیرساندنە ئەم شۆرشە دا، بە گولەیی مەترالیۆز کەڵەیی سەری ھەلگیرا و مێشکی پۆا.

شێخ یەكسەر خۆی گمیانە (خانە). بەرامبەر بەو ھێزە گەورە بێ شومارەیی حکومەت بێریاری بەرەرمەکانیی دا. لە پۆزی ۱۱ نیسان ۱۹۲۵دا خانەیشیان پێ بەجی ھێشت و ئەو ھێزەیشی، کە لە (تەپورکە و ئیگین) لە ناوچەیی مەلاتیەدا دامەزرا بوو پەرتەوازە کرا و لە ئەنجامدا شێخ عەلی و شێخ غالب و لە عەشایری جیران قاسم و ئیسماعیل و پەشید بەگ کە (۲۵) کەس بوون و لەگەڵ شێخ سەعید مابوون، ئەمانەیش بە پارە و زۆرێکی زۆر و نامەیی گرتەو لەسەر پردی (چار بوو) بە یەخسیر گیران و بران بۆ دیاریەکر. لەگەڵ ئەو کوردانەیی ترا، کە گیرابوون ھەموویان دران بە مەحکەمەیی ئیستیقلال (محکەمی استقلال)، پاش ئەشکەنجە و ئازاریکی زۆر، فەرمانی خنکاندنیان درا. لە دیاریەکر سێدارەیان بۆ داخرا لەگەڵ ئەو شێخ سەعیدە، کە دەویست حکومەتیکی کوردستان لە دیاریەکر دروست بکات. لە ناوچەیی دەرگای ماردیندا کران بە سێدارەدا و خنکێنران.

لە کاتی کوشتاری کوردی تورکیادا، کوردی عێراقیش لە ناو چیا و ئەشکەوتەکاندا لە ژێر بۆمبای ئینگلیزا دەژیان، خۆن دەپۆا، مەل دەسووتا. ئازەل بە مەترالیۆز لە ناو چوو. کورد عەودالی مافە و گولە و بۆمبا بە دواپاڤندا دەسووڕێتەو. ۱۹۲۵.

ۋەنەبىت لە پاش شۆرشەكەى شۇيخ سەئىد دىۋانىي بە شۆرش دىۋانىي ۋ كورد خۇي بە بەزىو ۋ بى دەسلەت زانىبىت. لە ۱۹۲۷دا لە (دىۋىسىم) شۆرش دەستى بى كىرەو، بەلام بۇ بەدەختى دوزمەنەكەيان بەمىزتر بوو ۋ (۱۲) سەردارىيان كرا بە سىدارەدا.

لە ۱۹۲۷دا لە (ئاگرى داخ) لە سەركى فەرماندەى ئىحسان نوورى پاشادا بە ناۋى ئىستىقلالەو، لە لايمەن حىزى خۇيىوئەو ماۋى سالىك دىۋى بە شۆرشەكە درا ۋ لە ئەنجاما ئەمانىش ۋەكو پىشووئەكەيان بوون بە خۇراكى دوزمەنى بەدخا ۋ تۆپ ۋ فرۆكە ۋ سەرك ئىحسان نوورى پاشا دالەى دا بە ئىران. كەچى لەگەل ئەم ھەموو كەلەلايى ۋ پەرىشانىيەدا، كە بەسەر كورددا ھاتوۋە، ئىنگىلىز بە دۆستى كورد دەناسرەت چونكە ۋەكو موۋى بۇ ھەلپەووزابىت، تىكەلى ھەموو ئاۋات ۋ كار ۋ بەختى كورد دەبو، نەك بۇ چاكە، بۇ ئالۋزانى كارى كورد.

پۇژنامە ۋ چاھەمەنىيەكانى تورك بە ئاشكرا شۆرشەكەى سەئىدى مەزنىيان بە سياستى ئىنگىلىز پىشان دەدا ۋ دەيانوت، شۆرشەكانى دىۋىسىم ۋ لە ھەرچى جىگاپەك كورد داۋاى ئازانى بكات، بە پەنجە ۋ ئارمەزوۋى ئىنگىلىزە. چاۋيان لەو دەقوچان، كە ئىنگىلىز خۇي نىشتىمانى كوردى كوردوۋە بە گۇرستان ۋ لە ھەموو لايەكەو بە خاۋ ۋ خىزانەو دەرىدەر ۋ ئاۋارەن ۋ زىندەكانىيان لە چيا ۋ ئەشكەتەكاندايە ۋ زۆرتريان بە گۇگيا ۋ بەرى دارە كۆيىيەكان دەژىن، كە ھۆى ئەم دەرد ۋ كارەساتەيش تەنيا نەوتەكەيە كە لە گىتەدا بوو بە گەنجىكى بى پايان ۋ سەرگەردانى بۇ كورد.

برايم خانى دەلو

تەگەر بىتو بەدەختى ئىنگىلىزە بەدخواھەكان بەرامبەر بە كورد بىنەنە پىش چاۋ، يەكە يەكە بخووسرەت، باۋەر ئاكرەت تەراۋ بىبىت ۋ ئەو ناسۇرە دەرمان بىكرەت. لە كاتىكدا گەشتە كوردستان پەلى زالىمتىيان ئەۋەندە دىۋى كورد، كە ھەرگىز چاۋى تۆلەساندىيان لى نەترووكىت. بىچكە لە ھەلەتە گەرمەكەى ۱۹۱۹ لە شاربەن ۋ كىرى پەلى گەرمەيان لى درا. كوردەكانى شاربەن لە كاتى جەنگدا ھاكىمى سياسىيان بە خىزانەو رەڧىئرا [رەڧاندن]. ھىزەكەيان پەرش ۋ بلاءو كراپەو ۋ تەخت ۋ بەختيان تىك درا.

بەلام لە كىرى، بە سەركايەتى ۋ فەرماندارى برايم خان ۋ سۆندخۆرە سەركەكانى ەشیرەتى دەلو، ۋەكو ۋەپسى بەگ ۋ ەبدولھەمىد ەبدولرەھمان كارىزە لە مانگى تشرىنى يەكەمى ۱۹۲۰ - ۱۹۲۱دا لە ژىر پىۋگرام ۋ يەكەلدا پەلامارى شارى كىرى درا.

ئەو تەۋمە دىۋانى ئەم ەشیرەتە بەناۋبانگە، بەراستى بە شايانى ياد ۋ دوۋبارەكردنەو دەزانرەت. جا بەرامبەر بە دەستدريۋى ۋ زالىمەتى زابەتە ئىنگىلىزەكان، كە مافى گەلايەتى كورد

له توورهكهی سیاسهتیاندا خنكا، به سەرۆكایهتی برابم خانی دهلۆ و هاوایهیمانهکانی وهك
سەرۆكەكانی دهلۆ، شۆرشێ پیرۆزی كورد نهستی پێ كرد.

له هاش جهنگ و كوشتاریکی زۆر له هیزی دوژمن و درۆژهی پۆژانی جهنگ (٢٣) پۆژ و
كوشتنی حاكمی عهسكهری، تێ گهیشتن، كه ههركیز حكومهت توانای دامرکاندنهری ناگری
نهم شۆرشێ نهیه جا به پهیمان و فر و قێلهكهی خۆیان، له لایهن حاكمی سیاسیی كهركوك
(میلەر) ناوهوه، تالهبانییهكانی تهفره دا و به هۆی شیخ محهمهد عهلی تالهبانییهوه لهشكری
زۆری كوردی تالهبانی لهگهڵ هیزیکی گهورهی سوهای به تۆپ و چهكی گهورهی جهنگی
وێرانكهرهوه گهیشتنه كفری. نهم شۆرشگێڕانه ههچهنده بریاری دروستكردنی حكومهتی
كورد و داکوتانی ئالای كوردیان دابوو دوابی به ئاواتیان درا و زۆر له پیاوه بهناویانگ و
پۆلهی عهشیرهتهکیان كوژرا. بهلام دیسان دهستبهردار نهبوون و نهههزین. به فرماندهی برای
برابم خان و سەرۆكە هاوایهیمانهکیان كهوتنه جهنگی چهتمیی و ئیتر ئارامیان نهدهدا، تا به
ناچاری ئینگلیزكان بهو مرجعی له ههموو تالان و كوشتن واز بههێنریت و داوا له كوردهكان
نهكهن، فرمانی ئیپووردنیان بلأو كردهوه.

ئاواتی نهم عهشیرهت و پیاوه مهردانهش وهكو ئاواتی شۆرشهكانی پێشوویان، به
رههههپۆیی مایهوه و ناوی نهوانهیی، كه له پێناوی خاك و نیشتمانكهیاندا گیانیان بهخت كرد
وهكو عهبدولحهמיד عهبدولپهحمان و هاوشانهكانی، ههركیز نامریت و میژووی كورد
شانازیان پێوه نهكات. زۆر سوپاسیش بۆ كاك سالح دهلۆیی كه باسی نهم شۆرشێ بۆ تازه
كردینهوه.

كورد چیی دی؟

لاپههههكانی (چیم دی) بخوێنهوهوه، چهرخێ بهیستم، كه چهرخێ ئهتۆم و گهیشتنه مانگ و
ئازادییه، بهلام به چهرخێ لهناوێردن و ئاوارهییی كورد پێشان دهدا و ناو دهبریت.

مهزانن غاندی چۆن بوو به مههاتما؟ كه ئینگلیزهكه له ناو شهمهندنههههكهدا دهی كرد و وتی
نابیت هیندیهك بهرامبهر به ئینگلیزێك دانیشیت، ئیتر بۆ ئهو تۆلهیه دهستبهرداری خویشی ژيان بوو
تا مافی هیندی ساند و خویشی به هشتیوانیی گهلهوه بوو به مههاتمای ههموو هیندستان.

٢- له باسه كۆنهكهی چیم دی

له بهرگی (٢) دووهمی چیم دیدا وتمان، عومهر نهزمی مهسهههپیی كهركوك بانگی كردم.
وهلامم به تورکی دایهوه، بهمزانی عهروهب نییه و له وهنداوییهكانی كفری و كوربه
١٩٢٧/١٢/١٢.

چوونم بۇ پیران

له هەولێز بەرھەنگاری مستەر چەمن بووم. وتی: دەچیت بۇ پیران؟ سەرم سوورما، شەژام. وتم چۆن دەزانی؟ ئەو قەسکەیی خۆی نەپری. بە شێخ مەحمود بۆ چەمن سەلامی ھەیە تکایە تیوەیش دزەییەکان مەرووزێنن. ئەمانە وەک ئێوە ھار نین و پۆشت.

وا دیارە کە پیاو ھاوڕەھمانەکانمان ھاو ھەمانی چەمنیش بووین. گەیشتمە پیران. شێخ مەحمود زۆری ھێ خۆش بوو. وتی لە پێناوی دە سالی شەکاننەو و مەلوێرانی کورد و خۆماندا ئێستە ئەرکەکم بوو بە نوێژ. بوو بە، بەلام مەرد ئەویە نەبەزێت.

ئەحمەد ئێمە کورد خۆم، دلدارین. سەر ھەلەپە پێوانە بزانی چۆن کوردستانێکمان ھەیە. وەڵا شەرت ھێ ئێگەر نەمەردم بە ئەستی خۆم بەیداخە جوانکەیی کورد لە سەر ئەو لوتکە شاخانەیی کوردستان دانەکوتم و ئێگەر مەردیشم بێشەکەیی کوردستان پەرە لە شەر. بام ئەو بناغەیی ئێمە دامان ناو ھەوان تەواوی بکەن. من نیازەکمەم تێ گەیان، سەری بادا. دەستی بە دەستدا دا و وتی:

داجەکمەم خۆیندەوارەکانمان بە زانایی بۆ پارە و عەشایر و نەخوێندەوارەکانمان بە ئەزانی بۆ پارە، ئاواتی کوردیان بێرکەند. باوەرم ھێ بکە ھەر ئەو پۆژەیی ئێوە لە مەخمور ئەمان ھەموویان دەچنە سەر دین و ئارەزووی تازە ھاتووێکە.

بە چەمنیش بۆ، بێرە بۆ بێرەکانتان پەرە لە زیندەبەچالی کورد، ئیتەر بیری تازەمان بۆ ھەلنەکەن. من دزەییەکانم خۆش دەوێت، بە باران و جووت و گا دەژین، کاکەخان زۆر دۆستم بوو.

ئیتەر تێ گەیشتم باوەری نەماو. کۆشەکەیی ئێمەش بایەخی نییە. ۵ مارت. پۆژی ۱۲ مارت گەیشتمەو مەخمور. ئەو ھەمان تێ گەیان، پاشگەز نەدەبوو. وتی بام خەریکیان بێر بەلکو باش بێ بۆ دواپۆژ.

لە سەرھەتای مانگی نیساندا چەمن ھات بۆ مەخمور. وتی مۆر و قلیشە (کلیشە)ی ھوولەکانت لای من بوو، زۆرم ھێ چاپ کرد و فروشتم تا، وێیان دووھلی نییە. شێخ مەحمود چۆن؟ چیی وێبوو، چیی پاسباردبووم پێم وت. ھێ کەنی، وتی کەیی ئێمە دەتوانین بێر ھەلکەنین.

ھەولێز لەو کاتەدا

شارێکی بچوو، زۆر لە پیاو دەوڵەمەند و خاوەن دیواخان و جێگا بەرز و بلند و خانەدانەکان لە قەلا دانەنیشن. بەدەگمەن دێنە خوارمو بۆ گەپەکی (کورتەک). ناغاگان زۆر ورد دەپۆن. لە پەمەزاند گۆچان دێگرن بە دەستەو و ھێی دەلێن (پەمەزان چوێگان). پاش پەمەزان ھەلی ناگرن. لە ژبانێکی زۆر خۆش و بەختیاریدان. بە راستی پێیان نەوتریت

خانەدان. خەزىش لە تەزىيە بەدەستەوه گرتەن دەكەن.

نۇرمان بە توركىيىكى ۳/۱ كوردى قەسەمكەن. بىرى كوردايەتتەيان نۇر كەم بوو. نىزىكى ۲۰ موەزەفى سەلیماننىيان نارد بۇ ھەولەن. نۇرمان لە ئەندامى (پەشتىوان) بوون. لە ھەولەنردا و لە ماوەيەكى نۇر كەمدا نۆلەى دلەرو بەكار ھەى گەشت، بەلام كۆيە لە جۇشا بوو. ئاغا و ئەفەندى و جەوتيار و ھەوىەك نىشتەمان ھەروەرييان ھەكرد. ۱۹۲۹/۱۹۳۰.

ئەھەى ھەكەم جار ناسىم ناسەف ھەئەوف بوو، كۆيى، نۇر وريا و جىگەى باوەر بوو. بە ھەى قائىمقام ئەو ھەمان سەھەدەو گۆرپەمان بۇ مەخمەور و لە ھەولەنرەش ھەشىد موفتى ھەراستى جىگەى باوەر و كارگوزارىكى گرەگ و بەھەر بوو. لەگەل ناسەف نۇر تى دەكۆشاين، ھەشىد موفتى پارىدەدەرنكى بەھەز بوو. نۇر نامەى نەئىنەمان ھەئەوسى بۇ موفتەسەرىف و ھەزىرەكان و داواى نووسىن و ھەئەندەن بە كوردى ھەكرا.

موفتەسەرىف و نووسىنى كوردى

ھەئەى يەكەك لە ھەمانبەھەكانى ھەولەن لە نامەيەكدا لە جياتى موفتەسەرىف (ارەيل).... ھەولەنرى نووسىبوو، موفتەسەرىف ھەمىد سەرسەبانگى كەرد. وتى: داىكت ناوى چىيە: ناوى....

باشە. ئەگەر ھەى بلىن (قەبە) ھەئەى نەئەى نەم ناو ھەكوردىيە بە بىر ھەئەن بەبەنەو

چەوین بۇ باداوا

ھەوشى ئەيدارە و موفتەسەرىف و ھەئەندەك لەو موەزەفانەى كورد نەبەون نۇر بە ھەراپەى دەھەشت. ھەئەئەست بە ھەچ جۆرەك ناوى كورد نەئەنى. لەگەل ناسەف چەوین بۇ باداوا بۇ لای مەلا ئەفەندى. كارەساتمان تى گەياند، وتى نۇر باش ئاگادارم. بچەن چى دەكەن بىكەن مەترەسن، ھەجى شەرىف پادەسەھەرم. لەم كاتەدا مەن گۆرپەبەوم بۇ ھەولەن كە لە باداوا گەپنەنەو بىنەمان بە دىوار و ھەركا و ھەراپەى دوكانەكانەو بە ھەرەبى نووسراو دۆزان (اەلان) چەسپ كراو و تەھەى ھەھۆل و زەپنا ھەت و لە نووسراو ھەكەدا نەئەت:

كوردىيەكەى:

(بە سەھەكايەتەى ھەقى شەلى نەستەيەكى لاساىى (تەئەل) ھەتەو. لە نۇر سەبەرى موفتەسەرىفى لىوادا لە سەريانى دوكانەكانى ھەرەلادا ئەش دەكەن، ھەكە بۇ گەشت كراو ھە).

ھەئەس بەلەدەيەى ئەريەل

پۇڭزى دوايى چووين بۇ لاي حاجى شەرىف (باوكى دكتور ھاشم). وتى چىتان دەۋىت، چەندتان پارە دەۋىت لەسەر فەرمانى مەلا ئەفەندى من ئامانەم بۇ بەجىھەننى.

ئاسەف زۆرى لە ھەولتېرىيەكان دەناسى. پىاۋى زۆرمان كۆ كىدەۋە، ئەو شەۋە ماۋە نەدرا كەس بچىت بۇ تەمسىل. ئەوانەى چووين يەكى پىنج پويىيەيان لى سىنرا.

پۇلىسى سەرشەقامەكان كران بە شارى و بەكچى شەۋىش لە خۇيان. لە شەۋىشدا چەند دەستېزۇك كرا بەسەر جىگاي پۇلىسى سوارەدا. شار و مىرى شەلقا. مۇتەسەرىف ھەمىد سېسپ و مودىرى پۇلىس، نەروىش لوتقى چوونە سەربانى سەرا و بە مەترالىۋز ھەر چاۋرلايان تەنى. بى ھكۈمەتى ماۋەى (۲۲) پۇڭزى كېشا ۱۹۳۰.

لە بابەت كۆمەلى پىشتىۋانەۋە چەند جارېك پاس ھات. لە بەر پىتۋىست ئىستە ئەو پاسە دوۋىارە دىكەينەۋە. لە بەغداد پىپار درا، كە كۆمەلىكى سىياسى و نەھىنى دايمەزىت لە خانوۋەكەى ئىمە. باباەلىدا كۆبونەۋەيەك كرا و بە ناۋى پىشتىۋانەۋە ئەم كۆمەلە پىك خرا. ۱۹۲۷/۷/۱۰. لەو كۆبونەۋەيەدا لە مەئموور و زابت و بازىرگان، تەقاعودى مولكى و ەسكەرى پىك ھىنرا، ئەمەش ناۋەكانيانە ۱۹۲۷/۷/۱۰.

۱- مستەفا شەۋقى: سەرۋك. زابىتىكى عوسمانى، خاۋەنى گۇقارى (پەيژە).

۲- رەشىد نەجىب: سىكرىتىرى يەكەم و سىندوق ئەمىن، موزەف.

۳- ئەھمەد خواجە: سىكرىتىرى دوۋەم.

ئەندام:

۱- خەلەف شەۋقى داۋدى: موزەف.

۲- مەھمۇد جەۋدە: موزەف.

۳- عزەتى تەل: موزەف.

۴- ەلى عىرفان: موزەف.

۵- ھەمىد جەۋنەت: زابت.

۶- ئەمىن پۋاندزى: زابت.

۷- فائىق كاگە ئەمىن: زابت.

۸- رەئوف بەگ جەلالى: زابت.

۹- بەشىر موشىر: خەيات.

لقى پىشتىۋان بە ھەموو كوردستاندا بىلاۋ بوۋەۋە. بەلام من پاش يەك مانگ پەيوەستىم نەما چونكە بووم بە موزەف و دوۋرىش كەۋتەۋە. بەلام لە موۋسل زۆر بەھىز بو.

له هەولێر

بۆ تازمکردنەوهی بەرپۆهبردنی کۆمەڵی (پشتیوانی)، بە سەرۆکایەتیی رەفیع حیلمی له مائی ئەحمەد فەخری کۆیوونەرەیک کرا. نووسینی نامەیک بۆ سەرۆک عەشایرەکان بەم (نووسەرە) سپێژرا، کە بە ناوی شێخ مەحمود مەو وریا بکۆتێنەوه. ئەو موسوودەیی نووسینەم له لایەن ئەم کۆمەڵەوه درا بە مۆتەسەرێف حەمید سێسێ. بانگی کردم. پێشانی دام، نەمتوانی هیچ بۆلێم و تەم نووسینی منە. پاش یەک مانگ بۆ ماوهی (۳) ساڵ له وەزیفە دەرگرا و بە زینۆگرافی وێنە نامەیکەیی خەلف شەوقی، کە وەلامی دامەوه دەخۆتێنەوه.

مێژووی ژێان و سەرگوزەشتی حەمید سێسێ زۆر دوورە. خۆی بە ناوی شەبانە (شەبانە) پۆلیسی پرسی نا، له عەمادییه (ئامیدی) خزمەتکاری ئینگلیزه، کە بوو بە قائیمقام، مۆتەسەرێف، تەواو گۆنی ئاو درابوو. له سیاسەتی ئینگلیز لای نەمەدا. دۆژمنی خوێنینی کورد بوو.

کۆمەڵەیکە

سەرۆک رەفیع حیلمی و سکرێتێر مەحمود شەوقی، سندووق ئەمین مستەفا چیچۆ بوون. ئەندام ئەحمەد فەخری و ئاسەف و ئەحمەد خواجە. ئاسەف و ئەحمەد خواجە یەکێ بۆ سێ ساڵ فەسل کران. بۆ پێشاندانی راستیی قسە وێنە نامەیکەیی خەلف شەوقی کە نگاهدار کرابوو ئەمەیه و پێشان دەدری.

۱۳ / ۱۱ / ۱۹۳۱ بەغداد

برای خۆشەویستم کاک ئەحمەد

سی چوار پۆژ ئەبێ شیرین نووسراوەکە تەم وەرگرت و بەنە سەعاتی تەماشای میحەزەیی شەخسیتانم کرد و لایم مەعلووم بوو، کە بە ژمارە ۱۱۵ و پۆژی ۲ ی ئاب ۱۹۳۱ مەکتووبیکێ دوور و درێژی نووسیویو بۆ وەزارەتی داخڵییه و خولاسەیکەیی ئەو مەکتووبی موحەررەمە ئەمەیه:

جەنابی سەعەدەتە ئاب ئەلی: " ھەر وەکو له مەکتووبەکانی تەم نووسیویو ئەحمەد ئەفەندی دانیمەن موداخەلەیی ئومووری سیاسییە ئەکا و ئەھالی تەشویق ئەکا له عەلەبەیی حکومەت و دانیمە مەنشور ئەنووسی و بۆلای لێکات و له وەقتی خۆیدا ھەرچەندە مومکین بوو سوورەتیکێ ئەو مەنشورەنە تەقدیم بکەم فەقەت ئەم جارە وا موسوودەیکێ تەحریری وا بە خەتی دەستی مووما ئیلەبەیی نووسراوە بۆ پوئەسای عەشایەر نارەوویەتی و لەسەر قاقەزی

په سمی حکومت نووسیویته " ... الخ " و ئهم مەنشورم دی و به خەتی
جەنابان نووسرا بوو. مەئالەیکە دەرەقی ئیستیفتا بوو، کە لە زەمەنی هاتنی
موزاحیم بوو و لە نیهایەتەیکە سوورەتیکە بۆ فەخامەتمەئاب مەندوویی
سامی نووسراوە.

وەزارەتی داخڵیە سوورەتیکە مەکتووبەیکە لایە هەولێر و ئێسلی موسەو دەی
مەنشورەیکە ناردبوو بۆ وەزارەتی مالییە و وەزارەتی مالییەش قەراری
تەنزیلانی دا بوو و تەنزیلی قەرارەیکە کرد.

پشتیوانی: خەلف شوقی ئەمین

Telephone Central No. 802

٥٣

شۆن-سەن-ئال-ئە-١٠٢

تەبە ١١/١٠/١٩٤٠ Baghdad

بە خۆشە وێستە ئاگادار کرد.

لە چوارە سەدەکی سەرتێر لێسراوە، لێم وێستە وێستە سەمان تەشایی مەنەکی کەفەم

کرد. لێم سەلام بەرکە، مەتەنە ١١٠ دەرەقی ئیستیفتا بوو، کە لە زەمەنی هاتنی

موزاحیم بوو و لە نیهایەتەیکە سوورەتیکە بۆ فەخامەتمەئاب مەندوویی سامی نووسراوە.

وەزارەتی داخڵیە سوورەتیکە مەکتووبەیکە لایە هەولێر و ئێسلی موسەو دەی

مەنشورەیکە ناردبوو بۆ وەزارەتی مالییە و وەزارەتی مالییەش قەراری

تەنزیلانی دا بوو و تەنزیلی قەرارەیکە کرد.

پشتیوانی: خەلف شوقی ئەمین

شۆن-سەن-ئال-ئە-١٠٢

تەبە ١١/١٠/١٩٤٠ Baghdad

بە خۆشە وێستە ئاگادار کرد.

لە چوارە سەدەکی سەرتێر لێسراوە، لێم وێستە وێستە سەمان تەشایی مەنەکی کەفەم

کرد. لێم سەلام بەرکە، مەتەنە ١١٠ دەرەقی ئیستیفتا بوو، کە لە زەمەنی هاتنی

موزاحیم بوو و لە نیهایەتەیکە سوورەتیکە بۆ فەخامەتمەئاب مەندوویی سامی نووسراوە.

وەزارەتی داخڵیە سوورەتیکە مەکتووبەیکە لایە هەولێر و ئێسلی موسەو دەی

مەنشورەیکە ناردبوو بۆ وەزارەتی مالییە و وەزارەتی مالییەش قەراری

تەنزیلانی دا بوو و تەنزیلی قەرارەیکە کرد.

پشتیوانی: خەلف شوقی ئەمین

شۆن-سەن-ئال-ئە-١٠٢

تەبە ١١/١٠/١٩٤٠ Baghdad

بە خۆشە وێستە ئاگادار کرد.

لە چوارە سەدەکی سەرتێر لێسراوە، لێم وێستە وێستە سەمان تەشایی مەنەکی کەفەم

کرد. لێم سەلام بەرکە، مەتەنە ١١٠ دەرەقی ئیستیفتا بوو، کە لە زەمەنی هاتنی

نەمجارەيش گەوارەى شۆپش (يەزىدىيەكانى گرتەو ۱۹۳۵)^۱. ئىنگلىزەكان بىستوويانە كورد ئازايە ناترسىت. پەنگە ھىشتا ماوۋى تاقىكردنەو ھەكەى، كە لە ۱۹۱۹ ۋە دەستى ھى كوردوۋە تەواو نەبوۋىت. ۋا بە دواى شۆپشەكەى كورد لە سلىمانىيەو ۋە بەرزان و لەۋىشەو ۋە ناو يەزىدىيەكان پەرەى سەند.

لە باوى عوسمانىيەكاندا لە يەزىدىيەكان عەسكەر نەدەگىرا. ئىمىر ۋە لەم كاتەدا لە ھەموو كارووبارى ھەموۋەتى عىزاقدا ياساكانى عوسمانى لە كارايە. تەنبا ياساى عەسكەرگرتن نەبىت گۇراۋە ۱۹۳۵.

ئىنگلىز ھانى ھەموۋەت و مۆتەسەپى مۆسلى دا، كە كۆسەپك ۋە بەرپا كوردنى ئاشوۋىت پەيدا بىرت، كە ھىچ نەبىت ھەندىك خۆنى كوردى تىدا بېرژىنىت، كە ئەمەيش ئاسانتىن پىگا، يەزىدىيەكانە و داۋاى عەسكەرىيان لى بىرت.

لە دەستورى عوسمانىيەكاندا لە سى تىرە عەسكەر نەدەگىرا، كە ئەو باۋەيش بە باوى، ۋەكو دەلەن كىنرى: ئىستىباد، ناو دەبىت. ئەو تىرانەيش ئەمانە بوون:

۱- سادات: ئەمەى پەغەمبەر، نابىت ژىر فەرمان ھن.

۲- كۆچەر: پەيوستە خاۋەندارى ئازەل و پارىزگارى خۇيان بىكن.

۳- يەزىدى: ئاپىيان پىگا نادات لە ناو ئاپىدارە پىگانەكانىياندا بژىن. زۆر پوۋنە، كە وىسترا بە بىيانوۋى عەسكەرگرتەو پەلامارى كورد بدرىت و بەم پۇتەپەو لە يەزىدى كوشتار بىرت. يەزىدىيەكان لەسەر پەۋشى كۆنى خۇيان لايان نەدا، وتىان عەسكەر نادەين. كار بەم جۇرە پوۋى دا.

پۇژى ۲۱ ئىلۋولى ۱۹۳۵ لە لايەن مۆتەسەپى مۆسلى ۋەم تەلگرافە نووسرا ۋەمىزى داخلىيە^۲.

بە كوردىيەكەى:

پۇژى ۱۹ ئى مانگ گەپشتىنە سىنجا. لەو ناۋچەيدا ۋە بە خورتى گرتى سەريان، پىشكىنى (پوقلەمە) سەرەتايى تەواو كرا. كار زۆر بە ئاسانى و ھىمنى دەپۇشت. بەلام لە دىي (زىروان و پەشو قول) لە لاي (داۋد ئىلداۋود سەۋكى عەشیرەتى مەركان) و عەشیرەتى (مالا خالىتى) لەۋى (عادلینا) لە

۱. ۋە ئەمەى بە دواى يەكترا شۆپشەكانى بەرزان بىكەن بە يەك بەرگ، لە پەزەى سالىدا دواھرا. لە ۱۹۳۰ پەۋە تا...؟ بەسەر يەكەۋە پىشكىش دەكرىن.

۲. القضية الكردية، محمود الدرة.

فەرمان و فەرمانه‌که‌مان یاخی بوون. ئەمجاره‌یش وه‌کو سالی ۱۹۲۵
لێژنه‌کیان به‌رکرد و یاخی بوون. ئەم داود ئەلداووده له سالی ۱۹۳۳دا له
ئاواریه‌ی گه‌راوته‌وه هه‌ر چه‌ند بۆ هاته‌نه ناوچه‌ی قه‌زایش داوا کرا نه‌هات.

تەلگرافی دووهم:

له ۲۴ی ئەیلوولدا، له موته‌سه‌ریفی مووسله‌وه بۆ وه‌زیری داخلییه‌:

به کوردیه‌یه‌که‌ی:

له لایه‌ن مودیری پۆلیسه‌وه زۆر ئامۆژگارییان کرا بۆ سوود بوو و (میری
شێخان)یش نه‌یتوانی هاشگه‌زیان بکاته‌وه. ده‌لێت من حکومه‌تی عێراق
ناناسم. په‌یوه‌ستیمان به‌ مێچهر (و‌ئ‌سن)وه هه‌یه، به‌توانم له‌گه‌ڵ ئەودا یه‌کتر
ببینین. ئه‌تر چاره‌ی پێکه‌هه‌وتن نه‌ماوه فرۆکه‌ بێژن تاوه‌کو بۆمبارانیان
بکات و ئه‌مه‌ش له ژێر فرۆکه‌دا ۳۰۰ پۆلیسی په‌یاده و ۱۵۰ سواره بێژن.

له‌سه‌ر ئەم تەلگرافه‌ حکومه‌ت به‌یاری دا به‌ ناردنی هێزی سه‌هیا‌ی عێراقی بۆ
خاپوورکردن و په‌رێشانکردنی سنجار و مال و چیا‌ی یه‌زیدییه‌کان و ئەم
ئهرکه‌یش که‌وته سه‌ر حسێن فه‌وزی. ۱ی تشرینی یه‌که‌م.

جا ماوه‌ی (۱۷) پۆز بۆ دامرکاننه‌وه‌ی ئاواته‌ گه‌رمه‌که‌ی ئینگلیز، کورد کوژرا و
له ناو برا.

به‌هێتی نووسینی میری خۆیان، له یه‌زیدییه‌کان ۲۰۳ کوژرا و ۱۰۲ بریندار ۳۹۵
که‌سیش دا‌ئه‌وه‌ر بووه و له هێزی میریش ۱۴ کوژرا و ۳۰ بریندار و ۳ سه‌ریازون
بووه له‌گه‌ڵ ئەوه‌مه‌شدا له لایه‌ن مه‌جلیسی عورفیی عه‌سکه‌ری (مجلسی عرفی
عسکه‌ری)یه‌وه له شۆرشگێڕه‌کان (۹) که‌س له مووسل خنکێنرا. دووانیان
مه‌حامی و مووسلی بوون چونکه‌ له سوودی یه‌زیدییه‌کاندا جاسوسی فرانسه
بوون.

خۆزگه‌ له هاش خۆینه‌وه‌ی دوا دی‌ری سه‌رمه‌وه خۆینه‌مه‌وار تۆزێک لێکی
ده‌دا‌یه‌وه. فرانسه‌کان چیا‌یان بو‌یت له یه‌زیدی و جاسوس له سوودی یه‌زیدی
چی ده‌ست نه‌که‌و‌یت، که بۆ فرانسه‌کانی کوردب‌یت و فرانسه‌کان چ پێویست و
په‌یوه‌ستیکیان به‌ چیاکانی یه‌زیدییه‌کانه‌وه هه‌یه؟ مه‌گه‌ر هه‌ر ب‌ئ‌ین ئەمه‌ش
په‌ندی (مێچهر)ه بۆ ئەوه‌ی خۆین پشته‌که‌ به‌ راست پێشان به‌من و کورده‌کان به
سووچدار ئەم به‌یانه‌یان به‌رکرد:

کوردییەکی:

لە بەر تەفرەدانى ھەندێك لە پیاوخرایان لە ناوچەى (سەنجا) دا بە سەرکایەتیی (داود ئەلداوود و پەشۆ قولى) لە یاسای حکومەت ھەلگەڕانەو. ئامۆژگاری پیاوانى میرى و ئایینیەکانیان کارى نەکرد. بە لاسارى مانەو. بەلام لە یەزیدیەکان ئەم کردەویان پەسەند نەکرد. ئیتر بە فڕۆکە و سوپای عێراقى و پۆلیس و دووژم براىە سەریان. لە پووی ئەم پەلاماردانەو زۆر لە دێھاتیان داگیر کرا. زۆریشیان دایانە چیا و ناو ئەشکەوتەکان، کە ئیتر ناگیرێن. دەستبەجى ھۆکمی عورفى بۆلاوکرایەو. زۆریان دالەدیان دا بە میرى. لەوانە تا ۳۰۰ چەکداریان بە چەکەو ھاتونەتەو و داود ئەلداوودیش خۆى و ژنەکی و کورپنکی چوون بۆ سووریا و دواى درا بە شۆرش.

جا ئاسایش لە چیاى سەنجا دا گەڕایەو. یەزیدیەکان لەم ۲۰ سالی دوایدا تیکمەل بە عەرەبى شەمەمەر (شەمر) بوون، بە عەرەبى قسە نەکەن. مەنالیان دەنێرنە قوتابخانە، باوەڕیان گۆراو و خوار و خێچى ئایینیان نەماو و یەزیدیەکانى شێخانی بە بۆنەى تیکەلێیان بە کورد و عەرەب، پەشتیان گۆراو.

بەم پێیە دواى بە شۆرش درا. کوشتار، وێرانى، لە کورد تەواو کرا. بەلام ئەو نایە لە کوردی ھەزار ۲۰۳ کەس بکوژیت و ۱۰۲ کەسیش بڕیندار بوویت و کى ھەزانیت چەند سەد کەسیش لە بڕیندار و کوژراو لە چیا و دۆلەکاندا نەدۆزراوەتەو و بوو بە خۆراکی جانەوەر؟ نازانیت بۆچی خۆنى کورد پۆندن دروستە و گیانیان بى نرخ؟ ئایا ھەر لە بەر ئەویمە کە داواى گیانداری و مافی ژيانى ئازادی نەکەن؟ یان پاداش و وەلیفەتى بێگانە پەرستیمانە؟

ئەمە ماوەى ۱۵ سالە^۱ ناگرى شۆرش لە کوردستاندا لە بلێسەدا و رەوشتى کار و پیشان نەدات، کە ئەمە سەرھەتای کار بێت نەک دواى.

۱. ئەم نووسینە لە ۱۹۳۵ دا نووسراوە لە بەر ئەو ماوەى ۱۵ سال پیشان دراوە.

زانستى

جەمئىيەتى زانستى، لە لاوھ نىشتان پەرورەكانى سلىمانى كاك ئەحمەد پەفيق (ئەحمەدى حاجى فەرەج) ھاتە ھەولۇر بۇ ئەۋەى نامەى يارمەتى بۇ كۆمەلى زانستى بلاويكائەۋە، ئەم فرمانەى گرتبۈۋە ئەستۆى. ئەحمەد لاۋىكى بە نرخ و پاك و نىشتان پەرورە

ئەۋەى لە ھەولۇرا بلاۋ دىكرائەۋە بە نەپنى جىبەجى كرا. ھىشتاكە ئەۋرەحمان سەئىد لەگىل مۇتەسەپفدا لە بەربەرەكانىدا بوو. ئەحمەد چوو بۇ مەخمۇر بە ھىۋايەكى زۆر گىرنگىمۇ بەلام چەۋكى مۇتەسەپف حەمىد سىر سىر زوۋ گەيشتە سەر سىرى، بە ھۆى پۇلىسەۋە ھىنرايەۋە بۇ ھەولۇر و دەستبەجى بەى پراۋەستان ناردى بۇ كەركوك و لەۋىشەۋە بۇ سلىمانى. بەلام ئەمە شايانى باس نىيە. ئەۋەى كە پېش (۴۵) سال لە پېتاۋى خويندندا لە سلىمانىدا پوۋى داۋە دەخەينە پېش چاۋ ۋە بىخويننەۋە. ئەمەيش ئەۋ نامەيە كە ئەحمەد رەفيق بلاۋى دىكرەۋە

ۋىنەى نامەى پەئىسى جەمئىيەتى زانستى كوردان، سلىمانى

بۇ ھەموو كوردىكى حەمىيەتمەند و ۋەتەنخوا

كۆمەلى زانستى سلىمانى، كە لە سالى ۱۹۲۶ ھە بە پىشتىۋانى و يارمەتىى ۋەتەنپەرۋەرانى كورد بۇ تەنۋىرى كوردەۋارى و تەلىمى نەخۋىننەۋارەكان خەرىك بوۋە، لەم ئاخىرىدا بە فەعالىيەت و نەشتاتىكى تەۋاۋە دەستى كىرۋە بە كۆشش بۇ خزمەتكردنى مەعارىفى كوردان و لەم خزمەتەيدا تا دەرەجەپەك (ئەلخەمدولەيلا) مۇفەقق بوۋە. لە زەرفى ئەم چوار سالىدا بە ھەزاران نەخۋىننەۋار فەئى خويندن بوون و كەم و زۆر مۇتەكەى ئەزانىنمان لەسەر لاچوۋە.

يەككە لە فەعالىيەتى تازەى كۆمەل تەسبىت كردن، كرىنى مەتبەئەپەكى عەسىرى و موكەمەلە و بۇ پىكەپىننانى ئەمە ھەول و ھەنگاۋى ھاۋىشت. لەم چەنداندا لە سلىمانى ئىجتىماعىكى عومومىي عەقد و نەفتىرىكى پىتاك كىرەۋە. ھەتا ئىستا لە تەرف حەمىيەتمەندانى سلىمانىيەۋە نىزىكى چوار ھەزار پوپىيە بەخشاۋە. ئەم مەبلەغە مەغلەئەسەف بۇ ئەم مەقسەدە بەش ناكات. زاتەن خزمەت و تىكۈشىنى كۆمەلى زانستى ھەر مەخسوسى پارچە و ناۋچەپەكى كوردستان نىيە. جەمەد و فەعالىيەت بۇ سەئادەت و پەفاھى ھەموو كوردانە. قەرارى قەتەئى كۆمەل ۋەمايە ھەر ۋەختى بوۋجەى مۇساعەدەى كرد لە داخىلى ئىقتىدارىدا بە ھەموو ئەترافى كوردستاندا پەل بەھاۋىزىت.

خزمەتییه‌کەى تەعمیم بکات.

کۆمەڵەى زانستى ئەوا دەستى موعاوونەت بۆ هەموو کوردێکى هەمییەتەند
دریژ ئەکات و چاوەروانى سەخا و سەماحەتتان ئەکات. ئەو یارمەتییهى لەم
پێگایەدا دەکریت، هەم دینەن، هەم میللەتەن ئەبێت بە سەبەبى پاداشتیکی
گەرە.

پەنسی جەمعیەت

لە پۆژنامەى ژيان، ژمارە ۱۱ - ۱۷ پەمەزان ۱۳۴۴ و ۱ نیسان ۱۹۲۶ هە تەم
نووسراوە دەخوێننەوێت پێش ۴۴ سأل.

مۆدەیهکى گەرە بۆ هەموو کوردان

مەعلوومى خوێندەوارانى کیرامە، کە تا ئەمڕۆ هەموو ئارەزوو و ئەمەلمان هەسر کردووەتە
سەر بۆلاوکردنەوێ عیلم و مەعاریف. ئەوا ئیمڕۆ "شوکرمەن لایلا" بە کەمالى ئیفتیخار بێى ئەم
سەبە ئەخەینە بەرچاوى میللات. بێنا لەسەر تەشەببوساتى چەند کەسانیکى میللیەت پەرور
و تەسدىقى وەزارەتى داخلییه و موعاوونەتى گەرەى جەنابى مۆتەسەریف و موفەتیشى
نیدارى*، قەردانى پرۆگرام، نيزامنامە (جەمعیەتى زانستى کوردان) نەشر و ئیعلان دەکەین.
نومێد وایە، کە ئەم جەمعیەتە بناغەیهکى علمیمان بۆ دابەزینی و پێشوازی هەموو
میللات بکات و ئەم تەشەببوسە خەیرییه بۆ ولات و میللات بە فەئلیکى خێر و تەمەننا
ئەکەین، کە ئەم جەمعیەتە بە سایەى هەموو ئەشراف و عولەما و توجار و مۆنەوهرینهوێ بژی
و بەردار بێ.

بە نەشر و تەقدیمکردنى ئەم مۆدە خوێشە و ئەم خەبەرە بە قیمةتە (ژيان) جیەن مەسرور و
موفتەخیرە.

پرۆگرامى جەمعیەتى زانستى کوردان

ناوى جەمعیەت و مەركەزى

۱- ناوى جەمعیەت (جەمعیەتى زانستى کوردان) و مەركەزى سلیمانیه.

مەقسەدى جەمعیەت:

۲- مەقسەدى جەمعیەت تەعمیمی عیلم و مەعرفەتە لە کوردستان بەپێى ئەم وەسائیتە:

* قەردانى ئینگلیزه و ئینگلیزهکەش لاین.

ا- به نه‌شری غه‌زه‌ته و په‌سائیلی موه‌قه‌ته.

ب- ته‌رجمه و ته‌ئلیفی کتییی ته‌دریسییه و سائیره.

ج- مه‌کته‌ب گردنه‌وه و ئه‌جرائ ته‌دریسات به پۆژ و به شه‌و.

ح- به سوورته‌ی موخازهره، ئه‌هالی ته‌نویزکردن.

د- کتیب‌خانه گردنه‌وه.

ه- بۆ ئیکمالی ته‌حسیل بۆ مه‌مالیکی موته‌ره‌قییه قوتابی ناردن.

۳- جه‌معیه‌ت ئه‌حوالی ته‌ئریخییه، جوغرافییه، ئه‌تنو‌جرافییه کوردان به سوورته‌ی مه‌خسوسه ته‌دقیقی مه‌خسولی مه‌ساعی نه‌شر نه‌کات.

۴- جه‌معیه‌ت بۆ ته‌ئمنی مه‌حه‌به‌ت و مووانه‌سه‌ت له مابه‌ینی ئه‌هالی و حکومه‌تدا بۆ ته‌قوییه‌ی پووحی ئیتا‌عه‌ت به سوورته‌ی مه‌خسوسه و به واسیته و ئه‌عزایی مه‌خسوسه‌بهند و نه‌سیحه‌ت ئیجرا نه‌کات.

۵- جه‌معیه‌ت به هیچ سووره‌تیک له گه‌ل سیاسه‌تدا خه‌ریک نابێ.

م‌ع‌رووف به‌گزاه	موخامی	حاجی فه‌تاح زاهه
فائیک	په‌فیک توفیق	په‌مزی

نیزامنامه‌ی داخیلی

سوورته‌ قه‌ید و قه‌بوولی ئه‌عزا و ئیخراجات:

۱- بلا ته‌فریقی جینس و مه‌زه‌ب، هه‌موو که‌سیک به‌و شه‌رائه‌ته که له ژۆره‌وه نووسراوه ئه‌توانی به قه‌راری هه‌یه‌ته‌ی ئیداره‌ی داخیلی جه‌معیه‌ت بێ.

ا- عومری له به‌یست سا‌ل که‌متر نه‌بێ.

ب- له حو‌قووقی مه‌دنه‌یییه ساقیت نه‌بێ و ساحیب حوسنی ئه‌خلاق بێ.

۲- هیچ که‌سیک موخالیفی مه‌قاسیدی جه‌معیه‌ت خه‌ره‌که‌ت به‌کات، یاخود مانگانه و دخوولییه‌ی جه‌معیه‌ت نه‌دات یاخود خه‌ره‌که‌تیک به‌کات که له ناو ئه‌هالی وه‌ته‌ندا موخیلی شه‌ره‌ف بێ، به قه‌راری هه‌یه‌ته‌ی ئیداره له جه‌معیه‌ت نه‌رده‌کری‌ت.

سوورته‌ی ته‌شکیلی هه‌یه‌ته‌ی ئیداره و وه‌زائیفیان:

۳- جه‌معیه‌ت به واسیته‌ی هه‌یه‌ته‌ی ئیداره‌وه که له ۳ که‌متر نابێت و له حه‌وت که‌س زیاتر نابێ ئیداره نه‌کری‌ت.

۴- ھەيئەتى ئىدارە بە ئىنتىخابى ئەكسەرىيەتى مۇجتەمىيەن لە ھەيئەتى عومومى ئىنتىخاب ئەكرى.

۵- رەئىس كاتىب و مۇھاسىبىي جەمئىيەت و مەنمورىن لە ھەيئەتى ئىدارەيى ياخود لە ئەزى جەمئىيەت تەعین و ئىنتىخاب ئەكرى، وەلاكىن رەئىس ئەبى لە ھەيئەتى ئىدارە بى.

۶- ھەيئەتى ئىدارە بۇ ئىجرائى مەقاسىد، جەمئىيەت ھەرچى لازم بى ئىكات " وارىدات " و مەسارىقاتى جەمئىيەت تەسبىت ئەكات. بودجە سالى مۇستەقىل ئىجراز و تەقدىمى ھەيئەتى عومومىيە ئەكات و ھەموو سالىك ھەرچى لازىمە بكرى بۇ ئىجرائى مەقاسىد جەمئىيەت بە پاپۇرىكى مۇفەسەل عەرزى ھەيئەتى عومومىيە ئەكات.

۷- ھەيئەتى ئىدارە، وەزائىفى مەنمورىن و كەتەبە تەعین ئەكات و مۇراقەبەيان ئەكات.

وارىداتى جەمئىيەت و مەسارىقاتى:

۸- وارىداتى جەمئىيەت عىبارەتە لە دخولىيە و مانگانە ئىزاكان و عىبارەتە لە تەبەرعات و ھىيە ئىسحابى خىرات.

۹- ھەموو ئەزايەك لە حىنى دخولىدا بە پى ئىقتىدارى خۇى مەجبۇرە مەبلەغىك بە ناوى دخولىيە بەدات. ھەدى ئەسغەرى ئەم مەبلەغە پوپىيەكە. دىسان مەجبۇرە بە پى ئىقتىدارى خۇى مانگى شتىك بەدات بە جەمئىيەت.

۱۰- بۇ ئىجرائى مەقاسىد، جەمئىيەت زىاتر بۇ شتىكى تر وارىداتى جەمئىيەت سەرف ناكرى و ھەموو مەسرفىك بە ئەمر و تەسدىقى ھەيئەتى ئىدارە ئەكرىت.

۱۱- ھەيئەتى ئىدارە مەجبۇرە ئەو ھەفتەرانە كە قانۇنى جەمئىيەت ئەمرى بى ئەكات بىكرى و ئەگەر ئىجابى كرد جگە لەو ھەفتەرانە ھەفتەرى كەش بكرى.

ھەيئەتى عومومىيە:

۱۲- ھەيئەتى عومومىيە ھەموو سالىك لە ئەولى تشرىنى ئەموولدا ئىجتىماع ئەكات و وەزائىفى ھەيئەت ئەمە:

أ- وارىدات و مەسارىقاتى جەمئىيەت تەسبىت ئەكات.

ب- ئىجاب بكات پەرۇگرام تەدەيل ئەكات.

ج- ھەيئەتى ئىدارە ئەز سەرنوى ئىنتىخاب ئەكات.

د- بۇ سالى ئاينە مەساعى جەمئىيەت تەنزىم ئەكات.

۱۳- رەئىسى ھەيئەتى ئىدارە، رىئاسەتى ھەيئەتى عومومىيەش ئەكات.

١٤- رهنیسی هیئەتی ئیداره، یاخود وهکیلیک که جهمعییهت تهعینی نهکات له مهحاکم و دهوائیری حکوومهتدا جهمعییهت تهمسپل نهکات.

١٥- چه له هیئەتی ئیداره و چه له هیئەتی عومومیهیه، موزاکهره و ئیتتیخازی قهرار به نهکسهریهتی موجهتمیعین دهیی.

١٦- هیئەتی عومومیهیه عیندهملکيجاب لهسهر دهعهوتی هیئەتی ئیداره جگه له ئیجتیماعی عادی سنووری ههموو ومقتیک ئهتوانی گرد بیهتهوه، وهزائیفی خۆی به پهی ئهم پروگرامه بهجی بیهی. ٢٧ کانوونی سانی ١٩٢٦.

مهعرووف بهگزاده	موحامی	حاجی فهتاح زاده
فائیک	پهفیک توفیق	پهسزی

نهمری مهزوزونیهتی وهزارهتی داخلییه

الحکومة العراقية

وزارة الداخلية

العدد ٢٥٧١

التاریخ ٢٤ / ٢ / ١٩٢٦

سعادة متصرف لواء السليمانية المحترم

الموضوع: جمعية زانستی کوردان

بعد التحية

بالإشارة الى كتابكم المرقم ٥ - ٢٤ والمؤرخ في ١ / ٣ / ١٩٢٦ عملاً بقانون الجمعيات لسنة ١٩٢٢ يؤذن بتأسيس جمعيه (زانستی کوردستان) على أن يطبق مؤسسوها تصرفهم فيها على قانون الجمعيات وعلى المنهج المربوط ولسيادتكم الإحترام.

وزير الداخلية

صوره منه الى:

سعادة مدير الشرطة العام المحترم

المفتش الإداري في لواء السليمانية المحترم

سورهتی تهرجومهی نهمری وهزارهتی جلیلهی داخلییه

مهوزووع: جهمعییهتی زانستی کوردان

لە پاش ئىحتىرام

جەۋابى تەحرىراتقان كە بە تەئرىخى ۱/ ۲ ۱۹۲۶ بە ۵ - ۲۴ نۆمرە نووسراۋە، بە موۋجىبى قانۇنى جەمئىياتى سالى ۱۹۲۲ مەنزۇون بە دامەزاندنى جەمئىيەتى (زانستى كوردان) بە شەرتى مۇئەسسەسەكانى تەسرىفيان تەتبىقى قانۇنى جەمئىيات و پروگرامى مەپپوت بگەن. ئىتر ئىحتىرام.

ۋەزىرى داخلىيە

تەبلىغى خەزەرتى مۇئەسسەرىفى

بۇ جەنابى: پەمى ئەفەندى حاجى فەتاح، پەفوق ئەفەندى توفىق موخامى، فائىق بەگ مەعرووف بەگ

نەوا سوورەرتى تەحرىراتى و مزارەرتى جەللىلە داخلىيە ژمارە ۲۵۷۱ پۇژى ۲۴ شوبات ۱۹۲۶ لىگەل سوورەرتىكى نەو پروگرامەدا، كە تەسدىق و ئىعادە كراۋەتەۋە بە پىچراۋەيى نىزرا. بە پنى مەفادى موساعەدە فەرموۋراۋە بۇ تەئسىسى جەمئىيەتى زانستى. بىنانەن غەلەيى موۋافىقى نەو نەم و پروگرامە، ئەتوانن موياشەرت بفرمون. ئىتر ئىحتىرام.

ئەحمەد

مۇئەسسەرىفى لىۋاى سلېمانى

سوورەتلىكى بۇ زانن بۇ:

- مەعالىي و مزارەرتى داخلىيە جەللىلە
- سەعادەت مەئاب موفەتئىشى ئىدارى
- جەنابى والاي موعاون مودىرى پۇلىس

ئىجراى ئىحتىفال بە پەسمى گوشاد(جەمئىيەتى زانستى)

شەۋى شەموۋى ئاتى، كە موۋافىقى ۳ / ۲ نىسان ۱۹۲۶ ھەيئەتى مۇئەسسەسى جەمئىيەتى زانستى كوردان لە دائىرەى بەلەدىيەدا بە خەفلىيەكى پەسمى گوشادى جەمئىيەت ئىجرا دىكات. تەمەنا ئەكەين، كە ئەم ئىجتىماعە گەۋرە عىلمىيە بېيتە فاتىحەى تەرقى و سەعامتەمان و ئەم تەشەۋۋس بە ئەمىيەتەى ھەيئەتى مۇئەسسەسى جەمئىيەتى مەزكۇر تەقدىر^۱ و تەبرىك ئەكەين.

۱. پۇژنامەى ژيان.

بۇ خۇيىندەۋارنى ئىمىرۇ

ئەزىز كۆشەنى كە ۴۵ سال لىمىمى پېش لىم شارەى سلىمانىيەدا كرا و پاسا و ئىكۆشەنەكەتان خۇيىندەۋەر، بىناغەى پىگەپاندنى ئىيۈ و نەۋەى دىۋاۋۇزمانە. بۇ بىنچ دىۋاۋۇزمانە ئىم كۆمەلە و دامەزىراندنى زانستى كوردان زۆرەۋلە درا. ئىم زانستىيە نەۋەىيە، كە زۆر پۇلەى نەخۇيىندەۋارى شاگرد خەيات. بىقال.... ى زۆرىان دانىشگاھىان ئەۋاۋىرد. دىكتۇر، مەۋەندىس، مەۋەزەفى پى گەياند. بەلام ئەۋ دىمەنەى كە ھەموو پاش نىۋەپۇيەك، خۇزان بە كۆمەلە منال بە باۋەشى دايك و باۋكەۋە و بەراگردن مىنالانى سەر دىۋىكانىيان بەرەۋ زانستى نەپۇيىشتىن، چە فىلىمىكى جوانى سىنەمايىي پېشان ئەدا؟

پېشكەۋىتن، پىۋ بە تازادى دىخستە ئاۋىنەيەكى پاكى بىگەردەۋە. باۋەر پىكەن نەۋەبىنرا، كە پەككەلە يارمەتى دىرغىكەت تەنەنەت تا قوتابى (ئانەى) پۇزانەكەيان لە نەۋى خۇيان ئەكرەمە و ئەپانخستە ناۋ سىندوۋى پاشكەۋىتى زانستىيەۋە. دىسۆزى لىزەنى بەپۇيەۋەبەرىش ئەۋانم لە ۋىنەى باۋكەكى دىسۆز بەرامبەر بە كۆرە تاقانەكەى پېشان بەدەم. بارەگەى زانستى، بارەگەى پەرسىش بىۋ. چىى لى ھات؟ تۇ بىلى.

ئاساپش

لە ھەموو كوردستاندا بە چاۋ ھەندەرانەۋە ھەرگىز زۆردارى و مىۋزى نەۋەۋە. بەتايىبەتى لە كاتى شۇپشەكاندا پەترتر ئەۋەنىيى ژيان دروست بىۋە. بەلام لە ۱۹۲۷ ۋە تا ۱۹۳۰ ھىچ بىۋۆتەنەۋەيەك پىۋى ئەدا، كە شايانى باس بىت بىچكە لە ئاساپش و خۇشىي ژيان. ئەۋ خۇشىيەى، كە ھەستى نىشتىمان و گەلپەرۋەرى بىۋ ھەمىشە ۋەكۆگۈل بە نەم ھەموو يەككەۋە لە گەشەنەۋەدا بىۋ. يەككەلى، يەكسانى ئەۋەندە لە پىرەۋدا بىۋ، مۇۋ ھەبىۋ خۇيان لە خۇزانىكەدا نەبىنى و ھەموو كوردستان بە زۆرۈك.

جىۋىتیار بە زەۋى و زارەۋە، ھەرمەنەبەران بە ئىش و كارىانەۋە، بازىرگان بە كىپىن و فرۆشتەنەۋە، ھەر كەسە بە ھۈنەرى خۇيەۋە خەرىك بىۋ، تەنبا ئەۋەى بەرامبەر بە گەشتى بىۋ و ھەموو ۋەكۆيەك پەيۋەستى بىۋىن، نىشتىمان بىۋ.

گەل بە خەشەش و تىلىلى پىيى نايە سالى ۱۹۳۰، سالى پى ئاشۋوب سالى نەۋەت. سىۋاسى زۆر بۇ ئەۋانەى لە پىناۋى زانستىدا مەندىۋ بىۋ و كۆشش و بەپۇيەۋەبەردەكەى كەرىم زانستى، كەرىم بەگى سەۋىد بەگ زۆر شايانى سىۋاس و پادە.

چۇن ۶ ئەيلول رېوى دا و ئامەكانى شىخ مەجموود بۇ مەندووبى سامى و عوسبەتولئومەم

لە سەلیمانى و ئاۋ كوردەۋاریدا

ورتە ورتى بېرىرى عوسبەتولئومەم (عصبة الامم) كە لە ۱۶ ى كانوونى يەكەمى ۱۹۲۵
بېرىرى داپور كەۋتە ئاۋ ئاۋان، دەپانوت لە بەندى (۳) يەمى ئەۋ بېرىرىدا بەم چەشەنە باسى
كوردى كوردوۋە و دەلئىت:

مانە ۳

بەۋنەيەۋە، كە حكومەتى بەرىتانی دەست بەسەرداگرتوۋى (عراق)، داۋاى
لە كۆمەلى عوسبە كوردوۋە، كە كوردەكانى عىراق لە باپەت دامەزاندنى
بەپۇۋەچوونى ئاۋخۇيەنەۋە بېرىرى داۋە ھەر ھەكولىيۇنەى پەرسىيارىش
پاسپېرى كوردوۋن، داۋا ھەكولىيۇنەى.

قەسەكانى رەئىسولوزەرا مەندووبى سامى و مەلىك فەيسەلى يەكەم

ئەم بۇلە بۇلە زۇرى تەننەيەۋە دەۋترا ئەۋ ئاۋخۇيەنەى چى بى ھەر كەسە بە چەشەنەى لىكى
دەۋايەۋە، ئەم منجە منجە زۇرگەۋرە بوۋ، گەل كەۋتە جوست و جۇ و دەفتەرى كۇن دۇزىنەۋە
بە بۇنەى باسى مانە ۳ ى باسكراۋ و سېاردنى بېرىرىكەى عوسبەتولئومەم بە حكومەتى
عىراق، وئەنەى پاپۇرەكەى حكومەتى عىراق بىلاۋبەۋەۋە. ئەمەش قەسەكانى پەنەس ھەزراى
عىراق كە لە كۆمەلى نېرراۋاندا پۇزى ۲۱ كانوونى دوۋەمى ۱۹۲۶ دا دەفەرمۇيت:

بەرىنە، ئەم ۋلاتە ئازى ئەگەر مافى ئەۋانەى لەگەلمان دەژىن نەدەۋت. پۇنەستە مافى كورد
بەدەين، موزەفیان لە خۇيان بى و دەبى زامانەكەيان بە زامانكى پەسمى بزانرەت و مەنالىان لە
قوتابخانەماندا بە زامانى خۇيان بھوئەن. لەگەل ئەمەشدا پۇزى ھەموو ئاين و گەلەكانى نەۋ
عىراق دەبەت ھەكولىيۇنەى بزانرەت.

ئەم قەسەكانى سەرەۋە بە ھەموو ھەزەرەتەكاندا و لە پۇزنامەى مىرى و عىراقپەكاندا
بىلاۋكرايەۋە، كە دەبى لە كوردستاندا ھەموو موزەفیان كورد و زامانەكەيان پەسمى و خوئەنەى

قوتابخانه‌کانیان به کوردی بۆ. دیسان هەر بۆهه موخته‌مه‌دی سامی له
هروڵه‌تیه‌مادا کۆبوونه‌وه‌یه‌کی کرد و له‌م کۆبوونه‌وه‌یه‌دا مه‌لیکی عیراق فه‌یسه‌ل و بۆگومان
سه‌رۆک وه‌زیره‌کانی عیراقیش دانیه‌شتبوون، وتی:

هه‌مانه‌وێت بۆ به‌رپۆه‌بردنی عیراق به‌ ڕێگه‌ی راستدا نه‌وه و گه‌لیکی راست و
دل‌هاک پێکه‌وه‌ بنه‌ین. ده‌بێت هه‌ن به‌هه‌ن، که هه‌موو یه‌که‌ک به‌ ئایینی ئاینداری و
هه‌موو گه‌لیک به‌ گه‌له‌که‌ی سه‌رێلند بێت. چونکه کورد نابێ به‌ عه‌ره‌ب و
عه‌ره‌بیش نابێ به‌ ئه‌سویچه‌ک، ئه‌نگلیز، که به‌توان به‌ خورتنی زمانی عه‌ره‌بی و
په‌وشی عه‌ره‌بیان پێ فێر به‌کهن. پێویسته له‌ جیاتی ئه‌وه‌ی بیاکه‌ن به‌ عه‌ره‌ب
یارمه‌تیان به‌هه‌ن، که به‌ن به‌ کوردی‌کی باش و ئه‌وه‌یه‌ یه‌که‌یه‌تی ده‌ولت. بۆ ئێوه
ئه‌م هه‌سته زۆر به‌ سووده عه‌سه‌به‌توونه‌م به‌ باوه‌ر به‌کات، که عیراق ده‌توانێت به‌ی
به‌ نه‌ندامی کۆمه‌له‌که‌یان.

مه‌لیک فه‌یسه‌ل له‌ وه‌لامدا:

هه‌موو عیراقیه‌کی راست و دل‌هاک به‌رامبه‌ر به‌ عیراق ده‌بێت له‌و به‌ر و باوه‌ره‌دا
بێت بۆ به‌رزکردنه‌وه‌ی برا کورده‌کانیان.

٢٤ شوبات ١٩٢٦

له‌نده‌ن

نامه‌ی نێراو - مه‌ندوبه‌کان^١

هه‌ر له‌ مانگی شوباتی ١٩٢٧دا له‌ لایه‌ن جه‌مال بابان و سه‌یفوللا خه‌ندان و حازم شه‌مه‌دین
ئاغا و ئه‌سماعیل به‌گی په‌واندزی و مه‌مه‌د به‌گی جاف و مه‌مه‌د سألج به‌گی هه‌مه‌ عه‌لی
به‌گ، نێراوانی کورده‌وه ئه‌م نامه‌یه‌ پێشکه‌ش به‌ سه‌رۆک وه‌زیرانی عیراق کرا:

١- په‌ره‌ پێساندنی زانیاری - مه‌عاریفی کوردستان.

٢- دروستکردنی یه‌که‌پارچه‌یی به‌رپۆه‌به‌ری (وحدة إدارية کردية) به‌ لیواکانی سلێمانی و
هه‌ولێر و که‌رکووک ئارێته‌ی ناوچه‌ کورده‌کانی لیوای مووسل به‌و مه‌رجه‌ی له‌ لایه‌ن
موفتیشێکی گه‌شتی کورده‌وه به‌رپۆه‌ به‌جێت و به‌یته‌ به‌هۆی په‌یوه‌سته‌ی کوردستان و
ه‌کومه‌تی به‌غداوه‌.

٣- زۆرترکردنی پاره‌ و تفاق بۆ ولاتی کوردان

١. القضية الكردية. الدرة.

هەڵبەڵێمانێدا

نە هەموو کوردستاندا کورد بێجگە لە داوای خۆی نەهیچی ئەزانی و نە هیچیان نەبینی.
وتنە نامە بڵاویکردنەوه

نەمی مێللەتی کورد

بە دیقەتەوه گۆڕی بگرن، وجدانی ملی، روحی پێشینان و پاشینانتان خیتابتان ئەکات. داوای
تێکۆشین و تێ هەلچوونتان لێ ئەکات.

نەمی کورد

لەم عەسری مێللەیت و ئازادییەدا، لەم عەسری نوور و سەرەستییدا، تەنها هەر کوردی
بێچارە زەلیل و بێ بەش ماوەتەوه. وەتەنی کورد وەک مەالی منالێکی نابالغ بەسەر بێگانەدا
دەبەش کراوه.

مەعلومی هاوخوازە خوێندەوێستەکانمانە، لەم چەندانەدا مەهەممەیک لە بەینی حکومەتی
بەریتانیا و عێراقدا بەستراوه هەرچەندە موافقی مەقرەرپاتی (عصبة الأمم) و سائری و عودی
بەینەلدەولی ئەبوابە مەسەلە کوردستان بخرایە ئەوەڵ بەندی ئەم مەهەممەیکە فەقەت بە
کەمالی تەنەسوف و تەعەجۆبەوه ئەبینین، کە ئەمە کولییهێن ئیهمال کراوه بەپێی ئەم
مەهەممەیکە ئینتیدایی ئینگلتەرە لە عێراقدا نیهاییەتی هاتووه، کە لەو حالەدا لازە قەراری
(عصبة الأمم) لە خسووسی کوردەکانەوه حەرقییهێن تەتبیق بکری.

(بناءً علیه)، ئێمە بە پشتیوانی ئێوه هەتا ئیستا بە وەسائیلی موختەلیفە بۆ موخافەزە
حقوقی کورد لە جۆهد و موارەجەعات غافل نەبووین و هەتا ئاخیر نەفەس دەوام ئەکەین.
هەدەف و غایە کوردان تەشکیلی حکومەتێکی کوردییە لەژێر نەزارەتی (عصبة الأمم) دا. بۆ
مەشروعییەتی ئەم تەلەبە دوو نەطیلی غەیری قابیلە پەیمان بەدەستەوهیه:

١. قەراری (عصبة الأمم) سەراخەتەن ئەلی وەقتی کە ئینتیداب نیهاییەتی هات، ئەبێ بۆ
کوردەکان موافقەتی رەغائیبی خۆیان حکومەتێکیان بۆ تەشکیل بکری.

٢. بەیانێکی رەسمی موشتەرەک، کە لە پۆژی ٢٤ کانوونی ئەوێ ١٩٢٢دا لە تەرەف
حکومەتی بەریتانیا و عێراقەوه نەشرکراوه، ئەم بەیانە بەو جەهێ ئاتییه:

حکومەتی (صاحب الجلالة) بەریتانیا و حکومەتی عێراق ئیعتراف ئەکەن بە حقوقی ئەو
کوردانە لە داخلی حدودی عێراقدا ساکنن، بۆ تەشکیلی حکومەتێکی کوردییە لە داخلی ئەو
حدودەدا و حکومەتی بەریتانیا و عێراق ئومێدیان هەیه کە عەناسری موختەلیفە کورد لە

بەينى خوياندا پى ئەكەون بۇ خىسوسى حدود و شكىلى ئەو حكومتە كوردىيە و بۇ ناردنى موفاوزىنى مەشئول بۇ بەغداد، كە مزاكەرە پكەن لە بابەت مناسەباتى ئىقتىسادىيە و سياسىيەيان لەگەل حكومتى نىنگلەرە و عىراقدا.

ئەمى مىللەتى نەجىب

پاش ئەم تەفسىلاتە، نىخبارتان ئەكەين، كە پۇژى يەكشەمە ۱۰ ئۇغستۇس ۹۳۰ مەندووى سامى و پەئىس وزەراى عىراق بۇ مزاكەرەكردنى ئەم مەسئەلىە دىن بۇ سلىمانى. قەناعەتى تامەتان ھەيە كە ھەموو كوردەوارى پەك دل و يەك زىان لە تەلەپكردنى ئەم ھەقە مەشرووعەدا پەشتىوانمانن.

ئەمى كورد

تارىخ لاھەرەكانى كردۇتەو ھەرەكاتمان تەسجىل ئەكات، محافەزەى شەرەفى رابوردوو و نامووسى ئايندەمان بەمەست نەسلى حازرەوھيە. ئۆووش خۇتان و غىرەتقان.

عەزمى بابان، عەبدولقادر ھەفەد زانە، ھەمە ئاغاي عەبدورەھمان ناغا، عەزەت عوسمان پاشا، ھەمە سالىح ھەمە عەلى بەگ، شەيخ مەھمەد گولانى، عەبدورەھمان ئەھمەد پاشا، فائىق بابان، توفىق مەھمەد قەزان، رەمزى ھاجى ھەتاج.

لە پۇژنامەى ژيان ژمارە ۲۵۷ پۇژى پەنجشەمەى ۲۰ رەبەعوئەوول ۱۳۴۹ى ۱۴ ئۇغستۇس ۱۹۳۰دا ئەلەيت: تەشرىفەئىنانى ھەخامەتى وەكىلى مەندووى سامى و وەكىلى رەئىسولوزەراى عىراق بۇ كەركوك و ھەولەز و سلىمانى.

مجاھەلەى كوردان

لەسەر مزاجەعاتى موقەمادى كوردانى لىوای سلىمانى و كەركوك و ھەولەز ھەخامەتى وەكىلى مەندووى سامى و وەكىلى رەئىسولوزەراى عىراق پۇژى جومەى ۸/۸/۱۹۳۰ لە بەغدادە تەشرىفيان ھەنایە كەركوك و لەعەينى پۇژدا لە قەشەدا عەموومى لە شراف و ئەعیانى كەركوك و روتەسا گەورەكانى ئەو لىوایە كە ھەموو كوردن كۆيان كوردەو، لە دواى بەستنى كۆمەلەكە رەئىسولوزەرا ھەلسا ئەو بەیانەى، كە ھەموو كوردەك خويىندوويەتەو و لەپەشا نەشر كراپووھو، كە گوايا حكومتى عىراق قەرارى داوہ بۇ كوردەكان موقەرەپاتى (عصبة الأمم) تەتبىق بكات خويىندەو و لە عەقبى ئەوھو ھەخامەتى مەندووى سامى ھەلسا و نوتقى خويىندەو و تەئەدى بەیانەكەى حكومتى عىراقى كرد و ھەمووى ئۆمەش لەگەل عىراقدا موقەھىدىن بۇ تەتبىقى موقەرەپاتى (عصبة الأمم)، لە دواى ئەمانە عەبدوللا سافى ئەفەندى

حقوقی هه‌سا و گوتی:

لەم بەیانە زۆر مۆتەشەکیڕین، زاتەن ئەم لیوایە عیبارەتە لە تورک و عەرەب یەعنی
هه‌وسەکه‌ی سەد هه‌زار لەم دوو عونسەرەبە و ئێمە عێراقین و لە وەحدمتی عێراقا جیا نابینەوه
و مستەفای برایشی عەینەن تەئیدی قسەکه‌ی کاکی کردەوه.

بەلام ئیتر لە حازیرۆن و لەو هه‌موو قەڵەبالغە غەیری فارس ئاغای بەیات نەبی، که
پیاویکی عەرەبە و شیخ محەمەد حەبیب ئەفەندی تالەبانی نەبی، که چونکە قازی و مەمورە
و مەجبورە، که سێکی تر تەئیدی نەکردنەوه و هەتا چونکە قسەکانی عەبدوللا سافی ئەفەندی
هه‌مووی عیبارەت بوو لە بەیاناتیکی غەیرە حەقیقی و بەناشکرا مەوجودیکی ئەکسەرییه‌ی
کوردی پەنهان کرد. وەتەنەرۆر و جوانمەردی غەمووری کورد محەمەد بەگ جاف مەندوویی
پیشووی کەرکوک هه‌سا یە سەرپێ و بە هیمەتیکی مەردانەوه و بەدەنگی بەرز فەرمووی
لیوای کەرکوک ئەکسەرییه‌ی عەزیمە کوردن یەعنی لە ۱۵۰ هه‌زار ۱۲۰ هه‌زاری کوردیکی
خالسە، ئەنجا ئەگەر بەزیادەوه حسابی بکەین ئەوی تری ئەنجا تورک و عەرەب و ئەم قسەیه‌ی
منیش مەعلوومی جیهانە و بە ئیحصائیات مەعلووم و ئاشکرا یە فەرمووی بەندە، لێرەدا
تەمسلی عەشیرەتیکی زۆر گەورە وەک جاف ئەکەم، غەیری نەمیش پوئەسای داوودە و زەنگنە
جەباری، شوان و سائیرە ی روئەسای کوردان لەم مەجلیسەدا حازرین بەندەیان تەوکیل کردووه،
که بەناوی عموومە عەرزتان بکەم، که ئەم کوردانە بەیەک و جووود و یەک زوبان داوای تەبئیی
مقەرپاتی (عصبة الأمم) ئەکەن: (ئەمە حەقمانە و ئەم حەقمان ئەوی و هەتا ئاخیری
تەعقیبی ئەکەین). لە داوی ئەمە عەبدوللا سافی بەگ قەه‌وورانە، که خیاڵی ناداب و
ئێجتماعیات و هه‌سا، گوتی: ئەم زاتە بەناوی کێوه قسە ئەکات. جاف عائییدی سلێمانییه‌.
هه‌مووی دوو سەلە پەبێ کەرکوک کراوه، با بچێتە سلێمانی داوای حەقی خۆی بکات. لەسەر
ئەوه محەمەد جافیش هه‌سا و جوابی داوه: من بەناوی ۱۵۰ هه‌زار جافەوه قسە ئەکەم من
کوردیم و بە کوردی ئەژیم و بە کوردی نەمرم. ئەم مەملەکەتە هی کوردە لەبەرئەوه هه‌موو
کوردێک هەقی ئەوی هەیه لە مەملەکەتی کورداندا بەناشکرا تەلەبی حقوقی میلەت و
وەتەنەکه‌ی بکا. وه حەقیقەتەن خۆینی کوردایەتی بەناشکرا لە دەمارەکانیا بە شێدەتەوه
چەولانی کرد. لەو ئەسنایەدا جەغفەر پاشا هه‌سا و پووی کرەبە محەمەد جاف گوتی: بە
شەرفی حکوومەت و خۆم تەئمینت ئەکەم که بەتەواوی مقەرپاتی (عصبة الأمم) تان بۆ تەتبیق
ئەکړێ و ئەم لیوایش ئیستیفادە ی لێ ئەکات و محەمەد جافیش لە جوابیدا وتی: سا باشە
تەشەکورتان ئەکەم. لەو ئەسنایەدا چەنابی سەید ئەحمەد ئەفەندی خائەقا و سەید محەمەد
ئەفەندی جەباری و سائیری پوئەسا موختەرەمەکانی کورد عەلەنەن هه‌سا تەئیدی محەمەد

بەگى جاف و حقوقى كوردىيان داوا كرىمە و بەم نەوعە مناقەشەكە دوايىيى ھات و كۆمەلەكە
بلاو بوونەمە.

ھەولئىز

پۇژى ۱۹۳۰/۸/۹ لە كەركووكەمە تەشريفىيان بىرە ھەولئىز لەوئىش لە سەعات بەي
ئىنگلىزىدا لە سەرا لە مەقامى مۆتەسەپىدا (من خۆم - نووسەر) لە ھەولئىز بووم. لە نادى
(يانە) فەرمانبەران كۆپوونەمە كرا و لە دواى ئەم باسەدا بىنراوھەكانى ئىمەش ئەمۆئىنەمە.

ئەشراف و پوئەساي عەشايرەكان كۆپوونەمە. (رئىس الوزراء) ئەو بەيانا تەي، كە لە
كەركووكەش خۆئىندىبوو، ديسان خۆئىندىمە و فەخامەتى مەندووى سامىش ھەلسا و
نوتقەكى خۆئىندىمە لە دواى ئەمانە جەنابى محمد ئەفەندى ئەعيان و ھەتەنەرەرى غەيورى
كورد ھەلسا فەرمووى: لە پىش ئەمەدا قەسە بەگىن ئىجاب ئەكات روئەساي عەشايرە فەكرى
خۆيان بەيان بەگەن چونكە ئەوانىش مەزىتەيان تەقدىم كەردووە. مەندووى سامى فەرمووى
باشە. لەسەر ئەو روئەساكان گوتيان بە عموومى جەنابى خەدر بەگى ئەمحمد پاشاي لە
روئەساي دزەبەمان كەردووە بە ھەمكىل، مووما ئىلەبەي ھەلسا و گوتى: ئىمە ھەموو عەشايرە
مۆتەفەقەن تەئەدى مەتالىبى ئەھالىيى سەلىمانى ئەكەين. ئىمە لەمگەل سەلىمانىدا ئەزىن و
ئەمرىن، يەكئەين. ئىستەحرام ئەكەين ئەم ۳ لىوايە كەركووك، سەلىمانى، ھەولئىز، نابى لە يەك
جيا بگەرنەمە. ھەرچى بە سەلىمانى بەرئى ئىمەش ئىستەفادەي لى بەگەين، لە دواى ئەمە جەنابى
ئەعيان ئەمحمد بەگ^۱ ھەلسا فەرمووى ئىمە كەردىن و حقوقى خۆمان ئەوئى. بەندە چەند
سائە لە خەزمەتى حكوومەتام و تى گەشتووم، كە كورد بە عموومى لەسەر حقوقى خۆي
ئىسدار ئەكات و ئەم حەقە بە قەرارى (عصبة الأمم) دامەزراوە پىويستە بەماندەرتى (و لەسەر
ئەعتىراز و تەئەسسىرى جەغفەر پاشا) خەتابەن بە جەغفەر پاشاي گوت: پاشا تۆ بۆ عەربەكان
بەنجىنەت دانا، ئىمەش ھەقمەنە لە پىي ئەم ھەقە مىللىيەمانا رووحى خۆمان فەيدا كەين، كەس
حەقى عەتابى نەيە و قەرارى (عصبة الأمم) ئەمەيە: لوغەتى كوردى پەسىمى بى. ئىمە بۆ ئەم
ھەقە موسسەپىن و لە پاش ئەم گەفتوگۆيانە ئىسماعىل بەگى رەواندەزى ھەلسا گوتى پاشا ئىمە لەم
قەسە پى و ھووچانە تىز بووین. بەحسى مۆستەقبەل ئەكەن، مۆستەقبەل ھەم سۆبەيىنى و ھەم
دە سالى و ھەتا ئاخىرى ھەر مۆستەقبەل، ئىمە حالەن تەتبىقى قەرارى (عصبة الأمم) مان
ئەوئى وە فەورەن ئەبى لىواي دەوك تەشكىل بەكەن. مىللەت بە ئارەزووىكى قەتەي داواي ئەم
تەلەبە ئەكات. لە پاشان مەعرووف بەگ جىاوك ھەلسا و گوتى واپزانم جەنابى فەخامەت

۱. ئەو پىش مۆتەسەپىي ھەولئىز و سەلىمانى بو.

مەناب وەكیلى موعتەمەدى سامى ئەغەرموۋىت دوو قىسە بىكەم. بەندە غەرزىك و سونالۆكەم ھەيە. ئەو بەيەنەى جەغفەر پاشا خوۋىندىيەو دوو شتى تى گەيشتم، ۱. ئەلەبى وھەمەتى غىزاقى، كورد و غەرەب ۲. غەدەم تەئىدى حقوقى كوردان بە مەنەيەكى خاس لە مەھەنە.

لە پەش جەوابداندا جەنابى مەندوۋى سامى فەرموۋى، كە بەغزى مەخافىل وا زەن ئەكەن، كە ئىمە تەشۋىقى بەغزى كەس ئەكەين و ئەگەر كەسەك وا بى و بىتە (دار الإعتقاد) و لە دواپیدا لە خوۋىەو قىسەبەكى واى كوردبى، رەدى ئەكەينەو. ئىمە لەگەل حكوومەتى غىزاقى يەكەين.

بەندە لەسەر ئەم فەرموۋىيە ئەلەيم، ئەبى فەخامەت پەنا و جەغفەر پاشا چاك بزانن، كە بەندە كوردەم و ھەموو وەكو من تەبىئى ھېچ تەئسىرىك نەيە. مەللەتى كورد بە سائقى و جەدەنى قىسە و ئىدىئەى حقوق ئەكات.

بەللى زۆر دەفە بەغزى كەس و بەغزى لە كوردەكان و كە تا ئىستا لە مەوقىيە گەورەدان، بەمەنيان ئەگوت: ئۆو بە پەنجەى ئەجەبى ئەم تەلەبە ئەكەن.

مەندوۋى سامى پرسى: ئەجەبى كىيە؟

ئەجەبى يەنى ئۆو، ئىنگىز. كە دەلەلم ئەوۋە پارسال ئەم جەمال بابانە، كە دانىشتوۋە و ھەزىرە بە مەزىتە ئىدەى حقوقى مەللەى كوردبو، ديسان بەم تەحرە ئىتقەھاميان كورد.

بەينەو سەر حقوقەمان: جەنابى فەخامەت مەناب، وەكیلى مەندوۋى سامى چاك ئەيزانى، كە حكوومەتى بەرىتانىا بە شەرفى تەغەۋدى كوردبو، كە مەقەرپراتى (عصبة الأمم) تەتبىق بەكات، ئىستا ھەموو كوردەك مونتەزىر و ئەمەنە كە جەغفەر پاشا لەباتى ئەو كاغەزەى لە جەنناكەى دەرى ئەھىنى. مەقەرپراتى (عصبة الأمم) ئەگەل خوۋا بەئەنابە و ەلەنەن بەخوۋىندەيەو، كە ھەموو كەسەك تى بگەيشتەيە (مع ما فيه) بەندە بە نەزەرىكى حقوقى خوۋىندەو مەتەو و جەمال بابان و جەغفەر پاشايش ئەيزانن، كە من حقوقەم (لەسەر ئەمە جەغفەر پاشا و مەندوۋى سامى و موفەتیشى ئىدارى دەستيان كورد بە سركە سرك و موفەتیشى ئىدارى چوۋە دەروە)، مەقەرپراتى (عصبة الأمم) چىيە؟ ۱. ئەبى مەئمورەكانى كوردستان لە عونسورى كوردى بن. ۲. لوغەتى كوردى رەسمى بن. لەم ئەسنايە موفەتیشى ئىدارى گەراپەو و لەناو فایلىكا مەقەرپراتى (عصبة الأمم) تەسلىمى مەندوۋى سامى كورد. ئەویش فەرموۋى ئەمە مەقەرپراتى (عصبة الأمم).

(ملاحظه): (لەپەش ئەمەدا جەغفەر پاشا موسىرەن ئەگوت ناللى مەئمورەكانى كورد لە عونسورى كوردبن. ئەللى ھەر كوردى بزانن). مەندوۋى سامى خوۋىندەيەو و تەرجەمە كرا و مەعلووم بو، كە مەنەكە ئەللى ئەبى مەئمورەكان لە عونسورى كورد بن.

لەسەر ئەمە ئەحمەد ئەفەندی ھەلسا فەرمووی ئەمە تەئوێل و تەفسیر قەبۆل ناکات چونکە سەریحە و مەعلوومە. لەو وەقتەدا جەعفەر پاشا نەختیەک شلەزا و مەوزووعیان گۆژی. فەقەت جیاوک ئەوامی کرد گوتی بە مەندووپی سامی، وا ئەزانم فەقەرەئە ئەخیری قەراری (عصبە الأمم) ئەلئە: "ئەگەر تەبەدیلێک لە حکوومەتی عێراق بوو ئەبێ حوکمیکی زاتی بە گۆڕەئە روغائەبیان بدری بە کوردەکان". مەندووپی سامی فەرمووی دوێنێ ئەم قەسەم لە کەرکوکیش بێست، مادەپەکی وا نییە جیاوک جوابی داوەوە لە نێھاپەتی لانیحەئە ھەینەتی (عصبە الأمم) لە سەتری ئەخیری ئەم مادەپە مەوجودە، بەندە تەقدیم کردووە و مەنزوری عالیشان بووە. مەندووپی سامی: ئەو لانیحە قەراری (عصبە الأمم) نییە.

جیاوک: بەلێ ئەم لانیحەپە لە تەرەفی (عصبە الأمم)وە تەسەدق کراوە و بڵاو کراوەتەوە و شکلی قەراری وەرگرتووە.

لەدوای ئەمە جیاوک ھاتە سەر ئەسلی مەوزووع گوتی: وەکو عەرزەم کرد بەیاننامەکی جەعفەر پاشا دوو شتی تیاپە: ١. ئیتحادی کورد و عەرەب. جەعفەر پاشا چاک ئەزانێ ئێمە لە گەلی عەرەب مومکین نییە بە سوورەتی تەوحید (جیاوک پەنجەکانی خستە ناو یەکتەر) گوتی بەم سوورەتە بژین، فەقەت بە سوورەتیکی (ئینجا ئەم جارە پەنجەکانی جووت کرد)، گوتی: قابیلە بەم نەوعە وەکو ئۆستریا و مەجرستان بژین. وە ھەموو کەسێک ئەمە ئیدراک کردووە میلەت لە حاڵی ئینتیپاھدایە. لەپاش ئەمە جەریدەکانی بەغدا ھاوار ئەکەن ئەلێن ئێمە عەرەبین و حکوومەتمان عەرەبە، ئەبێ کوردەکان وەکو ئەرمەنییەکان لێ بکەین، ئیتر مومکین نییە پێکەوێ بژین. لەسەر ئەمە جەعفەر پاشا بە تەھەورەو گوتی من قەسەت نادەم و ھەقەت نییە ناوی عەرەب بێنی.

جیاوک: پاشا من قەسەم لە مەندووپی سامی ساندووە بەندەمیش بەقەدەر تۆ عەرەبەکان تەقدیس ئەکەم فەقەت کوردەم و کورد ھەقی خۆی ئەوی.

وا دیارە ئەم جەریدانە بەرپەزای حکوومەت ئەنوسن. ئیلا ئەبوابە تەعتیل بکرانایە.

بێنەوێ سەر مادەئە دووم: تەناقوزێکی زاھیری لە قەسەئە جەعفەر پاشادا ھەیە، چونکە لە جەھەتێکەو ئەلئە حکوومەت مەشقوولی قانونێکە بۆ تەئەمینێ حقووقی کوردان، لە جەھەتێکەو ئەلئەت بۆ ئەم حقووقە، موغاییری ئسوولە مادەپەک داخڵی مەھەمەکە بکەیت، کە ئەو مادەپە بە قانونێکی خاس حقووقی کوردەکان تەئەمین پکات لەمەدا مانع چیبە؟

خولاسە ھەموو کوردێک مونتەزیری تەتبیقی قەراری (عصبە الأمم). بەم نەوعە خیتامی بەیاننامە جیاوک ھات و حازیروون بە عموومی بێ ئیستیسا فەرموودە جیاوکیان تەئید کرد و مەجلیسەکە دوایی ھات و بڵاویونەو.

له کاتی هاتنی مەندوویی سامی و جەعفەر پاشادا، من خۆم له هەولێر بووم، که گەشتنە کەرکوکیان بیسترا، له هەولێر ئهو پێویستییهی بەباشی زانرا، کرا.

ئیسماعیل بەگی رهواندزی و مەعروف جباروک لەگەڵ هەموو سەرۆک عەشایرەکاندا، که لەسەر فەرمانی مۆتەسەرێف حەمید سەرێسەر له هەموو ناوچهکانی لیواو بەنگ کرابوون و ئێمە مامانیش له مالی حاجی سەعید ئاغا کۆ بوونەوهیهک کرا. بەتهواری باوهر و پهیمان یەکیدگیر بوو.

گەشتنە هەولێر، سەعات ۳ پاش نیوه پۆ یانەئێ فەرمانبەرانی ئاماده کرا، له کۆبوونەوهدا، پیاوه بەناوایانگەکانی شار و مەمورانی وه ئهو کهسانەئێ خۆیان هاتبوون، له لایەکی ترهوه سەرۆک عەشایر جێگای خۆیان گرت. بەلام دەرگا بەهەموو یەکیەک کرابوووه.

ئێمە رهشید مفتیخان نارد بۆ ناو شار نێزیکهئێ ۲۰ پیاوی بلۆکێرمهوه و بلۆیان کردهوه، که له یانه ئاهەنگ و بەزمه. ئیتر نێزیکه له ناو ئاوابی نهما.

ئهو دیوی یانه بهورد و درشت تەنرا.

وهکو خۆنێرایهوه گوفتوگۆ دامەزرا، بێجگه لهوانهئێ که له (ژیان)دا پیشانیدا زۆر شتی تر پووێ دا. یەکیکیان ئهوه بوو شیخ محەمەد ئاغای وه لاش له لایەن حکوومهتوه ۲۰۰ روپیهی بهناوای شەبانه بییهوه وهرتەگرت. له جەعفەر پاشا و محەموود پاشا چوهه پێشوه وتی: بۆچی سەری خۆتان ئەیه شینن، کورد چهکداره. به خووشی یان ناخووشی مافی خوێ هەر ئەستێنێ. (چه پله نێزیکهئێ به نهقیقه) بیستم که مانگانەکیان بپری.

بهناوای خووشهاتنهوه قوتابی سروودی (ئهئێ کوردینه ئهئێ مەردینه)یان ئهوت و مهدهحت موبارەک مامۆستایان کهمانچهئێ لەگەڵ لێ ئهوان، مۆتەسەرێف حەمید سەرێسەر تووپی بوو، ناردی وتی: پێویست نییه، وای زانی کهمانچهکه پێویست نییه. دای نا و خوێ هاو دهنگیی کردن ئههجاره زۆر به بهرزتر دهنگیان ههلبێی.

جەلال سائب ئینگیزی و عەربیهههئێ ئهگۆپی به کوردی، خدری ئەحمەد پاشا پێی وت (جەلال ئەفەندی کهلیمههه کهم پلێت گوللهئێ کورد تۆلەت لێ ئەستێنێ).

له ئهو کۆبوونەوه مەزنههه بهیهک دهنگ هاوار ئەکرا (مەردن و ژیا نمان لەگەڵ سلێمانیهه، داوای ماف دهکەین).

کەس نهپهزانئێ که ئهم چهتاووپروه هەر پووێ خۆمان ئهگۆتەوه و له نهزانینئێ کورد و عەرب جێگا بۆ ئینگلیز خووش ئەکات و خوێ سەرداره به پێشپهتان ئەلێن: "مانگایان کرد به چاوهش ناخوپی بۆ خوێ دروست کرد." جا سوودی سەرداری ئینگلیز بۆ ئێمە قازانجهههئێ بۆ

خوئی و چهرمه سهریش بۆ کورد و عهرب.

که گهیشینه سلیمانی هه موو قوتابی و دانیشوان لهسر شهقامه که له بهردمی ئۆتۆمۆبیلکه که یاندا پاکشان و ماوهیان نهدا بچنه ناو شار تا (وهعدی شهرمفیان دا).

سلیمانی

له دواى تهواویوونی مونا قهشه و موحاههدهی ههولێر، وهکیلی فهخامهتی مهندوب و وهکیلی رهئیسولوزمرا و ههیتتهکه پوهو سلیمانی تهشریفیان هینا.

١٠/٨/١٩٣٠ له سهعات ٣ کوردیدا که میعادى هاتنیان بوو عموم پونهسای نهواتیر و مهنمووران و عولهما و سادات و ئهشراف و روتسای ههشایر و بیلعموم له سلیمانیدا هازربوون. چون بهپیریوه له جادهی دهباخانه لهو رهشمالانهدا، که بهلهدیه ههلی دابوو، دانیشتن. غهیری ئهمانیش تاخمیک عهسکهری جیش، دوور له ئههالییهکه وهستابوون کهشافهی مهکتب، قوتابی مهکتبهکان، بیلعموم ئههالیی شار، هه موو تهبعیهکی هازر بوو، دووکان و بازار چۆل کرا و قیسمی ژنانیش له دهباخانهوه ههتا قاپیی سهرای حکوومهت کۆمهل کۆمهل وهستابوون.

فهخامهتی مهندوبی سامی و ههیتتهکه له سهعات دووی عهربیدا مواسلهتی چهچهمال و لهویش هه موو ئههالی و پوهتسای عهشیرهتی ههههههههه لهسر جاده وهستابوون و که تهشریفیان گهیشه ئهوی، هه موو به نهنگی بهرز هاواریان کرد و داواى حقوقی کوردایهتییان کردبوو. له دواى دوو س ئهقیقه ئهستراحت له چهچهمالهوه حهرکهتیان کرد و زاتهن سهعادهتی موتهسهریف و موتهتیشی پۆلیس و مودیری پۆلیس به ئۆتۆمۆبیل له بهیانیهوه بهرهو پیریان پۆشتبوون، له سهعات چوار و نهوی کوردیدا گهیشته سهرجادهی دهباخانه له دواى ئهوهی لهلایهن عهسکهرکهوه به سهلام بهخێرهاتنیان کرا، هاته بهردمی ئهوه عهشاماته زۆره که بێ و حیساب راههستابوون، که له ئۆتۆمۆبیلهکه دابهزین بهگرهتی نهست کرا به چهپهلێدان و ههر بۆی کورد و کوردستان و بهگرتنک هاوار ئهکرا که بهقتهی تهشکیلی حکوومهتی کوردیمان ئهوی و لهو وهقتهدا قوتابییهکی مهکتب به جلی کهشافهوه هاته بهردمیان و خیتاب به مهندوبی سامی نوتقێکی ئینگلیزی خوێندهوه که له خوارهوه دهرج کرا و نوتقهکه به چهپهلێدان و به ههر بۆی حکوومهتی بهریتانی و کوردستان و ههر بۆی فهخامهتی مهندوبی سامی مقابله کرا، له دواى ئهمانه به ئۆتۆمۆبیل هاتنه ناو شارهوه^١.

١. له ههولێر باویو که ئن و بهاو لهسر پێگای ئۆتۆمۆبیله که یان پاکشان تا به شهرمفی بهریتانی سویندی نهخواردوه، که هوکمی زاتی ئهدری بهکورد، پێگا نهراون بۆ ناو شار. (نووهر)

له پێگا له ههموو نوقتهیهكدا، ژنهكان له كۆلان و سهريانهمه هاواریان نهکرد: ههڕهژی كورد و كوردستان و حكومهتی كوردیهیهمان ئهوی. وهكیلی رهئیسولوزهره و وهزیری داخڵیه له مائی متهسهرپف و وهزیری عهدهلییه له مائی بابان عهز می بگ میوان بوون. ئهه قهلههاله ههتا ئهوارئ لهیهڕ بهرکی سهرا و جادهكان مایهوه و موتهمادی هاواریان نهکرد: حقووقی موتهمهسهی خۆمان ئهوی. ئهه پۆزه وا دهوامی کرد. ههڕ شهو تهتریبهات کرا بۆ موزاکهره، تهزکهره نووسرا به شوێن ئهشراف و پوهنهای عهشایرهكان. سوپههینی سهعات دووی كوردی ههموو لایهك له مقامی موتهسههریفیدا كۆپهونهوه، دیسان بازار داخرا و ئهههالی رووی کرده بهرهمی سهرای حكومهتی. تهلهبهی مهكتهب و ههموو ئههالی له حالئیکی مونتهزهدها وهستاوهون، كه فهخامهتی مهندوویی سامی و ههیهتهكه تهشریقیان هینایه سهرا لهبهردهمی تیلفانهدا بهگرتێك چوونه بهردهمی ئۆتۆمۆبیلهكهی مهندوویی سامی و ههركهسه بهستهگولێکی بهدهستهوه بوو خستهی ئۆتۆمۆبیلهكهیوه و بهگرتێك هاواریان کرد حقووقی میللیهیهمان ئهوی و ئههئ حكومهتی فهخیمهی بهریتانیا بۆمان تهمنین بکات.

حاسلئ بهم نهوعه داخلی سهراپوون و چوونه مقامی موتهسههریفی و لهویدا ههموو لایهك كۆپهونهوه. ئهههل جار له تهرف رهئیسولوزهرهوه ئهه بهیانهی كه له پێشا له چهڕیدهكان نههرکراپوو خوێنرایهوه. له دواي ئهوه فهخامهتی مهندوویی سامیش ههلسا ئهه بهیانهی، كه له كهركوك و ههولێر دابوواریان، عهینهن خوێندیهوه. له خیتامی ئههانهدا.

چهناپی حهمه ئاغای عهدهرههمان ئاغا ههلسا و فهرمووی: جهماعهتی حازره كه تهمسلی ههموو ئهشراف، سادات، عولهه و عهشایری لپوای سلیمانی و قسمنێك له لپوای كهركوك ئهكات به عموومی رهزمی ئهفهندیپان تهوکیل کردوه، كه جوابی بهیانانی فهخامهتی مهندوویی سامی و رهئیسولوزهره بدهاتهوه و تهلههی حقووقی میللیهیهمان بکات.

له دواي ئههانه رهزمی ئهفهندی ههلسا و وتی:

بهناوی عموومی روئهسای عهشایر و ئهشرافی كوردیهوه، عهز می بهخهزهاتنتان ئهكهه. میللهمی كورد تهشریف هینانتان بۆ حهیاتی خوهریهت و موستهقهلی خۆیان به فائێکی عید عهه ئهكات. بهیانانی رهئیسولوزهره و مهندوویی سامی كولییهن موخالیفی مقههراتی (عصبه الأمم) و ئیعتیرافاتی فهخیمهی بهریتانیا و عێراقه. له پێش ههموو شتیكا ئههئ ئیعتای حقووقی مقهدهسه و ئیستیقلاالی كوردان بهی به سهبهی ئیتحادی عونسری كورد و عهههه. لای فهخامهتتان مهعلومه كه كوردهكانی كوردستانی جنوویی، له تهسنای حههه عموومییهوه تا ئهههه بۆ تهمنینی خوهریهت و ئیستیقلاالی خۆیان له سهعی دوانهكهوتوون و بۆ

ئەم غايە موقەددەسە دائىمەن ئىلتىجايان بە معاومەتى مەشفقەى ھۆكۈمەتى فەخىمەى ئىنگلىز كوردووم (مع الأسف) تا ئەمىرۇ ئائىلى ئەماليان نەپوون گەرچى لەم خسوسە گەلى معاوعىدىشان درا وبە (عصبة الأمم) یش ئەم معاوعىدانە تەئىد كرا لاكىن تا ئەمىرۇ ھىچپانمان بۇ تەتبىق نەكرا.

مەلۇومى فەخامەتتەنە، ئەھل معاھەدى ھۆكۈمەتى عىراق و ئىنگلىز لە تارىخى ۱۰ تىرىن ئەھل ۹۲۲ دا تەسدىق كراوہ ولە پاش ۷۴ پۇژ لە تارىخى ۹۲۲ بۇ تەشەكۈلى ھۆكۈمەتۈكى كوردىيە لە بەينى ھۆكۈمەتى فەخىمەى بەرىتانىا و عىراقدا ئەم بەيانە نەش و ئىعلان كراوۈ.

مادام ئەسلەن (عصبة الأمم) ئىنتىدائى عىراقى داوہ بەئىنگلىز و لە قەرارى ئەم ئىنتىدائەدا گوتوويەتى ھىچ وەختك سالى بى ئىستىقلالى ئەدرىتى ولە عەينى ۋەقتدا لازمە ھۆكۈمەتۈكىش بۇ كوردەكان تەشكىل بكى. ھوقۇقەن و لازم بوو، كە لە پەش تەنزىمى معاھەدى تازەى ئىنگلىز و عىراقدا - كە تەئىدى قەرارى (عصبة الأمم) و ئىستىقلالى ھۆكۈمەتى عىراق ئەكات - ھۆكۈمەتۈكىش بۇ كورد بە سەراحت بەرايە مەتنى ئەم معاھە تازەيەو.

لەمەشدا زەرىە لە ھۆكۈمەتى كوردەكان درا.

لاى فەخامەتتەن مەلۇومە كە ھۆكۈمەتى عىراق كوردەكانى بە قەۋمى تۆپ و تەفەنگ ئىستىلا نەكردوۈ، لە عوقبى مۇتارەكەدا كوردەكان بەو شەرتە خۇيان خستە ھەلقەى رابىتەى ئىنگلىز، كە ھۆكۈمەتۈكى كوردىيەى مۇستەقىلمان بۇ تەشكىل بكى و لەسەر ئەمە ئىتتىفاق واقع بوو.

كەوابو لازمە چۇن عەرەبەكان لە قەرارى ئىنتىدائى (عصبة الأمم) مۇستەفید كراون، كوردەكانىش مۇستەفید بكىن، كە تەلەبى ھەموو كوردەكان (تەشكىلى ھۆكۈمەتۈكى كوردىيەى لەئۇر ئىنتىدائى ھۆكۈمەتى فەخىمەدا).

(رئيس الوزراء): من لەو بەياناتە زىاتر، كە لە پەشا بۇم خۇندەنەو سەلاھىەتم نىيە بە سوورەتى رەسمى گەتوگۇيەك بكەم. وا فەخامەتى مەندووب قەستەن لەگەلا ئەكات. لەسەر ئەمە فەخامەتى مەندووبى سامى ھەلسا و ئەم بەيانەى دا:

لە خوتەى رەمى ئەفەندە نوقتەى مۇھىم ھەيە. ۱- بەيانى ۱۹۲۲. ۲- مەپەرپاتى (عصبة الأمم).

بەيانى ۹۲۲ ھەروەك (رئيس الوزراء) وتى خۇى لە تەرفى ھۆكۈمەتى بەرىتانىاۋە جواب

دراوه تهوه له م ئاندا حمز ناکم له سر هم مه زووعه مونا قه شه بگم.

دوه هم: مفره پراتی (عصبة الأمم) به لای منه وه (توصيات عصبة الأمم) ته تېق کراوه و من موته سېفم نگه ر هم ته وسپانه شکړا بېت. فهقت ته قدری ته فیز و عدم ته فیزی هم مفره پراته به دست (عصبة الأمم) خو ته. حکومتی به ریتانیا و عیراق هر دو لا سعی نه که ی ب ته فیزی مفره پراتی (عصبة الأمم). (عصبة الأمم) نه که ی بینی مفره پراته که ته تېق نه کراوه، موداخله نکات.

وه گوتی به عزتی کمس موجه عتیان کردوه به (عصبة الأمم)، وه جوابیان و هر گرتو ته وه، که به ته وسوتی حکومتی مونته دمه وه ته بی موجه عات بکری و ئیستا که عینی موجه عات به من کراوه. من هم خسوسه موفه سلان له گمل حکومتی عیراقا موزاکره نه که م، له قسانه کمس واتئ نکات که مقصدی من مانع هئانه پیشه وه به ب موجه عاتی خه لقی. هه مو که سی سهریه ست له موجه عات کردن.

فهقت لازمه متالیب ته سرح و به تفسیل بیان بکریت، ته شکلی حکومتیک لیره دا موشکله. وا نه زانم آیا قابله کوردستان هم حکومت ته بتوانیت رابگریت؟

نهمه ی بزانه رمزی نه فندی تمسلی سائیری کوردستان نکات یان هر سلیمانی؟
پرمزی نه فندی: مه زی ته ی هه لیر معلومتانه زاته نه له ی به خوشتانیان و توه، که ره نیان له گمل خه لقی سلیمانی، قسمیک له عشا یری که رکوک و له م مه جلیسه دا حازرن. نه وانیش هر له گمل ئیمه دان و مه زی ته ی عمومی عشا یری که رکوک ته قدیم نه که م و موه سیلی هه لیریش لیره دا حازره.

مهندوب: چوینه هه لیر و که رکوک، له ویش موه سیلی کوردان کویوینه وه عینه نه مونا قه شه کرا. فهقت کهس ئیزهاری جیا بونه وه نه کرد، ته نیا سلیمانی ته له ی ئیفتیراق نکات.

رمزی نه فندی: جوابه کی سهره وه ی تکرار کردوه و وتی هم دوه له ژیر ته زیق و ته سرا بوون له بهر ته وه حیاتی حقیقی به ی خو یان ئیزه ار نه کردوه، هم به فرمون بینه ئیره نه وسه معلومتان ته بی، که ئیمه ته نکید نه کهینه وه و کوردستان هه مو ی له عینی فکر دایه و یه هه م ته عقیب نکات، که ئیستقلالی ته ی کوردستانه.

مهندوبی سامی: که واپو لازمه هه مو لایه متالیبی خو یان به سراجت و به تفسیل ب (عصبة الأمم) به یان بکن. کورده کان چ نه وه حکومتیکان نه ی، مه لکی یا جمهور ی؟ پارلمانت، (رئیس الوزراء) و (مجلس الوزراء) یان ته بی یان نا؟ آیا فیکریان به رامهر به مه لیک فهسل گزیه یان نا؟ وه آیا نه یانه ی هر نه وه مه سالحکی حکومتی و گورمگ

و مەكۆس، ئەشغالى عامە پۇلىس، سىحە و ەسكەريان بېيىت؟ ۋە ئايا مناسەبەت و ەلانىقى
حكومتەكە ۋا تەشكىل ئەكرىت چى ئەبى لىگەل بەرىتانىا؟

رەمى ئەفەندى، ەلسا خىتاب بە مەندوۋى سامى گوتى:

فەخامەتتان فەرمووتان، كە بەيانى ۹۲۲ راپردو و كۆنە. حق كۆن ئەبى نامرى، ئەم
بەيانە كافلى حقوۋى موقەمسە ئىستىقلالى قومىكە تەلەبى تەتبىقى ئەكەين.

(بەسە ۳ جار) بەسە بەسە بەسە.

۱- ەمە ئاغا: ئۆمە كوردىن و كوردستان عىبارەت نىيە ەر لە سلیمانى، لە زاخۆ ەمە
خانەقەين و ەمەو كوردەوار ئىتتىپاقىيە و ناپانەمۆ لىگەل عىراقدا بۆين و حكومتەتېكى
موسىتەقىلە كوردان ئەوئ لەئۆر ئىنتىدابدا ئەگەر ئىنگلىزىش نامانداتى، مراحەمەت بە
(عصبة الأمم) ئەكەين.

۲- خىتاب بە رەئىسولوزەرا: ەفامەتتان زۆر چاك ئەيزانن، كە حىسپاتى مىللىيە بە نەوئەك
چۆتە مېشكى عونسورى عەرەب و كوردەو، كە ەيچ قوتەك نىيە مەحوى بىكاتەرە. بىنانن
ەلپەي ئىمكانى ژيانىكى مۆتەحىد نىيە لە بەينى عەرەب و كوردا ۋە ەيچيان ئىستىفادە لە
يەكتر ناكەن. بۆ ەردو لا ۋا چاكە كوردستانىك لەئۆر ئىنتىدابى (عصبة الأمم) دا چۆنكە
ئەم ئىنتىدابە بە نەوئە عەرەبەكان ئىستىفادەيان لى كرد، كە لە زەرفى نۆ سالدئا ئەمەتتا
ئىستغنا لە حكومتە ئىنگلىزە ئەكەن.

۳- خىتاب بە مەندوۋى سامى: ئەم دەنگى كوردەيتىپە تەنھا ۋەكو جەناتبان ئەفەرموون
مەخسوسى دۆلى سلېمانىيە نىيە. ەولۆر و كەركوك لەئۆر تەزىقى مەتموورنى
ەرەبدان. ئەگەر بانگ بىكرىنە ئۆرە مەلۇوم ئەبېت كە ەمەو غايە يەككە.

رەئىسولوزەرا: تەشكورى بەيانا تەكان ئەكەم، زۆر مەسرورەم، كە لە قەتەمەكى عىراقدا
ئەھالى لەسەر غايەيەك ۋا ئىتتىحادى كردوۋە لە خسوسى بەيانى ۹۲۲ ەو ئەمەوئ
بەسورەتى خسوسىيە قسە بىكەم. ئەوئ سەلاھىيەتدار بىم بىلېم عىبارەتە لەو بەيانەئى، كە لە
پېشەو ەرزىم كردن. ۋەكو رەمى ئەفەندى ئەلئى مەھەمەئى عىراق و ئىنگلىز ەرچەند لە
۹۲۲ دا ەمەد كراۋە فەقەت لە ۹۲۴ دا لە تەرەف مەجلىسى تەئسىسسىيە تەسدىق و ەققى
قانۇنىي كەسب كردوۋە لەو مەجلىسەدا مومەسلىنى كوردىش ەبەو زۆر چاك لە بىرتانە
لەئۆر رياسەت و ئىمارەتى شېخ مەحمۇودا ئىدارەيەكتان بۆ دامەزرا بوو، لە پاشا ئەھالى
كەوتنە تەزەلۇم و شكايەت لە شېخ مەحمۇود، كە ئىستاش دلم پېتان ئەسووتى، كە حكومت
مەجبۇر بوو بە ناردنى ئۆردو. ۋە لە پاش ۳ سال ەرەكەتتى ەسكەرىيە ئەوسا ۋەزەيپەتى
بۆ چاك كرا.

ئەم بەياننامەم بە سوورەتى خسوسىيە بۆ تەنويرى ئۆيۈم.

شىخ قادىر: شىخ مەحمۇد فەردىكى ئەم مىللەتتە يە مىللەتتى كورد، ئايان عەن جد حورمەتى شىخ مەحمۇد و ساداتيان گرتوۋە زولمى شىخ مەحمۇد بە قەدەر زولمى عىراق تەئسىرى نەكردۆتە سەر ئۆيمە. پەئىسولوزمەرا كە پىز ئەكات ئۆيمە مىللەتتىكى سەرىخۆين لەژىر ئىنتىدەدا حكومەتتىكى كوردىمان ئەوئ وەئىللا ناژىن.

رەمىزى: ئەم حەقە كە بە مىللەت دراۋە، ئەگەر شىخ مەحمۇد خەتاي كوردبى دىسانەۋە مىللەت قەباحەتى نىيە و مەلۇمى فەخامەتتە شەخسىك حقوقى مىللەتتىكى وا مەحوو ناكاتەۋە و شىخ مەحمۇد لە تەرەف دوژمنانى كوردەۋە ئىغفال كرابوو، مەسئەلى شىخ مەحمۇد تەئسىرى نەبوو بۆ ئىمحاى مىللەتەمان بەلام ئۆۋە ئەتەنەوئ بە كەپتەك بمانكەن بە عەرەب.

عەزەت بەگ: مىللەتتى كورد تەنھا عىبارەت نىيە لە سەلىمانى، لە زاخۆۋە تا خانەقەن ھەموو داۋاي ئەم حەقە ئەكات و ھېچ كوردەك كەپتەككى تر لەگەل عىراقا ناژى. بۆ ئىحقاقى حەقمان موراچەعت بە حكومەت ئەكەين ئەگەر ئەۋىش نەپىرسى شكايەت ئەبەينە بەر (عصبە الأمم). كورد حكومەتتىكى مۇستەقىللەئ ئەوئ لە ژىر ئىنتىدەدا، بە ھەموو قەۋەتەمانەۋە بۆ ئەم غايە سەئى ئەكەين. ئەمجارە سىلاح و تەفەنگەمان قەلەم و موراچەعاتە.

رەئىسولوزمەرا: لام واپە عونسرى كورد لە عىراقدا لە عونسورى عەرەب موحتەرەمتر و مۇرەفەھتەر، ھەرچى مەشەقەت و ئەزىيەتە بەسەر عەرەبەكانەۋەيە. حقوقى كورد مەحفۇزە، يەكئ بلىئ مەئموورەكى عەرەب زولمى لە كورد كوردبى.

مەجىد ئەفەندى حاجى رەسوول ئاغا: بەلى كورد دائىمەن مەعروۋى زولمى عەرەبەكان بوۋە. پار كە لە بەينى عەرەبەكانى فەلەستىن و سەھىۋىنىيەكاندا شەپ بوو، عەرەبى عىراق بە يەكجار كەۋتە تەعزىۋە ئەنۋاعى موراچەعات و موزاھەرەتايان كورد، كەچى ئىستا ھاۋخۆين و براكانمان لە كوردستانى شىمالى لە تەرەف توركەۋە سەرئەبىزىن، غەزەتەكانى بەغدا بە عەلەنى تەقدىرى توركەكان ئەكات و بەيەنى شادمانى ئەكات، ۋە بە تۆپ و تەفەنگ و مەترالىۋز تەھدىدى ئۆيمە ئەكات، كە ئەللى لەگەل توركا ئەتەنەلەشپەننەۋە و عەرەب ھېچى لە تورك كەمتر نىيە. عەلاۋەئى ئەمەش، لە پۇژى تەشكىلى حكومەتى عىراقەۋە ھەتاكو ئىستا خۇتان مۇتەئەزەپ موعەلەمەتان لە ئەوروپا، ئىنگلىتەرە، سوۋرىيە و جىگايەنى ترەۋە تەرتىب كوردوۋە و ھەموو سالتەك كۆمەللىكى زۆر تەلەبەئى عەرەب، كە بە ئىستىعداد و زەكا لە كوردەكان دوونترىن، داخلى بەعسەئى عەلەمىيان ئەكەن كەچى تەلەبە كوردەكان لەسەر مەسرىفە خۇيان ئەچن بۆ بەغداد و غورىيەت ئەكەش بۆ ئەۋەئى داخلى بەعسە پكرىن. بە خۇپايى نەرمەيان ئەشكەنن دوايان. ئەمەن ئەمەسال پەنجا تەلەبەئى كورد، كە دائىمەن لەپەش عەرەبەكانەۋە بوون ھەر

لەبەر ئەم سەبەبە دوايان خستن.

رەئیسولوزەرا: بۆچ ئۆۋە ھەموو نازانن، كە غەزەتەكانى بەغداد بەمانى و ئۆۋارى چەند جنىر بە حكومەتى عىراق ئەدەن و چۆنمان تەنقىد ئەكەن كى ئەللى غەزەتەكان بە تەشۋىقى حكومەت لە ەملەپپى كوردن. بۆچى مەلۇوم نىپە غەزەتە چۆن و بەچ واستەپەكەو شت ئەنووسى. تەلەبە ئەوراقى ئىمتىحانپان مەوجودە و كەس ناتوانى خىلافى ئەو ەحرەكەت بكات و لام واپە تەلەپەك بى ئىستىحقاق تەرفىع بكات نە بۆ خۆى و نە بۆ موجدەمەى موجدى ئىستىفادە نابى.

مەجىد ئەفەندى: بەللى غەزەتەكانى بەغداد لە ەملەپپى حكومەت مەقالەپەكپان نووسى گورج دای ئەخەن بەلام كە تەھدىدى كوردەكان بكات و لە زدى ئیمە بنووسن تەشۋىقپان ئەكەن و پارەپان ئەدەنى.

حەمە ئاغا: ھەموو ئەمىزانن كە فەخامەتى رەئیسولوزەرا شەخسێكى وەتەنپەرور و بۆ غایەى وەتەنپە زۆر سەعیى كردووە، (بناءً عليه) ئەبى تەقدیری ئیمەش بكات و حەقمان بەداتى، كە بۆ حەقیكى مەشرووعى وەتەنى و مەللى خۆمان تى ئەكۆشین.

رەئیسولوزەرا: بەللى ھەموو نەوعە حیساباتیكى وەتەنپە بە ئیحتىرامەو قەبوول ئەكەم فەقەت لەم مەسائیلاندا ئیمە لازمە مەنتىقى و ەمللى تى فەكرىن ەجەبا كوردستان وەكو ئەلێن لە خانەقینەو ەتا زاخۆ جیاپیتەو بەبى عىراق ئەزى؟ وارىداتى كىفايەت ئەكات؟ بەرامبەر بە دراوسێكانى حدودى پى محافەزە ئەكرى و خاسەتەن لە نوقەتى تىجارەتەو لە عىراق زیاتر بەندەرێكى ەپە؟ بۆ ئەمورى ناقيەى كوردستان ەتاكو ئیستا عىراق بە لەكەا روپەى سەرف كردووە لە كودستانا.

رەمزی ئەفەندى: پەك نەفعە ەمرزمان كردن كورد و ەمرەب قەبل نىپە پێكەو ەزىن. ئیمە ئارىن و ئەوان سامین. ئیمە شاخین و ئەوان نەشتەكین، حەتا خاكى كوردستان بەرىن بۆ ەمرەستان و ەى ەمرەستان بەئین بۆ كوردستان قومى ئەبنایەتپان ون ئەكەن.

رەئیسولوزەرا: ئەى تووتەكەتان بۆ كۆئ ئەبەن؟

رەمزی ئەفەندى: ئەبەپەن بۆ ئەوروپا، غەبرى ئەمیش مەجبورن تووتنى ئیمە بکړن چونكە لەمە ەمرزانترتان نەست ناگەوئ و لە ئیمەش زیاتر لە تىجارەتا لەم تووتە ئىستىفادە ئەكەن.

رەئیسولوزەرا: نا ئایپەن بۆ ئەوروپا، ەمووى لە عىراقا سەرف ئەكریت، كوردەكان (الحمد لله) توجارپى زۆر وریایان تىاپە و چاك تەقدیری ئەكەن، كە كوردستان بى عىراق ناژى.

رەمزی ئەفەندى: لە بىدایەتى حەرىى ەموومىدا، كە پێگا و بەندەرەكانى عىراق گىراپو، كە

بعضايش نىستىلا كرا ئىيمە لەگەل شىمال و شەرق و غەربدا مونقەزەمەن تىجارەتمان ئەكرد. مەرومەتى عەموومىيە و مەزەبىيەتى ئىقتىسادىيان لە تىمىرۆ گەلى باشقەر بوو. جەغفەر پاشا نەغمەمووى كە بە لەك پارەمان بۆ ئومورى نەغمەى كوردستان سەرف كردوو، ئەو ئومورى نەغمەى ئەرمان ئەلەن قەلا و ئىستىحكاماتە بۆ موحافەزەى جەيشەكەى خۆتان، لە باتى ئەمە مەكتەبتان بۆ بىنا بەكردىنايە. ئەگەر حەرومەتى كوردىيە تەشكىل بەكات هېچ لزوومەن بى نەبى و ئىستىفناى لى ئەكەين.

رەئىسولوزەر: (بە تەئەسور و هەمەجانەو)، براكانم بزانن كە لەم دەمارەدا خۆنى كوردىشم نەپايە وەلاكىن مەن عەرەبم. بۆ مەنفعەتى ئۆو قەسە ئەكەم، بە حەسبىيات حەركەت مەكەن. مەبەن بە ئالەت بە دەست خەلقەو، بەزەبىتان بە مەللەتەكەدا بێت، تووشى فەلاكتيان مەكەن. ئاوا لەسەرەو كوردەكان پارچە پارچە ئەكەن، سەريان ئەبەن. لە دىناو مەعلوومە كە كورد قەومىكى دىندارە، لە بىرتان نەچى كە دىنتان عەرەبىيە قورئان عەرەبىيە محەمەد عەرەبە وە فەيسەل كورپى محەمەد براكانم رجاتان لى ئەكەم فاجىيەى كەريەلا تىكرار مەكەنەو.

شەيخ قادىر: جەغفەر پاشا بە بەيانكردنى فاجىيەى كەريەلا تەهەدىمان ئەكات. ئەبى بزانين ئەگەر ئىنگلىز لە بەينا نەبى، عەرەب ناتوانى بێتە خاكمانەو.

جەغفەر پاشا: رجا ئەكەم سوو تەفاهوم حاسل نەبى، مەقسەم تەهەدىد نىيە. (رەمزى ئەفەندى زۆر دەفە داواى قەسەكردنى كرد و مەيدانى نەدرا، نەپايت بە حەيدەتەو هاتە پێشمە گووتى): پاشا، دىن، ئيمان، مەفكۆرەى مىللى حەرومەتەكى مىللى نەبى. (جەماعەت وا نىيە؟) هەموو بە كەرەتەك (بەلى واى). رەمزى ئەفەندى ئەوامى كرد: پاشا، ئەم قسانەت ناچىتە جەوالى كوردەو، ئەمە هەموو ئەغفالاتە و بىخەره جەوالەكەى خۆتەو و دەرگاگەى بەستەرەو.

جەغفەر پاشا: قەسەكەت وەرگەرەو، تۆ پياوێكى تەحسىل دىدەيت، لە ئىجتىماعەى وادا نەبى قەسەى وا ناخىرين بەكەى.

رەمزى ئەفەندى: تۆ قەسە ناخەيتى، لە سوئالەكانم كەريز ئەكەى. بەلى: تەسلىم بووم.

مىرزا توفىق: ئىستا كە ديانەت مەزەووعى بەحس نىيە، مەسئەلە مىللىيەتە و تەشكىلى حەرومەتەكى كوردىيە ئەگەر بەدىن بى ئەبى ئۆرانىش واز لە مىللەتى خۆى بێت و داخلى حەرومەتى عىراق بى. ئاسف ئەم مەزەووعە مەگۆرە.

جەغفەر پاشا: قىياس مەەلفارق كردن زۆر بى مەنتىقىيە ئۆزانىيەكان دوو سال زياترە كە تەنسىسى كردوو.

میرزا تۆفیق: ئەگەر لەبەر دین لازمە ئیمە تابییی ئۆیە بین، لە ھەموو عەلەم مەعلومە کە کورد زۆر دیندارە بینانەن عەلەییی لازمە عەرەب لەژێر ئیدارەیی ئیمەدا بێ.

رەمزی ئەفەندی: بەک قسەم ھەبە خەلافەتی عەباسییە لە ئەواخری سەلتەنەتیدا بستی کرد بە ئیستێخدا مکردنی مەمورینی تورک، فەرس و کورد وە ئەمە بوو بیکاتە سەبەبی ئیزمیحاللیان، ھەز ئەکەم حکوومەتی عێراق ئەم تەجربەییە تێکار نەکاتەو و مەمورینی کورد لەناو خۆیان ئیستێخدا نەکات چونکە ئەبێ بە سەبەبی ئینحیتاتی وە کەزا ئیستێخدا مەمورینی عەرەبیش لە کوردستان ئەبێ بە سەبەبی مەحووبونەوێ کوردەکان.

رەئیسولەر: تەشەکوری تەوسپە و نەسیحەتەکە ئەکەم، کە لە پێش وقووعیدا ئەخبارتان کردین. لەپاش ئەو رەئیسولوزەر، کە بیانی موزاکەرەکردن لەم مەزۆوعە سوودێک نەبەخشی وە میلەتە بەک ئاواز بۆ مۆتالەباتی خۆی ئیسرا و یەکتری تەئید نەکاتەو، لزووم نەبینرا بە تەمدیدی موزاکەرە و ئیجتەماعە بەتال بوو.

لە ناوەرەستی ئیجتیماعدا سالار مستەفا بەک جەعفەر سولتان ھەلسا و بەناوی سادات، عولەما، مەشایخ و بەناوی ئەو عەشایرەیی حدوود، کە داخڵی عێراقن تەئیدی مەتالەیی کوردانی کورد بۆ تەشکیلی حکوومەتیکی کوردییە و لە عەینی مەزۆوعەو مەزەتەییکی ئیمزاکراوی تەقدیمی مەندوب کرد.

لە ناخری ئیجتەماعەکەیشەو لە تەرەف فەتاح ھەمە رەزای رەئیس ھەمەوئەو، کە لە لیوای کەرکوک ساکن، لە عەینی مەتال مەزەتەییکی تر تەقدیمی مەندوویی سامی کرا و عەشیرەتی جاف، کە تا ئێستا تابیی کەرکوکن لەم ئیجتیماعدا لە تەرەف جەنابی کەریم بەکی فەتاح بەگەو تەمسیل کرابوون (لەم پەریەرەکانی و تیکۆشینەدا تەنیا رەمزی ئەفەندی پەبەشی خۆی گەشت و کرا بە قائیمقام و ئەم بەشە کرا بە بەشی ھەموو کورد).

ھۆک ۹/۸/۹۳

سوورەتی: ۱. بۆ عوسبەتولئومەم بە پۆستەدا، ۲. بۆ (دارالاعتماد) لە بەغداد. بۆ رەئیسولوزەری عەرەب، ۳. بۆ پەرلەمانی ئینگلیز، ۴. بۆ لیوای سلیمانی.

لە کوردانی ئەقزییەیی شیمالییەو بۆ ھەموو کوردان: خەبەردار بن، چاوی خۆتان پکەنەو سەیری ئەترافی خۆتان پکەن و ئینگلیز لەگەڵ عێراقدا معاھەدەییکی کرد و لەم معاھەدەیدا بەحس لە حقووقی کوردان نەکراو. لە پاش دوو سالی تر ئینتیدابی ئینگلیز لە عێراق نامۆتی. حکوومەتی عێراق سەرەست و داخڵی (عصبة الأمم) ئەبێ. ئەوسا کورد لەژێر دەستی عەرەبا زەلیل ئەبێ. لەبەر ئەو عەیبە ئەگەر ئیمەش وەکو ئەھلی سلیمانی داوای حقووقی خۆمان

نەكەين و ئەو برايانەمان بە پىيا، ئۇن، مالمۇه جوھد ئەكەن و بەجارتەك ھاواريان بىردۆتە بەر (عصبة الأمم) و (دار الإعتدال) و داواى حقوقى كورد ئەكەن، ئەگەر ئۆمەش ئىتتىحادىيان لەگەلا نەكەين وەكو ئەوان داواى حقوقى نەكەين، حالمان خراپ ئەبى و حقوقمان ئەفەوتى.

ئۆمە كە ناومان لە ژۆرە نووسراو و عەشایرى سەندى، گل، بەروارى، دۆسكى وە ھەموو ئەقزىيە شىمالى تەوكىليان كىردووين، كە بەناوى كوردى ئەم ناو وە ئەم بەیاننامە بە عەزى ئىنتىزارى عالم بەكەين و داواى حقوقى كورد بەكەين، فەكرى ئۆمە فەكرى سەلمانىيە و موخالەفەتەك لە بەينا نىيە و موافىقى قەرارى (عصبة الأمم) وەكو لىواى سەلمانى تەلەبى تەشكىلى ھەكۆمەتەككى مۇستەقىلەى كوردىيە ئەكەين.

شەيخ رەقىب سوورچى، شەيخ غىياسەدىن شەيخ نوورى بىرىفكانى، ئەدەب ئەفەندى رەئىسى بەلەدىيەى عەمادىيە. ھەمە ئاغای بەراش. شەيخ شەھاب زەبىارى تەمەرخان ھاجى رەشىد بەگ بەروارى.

بىراى خۆبەندەوار

ئەم بەر بەرەھەكەننىيە گەرموگەرەتان خۆبەندەو تى گەشتەن كە لە سوودى كورد و عەرەبدا ھىچ قازانچەكى نەبوو. تەنبا بۇ خۆشكردنى ئاگرى ئاكوۆكى نەبەت؟ گۆزەمى ھىزدارە و بى ھىز دەلەشەننىيەتەو رەنگ و رەسە ھى خۆى [ئىنگىلىز]، داخەكەم رەئىس ئەلوزەرايش وەكو كۆمەلى كوردەكان لە ئەنجام بى ئاگایە. سەر و بنى كار چىيە؟ نازان.

خۆ ئەگەر عەرەب لە جىگای كورد بوایە ئەوسا دەبوایە ئەوان ئەو قسانە بەكەن و بە گەرەتر بەلامار بەدەن، چونكە ئىنگىلىز دەستكردى خۆى بۇ خۆبەتەى ئەك بۇ ھىچ لایەك^۱.

۱. لەمەو پەيش و ترا، كە مامۇستای مەزن توفىق وەمبى بەگ بە مۇتەسەپرىفەتى ھات بۇ سەلمانى. ھەكۆمەتى بەغدادەش كەوتە خۆ ئامادەكردن بۇ ھەلەبژاردن (ئىنتىخابات) ۱۹۳۰، بۇ چوونە ناو كۆمەلى (عصبة الامم) بەئەندام بەناوى ھەكۆمەتەككى سەربەست و مۇستەقىل. بەلام ھەر وەكو عىراق خۆى كۆ دەكرەو و بەو ھىواى بەرز و خۆشەمە ئەچو بە پەر ئاواتەو، ئىنگىلىزەش بۇ پاشقولىگرتن خۆى ئامادە دەكرە، كە پەیمانە تازەكەى بە تارەزووى خۆى تازە بەكاتەو و عىراق لە ناو كەوانەى فاقەكەیدا بەئالەننەت. ھەموو كورد و عەرەب زۆر باش ئەیانزانى، كە ئىنگىلىز ھەمیشە لە ئەنجامى تەكدانى كورد و عەرەبدا كارسازى خۆى كەردەو و بوو بەھۆى خۆى پەشتىيان و جار جار زىاتەر ھەر دوو گەلەكە ملەكەچتر بوون بۇ بەجەبەننەى فەرمانىيان چونكە ماوەى لە يەكتر نەزىكەبوونەو و لە يەكتر تەگەشتەننىيانى نەدەدا.

پۆڭزى ۶ ئەپىلۇل

پۆڭزى كرا بە شەھەزەنگى نەگەتەتتى كورد. بە مېژوۋىيەكى پەپە پەشى ئەو پۆڭزى، كە بەسەر شارى سلىمانىدا ھىنا و شاپىيان لى بوو بە شىن و ياد ئەكرىت.

گويا پۆڭزى ۱۶ ئەپىلۇل ۱۹۳۰ ھەلېژاردنى لېژنەى بەراوردى [تەفتىش] بوو بە چاودىرىى ھەلېژاردنى كۆمەلى گشتى پەرلەمانى تازە لە بېناى مۇتەسەرپىدا لە سلىمانى و لە ژىر سەرۋكى مۇتەسەرپەكەى ئىنگلىزا بەلام واپۇك خرابوو، كە دانىشتوانى شار ھېرش بېنە سەر سەر، تا گەشتە تەقەردن لە نىۋاتى پۇلىس و نومايشكاراندا. تا بە ناچارى لە لاين مىرىيەمە ھېزى سوپاىيان تېكىل كورد، ۱۴ كۆژاۋ ۲۳ بىرىندار لە شارىيەكان و ۱۱ كۆژاۋ و ۳ بىرىندار لە پۇلىس پوۋى دا.^۲

ئەمە بوو نووسراۋەكەى مامۇستا (الدرة) بەلام ئەو نومايشە بەنەسپە نەبوو. كورد داۋاى نازادىيى دىكرد، ئەم ھەلېژاردنە دوايىن ھەناسە بوو بۇ بىريارى چارەنۋوسى كورد. (عصبۃ الامم) لە لا يەكەمە پەشى بەشى بە كورد دىكرد و لە لا يەكەشەۋە ھەكۋمەتى عىراق پەيتا پەيتا بە ناۋى براپەتتەيەمە بانگى نازادى و مافى كوردى دەدا و بەلام ئىنگلىزىش لە ژىر قىچكى بايىيەكەيەمە بە زەردەخەنەۋە سەرى با ئەدا و خەرىكى ئالۋزانى پىسى ھەردوۋ لا بوو لەو نومايشەدا. نىزىكەى ۲۰۰ مالى كەۋتە شىن و گىريان. پتر لە ۴۰۰ كەسى ناسراۋ، لە مۇھەزەف، ئەشراف، مامۇستا لە ھەسەخانە توند كرا. لە ھەموو گەپەككى سلىمانىدا ماتەمى روو درا و ھىۋاى تۆلەساندن و بە ماف گەشتن لە بروسكە لېدانا بوو.

لە كاتى تەقە و گوللەبارانى مەترالىۋۇزا بە تېلاۋە ھېرش ئەبرايە سەر بەدخوايان. تا لە دوايىدا بەردەبارانى پەنجەرەكانى ژوۋرى مۇتەسەرپىش كرا. وا دەزانم دەيانۋىست بېتە دەرمەۋە بۇ چارەسازى. تا لەبەر سەرادا لاشەى ۱۵۰ لاۋ بىرىندار و كۆژاۋ پىز كرا. مۇتەسەرپىف و مۇقەتەشى ئېدارىش لە كۈنى پەنجەرەۋە دەيانۋانىيە ئەم كارەساتە.

پاش دوو پۆڭزى لە سلىمانىيەۋە، يەككى ئاينى، بازىرگانىك، كوپ كۆژاۋ، باۋك گىراۋىك چوون بۇ لاى شېخ مەحمۇود. ئاينىيەكە وتى: يا شېخ قورئان چە لە دەستا بى و چە لە ناۋ سىنگا، ھەم قورئانەۋە ھاتوۋىن تۆلەى شارەكەت ون مەكە. كورد چاۋەپتە. پاش ئەم ھەلە كورد بى ناۋ و نىشان ئەمىننىتەۋە. ئەۋەش ھارپىكانم بىيانىنە.

شېخ مەحمۇود بەم كارەساتە خۇى زامدارتر بوو. ئەمجارەيش بىريارى دا، كە تۆلەى گوللە

۱. القضية الكردية لاپەرە ۸۴ محمود الدرة و روژنامەى ژيان.

۲. لاشەى ۳۲ كۆژاۋ و لە ۱۰۰ پترتر پۆلەى بىرىندار فرى درا. نووسەر.

بەگولە بىسپىنتەمە. بە لەشكرىكى باشەو لەگەل ناردنى ئەم نامەيە بۆ مەندوویی سامى - بەغداد، (پيران)ى بەجى ھىشت و گەيشتە شارەزور. لەشكر لە ھەموو لايەكمە ئەھات و زۆر لە قوتابى و خوێندەوارانى سلىمانى بوون بە ھاوچەك.

شەيخ مەحمود لە نامە تايپەتەيەكەيدا، بۆ مەندوویی سامى عىراق لە بەغداد، بەكورتى ئەمە بوو:

كورد داواى ھەقى خۆى ئەكات، پىويستە ھكۆمەتى عىراق ھەموو كوردستان لە زاخووە تا خانەقەين بەجى بەپاڵت و لەم كوردستانەدا ھكۆمەتێكى كوردى دا بەمەزىت لە ژێر چاودىريى ئینگليزدا تا ھەكو عوسبەتولئومم (عصبە الامم) بپارى خۆى بە ئىجگارى پلاو ھەمكاتە^۱.

كە ھكۆمەتى عىراق بەم بزووتنە ھەيە ئاگادار كرا، تۆفيق ھەبى بەگ بپاھەو بۆ بەغداد و ھكۆمەت دەستى كرد بە ناردنى سويا و ئۆردوويەكى ئىجگار زۆر و جەنگ لە ھەموو لايەكمە دەستى پى كرد. عىراق باش تى گەيشت كە ئىنگليز ھەلا جىي ناوایی ھەردوولا ئەكات.

بەلام گۆيەنگە ھەيە ھەر بەسەر كورددا دەسوو، چونكە كار بە دەستەكان خۆشەويستى خويان، ئىنگليز بوون. ھاواری كورد تەنيا لە نەست مەئموورين و موزەفەين عەرمەمە ئەمە بوو، كە بۆ بەجپەينانى ھەرماني مەندوویی سامى كورد و عەرمەيان لە پەكتەر دەرەنجان و ھەوینى كارسازيان بوون.

بەراستی سوپای عىراق چارەى جەنگى چەتەيى كوردیان پى نەمكرا بەتايپەتى جەنگى (ئاو بارىك). جەنگ لە ٦ ئەيلوول ٩٣٠ ھە تا ٣١ مايس ١٩٣١ دەرژەي كيشا. ئەمجارەيش ھەكو جاران پى پشتیوانى، شەيخ مەحمودى ناچار كرد، كە بكشیتەو و بچیتە خوارووی عىراق لە شاریكا بە بێدەنگى دا بنیشیت. تا لە ئاشوویی ١٩٤١ ى پەشید عالی گەیلانیدا گەپاھەو بۆ سلىمانى.

كە ئەم باسەيش لە جىي خۆیدا مەھویننەو، بەلام پۆژۆك پاش (ھەوت) مانگ جەنگ و چەوساننەو، شەيخ مەحمود بپارى دا، كە (عصبە الامم) یش لە كارمەسات ئاگادار بكات. لە پۆژى ٢١ مارت ١٩٣١ دا لە گەرمەي جەنگدا، لە پێش پێنانە ناو ئاوەزەنگى و سواربوون و نەست دانە چەكى تۆلەساندن، شەيخ مەحمود ئەم نامەيە نووسی و ناردى بۆ كۆمەلى (عصبە الامم)، كە لە لایەن گۆفارى بازىل نىكيتىنى فرانسىيەمە لە سالى ١٩٥٠ دا پلاوكرائەتەو و لە فرانسىيەكەيەو گۆپاھەو بۆ كوردى: لا پەرە - ٣٠٠ و ٣٠٢.

١. القضية الكردية لا پەرە، ٨٤، القرار الخاص بإعلان إستقلال العراق.

بۆ سەرۆكى مەجلىسى ئەعوام

سەعادەت مەئاب

بە شەرفى دەزانم، كە ھاوار و شكاتى مىللەتلىك دەھىنىنە خزمەت ئىيە، كە
ھىمايە و وسايەى لە ژۇر دەستى ئىيەدايە. چونكە وسايە و ھىمايە يەنى
ئاگادارىكىردنە، كە ئەم مىللەتەيش مىللەتى كوردە و بە شەرفىكى بەرزەو
مەيش لەمى مىللەتەم، كە لە بەشكى كوردستان، كوردستانى خواروودا دەژين، بە
عێراقەو بەستراو.

بىخەمە بەرچاوتان، كە ئەم خاكە لە لايمى ھىز و لەشكرى سۆندخۆرەكانەو
يان يەكگرتووەكانەو ھەرگىز داگير نەكراو و نەگيراو. ئەمەيش پووداو و
لێقەمانىكە، كە لە ناو (مىزۆپوتاميا، بين النهرين) دا پووى داو.

لە سالى ۱۹۱۸ دا كورد بەعەزم و ئيراندەى خۆيان دەستيان دايە چەك. ھىز و
لەشكر و سوپاى توركيان ناچار كورد، كە كوردستان بەجى بەئەن.

كوردەيش خۆ بۆ خۆبانكى ئازادىيان بۆ خۆيان دا و بەناوى حكومەتى
كوردستان، كوردستانى جنووبىيەو حكومەتيان دامەزراند. ئىدارە و
موقەداراتى خۆيان گرتە ناو دەستى خۆيان. لەم كاتەدا عێراقى عەرەبى لە ناو
فەوزادا ئەتلايەو و ھىشتا لەشكرى يەكگرتووان ھەر لە جەنگدا بوون.

داخەكەم ئىمەى كورد، مىللەت و خاكمان، لە دواييدا بەسترا بە عێراقەو، كە
ئەوروپايىيەكان ئەيانوت ئىمە بۆ پارىزگارىيى ھەق و عدالەت بەلامارى
چەكمان داو و لە رووى راستى لاناھەين و بەرامبەر بە ناراستى ھەرگىز
ناگەرێنەو دواو و بەرامبەر بە داد و مافى ئەم مىللەتەنە پاشگەز نابینەو، كە
بەخت و شانسى مىللەتلىكى تريان بە ناھەق بەستووە بە دەست خۆيانەو.

و ئەمى مىللەتەنەى، كە لە پەشدا حكومەتيان ھەبوو و يان لەگەل گەلىكى ترا
جياوازىيان ھەبێت، ئىتر ئىمە قەت فەرامۆشى ناكەين و لە بىرمان ناچێت.
لەسەر شەرف و بەلێنى ئىيە، كە بە كوردستانى جنووبى، كە موختارىيەتلىكى
گەورەتان بەخشىبوو بە ئىمە وەعدتان داو. لەسەر ئەم پەيمانە بێدەدى و
ھەراسەنكردنمان سووك كرابوو. بەلام ھەر چەند سالىكان يەك لەسەر يەك دین
و تى دەپەين. لەو پۆزەو تا ئىمەز و مەبەى وەعد و بەلێنتان جێبەجێ كرابێت بە
پێچەوانەى ئاواتى ئىمە و فەرمانى ئىيە، گيانمان ژيانمان مندالانمان ھەموو
پۆژ ناگرياران دەكرين، لەبەرئەوئى ئەيانەوئى لە مافى خۆمان لادەين و كورد

نەپىن. فەرمانى كوشتىنمان دراۋە ۋە لە دۇمان جەنگى خۇيىننەنمان نەربارە
بەكرىت.

حكومتى مەلەكىي عىراق بى ترس و لەرز ناو شارى سلىمانى گوللەباران
بەكات، كە پايتەختى كوردستانى جنوبييه و ئەم كوردانە بۇمباردەمان بەكات،
كە لە ئىنتىخاباتدا بەشدار نەبوون و نەيانوويستووە چونكە ئەم حكومتە
بەئامانجە ويستويەتى، كە پەيمان و معاھەدەيەك بېستىت، تاكو ھەموو
ماھەكانى كوردى بى لە ناو ببات و نەپەيلىت. ئىمە باوەرمان وايە، كە ئەم
بۇمبارانە، ئەم ئاگرى مەترالليۇزانە كە ھەمووى بەسەر شەرەف و ھەيەت و
كەرامەتى ئىۋەيان، كۆمەلى ئەقوام بى لى ئەدرىت، چونكە كورد لە ژىر حىمايە
و ويسايەى ئىۋەدايە ۋە ۋا نەزانن، يەعنى ئىۋە پارىزگار و پەنادار و
نىگاھداريانن.

ئەگەر ھىز و لەشكرى حكومتى مەلەكىي عىراقى، لەشكر و سوپا و فرۆكەكانى
بەرىتانىا پەشتىۋانىيان نەكات، كە بە ناوى كۆمەلى با شەرەفى ئىۋەو
چاۋدۆزى و بەرپۆەبەردى ئەم ۋلاتانە دراۋەتە ژىر دەستى ئىنگلىز نەبوايە،
دوۋەتەكردنى مۆزۋ و چوونەسەر بەغداد و گەرتنى لەلاپەن كوردەو، ھەر باس
و دەنگىكى چەند پۇژىك دەبىت. ئىمە ھەموو كاتىك نىشتەمان و يانەمان
پاراستوو و ھەروەھا بەرامبەر بە دوزمن دىفاع و پارىزگارى بەكەين، لە
كاتىكدا، كە ئىمە نەمانويستوو بەرامبەر بە حكومتى بەرىتانىا بچىنە
جەنگەو، چونكە بە ناوى كۆمەلى پەرزۆى ئىۋەو ئەبەزىتەو.

ئىستا و تا ئىستا بە ناوى ئىۋەو داۋاى حق و ماف بەكەين. بەم رەنگە
داخۋازى و داد و عدالت تەرجىح بەكەين. بەلام نامانەوئ نىشتەمانان
بەستىت بە حكومتى مەلەكىي عىراقەو. چونكە دەپانەوئ بە زۆر و
خورتى ئەم بەستەوۋەيەمان بى پەسەند بەكەن و پەيمان بەسەلمىنن. لە كاتىكدا
ئاسايش و ئەمان، سولج و ئىستىقرار بەلاى كۆمەل و ھەيەتى با شەرەفى
ئىۋەو گرانبەھا و بەنرخە. جا ھەر لە تواناى ئىۋەدايە لە ناو ئەم پارچەى
جىھانەدا، ئاسايش و ئاشتى جىگىر بەكرىت.

بەلام ھەتاۋەكو بەخت و موقەدەراتى ۋەتەنى كورد ئەدرىتە دەست نەوەكانى
خۇى، تاكو حكومتەتتىكى كورد، بەرپۆەبەردن و كار و فەرمانى خۇى نەخاتە ژىر
دەستى خۇى و تا كورد خۇى خاۋەنى حوكمى ئەو پارچە كوردە نەبىت، ھىۋاى
سولج و سەلام، ئاسايش و ئاشتىكردن خەيالىكى خاۋە كورد خاۋەنى

مۆزۈۋىمكى ھەزاران سالىيە تەئرىخ ئىسپاتى ھىكەت، كە كورد ھەموو كاتىك ھەستى مەۋجۇدىيەتى خۇيان، مۆزۋىيان، ئىشتىمانىيان پاراستۇۋە لە دەستگا و مۇنەسسەساتى قەۋمى و گەلایمىتىيان، خۇيان بى ئاگا نەبۇن، ئاگادارىيان كوردۇۋە لەبەر ئەۋە وا قەرار و بېيار دراۋە تا دوا ھەناسە بۇ پاراستنى ۋەتەن و موحافىزەى خۇيان دىفاع بىكەن، بە چەك بەدەستى بىرەن و ملکہچىى حكومەتى مەلەكىى عىراق ئەكەن. نە مەخالەت و نە نەفس تەسلىم ناكەن.

ئىمە، كوردەكان لەگەل ھەموو قەۋم و گەللىكدا دەمانەۋىت دۆست و برا بىن و بى قىن و كېنە بۆلەن و نامانەۋىت مەيدانى ئەۋە بەدرىت، كە (حق و ماف – تەقرىر مەسەر) مان بىخىرتە ژۇر بەستىكى ترەۋە ئاشكرا و پوۋنە كە چارەنۋوس (تەقرىر مەسەر) دراۋەتە دەست چەند گەللىكى دواكەۋتۋى بىدائىى گەلانى ئەفرىقىا، كەۋابوۋ نابت بۇ مىللەتى كورد رەد و پەفز بىكرىت، كە قەۋمى كورد خاۋەن مۆزۋە و ناسراۋە و لە ناۋگەلان و ئەقۋامدا مەۋقىعەكى بلىندى ھەبە ۋەكە بە راست و موخلىس ئازا و قارەمان و چالاك و زىرەك و ھۆشيار ناسراۋە بەلام لەم دوا دوايىيەدا حكومەتى عىراق بە يارمەتى و پىشتىۋانىى حكومەتى بەرىتانىاۋە رىگايەكى تىرى گرتۋە ھەر بۇ ئەۋەى بەرھەلىستى موقاۋەمەى ئەمە بىكات و سەر بىكەۋىت، بىرى خۇيىنپۇزىى ۋەرگرتۋە و لەگەل ئىمە كورددا كەۋتۋە جەنگەۋە.

لە كاتىكدا كوردە بى چەكەكان، ھىچ نىيازىكى ھەلمەت و ۋورۇم بەردىيان نەبۇ و بۇ سەر ھىچ كەسىك، تەنبا لە پوۋى ئاشكراكرىنى بىر و باۋەپى (سىياسى) و نامانجى خۇيان، بەھەزاران كوردىيان بەئەگرى مەترالپۇز و بومباى فېۋكە درۋىنە كورد و كۆززان. بەلام ھاش ئەم كارەساتە كە ئىمىرۇ كورد دەستى داۋەتە چەك و سىلاح، گوناج و تاۋانى ئەم تەقسىرە ئەكەۋىتە ئەستۋى ئەۋانەى، كە لە پىشدا ھەلمەتى چەكدارىيان بەردۋتە سەر كوردەكان و ناعەدالەتى و خۇيىنپۇزىيان بەربارە ئەكەن و گوناج ناكەۋىتە سەر كورد و لەسەر ئەۋانە.

خۇيىن، ئاگر، ھىچ شىك ناتۋانەت مۆزۋە بگۇپىت، بىسپىتەۋە، بە ملپۇنەھا كورد و رەگەزى سەلاھەدىن، كەرىم خانى زەند بگۇپىت و بىيانكات بە عەرەب و يان تىرەمەكى تر. مىللەتەكەم بەلەت ئىمە شۇپش ئاگۇپىن و بۇ خۇيىنەش تىنۋو نىن و نامانەۋىت فېتەنە بىننەۋە و لاپەنگرى جىاۋازىش ناكەين.

بەلى ئىمە بە ناچارى چەكەمان ھەلگرتۋەۋە چۈنگە ئىجبار و ئىرغام كراۋىن و بە نابوۋى مەحكوم كراۋىن. لەبەر ئەۋەى بى بەش و بى ھىۋا كراۋىن و دەستمان

داوۋەتە چەك. ئىمە داۋاي ئەو ناكەين حاكىم و زالى ھىچ مىللەتنىڭ بىن و چاومان
لە خاك و ولاىتى ھىچ گەلنىڭ بىت. بەلام رازىش ناپىن كەس حوكىمان بەسەرا
بىكات و فەرمانمان بەسەرا پاپوڭرى. ئىمە تەنبا حوكىم و سەركايتى و
فەرماندارى خۇمان ئەوت.

ئىمە لەو بىر و باۋەرەداين، كە لە داۋايى ئەم جەنگەدا، مىلۇنەھا ئىنسان لە
پىناۋى خۇياندا گىيانىان فېدا و قورىان كرىپىت بۇ داۋاي ئەم ماف و حەقە كە
كۆمەلى با شەرفى ئىۋە بۇ ئىمە كوردى داناوۋ و پەۋاي بىنىۋە و بە پەسندى لە
يەكەم پۇژەۋە دراۋە و تەسدىق كراۋە.

بىمەخشن، بە تەككىد و تەسدىق باۋەرەتان رادەكېشم، كە ئەم حالە، ۋەسفى
شۆپش و پاپەرپىنە، ھەموى لە پوۋى بەدكارى و بىر و باۋەر خراپى و ئامانجى
نالەبارى بىرئەبىران، پەۋ و كارىدەستانى عىراقەۋە پوۋى داۋە و ئەۋان
شۆپش و چەك بەكارەئىنانىان تەۋلىد و دروست كرىدوۋە تا ھەموى ماف و
حقوقىمان، بە تەۋايى جىيەجى نەكرىت بە ئىحتىرامەۋە تەسدىقى حەقمان
نەكرىت، قەت دەست ھەلناگرىن. جا داۋا و داخۋازىمان ئەۋەپە، كە باۋەر بە
سەربەخۋى و ئىستىقلالمان بىكرىت و ۋەتەنمان ئازاد بىت و ئەم حەقەمان لە
ژىر پەنا و ئىنتىدابى ھەيئە با شەرفى ئەقۋامدا، راست و راست ئىعتىراف و
تەسدىق بىكرىت بە ناۋى ئىستىقلالى حىكومەتى كوردستانى جنوۋى و ھىچ
پەيۋەندى و پەيۋەستىكمان لەگەل حىكومەتى مەلىكى عىراقدا نەمىنىت، چونكە
ئەمانە (ئىنگلىتەرە - عىراق) لە ناۋ خۇياندا بە پەيمان و موعاھەدەمەكى تازە
كۆتايىيان بە ئىنتىدابى بەرىتانبا ھىناۋە، لەبەرئەۋە حەل و فەسلى دەۋا و
قەزىيە ئىمە كە عەرز و تەكلىف كرا، موافىقى مەنتىق و زەرۋەرەتە و
كرەنىشى پېۋىستە.

كۆمەلى با شەرفى ئىۋە بە مۈۋجىبى ئەم و تەبىئەت و لىۋومى ئىقتىزا و
حاجات و ۋەقائىع، پېۋىستە ئىۋەش بگەرئەۋە سەر قەرارەكەتان، كە لە سالى
۱۹۲۵دا دراۋە و موعتەرىفەن تەسدىق كراۋە.

سەئادەت مەتاب، ھىۋادارىن، كە ئىحتىرامات و تەعزىماتى بى پايانمان قىۋول
و تەسدىق بىلەرموۋن.

بە ناۋى دانىشتۋانى كوردستانى جنوۋىيەۋە

شەيخ مەحمۇد

۲۱ مارت ۱۹۳۱

پاش ئەۋەي تۇفيق ۋەھبى لە سلىمانى كىشرايەۋە، لە سالى ۱۹۳۲دا چوۋ بۇ لوينان. ئەم وتوۋىزى لە رۇزنامەي (الراسد)دا بىلاۋكرىمەۋە و لە پاش كارمەساتەكەي ئاۋبارىك نووسراۋە نەپخوئىننەۋە.

جەنگى ئاۋبارىك

لە كاتىكدا، كە شىخ مەحمود لەشكرەكەي لە شارەزوردا لە گەرمەي جەنگدا بوون، لە عەشائىرەكانى گەرميانەۋە داۋە، زەنگەنە، دىلۇ، گل.... و لە بابەت ۋەپرىستى و پەرىشانىي خۇيانەۋە لە دەست ياسا و نالەبارىي مەئموورانى حكوومەتەۋە بە نامە داۋايان لە شىخ مەحمود كىرد، كە شۇپشەكە بگويزىتەۋە بۇ گەرميان و جەنگى كورد ئەمجارە لە گەرميانەۋە دەست پى بىكات، چا ۋەكو وتمان لەسەر كارمەساتەكەي ۶ ئەپىلىۋ ۱۹۳۰، كە بەبۇنەي ھەلبىزاردەۋە كوشتار و مالىۋىرانى و دەستدريزىي ميرىيەكان لە سلىمانىدا روى دا ۋە نوشستىي گەلى بى چەك كەۋتە ئارا و لە ناۋ سەراي حكوومەتى عىراقدا لە ژىر چاۋدريي مۇتەسەپپى عىراقى و مۇفەتتىشى ئىدارىي ئىنگلىزىدا كەۋتە جىبەجىكرىن و بەجىھىننەي ناۋاتى پىرۇگرامى حكوومەتى ئىنگلىزى، ناۋئاخنى حكوومەتەكەي عىراق، ۋەكو لە پىشەۋە خوينرايەۋە، بوۋ بەھەلگىرسانى شۇپش و قرانى كورد.

شىخ مەحمود بانگى دەستدانە چەك و جەنگ، بانگى شۇپش و تۆلەساندن، بانگى داۋاي نازادىي دا. بەلەشكرى خۇيەۋە گەپشە شارەزور. بەگزادەي جاف لە ژىر سەۋكايەتتى كەرىم بەگى فەتاح بەگ و داۋد بەگى برايدا تىكەل بوون. حكوومەتى ناۋچەكانيان پىچايەۋە گەپشە ناۋچەي قەرمەداخ و سەنگاۋ. عەشائىر و شىخان و لەشكرى بازىيان ئاۋىتە بوون. گەپشە ناۋ عەشائىرەتى زەنگەنەي. كەركوك كەۋتە ژىر ترسى لەشكرى كوردەۋە و عەشائىرى گەرميان كۆمەكيان كىرد و پىرۇگرامى جەنگى چەتەيى دامەزرا. ھەر لە جەنگى شارەزورەۋە حكوومەتى زۆر تەنگاۋ بوۋىو. ترسيان زۆر بوۋ و ئەم شۇپشە زۆر بەسەخت ئەپىنرا.

لە گەرمياندا دەسلەتتى لەشكر ئىجگار زۆر بوۋ حكوومەت زۆر لە ناۋچەكانى چول كىرد. لە ھەموۋ لايەكەۋە كورد دەستى داۋە چەك. لەبەر ئەۋەي ھىزە سوپايى و پۇلىسەكان تواناي بەرىمەكانىيان نەماۋىو، حكوومەت ناچار بوۋ بە ھىننەي سوپا، بە ھۆي شەمەندەفەر و ئۆتۇمۇيىلەۋە لەشكرىكى زۆرى گەياندە نىزىك كىرى و توۋز. بەكرىگىراۋى كوردىش پىشداريان بوۋ.

بۇ ھەسانەۋە و چەند پۇۋىك دانىشتن لە لايەن سەيد مەجىدەۋە داۋا لە شىخ مەحمود كرا

۱. بەپىي ئەۋ داستانە بىستراۋەي لە چەكدارمەكانەۋە بىستراۋە.

مەحمود نەزەندى وتى، شەرت بى ئىستىقلال بىخەمە پېش مەرگم و دەپت كورد بە سەرىستى و كوردستانىكى ئازاد بېيىم، چونكە كورد دەتوانت بېسىنى. وتى لە كاتى گەرمەى جەنگدا شىخ مەحمود خۇى بەسەر چەكدارمەكاندا دەسوراپمە و كوژراومەكانى دەپىنى و شىرانە دەجەنگا.

ئەو قوتابپىانە وەكو شەفىق ئەحمەد ئاغا و باقى نوورى بەگ و پەنووف شىخ سالىح و غەفوورى سەعید ئەفەندى و رەسوول ئەبدوللا و لە زابەتەكان كامىل حەسەن و مەحمود جەوہەت و حامىد جەوہەت و لە لاوانى سەلىمانى پۇلىكى زۆرەوون بە ھاوچەكى جەنگى، بەلام پاش تەواوېوونى شۇپش، كامىل لە ناحىەى پىنجویندا مابوۋە، مەلىك فەيسەلى يەكەم لە پىنجوین بوو، بەو مەرجەى بچتە ژۆر ئالای مېرى و دالە بەت، لىئى دەبوورئ، بەلام كامىل نەچوونىتر مەلىك وتى (غەفوایتەم) لىئى بوورەم و گەراپەو.

توفيق وهبى له پوژنامەى - الراصد (بيروت)، ژماره ٣٧٦٦ و پوژى ٢٤ ناب ١٩٣٢دا دملۆت:

بيان من زعيم الاكراد الكولونل توفيق وهبى بك نزىل بيروت الى الراصد: القضية الكردية في عصبة الأمم

يعلم القراء ان الكولونل توفيق بك زعيم الأكراد العراقى هو اليوم نزىل بيروت وقد بعث الينا بالبيان التالى ننشره عملا بقانون حرية النشر، قال: طالعت مقالات فى جريدة الأحرار يوم ١٦ آب ٩٣٢ لكاتبه يوسف ملك مؤلف كتاب (فواجع الانتداب) زاعما فيه ان الأنكليز هم الذين فتحوا باب موضوع الأقليات منذ سنة ١٩٣٠ وأخطروهم بتحريض الى مراجعة عصبة الامم.

لما كان الاكراد، الداخلون ضمن حدود دولة العراق قد راجعوا عصبة الامم أيضا، بعد أن تأكد لديهم ان حقوقهم أهملتها المعاهدة العراقية - الانكليزية المنعقدة يوم ٣٠ حزيران ١٩٣٠ فدفعوا لكل شك أن يسببه المقال المذكور الافكار العامة، بان الاكراد أيضا سبقوا الى باب المذكور الذى يزعم مؤلف الكتاب بان الانجليز هم فتحوه، قد رأينا الضرورة تقضى بتبيان الحقائق الآتية:

١- ان الاكراد فى العراق لم يعترفوا قط بأن تشملهم كلمة الأقليات ولن يعترفوا بها. وذلك كما يأتى:

أ- كان الأكراد فى كردستانهم تلك يتمتعون بنوع من الحكم الذاتى قبل التفكير فى تأسيس الدولة العراقية الحاضرة أى منذ سنة ١٩١٨.

ب- الحكومتان الأنكليزية والعراقية قد تعهدتا سنة ١٩٢٢ فى بيان أصدرتاه

بتأسيس حكومة كردية ضمن حدود الدولة العراقية بأقرب وقت ممكن. على ان يعين الأكراد أنفسهم شكل حكومتهم.

ج- الشرط الأساسي لإحقاق هذا القسم من كردستان بالعراق نص على وجوب تأسيس إدارة كردية حسب رغائب الاكراد.

٢- ليس لمراجعة الاكراد عصبة الامم أية صلة بباب موضوع الأقليات الذي ذكره المؤلف وذلك لما يأتي:

أ- في سنة ١٩١٩ اختلف الاكراد ذو الحكم الذاتي قبل الحكومة العراقية إختلافا شديدا مع الانجليز بشأن حقوقهم، كما جرى ذلك مع الحكومة العراقية، فانقلب الإختلاف حينذاك الى حرب شعواء وبعد ان ساقطت الحكومة الانكليزية جيشا عرمرماً على كردستان تم لها إحتلالها.

ب- في سنة ١٩٢٢ عندما كانت الحكومة العراقية موجودة ثار الأكراد في وجه الإنكليز مطالبين بحقوقهم فارغموا القوى الانكليزية المرابطة في (بريندي بازيان) على الإنسحاب وأخلى حكامهم السياسيون وموظفهم مدينة السليمانية في اوائل أيلول منسحبين بالطيارات. فكانت النتيجة تأسيس مختارية كردية في السليمانية.

ج- في سنة ١٩٢٣ توترت مرة أخرى العلاقات الكردية - الانكليزية واندلعت السنة الثورة في اوائل سنة ١٩٢٣ الى اوائل سنة ١٩٢٧ من جراء الحقوق نفسها. وإخضاع الاكراد أستخدم الإنكليز في الحروب الشديدة المنعقدة التي وقعت في غضون تلك المدة قواتهم الجوية الهائلة وجنودهم الهندية والجيش العراقي والقوات الأخرى الموجودة لديهم.

د- في سنة ١٩٣٠ إحتج الاكراد لدى عصبة الامم حيث وجدوا ان معاهدة الإستقلال ودخول عصبة الامم قد أهملت إهمالا تاما حقوقهم التي سبق ذكرها في المادة الاولى من هذا البيان.

الا ان هذا الاحتجاج السلمي لدى عصبة الامم أثار ثائرة أركان الوزارة العراقية لدرجه إنها إتخذت تدابير شديدة غير رشيدة سببت ثورة الشيخ محمود ولكن هذه الثورة أخدمت بفضل قوة الإنكليز وسياستهم.

هـ- وكل من تتبع ثورة الشيخ أحمد البارزاني سنة ١٩٣١/٩٣٢ ومصيره لا يحتاج الى التفكير كثيرا حتى يرى ان الإنكليز أخذوا على عاتقهم إخلاء الجو قبل دخول العراق عصبة الامم.

فتبين مما تقدم ان الأمة الكردية لا تتأخر عند اللزوم عن التضحية في سبيل الوصول الى حقوقها. فكيف يمكن ان تكون حاجة الى تحريض الغير لها على القيام بعمل سلمى محض لتقديم احتجاجات الى عصابة الامم.

هذا هو مجمل المشكلة الكردية في العراق واحال ان بياني هذا كاف لاطهار الحقائق وتبيان وجهة نظر الاكراد للرأى العام.

وبهذه المناسبة أرى من واجبي ان اختتم مقالى هذا بالكلمات التالية:

لا يحق لاي شخص غير كردى ان يتدخل بشئون الاكراد بأسم الشعب الكردى ومع ذلك فأن الشعب الكردى يرحب ويعترف بالجميل لكل من يعطف على القضية الكردية من أى عنصر كان.

توفيق وهبى

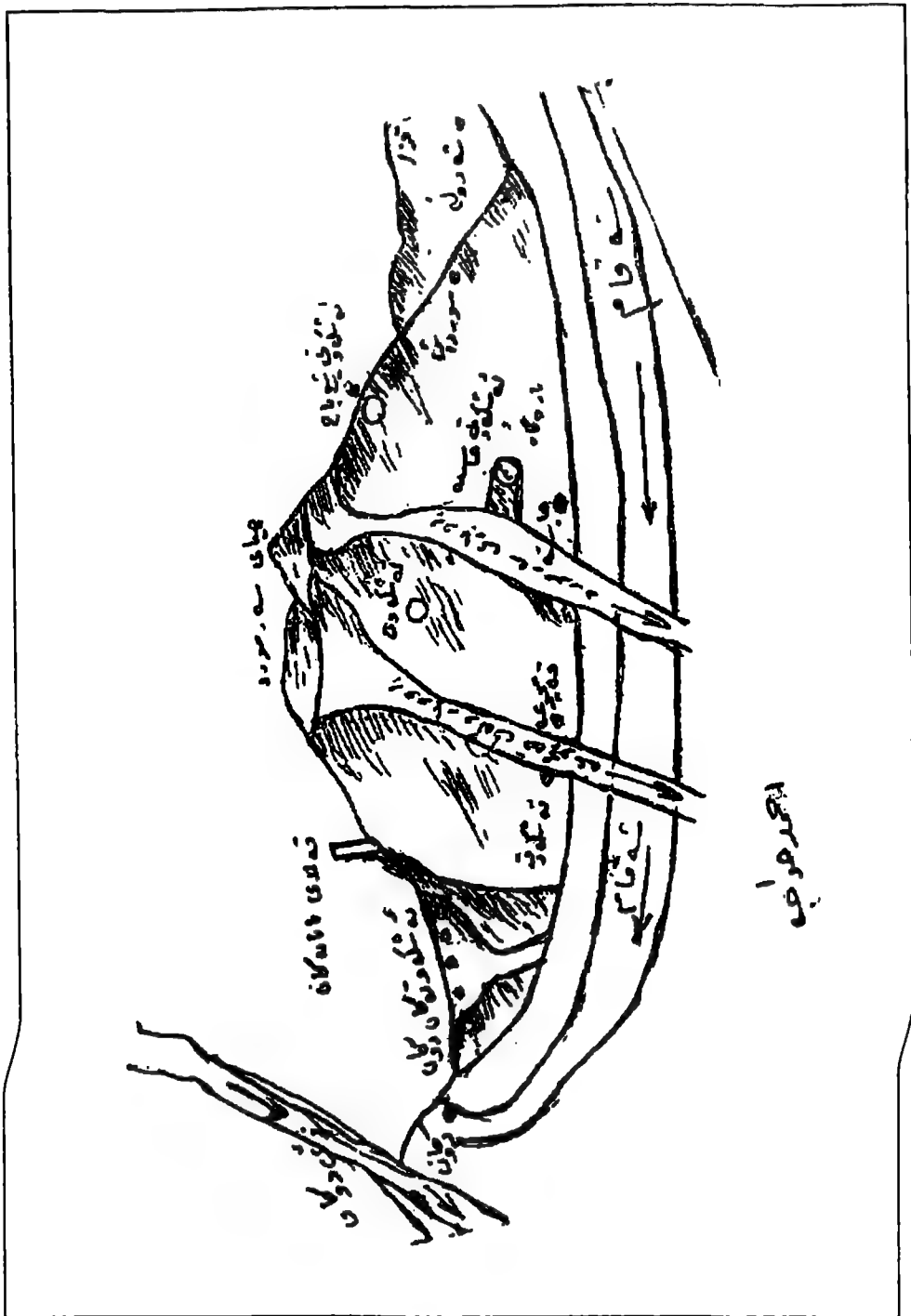
بەلێ، وهه‌بى به‌گ به‌يانەكەى زۆر دڵسۆزانە و پاست پێشان داوه به‌لام زۆرترينى كوردەكانمان به‌ گله‌يين و نه‌لێن، ئەم كوشتار و په‌رێشانپيه‌ى له‌ شارەكەى خۆيدا، سلێمانى، پووى دا ئەو تاوانبارە، چونكه:

١- ئەگەر ده‌يزانى ئینگليزه‌كان ده‌يانەوێت به‌كوشتار له‌ كورد و مەبه‌ستى تايبه‌تى خوێ عێراق بگليزێت، ده‌بوایه‌ له‌ پێشه‌وه‌ ئێمه‌ى ئاگادار بكردایه‌.

٢- ئەگەر ئەوه‌ى بێ نه‌مكرا نه‌هاتایه‌ بۆ سلێمانى، یان خوێ به‌بێ ترس ناوێته‌ى گه‌له‌كەى بكردایه‌ و ماوه‌ى ئەو كارەساته‌ى نه‌دایه‌.

٣- له‌ هه‌موو گرتووتو و ئاسانتو ماوه‌ى نه‌دایه‌، كه‌ سوپای عێراق بێته‌ كایه‌وه‌ و به‌ مه‌ترالیه‌وز كوشتار بكات و نیه‌وى خێزانی شارى سلێمانى به‌خه‌نه‌ شیوه‌ن و سه‌ره‌پای ئەو هه‌موو ناوه‌موارییه‌ نيزیکه‌ى نیه‌وى پیاوانى شارەكه‌ له‌ به‌نديخانه‌ توند بكرێت و به‌ كارى خراپ زه‌جر بكرێن.

وهه‌بى به‌گ بێجگه‌ له‌ كورد حكومه‌تى عيراقیش به‌ پیاوچاكى نه‌هه‌زانی به‌لام له‌ كاتى شوێشه‌كەى به‌كر سەدى پاشادا هاته‌وه‌ كایه‌ و كرا به‌ (مودیری عامی ئه‌شغال).

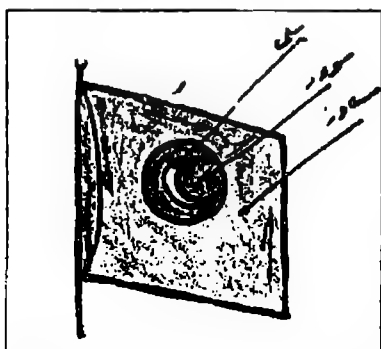

نەو نیشان: شیخەرەى لە ١٩١٩ دا لە لایەن شیخ
مەحمود مەو بۆ حكوومهتەكەى پەسەند كرابوو:

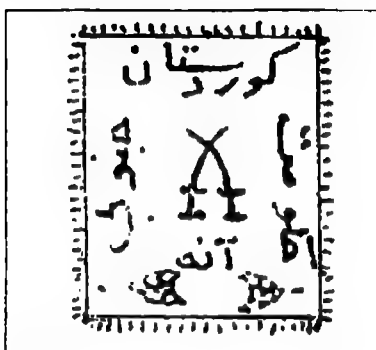
١- گۆلەگەنم

٢- گۆلەجۆ

٣- گەلاتووتن

ئەو ئالایەى كوردستان، كە لەسەر فەرمانى حوكمەتار
شیخ مەحمود لە سلێمانى، لە جێگەى ئالاکەى ئینگلیز
لە لایەن عیزەت نەجیبەو داکوترا. ١٩١٩. بەرگى پەكەم
لەپەرە ٤٥.

و مردم اهالی قضای حلبه

اوا نخبشار اگری و اواده تأمین اداره تصاحب کفر نگری احمدیک قائم مقام و حیدیک معاون
لکلی مأمورانی ۱۵ ایجاب مکانیر راه و بهیجه ای ای اجرای و طاقدا معاونت مأموره گان
بکن و مطبعا اوا سر رسیده حکومت محلی هین .

و مردم اهالی ناحیه آنجور و قضای حلبه و
جوار آنجا کانی چک

له ایومده معلوم کی اگر ضرورت و انقیاد و التماس کی و ام ایومده کی و اه ناحیه و
عالی ایومده سرور اما سر فلاکت و مصیبت کی لوی رومده به ایومده بکات مسئولیتی
شعبه سجاد
ه سر حیات

اوا احطار اگری که هر که حدود ایران تجاوزت آن کرد بر حاکم لوی سلجانی و کرمان شاید حرلی
و کلی س اطاعتی حکومتان کی صادر کی و با خلاف امر و وصای حکومتی حرلی معامله یک بکن
و یا له اطاعت مطلقه حکمندان حرلی فصول یک کتاب کی در و ما معلوم زاین که فوق العاده مذاب و
آنوقت آید و زود به شقت نجریه اگری لازم بآید که حفته ده له پیشه ده اختلاو بکریمن
تصرف . ایجانی

وتمان شۆرشەكانى بەرزان لە بەرگىكىدا پىشكەش ئەكەين، بەلام ئىستا
پىويست بوو ئەم پارچەيە پىشان بەمەين.

سەرمتاي شۆرش لە بەرزان

سەرمتاي شۆرش

بەرزانى

رۆنگاي شىتتە، كانوونى يەكەم ۱۹۳۰

لە لايەن (ئادارە) مۆتەسەرفىيەى ھەوليرەو نۆيرام بۆ کردنەوى پىگا:

لە گەلى عەلى بەگەو تا شىتتە، كە درىزى ۱۶ كىلومەتر بوو. كە گەيشتمە بالەكان، وتيان
بەرزانيەكان ياخين. لە ئاينى ئىسلامى لايان داو و بوون بە ئاسورى. قورئان دەسووتىن،
سمىل دەتاشن، گاگەل ئەكەنە ناو مزگەوت. ئەم چاو و پاو زۆر گەرم دەبىسترا. لە لايەكەو زۆر
دەترسام و لە لايەكەشو ھىچ باوېرم بەم ھات و وتە نەبوو. چونكە ئەم كردەوانە پىويست نىيە
بۆ داوا و ئاواتىك.

لەو كاتەدا چووم بۆ ديانە. ئاچە و بارەگاي ئاسورىيەكان. بىستم (كۆلۆنىل لايەن، زابت
ئىرتىباتە) و لە ديانە ھۆى مەلاس كردوو و ئەم چاو و پاو ەيش ھەموو پۆتەك بە بەستىەكى
تازە بلاو دەپتەو لە كارخانەكەى ئەووە نەرتەچوو.

ھەر ئەو رۆژە لە ديانە بىستم، كە بەرزانى پەلامارى دىھاتەكانى شىخ رەشىدى لۆلانى داو.
دىھاتەكانيان سووتاندوو. منال، پىر، ئن، پىاو ئەكوئن. تالان ئەكەن. لەم بابەتەيشو زۆر
قەسەم بىستم.

ئاسەف رەئوف، ھۆشەويست و ېرام بوو. لاي كۆلۆنىل لايەن كاتب بوو و لە ديانە دادەنەشت.
لېم پرسى: ئەم قەسانە راستە؟

ئەمە و ئەمەكەيتى بەمى گۆرپىن:

وتى:

بە شەرەفم، بە نىكاھم، بەرزانیيەکان ئاگایان لەم قسائە نىيە و ھەمووی لەم ئوورەى لاینەو
دەردەچێت، چونکە ئینگلیزەکان دەیانەوێت حکوومەتى عێراق ھەلپەریزن، بەم ھاش و ھوشە
کورد دەکەن بە دوژمنیان. نە ئینگلیز ھىچى لە کيس دەچێت و نە عێراقیش پیاوی موخلیس و
پاستى ھەبە بام کورد و عەرەب پەکتەر بکوژن. مەقسەدى ئینگلیز عێراق بکەن بە ژێر قەرزەو و
مەعاهەدە و پەیمانان پێ ئیمزا بکەن.

من نەختێک تێ گەیشتم ترسم کەم بووھەم ھاش ماوھەکی تر لە ديانە، میوانى مەلیک
ئیسماعیل، گەورەى تیرەى تیارى و باوکى یاقوفەرماندەى سوپای ئاسووری. لە کاتى وتووێژدا
پرسى: ئێوە دێو بە چى دەزانن؟

وتم بە شتێکى خراپ. وتى: کەوابوو ئینگلیزم
بەپاستى من لەویدا نەمدەوێرا خراپەى ئینگلیز بلێم چونکە ئاسووریيەکان نوکەریان بوون.
ھەر دیسان ماوھم بۆ خۆى بەرەلا کرد.

وتى: ئەمە کارە بە ئێمە و ئێوەى دەکەن؟ ئێوە، کورد، ئەم بەنگ و باوھى دواى بەرزانیيەکانى
دەخەن راستە؟ نەپیرپییەم بەرزانى بۆچى دەبن بە ئاسووری، خۆیان لە ئێمە ئازاتر و پیاوترن
خۆ، بەلای ئێمەوھ سەمێل زۆر شەرەفە. بۆچى لاندەن بۆ مەسیحی، کە خۆیان دیندارن وە ئەم
دینەیان چ پێگایەکی لێ گرتوون ئەگەر داواى ھەق و مافی خۆیان بکەن؟ کاشکی بیانویستایە
ئێمە تێکەڵیان ببین. بەلام ئینگلیز شەرەفى ئێمەى نەھێشت. ئێمەى نەریدەن، بێ جیگا و ھەتەن
و ئاوارە، چۆن بارزانی دەبێت بە ئاسووری. ئاخ، بەمانتوانیایە لە جیاتى زمانیان پێى
ئینگلیزمان بپریایە ھەموومان پزگار دەبوون.

کۆپم، ئینگلیز ھەر لەگەڵ بەرزان یان شێخ مەحمودا ھەرب ناکات، لەگەڵ حکوومەتى
عێراقدا لە ھەریادیە. بیانووێان پێ دەرگەیت، بۆجگە لە بەریتانیا کەس نایێت ھاوھن شت بێت.

قسەکانى مەلیک ئیسماعیل و پەوشتى، کارى تێ گەیاندم کە ئینگلیز عێراقى بێ ئاشووب
ناوێت. ئەم بزووتنەوھەى بەرزان لەبەر ئەوھە کە لە شێخ مەحمود دەستى شت چونکە تێ
گەیشتم، کە شوێش راستە و لە شیرازەى خۆیا نایێت، کە چارەى بکا ئیتر لە سێمانى گواستییەو
بۆ بەرزان. ھىچ نەبێت چەند سالتیکیش حکوومەتى عێراقیان پێو ھەریک دەکات. لەوێ بنیاتى
شوێشى بەرزانى دامەزراند. وە بۆ ئەوھى تووشى پارە لە ناوێردنیان بکات کردنەوھى ئەم
پێگایە لە گەلییەو تا شێتەنى خستە سەر شانى عێراق. لە ھاش ئەوھى کە من دەستم بە ئیشکردن
کرد، تێ گەیشتم، کە بەرزانیيەکان ھىچ بەرەستێکمان ناکەن.

وا ھەزانم ھاش نەزیکەى مانگیك، کە پۆژى ۱۲ کانوونى یەكەمى ۱۹۳۰ دەستم بە ئیش کرد،
لە لایەن قانیمقامى پەواندز پەزا بگەوھ پەم و ترا، کە پۆژى ۳ مارت ۱۹۳۱ سوپای عێراق

ئىمگاتە باھشتيان و دەپىتە ئەورىگەيە تەواو بوويىت، ئىتر چى دەكىمىت بىكە پارە زۇرە.

لەو ماوەيەدا موھەندىس و موھاسىب و كەس نەيموڧرا بېت، ھەر لە زارى گەلېدا پارەي كرىكارىيان ئەدایە دەستم و دەگەرپانەو، واپان دەزانی، كە بەرزانیيەكان پیاوخۆرن. رىگا گەيشتە مەزە، سەر ئاوى شېتە، قادىر ئەفەندى ئايشەھان ھات، وتى سېمىنى دەچىن بۇگەلى چۈنگە سوھاي مىرى ئىمگات. ۲ى مارت ۱۹۳۱ چۈرۈن. پېشدار دوو ئىنگىلىز بوو يەككىيان قۇلىكى نەبوو. بەبى ترس پەرىنەو و بە چىادا ھەلگەرپان و قائىد فىرقەش ھەللىل زەكى پاشاي كەركووكى بوو، پياوئىكى رېزىن و بەرېز. ترسىان زۇرۈو، كە بەرزانی لە ناو گەلېدا بىانگىرېت، بەلام وا دەرەنەچو و راستىيەكەي نازانىن بۇچى؟ جەنگى بەرزانی و ھكۈمەتى عىراق دامەزرا تا ۲۲ ھوزەيران ۱۹۳۲. لە جىگاي خۇيدا دوايى ئەم باسە نەخوئىنەو.

شۆرپىشى بەرزان ۱۹۰۹ى باوى عوسمانى

بە بۇنەي باسى پېشورەو و زالىيەتېي دوو ھكۈمەت بەسەر بەرزاندا و ئەو بەرزانيانەي، كە لە ناو بەرد و دارى چىادا، بە ھەزار كۈلەمەرگى و پەنجى شانيان، بەرېتو دەچن و زىندەگانىيان بەجى دەھىنن و ھەموو چەرخى بېستەمىيان بە تالى و ناسۇرەو بىرە سەر، بە كورتى لە مېژووى ئەو گەلە دلىر و نەبەزە نەدوئىن.

بەرزان لە ھەرە ژوورۈوى پۇژەھەلاتى ژوورۈوى عىراق و لە رېزە چىاكاني چىاي شىرىن، چىاكاني شىروان و لە مەلەبەندى تۈركيا و ئۆراندایە. دانېشتوانى ئەم گۈندە يەك تېرەن. تەنبا جەنگاۋەرىيان نىزىكەي ۳۰۰۰ چەكدار نەبېت. ئەزادى ئەم خانەدانە پېرى نەقشەبەندى و پياوئىكى دانا و بەرېز و خاۋەن شكۆە و بەرز و بلىند بوو. لە پاش ئەو باۋكە مەزە، سەرۈككىيان كەوتە دەست شىخ عەبدولسەلام.

شۆرپەشەكى شىخ عەبدولسەلام

پياوئىكى دانا و بەبىر و تېگەيشتو، گەلنەواز و بەرېتو بەر بوو. بەرامبەر بە ياساشكاندن و زالىيەتېي كارىدەستانى ھكۈمەتى عوسمانى ھەندىك داوا و پىويستى ناۋچە و گەلەكەي پېشكەش بە والىي مووسل كىرد. بۇ ئەوئى نەم خەرج و باجەي، كە بەسەر گەلەوئەيە لە رېگەي دەستور و ياسادا بىسۇنرېت و مافى گەلەيەتېيان بەھارېزېت.

ھكۈمەت ئەم داۋايى بە ياخىمەتى پېشان دا و فەرمانى ناردى لە شىكرو سوھادرا بۇگرتى شىخ و سووتان و كوشتىيان و لە لايەن مىرىيەو عەشاپرە كوردەكانىش ھان درا و كۆمەكى مىرىيان كىرد. ھەر چەندە بە پىي ئەو نووسراۋانەي بىلاۋ كرانەو گوايا نازم پاشاي والى لەگەلېدا رېك كەوت و مانەو.

بەلام ئەم پەنگەوتن و ئەباییه له کاتی بانگی جەنگی یەکەم ١٩١٤دا هەڵوێشایەوه. شیخ عەبدولسەلام وتی: من عەسکەر، یان لەشکر نادەم بێنێن بۆ جەنگ و له پێناوی بێگانەدا به کوشتی بدم، چونکه خۆم به دۆستی ئەم دەولەتە نازانم. ئیتر ماوهی نەدا به گەیشتنی پیاوانی میری به ناوچەکە و هیچ خەرجیکیشی نەدا. پەلاماری ئاکرئ (عقەرە)ی دا، مەمورەکانی نەمرکرد. جا حکوومەتی مووسل لەگەڵ زێبارییەکاندا پێک کەوت و پەلاماریکی سەختی شیخ عەبدولسەلامیان دا و بارزانیان گرت و پەڕێشان کران وەکوزانراوه. دواى ئەم کردەمیان شیخ سەلام گەڕایەوه بەرزان. سالتیکی بەسەرا رابورد و پەلاماری دۆژمانانی خۆی دایەوه. والیی مووسل سلیمان نەزیف، کورد بوو، چوو لای شیخ سەلام ئامۆژگاری کرد. وتی: حکوومەت دەسەڵاتدارە چیی له ناو بچێت نەتوانێت نە چەندانه تۆلەى بکاتەوه ئەوهی له تۆ کەم نەبێتەوه ناگەرێتەوه، چارهى حکوومەت به تۆ ناکرێت.

له وهلامدا وتی: من له پێناوی ئازادیی گەلەکەمدا، که کوردین هەموو ئازارێک دەچێژم. بۆچی حەقی کورد نادەن، بێگومان والی وهلامی داوێتەوه. له دوایدا به والی دەلیت، یەکیک لهو چەندارانه بانگ بکە. والیش گازی چەندارێک دەکات و دێت.

شیخ سەلام دەلیت: بچۆ لەسەریانەوه خۆت بخەرە خوارەوه. چەندارەکە بەبێ پرس و وهلام چوو لەسەر ئەو سەریانە بەرزەوه خۆی فری دایە خوارەوه و پارچه پارچه بوو. به والیی وت ئەمەتان هەیە؟

ئیتەر والی گەڕایەوه، به وهزارەتی داخڵییەى گەیاند، له وهلامدا پێیان وت ئێمه پرپارمان دا بێنێرە شیخ سەلام بانگ بکە بزانە چیی دەوێت ئاگاداران بکە. والیش ئەم مۆئەیی به هەلیکی گەورە زانی، دەستبەجێ شیخ سەلامی ئاگادار کرد. بەلام والی له فێلی وهزیر ئاگادار نەبوو، که شیخ گەیشته لای والی دەستبەجێ به پروسکە ئاگاداری کرد. له وهلامدا (ارامی سنیەى سلطانی) به خەنکاندن شیخ (عبدالسلام) به والی گەیاند. والی نەیکرد، دایان به عەسکەری و خەنکاندیان. وەکوزانراوه بەبێ ئەوهی مەحکەمەیک پرپار بدات و یان حاکمێک بێنێبێتی ئەم گوناھە بەرامبەر بەم کورده مەزن و بڵندە کرا. له لایەکی تریشەوه دەلین به پارمەتیی زێبارییەکان شیخ سەلام گیرا.

پاش شیخ عەبدولسەلام، شیخ ئەحمەدی برای

شیخ ئەحمەد پیاویکی لەسەرخۆ و هیمن و ئازا و دلێر و نەترس، پاش جەنگی یەکەم و هاتنی ئینگلیز بۆ عێراق، شیخ ئەحمەد بەهەلی زانی (بەرزانی)ی له ئاکرئ (عقەرە) جیا کردەوه و خستیه سەر (پهواندن). پەلاماری شێروانییەکانی دا و تا (مێرگەسۆ)ی داگیرکرد به بێ ئەوهی خەرج و

باج بدا و حكومتى ئىنگلىز يان عىراق بىناسىت. تا ۱۹۳۰ بەبى دەنگ دانىشت. بەلام وردە وردە جەنگى عەشايىرى پووى دەدا.

حكومتى عىراق بىرارى دا، كە لەو ناوچاندا قەلاى پۇلىس و خانووى مىرى دروست بىكات. تابوورەك عەسكىرى نارد بۇ (بەلە) بەلام شىخ ئەحمەد ماووى نەدەدا ئەو تابوورە عەسكىرە نەسەلاتيان بەبى و حكومت پىرۇگراممەكەى بۇنىتە جى. جا حكومت بىرارى دا، كە لە عەلى بەگمەو تا شىتە ئەو رىگايە بىكاتمەو و بىگەمەنىتە مىرگەسۇر. وەكو لەمەو پىش و ترا نووسەرى ئەم نامىلگەيە نىزرا. بە راستى چاو و پاو و فېوئىلى حكومت بەرامبەر بە بەرزانى و دراوسىكانيان، كە دوژمىيان بوون، زۆر خراپ و كوشنە بوو. دىمانوىست لە پووى ئاپنەو هانى عەشايىرىكان بىن، كە بە ئىجبارى بچنە سىر شىخ ئەحمەد و لە بن و بنجيان نەرمەنن و ماكى ئەم كار و پىرۇگراممەش كۆلۇنل لايىن بوو، كە لە (دىپانە) دانەنىشت.

رىگامان گەيانە (خەودىيان)، بەفر زۆربوو. ئەو پۇژە خۇم و كرىكارەكان لە ئاوايىسى خەودىيان بوون لەبەر ساردى و زۆرىسى بەفر ئىش وەستابوو. (كۆلۇنل لايىن) بە سواری هاتبوو و پىاوىكى نارد، كە لەگەل دىكتۇرى كرىكارەكان بچم بۇ لای. زۆر بە پەلە چووم. لە دور دانىشتبوو خواردنى نەخوارد. نىزىكەى سەد سواری پۇلىسى سلىمانىسى لەگەل بوو قادىر ئەمەندى (تايىشە خان) موەندىسىشى لەگەل بوو. پاش خواردنەكەى، هات. زۆر بە تووپەيى وتى: چەند مانگە لىزەيت؟ كەى تەواو دەپىت؟ تۆ ناتەوئە ئەم رىگايە تەواو بىت. تا ئىستا چەند جار بەشە بەرزانىيەكان هاتوونەتە لای تۆ؟ لەم وینە پىرسىارانەى زۆر كرد. بەلام من نەمەزانى وەلامى چى بىمەمەو ماووى قەسەكردنى منى نەدەدا. پاش زۆر قەسە و هەپەشە وتى وا من دەپۇم زو تەواوى بىكە. ۲۸ كانوون دووهم ۱۹۲۰.

پاش نىزىكەى ۲۰ پۇژ، ۱۷ شوىات قائىمقامى پەواندز پەزا بەگ داواى كردم چووم. وتى: موئەسەرىف بە تەلەغراف تۆى ئەمۆت، ئەمەوئە بىتئىزىت بۇ جنووب، من زۆر دىفاعم بۇ كردىت بەلام بى فائە بوو. گەرامەو تەنبا لەم پىگەپەو (بەرزان) بۇ پىگای (پايت) نىزىرام و تەلەغرافكە هەلوەشاپەو.

پاش شەش مانگ چووم بۇ هەلوئە تى گەپىشتم، كە كۆلۇنل لايىن بە موئەسەرىفى و توو نەك بە نووسىن، گوايا من ئىلتىحاق نەكەم بە شىخ ئەحمەدى بەرزان.

لەبەر ئەووى حكومتەكانى عىراق و ئىنگلىز ئەمانوىست لە رىگەى ئاپنىپەو هانى عەشايىرىكانى دراوسى بىرزان بىن و ئىلجاربى بچنە سەريان و بە يەك جار لە پەگ و پىشەيان نەرمەنن. بەرپەو بەرى ئەم پىلانەش (لايىن) بوو لە دىپانە دانەنىشت.

لە لايىن حكومتەو ئەم دووزانە پلار كراپەو:

دوزان - بلاغ ۱

لەم دوايىيەدا ھېاوانى شېخ ئەحمەدى بەرزانى وروژميان بردۆتە سەردىھات و دانىشتوانى دراوسىڭكانيان. بەسووتان و تالان و كوشتن دەستدرىژى دەكەن. فەرمان درا، كە سوھايىيەكانى (بلە) نومايشىك بىكەن.

بەلام لەم خۇپىشاندا ئەدا جەنگىكى بەرامبەرى پووى دا لە پۆژى ۹ى ئەم مانگەدا، لە عەسكەر ۱۳ كوژرا بە زابتمو ۹ برىندار لە بەرزانييەكان ۲۰ كوژرا و ۳۰۰ برىندار پووى داوھ.

حكومت بۇ بېرىنى دەستى پياوخراپ و ناردنى ھىزى سوھايى و فرۆكەى بەرىتانىاش ئەمگەر پېويستېبو بۇ يارمەتى بېرىارى داوھ. بۇ گەپشتن بە نامانچ بېرىارى تەوار درا، كە لە ژوروروى پەواندزمە تا پووكوچك و لە بلە و عەقرەيشەمە بۇ سەر بارمگاي شېخ ھىزى بىنئىرىت.

بۇ ئەمەى پاش ئابلوقە لاي ژورورووھ شېخ ئەحمەد تەنگا و بىكرىت و ناچار بىت يان خۇى بدات بە دەست حكومتەمە و يان بەرەو پۆژئاوا را بىكات تا وەكو تووشى ھىزى پۇلىس بىت و ھىزى فرۆكەى بەرىتانىاش يارىدەمەرى پۇلىس بىت و ئەمەيش دوزانى دووھ:

دوزان - بيان ۲

بۇ ئەمەى سوھاي مىرى لە مانگى نىسان ۱۹۳۲دا پاش جەسانەمە و خۇئامادەكردن لە پووكوچكەمە بۇ مزورىى بالا بەرپىتمە، لە لايەن حكومتى عىراق و داوا لە موغتمەدى سامى بەرىتانىا كرا، كە ھىزى فرۆكەى بەرىتانىا يارىدەمەرى سوھاي عىراق بىت بۇ ئەمەى لە بەشى خواروروى پۆژەلاتى ناحىيەى مزورىى بالاو، فرۆكە بۆمبارانى ھىزى شۆپىشگىران بىكات. بېرىدارا، كە ھىزى فرۆكەى بەرىتانىا پۆژى ۲۹ نىسان دەست بە بۆمباران بىكات، بەلام لە پېشەمە بۇ ۲۵ دى دوزان بلاوكرامە، كە لە پېش بۆمبارانىندا دا لە بدەن بە حكومت.

بەلام بەخت نەپىتە يەككە لە فرۆكە - بۆمبارانچەكانى وا.بى.ئى. پۇلى ۵۵ لە دەست وەشاندىن و بۆمباراندا پۆژى ۲۶ نىسان لە نىزىك شىروانى مەزىن كەوتە سەرزەوى، دەستبەجى لە لايەن شېخ ئەحمەدەمە فرۆكەوان و يارىدەمەركەى گېران و بە پەخسىرى بران و بە بۆنەى ھەندىك نازارەمە لە شانى يارىدەمەركەدا داواى ماوھەدانى ناردنى پزىشكىك درا بەشېخ ئەحمەد. لە لايەنى شېخ ئەحمەدەمە بەلېن درا بۇ ناردن و گەپانەمەى پزىشك بەبى وەى. ئىتر بۇ ماوھەكە بۆمبارانمان وىستا. ۲ مايس.

لەگەل كاھتان ھۆلت، كە كوردىزانىكى بەرىتانى و موھزەفكى موغتمەدى سامى بۇ پزىشك

گەيشتە مزوورى بالا. ۳. مایس.

بەبۇنەى چوونى پزىشك و جەنگ وەستانەو وىسترا كۆتايى بە جەنگ بەيۇنرەت. شۇيخ ئەحمەد خۇي بەدات بە دەست حكوومەتەو. وتوويۇ تا ۲۳ مایس درىژەى كىشا و بى سوود بوو پۇژى ۲۴ مایس لەگەل پۇژناو ابووندا شۇيخ ئەحمەد لە حكوومەتى گەيانە، كە (ماوہى پىككەوتن نەما) و تەواو بوو. جا حكوومەت بە ھۇي فرۇكەيەكى (فيكتوريا) ۋە بە زمانى كوردى بە دەنگىكى گەورە بەسەر دانىشتوانى ناوچەكەدا بانگى دەكردن بۇ دالەدانىان بە مېرى.

رۇژى ۲۵ مایس سەرلەنۇ فرۇكە دەستى كرىوہ بە بۇمبارانى ئەو جىگايانەى، كە شۇپىشگىنرەن خۇيان تىدا شارەبۇو. فرۇكە پىگاي لەوانە بەست، كە دىھاتيان چۆل كرىوہ و دەيانەوئى بگەپىنەو. بە بۇمبا، مال و پىشماليان سووتا و وىران كرا، بلىسىيان چو بە عاسماندا. بە تايپەتى جىگاي دانىشتنى شۇيخ ئەحمەد زۆر بەشپەت و سەختى بۇمباران دەكرا. لادىپىيەكان ھەموو دىھات و خانوويان بەجى ھىشت، خۇيان گەيانە سەر لووتكەى شاخەكان. ۲۷ مایس.

لە پۇژى ۲۹ مایسا زانىمان، كە بۇمبارانەكەمان زۆر كارىان لى دەكات و وریەیان بەرداوہ و زانرا، كە ھىزمەكى شۇيخ ئەحمەد لە پۇژى ۳۰ مایسا پەرش و بلاو بوونەو. ئىتر لە پۇژى ۳۱ مایس و لە دانىشتوومكانى (بارۇش) ھەو دەست كرا بە گەرانەو و دالەدان. كار لە دەست شۇيخ ئەحمەددا تراز. پۇژى ۹ حوزەيران محەمەد سىدىقىش داواى لىبوردنى كرد و وتى شۇيخ ئەحمەدىش داواى وەستانى جەنگ دەكات.

لەم ماوہىەدا شۇيخ ئەحمەد و پىاوەكانى چوويوونە سەر ئەو چپايەى، كە ۸ ھەزار پى بەرزە و لە ناو ئەو ئەشكەوتانەدا دەژيان، كە فرۇكەوانەكان بۇيان نەدەدۆزانەو. بەلام خۇشاردەنەوئى بۇ دەست نەدەدا، ناچار بوون بە بەجىھىشتنى ئەو جىگا و مەكۆيانەيش.

شۇيخ ئەحمەد و چەكدارەكانى خۇيان گەيانە مەلەندى توركيا بۇ ئەوئى دالە بەدن بە تورك يان ئىران. ۱۳ حوزەيران. سوہاى عىراق پۇژى ۱۴ حوزەيران گەيشتە (شېروان مەزن)، كە شۇيخ و چەكدارەكانى چەند پۇژىك لە (زىتا) مابوونەو. فرۇكە ماوہى نەدان و لە ترسى گەيشتنى سوہا زىتايشى بەجى ھىشت و دالەى دا بە توركيا. ئىتر بۇ حكوومەت پەر بەرەلا بوو و دەست كرا بە قەلا دروستكردنى پۇلىس و عەسكەر دامەزراندن.

۱۵- شۇپىشى تازە

پاش رۇيشتنى شۇيخ ئەحمەد بۇ توركيا سەرۇكاپەتى كەوتە دەست مەلا مستەفاى براى. لە بەرزاندا جەنگ دوايىى نەھاتبوو. (خەلىل خۇشەوى)، كە پەككە بوو لە بەرزانيە ناسراوہكان،

دەستى كۆردۈمە بە شۆپشگىچى ۋە تېكەنى كار ۋە پىرۇگراممى ھۆكۈمەت، كە لەو كاتەدا مېرى بېرىرى دابو بە قەلە دوستكردن بۇ پۇلىس ۋە ھېزەكانى لە ناوچەسى (مېرگەسۇر ۋەلە)دا، جا مەلا مستەفا بەرامبەر بە ھۆكۈمەت ۋەستا ۋە ماۋەى دامەزاندەنىانى نەدا ۋە قائىمقامى پەواندز ۋە مۇھەندىسەكەيان كۆزۋان.

ھۆكۈمەت ناچارىو بە ناردنى ھېز ۋە سوپا ۋە دامەزاندەنەۋەى جەنگ، بەلام خەلپل خۇشەۋى كۆزۋا. لە مانكى شۇبات ۱۹۳۶دا ھۆكۈمەت تۋانى دەست بە سەر ناوچەكەدا بېكىشى ۋە مەلا مستەفاپاش چوۋ بۇ ناو چىپاكان. ھېشتا بەلگەى جەنگ ماھو شۆپشەكەى بەكر سەدى دەستى پى كىرد. جەنگ ۋەستا، لەسەر ۋەستنى بەكر سەدى بەرزانى پۇك كەوت ۋە بە دەستەسەرى نېرزان بۇ سلىمانى.

ئەم خېزان ۋە مالى ۋە مەنالى لىقەمماۋە لە ژيانىكى نائەۋاۋىدا لە سلىمانىدا دەژيان. تا لە ناكاو ۋە لە كاتىكدا بانكى جەنگى دوۋم درا، مستەفا بەرزانى لە سلىمانىيەۋە بەبى ئاگاي ھۆكۈمەت خۇى گەيانەدە بەرزان ۋە دەستيان داپەۋە چەك ۋە بەرامبەر بەنارەۋايىي پىۋانى مېرى بانكى شۆپشيان داپەۋە. بەلام ھۆكۈمەت بە ھۆى شۆپشەكەى پەشىد عالى گەيلانىيەۋە تۋانى ناردنى ھېز ۋە سوپاى نەبو پچىتەۋە جەنگى بەرزان. ئەمجارە ھۆكۈمەت لە جياتى جەنگى خۇين پشتن، سىياسەتى بەكارھېتا.

لە دروۋستەۋونى ۋەزارەتى ۱۹۴۳دا ماجىد مستەفا، كە كورد بوۋ كرا بە ۋەزىرى دەۋلە. داۋاى پۇكخستنى مەلا مستەفايان لى كىرد. لەسەر ئەم داۋايە چوۋ بۇ بەرزان، بەرزانى بىنى، لەگەل خۇى ماجىد، مەلا مستەفا ھاتن بۇ بەغداد. ۷ كانۇن دوۋم ۱۹۴۴.

لە ۋەزارەتى داخلىيە بەرزانى ۋە پىۋاۋەكانى مېرى كۆيۈنەۋە لە جياتى ئەۋەى پىۋىستيان چى بى بزانرەت ۋە يارمەتى ئەۋگەلە پەرىشانە بىرەت، بېريان دا، كە بەرزانى لە دوۋرى بەرزان دانىشەت ۋە چەكەكانيان بە تەۋاى بىم بە ھۆكۈمەت. داۋايان لە بەرزانى كىرد بۇ ئەۋەى فەرمان ۋە بېرەرەكەى ھۆكۈمەت بېيىتە جى گەراپەۋە بۇ بەرزان. مارت ۱۹۴۵.

بەلام لەگەل گەيشتنى بە بەرزان بانكى شۆپشى داپەۋە ۋە لەمارى قولغ ۋە لەلەى پۇلىسەكانى دا ۋەتى: بەرزانىيەكان بەبى چەك نازىن. نازىن بە گۆچانەۋە جەنگىن. ئاھا مېرى خۇى نازانەت، كە بەلەى كۆردەۋە چەك لە پۇلە خۇشەۋىستەرە سەر دەۋەن چەك نادەن. دوۋر نىيە بۇ ئەمجارە دەستى ماجىدپش تېكەل نەۋوۋەت.

لە مانكى ئاغستۇسا لە لاين ھۆكۈمەتەۋە لە ھەمو ناوچەكانى بەرزاندا (ئەھكامى عورفى) پلاۋكرىيەۋە. سوپاش دىي (بەرزان ۋەلە)ى داگىر كىرەۋە. ئەمجارە ۋە ئەم شۆپشە بەلەى ھەمو كۆردەۋە زۇر گرنگ ۋە پىرۇز بوۋ. لە ھەمو لايەكەۋە كورد ۋە بە تاپەتەى لە عەسكەر ۋە

زابتانی کورد زۆر ناویتهی بهرزانی بوو له وانه عیزهت عزیز، محمەد قودسی، خەیروللا، جەلال ئەمین بەگە مستەفا خۆشناو، بوو بە هاوچەکی شۆپشگێڕانی کورد.

و هەموو زانرا بهرامبەر بە بەدختیی پیاوانی میری و کارەساتی سووتان و وێرانکردنی دێهات و چاندگە و پەڕیشانی گەلەکەیی، مەلا مستەفا چوو بۆ مەهاباد بۆ هاوکاری گێیان بەختکەری کوردی کۆمەڵە (بە پێی بیستن، قازی محمەد داوای کردبوو) لە مەهاباد. پارتی دیموکراتی کوردستانی دامەزراند. هەمژە عەبدوللای نارد بۆ سلێمانی بۆ دامەزراندنی لقی پارتی. و هەموو زانرا یەکەم جار (مامۆستا کەرم زەندی مامۆستای قوتابخانەیەکی سلێمانی) دۆزییەوە و کاروباری پارتیی بە ناوی سکرتیری یەکەم درایە نەست. بەلام لە پاش ماوەیەکەم ئەویش چوو بۆ مەهاباد و بوو بە هاوکاری کۆمەڵە و پارتی.

بۆ جاری دوو هەمژە هاتەوه، ئیبراهیم ئەحمەد هەلبژێردرا. کارەساتی بەرپۆه چوون و یارمەتی بەکەمی سلێمانی بۆ کۆمەڵە چیی بەسەر هات لە بەرگی دوایدا دەخوێننەوه. بەلام لە دوا دوایدا زابتەکانی باسەمان کرد هاوڕێیی بهرزانیان نەکرد.

بەهەرچی بۆنەیەکی سیاسییەوه بوو کۆمەڵە تێک درا. (باسی کۆمەڵە و مەهاباد بە جیا نەخوێننەوه). مستەفا بهرزانی و چەندارەکانی گەڕانەوه بۆ نیشتمانی خۆیان. بەلام لەو کاتەدا حکوومەت بە تەواوی نەستی بەسەر ناوچەکەیاندا کێشایوو. بۆ ئەوەی جێگایەکی ژيان بدۆزێتەوه، بریاری بەجێهێشتنی نیشتمانەکەیی خۆی دا.

لەسەر داوا و ویستنی عێراق و تورک و ئێران لەو کاتەدا، کە دۆست و هاوێر بوون بۆ لە ناوێردنی کورد، لە هەرسێ حکوومەتەکەوه سوپا گەڕانەوه مەڵبەندەکانیان و واپان زانی، کە بهرزانی ئێتر نەرچوونی نابێت، بەلام رێگای مەردان ناگیرێت. پاش ئەوەی جەزەبەییکی باشی دا لە ئێرانێهەکان و هەلمەتیکێ دایرانە بە پووی سوپای عێراقدا، بەسەر سوپا مەزنەکەیی تورکیادا، کە بۆ گێانی بهرزانی خۆیان مەلاس دا، پاش جەزەبەییکی باشی ئەوانیش خۆیان و چەندارەکانیان خۆیان گەڕانەوه حکوومەتی یەکیەتی سۆڤیەت وەرگیرا، کرا بەجەنەرال و مەشقی تەواویشی بینی. بەلام حکوومەتی عێراق شێخ ئەحمەد و پیاوێکانی لە بەسەرە لە بەندیخانە توند کرد و بریاری خنکاندنی دان و لە ژووری (ئێعدام) و بە بەرگی (ئێعدام) یەوه حەس کران.

ئێتر بهرزانی لە سۆڤیەت و تا ئێره دوايي بەم باسە درا. درێژەیی شۆپشەکان و تا شۆپشی ١٤ تەموز ٩٥٨ لەگەڵ دامەزراندن و پماندنی کۆمەڵە لە مەهاباد زۆر باسی میژووویی لە بەرگی (٤) (زنجیرەیی (چیم دی) دا نەخوێننەوه.

شۆڤىشەكەي بەكرى سەدىقى پاشا

بەكرى سەدىقى زابىتىكى كوردى زانا و تېگەشتىقوى عەسكەرى تورك بوو. پاشا تەواو بوونى جەنگى يەكەم ۱۹۱۴، گەرايەمە و چوۋە سوپاى عىراقىيەمە بەكرى زانەى دىيى (عەسكەر لە ناوچەى ئەغجەلەر-چەمچەمال). لە سوپاى عىراقدا مەشق (فېزىكىدى) زابىتە ئىنگلىزەكانى پەسەند نەدەكرد. ئەيۋىست بېگۈرپتە سەر پەشتى توركەكان، كە لە ئەلمانىيەكانىيان وەرگرتوۋە. لەبەر ئەۋە ئىنگلىزەكان خۇشيان نەدەيۋىست. بېگومان وەزارەتەش ھەرومەما، بەلام بەكرى خۇي كوردىكى زۆردار و نەتەرس بوو. بەتايىبەتى لەم كاتەدا كە مەلىك غازى خۇيشى لە دەستدەرىژى ئىنگلىزەكان و كلكەكانىيان لە كاروبارى ناھەجىي عىراقدا وەرس بوو، لايەنگرىي بەكرى سەدىقى نەكرد. بەكرى كولىيەى نەركانى تەواو كەرد، كرا بە فەرماندەى فېرقەى ۲ لە كەركوك.

سەرۆك وەزىرانى عىراق ياسىن پاشا ھاشمى بوو. مەلىك ئەيۋىست بېرۋوخىنەت. بەلام ئىنگلىزەكان پەشتىۋانى بوون. ماۋە نەدەدرا و بە ھەرپەشە ۋەلامى مەلىكى دەدايەمە. جا باۋەپېكرۋەكەيشى تەمنا بەكرى سەدىقى بوو، كە پىلانى پزگارىي بۇ دامەزىنەت.

بەناۋى مەشق و موناۋەرەى چىايى و لە كەركوكەمە چوۋ بۇ (قەرەغان - جەلەۋام) و پاشا يەك دوو پۇژ لە ناكاب بەكرى پاشا بە سوپا سوارە و پىادەكەيەمە گەپشە (خان بەنى سەد). ھۆكۈمەتى ياسىن پاشاى راپەراند و تېي گەياند، كە دەستەردار بېي. جا بە بېستنى گەپشەنى بەكرى سەدىقى پاشا بە (خان بەنى سەد) بۇ ئەۋەى پەشيمانى بكا تەۋە، جەغفەر پاشا عەسكەرى، كە ۋەزىرى دىفاع بوو لە بەغداۋە بە پېر بەكرى سەدىقى پاشاۋە برد.

بەلام لە لايەن بەكرى پاشاۋە فەرمان درابوو، كە ماۋەى ھېچ كەسەك نەدەرىت بگاتە ناو سوپاكەى و بچىتە بارەگاگەى. بۇ ئەم فەرمانەش فەرماندرا بوو بە جەمال جەمىل، يەكەك لە زابىتە باۋەپېكرۋەكانى.

جا لە كاتى گەپشەنى جەغفەر پاشادا پزگا نەدرا و پېي گەياند بوو نابى بچىت. پاشايش بە بۇنەى بۇندىي خۇيەمە، كە گۈنى نەداۋەتى و ئەۋىش بە بۇنەى بەجىبەنەنى فەرمانى گەۋرەيەمە، جەمال، جەغفەر پاشاى بە بەرگى عەسكەرىيەمە كوشت و لە نىزىك خان بەنى سەدەۋە كرا بە ژىر خاكەمە.

ئەم دوزان - بەيانە بۇلاۋكرايەمە:

پۇژنامەى: الصباح ۲۱ تشرىن الثانى ۱۹۳۶، رمضان

نسورنا العراقية

حامت فوق سماننا هذا اليوم سبع طيارات عراقية وهي تزف أبناء الشعب

البشرى التالية:

أيها الشعب العراقي الكريم

لقد نفذ صبر الجيوش المؤلفة من أبنائكم على الحالة التي تعانونها من جراء إهمام الحكومة الحاضرة لمصالحها وغاياتها الشخصية دون أن تكثر بمصالحكم وبرفاهكم. فطلب لي صاحب الجلالة الملك المعظم إقالة الوزارة القائمة وتأليف وزارة من أبناء البلاد المخلصين برئاسة السيد حكمت سليمان الذي طالما لهجت البلاد بذكره الحسن ومواقفه المشرفة وبما أنه ليس لنا قصد من هذا الطلب إلا تحقيق رفاهكم وتعزيز كيان بلادكم فلا شك في أنكم تعاضدون إخوانكم أفراد الجيش ورؤسائه وتؤيدونه بكل ما أوتيتم من قوة، وقوة الشعب هي القوة المعول عليها في الملمات.

وأنتم أيها الموظفون، لسنا إلا إخواناً وزملاء لكم في خدمة الدولة التي نصبوكلنا إلى جعلها دولة ساهرة على مصلحة البلاد وأهلها عامة على خدمة شعبكم قبل كل شيء فلا بد وأنتم ستقومون بما يفرضه عليكم الواجب الذي ألجأنا إلى تقديم طلبنا إلى صاحب الجلالة ملكنا المفدى لإنقاذ البلاد بما هي فيه فتقاطعون الحكومة الجائرة وتتركون دواوينها ريثما تؤلف الحكومة التي ستفتخرون بخدمتها إذ ربما يضطر الجيش بكل الأسف لإتخاذ تدابيرها فعالة خلالها إجتناّب الأضرار بمن لا يلبي هذه الدعوة مادياً وأدبياً.

الفريق بكر صدقي

قائد القوة الوطنية الإصلاحية

٢١ تشرين الثاني ١٩٣٦، ٦ رمضان

بكر صدقي باشا لهكّل محمد علي جهواد فرماندهی هیزی فرۆکەیی عێراقیدا هاوێمان و هاوێر و باوەڕ بوون. لهکەڵ یلاوکردنهوهی بهیانهکهدا دوو بومبایش درا بهسەر بهغداد و دواویی به سهروک وهزارهتی یاسین باشا درا و پوڤیشت بۆ شام.

ملحق جريدة الصباح، ٢١ تشرين الثاني ١٩٣٦

حدوث إنقلاب عسكري في بغداد

إستقالة الوزارة السابقة وتأليف وزارة جديدة

حدث إنقلاب عسكري اليوم في بغداد قام به الجيش العراقي وعلى رأسه القائد الكبير

السيد بكر صدقي وقد أستقالت الوزارة الهاشمية على الاثر وتأليف وزارة جديدة برئاسة فخامة السيد حكمت سليمان وقد وقع هذا الانقلاب بصورة سلمية بدون أن تسفك الدماء.

أسماء الوزراء في الوزارة الجديدة

تم تأليف الوزارة الجديدة على الشكل التالي:

- ١- السيد حكمت سليمان لرئاسة الوزراء و وزير الداخلية.
- ٢- السيد جعفر أبو التمن وزير المالية.
- ٣- أمير اللواء عبداللطيف نوري وزير الدفاع.
- ٤- الدكتور ناجي الأصيل وزير الخارجية.
- ٥- السيد كامل الجادرجي لوزارة الاقتصاد والمواصلات.
- ٦- السيد صالح جبر لوزارة العدلية.
- ٧- السيد يوسف عز الدين إبراهيم لوزارة المعارف.

وقد وصلت قطعات الجيش ببغداد قبل نصف ساعة وقوبلت بالهتافات والتهليل من قبل مختلف طبقات الشعب.

بكر صدقي پاشا ويستى به پيچەوانەى ئاوات و ويستنى ئینگلیزەکان حکومەتێكى تازە و دور لە پیاوەرەى لێنەرەکانى ئینگلیزەکان دابەزێنێت. مەلىك غازى خۆيشى يارى دەمەرى بوى تەنيا دەيانويسى پەنى ئینگلیز لە عێراقدا نەهێلن. بەلام دۆستايەتیی تازە و پەمو لە پەوى سیاسى، ئیقتیسادى و کەل ئەلماندا بپەستن.

بە دانانى وەزارەتى تازە، نوورى سەعید پاشا بۆ ئەندەن و هەروەها یاسین پاشایش بۆ شام ئاواڕە کران و لە شام کۆچى دواپێى کرد و عێراقى نەبینییەو.

بەلام ئینگلیزەکان پانەوستان. کەوتنە فرۆفیل بەکارهێنان و پیلانبارى. لە ئەنجامدا بەکر صدقى پاشا و محەممەد عەلى جەوادیان دا بەکۆشت و سەرلەنوێ بە سەرۆکایەتیی نوورى سەعید عێراقیان خستەو ژێر باڵى خۆیان و چوووە دۆخى خۆى.

لە بابەت کۆشتنى بەکر صدقى پاشا و محەممەد عەلى جەوادەو، پۆژنامەى (الومىض عدد ٦٦ فى ٢٣ جمادى الاول ١٣٧١ / ١٩٥٢) دا، کە بلأوکراوەتەو، ئەمە کوردییەکیەتى:

بەکر، بۆ تیکەل بوون و بینەنى نومایشى سوپایى لە تورکیا، کە پۆژى ١٨ ئاب ١٩٣٨ دەستى پێ کرد، بەغدادى بەجێ هێشت و پۆژى ١٠ ئاب محەممەد عەلى جەوادیش لە مووسل گەیشتە لای. برپاریان دا، کە ئەو پۆژە لە مووسل بپێننەو. جا لە کاتى وتووێژدا، کە هەردووکیان

پېښه بون به پيلانى عقيد عزيز ياملكى و محمەد خورشيد و محمود ئەلەيندى و
فەھمى سەئىد^۱ يەككە له سەريازەكان (محمەد عەلى تەلەغفرى) پان نارد و له پرگەشتە
بەردەمى بەكر و بە دەمانچە گوللەيەكى لى دا و ھەروەھا محمەد عەلى جەواديشى كوشت.
تەرمەكانيان ھېنايەتە بۆ بەغداد و نۆزەران.

ھەرچەندە لە لاپەن و ھزارەتە ھاو پەيمانەكەى بەكرەو، ھەمدى زەينەل و ئەنتوان لۇقا نۆزەران
بۆ مووسل بۆ تىگەشتن و دۆزىنەوئى ھۆى كوشتنى بەكر. بەتەواوى ورد كرايەو زانرا، كە
(امین العمري و تكريتى) ماوئى ئەرميان نەدا، كە ئەو سووچدارانەى دۆزاونەتەو بنۆرن بۆ
بەغداد. لەگەل ئەو ھېشدا ئەمىن ئەلعمەرى زۆر ترسى لە جەنگىكى ناگەھانى ناو شارەكان
ھەبوو، كە لەم پروووە پوو بەدات. لە فەرماندەكانى سوپايى ھەولێر، كەركوك، سلێمانى
گەيانە، كە ناگەھەدارى ناو خۆيان بەگن و ماوئى ناشووب نەدەن. تىتر لە پۆزى ۱۷ ئابدا
و ھزارەتى ھىكمەت سلێمانىش دەستبەردارى خۆى پێشكەش بە مەلىك غازى كرد.

بەكر سەدى پاشا، كە ھزارەتى تازەى دامەزراند بېرىارى دا، كە قوتابخانە سەرەتايىيەكانى
عێراق بە كوردى بخوێنن.

مەلىك غازىش ھەكو بەكر سەدى پاشا و محمەد عەلى جەواد ئاواتەكەى ئەویش كەوتە پاش
دانانى گيانى پۆزى ۴ نيسان ۱۹۳۹، لە پيلانى نوورى سەئىد و ئىنگليز پزگارى نەبوو.

ھەكو مەتەكانى عێراق، بە تايبەتى نوورى سەئىد بەرامبەر بە كورد بېياننوويان زۆر بوو.
ھەرجارە بە بۆنەى بېيانوويكى بى سەر و پێو، لە لايەكەو شۆرشيكيان بەرپا نەكرد. بە سوپايى
و پۆلىس جەنگىكى براكوژى كورديان دروست نەكرد. بەم سەياسەتە نالەبارە كورديان قىژ
نەكرد و دەكەوتنە داواى ماف و ھەقى ژيان. بەلام سەير ئەو بوو، كە خۆيان ماكى شۆرش
بون بۆ پيوستەى ئاواتى ئىنگليز بەرامبەر بە ھەكو مەتە عێراق. كەچى دەپانوت ئىنگليز ھانى
كورد نەدات، كە ھەكو مەتە خەرىك بەكات بۆ بەجێھێنانى ئاوات و پەيمانى ئىنگليز و بەلام
دواى ھەموو شۆرشيكيەش بە سەريەرزى كورد دوايى نەھات.

شېخ محمود لە ناسرېيە

كە شېخ محمود لە ناسرېيە بوو من نۆزەرابووم بۆ شارەبان، كە ناوھراستى ئىشى پزگای
بەغداد - خانەقەين بوو. خەرىكى رێگا و پرد دروستكردن بووم. لەگەل كوردەكان و چەند
سەركە عەشایرىكى عەرەب بېريارىيان دا، كە تا (۳۰) ئۆتۆموبىل لە عەشایرى عەرەب و
زەرگوشى چۆن بۆ بېنينى شېخ محمود. بەلام لە ناكاو شېخ محمود ھێنرايە بەغداد.

۱. بۆجگە لە (محمود الھندى) ئەوانى تر كوردن.

عشايرەكان دريغيان نەكرد له بەجێهێنانی پرۆگرامەكە. بەلام له پر ئەم نامە نەهێننەم بۆ
هات. بێگومان يەكێك له دۆسته كوردەكانمان بە وەزیری داخليیە كەياندەبوو.

سری. العدد س ٨٧ التاريخ ٢٩ أيلول ١٩٣٧

الى السيد أحمد عزيز خواجه

الملاحظ الفني في طريق بغداد - خانقين

لقد أبلغتنا المراجع المختصة بانكم تداخلون في أمور خارج واجباتكم تجاه
الدائرة. وقد اوعز الينا بأنه ستتخذ إجراءات صارمة ضدكم في حالة إستمراركم
على هذا السلوك. ومنذ الآن فصاعدا نرجو الكف عن أى عمل أو كلام يسبب
إنتقادكم أو إرسال تقارير بحقكم.

مهندس المنطقة الوسطى

للاشغال في بغداد

بوئر

كاتێك ئەم نامە نەهێننەم وەرگرت، كار له كار ترازابوو، چونكه به مەزنده عشايرەكان له
كورد و عەرەب چوويون و شێخ مەحموديان بينيبوو.

وەلامی نامەكەيشم بەم جوړە نووسییەوه (من به ئیش و کاری پێسهێردراوی خوومهوه
خەریکم، هیچ کاریکی ناهەموارم نەکردوو و نایکەم). ئەم نامەیەم پێشانی ئەنوەر ساتیب دا،
وتی گومانم نییه برائەریکی خۆمان ئەم ناپەیاویەیی کردوو، کە دەتوانیت وەزیر ببنی. بەلام
ئێتر لێم نەپرسرایەوه. له کاتێکدا چووم بۆ بەغداد نامەكەم پێشانی شێخ دا، فەرمووی بەشی
ئێمە (تەنگ و کێو و ئەشکەوتە)، خوا پیاوخرایەکانمان باش بکات دوژمنی کورد له ناو
خۆیايه نەك بێگانە. خۆت بهاریزه، ماوهيك خاموشي بدن به بزوتنهوه.

له سهدهكانی راپوردوودا

ئەگەر چاوێك بە(شرفنامە)دا بگێڕیت تۆ ئەگەر، کە له سهده سألەکانی راپوردوودا چەند
ئەمارە و پێکھراوی ئازاد له کوردستاندا پێك هاتوو و چەند به سەریستی ژیاون. بەلام له
ئەنجامدا به هۆی پیاوه نالەبار و بەدخواهەکانی خۆمانەوه بوون به خۆراکی عوسمانی و
ئێرانییەکان و کران به وێنە بۆ پاز و داستان. جا بۆ ئەوهی راستیی قسەكەمان بکەوێتە پوو
یاداشتەكەئێ سوپاییی بەناویانگ (مۆلتەكەئێ) مەزن و خاوەن ئابروومان کرد به وێنەئێ نیاز
و کێویەتیئێ ئەو ئیمپراتۆرە گەورەیی عوسمانیی خاوەن شکۆه بەرامبەر به گەلی کورد، تکیا به
بیخوێننەوه.

پیش ۱۳۲ سال

یاداشته‌کمی سوپا سالار و سرفهرماندهی نه‌لهمان فیلد مارشال

هولمس فونی مولنه‌که

له گۆفاری: رسملی تاریخ مجموعه‌سی، نه‌نقهره

له تورکییه‌وه کراوه به کوردی

خوینده‌وارانی به‌پز:

ته‌گمر بیت و تاوئیک، بۆ پشکنینی کمل و قوژینی پەرتوو‌کخانه‌کان، یان نه‌ختیک له ژبانی
روژانه‌مان بۆ خوینده‌نوهی نووسراوه کۆنه‌کان ته‌رخان بکه‌ین، هیچ گومانی تیدا نییه له باس
و خوازی گه‌له ونبوو‌مکه‌ت، که له به‌نا که‌ژ و چیا و دپک و داره‌کانی گیتیدا دووچارى شاراو‌هیی
ده‌ستی به‌دبه‌ختی مژه‌رمان بووه، به‌ره‌نگاری نه‌بین و نه‌دۆزرتوه.

ئهو به‌لگانه‌ی، که پئویستی مروّف (ئاهمه‌یزاد) نه‌بینریت و له وزه‌ی کورددا به‌ینراوه و
نووسراوه‌توه، داستانی ئیجگار زۆر و گرنگ هه‌یه که‌وا له‌م دواییی چهرخی به‌سته‌مه‌دا، که
بازت به‌سه‌ر گۆسپ و قوّلتی نه‌هێلی ئهو چاو به‌سته‌ی پابوردوودا دراوه ورده وده له باسه
نایاب و داستانه‌ میژوو‌یییه‌کمی گه‌له‌که‌مان ئاگادار نه‌کرین. جا ماوه‌ی لی‌دوانی بۆ نووسەر و
خوینده‌وارانی دلسۆزی به‌ختیاری به‌ختداری خۆمان واز و په‌کالا کراوه‌توه.

که‌وا بوو پئویستی سه‌ر خوینده‌وارمه‌کانیشمان نه‌هه‌یه هه‌ر وه‌کو پێشینانه‌که‌مان، نه‌وه‌ی
ئێستایشمان پابوردوو‌مه‌که‌مان نه‌که‌ن به‌ تفاقى گه‌نجینه‌ی میشکیان و له هه‌مبارمه‌کانیاندا
نه‌پزینن. ئهو پئویسته، بام به‌ ده‌ستیکی په‌نگینه‌نوه به‌خه‌نه سه‌ر پووی لاهه‌په‌ی په‌رتووک و
بیکه‌ن به‌ نامیلکه و بیکه‌ن به‌ تووی نازادی دانایی، تاوه‌کو پێته‌که‌ی به‌پیت به‌ مایه‌ی شانازی
گه‌له‌ شاراووه و دواکه‌وتوو‌مه‌کمی، بۆ ئه‌وه‌ی به‌رگی میژوو‌ی کوردیش له په‌رتوو‌کخانه‌کانی خۆ و
بیگانه‌دا ببی به‌ هاوشانی میژوو‌ی گه‌لانی گیتی و بچینه‌ پیزه‌وه.

من هه‌ر به‌و ئاواته‌ی، که به‌ بئ ترس و بێباکی په‌ل بکێشم و له پیزه‌ی میژوو‌انی گشتیدا
به‌رگی میژوو‌ی کوردی کوردم به‌ره‌پێنم، له توانای خۆمدا ئهو باسه‌ نایابه‌ی فیلد مارشالی

ئەلەمانى (ھولموس فون مولتەكە)م كۆردى بۇ ديارىنى دەستى خۇم و زىندووكردنەۋى ناۋى ئەوقارەمانە پېشكەش بە خۇندەۋارمەكانم كۆردى. بۇ ئەۋى ئەۋى ئىستا و دواپېشمان تى بگەن، كە ئەركى گرانى بېگەنە چۆن كۆردى ناچارى پچراندنى زنجىرى ياسا كۆردۈۋە و چۆن ھەۋلى پووخاندنى بىناغەى بارمەكەى دوژمنى بېگەنەى دۇرەق و بى بەزمىيى داۋە.

تەكايە ئىستا نووسراۋەكەى (مولتەكە) بەكۆردى بخۇندەۋە.

لە توركىيەۋە: پادداشتەكەى مولتەكە

لە لاھەپەى بەرگەكانى (رەسمى تارىخ مەجموعەسى - ئەنقەرە)ۋە:

ئەۋ زابىتەى ئۆردۈۋى ئەلەمانەكانى بەرامبەر بە دانىمارك و ئاۋستىرەيا گەپاندە چىكەنەپەكى بى ھاۋتەى جەنگى و ۋەكو جادۋوگەر بىردى بەپۇۋە و بەرامبەر بە فرانسەزەكانىش بە سەركەۋتەننىكى نەبىستراۋەۋە دواپىيى بە جەنگ ھۇنا و ناۋى سۈپەى ئەلمانىيەى بە سەركەۋتەۋىيەكى زالىيەۋە پلاۋ كۆردۈۋە (سۈپەۋە سالار و سەرفەرماندە فىلد مارشال ھولموس فون مولتەكە) بوۋ.

ئەم فەرماندەيە لە پروسىادا بە سۈپەيىيەكى ھونەرەند و دىزىيىكى بى ۋىنە ناۋى پلاۋكرايەۋە لە سالى ۱۸۳۴دا ھاتە كېشۈرەى وارنا و سلىستىرەيا. بە بۇنەى ئەۋ ناۋىيانگە گەرەپەيى، كە بېستراۋو لە لاپەن (سولتان مەحمۇدى دوۋەمەۋە) بۇ چۈنە ناۋ سۈپەى عوسمانىيى توركىيا، فەرمانى بۇ بەرچۈۋ.

ئەم فەرماندەيە لە سالى ۱۸۳۹دا لە كاتى شۆرەشەكەى ئېپراھىم پاشاى كۆپى مەمەد عەلى پاشاى خەدىۋىيى مىسردا بە دانىشمەندىيى سۈپەيى لەگەل سەرفەرماندە ھافىز مەمەد پاشادا ئۆررەۋو لە پاش ۋەشاندنى پەلىكى گەرە و گىرگ و جەزەبەى سۈپەكەى مىس، گەرەپەۋە.

بەلام، بەلام ئەمجارەيان لە سالى ۱۸۳۸دا بوۋ، كە لە لاپەن سولتانەۋە بۇ جەزەبە و دامرەكاندەۋەى شۆرەشگېرەكانى كۆرد ئۆررەۋو، بۇ كۆردستان. ئۇمە لۇراندە باسى بەشى تۈرك و غەرب و غەربستانمان لە پادداشتەكەيدا بوارد، تەنبا ئەۋى لە كۆردستاندا كۆردۈۋەتى و بېنىۋىيەتى، كۆردمان بە كۆردى و پېشكەش كرا.

مولتەكە لە نوۋسىنەكەيدا دىلەت:

بۇ دامەزەندنى بىناغەيەكى توند و تۆلى تازە و بەكار ھۇنانى دەستۈرۈكى ياساى توند و تىزى عوسمانىيەۋە گەپىشتىنە (تۈروس).

ئۆردۈۋوگا لە تۈروس، خەپۋوت ۱۹ مارت ۱۸۳۸ پاش كانگەى (قەبەن) سى سەعات بە ھەۋرازەۋە بەرز و كۆرەكەيدا سەركەۋتەن. گەپىشتىنە چاندگە و پەرىزىكى جوان، كە دېھاتى

كوردەمگان بوو. زۆرم بى خۇش بوو، كە لەو زەمىنە زۆر و زۆر فراواندا جىگايەكى نەكئىلراو، يان بە يار و دانە چىنراوم نەبىنى. بە درىژايى رىگاماندا ئاۋەدانى و شىنايى و ھاژەى ئاۋ و جۇگا و رويارە بە تايىمەتى شەنە شنى باي دارگوڭز و دارمەپوۋ چاۋ و دل پوۋن ئەكاتمە. نەئەزانرا بە چ لايەكدا و چ دىمەنە جوانىكدا بېوانىن و چى لە چى بە جوانتر بزانىن. زۆر ئارەزومەند بووم، كە زوۋ بگەمە ئەو خانوۋە جوانانەى، كە لە قوپ و گل دروست كراۋن و لە دورەۋە دەيانبىنم. ورنە ورنە نۆزىك بەو كۆشكە زىرپانە بوۋىنە، كە بە تىشكى رۆژ بەدروشانە. مەن بەلەى خۆمەۋە بە يەكەمىن چارم ئەزانى، كە شارىكى وا جوان و پوخت دەبىنم. كە ئەو شارەيش شارە پىرۇزەكەى (خەرووت)د.

لە ھەموۋى جوانتر و دلگىرتر چىا بەرزە سېيەكانە، كە بەقريان بەسەرۋە. بەپراستى دەتوانم بلۇم خوا پوۋىكەى تايىمەتى و خۆشەۋىستىيەكى ئىچكار زۆرى تى كىردوۋن.

ئىمپۇگەيشتمە (مىسرا)، كە نىزىكەى (۳) سەعات لە خەرووتە دورە و كرا بە ئۆردوگا. پاش مۆلە، خانوۋىكەى بچوۋكى لە قوپ دروستكراۋ بۇ قوماندان تەرخان كرا. بىچگە لە قەۋاس و پۇستەچىيەكان پەلەك سەريازىش بۇ پىشخىزەمت تەرخان كرا و تەتمىش ئامادەى فەرمان بوو.

دىۋارە قورەكانى ژوۋرى پاشا بە كوۋتالى شىن پۇشراۋە و لە جىياتى شووشەيش بە كاغەز پەنجەرەكانى گىراۋە بىچگە لەمانەيش ئەۋەى دىمەنىكى جوانى دەھىناپە پىش چاۋ چەكەكانىان بوو، كە بە دىۋارەكاندا ھەلۋاسراۋە توۋمەس پىشەى كوردەمگان ۋاپە.

پاشا ۋانىشتىۋى لەسەر مېزە بچوۋكەكەى نەستىيەك پۇستە كە بە مېۋى سۈر مۆركراۋو دانراۋە ئەمانىش كوردەمگان، بە پىتى دەستوۋرى تۈركەكان لە ژوۋرەكاندا لەسەر زەۋى دانىش مېز و كورسىيان نىيە.

كوردەمگان بەرامبەر بە ئۆمە كە گوايا مىۋانىن و خۇيان بە خانەخۇي ئەزانن بە پۇۋە ۋەستاون و دەستيان گرتوۋە بە سنگيانەۋە. پاشا لە زەۋىدا لەسەر پۇستە پلېنگىك كۆۋشكەى كىردوۋە. كۆپكىكى شىنى ئاۋىشى گرتۈتە كۆلى، بە قىستىكى سۈرۋە لە سەريا، قوت بوۋتە. كە دەچوۋىن لە پاش (سەلام) پاشا بە سەر ۋەلامى بەداينەۋە و دۋاى فەرمانى دانىشتىمانى بەدا. پاش ماۋمەكەش خۇشەتەنى لى نەكردىن.

حافىز پاشا، چەركەسە لە كاتى خۇيدا بە منالى كېراۋى سولتان بوۋە. بە فەرمان و ئىش و كارى پىشخىزەمتى پەرۋەرە كراۋە و كۆيلە. جا لەبەر ئەۋەى فېرى نەختىك خۇيىندن و نوۋسىنىش كراۋو، بە خۇيىندەۋار ئەزانرا و لەگەل فەرمانەمكەنىدا جىۋازىيىكى ھەبوۋ بىچگە لەمەيش ھەندىك غەربى و فارسىشى ئەزانى و لە مېۋى تۈركىيەش ئاگادار بوۋ. پاشا لەگەل

ۋاڭزۇنەيەشدا، كە پۇنچ شەش سال لەمە پۇش نۇرراۋو بۇرۇسۇيا، ئەۋىش چۈۋىۋو. ئەم حافز
شاھە لە پاش روشدى پاشا كراۋو بە قوماندانى ئەو ئۆردۈۋو، كە بۇ چۈۋنە سەر كوردەكان
ئۇ كراۋەتەۋە ۋ ئۇستا ئىمە بەرامبەر ئەو كوردانە ۋەستاۋىن.

لە خەرىۋوت جۇڭگى تەخت ۋ پۇك كەمە. ناچار بوۋىن، كە لەسەر سەريانى خانوۋەكان مەشق
بە غەسكەرەكان يكەين. چونكە بەچاۋ كوردەۋەكەمانەۋە فرمانەكەمان گرنك ۋ بە پۇڭگى ھات ۋ
نەھات دەزانرۇت.

پاشا ھەمىشە ديارى ۋەكرو فستق، قەيسى ۋ شەك، بە قوتوۋ سىۋى مەلاتىيە ۋ ھەنگۈنى بۇ
خەناردىن ۋ ھانى دەداين ۋ دەممانى شىرىن دەكرد، چونكە خۇي پتر شاھەزاي ھەلمەتى
كوردەكان بوۋ.

پۇڭك چۈۋم بۇ لاي حافز پاشا ۋ مۇدەي بەرزىۋونەۋەي بۇ (لوا) ۋىم داۋە. سوھاسى كىردم. لە
مۇدانەدا بەلئىنى جۈۋتۇك جزمەي دەستدروۋى دامى. پاشا لە پۇشدا خۇي سۇلدۈرۈۋ ھۈۋە.
ھەندۇك جارىش ھەر بە ئارەزوۋى كۇنەۋە دائەنىشت سۇلى ئەدروۋ چونكە نەيدەۋىست
دەستبەردارى پىشەكەي خۇي بېيۇت.

مولتەكە دەلئەت:

بە مەشقى سوھايىيەۋە بە چىاكانى تۇروسدا بۇ مەلاتىيە ۋ ئاسبوزد. ۲۸ مارت ۱۸۳۸.
پۇڭى ۲۲ بۇ تاقىكىردنەۋەي مەلئەندى سوۋىيا لە لاۋەن پاشاۋە فەرمانم پى درا. بە
دەستەيمكى كەمەۋە لە ھاۋانەكانى خەرىۋوتەۋە بە دۇل ۋ گەللىيە تەنگەبەرەكەدا سەرۋىزىر تىل
بوۋىنەۋە گەپشتىنە سەر روۋىارى (فورات)، كە شەۋمان بەسەرا كىشا، لە دىيەكى بچكۇلەدا
بوۋىن بە مىۋانى كوردەكان. لەم ئاۋاپىيە بچۈۋەدا توۋشى پۇز ۋ خزمەتلىكى ۋا بوۋىن، كە
ھەرگىز ئەو مىۋاندارىيەمان فەرماۋش نەكەم. لە تۋانايان پترتر بە شۇرياي ھاقلە فستق،
شىرىنى ۋ شەرابى ناپاب تۇر ۋ پىر ۋ مې بوۋىن. لە خۇشى جۇڭا ۋ خولردنەكەمان ھىچ مەپرسن.
چونكە خەپەرە بوۋىۋىن. خۇ بە تايىبەتى، پۈۋى ۋ جوانى ئاۋە شىرىنەكەپان ۋ ئىنى بەمەشت
بوۋ.

شەۋ تىپۇك سۈارە ھات ئاگادارىيان كىردم. بەراستى ترسام لە ھاتنى كوردە نازاكان، كە ئىمە
بە دۇزمنانمان دەزانىن، چونكە زۇر لە ناكاو بوۋ. بەلام دۇست بوۋن نەك دۇزمن، ئەۋانىش
دەچۈۋن بۇ خەرىۋوت. ترسان شورەيى نىيە. مەن كە بالا دەست ۋ تەنگى كوردەكانم دەپىنى،
ھىچ باۋەپم نەدەكرد، كە بەم سويا ھەلپچراۋەمانەۋە دەرۋەتەيان بەدەين.

پۇش ھەتاۋ كەۋتەن گەپشتىنە كەنارى (فورات). لەم جۇڭگايەۋە بە بەر رىزە چىاي تۇروسدا

فورات دهبیت به دوو پهل. پانییه کهی دمکاته (۸۰) پی. به لام به گله کییه کهدا و به سر
به دمکاندا وکو گولله ناوکه به گله گف تیهر دهبیت. له دوو و لهو سهری کهناری پوویارکه
کۆشک و کاروان سهرایه کی کۆن و مزگوتیک دهبینرا. دهلین له لایهن سولتان مرادموه دروست
کراوه و بهس، ئیتر کهس هیچی تری لی نازانیت.

باش نیومرۆ مه لاتیه

دهمبیت، که شاری مه لاتیه پینج هزار خانوو دهبیت، که چی خانوو کهانیا نه به کهرمیت
دروست کراوه و نه پینج هزاریش دهبیت. به لام نهووی به لای منهوه جوان و عهنتیکه بوو
گومیزی خانوو و هممه کهانیا بوو، که له قور دروست کراوه وه پهنگه کهانیا قورقوشمی
ئه بهینرا و هه مویشیان وکو پهک بوون. به لام لهم کیشوهره میشدا و نه دهبیت ناوی شووشه
بهیسترا بیت.

له مه لاتیه، له دۆسته سوپاییه کهانم له خهرووت، په کهم جار میرتالای تۆپچییه کهانم بینی
و گا باران و گا بهفر به سهرماندا دهباریت به زۆر ماندوویمتی گهیشینه (مهرعش). ئهوا دوو
پۆژمان رابوورد تاوێک به خوشی چاو ناکه بهنهوه. ئای چهند خوش بوو، که له پر له گهلییه کهی
مهرعشدا به تهوای ژبانمان گۆپرا. دار له پشکووتندایه و خهریکی گۆپکه و گه لاگردنه.

ههشت و کێو له سهوزیوونی گۆ و گیادایه، خۆ پژهوی ناوی پوویار کهان نهوهنده جوانه
پۆیستی و تن نییه. به تاییهتی چریسه کی ناوکه کی که له چیاکانی (گاورد) مو بهمازه هاژ
دهرپایه خوارموه، گیانیکی تازهی به شارکه و تهماشاکهران دهبهخشی. له خهرووتموه تا ئهم
شاره جوانه ۶۵ فرسه همان برپوه، زۆر ماندوو بووین، برپارمان دا، که لهم شاره جوان و
دلگیردا پۆژیک بهمینموه.

ئێستا له ناو باخچه جوانه کهی وینهی به ههشت له مالی ئهرمه نییه خاوهر داراییه کهی
مه لاتیهدا دانیشتووم نامه دهنووسم. داره بادامه کهی ژوور سهرم تازه له گۆلگردندایه. ناوی
کانیه پوون و زنگه کهی ژیر پێشم بهمازه هاژ تیهر دهبیت. پهج، که چهند سارد و جوان و
خوشه.

هاوینان له مه لاتیه له ناو شارا دانانیشن، ههچنه ناو باخه ههنجیر و پر له میوه جاته کهانیا.
چیا کهانیا زۆر چر و پر دارستانه. دیمهنی چناره بهرز کهان که له ناو نزار کهدا وکو مناره
دهبینرا و بهفره سهپییه کهی لهم کاتهدا بهسر چیا کهانموه دهچریسکیتوه و له توانموه دایه، ناوه
بهفراوه کهی به هاره هار و کفهوه بهناو کۆلانه کهانا بلآو دهبیتوه، به لای پاشاوه زۆر جوان و
خوش بوو. به لام بێگومان به لای منهوه پتر، ههرا داخه ئهوه بوو، که دهمزانی دهپۆم و ئیتر
نایبینهموه.

ئاوبە خۇپايى ناروات. زەمى و دەشت ھەمىوى بەجۈگەي گەورە گەورە و بچووك شەق كراۋە بەچانگەكاندا داېداپېر بۈۋە بۇ سوود لى وەرگرتن. چونگە ھەمىوى لە وىنەي ھەندەسيدا دابەش دەبىت و بىستىك زەمى نابىنىت سەوز و شىنايى نەبىت.

بەپۇشتن ماۋەي (۱۸) سەعات رىگامان بېرى، لە پۇژى ۱۶ مانگدا گەبىشتىنە چىكانى تۇروس. پاش پىدا ھەلگەرانىكى زۇر، كە ماۋەيەكى كەسمان مابوۋ بىر دېودا شۇرپىنەرە لە ناو گەلىيەكەدا گەبىشتىنە دېيى (ئەرگەنە).

ئەرگەنەي جوان، ئەرگەنەي شىرىن، ئەرگەنەي دۇرپۇن، بەچەشنىك دۇمى بىر، كە لە تافى جوانىشما توۋشى دۇدارىي وا نەبۈرۈم. بە تافگەي گەورە ئاۋ دەپۇژتە ئاۋ ئاۋايى. نەترساين نەماندەمۇز لە پوۋبارەكە بەپۇشەۋە و بچىنە ئاۋ ئاۋايى. نەزانن ئەم دىمەنە چۇن نەماتە پۇش چاۋم؟ بەھىلى كورفەزى بەسرە، يان، نەرياي سېي.

ئورفە

ئورفە، خۇي ناۋى (ئاداسى) يە. پايتەختى (خەسرەۋ) بۈۋە لە سالى ۲۱۶د. لە خەسرەۋەۋە بۈۋە بەخاكى پۇمىيەكان. ھەر چەندە لاي ئورۋى ئورفە چۆلە بەلام دارستان و شىنايىيەكەي زۇر جوانە. دۇلىكى بەرەلانى لاي خواروۋىشى تا نەكاتە دىيارىمەر دەشت و چولكى دور و درىژم لەم رىگايەدا تەنيا توۋشى (سېۋەرەك) و چەند دۇپەكى بچووك بۈرىن و ھىچى تر. بەراستى لەۋ ھەمۈۋ چيا و دۇل و دەشت و دىھاتەي، كە بېنىۋە لە ھەمىوى دۇخۇش بۈۋم و ھىچ خرايى و ناشىرىنى و ناخۇشەيەك نەبىنىۋە.

دىيارىمەر ۱۲ نىسان ۱۸۴۸

شەۋىكەم تىدا رابۋارد. بەلام بەراستى ھازە و گرەمە گرەمى تافگەي ناۋى پوۋبارى فورات، كە بەسر بەرەلانىيەكاندا كەنەكەت، خامۇشى و بېنىنگى نەھىشتۈۋە.

چاۋم لىك نا. ھەستەم دەرەك، كە ھەر لەۋ جىگايەي ئە ئىستا منى تىدام. ئەسكەندەر، كسونۇفۇن، سىزار و جولان بەرامبەر بە خاكە پىتدارەكەي ئىران و ھىستان و پوانىۋىانەتە ئەر دار و بەرد و چىايەي، كە سالىھەي سالى بەسەر رابۋردۈۋە رەنگە ھەروا بۈۋىت و نەپىشگۇرپىت، ئاخۇ كىي تىرىش ھەر لەم جىگايەي ئىمەپىشا ئەم سىنەمايەي بە مېشكدا رانەبۈرۋىت يا ھاتوچۇي كىرەبىت و يان دىكات راي بۋاردەبىت.

بەسر دىجەدا بۇ موۋسل بۇ غەرەبىستانى غىراق بە بىابانەكانى غەرەبىدا گوزەرمان بۇ جەزىرە:

له پوڅی ۱۵ نیساندا له وینمې سفینه کې نووځدا به مېشکې فوودراو و به چپلکه و چوڼل تهنراو، به حسیر و بېړه و خالی پوڅراوه و دروستکراو و مکو له ژورنکی رازاوهی زاوایه تی بې ترسدا دانیشتم، سواری کله کله بووم. نیمه و مېشکه و کله کله دراین به بم پزهوی ناووه خو سمول و شین به بې نړک و به بې باک خیرکی جگړه و قهقهه کیشان بوون و شه پوڅلی دېجله مېش پامان ده دات. به (۳) پوڅ و نیوه پوڅ (۸۸) فرسخ پښای به سمر ناومان بې.

له شووره و قه لای دپارېه کر تې پېرېن. تورکه کان له نوو سوراو مگاناندا به دپارېه کر دملین (نامیده پېش)، نهم شاره له باوی (قوستمنتینیشدا) چپکا و قه لایه کی سخت و گرنګ بووم پهنګه له پېنچ فېرقه عه سکر که متر نه پتوانیږت نهم شاره داگیر بکات.

له سالی ۱۳۵۹ دا له لایمن شا پوړوه و نابلو قه دپارېه کر درا. شو له لایمن به دخواه مېکه و پېژمېه کړا به سمر نه و بېرته گومر مېه کی که ناری دېجله که تا نېستاش و مکو قه لایه ک ماوه و وېستاوه و دېبېرنیت.

له پېژمېه و ۷۰ تیر نه دازی نیرانیان مېلکېشا و بردياننه ناو قه لاکه و گه یانرا نه نه و می سېهم و نالای نیرانیان داکوتا و نه و نابلو قه ۷۳ پوڅ درنځه کی کیشا، به لام شار به ویرانی که و ته دېست نیرانیه کان.

جاری کی تریش له سالی ۱۵۰۵ دا نامید نابلو قه درایه و، نهم جاره مېش پاش نه و می ۵۰ هزار نیرانی له ناوېرا داگیر کرایه و و پومانیه کان گرتیانم. له پاشیشدا دېسان له ناو شاره که دا که (۸۰ هزار) به شیر و ساتیان پارچه پارچه کړا، به جپیان هېشتمه و نیرانیه کان هاتنه و. به لام گمړه کیکیان پو مېسحیه کان جپا کرده و و ترخان کړا.

شاره کې جزیره

پاش ۳ پوڅ پښا بېرېن گه شتینه شاره کې (جزیره)، نهم شاره مېش مېنی. هر چوار لای دیوار کړاوه. له و پېش له لایمن قوماندان کی تورکی پېش نهمه و نابلو قه درابو. پاش ماوه ۳ مانګ جهنګ کی گهرم و گوړ و تیژ و ترسناک و خوږ پشتن، توانیووی داگیر بکات. به و مېرجه می هم مو نیرینه کان نهم شاره به شیر و شمیر لمت لمت بکات، زن و منالیان به مېسیر بېن، پوڅی؟ چونکه گواپا، گواپا پمزدین و شیتان پهرست هر بهم ناووه خانو و مگانیشیان به پوڅه نه هېشتون که چی همویشیان کوردن، پان کورد بوون.

شوړه کې جزیره لگمل شوړه دپارېه کړدا جپاوازی زوره چونکه دیواره کان دپارېه کر پېش دوانزه چرخ له بېردی بوډ و په ق و له بېرزی چل مېتره و دوری قوله کان له پکتر

دوور دروست کراوه و ئه‌یشتوانریت به ئاسانی تۆپ به‌سەر دیواری شوورمه‌که‌دا به‌سوورپنریتته‌وه له‌سەر به‌رمه‌کانی به‌پۆمی و ئیرانی نووسینی زۆر هه‌لکه‌مه‌راوه به‌لام دیمه‌نی شوورمه‌که‌ چهند جوانه، ئه‌وه‌نده‌میش ناو شارمه‌که‌ پیس و چه‌په‌له، ئه‌وه‌ی به‌راستی به‌ر و هۆشی منی پاک‌کشا ئه‌و پرهمیه، که له نهرینه‌ی ئاوه‌که‌دا پایه‌کانی نێزیکه‌ی ۱۰۰ پێ له‌یه‌کتر دوور دروست کراوه.

ه‌اش جزیره‌ که‌وتینه ئه‌و پێدمشته‌ی، که نووح پێغه‌مبه‌ر دای لافاوه‌که به‌که‌شتیه‌که‌یه‌وه له‌سه‌ری نیشته‌تومه و ئه‌و جێگایه‌ش چای (جوودی)یه. دێهاتی ئه‌م ناوچه‌یه هه‌مووی وه‌کو یه‌ك وت و وێرانن. هه‌روه‌ها به‌ئهم گه‌شته‌که‌مانه‌وه گه‌یشتینه مووسلی کۆن و سه‌ر له ئیواره مناره‌کانی مووسلی تازه‌په‌شمان ده‌بینی.

جا مووسل گه‌شتی به‌ره‌و پۆژه‌ه‌لاتمی ته‌واوکرد. ئه‌م شاره‌ بۆ کاروانیه‌کانی به‌غداد - حه‌لب، کاروانسه‌را و ئیسه‌گه و پێبازیکێ گرنکی رێبواره‌که‌نه. به‌بۆنه‌ی نه‌ستدریژی عه‌ره‌به‌که‌نه‌وه به‌سەر ئه‌م شاره‌دا دانیشتووهمکانی هه‌میشه‌ پاشکوتوو و په‌که‌که‌وتوو. دیواری شوورمه‌که‌ی ئه‌م شاره‌ زۆر ته‌سکه‌ هیچ جێی باوه‌ر نییه که‌لکی پارێزگاری به‌ی به‌لام ئه‌و دوژمه‌نی هێرش ده‌هینێته سه‌ریان ته‌نیا سواری عه‌ربه به‌دووهمکانی چۆلنشین.

مه‌رگا به‌ناویانگه‌که‌ی (باب العمادیة - نامید) هیشتا ماوه‌ خانووهمکانی مووسلیش بچووک و له‌ قوڕ دروست کراون، به‌رگاکانیان زۆر جوانه. ئه‌ملا و ئه‌ولای به‌ به‌ردی مه‌رمه‌ر دروست کراوه. زۆر جوان پازاندووینه‌تومه.

به‌لام ناوی خانووهمکانیان خاوێن نییه. نیشته‌نێی ئه‌م شاره‌ (کورد، کلدانی، عه‌ره‌ب)ن. به‌ کوردی و عه‌ره‌بی و ئیرانی و تورکیش و توویژ نه‌که‌ن. که‌ گه‌یشتینه مووسل والی میواندارییه‌کی زۆر به‌پێزی کردین. منی کرد به‌ میوانی (په‌تریکیکی ئه‌رمه‌نی) له‌ مووسلدا. کلپسای ئه‌رمه‌نییه‌کان و نه‌ستووڕیه‌که‌نم به‌ینی وه‌کو یه‌ك پێک و پێکن و خاوێن. به‌راستی په‌سندم کردن. په‌تریکیکی په‌عقوبیش چاری ناچار بوو، که میوانداری ئاین نه‌ناسیکی وه‌کو من بکات و هه‌موو شتێگیشم ده‌رخوارد بدات. به‌راستی والی پاشا زۆر پێزی لێ ده‌گرت. پیاوه‌ که‌وره و ناسراوهمکانی ئیسلامی تیپ تیپ ده‌هینا بۆ بینین و خۆشی هاتنم.

ئیتیر چۆن په‌تریک ئه‌فه‌ندی شتی خۆشم ده‌رخوارد نادا و وای که‌وت به‌ نابه‌دلی ئینجیلیکی به‌ (سریان) و په‌که‌کی به‌عه‌ره‌بی نووسراوم بدا به‌سه‌را و منیش وه‌ری بگرم. چی بکه‌م؟ میوانم. نه‌خشه‌یه‌کی جوانی مووسلم دروست کرد و پێشکesh به‌ پاشام کرد.

هه‌روه‌ها نه‌خشه‌ی قشله‌یه‌کی نایابه‌یشم بۆ دروست کرد. زۆر سه‌یاسی کردم. له‌ کاتی جیا‌بوونه‌وه‌دا، ئه‌سه‌پکی ره‌سه‌ن و چهند ئیستریکی باشی دامی، وام زانی ئه‌م به‌خشه‌نده‌یه‌یی والی به‌رامبه‌ر به‌ نه‌خشه‌که‌نه. به‌لام نا، هه‌ر خۆی به‌خشنده‌یه. که له مووسل په‌رینه‌وه، که‌لاوه‌ی

خۇماندا تانېزىك قەلەكەي سەئىد بەگ چووم. بەلام بەبى چەك، چونكە كوردەكان چاۋ ئاپرەنە ئەو جۆرە پىاۋانەي، كە دارىدەستىن. كاتىك، كە ئەو قەلە شاھانەيم بىنى زۆرياش بۇم ساخ بوو، كە چل چەكدارى كورد دەتوانىت لە بەرامبەر ھىزىكى لەمە گەورەترىشا بوەستىت و خۇيان بەارېزىن بەو مەرجەي چووغل و پىاۋخراپ ماۋەيان بەدات.

بەھۇي قەلەموز و رەھبەرە كوردەكانى خۇمانەو، پىش ھىرشەكەي ئىمە زۆريان لە قەلەكانى سەئىد بەگ داگىر كورد. لەگەل ئەو بەد، كە كوردەكان لە قەلەكەدا تەنگەكانيان بە باروود و فتىلە دەتەقا، چەكدارە ھونەرەندەكانيان نىشانگىرى و گوللەكانيان بوو بو بەھۇي پارىزگارى و پزگارىيىكى تەواويان.

كوردەكان بە شو كارويارى خۇيان جىيەجى نەكرد. بە پۇزىش لە پەنا بەردە گەورە و زەلامەكاندا لە سوپەر و ھەشارەكانىدا خۇيان لە بووسە بەد و چاۋەروانى بىننى دوزمىنيان نەكرد. چونكە ئەگەر لە پەنا بەردىكدا ئەوئەندەي نەختىك سەرى دوزمىنيان بىننىيە ھىچ گومان نىيە، كە مىشكىان دەپژاند. كوردەكان باروود و قورقوشمىان زۆر، تەقە ئاپرەن. باۋەر بىكەن گوللەيان بە ھىچە ئاپرا، بە خۇپايى تەقە ئاكن.

دەتوانرا بەدريژايى پۇزى يەكە يەكە تەقەكانيان بۇمىرىت چونكە بەبى بىننى تەقە ئاكن. دوينى ۳ ەسكەرمان بەو چەشەنە كوزرا. رەنگە بەناستەمىش بىننىيىتيان. بەراستى لە چۇنيەتەي كرىمەو و زالىەتتيان بەسەر چەكەكانىدا سەرم سىر بەما. بەراستى چەك بۇ دەستى كورد دروست كراۋە

خۇ كوردەكان لە قەلەكەياندا تۇپ نىيە. كەچى ئەوئەندەي نىنۇكىك زەوى نەماۋە، كە جى گوللەي ئەوانى پىۋە نەبىت. كاتىك لەگەل كوردەكانى خۇماندا بەسۋارى ئەسپە سەپپەكەم لە ژىر دار گۈزە گەورەكەدا وىستابووم لە پزگىزەي گوللەيەك ھات چلە دارەكەي سەرم سەرمى پەراند و راپەپىم. تى گەشتم دەيانەۋىت خۇيان بەمن بناسن. نايشيانەۋىت پىاۋىكى بىگانەي ۋەكو مىنى دور لە نىشتامان بە گوللەيەكى قورقوشم بكوژن.

قەلەكەي سەئىد بەگ لەسەر لووتكەي ئەو چىايە بوو، كە ۋەكو نووكى دەرزى لە ئىمەو بەبىنرا، بەسەر ئوردوۋوگاھەكەيشماندا زال بوون.

پۇزىك لە ئاۋ گەلپىيەكەو بە پىگايەكى پىچاۋىچى چىاكەدا ھەلگەراين، بۇ ئەۋەي بام بە مائىدوۋىيەتپىكى تەواۋىش و ئەركىكى زۆر بگەينە نىزىكى سوپەرەكانى كوردەكان، پىم خۇش بوو بۇ ئەۋەي تەنيا بزانم ئايا دەتوانىن ئىمە لە سوپەرەكانى خۇماندا بىزىنەو، لىكەم بەدەپەو چونكە زۆر ژىر قامچيان بوۋىن تاقى بكمەو.

جىگا و سوپەرى كوردەكان لە چىاكەو بەسەر ھەموو پىگا و سوپەر و بزووتنەۋەيەكى ئىمەدا

زاله و دېوانيت وه نېيت له بهرامبيرياندا گرد و جيگای بهرزيش نېي به لام داخه کم نيمه نه دويړين و نه دتوانين خومان بگه مينينه نو جيگا بهرزانه ناسان نييه. کوردمکان خاوهن دمه لاتن بۇ نه هېشتني.

له پاش نه وهی به چنگه کړنپه کی زور و ماندوويون به گرد و چپاکه دا هلگه پرام و ئواره به نابووتی، که گه پامه وه، بۇ خه سانه وه چووم بۇ چابر و ئوردو وگا هه کی (وهديع خان) ی به کی خومان، به کی کورده لایه نگره کانمان. چادری به گ له کهناری جوگه ناوه که دا هه لدراره و ناگری کی گه وره یان کردو ته وه. به پارچه پارچه گه وره گه وره له لاق و په راسو وگوشتی بهرخیان دهرژانده، به بهرامبيرياندا چل تا په نجا چه کداری کورد به تهنه گه دريژ و ده مانچه و پا و پله نه ستور و هیزداره مکيان و بالا و شپوه و ديمنه بی هاوتا و جوانه که يانه وه، که خوا تمنيا به و گله ی به خشيوه، وه ستاون. سروک و گه وره کانیشیان به ريزه دانیشتون. گه يشتين، نه وانیش له چاوه رپنی نيمه دا بوون. با لیرانه به راوردیک بکه نهي ده ييت کوردمکانی سر چپا چون پياو و زه لامیک بن؟ به شو له هه موو لایه که وه ناگری گه وره گه وره به کرایه وه خاموشی نه م ئوردو وگا هه مگر گیزه گیزی گولله ی کوردمکان تیکی بدایه. چونکه له بهرزی چپاکه وه به سهرمانا ده مات.

چادر و قوناغم دورره په خنم ناگاتی. شو که په نکی کی به گه کوردیکم وهرگرت و له خومه وه په نجا و له سهر زهوی لی دیژ بووم. نووستم، له بهر زوری ماندوويونم پرخه پرخ لی نووستم. له نیوه شهوا ترس پای په پانم. بیري هیرشی نهوانی به میرا هینام چونکه من زور دهرسام، نهوانیش کوردمکان له چپادا بی ترس بوون.

ده ستبه جی فهرمانم دا که توپیک بېستنه به نیستریکه وه و بیگه ميننه سهر گردمه کی پوژه لاتمان و دای به بستنه، ترسان شوو ره یی نييه. نهو لایه يشمان به چولی ماپوووه م که کیهان له ژر دمه لاتنی نيمه دا نييه. ولاخه کانیشمان که له ناو باغچه کانداهه لوه وهران زور باش له وانه وه دپاره و له ناواییه که وه به ناسانی دکه ونه ژر نیشانی تهنه گه کانیا نه وه.

توپه گه وره کانیشم لای چه په وه دامه زانده له بهر نه وهی وام ده زانی کوردمکان توپیان نه دیوه و به گولله بارانی که دواپی به چنگ نه هینین و ئیتر خویان ده دن به ده ستوه. خو ئه گه وایش نه بوو له ژر گولله بارانی توپدا عه سکره پیا دمه کانمان دتوان وروژم بیه و بگه مينه سهر سوهره مکانيان.

۸ مایس. دوینی شو محمد پاشا به فیرقه که په وه گه يشت، ده ستبه جی کویونه وه و لیدوان دهستی پی کرد. داخه کم زور به نه زانی ده ست به کار کرا. و ترا ده ييت به نوره ههر جاره توپیک گولله باران بکات، نه م کاره مان هه مووی به خویایی و بی سوود پویش. له گیل نه مه يشدا په یی

دەر پەي ئۆلچىيان دەنارد، كە سەئىد بەگ بەيى لىدوان و چەند و چوون قەلاكى پدات بەدەستەو. لەگەل ئەو پەيدا، كە سەئىد بەگ بۇ ئەم فەرمان بەجىيەننە ئامانەبوو، دەيشويست داواكانى بەجىي بەيىنرئىت. ئىتر شەو و پۆز بەيى پسانەو كۆيۈنەو و لىدوان درىزەي دەبەست و ھەرەھا بەيى كۆپىن دەپۇشت.

لە لاپەكەو ئىمە و تۆپەكانمان خەرىكى خۇ پۇكخستن بووين، لە لاپەكى تریشەو بۇ پۇكەوتنى سەئىد بەگ بە چاوەرپۆو خۇمان ئامادە دەكرد. ھەر لە ئىوارەو دوو بلۆك عەسكەر بۇ پاككردنەو پۇگاي تۆپەكان لە پۇش تۆپەكانەو و بۇ ھەر تۆپىك دوو بلۆك عەسكەرىشمان بەپۇ دەكرد، پاش مائىدوويونىكى زۇر و شمش سەعات خەرىكبوون تۈانىمان دوو تۇپ بگەيەننە سەر گەردىكى بەرز.

چونكە لەو پۇش داوا لە پاشا كراپو، كە ئەم نىازە بەيىنئە دى و ئەم تۆپانە بگەيەنئە ئەو جىگايە. ئىتر دەبوايە ئەم فرمانە دروست بىي. چووم بۇلاي پاشا ھەموو كارىكم تى گەياند. دوو ئالا عەسكەرى خستە تەكم. خۇمان گەياندە سەر ئەم گەردەي، كە پۇيۈست بوو و دوو تۇپىشمان گەياندە لاي خۇمان. سەر لە ئىوارە دوو گوللەي تۆپانە دا لە قەلاكى سەئىد بەگ ئەو ئىمپۇش بەيىن قەلاكدە پۇشتەم. لە كوردەكانەو ھىچ تەقەيمان لى نەكردىن. مەن خۇم بە پىاويكى گەورە و زابىتىكى گەورە دانەنا و يان وام دەزانى بىپارى خۇ بەدەستەودانىان داو، ناپانەمۆيت دۇشكەستمان بگەن. بەلام ناء ھىچيان نەبوو. ھەر پىاوەتى بوو، كە لەگەلىان كەردىن. چونكە بىيانويستايە ھىچ گومانم نىيە پەرىشانىان دەكردىن.

۹ مايس، سەر لە سەيىنى دەستمان كە بە گوللەبارانىان، ئەو پۇنج تۆپەي گەياندەبوومانە سەر گەردەكان ھەر يەكە ۲۰ تا ۳۰ گوللەيان تەقاند نىوہي گوللەكان لە دەرەوہي قەلاكدە لە زەوى دەدرا. وا دەزانم لەبەر پۇچ و پەناي چىاكە بوو، كە گوللەكانمان ھىچ كارى لى نەكەردىن. خۇ گوللەكانىش نەدەترسان؟ ئايا ئەمەيش پىا و نىيە لە پاداشى ئەوہدا، كە دۇننى ئەوان ئىمەيان پاراست، دەيانكوشتىن ئىمە ئىمپۇ بەتۇپ گوللەبارانىان دەكەين؟

لە گوللەبارانى دوايىماندا دوو گوللەتۇپ بەر قەلاكىيان كەوت. دەپرووخان و لە گوللەكانى تریشمان لە ۳ بەش بەشكى بەر قەلاكىيان دەكەوت. پەنگە تەنيا ئەو گوللەمەي بەر دەرگاگە كەوتووە كارىگەر بوويىت.

تۆپەكانى لاي پۇژئاوامان نەزىكەي ۷۵۰ و تۆپەكانى تر ۸۵۰ پى لە قەلاكمە ھەر چەند دور بوو و پەنگىشە ئۇو ئەم ماوہيە بەدوور بزانن. بەلام چى بگەم؟ ئىمە بە نىزىكبوونەو و تىخزانىشەو ھەر دەبىت سۇھاسى خوا بگەين، كە دەتۈانىن خۇمان بپارىزىن.

بۆچی وای دىزانى كه نهوانى له ناوقه لاکهدان وهكو ئيمهن و ئادهميزاد؟ بهلى هەر ئادهميزادن بهلام كوردن، ئازان، وره بهر نادهن، ناترسن، بى باكن، هه موو شتيكن. كاتى، كه گولله توپه كانيان بۆ لهچيت و بهر قه لاکه ناکهويت، بهكریت بههنگ و هه لاپهكى وا زۆر گالته پێکردنمان بهستهجى ئاگرپارانكى گهرم و گورمان دهكهنوه گولله كانيان چهز به پهنا گوچكه و ناوانماندا دهروات. ئيمهيش چركه ناکهين گوايا ناترسين گوى نادهينه گولله كانيان. بهلام كهى وایه؟

گولله توپى زۆرمان بهپێگاوهيه ئهمانگاتى ئيتر گويمان نهمدايه گولله لهناوهردن. بهبى ئهوى هيچ بيبينن و ليك بهمينهوه بهبى بهزمى وهكو چيکهته همانتهقاند. بهراستى دوینى ماوهى ههسانهوه و چاوترووكاندن ئه كوربه دلێر و ههزارانه مان نه دا. ئهوا ئيمپرويش ئيمه به تهواوى ههر بهكۆيونهوه و نووسينهوه پائهبوێرين.

له ئهجامدا، سهعيد بهگ وتى بۆ ئهوى خۆى سهربهست بكریت به (بارمه) كوربهكى بهنيریت و هه موو پياو و شتوومهكى ناو قه لاکه بهكهلوپهل و هه موو پيوستيهوه بهدات بهدهستهوه، ئهم بريارهى پى گهياندين. كهچى پاشا ئهم قسانى نهبيست.

ئهمجا سهعيد بهگ به ناچارى بهستهبردارى جهنگ بوو. بريارى هاتنى دا. بۆ ئهوى له كاتى هاتنى سهعيد بهگدا منيش له لايان به پاشا داواى كردم. هه موو زابته كانيشى كۆ كردبوو و چاوهپێى هاتنى سهعيد بهگ بهكر، كه ئه كوربه ئازا و دلێره بێت و ببينن. چاوم لى بوو تيهپێك له كوربهكان له قه لاکهوه هاتنه خوارهوه و تيكهل بهعهسكهركان بوون پاش نيو سهعاتيش سهعيد بهگ.

سهعيد بهگيش له بهر چاندهكهماندا له ئهسبه جوانهكهى بهشۆخ و شهنگى دا بهزى. ئه كۆشك و (شاتو) بهى، كه پر له گهوههر و له ناويا ژيانى شاهانه پادهبويا و پر به قه لاپه بهالهوانى نه بهز و نه پينراو بوو، كه بهرامبهر بهرگاركردنى سهر و ژيانيان بوو و واى ئهزانى پرگار ده بێت داى بهدهستهوه كه ئهوهيش ناچارى بوو چونكه خزمى خۆى دوزمنى ئه و دوستانى ئيمه بوون.

هات، سهعيد بهگ ئهوهنده دلێرانه هات واى دىزانى، كه هيچ پړوى نه داوه. بى ترس و ئهنديشه هات. ويستى بهستى پاشا ماچ بكات. من لهو كاتهدا سهرسام بووم وا دياربوو، كه سهعيد بهگ بۆ لێخوشبوون نههاتوه چونكه پهنا به شكاو و ژيكرهوتوو نادریت. بهگ وهكو هيشتا لهشكر و هيزيكى زۆر گهوهرى له دواوه هه بێت و بهتوانيت خۆى پاريزگارى بكات. ههر تهنيا بۆ خوین نه پشتن و ئارهزووى دوستايهتى هاتبیت وایوو. زۆر بهبى باكى لهگهل پاشا و ئيمه دا نايشت، قهندهكهى پر كرد. بهستى كرد به قهنده كيشان. زۆر له سهرخۆ قاوهكهيشى خواردوه بهتوركيش كهوته وتووێژ.

دوا برپاری پاشا نهوه بوو، که قهلاکه بهتهواوی لهگل خاکدا پهکسان بکړیت. هم برپاره زور شایانی دلتهنگی و نازوردهیپی من بوو. بهلام کارنکی پښوېست بوو. چونکه چ عسکر و چ هرچی تیرمهکی تر بگاته نهو قهلايه هر سهعيد بهگ دېبوو.

قهلاکمی سهعيد بهگ، ۱۳ مایس ۱۸۳۸ رهواندز

له چادرهکمی پاشاوه تا قهلاکمی سهعيد بهگم پښا به تهواوی له ۱۳۶۳ مهتر بهرزیدا بوو. کهپشتمه ناو قهلاکه بهچاو بلندی و جوانی و سمختی جیگاکهوه، له پړوی پاریزگاریموه پښ دامهزاندنی بینای قهلاکه هیچ نه رکښک بهکار نههینراوه. دیوارهکانی پهریشان و پووله پووخاندنه، ژوروی نازووخه و ژوروی نووستنی بهگ و پارپوهکان و سهریازمکانیان بهگومزی دروست کراوه. بهلام له کاتی دروستکردندا دهرگاکیان پهرپړوی نهمدیودا داناوه نهرمیان بهبیردا نههاتوه، که گولله دهیگریتهوه.^۱

گولله توپیکمان درابوو له دهرگای قهلاکه، کهوانهی سر دهرگاکی پماندبوو، دیوارهکمی بهرامبهری سمیپوو چووبوو له ژوروه ناوینه گهرهکمی پشت سهری جیگای نووستنی سهعيد بهگی وردوخاش کردبوو. گوللهیمکی تریش درابوو به چالی ناوهکیاندا و له کاری خواردنوه کهوتبوو. نیتر نهدهشیا نهو ناوه بخوریتوه.

توپه چاهلییه بچوکهکامنمان دیوارسم بوو، ویرانی نهکرد. سهعيد بهگ لهوهپښ بیستبووی، که زابتیکی بنگانه له ناو هم کوریموارییهدايه. گویا بهم باسه شلهژاوه. چونکه هر جاره لهسر گردیک بینوممی سوړپانهوهکمی پی خوش نهبووه و وتیان فرمانی دابوو به کورنهکان له ناوم ببهن، نایا نههه جی باوهره؟ پښ من ناء.

له ناو قهلاکهدا زور پیسیم بینی وهکو ترسی ولاخ و نیسکان و پاشماوهی خواردهممنی، که زور له میژوه نه گهسک دراوه و نه هاوین کراوهتهوه. پهنگه هم چمهاییه کاری کردبیته سر ژپانی پاسهوانهکان.

له ناو قهلاکهدا کوردیکی بریندارم بینی بهدهست براکهیموه و به پالههستو دهیبرد بهرپوه زانیم، که نهوه ژاره له پښ حوت پوژوه بریندار کراوه، رانیکی شکاوه. زور بهزیم پندا هات. دهستهجی ناردم، سهرتاشهکمی نوردووم هیئا بانگم کرد و فرمانم پی دا، که زوو برینهکمی تیمار بکات.

۱. کمی سهعيد بهگ یان پښتری، نهانزانی که دهولته نیسلامهکمی تووک پښچ هزار عسکر بهتوپ و توپخانهوه دههینته سهریان، گیان و نیشتمانیان بهگوللهتوپ ویران و خاپوور نهکات.

بەلام سەرتاشەكە بە پەووەكى گەز و ئال و پەرسپارەو و تى: «ئایا نازانیت ئەم بریندارە كۆرە، چۆن نەرمانى بكەم؟» بەراستى چوچاوى ئەوەندە مۆن بوو بە پەقەو پوانىيە پووم، من سەلم لى كرد. وتم كۆرەم چى نەبىت ئەگەر تىمارى بكەیت، بەزۆر یا بەخواهیش پەم تىمار كرد.

مەشكى توركەكان بۆ بەرپۆمەردن سەپەر. ئایا ئەمە نەردىكى گەورە نىيە. هەزىكى چوار پەنج ھەزار كەسى سوپايى بنىريت بۆ جەنگ. نە پەزىشك نە نەرمەن، نە برىن پەنج و نە ھىچ پەيوستىك نەبىت و نەمىنەن؟ حافىز پاشام تى گەياند ئەویش نووسى بۆ سەر عەسكەر بەلام. ۋەلام كوا؟ ۋەلامى چى؟ پەنگە ئىوھىش ھاوېرىم بكەن، كە مەشكىيان نىيە.

ئایا، لە جياتى ئەوێ خۆيان بەگژ و گيا و گول و گولزارى (غەلمتە باغچە) ۋە خەرىك بكەن و لە ئەستانبۇلدا چىمەن دروست بكەن و چاوپۆشى لە كارى گرنگ بكەن و دورە پەرز بگرن، جارجارىكەش بریندارەكانى جەنگيان بەبىرا بىت بە نرختر و چاكتر نەدەبوو؟ بۆ ئەوێ جەنگاوەرەكانيان پەترتەر لە پەنگاي نىشتەمانەكەياندا يەك بەدواى يەكدا خۆيان بخەنە ناو كۆپى جەنگ و ئاگرەو؟ مەگەر ھەلمەتى كۆردەكان فەريان بكات. بەلام باش بوو من توانيم سەرتاشەكە بەفەرياي ئەو بریندارە كۆردە ھەزارە بگەيمەن.

چياكانى كۆردەستان: ۱۸ مايس ۱۸۳۸

نەمەراتۆرىيەتى عوسمانى ئەوەندە زۆر پلاو و فراوانە كە بابى عالىي حكوومەتى ئىستەنبۇل ھىچ ئاگاي لە چۆنىيەتى و بەرپۆمەردنى ئەم كىشومەرى نىيە.

لەبەر ئەوێ پادشاھ - سولتان تەنيا ئەوێ دەوێت، كە بەسەر ئەو پەش و گەلەى لە ژۆردەست و لە ئاو و لات و فەرمانرەوايىيەكەى خۆيدا دەژين، زال و سەركەوتوو بىت ھىچ ئاوات و پەيوستىيەكى ترى بە بىردا نايەت. ئەو بەشەيش ئەوھىيە، كە كەوتۆتە ئۆوانى پەويارى دىجلە و ئۆران، كە كۆردى تۆدا دەژى. جا بێجگە لە بەشى كۆردەكانىش ئەو زەوييە چۆل و بى ئاو و زىندەمەرييەى، كە دەكەوتۆتە ئۆوانى دىجلە و فوراتيش ھەرگىز بەكارى نىشتەمنى و ژيان نايەت. ئەو بەشە ھەكو وێرانە و كەلاو دەبىنرێت دىمەنەكەى دىل تەنگ دەكات. چونكە وێنەى ئانەمىزادى كۆنى لەناوچوو پەشان دەدا. كەچى ئەو وێرانەپەش ئىستا كراو بە ئۆردوگا و ئىمەى تۆدا دەژين. بەلام ئەگەر قەسەى راستان دەوێت بێجگە لە نىشتەنييەكانى خۆى بەولاو، لە وزەى ھىچ گياندارىكدا نىيە گوزەرانى تۆدا بكات.

ھەر كە لە دىجلە تەپەر دەبىت بۆ بەرەوژوور، وەدە وەدە زەوى بەرز نەبىتەو تووشى گەردى بچوك بچوك نەبى، ئەو بەرزبوونەمەيش دەگاتە ئەوێ نەبىت بە چياى بەرزى بەفراوى، كە نىشتەمانى كۆردەكانە، كە بە دارى بەرپو، مازوو، گوژن... زۆر شتى تر پەشراو شىو و

دۆلەكانىشى بە دارى زەيتون، ھەنجىر، ھەنار، تىرى و زۆر درمختى مېوهدارى تر پاراۋەتموم نەگەر پىرسپارى خاكەكەى نەگەيت، زەۋىيەكانىيان زۆر بە ھىز و بە پەتە بە تاپپەتى گەنمى زۆر ناياب و زۆرىشيان بۇ پى نەگەيتەت. خۆگژ و گيا و پاۋانەكانىيان بۇ بارگىن و گا و مانگا و مەپ و بىزەكانىيان لە پاس ناپەت. بەراستى ئازمەلىيان بەختيارە، زۆر تىرن و ئازەل و مالاتيان لە تېرە پەسەنەگانن.

داخەكەم، لەو نىشتەمانە جوان و ئاو و زەۋىيە پەتدارانەيان، زۆرىى زەۋىيەكانىيان بە نەكئىلراۋى و بەپارى ماۋەتموم نەگەر بىت و بۇ دۆزىنەۋەى ھۆيەكەى بگەپىن، پەرسىن، ديارە و ئاشكرايە دەچىتەۋە بۇ سەر بى بەزىمىيى ھكۈمەت.

كوردەكان، لەگەل گەلەكانى ترا جياۋازىيان ھەيە. ئازا و دلىزن. ھەر نەدارايىيانە كە توۋشى جەنگ و پەلى گەۋرە و زلە زلەى نەگەتەتەيان دەكات. ھەمىشە خەرىكى چاندن و لە چاندەكانىياندا نىشتەجىي خانوۋەكانىيان خانوۋى لادىيە. ھونەرەكەيشيان لەۋەدايە، كە ۋەكو ھىلانەى دال لەسەر لوۋتەكى چىپاكان قەلايان دروست كىردۈۋە. كەچى لە كاتى جەنگىشدا بەپىۋە ئەۋەستەن دانانىشەن، دلىزانە و بى ترس ئەجەنگن.

كوردەكان، بىجگە لە تەنگەكە و ئەۋ بەرد و خاكەى تىيدا دەزىن و پارىزگارپىيان نەكات شتىكى تىريان نىيە و ھىچى تىرىشيان ناۋىت. كوردەكان سەرپا ھەمىۋىيان نىشانچى و چەكەازن. تەنگەكانىيان بە زىو و زىر دەنەخىشەنن و دەپرازىننەۋە چەكەيان لە باۋكەۋە بۇ كۆر دەمىننەۋە. كوردەكان، لە چەكەكەيان بەۋلاۋە ھاورپىيەكى كۆن و پاستى تىريان نىيە. بەشى زۆريان (مەمدىن)، بەلام لە خاكى ئىرانىشدا گاۋرە يەقۇبىيەكانىيان^۱ ھەيە.

بەگەكانىيان بەسەر كوردەكاندا فەرمانپەرۋان. كوردەكان گەۋرەكانى خۇيان خۇش دەۋىت. لە كاتى جەنگدا ناپەلن گەۋرەكانىيان بچەنە كۆپى جەنگەۋە، خۇيان دەجەنگن. بە تەۋاۋىش تى گەپشەم، كە ھىچ گوى نەمەنە بابى ھالى چونكە باچ نەمەن، ھەسكەر نەمەن. نەگەر ھاتوۋ ھكۈمەتەش تەنگاۋى كىردن دەچەنە ناۋ كۆلىتى سەر چىپاكان.

ئەۋ بەگە كوردەى رەشىد پاشا لىي دا و شكا و بەزاندى، ئىمىرۇ بۇ ۋىزانكىردى قەلاكەى سەئىد بەگ شان بەشانى ئىمە لە جەنگدايە و ناۋىشى (ۋادى بەگى پەۋاندزى) يە.

لە ئەستانبۇل (باب ھالى) و نىشانى پاشاىى درابوۋ بەسمايل بەگ بەلام، لەگەل ئەمەيشدا جىي باۋەرپىيە ھەرچى جارىك بەرامبەر بەم بەگانە سەخلەتەيەك روۋىدات جەنگ روۋ نەدات و زۆر بەگرانىش نەكەۋىتە سەر ھكۈمەتى عوسمانى. لە سامسۇنەۋە بەپارى ئىستىر فېشەك

۱. نەۋەى ئىبراھىم.

دەھقانچىلىق، ئېتىز بىزەن چىندىر گران دەھستىت. بەئى كەم و زىاد ھەر دانىيەكى يەك لىرەى
عوسمانى دەھەۋىتە سەر ھىكۇمەت.

خۇ ئەگەر قەللى كوردەكان بەرگەى تۇپىش نەگىن، بىگومان بەرگەى چل - پەنجا رۇژ
بەرىرەكانى نەگىن، چونكە قەلاكانىيان زۇر قايم و پىزىنە. ئەوا ئىمىرۇ قەللى كوردەكان
لەگەل ھاك يەكسان كىرد، ئەى لەمەدوا چى نەگىن. ئايا ھىكۇمەت ماك و ھۆيەكى چىيە؟
دەتوانىت بىدۇرۇتە؟ كە لە بىنەرەت دەبى دەرىپەنىت. ئەگىنا، ئېتىز خۇيان دەزانن.

رۇپىشتىن بەرەو روى كوردەكان. چىلى قارسان، ۴ ھوزەيران ۱۸۳۸

و مكو ئىمە دەمانزانى، بىنەنگى و ماتىوونى سەئىد بەگ وە نەبىت ھىۋاى كوردەكانى بىرپىت.
خۇ تا ئىستا عەسكىرى تۈرك بە چىپاكانى (موش - ھاس) دا نەك نەمانتوانىۋە گوزەر بگەن،
رەنگە نەشىيانبىنەبى. بىگومان عەسكىرەكانى رەشىد پاشايش نەمانتۈراۋە لەو چىپاكانەدا
خۇيان پىشان بەن.

لە ئاسىي بچووكدا بەرزەتىن چىا ئەو زنجىرەيە، كە پىنى دەلەن چىپاكانى (قارسان).
لادىيەكانى دىھاتى ئەم چىايە دارايى و سامانىيان زۇرە تا ئىستا ھىچ خەرج و باجىكىيان
نەداۋە بە ھىكۇمەت و ناپىشەن.

بۇ ھىننەنە ژىر كەمەند، زۇر داۋىيان بۇ كوردەكان دامەزەن، مەمەد پاشا بەھىزە
گەۋرەكەيۋە چۈۋە ناۋ جەرگەى كوردستانەۋە. لە لايمەن فەرماندەى دىار بەكرىشەۋە (ئاللى
۱۹مىن) لە ھەساۋە (دوۋ ئاللى سۈرى بە ۳ تۇپ و چەند سەد تۇپچى)، كە ھەمۋى پتر لە ۳
ھەزار چەكدار بوۋ چۈۋە سەر كوردەكان. دەست بە ۋوژمەردن كرا و لە پۇژھەلاتى چىلى
قارسانەۋە ھاۋشانى و ھاۋكارىيان ئەكرد. بەۋ نىيازەى لە ھەمۋە لايەكەۋە قارسان ئابلۇقە
بەن و ھىرش بېمە سەرىيان و لە ناۋىيان بەن.

ھىزى دوژمەن، كوردەكانىش بە (۳۰ ھەزار) خەمەل دەكرا بەلام لەمەر ناپىك و پىكى ترسمان
لەييان نەبوۋ. چونكە ئىمەش كوردەمان لەگەلدا بوۋ ئەو رىگەيەى بە كەنارى دىچەلەدا راست
ئىمەى پۇدا نەپۇشتىن زۇر سەخت و نالەبار بوۋ لەمەرئەۋە ناچار بوۋىن بۇ ھەر يەك تۇپ دە
بارگىر تەرخان بگەن. كەچى ھىشتا ھەر لە سەخەلتىدا بوۋىن و نەماندەتۋانى بەتەۋاى گوزەر
بگەن. لەگەل ئەۋەشىدا زۇر جارىش چىگەى چادر ھەلدانمان دەست نەدەكەت. بۇ ئەۋەى بۇ
كوردەكانى لەگەلمانان زىانمان نەبىت زۇر پارىزگاريمان بۇ دەكردن چونكە ھاۋپەيمانن.

ھەر بەۋ نىيازە زۇر جار پاشا خۇى لە نەزىكى ئاۋايىيەكاندا ئەۋەستا تا بە تەۋاى سۈپاى و
كارۋانى ئۇردۋەكە تىھەپ نەبوۋ. ئېتىز بەم بۇنەيۋە كوردەكانمان بەبى پەروا و بەبى ترس

دەھاتنە ناو ئۆردۈگەھەكەمان و شتومەكەيان دەفروشت. تەنیا ئاوى رووبارەكان لەبەر زۆرى،
ئېمەى زۆر ماندوو ئەکرد.

رېگای رۆژىكەمان مابوو بگەينە (حەسو) تاوەكو بەرامبەر بە دوزمن جېگا و سوبەر ئامادە
بەكەين و رۆژى دواىى بە ترس و لەرزىكى ئېجگار زۆرەو گەپشتىنە ئاواىى بەلام بەدوو پەل،
دەزانن بۆچى؟ بۆ ئەوەى ھەموومان بە يەكەرە نەبېن چونكە كۆردەكان بە ناگەھانى و لە پې
لېمان دەدەن.

بېستمان، كە بېجگە لە لادىيىيە بى دەسلەتەكان بەو لاو كەس لە ئاوايدا نەماو ئەوانى
تريان ھەموو داويانەتە چيا. ئېمەيش ئەو رۆژە لە نىزىك ئاوايىيەو بارەگامان دامەزراند،
حەساينەو. لەگەل ئەو، كە زۆر جار توو پەبېووم و بە تايبەتى بە پاشام دەوت، كە بەرامبەر
بەلادىيى و دىھاتىيە بى تاوانەكان خراپە نەكرىت. راسپۆرىم دەكرد، كەچى دىھەكانيان
دەسووتاند. ھەرچى خراپ بوو پىيان دەكردن. لە پې لە لاين سەر فەرماندەو فەرمانم پى درا،
كە ئاويقتەى ھىزەكەيان بى. تۆپ و تۆپچىيەكانم بەجى ھىشت لەگەل پىادەكاندا كەوتىنە رېگا.

لەسەر رېگاماندا (بە) دىھان سووتاند. گەپشتىنە ناو دۆل و گەلپىيەكى قوول. دانىشتوانى ئەو
دىھە گەورەيى، كە لە ناو ئەو گەلپىيەدا بوون ھەموويان لە ئاوايىيا بوون، چۆليان نەكردبوو.
لەسەر سەربانەكانيانەو چاوپۆتى ئېمەيان دەكرد، ھەر كە نىزىك ئاواىى بووينەو بە گولە
ئاگرىارانىكى خەستيان كردىن. لە لاپەكەو گولەبارانيان دەكردىن، لە لاپەكەشەو بانگيان
دەكردىن (دالتان تەنگ نەبىت خۆمان دەپسووتىنين) ھاواريان دەكرد.

وھەكو لە دوايدا تى گەپشتىن

تى گەپشتىن دوينى حافز پاشا لە كاتى تىھەپىندا لادىيەكانى زۆر سەخەت كەردوو زيانىكى
زۆرى لى داوون راويشى ناوون تا لە گيانى خۆيان وەرسى كەردوون. ئەم دىيەش بە ھەورانىكى
زۆر كۆرپەوہيە.

بۆ ئەوەى لە گولەبارانەكەيان رزگار بېين و بە ئاسانى ھىرش بېيەنە سەريان، بۆ ئابىلوقەى
ئاوايىيەكە لە لاي چەپەو لە كۆردە ھاوپىنگانى خۆمان و خزمى ئەوان (مەحمود) بەگم نارد.
وھەك گورگى ھار چو لە پشتمو رېگای راكردنىيانى پى. ئيتەرەسكەرىش بەبى ترس و پەروا
بىلاوہيان لى كەرد، دەستيان كەرد بە ھىرشبەردن. زۆرى پى نەچو لە ھەموو لاپەكەو
عەسكەرەكانمان پڑانە ناو ئاواىى. ئەو تەقانى لەسەر سەربانەكانەو لېمان دەكرا نەما. بە
دەستپۆژى عەسكەرەكان ناچارى خۆشاردەو بوون. خوا مەحمود بەگ لە ناو ببات. خۆيان
خزانە ناو خانوومەكانيان، وە نەبىت ھەر بەو مەندە دەستبەرداريان بووبىن. عەسكەر بەدەنگى

ئەللا ئەللاۋە بە ھەرچى كوردىك بگەشتناپە، ژن، منال، پىاۋ پىر و جوان بە سونكى پارچە پارچە دىمكران. من ھىچ باۋەرم نىيە بەرامبەر بە دوژمنى بىگانه بتوانن ئەم ھەلمەتە بېەن. وردە وردە كوردەكان كەم بوونەۋە، نەمان. چونكە سكيان ھەلدىرا، لەناۋ چوون، كوژران. مردن.

لە پاش ئەۋەى ەسكەر كوشتار و ئىشى خۇى تەۋاۋكرد بە مالاندا پەرت و بلاۋ بوونەۋە. دەست بەتالان كرا بەبەر چاۋە زەقەكانى مەحمود بەگى خزمىانەۋە، توورەكە و جاننتايان پىر دىكرد. زىندوروى ناۋ خانوۋەكانىيان دىكوشت، بە بى باكى لۇژ لۇژ نەماتنە نەۋە. تالان ھۇشى ەسكەرى نەمىشتوۋە سەربازىكى سۈارى ھات بەبى ئەۋەى گوى بداتە پوتبە و نىشانەكانم وتى: تىكايە ولاخەكەم بگرە لىم ۋەرگرت پۇشت. چوۋە ناۋ خانوۋەكە جەۋاللىكى بە پىرى ھىناپە نەۋە. ھەر ئەۋەندە وتى سۈپاس، بە تالانەكەيەۋە سۈارى ئەسپەكەى بوو رۇشت. بەلام دوور نىيە ئەگەر كەسكىشى تىدا بوۋىت لە خانوۋەكەدا قەراچۇى نەھىتابن.

ھەر چەندە دوژمنىيان لەناۋ برد بەلام مانەۋەمان لە ناۋ ئاۋاپىدا بەباش نەزانى. كورد نابەزىت. ھىشتا تەقەى ناۋ خانوۋەكان نەبراۋە.

لە ناۋ ئەم خانوۋەدا، كە گەرەى كوردەكان خۇى تىدا مەلاس كىردوۋە. ماۋەى ئەۋە نامەن، كە كەس بىانگاتى. ۋەكو باران گوللەمان بەسەردا نەبارىنىت. چونكە ئىتر ھىۋاى دەرچوون و رىزگارىيان نەماۋە، ئەمبىنى خۇى و پىاۋە دىسۆزەكانى بە ئالا جوانەكەيەۋە خرابوونە ئەۋ جىگا قايمەۋە، كە تا پىنج سەعات تەقەيان دىرئەى بەست.

پاش ئەۋ كارەساتە. بە چىگەپنى بە چىاكەدا ھەلگەپام گەيشتە لاي ھافىز پاشا. چى بىنىم؟ لە تالان، سەرى براۋ، گۈچكەى براۋ، يەخسىر، بىرىندارى سەرتاپا خۇىناۋى بە ئاھ و ئالەۋە، ژن، منالى پەش و پوۋتى برسى و تىنوۋ لە لايەن ەسكەرەكانەۋە نەھىتران و لەبەر چادىرەكەى پاشادا دىلئى و ئازابى خۇيان پىشان دەدا. بەرامبەر بەۋ زالى و بەدىكارى و بەدبەختىيە و كىۋەتتىيەيان، لە لايەن پاشاۋە لە پەنجاۋە تا سەد غروش بەخشىش پارەيان دەدراپە. بىرىنى بىرىندارەكانىيان نەبىرزانەۋە، تىمار نەدىكران، ئاتومىدىكى كوردە يەخسىرەكان، گىريان و ھاۋارى ژنە روۋتەكان دلى پىاۋى نەچراند. بەلام دلى مەحمود بەگ و تورەكان زۆر خۇش بوو. پا ئەۋ دىمەنە ھەرگىز نەبىرنىت. چونكە نابىت لەبىر بچىتەۋە.

سەير ئەۋە بوو نەمزانرا ئەۋ كوردانە لە ناۋ مال و خۇزانى خۇيان و نىشتىمانى خۇياندان و ئەمانە بۇچى ۋا بە زالىيەتى دىنە سەريان، ئەم كوردە ھەزارانە دىكوژن؟ ئايا بۇ پارە و تالانە يان لە پەگەزى خۇيان نىن؟

لە ئىمەيش كوژراۋ، لە ناۋچوۋ كەم نەبوو. ئىتر رۇژى دۋابى بىرىارى ھەسانەۋە درا. رۇژى دۋاترىش دەستمان كىد بە ھەلگەپان بە چىاكەدا. لە رىگادا بەبى تاۋان كوردەكانىيان بە يەخسىر

دەمگرت. ئاۋايىيەكەيشيان دەسۋوتانن. مەن ناساخ بوم، جىڭگا و پىخەفەكەمم بەجى نەدەھىشت. لە بنارى چىپاكە لە بارەگاھدا مابوموموم پاش ئەم ناپەۋايىيە كۆرەمكەن ناچار بوم دادنامە بىخىرن.

زۆرم بى خۇش بو، كە ئەمجارە لەگەل ئەسكەرى توركدا چومە كۆپى جەنگەرە باۋەر و نازايىيەكى زۆرم بى بەخشا لە لايەكەرە بەناۋى ئاپنەۋە پالايان پىۋە دەنرا، لە لايەكى تىرەشەۋە بەمى بەزەمى، بەمى ئاپۋوى بۇ تالان دەجەنگان. گواپا ئەم دوزمناھەيان خاۋەن دارايى و قزلباشن^۱.

ئەي كوردى ھەزار چۇن لە ناۋ دەچن

پىۋىستىمان زۆر كەم و كۆپ، لەبەر ئەۋە لە كاتى بە چىادا ھەلگەران و سەرھۆژىردا رۇشتىنمان، ئەسكەرەكان ھەمويان پىلاۋەكانيان دادەكەند و پالتۇكانيان لول دەدا و دەپانكرد بە ملياندا. بە پىخاۋسى دەپۇشتن. دەرەنگ لە كىرەۋەي ئەسكەرەكان تى گەيشتم. گواپا ئەم فېلەيان بۇ ئەۋەيە كە پىلاۋەكانيان و پالتۇكانيان نەدەپت. چۈنكە نىيە بە دواپىدا بىاندەپتتى و ۋەرى بگرنەۋە.

لە كاتى جەنگدا تەڭگ بەكارەپناھەمان بى سود بوو چۈنكە ئەسكەرەكانمان نىشانىيان نەمگرت. ۋام زانى نازانن، كە بۇ سەر دىيەك ھىرش دەبرا چاۋم دەپرىيە ئەۋە ئەسكەرەكى لە لامەۋە تەقە ئەكات. ھەموو جارىك تەڭگەكەي بەۋ لاپەدا ئەتەقاند، كە دوزمىنى لى نىيە و بەۋ لاي تىدا دەپروانى پىم وت (برالە چى ئەكەيت، گوللەكانت بەلەيەكى تىدا دەپروت). لە ۋەلامدا وتى (بابە گيان. گوى مەمەرى خوا گەۋرەيە خۇي رىڭكاي خۇي دەدۇزىتەۋە). ھەموو برا ئەسكەرەكان ھەر بەۋ پىيە تەقەيان نەمگرت. گويان نەدەدايە ئامۇزگارىيەكانم. تى گەيشتم، كە زۆر لە بىرندەرەكانمان بە گوللەي خۇمان بىرندەرەمگرتن و يان نەمگرتن. بەلام ئەۋەش بزانن گوللەي كورد بەخۇپايى ناپروت.

گرتنى قەلەيەكى كورد لە باۋى پەشىد پاشادا بە لەناۋچوۋنى چوار ھەزار ئەسكەر كەۋتە سەر ھكۈمەت.

بارەگا لە چىلى قارسان. ۱۴ ھوزەيران ۱۸۳۸

نەمپۇ بەخۇما پاپەرموم بچم بۇ ئۆردوگا و ھافىز پاشا بىيىنم. چۈنكە لە تۆزە ناساغىيەكە رىزگارەم بوو. ۋام زانى، كە لە پىش گەيشتىنى مىندا كارەساتە ناپەۋا و بەدەھتەنەكەيان لە پاشا

۱. شىيە سەفەۋى. بەلام راستىيەكەي ھەر كورد بوم و بەس.

گەياندوو بەلام لە پاش چى؟ ئەوى بەسەر كوردەكاندا هەنرا مەگەر هەر ئەو سەريازانە كوردبەتيان، كە لە كوردەوى ئادەمیزادى راست نەدمچوو. پاشا پیاوێكى دلەك و ئاپرودارە. لە ئەنجامى بیستنى راستى ئەم باسە ناخۆشە و كە زانى كوردەكانى ئەو دێهاتانە لە لايمەن سوپای توركەو نازاردراون تالان كراون. ئەوانیش هەر بۆ پارێزگارىی خۆیان، دز پەوێن تەقەیان كردوو پاشام زۆر دل تەنگ و ئازۆردە بینی. گومانم نییە كە توو پەش بوویت، لە هەمووی چاكتر خوویەكى باشى هەبە و ئەوەش ئەویە ئەگەر هات و قسەت لەكەل كرد گۆئ ئەداتە قسە و دەبییەت و دەشتوانریت بە سەریەستى و تووژی لەكەل بگریت وە دەیشەویت، دواى بە بەركارى و سەركەشى كوردە بەكرێگراوەكان (باشى بوزگ)ەكانیش بێنى و دەریان بكات، چونكە تێ گەشتبوو، كە ئەمانەن ئاگرى خراپە خۆش نەكەن. بەلام، دلەرمییەكەى ماوەى نادات.

بەراستى پاشا دەیەویت دواى بەم كارەساتە بەینیت وە لەكەل نێزراوى كوردە یاخییەكاندا قسەیان یەك بگریت. بەلام و تووژ زۆر بەگران و ورد دەپۆشت چونكە لە هیچ لايمەو بەرو پ بە یەكترى نەمكرا و یەكگىر نەدەبوون. زۆرتریش كوردەكانى لاى خۆمان بەرگرییان دەكرد. بپیار وایە، كە ئیمپۆ نوێنەرى هەموو پەلەكانى كوردە ئازاكان بگەنە ئۆردووگا، كەچى تا ئیستا دیار نەبوون، كارێش تەواو نەبوو.

بەپێى بیرویاوەپى من، بردنى هێرشێكى گەورە و سەخت هەرچەندە پێویست بوو بەلام لە ترسى ئەوى ئەوەك كوردەكان دالە بدەنە ناوچەكانى (مووش)، كە والى مووشیش خۆى كوردە و والى ئەرزەرومیش بێگومان ماوەى نومایشێكى عەسكەرىمان نادات، پركێشمان نەكرد ئەم نەهیلانەیش هەبوو.

خەرج و عەسكەرى. جىاى فارسان، ۱۵ حوزەيران ۱۸۳۸

بۆ ئەوى لە چۆنیەتیی ئەم شارە كە لە پێش (۳) سالدای بەرامبەر بە حكومەتى عەلییە (ئەستانبۆل) ملگەچ و ژێربارى یاسا بوون بە تەواوى تێ بگەم زۆر ئارەزوومەند بووم. پاشا بوو تێ گەشتەم. كوردەكان لە دوو شت تەنگاو وە وەرست بوویون. یەكەم باج و دووهم عەسكەرى بۆ دەوڵەت، كوردەكان لەو پێش هیچ خەرج و باجێكیان نەداو.

لە بڕ و بیانووى پیاوانى میرى ئاسوودە بوون. بەلام ئیستا لە رووى ناكۆكى و جەنگى هەمیشەیی ناو خۆیانەو چاندگە و كشتوكاڵیان هەمووى لە ناوچوو و لە پێتى زەوى و زاریان مافینگی و دەست بە تال مانەو دێهاتیان ئەسووتی، وێران نەكړت، پیاویان دەكوژریت، پەرتشان دەبن. كەچى یەكێكیش نابینیت داواى خۆى بە حكومەت بگمەنیت چونكە فێر نەبوون.

ئىستانا حكومت دستداره، باجيان لى دىسەنئىت، دىبىت دادىيان بە حكومت بگەپەنن. دىشېرسىت، لە ناو تىرمەكانىندا جەنگ و كوشتار نەماوۈ ئەگەر ئەم يەككەتتەپەيان لە دوارۇدا بۇ حكومت وەزىن و زىيانى نەبىت.

لە ھەموو جۇگاپەكدا كوردە گاۋرەكان پترپارە و باج دەدەن بە حكومت. ھەموو بۇگارىكەش بە وان دەكەن. بەلام نەك بە بەدبەختى و يان زۆرەملى. ھەر بە رووخۇشى و قسەى شىرىن ئەم بۇگارانەپەيان ھى دەكەن، كە خۇشيان شەرم دەكەن رەخنە بگرن بەلام كوردە ئىسلامەكان لەو پەپەى ئەواندا نەن.

كوردەكان لە دانى خەرج و باجى راستى ھاوار ناكەن. لە دەمبې و مەقە لىساندىيان و زۆردارىى مەئموورەكان، كە دىيانەوئىت بىيانپووتىننەمە و تالانىيان بگەن، دەپنەجىن. كوردەكان دەلەن دارايى و دەستكەوتنەكانەمان بقرچىن، بزانن چىپە و چەندە ئەوسا لىمان بىسنىرئىت. بەلام خۇ ئەگەر وەكو ئىستانا لىيان بىسنىرئىت، كە بەپەى دۆنم حكومت لەسەريان خەملى ئەكات و بەم چەشنە بپووتىنرئىننەمە خۇ مەنىش دەزانم ئىتر زەوى كىلراۋ و چىنراۋ نابىنرئىت، كە وەكو ئىستانا زەوىى بەپار و دانەچىنراۋيان زۆرە.

ولات و زەوى و ناۋچەكانىيان ئىجگار بە پەقە و كانگاي دارايىپە بۇ حكومت. كەچى حكومت ھىچ پۇرئىستىكىيان بۇ پەك نەپنى. ئايا دەبىت ھەر لەبەر ئەمە بىت، كە كوردن؟ سەرم سۈرپماۋە نازانم بۇچى حكومت نازانئىت، كە چ ولاتىكى بەپەى ھەپە؟ ئەو ئاۋە زۆرە روون و ساردەى، كە بە خۇپايى نەپزئىت و بە خۇپايى دەپوات مەتوانرئىت بە ھەزاران مەكىنە، كارخانەى لەبەرا داھنرئىت و دروست بكرئىت. ئەم ھەموو دارستانە جوان و نايابە، كە بۇ خۇى وشك بوۋە و رزىۋە، تەننەت رىگاي ھۇى گواستەمەپىشيان نەپە بە مىلارەھا كانگاي ھەموو چەشنەپەيان ھەپە بەلام كى دەيزانئىت و كى بىبىنئىت؟ بە ھەزاران زەوىى نەكۇلراۋ ھەپە. ئايا لە كىلراۋەكان باپى تاۋە بەنەك پارەپەيان لى دەست دەكەوئىت؟

لە بابەت ئەم ھەموو پەنجەرۋىپەپە گەپى ناكەوئىتە سەر لادىپەپە كوردە نىشتەنەپەكان، چونكە خاۋەنى دارايىپەكى و نەن تا بترانن فەپى لى وەرگىن و رىگەپىش نادىرئىت كەسپىش تىكەلەپەيان بىبئىت. ئىتر خۇ گومانى ئىدا نەپە بىت و ئەم كەسەپىش ھەرچى كەسەك بىت ئەگەر ھاۋكارىپەيان بكات لە سەدى ۶۰ تا ۷۰ سوود و قازانچ وەردەگرئىت. بەلام داخەكەم ئەم پەيت و سوودە ھەموو دەچىتە گىرفانى قۇنتراتچىپەكى چلئىس يان گىرفانە قولىكەكانى مەئموورانى مىرىپەمە و گەنجىنەكانى مەرىش لە دورەۋە زەقەى چاۋى دىت بەتالى دەمىنئىتەمە.

كوردەكان لە زەۋىپەكانى قەراخ ئاۋاپەپەيان دەترەن. مالىەكانىيان بەرەلەپە. ئەگەر پارەپەك يان شتىكى بەنرخ گرانىيان ھەبىت دەكەن بە پرىاسكە و دەپناخەنە ناۋ گۆزە و دىزە و لە خاكەشدا

دەينىڭ. دەزانى بۇچى؟ نەھك تالان بىبات. شاھبەندەرەكان بازارگان (تجار)ەكانيان دەپارڭن. چونكە دارايى كەتۈتە دەست بىگانە، حكومەتەش لە سەرەتادا ھەموو كانگاكانى ھى سھاردوون، پىيان دەفرۆشەت، كەچى لە جىياتى پارەكەيشى ھەر بە نرخەكەى خۇى كەلوپەل و شتومەكيان لى دەكەن. ئەمەش لە رووى نادانى و بى پىاويپە لە دەولەتدا. لە ھەمووى خۇشتر ئەويە لە دەرياكەندا ئالاي توركەش وەكو ئالاي دەولەتەكانى تر، ئىنگلىز ئەلمان، روس، فرانسۇز دەلەرەتەو. پاپۇرەكانيان دەسورپەتەو. كەچى ئەم دەولەتە گەرە و خاومنى ولاتە پىتدارە لەبەر بىدەرەتەنى و دەستكورتى، بە ئالە ئالەو دەزەت. نازانم چۇن وەستاو و ئەگەر خەرج و باجەش وەكو ئىستا بىسپىرەت ھىچ لاي خوا پەسەند نابەت خۇ كوردەش گەلى عوسمانىيە.

مەھەد پاشا لە خوا ترسە. بۇ ئەو كوردانەى ھاو پەيمانى خۇمانن ئەو پارڭىگارىيەى بۇ مال و كشتوكالە كەيان دەيكات بەراستى پەسەندە و لە بېرىشم ناچەتەو. لە ناو ئۆردوگاھە كەماندا بازارڭى دامەزراند، كوردەكان بەبى پەروا بۇ كېرن و فرۆشتەن نەھاتن. ھى عەسكەرى لە چورنە ئاوايى بېرى. زۆر دلنەوازي ئەمىرە كوردەكانى دەكرد. گەياندىپە ئەو پەمەى وەختابوو ولاخەكانمان لەبەر بىتفاقى لە ناو بچەت. تالانكردن نەما. بەلام بە پىاوەتى دەتوانرەت ھەموو بەروبووى سالانەى چاندگەكانيان لە كوردەكان بىسپىرەت، نەك بە خورتى.

ئىستا بام لە باسى خەرج و باج لادەين. بىيە سەر باسى عەسكەرى و عەسكەرگرتن. پاشا گرتنى (سەرد) لە لاين رەشىد پاشا، دەست كرا بە ئاونووسين. لە ئەنجامدا (لە موسلمان ۶۰۰ لە ھەرمەمەى ۲۰۰ كەس) دانىشتوان ئاونووس كرا. نەستەبەجى ۲۰۰ لاو لە كوردەكان گىرا. كرەن بەسەرياز و ژىر چەك. ئىتر كە كوردەكان بەم كارەساتەيان زانى لە ۶۰۰ مائەو ھاتنە سەر ۳۰۰ مال بەلام، كە بىستەيان لەمانەش ھەر نەگىرەت ئەوانەى گەمىشتەوونە تەمەنى عەسكەرى، ھەموويان شارەيان بەجى ھىشت دايانە چىاكان. باوھرىكەن لە ناو كۆلانەكانى شار بىچگە لە منال و پېر، گەنجىك نەدەبىنرا. ئىتر لە عەسكەرى و خەرج و باج، ياخىبوون و راكردن وەكو پەكى لى ھات.

دەباو پە لە عەسكەرىدا ماوھى (۱۵) سال بېرەتەو و بچەوسپەتەو بۇ حكومەت. كوردەكان فېرن بە گەنجى ئن دەھىنن جا كاتىك، كە بىنرەن بۇ عەسكەرى و دووچارى ئەو چورەتە بوون دەبەت يان بە تەواوى نەستەردارى ئن و مال بىن يان رابكات و دەست بداتە چەك و بدەنە چىاكان. كەواوو ئىتر بە كۆمەل عەسكەرى ناكەن. ئىستا لە چىاكانى كوردستاندا نىوھى عەسكەرەكانمان كوردن، ئن، منال، كەسوكارىيان ھىرش دەھىنن. لە پىرەكەن بەناو ئۆردوگاھە كەماندا پەرسىارى پۆلە، باوكيان نەكەن بزانن ماون يان لە ناو چوون. بەمەم

گريانهوه ماچ و مووچ دىمکن.

هر چوارلاى ئۆردوگاھە کەمان بە پاسەوان تەنپو، ئەم پاسەوانانەيش وەنەبىت لە ترسى دۆژمن بىت. بەلکو بۆ ناو ئۆردووھەکیە کەچى لەگەل ئەو ھەموو وریاییبە و پاسەوانە زۆرەدا ھەموو شەوێک زۆر لە عەسکەرەکانمان رادەکەن. بەرامبەر بەم سەختەتییە تەنیا چارە ئەوھە، کە بۆ ماوھەکی کەم عەسکەرەکان لە کوردستان دوور بخەینەو.

لە ناکاو لە ئەستەنبوولەو ماوھى عەسکەرى کەم کرایوھە کرا بە پێنج سأل و بەم چەشنە فەرمانمان بۆ ھات. ئەم ھەنگە بلأو بووھە بەلام کام کورد و لادییى بەم پاسە باوھى دھکات. ھەنگە کاتیگ باوھى بکەن، کە پاش پێنج سألە عەسکەرییەکە کورپەکی یان پیاوھەکی بگەڕیتەو و بە گۆنى ئاگردانەکیاندا لنگ درێژ بکات. چونکە تا ئیستا یەکیکیان نەگەراوھتەو.

ئۆردوگا لە چیاکانى ھارسان. ۲۲ حوزەيران ۱۸۴۸

دوینى بۆ ئەوھى لە کەلتێنگەوھ دەست وەشاندىن و بەخۆ پېشانداوھ جەزەبەییکی ئەو کوردانەى لەسەر گریمە مۆلیان داوھ، بەدین پېویست بوو.

بۆ ئەم مەبەستە لە عەسکەرەکانمان (۱۴ بلووک و لە کوردە باشپوزگەکانیش یەک بلووک) بەھەر چوارلاى ئەو گرنە بەرز و تیزەدا بەچنگەرنى ھەلگەراين. بە پێنج سەعات گەشتين. لەگەل ئەو کوردە دلێرانەدا پێکدا ھاتين. لە ئێمە عەسکەر، شانزە کوژراو و پتر لە ۶۰ ھرينداریشمان بوو. بەلام کوردەکان ژنەکانیشیان چەکدار و لە جەنگدا بوون لە کاتی گەرمى جەنگدا ژنە کوردیگ زۆر بە ھەردانە بە خەنجەر عەسکەرىکى کوشت. کە بەتەواوى عەسکەر گەشتە سەریان بە جارێک لەلاماریان درا، لە کۆپى جەنگدا پتر لە ۵۰۰ کورد کوژرا لە ناو یەخسیرەکاندا (۶۰) ژن گېراپوو، عەسکەر دوايان کەوتبوون بە کۆمەل خۆيان فېئ دایە ناو رووبارەکە و بە خەنکاوئ ناوېردنى چونکە مردنەکیان بەباشتر زانى لە ئازارى عەسکەرەکان.

لەسەر ویستنى پاشا، ئێمە ھاوکاری ئەم کارەساتە نەبووین لە کرىوھى ناپەسند و ناشایستەیان، من تووکی سەرم ھەلەوھرا، لە کاتیگدا ۶۰۰ کورد کە بە ژن و منالیاوھ بە یەخسیری ھۆنراپوون ھەندیکیان لە ئازارى ھەرزواریەکیان و ھەندیکیان بە ئەشکەنجە و لێدان بە قووناخە تەفەنگ ھەمردن. خۆ مردنەکیان باشتر بوو. لام وایە تا مردنى دوايى کەسیان، پارووە نانێک یان خواردینێک نەدرا بە یەکیکیان و ھېچ شتێک نەچوو ناو زگیان. وا ئێمە بەرگری خراپەى عەسکەرەکانیشمان پى نەدەکا، کە بەرامبەر بەم یەخسیرە ھەزارانە دەیانکرد، ئەى کوردەکانمان کە لە خۆيان بوون بۆچ؟

ماوھ نەدران گيا، تونکەلە دارنیکیش بخۆن و ئەوھیش لێک نەدەدرايەو، کە ئەم ۶۰۰ یەخسیرە

کوردهش گهلی عوسمانیه و تورک بهمنی به زمینی له ناویان دهبات. ئایا ناترسن ئەم تۆله پەیمان به چەند جار پترتر لی بسیننەوه؟

له چیاکاندا بزوتنەوهی عەسکەری. له دیچلەوه بۆ فورات، سووراندنەوه مان بەسەر روویاری فوراتدا، خەڕپوت. ۳۰ حوزەیران ۱۸۳۸

له ئەواویوون و دوارقۆانی مانگی حوزەیراندا چووینە بارمگاهی پاشا. که گەشتین پاشا شیوی کردبوو. خەریکی قاوه خواردنەوه بوو. پاش ماوێهەکی زۆر کەم فرمانی روشتنمانی دا. زۆرم هێ خۆش بوو. ئەم جینگایە و بارمگاهەم زۆر لا ناخۆش و سەتەم بوو. لەبەر گەرمای ماری زۆر دەخزایە ناو چادرەکانمان. له ناو نوێن و پێخەفەکانماندا به پێزە دوو پەشک دەسووراپایەوه، تا رۆژ ناوا نەبۆیە توانای چوونە دەرەوه مان نەبوو. هەر له ترسی گەرمای بەشەو دەرپوشتین و پێگامان دەرگرتەبەر. تینی هەتاو، تیشکی رۆژ بەرد و داری داخ دەرکرد، سووری دەرکردووه رووی زەویی ئەو ناوچەیە دەبوو به ئاگردانی ئاگر لەگەڵ ئەویشدا نە دێو نە پەنجکێک نییه له پەنایدا بەهەسێنەوه. ئەوا ئیمڕۆ به رۆژ ملی رێگامان گرتوووه. به پەڕێشانێکی زۆرەوه دەرپوین.

راسته ئەلێن پاش ناخۆشی خوشییه. ئەوا نیزیکی نیوهرۆیه گەشتینە سەرکانی و ئاوێک. نازانم له خوشیياندا چی بنووسم، ئای لەو دەرەوه خوشی بە پروماندا کرایەوه، ئاو و مەکو بە فراو سارد. چەشنی ئاوێتە دەرەوشیتەوه له چاوی قرزآل رووتتره. خۆمان و بارگیرەکانمان له خوشیياندا خۆمان تێ فرێ دا. وەکو نەدی و بدی خێرا خێرا ئاومان دەرەوه بهو ئاوه، که له سەهۆل ساردتر بوو دەستمان کرد به خوشوشتن. دلمان نەهات تا ئێوارە به جێی بهێلێن.

کەوتینە رێگا له دوورەوه مەنارە (حەشرو) مان بەدی کرد، گەشتین. ئەم شارە هەر چوارلای باخ و باخاته. به دارگوێز، ئیلخاموور، چنار تەنراوه. به تاپبەتی دار چنارە جوانەکانیان شایانی لێدوانه. لەم ناوچەیە چنارەکانیان ئەومەند راست و بێلند دەپێتەوه له بێنێیان تێر نەدەبووم. وەکو ئەم دارانە زۆر کەمە و به دڵمەن دەبێنرێت.

له شار و دێهاتەکانیدا باوه ئەو پۆزەیی مەنالیان دەپێت کۆپ یان کچ لەگەڵ له دایکبوونیاندا (دە) ٥٠ چنار دەپوین، جاتەم دارانە سالی بەسالی لەگەڵ ئەو مەنالی گەورە ئەبێت تا کاتی شووکردن یان ژنەپێنان. ئەو کاتە ئەبێت وە ئەفرۆشێت پارمەکی دەرکێت به خەرج و تەفاقی پێویستی مانی پێکەومان. بەراستی کاریکی زۆر جوانه که کوردەکان گرتوویانەته پێش و سەرشاری خۆیان.

لەو کیشورەدا کەرەستەیی مالیان هەمووی لەو داری چنارانە و به دەستی خۆیان دروستی

دەكەن. سەريانى خانووكانيان بەو دارە ناياب و ئەستورانه دارەرا دەكەن. بە قاميش بەند و خيزمە و قورپەستىكى لماوى قورپەستى دەكەن و بە باگرديڭنىكى بەردىنە دەپەستەن. چەند بەباش و جوانم بىنى، كە ئىتر ھەرگىز ئەم جۆرە سەريانانە لە زستاندا دۆلۈپە ناكات و بە ناسووبەى تليدا ئەزىن و لە ھاوينيشدا لەسەرى نەنۆن، چونكە لە ناو ژووردا گوزەران ناكەيت.

تەمبوز ۱۸۳۸

گەيشتەنە (مەدەن)، حافز پاشا بېيارى دا، كە لەم جىگايە (قەلە) يەك دروست بكات. چونكە لەم جىگايە باشتر جىگايەك نابىنرەت بۆ قەلە دەست بەدات. مەدەن - كان، كانگايەكى زۆر گەورەى ئاسن و جىگايەكى پەتدارە. بۆ ئاسن دۆزىنەو نەپۆيست بە زەوى ھەلگەندەن و نە عەودالى، بەبى مەندوبوون ھەموو بەردە بۆرەكان ھەلسەنگىنە خۆى تەت دەگەيەنەت، كە ئاسنە و بەرد نىيە. خۆلەكەيشى بە قورسيدا خۆى خۆى پيشان دەدا، كە ئاسنىكى زۆرى ئاوتەيە.

يەكە يەكە گردە بەرزەكانمان سەرەژوور و سەرەژۆر بېرى، قولەكانمان بىنى، گەيشتەنە ئەو جىگايەى، كە دىچلە و فورات لە يەكتر دور دەكەنەو. تا ئىستا ھىچ گەرچۇكىكى بىگانە نەگەيشتۆتە ئەم جىگايە. چونكە ئەم ناوچانە زۆر پەتدارەن. بەريەستى كراون، ماو نەدراوە بېينرەت.

ئاوى رووبار زۆرە، بىجگە لە كەلەك ھىچ ھۆيەكى تر نىيە كە بتوانرەت بەرپەنەو. تاڭكەكانىش زۆر گەورە و تىژ و بە خورپە، رىگايەكى تريس نىيە. لەو پەش لە بىنى (بالوو) كەلەكىكى بە كووندە دروستكراو كرايوو. ھەموو كەلوپەل و تفاقەكانمان لى بار كەرد. چەند سەول ھەشپەنكىمان لەگەل خۇمان بەرد، ئاغا (ضابط)كە لە ئاغاكانى پاشا دوو چەكدارىشمان سوار كەرد. بۆ رىگاپيشاندەر پۆسەلەيەك ۋە ھەندىك كەرەستەى پۆيىستى تر ۋە پەيغامىكى شارەزاي رىگانانى رووبارەكەشم لەگەل خۇمدا بەرد.

تا (پۆلو) ئەم پۆيشتەنەمان بەسەر ئاودا و بە ناو چا دارستانەكەدا ئەم پووبارە پىر تاڭكە جوانانەى دىتە خوارەو و دەپۆتە ناو دەشتىكى پانمانا بىنى، كە بەلای چەپدا شارە جوان و پىر پەتەكەى (خەرىوت) نەبىنرەت. جا ۆردە ۆردە كەلەكەكە و ئىمەيش بە سەريەو بە ئەم پۆزەوئى ئاومە بە قونە قون و قوننەردە كەردن، بەناو دار گۆڭ، داربەپو، مازوو دارەكانى چا شىرەنەكەدا دەكەشەن. دىھاتى بچوك بچوكى كۆردمان نەبىنى بە قەراخ و ناوېراستى ئاوايپەكاندا. لە ھەموو كاو ھاخ و بوودپەكەو گەلگەلى ئا و بە كەفى سەپپەو ەكو شىر بە

هاژمهاژ دمهاته خوارموه و تیکهل دهبوون به فورات و دهرؤیشت.

فورات له پاش (گهر گهر) پژوه و باری رۆیشتنی دنگۆپیت وریه وریه پان دهبیت، لهرسرخۆ و به مهنگی بهناو گهلییه کهدا تێپهر دهبیت. له ممبر و لهویهری ناوه کهدا، له ناو بهرده رهنگ سووره کهدا له بهرزایی (٤٠٠) پێدا زۆر ئهشکهوت دهبینریت. له ناو ئهم ئهشکهوتانهدا جینگای پیاوه زۆر کۆنه ئایینییهکان دروست کراوه. ئیستا گهپشتن و چورنه ناو ئهو ئهشکهوتانه ئاسان نییه.

ئاغل و ماله بچوکهکانی (گوریس) مان بهجی هیشت. ئیتر فورات له م جینگایهوه به پێچاو پێچ پوو دهکاته (سامات) و لهوێشهوه پوو دهکاته قهلاى پروومهکان و لێرانهیشدا کاری من تهوابوو و ئهم ناواییه تورکن.

لێرانهدا ههندیك له چۆنییهتی بینراوهکانم

له ولاتی ئهنادۆلی کوردهکاندا وا باوه ئهگهر هات و هاتنی میوانێکیان بیست، پان میوان پووی تی کردن، چهند کهسێك له دهستهی پیاوه گهوره و ناسراوهکانیان تا ماوهیهکی دوور له ناواییه کهیانوه بهچن به پیر ئهو میوانهوه. زۆر به پێژهوه دهیگهیهننه جی. له بارگیرهکهی دای دهبهرزین. به گورجی بهچنه ژۆر بالی. ئهگهر بگاته بهر بهرزى پان پێپهلهکهیهك زوو قۆلی دهگرن. بۆ سهركهوتن یارییهی نهدن. که دانیشت جزمهکانی پتی بۆ رانهکێشن، دۆشهکی خاوینی بۆ رادههه، ئاگردانی ئاگری بۆ گر بهدن. خاوهن ماله جینگا و پێخهفی خۆی به میوان دهبهخشیت. له کاتی دانیشتندا خاوهن ماله بهرامبهر به میوانهکهی به پێوه دهوهمستیت. ئهگهر لهسهر ویستنی میوانهکهی دابنیشیت له نێزیک دهراوه به چۆکا دیت. بۆ خواردنهوهی ئهو قاوهیهی لهسهر ویستنی میوانهکه دهپخواتهوه سوپاسی میوانهکه دهکات. دهلیت:

«که تۆ هاتیت ئیتر سههر و ماله هی تۆیه. هی من نییه». به درژیی مانهوهی پتر میوانداری دهکهن. ههرگیز له میوان وهپرست نابن. له کاتی پۆیشتنی میوانهکهیاندا دیاریی نایابیشی پێشکهش دهکهن. ومختیک من له ماله خانهخۆکم جیابوووه ویستم پارهی خواردن و نووستنه کهمیان بدهم، بهلام ئهم کردهوهیهم له لایهن ئاغاوه پهسند نهکرا. ئیتر تا من ماوم بهرامبهر بهو چاکه و پیاوهتییه و میوانهوازییهی ئهو کوردانه سوپاس و یادیان دهکهم. ئهو ههلهیهی خۆیشم به کردهوهیهکی ناریك و ناپهسند دهزانم.

پاش (١٨) سهعات پێگا برین، له دوورمهوه دهشتیکی وهك زمرود درهوشاوهمان دهبینی. گهپشتینه ناواییه کهی له ههموو لایهکهوه له بهخراو ساردتر ئاو هاره دهکات. له بن سێپهری دارگوژی گهوره گهرهبا حهساینهوه. زۆر سوپاسی خوام کرد، که دیمهنی وا جوان دهبینم،

كه چى ناو ئاوابىيىهكه شارىكى چۆل و بى زىندەھور بوو، بە راستى سەرم سېرما.

زۆر سەرىيوو، خۆم بەخۆم دەلیم ئای خاویە ئەمە چىيە؟ جادوو نەبىت؟ ومختابوو بتهقم و بتوقىم. ئارامم نەما. پرىسم وتیان كوردەكان لە ھاویندا دېھاتیان بەجى دەھیلن. دەچن بۆ زۆزانى چیا و كوستانەكانیان بۆ ئازەل بەخىوکردن، تا وردە وردە، كە بەفر نەتوتەوه كوردەكانىش بە دواى ئەو چىمەن و گىيا ناسكەدا سەردەكەون و ھاوینان كوردەكان ھەموویان خەرىكى كۆچکردن. بە دواى بەفرەكەدا بە چپاكەدا ھەلەمگەرىن، دەچن بۆ چىگای نەرامەت و باشتر. كە ئەمەم بىست كە كوردەكان لەم چىگا ئاودارەى كە لە وێنى بەھەشتە دووركەوتونەتەوه بەبى گومان بەھەشتى خوشتریان دەبىت ھەبىت. وتم ئەى بۆچى ئىمەيش نەچىن بە چاوى خۆمان ئەو بەھەشتەيش نەبىن. ھەر بۆ ئەوێ لە ناویاندا رابویرىن بە گردەكاندا ھەلگەراين، كەوتىنە سەر شوین و دواى دووكەلى ئەو ئاگرانە، كە لە ھەوارى كوردانەوه بەرز دەبىتەوه. پاش ماومىيەك گەيشتىنە لايان، رەشمالە جوانەكانیان بە پىزە و كەوانىمى ھەلداربوو. ژنیان مەريان دەدۆشى. پیاوھەكانیان لەسەر زەوى پاكشاپوون قەندەمیان دەكێشا. مەنەلكانىشیان پارىيان دەكرد.

كوردەكان بە بىنىنى ئىمە شەژان، وىستیان بچن بۆ لای چەكەكانیان، مەن كە ئەمەم بىنى دەستبەجى تى گەيشتم، كە توركەكان بە سووتاندنى دېھات، چىنراو لەناویردن، گرتنى كوردەكانیان بۆ عەسكەرى، واى لەم كوردانە كردووه، كە ھەرگىز باوھريان بە چاكىي حكومەت نەمىنیت. وام زانى، كە مېواندارىمان ناكەن و رایشمان ناگرن. لەبەر ئەوێ ھىزەكەى ئىمە ئەوھندە نەبوو و عەسكەرەكانىشمان تىپىكى ئەوھندە بەرپۆز نەبوو، كە سەلمان لى بكەن. بە تەواوى لىيان نىزىك بووینەوه ئىتر بە چەشتىك مېواندارى كراين، كە زۆر پەرتەر بوو لە ھىواى ئىمە. لەم ھەوارگەيدا بە تەواوى گىيان و دلم ھەسايمەو چونكە ھەر لەگەل ھەركەوتنمان سەرىكى خىلەكە ھات بە پىرمانەوه، بە پاكردن ھات منى لە ئەسپەكەم دابەزان. بىردى بۆ ژىر رەشمالەكەى خۆى، چاكترین دۆشەكى بۆ راختەم، داى نام. خۆى بەو پىرىيە لەگەل پىرەژنەكەيدا بە دەستوورى مېواندارى خۆيان ھاتن جەزمەكانیان داكەند. ئاویان ھىنا قاچمیان شت. جگەرەى خۆيانى داپە دەستم و بە داخىكى زۆرەوه وتى:

«داخەكەم، ئىمە قاوھ ناخۆين». ئەم كوردەوانەیان لە پەوى ئازابى و پیاوھەتییانەمىيە كورد لە ترساندا ھىچ كارىك ناكات و ناتوانىت پىيان بكرىت ترسیشیان بەلاوھ پەسەند نىيە دەستوور، پەوشت، خوى كوردەكان لەگەل توركەكان زۆر چپاواز و دوورە. مەن، كە گەيشتمە (سامات) بىنىم، كە خواردن، خواردنەوه، بام ئاوىش بىت بە پارە بوو. باسى لەشكرى مۆريان و ئەسپەش ناكرىت. كارەساتىكى كەمیان بەسەر نەھىناين نامەوێت يەكە يەكە و ھەموو شتێك باس بكەم.

بە پاستى لە ھەموو بابەتئىكموھ كوردەكان بە ھىچەوانەى تورەكانن.

ئىنجا پاش خۇشھاتنىكى زۆر و رىزىكى تەواو ئەو سەرۆكى خىلە كوردەكان دەستبەجى گىسكىكى سەر بېرى. كوردان بە بريانى.

پىاوەكانى ناو خىلەكە يەكە يەكە بە چەكموھ دەھاتن خۇشھاتنىان لى ئىكردين. بە بەرامبەرماندا بەچۆكدا دەھاتن و دادەنىشتن. ژنە كوردەكان نە سەرۆش و نە پەچە ئاپۇشن. بە تىلايى چار وا تى گەيشتم، كە ژنە جوان و كچەكانيان لە پەشمالەكان نەدەھاتنە دەرەو، لە ناوياندا جوانم نەدەبىنى. خۇ جوانى زۆر لە ناو كوردايە.

ژنەكانيان خەزىميان لە لووتدایە. بەسەر سەر و ئىگرىجەياندا خىلى زۆرى زىوينەيان ھەلواسىوھ. ھەرچى پارە و شتىكى زىوينەيان دەست بەگەوت بە لەشياندا ھەلئەواسن. ناىخەنە ناو پىاسكە و نايشارنەوھ.

منىش لە ھەموو چەشنەك ھەندىك پارەم دا بەكچە بچكۆلەكەى كوڤخا كە ھەمووى بايى ۳۰ تا ۴۰ غروش ئەبوو، واپان زانى، كە گەنجى قارپوونم داوئەتى و كىسەيەك قاوېشم دا بە دايكى. بەلايانەوھ ديارپەكى زۆر گەورە و خۆش بوو چونكە بە پىاوەتتيان نەزانى بەلام من تى گەيشتم بۇ ئەوھى بېخەنە بەرامبەر ميوانداریپەكە بوو نەك زۆرى بەخشندەيى من.

پۆزى دوايى، كەوتىنە پىگا گەيشتىنە سەر پويارى (سولتانی). كوردەكان بە بى يارمەتیی حكومەت خۇيان مەردانە بەند (سد)ىكى زۆر باشيان لەبەر ئەو پويارەدا دروست كردووه. ئاوەكەهان لە وڤنەيەكى زۆر جوان و پەستدا بە دوو پەل داېەش كردووه. جۆگەكانى ئەم بەندە نيزىكەى (۲۰) ھەزار خىزانى ھەساندۆتەوھ و كەوتوونەتە خۇشىى ژيان. بەلام دېھاتە دوورەكانيان، كە لەو ئاو و بەندەوھ دوورن، لە سووتاو دەچن.

ئەو دېھاتانەى، كە بە پاستى وەكو زەرود لە ناو شىنايىى دار و درەختدا و دارەكانيان وەكو منارە لە ناو پاخ و باخاتەكەياندايە و بە ھەموو چەشنە ميوەجاتىك پازاوتەوھ و بە كورتىپەكەيشى وەكو بەھەشتن، دېھاتى كوردەكانە.

لە نيزىك مەرزى - خەرىپووت. ۲۳ تەمموز ۱۸۴۸

لەگەل ئەو ھەموو ئاوە زۆر و جوانە و بارەگا پاك و خاوينەدا، بە پاشاوە نيزىكەى نيوھى سوپايىپەكانمان نەخۆش كەوتوون، چونكە پزىشك نىيە، نەرمان نىيە، نىيە.

خەرىپووت. ۴ ئاغستوس

لەو كاتەدا، كە حافىز پاشا نەخۇش بوو خوا كوردى قونسولنى ئىنگلىزەمەكان لەم پىڭاگىيەو راپوورد، پىزىشكىكى لەگەلدا بوو. قونسول فەرمانى دا، كە پىزىشكەكەى دەرمانى پاشا بىكات. لەسەر دەرمانەكان پارىزىشى بۇ داننا. لە ماوھىيەكى كەمدا پاشا ئىفاقەى بوو، چاكتىر بوو. بەلام لاوازى و زىگ ئىشە بىزىرى كوردبوو لەملا و لەو لاو لە ناو كوردەكاندا پىاوى لە نەخۇشى زانىان بۇ پەيدا كورد. پارىز و مارىزىان بەلاو راس تەبوو. لە جىياتى دۆزىنەو و زانىنى نەخۇشپىيەكەى حۆقەيەك نانىان بۇ دىگوشىيە ناوگۇشتا و دەرخواردىان دەدا دەيانوت ئەمەيە دەرمان. لەسەر خوا بىخۇ قەپناكات. تاي ئاگرىنى ھەر لە زۆرى بوو. يەككە لە ميوانەكان قاوھىيەكى دايە وتى: پاشام مەن خۇم گىرقتارى ئەم نەخۇشپىيە بووم بەيەك فەنجان قاوھ پىزگارىم بوو. لەسەر خوا تۆش بىخۇ بۇ تۆيشى بگىزىت بە دەرمانى باش.

نەخۇشى پاشا گەمىشتە ئەوئە پىوئىستى بە شىرقە بىت، كە لەو پىش بۇ ئىسلام دەستى نەمدا و دروست نەبوو. بە ناچارى دالەمان دايە بەر ئەجىزچى، پاشايش گەمىشتە ئەوئە خوا ناخوا شىرقە لى بدات، لەگەل ئەوئەمىشدا و گوى نەدان بە پارىز ئەو نەخۇشپىيە پاشايش گەيانە ئەوئە لەشساخى و پىزگارىوونى بدىرقە دەست خوا.

لە سىواس بەلگەى (تاعوون) بىنرا. چەند ھەول دەدا بۇ پاراستنى سوپاىيەكان كەچى ئەمەندە زىاتىر تىنى ئەساند و بە ھەزاران نەخۇش لە ناو جىگادا دەيىنالاند. خۇ كورنتىنەش دانرابو كەچى لەم كاتە تەنگ و چەلەمەمەشدا ھىشتا نە پىزىشك و نە دەرمان نەبوو. ئىتر لەم كاتە گىرگ و ناخۇشپىيەدا تواناى چوونە جەنگى كوردەكان و بەرەركەنىمان نەما. چونكە لەو باوھەدا بووم ئەگەر بىتو بچىنە جەنگەو بىگومان نىوئە ھىزەكەمان دەدۆزىنەن ئەوا شەش ھەفتەيشى بەسەرا راپوورد لەبەر ناساخى ھىشتا پاشا نەيتوانىوھ عەسكەرەكانى بىيىنى. ئەمە بوو ژيانى چەند ھەفتەكەمان پىش ئەوئە بچىنە كۆپى جەنگەو.

نامەى شاھانە خەرىپووت ۱۹ ئاغستوس

بەبۇئەى سەركەوتنەكەى قارسانەو بە ناوى پىرۇزبايىيەو لە لايمەن خاوەن شگۇ (مەحمۇدى دووم) ھەو بۇ پىرسارى چۆنىەتىى سوپا و فەرمانەكان لە ئەستەنبۇلەو حاجى ئەسەد ئەفەندى بە نامەىكى شاھانەو نىررابو بۇ لامان.

بە ھۆى ھاتنى حاجى ئەسەد ئەفەندى و نامەى شاھانەو بۇ ئاراستەكردنى ئاھەنگ و نامەكردنى خواردنكى نايب، فەرمان درا. بە راستى خواردنكى مەشە و بە تام و خۇشيان دروست كورد. بەلام خواردنەو تەنبا ناوى سارد بوو، كە ئەوئەش سەر گەرم ناكات. ھەر بەو

سەرساردىيە ۋە دەستورلىق جان ۋە ئاھەنگىلى نايابمۇ چوۋىن بە پىر حاجى ئەفەندىيەم ماۋەي ئەي ھىزمەن، كە لە ھىزى سۈپاكەمان نەخۇش نەكەوتبۇن بە پىر چەكەۋە بىردەمانن بە پىرىيەم پاشايش لە ناۋ چادىرەكىدا ۋە لەگەل فەرماندەكانى چاۋەپى ئىلچىيەكە دەكات. لە پىش ئەمەدا، كە سەد ھەنگاۋى بىمىنىت پاشا چوۋ بە پىر حاجى ئەسەد ئەفەندىيەم، نامەي شاھانەي ۋەرگرت. ماچى كىر، نايە سەرسەرى. ھەموۋىان بە يەكەۋە گەپانەۋە بۇ ناۋ چادىرەكە. چەنەرال ۋە فەرماندەكان ھەموۋىان بەپىز بەچۇكدا ھاتن ۋە لە پاش ماۋىيەك ھەردوۋىكىانمان دور بەدوۋ بەجى ھىشت.

نۆر خراپ روۋى دا بە ناۋى ھاتنى ئەم ئىلچىيەۋە بۇ تۇپ تەقاندن فەرمان درا. بۇ ئەۋەي تۇچىيەكان بە تۇپەكانىيەۋە بىن تۇپ بىتەقەنن فەرمان بەرچوۋ كەچى لە پىنگادا لە قوردا چەقەن، ھەر لە دورەۋە دەستىيان كىر بە تۇپ تەقاندن، ئىتر چارەيانمان نەبىنى. پاشا لەم كارە نۆر توۋپە بو. پوۋى كىرە فەرماندەكان ۋەتى:

ئىمە لە كاتى خۇيدا چاكتىن تۇچى بوۋىن لەم گىتەيەدا. كەچى ئىستا لە قوردا مەچەقەن، لە چۇل ۋە بىباباندا ئەمىننەۋە. لە ۋەلامدا يەكەك لە فەرماندەكان ۋەتى: مادام ئىمە لە ئىتر فەرماندەي پروسىيەيەكدا بىن، نەبى ۋەبىت. ئەمە لە ئارەزوۋى تۇچىيەكانىشدا نىيە.

بەلام پاشا ۋەتى: ھاي ھاي، ئەي كار نەزانى تى نەگەپشتوۋ. پادشا، مەلىك ئەم بىرەرى بۇ ئىمە ئارەۋە، كە ئىمە نوۋستوۋىن ۋە ئوۋىش لە سوۋدى ئىمەدا تى ئەكۋىش ۋە مەندوۋە. كە پاشا ئەمەي ۋەت، ئىتر دىخۇشى ۋە خۇشەختىي مەن مەرسەن، ۋە نىيە؟

لە پىش مەلەتەيەدا، بارمكا لە نازىۋەز

بەرگى كوردەكان - پۇژەلەتتى. ۲ ئەپىلۇل ۱۸۳۸

پاش شەش خەقتە كە لە كەنارى دىجەلدا پام بۈرد لە (خەپوۋتەۋە چوۋىن بۇ ئازىۋەز)، كە نىزىكەي ھەزار پى لە كەلىيەكەي (مەرزى) بەرزتەرە. لەۋىدا جىگاگىر بوۋىن. بە پاستى بارمكاى پىشۋومان ئەمەندە ناساز بوۋ جىگاى ژيان نەبو. لەبەرگەرمەي تىشكى پۇژ ئارامان نەماۋى. ۋەكو دال خرابوۋىنە ناۋ ھىلانەۋە. لەۋ جىگا ئەمەندە بەرزەۋە دىھات، پىگا، پوۋىار ۋە چاندەگەكانى پەموۋەكەنەخەشە (خىرپە) دەھاتە پىش چاۋ لەگەل ئەمەشدا ژيانىكى خۇشيمان نەبىنى. ناچارىش بوۋىن تا پۇژ ئاۋا نەبۋايە نەمەتۋانى لە ئور بىيەنە نەمەۋە پان دەرەكەۋىن.

چۈنكە لە نەمەۋە ھەناسە نەمەدرا. لەم كاتەشدا خانوۋەكانى ھەۋارەكانىيان پىر بوۋ لە خىزان چۈنكە كوردەكان خۇيان بۇ ھەسانەۋە نەخزىنە ناۋ چىپاكەن.

گهواره كانيان له جيڳا تايپه تيبه كهي خوياندا به پوڙ له سر دوشك و قالى به خاوينى دامنيشن و خهريكي قهنگه كيشانن. بچو كه كانيشيان به پټوه، دهست به سنگه وه يه رامبيريان دمومستن به روستى باوك و گهواره كانيان دهكمن، نامادهى به جيپه پټانى فرمانيانن.

پاشا روستى له گه ليدا بچم بؤ (مه لاتيپه)، له پيشه وه چاويكمان به ناو سواكه دا گيڙا، له پټويسته كانيان تى گه شتتين و ملي پټگامان گرت چووين بؤ زؤزان (مصيف) هكاني مه لاتيپه-تازيوزد. من هم ولاته شين و جوان و ناوداره م به ولاتي (لومبارديا) دهاته پيش چاو. نهو خانووهى درا به من جوانترين و خاويترين جيڳا هو. له وه پيش هي وه ساف نهغه ندى، نه پټيدارى سولتان مه محمود هو. له بهر نه وهى له پيش چاوى سولتان رهش هو، بؤ (معدن) سرنگون و ناواريه كراوه و له م خانووه دا دانيشتووه. به لام له دواييدا نيرراوه بؤ (وارنه) و له ناكاو مردووه. نهوا نټستا من جيڳا كهي نهوم گرتو ته وه.

نهوا نيمرؤ چوار مانگمان برده سر نه پهله هورؤك ده پټيرؤت وه نه دلؤڙك باران ده پارت. به شهو له سر كه بهر ده نوم و ژير كه بهر كه مېش به قالى و دوشكي جوان داخراوه. له ناو باخه كاندا هم مو چه شنه دارؤكي به ردار و ميوه، له زمويدا فاسوليا، شووتى، كالك.... هم مو چه شنه شينا ييبه ك دا چينراوه.

له ناو مالا بهرگي كوردهكان وهكو مانتؤى، جهنگاوهرمكاني (مالطه) وايه، كه له نهو روپاوه ده پټين. نه مان له كه په نك لباد دروستى دهكمن و نه پټوشن. بؤ تهندروستى هم بهرگي نه مان زؤر به باشتو نه بټينم. چونكه ده توانرؤت له ژير كه په نكه كه وه چه بهرگيكت هوؤت له بهر بكرؤت^۱. بټيځه له مېش، پياوه سوار ييبه كانيشيان لهو لبا نه كيف بؤ تفنگه درؤڙهكانيان دروست دهكمن و به نه خشي به نكاوړهنگ دهينه خشيئن. بؤ خويشيان سره پټي لى دروست دهكمن. به راستى به وڼه يه يانه وه چمند شوخ و شنگ، چمند چالاك و به بهختن. من وا ده زانم نه گهر نيمه مېش وهكو هم كوردانه (پوڙه لاتي) بڙين و به ته واوى لاسا ييبان بكه مينه وه زؤر باشتو. لام وايه له م قسه يه دا به هله نه چووم. زؤر به لامه وه خو شه، كه نهو بهرگ و شتانهى له نهو روپا، له هاريس و فيه نادا ده دورؤت به لايانه وه هيچ كه لكى نيبه، به كارى هيچ نايهت، به تايبه تي نهو پانتؤله ته سك و تروسكه و نهو يه خه له مل جهراوه و نهو جزمه تهنگه له پټ كردن يان نهو شفق ه رهق و تهقه له سر كردنى نيمه به نهركيكي زؤر گران و كارؤكي ناتواو ده زانن. سوؤند دهخؤن، كه همرگيز تواناي هم نهرك و جهه سيه يان نيبه، كه نيمه مانان بهم بهرگه وه ده پټيؤن.

۱. دور نيبه كه په نك، كه نيمه پټي ملټين فرهنجى له وانمان وهرگرتبؤت چونكه پټي فرهنجى ده پټ ته فرهنجى بټت. هر بؤ له گهرماى هاوين و سرماى زستان خؤ پاراستنيان له بهرى دهكمن، ته نانهت هر بهو نيازه سره شتى بارگيره كانيشيانى پټ نه پټوشن.

له نېزىك مه لاتىپيه و نازيوزدهوم راكردووهكانمان ۲۳ نهيلوول ۱۸۳۸

ناغايهك (زابت) له ناغاكانى حەيمەر پاشا نامهيهكى به زمانى چەركەسى نووسراوى هژنا دايه دەست پاشا. خوښندهوه تا دانىشتووهكان بلأو نهپونهوه هيچ دمنكى نهكرد. له جيگاي خوښى نهپزوت.

پاش چۆل بوون پاشا سواربوو. منيش سواربووم له پڭا وتى، له سوپاييهكانى پهديف^۱ (۱۸۰) سوپايى كورد به زابتوه و تهواوى چەك و تفاقپانهوه راپان كړدووه دهستپهجي فرمان درا به هيزى سواره و به ههموو لايهكدا بلأوكرايهوه، كه هەرچى كه سېك يەكېك لهو فيرارانه يگرتهوه (نيو كېسه)^۲ پارهى بهدرېتى. پهيمان درا، بيستان، كه پرويان كړدوته ناو بهكه كوردهكانى ناو چپاكان. نيمهيش پوومان كرده نهو لايه، شو مانگهشهويكى زور جوان بوو. سوارپيهكان بلأوهپان كړد.

نيمهيش لهگهل پاشا و ياورهكهى له ناو گيا و جيگايهكى خوشدا دانىشتبووين. ورده ورده توپهپيى پاشا دامردهوم به دم قسهكردهوه پاشا دهستى كرد به گيرپانهوهى باس و سهركوزهشتى خوځى، كه چۆن له قافقاسهوه راي كړدووه و باوكيشى بهستويهتهوه و به چه فر و فيليك خوځى پزگار كړدووه، دريژهى پي دا. لهگهل تهواويونى راز و داستانهكهى پاشادا شهويش تهواويو. پوژ بووهوه و نيمهيش گهراپانهوه.

له راكردووهكان نه كهسيان گهراپانهوه و هاتنهوه. بهلام بهكى پاش به سد قامچى داركارىكرديان بهسەرلقهكاندا بلأوكرايهوه.

پاشا تى گهپشتبوو، كه راكردى نهم پهديفانه بۆ سوپاكهى نيمه پهل و لهكهيهكى پەش و ناويكى پيسى دروست كړدووه چونكه پاشاي خومان، خوځى سهروكى دابهشكردن و پځخستنې كاروبارى نۆزدووهكهى نيمه بوو. لهم كاتهيشدا محمەد پاشا له خهروتهوه گۆډرا بۆ (نورفه). بۆ گواستنهوهى كهلوپهليان داواى ههزار بارگيرى كړدووه، كه نيمه بۆى بنيرين. بۆ نهوهى له باهت نابهجيى نهم داوايهى محمەد پاشاوه لهگهل پاشاي خومان قسه بكم خوم ناماده كړدبوو. لهناو سوپاييهكانى عوسمانيدا له ههموويان زيرمكتو و ورياتر حاميد بهگ بوو. لهبابهت چهنديتتى بارگير و ئاليكى ولاخهكانى نهو نۆزدوويهى سووريا، كه له ميسرهوه راپوړتيكى ناماده كړدبوو، خوښندهوه. بۆ نهوهى پيشكهشى پاشاي بكات هانم دا و بۆيارمهتيشى ژوانم دايه.

۱. نهو سهريازانى پاش نىحتيات نهگيرين به سهريان.

۲. يەك كېسه ههزاره.

پاشا ھېشتا دوو دېرى راپۆرەكەى نەخوئىندېۋە، سەرىكى بادا. كەگىشتە چوارەمىن دېر، بە راپۆرەكەۋە دەستى بۇ من درىز كىرد. وتى ھا، كۆپم ھا، ئەو ھەلەنەى، كە لەم راپۆرەدا پېشان دراۋە لە مۆرەۋە ئەيزانم. بەلام چى بىكەم؟ ئەگەر بىمەۋىت رىكى بىخەم ھەمىو زابىتەكان لىم ھەلەستەۋە سەرى. كەۋابو بام بە خۇپايى ماندوۋ نەبىن.

مىنىش وتم پاشام، سەرورەم، ۋەكو خۇت ناۋئاخنى ئەم راپۆرەت پىك ھىنابىت تۇ بىنېرە بۇ ئەستەنبۇل. داۋاي جىيەجىكرىنى بىك. رەنگە لە ۋىنەى ياسا ۋ دەستوردا بۇ ئىمە بىگەرپتەۋە

- بىلى، كە ھاتەۋە ھەمىو نەلەن ئەم پەند ۋ پەراۋىزە لە ژىر سەرى پاشاۋە نەرچوۋە پىشى من نەگىرپتەۋە. ھىزىش دەھىنە سەر من. كەۋابو خۇم ئەزانم چى نەكەم. ئىمەى نەمكوت كىرد.

مولتەكە، ئىتر لەبابەت كوشتن، بېرىن، سوۋتان، ۋىرانكردن ۋ پەرىشانىى كوردەۋە دۋايى بەباس ۋ يادداشتەكەى دەھىنەى. بەلام لە پەردەى ئاۋاتدا نەلەت:

خۇزىگەم، ئەو گەلى كوردى ئازا ۋ پوۋخۇش ۋ مىۋان پەرىستانە لە چىنگى راپوكەرانى بەدبەختى بىگانە رىزگار دەۋون. بېۋونايە بە خاۋەنى مال، دارايىى خۇيان. ئەو چاندگە جوان ۋ زىروودىيانەيان، ئەو كانى ۋ ئاۋە ساردە ۋ روۋبارە سازگارەنيان، دەستى دۋژمىيانى لى دور دەكەۋتەۋە. كاشكى مىنىش يەكەك بوۋمايە لە ھاۋزىانيان. ناتوانم باسى ئازايى، دلىرى، جەنگاۋەرييان بە نروسىن ئەۋابىكەم. ئەۋانەى دەيانەۋىت بە تەۋاۋى لە راستى قىسەكانم بگەن دەتۋان گەشتەك بگەن بەناۋ ھەرىە ۋ چىاكانى ئەم گەلە خاۋەن شانازىيانە بە بازۋى خۇيان، تاۋەكو بە چاۋى خۇيان بەخىشنىمى ۋ كىردەۋەكەيان، كە ۋەك پەلنگ لە پىناۋى پزىكارىى نىشتىمانەكەياندا لە لاتەدا مەلاس بوۋن ۋ لەۋمىش گىرگىر كە (شەرىفيانە) سىنگ بە بىر گوللەى دۋژمەۋە دەنەن ئەو گىيانە بىرز ۋ پەلندەيان بەخت نەكەن، بېھىن.

بەلام تەنيا داخەم ئەۋمىيە كە كورد لەناۋ خۇياندا يەك نىن. لە پىناۋى سوۋدى بىگانەدا ۋەكو كورگى ھارن.

لەم کتیبەدا

شیخ مەحمود بەبی پەروا لە کەلیان کەوتە گفتوگو بەلام، بو نازادی بوو ئەک بو کۆیلەیی، یان بو دوژمنایەتی ئینگلیز.

کورد و هه‌موو گەلەکانی گیتی لە پاش جەنگی یەكەم یە گێژی دەژیان، لە هه‌موو کردە و کاری دەولەتە سەرکەوتووەکان بێ ناگا بوون. بە تاییەتی کورد، کە دەستخەرووی مەروڤ نەوازی ئینگلیز بوون. لەو کاتی هەلە گەوره و گرنگانەدا نەدەزانرا، کە لە بەر قووتدانی بابا گور گوره و لەو پایتەختە دەترسیت، کە لە کەرکوکدا دادەمەزریت. کەرکوک و کیش وەکو (بەستول) چوێن لە ئینگلتەرا جیا ناییتەوه. ئەویش کوردستانە و لە کورد جیا ناییتەوه.